

TURUL

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTIK

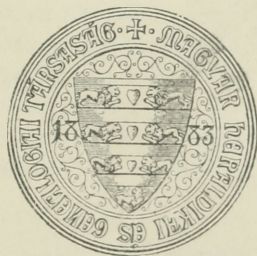
SCHÖNHERR GYULA

TITKÁR

ÉS

VARJÚ ELEMÉR

AZ IGAZG. VÁL. TAGJA.

HUSZADIK KÖTET

1902-İK ÉVI FOLYAM

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR HERALDIKAI ÉS GENEALOGIAI TÁRSASÁG

MCMIII.

TARTALOM.

I. Értekezések és önálló cikkek.

	Lap
ÁLDÁSY ANTAL ... .. Az Érky család címeres nemeslevele 1514-ből. (<i>Színes Czímerképpel</i>)	90
CSOMA JÓZSEF ... .. A Dorozsma és Becse-Gergely nemzetség címere. (<i>Négy ábrával</i>)	7
GRÜNN ALBERT ... .. I. Károly király gyűrűpecsétje. (<i>Három közlemény, négy pecséttrajzzal</i>) (~~54, 112, 183~~)	~~183~~
HORVÁTH SÁNDOR ... .. A Bethleni és Zbugyai család címeres levele 1431-ből. (<i>Színes czímerképpel</i>)	39
ifj. KÁLLAY URUL... .. Bánfi Lukács nemzetsége	140
— — A Gutkeled nembeli régibb Majádiak	142
— — Egy címerlevél I. Rákóczy Györgytől... ..	194
KARÁCSONYI JÁNOS ... .. Felvilágosítás Wertner Mór megjegyzéseire	93
LEHOCZKY TIVADAR ... .. A petri Ders család címerlevele 1417-ből (<i>Színes czímerképpel</i>)	139
SCH. GY.... .. Tinódy Sebestyén címeres nemeslevele (<i>Egy melléklettel és a szöveg közt egy hasonmással</i>)	91
SOÓS ELEMÉR ... .. A Baksa nemzetség címere (<i>Négy címer- és pecséttrajzzal</i>)	49
STESSEL JÓZSEF ... .. Megjegyzés a «Nemzetségi kutatások»-ra	38
Dr. SZENTPÉTERY IMRE. Hédervári Imre 1447-iki felmentő levele. (<i>Egy hasonmás-melléklettel és hat pecsétábrával</i>)	153
VARJÚ ELEMÉR ... .. Címeres könyvek a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában. (<i>Három közlemény tizenhat címerrajzzal</i>)... ..	10, 72, 120
— — Buda-Felhévíz mezőváros címerlevele	38
— — Arczképes armális 1619-ből. (<i>Egy címerképpel</i>)	189
VÉRTERY JENŐ ... .. Heraldikai nyomok az Iliasban... ..	97
Dr. WERTNER MÓR ... .. Megjegyzések a «Magyar Nemzetségek a XIII. század közepéig» című munkára (<i>Három közlemény</i>)... ..	23, 60, 128
— — Trencsényi Máté utódai... ..	104
— — A ruszakai Dobó, a Pálóczi és a ruszakai Bátor család közös leszármazása... ..	191
ZOLTAI LAJOS. ... .. A váradi és micskei Baranyi család	165

2. Kisebb rovatok.

TÁRCZA. A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság ülései	40, 41, 94, 143, 196, 197
Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902. évi működéséről. Dr. SCHÖNHERR GYULÁ-tól	190
† HAJNIK IMRE. (1840—1902.)	144
† BERZEVICZY EDMUND. (1836—1902.)	145
<i>Szaktirodalom.</i> Csoma József, A nemzetségi címerek tanulmánya. Ismerteti V. E.	45
Vass Miklós, A Királyi Könyvek székely oklevelei. Ism. Cs.	45
Matunák Mihály, Korpona várkapitányai	46
A deési Daday család genealogiája. Ism. U. R.	46
Zimmermann Franz. Das Archiv der Stadt Hermannstadt. Ism. X.	46
Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler». Ism. V. E.	47

	Lap
K. E. Graf zu Leiningen—Westerburg. Deutsche und österreichische Bibliothekszeichen.	
Ex libris. Ism. E.	48
Gr. Eszterházy János, Az Eszterházy család oldalágainak leírása. Ism. MORVAY GYÖZŐ...	95
Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft «Adler» Ism. VARJÚ ...	96
Pálmay József. Háromszékvármegye nemes családai. Ism. GRÜNN ALBERT...	145
Kubinyi Ferencz, A felső-kubini Kubinyi család története. Ism. V.	149
Illésy János, A mikófalvi Bekény család. Ism. G. A.	151
<u>Irinyi István</u> , Az Irinyi család levéltára. Ism. G. A.	151
Numismatikai Közöny. I. évf. Ism. G. A.	152
Petri Mór. Szilágy vármegye monographiája. Ism. G. A.	203
Horváth Sándor. A lipői és turóczi registrum. Ism. G. A.	204
Vjestnik Kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog arkiva. Ism. E—y.	204
Gritzner Erich, Symbole und Wappen des alten deutschen Reiches. Ism. Á—y A—l.	207
Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. III. Bd. Ism. G. A.	208

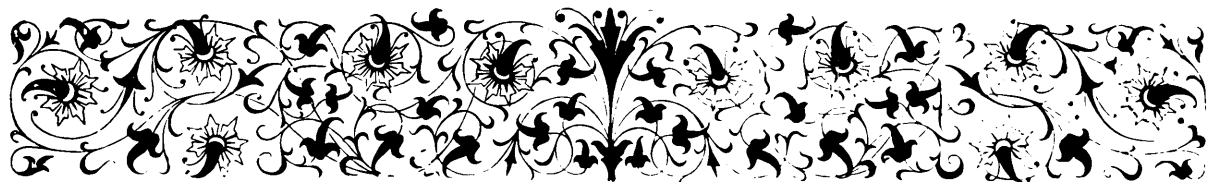
*

Néhány észrevétel Varjú Elemér úrnak «Czímerlevél hamisítások és hamisítók» című cikkemre tett megjegyzéseire. HORVÁTH SÁNDOR-tól ...	43
Kérelem Porkoláb Márton neje nevének közlése iránt ...	48
Irodalmi pályázat az egri érsekség százéves történetének megírására ...	152
Felhívás a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv érdekében ...	152

Mellékletek.

Felhívás Magyarország nemesi családaihoz a Magyar Nemzetségi Zsebkönyv folytatása ügyében.
A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1902-ben. (Alapszabályok. Igazgatóság.
A társaság tagjai.) I—VIII.

SZILÁGYI SÁNDOR.

(1827—1899.)

Felolvasva a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1900 december 20-ikán tartott nagygyűlésén.

Emléket ujitok föl, egy férfi emlékét, úgy a hogy lelki szemeim előtt látom őt: a történetírót és az embert. Az elsőnek emléke tiszteletet, a másodiké szeretetet ébreszt föl bennem és mindenki benn, ki a szakadatlan munkásságot, a szépért, nemesért lelkesülő törekvéseket, a jónak és igaznak szeretetét meg tudja becsülni. Felmerül előttem a hetvenes évek Szilágyija, az örökké tevékeny, dolgozó és lelkesítő, a fiatal-ságot szerető és tanító férfi, ki fáradhatatlan munkássága mellett időt, alkalmat és módot talál a hazai történetírásnak hasznos munkásokat nevelni; s utána a kilenczvenes évek testben törődött, lélekben erős és változatlan öregje, ugyanazokkal a termékeny eszmékkal agyában, ugyanazzal a szeretettel és lelkesedéssel szívében; és elgondolom, ime egy férfi, ki becsülettel futotta meg pályáját, a ki nemes hivatást töltött be, s a ki azzal a meggyőződéssel hunyhatta le szemeit örök álomra: «Non omnis moriar; emlékem élni fog tovább a magyar történetírás történetében, élni fog tovább azok lelkében, a kiket szerettem és a kik engem szerettek.»

Tegyük le mi is, kik őt tiszteltük és szeret-tük, a kegyelet koszoruját immár csaknem két éve elköltöztött másodelnökünk emlékére.

* * *

A sors és a véletlen huszonöt évvel ezelőtt hozott szorosabb kapcsolatba megboldogult mes-teremmel. A kezdő előtt ekkor tárult föl a tör-

ténetírás műhelyének titka. Ő vezetett be a levél-tári dolgozás módszerébe, ő hívta fel figyelmemet a külföldi előrehaladt állapotokra, megismerte-tett az eredményekkel. Ez az oka, hogy bizo-nyos subjectiv érzés vesz erőt rajtam, mikor reá gondolok s ezt a subjectivitást fogja mutatni emlékbeszédem is.

Akkoriban az volt feladatomban, hogy a bécsi állami levéltár kimeríthetetlen anyagát az ő szá-mára nézzem át. Az Erdélyi Országgyűlési Emlé-kekhez gyűjtötte az anyagot, ehhez a monu-mentális műhöz, melynek huszonegy kötetéhez hasonlót egy ország irodalma sem mutathat föl. Ez egy alkotása fentartja emlékét minden időkre. Az ő vezetése mellett az akkor még fia-tal historikusoknak hosszú sora tanult e mun-kán történelmet, palaeographiát, historiai érzéket és gyakorlati levéltári ismereteket; és nincs egy is, ki örömmel ne gondolna vissza e tanuló-évekre s a szeretetteljes mesterre, kiből már akkor is a magyar történetírás régi érdemes munkását tiszteltük.

A történelem szeretetét családjától, a környe-zettől örökölte. Nagyatya a kolozsvári ev. ref. kollégiumon évtizedeken át tanította a historiát; atya Klio czimen, 1832—1836 közt történelmi zsebkönyvet adott ki, oly időben, mikor fia, Sándor, mint serdülő gyermek már érzékkel birt régi idők viselt dolgai iránt. A gyermek-kori olvasmány, az atyának, a hivatott történet-írónak példája és a családi traditio megtette hatását az egész életre. Első irodalmi kísérletei,

17—18 éves korában, a szépirodalom terén mozognak; habár e mezőnek alig pár évre rá végleg bucsut mondott: előszeretét a szépirodalom termékeitől soha sem vonta meg. Nem volt a magyar és a világirodalomnak nevezetes terméke, melyet ne ismert volna; a történetíró, ki az igazat kereste, fel tudta ismerni az æsthetikai szépet is.

A szabadságharcz mozgalmi szülővárosában, Kolozsvárott, találták a huszonegy éves ifjut. Az eseményekben gazdag napok, melyek történelmet csináltak, megteremtették e kor legelső történetíróinak is egyikét. Még a mozgalmas napok közvetlen hatása alatt jelent meg első történelmi munkája a bécsi, pesti és kolozsvári forradalmi mozgalmakról. A korfestés ez első kísérlete felébresztette benne az addig nyugvó szenvedélyt, melynek a «milieu»-nél fogva, a melyben családi traditiói és az átélt események által volt, előbb-utóbb ki kellett törnie. A szépirodalom terére lépett ifjut a journalista váltotta föl, ki a szemmel látott és személyesen átélt események hatása alatt előbb ujságírásra, majd utóbb az előtte lefolyt időszak történetének megírására adta magát. A journalistikai érzék élte fogytáig megmaradt benne; az ifjukor foglalkozása az agg korban is maradandó nyomokat hagyott hátra. Előkelő lapjaink, az Ellenőr, a Nemzet, kivált ünnepi számaikban, gyakran közölték egy-egy történelmi tárczáját a későbbi időkben is, melyeknek mindig valami aktuális ize volt. Journalistikai ügyességének a Történelmi Társulat, az Akadémia és egyéb tudományos törekvések nem egyszer adóztak hálával.

Ha életrajzot vázolnék, fel kellene sorolnom elköltözött barátunk fáradhatatlan munkásságának termékeit és hirlapirói működését az 1848 után következő tiz esztendősi időszekekből. E tiz év első sorban a szabadságharcz történetének volt szentelve. Egyre-másra következtek, a legkülönbözőbb czimek alatt, a censura argus-szemének leggeniálisabb kijátszásával, a munkák, melyeknek célja és tendenciája éppenséggel nem egyezett meg az ötvenes évek hivatalos felfogásával. Valamennyinek tárgya a magyar szabadságharcz eseményeiből volt merítve; valamennyi hazafias célzattal íródott. Ha mégis, sok viszontagság után néha kikerülték a censura éles szemét: ez a legszebb bizonyíték az író

ügyessége és élelmessége mellett. Történetírói szempontból e munkálatok sem feldolgozásuk sem igazságuk, sem pedig a bennök nyilvánuló historiai érzék által nem nevezetesek; az, a ki az eseményekben benne él, ritkán lehet azoknak higgadt ítélőbirája, kivált ha oly élénk temperamentumu és az események impressiója alatt álló, mint azok írója volt. Egyik-másik részlet bennök ma is értékes, de általánosságban e gyorsan készült, kellőképp át nem gondolt és nem elég kritikával írott munkák maradandó hatásra nem számíthattak. Hazafias felbuzdulás, journalistikai ügyesség eredményei és belső becsüknél ma bibliographiai értékük nagyobb.

A történetíró Szilágyi Sándorban Nagykörsön, ottani tanárkodása idejében ébredt föl. Az autodidakta csapongásait a régi idők, különösen pedig Erdély multjának tanulmányozása váltja föl. A családi hagyomány Erdély történetírójává avatja. Mikor Akadémiánk tagjává lesz: 1858-ban szűkebb hazája történetének egy véres epizódját, Bánffy Dénes korát és megöletését, választja székfoglalója tárgyául. A nagykörsői fényes nevű tanártestület, mely Salamon Ferenczet, Szabó Károlyt, Ballagi Mórt, Mentovich Ferenczet, Szilády Áront s a legnagyobbat, Arany Jánost számíthatta tagjai közé, egymaga tett annyit az elnyomatás szomorú éveiben a hazai irodalom és tudomány felvirágoztatására, mint bárminő akadémiák. Ebben a baráti környezetben vált Szilágyi Sándor azzá, a minek őt ismertük.

Első nagyobb műve Erdély irodalmának, különösen történelmi irodalmának fejlődésével foglalkozott, melynek megírására Libloy Schuler Frigyes tendentiozus irodalomtörténete szolgáltatott alkalmat. A mennyire felülmulja a nagy dolgozat belső érték szempontjából eddigi összes alkotásait: oly maradandóvá teszik becsét forráskutatásai, a helyes ítélet, melylyel az erdélyi történetírás fejlődését és viszonyát a korbeli állapotokhoz meghatározza. Mint leghivatottabb méltatója mondja: e munkával fölkelte magát a magyar történetírás avatottjai közé.

Dolgozatai gyors egymásutánban következtek. Társadalmi szereplése nem vonta el őt a komoly munkától. Egyelőre forráskiadások foglalták el idejét. A nagykörsői krónika és a

török-magyarorkori történelmi emlékek két kötete, a török uralom és hódoltság ismerésének nélkülözhetetlen forrásai. A Szabó István és Szilády Áron társaságában közzétett kiadványok elsősorban annak a vidéknek vázolják török uralomkori állapotát, melynek a kiadók is lakói, a magyar Alföldét. A forráskiadót csakhamar a feldolgozó váltotta fel. Több apró értekezésén kívül 1866-ban kiadta régóta üzött forrástanulmányai alapján Erdélyország történetét. Nagyobb igények nélkül lép fel e két kötetes mű, pedig évtizedes kutatás eredményeit foglalja magában. Nemcsak compendium ez, hanem levéltári buvárlatok eredményeinek foglalata, megvilágított új részletek tárháza. Ha a kép, melyet e művében szűkebb hazája viszonytagságos multjáról elénk tár, még nem is teljes, s ha vannak részletek, melyek benne újabb felderítésre, újabb kutatásra vártak: e műve még ma is értékes, sőt nélkülözhetetlen, jóllehet maga a fáradhatatlan szerző iparkodott legjobban, hogy egyes korszakok, kivált Báthory, Bethlen, de különösen a Rákóczyak korának monographiák formájában való feldolgozásával művét minél előbb elavulttá tegye.

Egymást követték kisebb-nagyobb dolgozatai Erdély történetének legérdekesebb korából, így Báthory Gáborról, Bethlen Gábor trónfoglalásáról, a Rákóczyak koráról Erdélyben, Rákóczy György és Pázmány Péter egymáshoz való viszonyáról, mind a hatvanas évek végén s a hetvenesek elején. Oly bámulatatos munkásság, mely mindenkit csodálkozásra készítet. E mellett ráér forráskiadványokat is közzétenni. Szilády Áronnal megindítja 1868-ban a Török-magyarorkori Államokmánytárt, e megbecsülhetetlen gyűjteményt, melynek hét kötetét négy év alatt jelenteti meg. Kiadja Rozsnyay Dávidnak, az utolsó erdélyi török deáknak, és Szamosközy Istvánnak történelmi maradványait, közzéteszi Alvinczy Péter okmánytárát két kötetben, a két Rákóczy György családi levelezését; utóbb Bethlen Gábor politikai leveleit, a linczi békekötés okmánytárát. Mint kiadó és feldolgozó lép elénk az Erdélyi Országgyűlési Emlékekben; a sors megengedte érnie, hogy 21 kötetben csaknem befejezze a 22 kötetre tervezett sorozatot, mely czimén tulterjedve a tárgyvált kornak valóságos történelmi rajza.

Történetirői működésére a három Rákóczy életrajzával tette fel a koronát. Régi vágyát valósította meg e trilogia megalkotásával, mely drámai erővel adja elő egy fejedelmi ház hirtelen felvirágozását és ép oly hirtelen hanyatlását.

De nem folytatom tovább dolgozatainak hosszú sorát. Valóságos történelmi könyvtár kerülne ki belőlök. Hivatott toll jellemezte a történetirőt, éles szemmel állapította meg helyét tudományosságunk történetében, ráutalt előnyekre, de nem hallgatta el az előbbieket mellett elenyésző hiányait sem. Az én szemem előtt nemcsak ez tette Szilágyi Sándort nagygyá, hanem különösen nagygyá lesz azon hatás által, melyet a fiatal történész-nemzedék kiképzésére és általában a magyar történetírás fellendülésére gyakorolt.

* * *

Az alkotmányosság visszaállítása után mint vallás- és közoktatásügyi miniszteri titkár került Budapestre és csakhamar ő válik a történetirodalmi törekvések középpontjává. Szeretreméltó egyénisége, nagy tudása, melynek gyarapítására mindig talált módot és alkalmat, szívjósága, mely örült, ha valakin segíthetett, ha valakit tanácsokkal láthatott el, majd utóbb betöltött állásai egyenesen a vezető szerepére jelölték ki őt.

Mint autodidakta, ki nagy fáradsággal pótolta utólag a szakszerű kiképzés hiányát: átlátta, hogy virágzó, kulturállamokéval lépést tartó és mellettök megálló történeti irodalmunk csak úgy keletkezhetik, ha tehetséges ifjaknak mód nyujtatik, hogy a nyugat törekvéseivel az egyre nagyobb virágzásnak induló történetkritikai irány módszerével és különösen a Sichel által új alapokra fektetett oklevél-vizsgálat eredményeivel közvetlen tapasztalásból megismerkedjenek. Az akkori idők egyetemi oktatásától minálunk ezt várni nem lehetett. Ellenben közvetlen közelünkben, a szomszédos Bécsben az 1855-ben alapított s ekkor a diplomatika új megalapítójának, Sichelnek vezetése alatt álló «Institut für österr. Geschichtsforschung» ez időben, a hetvenes években állott virágzásának tetőpontján. Tanerői, köztük a kitünő forráskritikus Zeissberg és a genialis műtörténész Thausing a nagy-

tekintélyü Sichel vezetése alatt világhirt biztosítottak ez intézetnek, melynek hivatása az volt, hogy az egyetemi szakoktatás betetőzéseül bevezesse a kiválasztottakat a történelmi kutatás módszerébe, a kritikai eljárásba és megismertesse az intézet gazdag gyűjteményei és kitűnő szakkönyvtára által az érdeklődőket a tárgy egész körével és irodalmával. Habár az intézet általános tudományos czélok mellett német birodalmi és osztrák történelmi kutatások szolgálatában állott, különösen azóta, hogy a Monumenta Germaniæ okleveles osztályának középpontjává lett, annyi tény, hogy az odaküldött fogékony ifju annyit tanulhatott, oly széles szemhatárra tehetett szert, minőre az egyetemi szakoktatás akkori állapotában, minden segédeszközök hijján, itthon nem nyilhatott kilátás.

Szilágyi a minden tudományos szükséglet iránt fogékony férfi felismerte a helyzetet és módját találta annak, hogy az Akadémia közvetítésével a tanügyi kormány évenként egy-egy ifjunak nyújtson alkalmat felsőbb történelmi kiképzésre. A hetvenes évek közepén indult meg e szakadatlan sorozat és tartott csaknem két évtizeden át. Volt-e eredménye ennek, hozzájárultak-e némi csekély részben ezen tanévek ahhoz, hogy történetírásunk felvirágozzék: ám döntsék el mások. Annyi azonban tény, hogy e bécsi évek nagyban előmozdították azt, hogy az ottani államlevéltár megbecsülhetetlen hungarikái a magyar történelem számára értékesítve legyenek. A bécsi elméleti oktatást gyakorlati levéltári foglalkozás egészítette ki, melynek Szilágyi Sándor volt az irányítója, vezetője. Valóságos historiai műhely keletkezett, melynek munkásai örömmel dolgoztak mesterek utmutatása szerint, ki szeretettel korholta a hibákat, de ép oly közvetlenséggel ismerte el a szorgalmat, biztatta a tehetséget, s a kitől egy-egy elismerő szó oly jól esett. A sűrű érintkezés, a közös cél felé való törekvés feloldhatatlan kapcsot teremtett a mester és tanítványai között.

Valódi hivatását, igazi legszebb munkakörét elhunyt jelesünk azóta töltötte be, hogy 1875-ben a Magyar Történelmi Társulat titkárává és 1878-ban a budapesti egyetemi könyvtár igazgatójává lön. Két oly positio, melynek előnyeit

a tudományosság javára nálánál senki jobban nem aknázza ki. Hozzájárult még akadémiai szereplése, különösen ennek történettudományi bizottságában.

Mindnyájunknak élénk emlékezetében van a Magyar Történelmi Társulat titkárának fáradhatatlan buzgósága, melynek a társulat felvirágozása volt eredménye. Fáradságot nem kímélve, ügyességét és tudását a társulat ügyeinek szentelve magas fokra emelte a társulat anyagi erejét s iparkodott emelni ennek megfelelőleg kiadványainak színvonalát is. Egy bal eset, mely a társulat anyagi existenciáját szinte a megsemmisüléssel fenyegette, nem lankasztotta erejét, sőt ellenkezőleg fokozódott tevékenységre készítette. Az anyagi veszteség zavaraiból Phoenixként uj erőre kelt föl a társulat, megerősödve eszközeiben, megszilárdulva alapjában. Társadalmi összeköttetéseit, mozgékonyágát s a közszeretetet és tiszteletet, mely környékezte, elejétől fogva a társulat érdekében értékesítette; üléseit — míg ereje teljében volt — élénkekké, látogatottakká és ez által a társulatot közismertté tette. Egész valója összenőtt kedves társulatával, mely örök hálára lehet emlékének lekötelezve.

Elemében érezte magát mint szerkesztő. A fiatal korban szeretettel üzött foglalkozást a férfikor delén levő férfiú örömmel vette fel ujra. Akkor a napi érdeknek, most a tudományosságának dolgozott. És mily ügyesen. Éles szemekkel vigyázott arra, hogy a társulat különböző elemekből alakult tagjai közül a Századok iránya és közleményei által egyik osztály se érezze sértve magát. Erősebb kifejezéseket enyhített, irányzatos czikkeknél szerkesztői megjegyzések által elvette az élet. Nem szerette a polemiákat, erős kritikákat, csak akkor közölte szívesen, ha velük a tudományosság ügyének használt. Közleményeiben természetesen nem adhatott mindig elsőrangot s s ha ezért néha gáncs érte, maga ismerte el első sorban, hogy a gáncsolónak igaza van; de hát mit tegyen? — a szerkesztő meglévő tényezővel számol, jobbat nem adhat annál, a mi rendelkezésre áll. S azután egy társulat közlönyének szerkesztője nem válogathat oly szabadon, nem gyakorolhat munkatársai fölött oly erős kritikát, mint az, ki csakis a nagy közön-

ség ellenőrzése alatt áll. Azt sok mindenki és sok minden feszélyezi.

Szenvedélylyel szerkesztett. Ha az idő közelgett, a szerkesztés minden más dolgot megelőzött. Szerencsés keze volt munkatársai megválogatásában. Fialat ammanuensisei bármennyire zugalódtak néha a rájuk rótt sok dolog miatt: a munkaadóra nem nehezteltek, oly szeretettel tudott korholni és oly szívből jövő módon elismerést nyilvánítani. A legjobb gyakorlati iskola volt ily tartalmas, a nagyképűségtől, rideg formáktól távol álló nemeslelkű vezető mellett tanulni meg a szerkesztés mesterségét s nyerni tudást, széles látókört, tapasztalatot. Most már fényes nevű történetiróink nem egyike oldala mellett vetette meg hirnevének alapját. A ki már koránál vagy pályájánál fogva kinőtt a mester keze alól, abban is megmaradt mindvégig a mesterhez való hű ragaszkodás érzése. A nélkül, hogy a szó legszorosabb értelmében tanár lett volna: kört, iskolát alapított, melyet szeretettel tartott együtt. Középpontja volt a történetirodalmi törekvéseknek; szándékainkat, terveinket vele beszéltük meg; s ő ezer dolga és gondja közepette is szívesen látott el tanácsaival, utbaigazitásokkal. A sikernek ő örült legjobban, a balsiker elsősorban őt kedvetlenítette el. Így lett a Századok szerkesztősége a munkatársak gyűlöhelyévé, kik nemcsak a folyóirat hasábjain adtak egymásnak találkozót.

Szerkesztői ügyességre vall, hogy egy kiadványt, a Magyar Történelmi Tárt, melynek lapjai nyers vagy félig feldolgozott történelmi anyag közlésére voltak hivatva, Történelmi Tár czímen évnegyedes folyóirattá tudott átalakítani s azt 1878-tól kezdve pontosan megjelentetni. Ezt a szükséges, de különben nagy és meg nem térülő költséget igénylő kiadványt az Akadémia által biztosított hozzájáruláson kívül az előfizetési pénzekből fenn tudta tartani. Példátlan eset Magyarországon, hogy hasonló, csak a szakférfiut érdeklő vállalatra akadjon tekintélyes számú előfizető. Szüksége volt e vállalatra, mert itt tette közkincsévé levéltári kutatásainak nyers anyagát, melyeknek közzétételére különben nem lett volna organum, de készséggel bocsájtotta azt mindannak rendelkezésére, kinek közölni való anyaga volt. Ez egy kiadványánál fordult elő nem egyszer, hogy

a szerkesztő némi ös-zeütközésbe jutott a történet-tudóssal. A Történelmi Tár tulnyomó mennyiségben közölt XVII. századi, jobbára magyar nyelvű s kiválóan erdélyi vonatkozású anyagot, a régibb kornak s különösen latin nyelven irt daraboknak rovására. Eljárását menti az a meggyőződése, hogy a kevesek által értett latin nyelvű okiratok nagymérvű közlésétől az előfizetők számának apadását várta s így attól tartott, hogy a kiadvány a társulatnak, melynek anyagi érdekeit mindig szíven hordozta, áldozatába kerül.

A két folyóirat a munkás szerkesztőnek nem volt elég. A szerkesztés terén is ujat vágyott teremteni, oly folyóiratot, mely a tudomány népszerűsítését és terjesztését még jobban, még behizelgőbb módon tudja eszközölni, mint a Századok. A merész tervet, a szokatlanság és a vele járó tetemes költségek miatt eleintén bizalmatlansággal fogadták. A tervező makacsul kitarított szándéka mellett és 1884-ben a társulat támogatásával, de minden koczkáztatása nélkül megindult a Magyar Történelmi Életrajzok vállalata. Az anyagi sikernél csak az erkölcsi siker nagyobb, mely a merész terv megvalósítását követte. Munkatársak hosszú sora biztosította a megfelelő szellemi tartalmat; de a korfestő, hű képek megszerzése, a vele járó ezernyi gond, kérdezősködés, kutatás a szerkesztő vállait nyomta. Nagyfoku irodalmi ismeretekre, bibliographiai tájékozottságra s e mellett művészi érzékre volt szükség, s ez mind megvolt a sokoldalú szerkesztőben. Az eleintén szerényebb módon, utóbb a technika legújabb eszközeivel visszaadott és egyre jobban megvalogatott korhű illusztrációk, a mindinkább fejlettebb belső tartalommal egyetemben a történelem szeretetét, az elmúlt idők nagy embereinek ismeretét, a kornak hű képét, nagyfontosságú okiratok formáját, pecsétek, érmek, vidékek hű rajzát, nagy emberek kézírását úgyszólván játszva csempészték be a nagyközönség ismeretkörébe, felköltötték annak érdeklődését s az újabb és újabb füzetek ébren tartották azt. A történetírás, mely eddig csupán a könyvnyomtató műhelyét foglalkoztatta, nevelni és foglalkoztatni kezd művészeket, rajzolókat, festőket, fejleszt új iparágat, munkát ad sok embernek és gyönyörködtető, tanulságos szórakozást a nagyközönség-

nek. Felébreszti a korhűség iránt való érzéket, tanít és szórakoztat, ismereteket terjeszt és gyönyörködtet.

A ki valaha foglalkozott azzal, hogy egykor igaz képéhez a megfelelő hiteles ábrázolásokat könyvtárak, levéltárak, muzeumok, képtárak és magángyűjtemények tömkelegéből kikeresse, számon tartsa és hű reprodukciókban megszerezze: annak fogalma lehet arról a fáradtságról, gondról és körültekintésről, a mibe ez a szerkesztőnek került. Valóságos ambícióval dolgozott azon, hogy kedves vállalatának füzetait mennél tartalmasabbakká, egyiket a másiknál jobbá tegye. E vállalatával megteremtette minálunk a kornak megfelelő illusztrálást és bebizonyította, hogy a nagyközönség beveszi a tudományt is, csak megfelelő formában kell neki beadni.

A Történelmi Életrajzoknál szerzett tapasztalatait és gyakorlatát teljes mértékben juttatta érvényre a honfoglalás ezer éves fordulójára ünnepére kiadott nagy történelem szerkesztésénél. A gazdagon illusztrált és minden kort hű képekkel festő mű a legjobban közelíti meg azt a célt, melyre mindannyian törekszünk: a nemzeti múlt iránt való érdeklődést felkelti, az ismereteket széles körben terjeszti, a képes ábrázolások által történelmi emlékeinket megszeretteti.

Az utolsó nagy mű, melynek szerkesztésében előkelő részt vett: az Akadémia millenniumi kiadványa «A honfoglalás kútfoi». Nem engedte a végzet, hogy e fontos forráskiadás megjelenését megérje.

Hosszabban időztem a szerkesztőnél; mert úgy érzem, hogy a tudomány terjesztése, munkatársak nevelése és irányítása által e téren heradhatatlanok érdemei.

Buzdító hatásának teljes képéhez azonban, még egyet kell hozzátennem, működését társulati titkári minőségében a társulat által rendezett vidéki kirándulásokon. Lelkesítő modorával és nemes közvetlenségével hány hivatott szerzett ilyenkor a magyar történelemnek: erről a társulat jegyzőkönyvei számolnak be. Én első sorban arra emlékezem, hány nagybecsű levéltár, mennyi elrejtett történelmi kincs, mennyi ismeretlen adat vált ez alkalmakkor a tudomány közös kincsévé. Látom az örökké tev-

keny férfiut, a mint a munkát szervezi, egy-egy levéltár átkutatására egyéneket szemel ki, utat egyenget, akadályokat elhárít; ha olyan a levéltári anyag, a mely tanulmányaiba vág, mint például Köpcsényben, Marosvásárhelyen, maga is dologhoz lát és munkatársaival versenyt fírad nap-rap után a levéltár kiaknázásán, s e közben mily barátsággal, szeretettel buzdít, lelkesít; s elgondolom, mennyi érdeme van neki abban, hogy hazánk levéltárait ma oly teljesen ismerjük és hálás vagyok iránta, hogy annyit mentett meg a tudomány számára. Érdemei közt ez nem utolsó.

Utoljára hagytam a könyvtárigazgatót. Szilágyi Sándor egyéniségéből, szellemi élénkségéből, temperamentumából következik, hogy benne nem a bibliographia szűk korlátai közt mozgó, a könyvtártudomány szabályai által megkötött könyvtárigazgatóval van dolgunk, hanem olyanal, kit csak egy: a tudomány szeretete és terjesztése lelkesít. E tekintetben nem korlátozza őt a burokratikus felfogás álláspontja; nyugvást nem ismerő lelke, túltéve magát a formákon, alkot, gyarapít, fejleszt; mindent a tudományosság terjesztése érdekében. A budapesti egyetemi könyvtár dolgozó és hivatalos helyiségei a tudományokkal foglalkozóknak valóságos találkozó helyévé váltak, kiket a tudomány-szereteten kívül a vezető egyéni tulajdonai is vonzottak. Az igazgató érdeklődött minden kutató dolgai iránt, kérdezősködött, utbaigazításokkal szolgált, kihallgatta mindenkinek szándékait, baráti jóindulattal viseltetett az idősebbek és atyaival a fiatalabbak iránt s ez mindenkinek jól esett. Mindenki örömmel lépett a tudomány csarnokába, hol a vezető részéről a legszívesebb fogadtatással és szükség esetén becses utmutatással találkozott. Mint tudományos központ, vezetése alatt a könyvtár elsőrangú fontosságra tett szert; könyvtárnok volt a szónak magasabb, liberalisabb értelmében. A tudományos igények és szükségletek kielégítésében nem ismert határt, de abban sem, hogy a tudományos anyagot a rideg formák mellőzésével mennél könnyebben hozzáférhetővé, mennél szélesebb körben ismertté tegye. Tudományos és adminisztratív igények közül mindenekfölött az elsőnek igyekezett eleget tenni; önmagát, saját egyéniségét tagadja meg, ha nem így cselek-

szik. Azoknak hibája, kiket szellemi tehetségek csak administratív teendőkre képesít, hogy a nagy vezér geniejének csapongásait nem ellensúlyozták eléggé. A tudomány, különösen a nemzeti történelem tudománya szempontjából szép kor volt az, melyet a budapesti egyetem könyvtára, Szilágyi Sándor igazgatása alatt átélt. És ime, az első hivatalos jelentés, mely a nagy férfi halála után nyilvánosságra került, megkérdésesíti azt a borostyánkoszort, melyet az elfogulatlanul ítélő szemlélő elköltözött nagyunk emlékére font. Ó sancta simplicitas! mily korlátolt felfogás, mily szüklátkörűség! Jól mondja egyik szakfolyóiratunk, «hogy még nagyon sok időnek kell elmulni, a míg a budapesti egyetemi könyvtár könnyedén eldobhatja magától azt a dicsőséget, hogy Szilágyi Sándort vezetőjeül tisztelhetje.»

* * *

Legvégül még egy pár szót megdicsőült mesterünk viszonyáról társaságunkhoz.

Mikor a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1883-ban megalakult, az alapítás tényét sokan féltékeny szemmel nézték. Féltették a Magyar Történelmi Társulatot, hogy erejében

csökken, hogy tagjainak száma megapad. Szilágyi Sándor, a társulat lelke, örömmel üdvözölte egy új tudományos szövetséget megszületését: mert meg volt győződve, hogy a hazai múlt ismeretére nyereség minden oly egyesülés, mely a nemzeti múlt egy-egy speciális ágának tudományos művelését tüzi ki céljául. Az új társaság keletkezésében, az alapítás nehéz munkájában tevékeny részt vett, üléseinknek a míg győzte — rendes látogatója volt, folyóiratunkat közleményeivel gazdagította, tanácsos tapasztalásával segített rajtunk. 1894-ben másodelnökkünké választatván, üléseinket vezette és még nincs is oly régen, nagygyűlésünkön elnökölt. Lelkének öröme telt társaságunk gyarapodásában, öröme folyóiratunk megizmosodásában. Társaságunk igaz barátját vesztette az elköltözöttben, s ezért gyászunk mély és őszinte.

És most bucsuzzunk el másodszer is a történettudóstól és a mi ennél is többet ér, az igaz embertől. Társaságunk mindig büszke lesz arra, hogy a mienk is volt, a mint a magyar történettudomány előtt sem enyészik el soha Szilágyi Sándor emlékezete.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

AZ ÁRPÁDKORI ORSZÁG- ÉS UDVARBIRÁK GENEALOGIÁJA.

(Comites curiales; comites seu iudices curiæ vel aulæ regiæ, regis seu reginæ.)

(Első közlemény.)

I.

Királyi országbirák.

1. Abanégý fivére Kajár.

(1000—1038 között).

Szent-István király idejéből egyetlen egy országos tisztviselőt ismerünk, kinek létezését okiratilag tudjuk bebizonyítani, ez pedig *Kajár* országbiró, Oboneg (= Abanégý) comes fivére. Működése idejét szabatosan meg nem határozhatjuk, mert róla csak II. Bélának a bakonybéli apátság részére 1135-ben kiállított oklevele ad értesítést, mely szerint Kajár Szent-István királynak «curialis comes»-e vala. Birtokviszonyaira

nézve azonban már némi utbaigazítást ad, a mennyiben megmondja, hogy a Veszprémmegyében fekvő Balaton-Kajár (1135-ben Hangony nevű helységben tartózkodó jobbágyok Abanégý és Kajár lelki üdveért kötelesek a bakonybéli apátságnak bizonyos szolgálatokat tenni; a miből kitűnik, hogy nevezett két fivér e helységet valamikor az apátságnak adományozta. Ezt különben még azon körülmény is támogatja, hogy a somlói és básfokai erdőrészeket, melyek a jobbágyok tulajdonát képezik, Abanégý comes valamikor bizonyos Bázs-tól vásárolta.¹

Midőn IV. Béla 1240 április 2-ikán a bakony-

¹ Árpádkori új okmtár, I. k. 50. l.

béli apátságot e Kajár birtokában megerősíti,¹ a Pécz nemzetség tagjai: Márk, Mátyás és Domonkos a helységet ősi birtokuknak mondják; ezzel szemben az apátság azt állítja, hogy e birtokot már Szent-Istvántól kapta, mire Béla király, az apátságtól bemutatott adománylevelet valódinak elismervén, a Pécz nembelieket visszatartotta. Ezek alapján talán szabad lenne Kajár országbirót esetleg a Pécz nemzetség sarjának tartani.

2. Koppány.

1055.

I. Andrásnak 1055-ben kiállított és a tihanyi apátság alapítását tárgyaló oklevelében a tanuskodó országnagyok sorában említették egy bizonyos «*Cupan* judex»,² kiről nevén kívül mit sem tudunk.

Ki akarjuk emelni, hogy a XIII. század kezdetétől fogva egy Koppány nevű, számos megyében kiterjesztett és sok családra szétágazott nemzetséget ismerünk, melynek talán e Koppány országbiró az ősatya.

3. Koppán fia Pál.

1086.

Midőn szt. László király korában 1086-ban a bakonybéli apátság jószágait összeírják és többek között a veszprémmegyei Tevel táján lakó jobbágyait is felsorolják, különösen kiemelik, hogy «*Cupon, comes monasterii Batii*», kinek fia *Pál* a király bírása («*judex regis*») a szabadok közé tartozik.³

Ez ugyan még nem elegendő bizonyíték arra nézve, hogy e Pál országbiró volt, de a «*regis*» hozzátétel nagyon valószínűvé teszi, hogy az.

4. Lithoych.

(1118—1131. táján).

Atya (= Acha) veszprémi nemesnek II. István király és Ambrus győri püspök idejében kelt a végrendeletében, a jelenlévő tanuk között *Lithoych* «*regius judex*» is szerepel.⁴ E meg-

¹ Árpádkori új okmtár, II. k. 100. l.

² Fejér, Cod. dipl. I. 393. l.

³ Árpádkori új okmtár, I. k. 34. l.

⁴ U. ott, 48. l.

jelölés alapján ugyanazt mondjuk róla, a mit Koppán fia Pálról mondtunk. Működésének idejét azon körülmény határozza meg, hogy Ambrus győri püspököt 1118 után és csakis II. István alatt ismerjük.

5. (I.) Gyula.

1127—1131.

Midőn II. Béla 1135-ben a hontmegyei bozói apátságnak Hontpázmán nb. Lambert comestől kapott birtokait megerősíti, azt is említi, hogy szt. László király, midőn nővérét fennebbi Lambertnek nőül adta, az új házaspárt a pásztói birtokkal ajándékozta meg s hogy *Gyula* a király curialis comese az apátságot Dank nevű pristaldusa által a nevezett birtokba statuáltatta.¹

Miután II. Béla az illető okmány bevezetésében azt mondja, hogy Lambert comes a bozói apátságot II. István király és Feliczián esztergomi érsek idejében alapította, e Feliczián érseket pedig csak 1127-től kezdve ismerjük, világos, hogy Gyula országbiró, ki a monostort a pásztói birtokba bevezette, csak II. István alatt működhetett és hogy működésének ideje e szerint az 1127-től 1131-ig terjedő időbe eshetik.

6. György.

1127—1131.

Midőn II. István alatt bizonyos Fila örsi birtokát a veszprémi káptalannak adományozza, Feliczián esztergomi érseket, Nána veszprémi püspököt és *György* országbirót is említi.² Nána püspököt csak II. István idejéből ismerjük.

7. Bokány (= Bökény).

1135.

Első okiratilag egyenesen szereplő «comes curialis» és egyuttal Biharmegye főispánja, ki II. Bélának 1135. évben kiállított okiratában az országnagyok sorában szerepel.³

Meghatározására nincsenek adataink. Nevét az okirat «*Bucan*»-nak írja ugyan, de a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy ez nem

¹ Fejér, VII/V. k. 103. l.

² Fejér, IX/VII. k. 631. l.

³ Árpádkori új okmtár, I. k. 51. l.

Bokány hanem a később oly gyakran előforduló Buken (= Bökény) névnek esetleges ferdtése.

Biharmegyében előtte 1113-ban Saul-t, utána 1138-ban Ákost ismerjük főispánnak. Végre még kiemelendő, hogy Kálmán királynak a jádrai apáczák részére 1102-ben kiállított okirata záradékában «Bocan comes» is szerepel.¹

8. Boszeta fia Fanzsal.

1136.

Midőn II. Béla 1136-ban a zalamegyei csatári apátság alapítását jóváhagyja, az összegyűlt egyházi s világi nagyok sorában *Fanzell* curialis comes is szerepel.²

Miután e Boszeta fia, Fanzsal, 1137 április 11-től 1138-ig nádor, ennél fogva a róla ismert adatokra nézve a Turul, 1899. évf. 74. lapján mondottakra utalunk.

9. Kronik fia György.

1138.

Cronik fia György 1138 szeptember 3-ikán «Curie Regalis officia disponens»,³ a mi kétségkívül az országbírói teendőkkel megbizottnak felel meg.

Egy György nevű országnagyot találunk 1137 április 11-ikén és 1138-ban, midőn II. Béla a pannonhalmi apátságnak bizonyos pozsony-megyei birtokot visszaitél;⁴ 1136-ban pedig Fanzsal országbíró s a többi országnagyok mellett Zalamegye főispánja, minek következtében biztosra vehetjük, hogy György országbíró ezekkel azonos.

10. Kádár.

1146.

Ezt egyetlen-egy okiratból ismerjük, melynek alapján a Magyarországra bevándorolt Forko

(talán Fulko) 1146-ban a pannonhalmi apátságnak egynéhány birtokot hagyományoz.¹ Midőn II. Gyécsa a pannonhalmi apátság jogait helyben hagyja, okiratának záradékában «Cadas comes» is fordul elő. Meghatározása tehát lehetetlen. Nevére azonban a Kádár-Kálosz és a vas megyei Cadór nemzetségnél akadunk.

Megjegyzendő, hogy Fejér, (II. k. 124. l.) szerint 1145-ben bizonyos *Rednald* az országbíró; de az illető okirat, melylyel II. Gyécsa a Bikáty nb. Bikáty tárnokmesternek a tolna-megyei Madocsán alapítandó monostor felépítését megengedi, ötromba hamisítvány. Fejér (II. k. 117. és köv. l.) a pannonhalmi okirat keltét 1142-re teszi, bár a tőle közölt szöveg ezt nem mondja; annyi azonban igaz, hogy e «Cadas» alatt Kádár országbíró elferdített neve értendő.

11. Gerzon.

1148.

«Cadas»-sal együtt előfordul az előbb említett okirat záradékában Gerzon comes is. E *Gerzon* 1148-ban «regiæ curiæ curam gerens».²

Fejér VII I. k. 148. l. szerint e Gerzon 1155 február 19-ikén nádor, de az idézett okirat hamisítvány.

12. Héder nb. Henrik.

1150–1157.

A stájerországi Wildonból bevándorolt Wolfernek a fivére; előfordul az okiratokban «Heydrik» néven is. 1135-ben Sopronmegye főispánja; 1146-ban csak (mint Heidricus) egyszerű országnagy; 1150-től 1157-ig (ha csakugyan ő az és nem esetleg hasonnevű fia), országbíró;³ 1162-ben nádor. Tőle származnak a Héderváriak és tőle vette kétségkívül a Héder nemzetség nevét.

¹ Fejér, II. k. 32. l.

² Fejér, II. k. 88. l. Az illető okmánynak nincsen keltezése azonban bizonyos, hogy II. Gyécsa alatt adatott ki, mert világosan mondja, hogy Béla jóváhagyását fia és utódja Gyécsa erősítette meg. Az idő meghatározására nézve v. ö. Pauler, A magyar nemzet története 1301-ig című műve első kiadásának I. k. 615. l.

³ Knauz, Mon. eccl. Strigon. I. k. 88. l.

⁴ Knauz, I. k. 99. l. Árpádkori új okmtár I. k. 54. l.

Turul. 1901. I.

¹ Árpádkori új okmtár, I. k. 58. l.

² Fejér, II. k. 130. l. (hibásan úgy mint II. k. 118. l. Gereon).

³ Árpádkori új okmtár, I. k. 60. l. (Heyndricus) 61. l. (Henricus). 62 (Heidricus). Fejér, II. k. 144. l. Knauz, I. k. 107. l. (Henricus). 108. l. (Heidricus). 111. l. (Henricus). Sopronmegyei okmtár, I. k. 2. l. (Heydericus).

13. Apa.

1158.

Midőn II. Gyécsa 1158-ban a nyitrai egyházat bizonyos jogokkal és birtokokkal megajándékozta, különösen kiemeli, hogy a püspök és a káptalan népei felett egyetlen egy a királynak alárendelt bíró, még a «curialis comes maior» se ítélhessen; ugyanazon okiratban¹ bizonyos *Apa* a curialis comes major, ki mellett más valaki a curialis comes minor. Ebből tehát kiviláglik, hogy *Apa* az országbíró, a másik pedig az alországbíró.

Apa nevű országnagygyal találkozunk már 1108-ban, midőn Kálmán király a trauiak szabadalmait biztosítja. Aztán sok idő mulik, míg nem 1148-ban megint egy *Apa comes*re akadunk, ki az országnagyok sorában — hivatalának megjelölése nélkül — szerepel. Alig tévedünk, ha benne az 1108-ban előfordulónak a fiára ismerünk. Kétséget sem szenvedhet, hogy ő az 1158. évi országbíró; 1150-ben csak egyszerű comes, de akkor «apud regem graciosissimus»; 1152-ben szintén csak comes; 1156-ban Bodrogszegye főispánja; 1157-ben csak comes; 1158-ban egyszer minden jelző nélkül az ország «principes»-ei sorában áll, aztán — mint láttuk — országbíró. Azonban már 1158-ban átveszi a szlavoniai bánságot. Meddig volt bán? nem tudjuk; halálzási éve ismeretlen.

Családi viszonyaira vonatkozólag a következőket említem:

Már feunebb volt róla szó, hogy az 1108-ban szerepelt *Apa* a bán atyja, mert egészen eltekintve a névhasonosságtól, valószínűnek kell vennünk, hogy a 40 évvel később fellépő *Apa*, a király nagy kegyencze, kétségkívül előkelő atyjának fia volt. De van neki még fivére is.

1164-ben Péter spalatoei érsek Bona fejedelemszónak bizonyos peres ügyében mond végítéletet. A fejedelemszón előadja, hogy a per tárgyát képező föld már régi időktől fogva zárdájának tulajdonát képezte, — hogy ez iránt már azelőtt közte és ellenfelei között pör folyt, — mely bizonyos *Albeus*-nak, ki akkor mint a bán helyettese működött (in loco Bani erat), itélő-

széke elé került és hogy nevezett *Albeus*, látván, hogy neki igaza van, részére *Bogdanicza* nevű pristaldust rendelte ki. Később megint jött egy másik bíró: *Cippa fivére István*, (*Stephannus, frater Cippae, loco Fratris sui*) mint fivérének kiküldöttje és magával hozta bírótársul *Petrana comest*, ki akkor a magyar király hatósága alatt állt és kit ugyanakkor a bán fivérével együtt azon vidékre kiküldött s ezek újra ítéltek ez ügyben. Péter érsek erre 1164-ben Ampod bán idejében, azon ítéletet, melyet *István, a bán fivére* *Petrana comessel* egyetértőleg hozott, megerősíti.¹

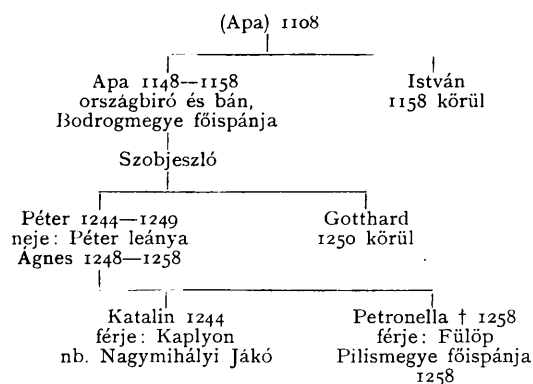
Megtudjuk ebből, hogy *István* az 1164 előtt működött bánnak a fivére, hogy fivére helyett mint annak kiküldöttje működött és az említett *Albeus* szintén csak báni kiküldött; miután világos, hogy az okiratban előforduló «*Cippae*» vagy eredeti fogalmazási, vagy későbbi írási, olvasási vagy sajtóhiba és itt *Cippae* helyett «*Appae*»-nek kell állnia; ez pedig nem más, mint *Apa* bán országbíró, ki *István* nevű fivérét *Bona* ügyének megvizsgálására maga helyett kiküldte.

Ismeretes, hogy *Apa* bán a pestmegyei *Káva* nevű helységben fennállt apátságot a hozzá közel fekvő földekkel ajándékozta meg;² ez az adat némi felvilágosítást szolgáltat utódjai felismerésére nézve.

Néhai *Apa* bán unokája: *Szobjeszló* fia *Péter comes* 1244-ben az ungmegyei *Reviscse* nevű falvat, leányának, *Kaplyon* nb. *Nagymihályi Jákó* nejének vallja örököül. 1248—1249-ben pedig neje is szerepel: *Péter* leánya *Ágnes*. Leányai: *Katalin*, fennebbi *Jákó* neje és *Petronella*. *Fülöp*, *Pilis* megye főispánjának neje; *Péter* fivére pedig *Gotthard*. 1258 december 10-ikén *Péter* már nem él; nevezett napon arról értesülünk, hogy *Fülöp* pilisi főispán neje végrendelkezett, többi között az atyai örökség czimén reá szállt kávai monostor kegyuri jogát nővére *fainak* hagyományozta és hogy e végrendelkezést (*Petronella* akkor már nem él) anyja, *Péter comes* neje, helybenhagyja.

Megkapjuk tehát a következő leszármazási töredéket:

¹ Fejér, II. k. 169. l.² Fejér, IX/VII. k. 657. l.¹ Fejér, II. k. 152., 153. ll.

Azon körülmény, hogy Petronella a kávai monostor kegyuri jogát atyjától örökölte, bizonyossá teszi, hogy Szobjeszló Apa bánnak a fia, nem pedig a veje. Miután a Szobjeszló, Gotthard és Péter nevek a cseh eredetű Ludány nemzetiségnél még későbbi időkben is divatoztak, feltételezhetjük, hogy Apa bán országbíró is e nemzetség ivadéka lehetett.

14. Gábor.

1162.

1157-ben előfordul az országnagyok között Gábor comes, ki valószínűleg az 1148-ban szereplő hasonló nevű királyi tálnokmesterrel azonos. 1162-ben azonban országbíró.¹ 1162 után nyomát veszítjük.

Az egyedüli nyom, mely talán meghatározásához vezetne, az, hogy Adrián fia István, ki 1158 táján Brátka és Szántó nevű birtokait a garam-szent-benedeki apátságnak hagyományozza, azt mondja, hogy az erre való királyi engedélyt Gábor comes közvetítése útján kérte.

15. Baracska.

1163.

IV. István egyetlen-egy okiratot hagyott hátra, melylyel a zágrábi püspökséget bizonyos erdőrészt birtokában erősíti meg. Okmányának záradékában Broccha nevű országbírája is fordul elő.² E név helyes kiejtése valószínűleg Baracska vagy Baracska lehet, mely utóbbit a még most

¹ Hazai okmtár, VI. k. 3. l.; Sopronmegyei okmtár, I. k. 2. l.

² Fejér, II. k. 166. l.

is több megyében létező Baracska helységek őrizték meg.

IV. István halálával eltűnik ez országbíró.

16. Lőrincz.

1164–1171.

1164-ben bizonyos *Lőrincz* az országbíró,¹ kivel e minőségben 1171-ig találkozunk; utóbbi évben a mellett még Sopronmegye főispánja is.² Ez utóbbi körülmény arra szolgál, hogy nyomait némileg megvilágíthassuk. Találjuk ugyanis, hogy bizonyos Lőrincz már II. Gyécsa utolsó éveiben Sopron- és Vas megye főispánja;³ 1162-ben a tőle viselt hivatal megjelölése nélkül az országnagyok sorában foglal helyet; 1192–1193-ban már mindkét megyének más a főispánja.

17. Rudolf fia Kompord(in).

1181.

Midőn III. Béla 1181 augusztus 20-ikán a zágrábi egyháznak bizonyos birtokát visszaitéli, az erről szóló okmány záradékában felsorolt országnagyok között *Cumpurdinus* országbíró is szerepel.⁴ 1203-ban pedig Imre király, Radulph fiát Compurdint, *ki már III. Béla idejében a veszprémi egyház tulajdonát képező merenyei birtokot meghatározta*, újra e birtok határjárásával bizza meg.⁵ Azt hiszem, helyes úton járunk, ha Kompordin országbíró Rudolf hasonló nevű fiával azonosítjuk.

A Kompord vagy Kompold(t) név régibb okiratainkban többször fordul ugyan elő, de tulajdonosai közt csak azon Aba nb. Compolth-ot hozhatjuk az országbíróval kapcsolatba, kit legelőször 1252 november 10-ikén ismerünk és kiről 1255-ben tudjuk, hogy atyja is Compolch volt;⁶ tőle származik többek között a Domoszlai, Visontai és a nánai Kompold család.

¹ Fejér, VI./II. k. 413. l. hol a kelet helytelenül 1174-re van téve.

² Fejér, V./III. k. 254. l., IX./VII. k. 632. l.; Knauz, I. k. 119. l.; Árpádkori új okmtár, I. k. 66. l.; XI. k. 38. l.; Zichy okmtár, I. k. 2. l.; Hazai okmtár, VII. k. 1. l.

³ Sopronmegyei okmtár, I. k. 8. l.

⁴ Árpádkori új okmtár, XI. k. 46. l.

⁵ Fejér, IX./VII. k. 641. l.

⁶ Árpádkori új okmtár, VII. k. 403. l.; Hazai okmtár, VI. k. 64. l.

18. Péter.

(1181)—1183.

Kompord közvetlen utódja bizonyos *Péter*, a ki, mint az Árpádkori új okmánytár, I. k. 68. és 76. ll. egybevetett adatai alapján megállapítható hivatalát már 1181-ben viselte. Utoljára 1183-ban szerepel.¹

19 Csorna.

1184.

Midőn 1184-ben egynéhány esztergom-vár-aljai királyi udvarnok azt állította, hogy a tihanyi apátságnak veszprémmegyei urkúti birtokában tartozkodó szolganép nem az apátság kötelékéhez való, Béla király többiek között *Charena* országbirót is bizta meg az ügy megvizsgálásával.²

Miután erről az országbiróról egyetlen egy okirat és ez is csak Fejér közlésében tesz tanúságot, biztosra vehetjük, hogy az okiratban előforduló «Charena» valamely magyar személynévnek latinos elferditése s hogy — mivel a sopronmegyei Csorna helység- és nemzetségnevet «Charna» alakjában is találjuk, ez országbiró neve valószínűleg *Csorna*.

20. Maty.

1185—1186.

Országbiró 1185-től 1186-ig.³ Neve az okiratokban Moch, Mocho, Mok, Moka alakban van írva. 1188-ban megkapja a nádorságot, melyet az után még kétszer visel, miért is az őt illető egyéb adatokra nézve a Turul, 1898. évf. 76. lapján előadottakra hivatkozunk.

21. Miskóc nb. Domonkos.

1188; 1192—1193

1188-ban találkozunk *Domonkos* nevű országbiróval,⁴ a nélkül, hogy korábbi pályáját ismerjük. 1192-ben Bodrogszeg főispánja, de még ugyanazon évben a mellett országbiró is, mely

¹ Árpádkori új okmtár, VI. k. 148. l.² Fejér, II k. 219. l.³ Árpádkori új okmtár, VI. k. 162., 163., 164. ll.; Knauz, I. k. 132. l.⁴ Knauz, I. k. 137. l.

két tisztségét 1193-ban is viseli.¹ 1194-től 1195-ig pedig szlavoniai bán; 1195 után nyoma vész. Halálzási évét nem ismerjük, de 1207-ben róla már mint elhaltról tesznek említést.

Ez országbiró az Árpádok rokona. Midőn III. Béla 1194-ben tőle a Bárcza nevű örökös jószágot cserébe veszi s érte a borsodi várfüldéből kihasított Pélt adja, világosan «noster dilectus cognatus»-nak nevezi, később pedig IV. Béla mondja, hogy e Domonkos fia Bars «cognatus noster».² E rokonság közelebbi adatait nem ismerjük és így csak általánosságban arra szorítkozunk, hogy benne a királyi család és Domonkos között létezett sógorsági összeköttetést megállapítsuk.

Midőn a király 1194-ben — hogy tervbe vett palæstinai utazása alól felmentessék — Sopronmegyében a máriahegyi (később barsmonostori) cisztercita apátságot alapította s ezt egynéhány sopronmegyei birtokkal megajándékozta, nejét és fiát is említette. Tudjuk azonban, hogy egy névleg ismeretlen leánya is volt, ki a Hontpázmán nb. Sebes comessel kötött házassága révén a Szentgyörgyi és Bazini család ősanja lőn.

Fia Bars, ki magát 1237-ben Miskóc nb. belinek nevezi s ugyanazon évben az atyjától alapított monostornak néhány birtokot hagyományoz, fiörökös hátrahagyása nélkül mult ki. Neje A., Velek herczeg leánya, már 1231-ben végrendelkezik. Ennek anyja, úgylátszik, görög származású nő volt.

22. Monoszló nb. Makáriás.

1189.

Midőn Mihály scardonai püspök 1189 május havában Bona szt.-demeteri fejedelemasszonyak bizonyos Brukonja ellen a Bunjaniban (ma Körös, Belovármegyében) lévő földeket odaitéli s azokba őt Szlovinja fia Drassenus által bevezetteti, az erről szóló okiratában³ világosan kiemeli, hogy a Jadrában lévő királyi országbirót, Macarius albánt, meglátogatta s ez alkalommal Brukonja panaszát felvette; azon tanuk sorában

¹ Árpádkori új okmtár, VI. k. 184. l., XI. k. 54. l.; Knauz, I. k. 146. l.² Fejér, III II. k. 87. l.; Árpádkori új okmtár. XI. k. 56. l.³ Fejér, II. k. 247. l. és még egyszer VII. l. k. 178. l.

pedig, kiknek jelenlétében azután az ítéletet hozza, Tót Demetert (Demetrius Sclavus) is említi.

Ezzel szemben egy másik okiratban² azt találjuk, hogy ugyanazon Mihály scardonai püspök 1181. évi márcziusában Tót Demeter és egyéb tanúk jelenlétében előadja, hogy előtte Petriz, a szt. Demeter vértanuról címzett egyház ügyvédje megjelent és arról panaszkodott, hogy *Bruconia* és bizonyos Szaraczén a *bunjani* földeket háborgatja. A püspök aztán, midőn hírére vette, hogy Farkas, a magyar király nádora *Machareusius comessal* együtt Jádrába jött. oda utazott, ugyanoda a háborgatókat is megidézte és oly ítéletet hozott, melynek erejénél fogva *Bona*, a nevezett zárda fejedelemasszonya *Szlovinja fia Drassenus* ispán pristaldus által a vitás birtokba beigtattott.

Első látszatra azt lehetne gondolni, hogy mindkét okmány egy és ugyanazon mozzanatról szól s hogy a keltezéses egyike hibás, különösen pedig hogy Makáriás már 1181-ben lett volna az országbíró. De nem így áll a dolog. 1181-ben Bona a panaszos, Brukonja az alperes. Bona megnyeri a pört, Drassen, a püspök pristaldusa, bevezeti Bonát a bunjani birtokba. A Zárában tartózkodó nádor mellett találjuk Makáriás comest és Flaskó knini püspököt. 1189-ben pedig fellép Brukonja fiaival együtt és elferdíti a dolgot, a mennyiben előadja, hogy Bona a bunjani földeket bitorolja. A püspök megint Zárában tartózkodik, mert az ott lévő Makáriás comest, ki most már albán és országbíró, meglátogatja. Bona azzal védekezik, hogy a püspök már *sok évvel ezelőtt* ez ügyben ítélt és Slovinja fiát Drassent részére pristaldusnak jelölte ki; a püspök elismeri Bona előadását, helybenhagyja az évekkel ezelőtt mondott ítéletét és megbizva ugyanazon Drassent, hogy a megerősített ítéletet hajtsa végre.

E Makáriás a Kőrösmegyében törzsökös Monoszló nemzetség tagja, melynek birtokai Bács-Baranya- és Somogyvidéken is feküdtek. 1193-ban Szolnokmegye főispánja. Utoljára találkozunk vele 1198-ban. Utódai az öregebb Atinaiak. Nemzedékrendjét mutatja a Turul, 1899. évf. 170. lapja.

¹ Árpádkori új okmtár, XI. k. 115. l.

23. Ezsau.

1194—1197.

Miskóc nb. Domonkos utódja 1194-ben bizonyos *Ezsau*, ki e minőségben 1197-ben még a csanádmegyei főispánsággal is fel van ruházva.¹ Miután mellette Ezsau nádor is működik, nem vagyunk azon helyzetben, hogy korábbi és későbbi pályáját megrajzoljuk. Annyit tudunk, hogy 1198-ban már más a csanádi főispán.

1217-ben bizonyos Ezsau fia Miklós királyi pristaldus Somogy megyében.

24. Toraj fia Péter.

1198.

Ezsaut követi 1198-ban Turoy fia *Péter* szolnoki főispán.² Pályáját valószínűleg mint Pozsonymegye főispánja kezdte meg 1194-től 1195-ig; 1197-ben Biharmegye főispánja; 1201-ben soproni főispán; 1207-től 1209-ig Gertrud királyné udvarbírája és Csanádmegye főispánja; 1210-ben királynéi udvarbíró és Bácsmegye főispánja; 1211-től 1212-ig csak Bácsmegye főispánja, mely idő alatt (1211-ben) II. András halicsi hadjáratában elkísérte. 1213-ban Csanádmegye főispánja, mely minőségben András távolléte alatt Gertrud királyné állandó környezetében tartózkodván a források egybehangzó előadása szerint mint a nevezett királyné ellen szőtt összeesküvés egyik főembere Gertrudot megölte.

Miután 1213-tól 1221-ig Péter nevű országnagyot nem ismerünk, az 1221-ben felmerülő temesi főispán pedig Marcell fia, el kell hinnünk, hogy néhány krónikás azon adata, miszerint e Pétert Gertrud meggyilkoltatása után kivégezték, valóságon alapul. Arról, hogy összes többnyire Szerémmegyében feküdt) birtokait elkobozták és hogy azok a koronára szálltak, bizonyosságot tesz IV. Bélának okirata, melynek erejével 1237 június 24-ikén e Péter birtokait a kalocsai egyházmegyéhez tartozott bélakuti ciszterciata apátságnak adományozta.

¹ Fejér, II. k. 309. l.; Árpádkori új okmtár, XI. k. 57., 59., 60. ll.

² Fejér, II. k. 331. l. (v. ö. IV/III. k. 409. l.; Knauz, I. k. 157. l.

25. Mika (Mihály).

1199.

Pétert követi 1199-ben *Mika* biharmegyei főispán,¹ a ki már 1198-ban, midőn Péter az országbirói hivatalát átvette, ennek biharmegyei főispánságát kapta. Országbirósága rövid ideig tartott; Imre király még 1199 folyamán nádorrá és Bácsmegeye főispánjává tette, mely két hivatalát 1202-ig viselte. Meghatározására nincsenek ugyan biztos támpontjaink, de a következő közvetett adatok mégis alkalmasok arra, hogy birtokviszonyaira és életének mozzanataira némi világot vessenek.

Tudjuk, hogy a Pilismegyében feküdt telkii benzés apátság 1198-ban már létezett, hogy III. Incze pápa 1215 és 1216 között említi, miszerint Mich comes bizonyos három helységet a fejevári prépostságnak 3000 márkért eladott és hogy Micha comes, a telkii apátság alapítója és kegyura még 1224 április 2-ikén is él, a mennyiben a pápa nevezett napon tanusítja, hogy Micha őt arra kérte, engedje meg, hogy e kolostorban cziszterczitákat telepítsen meg.² De majd meglátjuk, hogy Micha még 1224 után is élt.

Azon magyar urak közül, kik Botho nádor főparancsnoksága alatt 1211-ben a Halics ellen menesztett seregben csapatvezérek voltak, «szakállas» Mikát is találjuk;³ 1212-től 1221-ig bizonyos Mika Biharmegye főispánja;⁴ 1223-ban pedig Nyitramegyéé; 1223 után már nem találjuk őt az országnagyok sorában, a mi mindenestre az András és fia Béla között kitört viszályokkal van összefüggésben. András halála után IV. Béla arról panaszkodott a pápánál, hogy többek között szakállas Mika is az atyja uralkodása alatt jogtalanul elfoglalt kincseket bizonyos zárdákban elrejtette s hogy e zárdák

¹ Hazai okmtár, V. k. 4. l.

² Monum. romana episcop. Vesprimiensis I. k. 6., 34., 61. ll.

³ Dr. Pauler Gyula, A magyar nemzet története 1301-ig. II. k. 65. l.

⁴ Fejér, III I. k. 163., 287. ll., VII/I. k. 194. l. (tévesen Neuca); VII/II. k. 210. l. (tévesen Nimcha); Hazai okmtár, VI. k. 11., 15. ll.; Knauz, I. k. 208. l.; Wenzel, VI. k. 360., 368. ll. XI. k. 115., 118., 129., 156., 173. ll. (tévesen: 1223.).

főnökei e kincsek kiszolgáltatását megtagadják; mire a pápa 1236 augusztus 12-ikén a kalocsai érseket az ügy rendezésére felhívja; találjuk továbbá, hogy IV. Béla a Mika comes tulajdonában volt, biharmegyei, jenői birtokot Éty fia Pálnak adományozta s hogy a biharmegyei birtokviszonyok megvizsgálásával megbízott bizottság e helység határait 1236-ban körülírta;¹ végül még találjuk, hogy szakállas Mika Dorogtól, Sándor szabolcsi főispán atyjától, valamikor a Szatmármegeyében feküdt Málka nevű birtokot kapta.²

Ha már most mindezeket összevetjük azzal, hogy Mika országbiró pályáját 1198-ban a bihari főispánsággal kezdte, akkor, azt hiszem, helyes uton járunk, ha a telkii apátság alapítóját, Mika országbirót és nádort, Mika bihari főispánt és szakállas Mikát egymással azonosítván, bennök egyetlen egy személyt látunk.

26. Csanád nb. Véty.

1199—1200.

Mika nádorságra emeltetvén, Imre király *Vétyet*, Csanádmegye főispánját, országbirónak nevezte ki; a ki e két tisztségben 1200-ig megmaradt.³ Korábbi pályájáról csak az ismeretes, hogy 1199-ben Csanádmegye főispánja. Miután nemzetségéről és családjáról a Turul, 1899. évf. 116. és 117. lapján már irtam, itt csak annyit említek, hogy Csanád nembeli ember és a későbbi Tivadar nádornak az atyja.

27. Achilles.

1201.

Véty közvetlen utódja *Achilles* Kevemegye főispánja, kit csak két kutfő említ,⁴ meghatározása tehát egyelőre lehetetlen.

Midőn III. Béla király 1184-ben egynéhány urkuti (veszprémmegyebeli) jobbágy hovátartozandóságát vizsgálat tárgyává teszi, a vizsgáló bizottságba Dénes nádor és Csorna országbiró mellé még bizonyos Achilles comest is beoszt.

¹ Fejér, IV/I. k. 41., 65. ll.

² Hazai okmtár, VI. k. 154. l.

³ Hazai okmtár, II. k. 2. l.; Wenzel, XI. k. 73. l.

⁴ Fejér, II. k. 387., 388. ll.

28. Kan nb. Siklósi Gyula.

1202—1204. 1212—1213. 1221. 1232.

Miután róla és utódairól a Turul 1898. évf. 78. lapja kimerítő képet nyújt, itt csak annak kiemelése szükséges, hogy e nagy szerepet vitt férfi az országbirói hivatalt többször viselte.

Először 1202-től 1204-ig találjuk benne; a mellett 1202 és 1203-ban csanádi, 1204-ben nyitrai főispán; ¹ másodszer 1212-től 1213-ig, midőn a mellett még Bácsmegeye főispánja is; ² harmadszor mint Szlavonia bánja 1232-ben.³

29. Zsámboki Smaragd.

1205—1206.

II. András trónralépésével a Champagneból származó Zsámbokiak családjából (melynek egyes tagjai némelykor Ajnárd nembelieknek nevezik magukat) eredő Smaragd lett az országbiró, mi mellett még a szolnoki főispánságot is kapta; mindkét hivatalát azonban csak 1206-ig viselte.⁴ 1206-ban megkapja az erdélyi vajdaságot; 1208-tól 1209-ig Biharmegye főispánja; 1213-tól 1222-ig Pozsonymegye főispánja; 1222-ben még Bácsmegeyéé; 1222 után már nem szerepel az országnagyok sorában.

Róla és utódairól lásd a Turul, 1897. évf. 189. 192. lapjait. Az ott rajzolt nemzedékrendi táblára pótlendő, hogy II. Gilet fia János neje 1317-ben Móricz fia Balázs leánya Bágyi, ki a bácsmegeyei Szentmihályt kapja hozományul. A nő fivérei: Bertalan, János és Mihály. Ujabb kutatásaim azonban azon eredményre vezettek, hogy e Gilét (= Gyélet) utódai nem a Zsámbokiak nemzetségéből valók és hogy Smaragd fia Gyelétről egészen más család származik.

30. Marcell.

1207. 1211—1212.

Miután Zsámboki Smaragd 1206-ban az erdélyi vajdaságot kapta, feltételezhetjük, hogy *Marcell*,

¹ Fejér, V/I. k. 293. l.; VI. II. k. 362. l.; Sopronmegeyei okmtár, I. k. 5. l.; Wenzel I. k. 92. l.

² Fejér, III/I. k. 118., 120. ll.; Knauz, I. k. 102. l.; Wenzel VI. k. 359., XI. k. 115., 118. ll.

³ Wenzel, VI. k. 507. l.

⁴ Fejér, III/I. k. 22. l.; VII/V. k. 170. l.; Hazai okmtár, I. k. 3. l.; Knauz, I. k. 185. l.; Wenzel, XI. k. 85. l.

kit 1207-ben országbirónak és csanádi főispánnak ismerünk,¹ az országbirói széket már 1206-ban foglalta el. 1206-ban még csak Sopronmegeye főispánja. Országbirói méltóságát még 1207-ben abbahagyván, megkapja rövid időre, 1208-ban Biharmegye főispánságát, de ezt sem tartja sokáig, mert már 1208-ban megint Sopronmegeye főispánja, mely minőségben 1209-ben is találkozunk vele. 1209-től 1210-ig átveszi Bácsmegeye kormányzatát; 1211-től 1212-ig másodszer országbiró és a mellett kevei főispán,² mely minőségben 1211-ben a halicsi hadjáratban vesz részt. 1212 után elvész a nyoma. Fivére Péter szintén országnagy, de erről majd alább szólunk.

31. Száty nb. Miklós.

1208—1210.

Bars fia; a kiterjedt Száty nemzetség sarja. Megkapja 1208-ban az országbirói hivatalt, melyet a keveimegyei főispánsággal együtt 1210-ig visel.³ Bővebben szoltam róla a Turul, 1898. évfolyamának 77—78. lapjain. Különbén még találkozunk vele az udvarbiráknál.

32. (Hont-Pázmán nb.) Márton.

1214.

Kán nb. Gyulát követi 1214-ben *Márton* országbiró és csanádi főispán, kivel mindkét hivatalban 1214-ig találkozunk.⁴

Mivel vele együttesen pl. 1214-ben bizonyos Márton a zempléni főispán és korábban még más Márton nevűek szerepelnek, meghatározása nehézségekbe ütközik; mindamelllett nagyon valószínűnek kell tartanunk, hogy a Hontpázmán nb. Márton bánnal azonos. Ez annál is valószínűbb, a mennyiben e Márton 1212-től 1213-ig tényleges szlavoniai bán és 1213 és 1214-ben Márton országbiró mellett mások a bánok.

¹ Fejér, III/I. k. 47. l.

² Fejér, III. I. k. 108. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 15. l.; Wenzel, I. k. 126. l., VI. k. 349. l., XI. k. 113. l.

³ Fejér, III. II. k. 467. l.; Wenzel, VI. k. 325., 334., 343. ll. XI. k. 96., 108. ll.

⁴ Fejér, III. I. k. 163. l.; Wenzel, VI. k. 368. l., XI. k. 129. l.

33. Vázsony nb. Atyasz.

1215—1218.

A többnyire Veszprém- s Zalamegyében és Horvátországban birtokos Vázsony nemzetségből származó öregebb Atyasz (= Ochuz, Ogguz, Oghuz, *Othvos*), ki minden valószínűség szerint 1151-ben a szentmártoni apát sáfárja volt,¹ hasonló nevű fiut hagyott maga után. Ez az ifj. Atyasz 1202-ben merül fel mint Fejérmegye főispánja; 1205-től 1206-ig Zalamegye főispánja; 1207-ben Veszprémmegyéé; ugyanazon évben (1207) Pozsonymegyéé; 1209-től 1212-ig pedig Sopronmegyéé. 1213-ban Szlavonia bánja és 1214-ben a mellett Somogymegye főispánja. 1215-ben átveszi bizonyos János a bánságot, mire Atyasz a bácsmegyei főispánsággal együtt az országbirói hivatalt nyeri el; 1217 és 1218-ban azonban csakis országbiró.² Fejér, VII/I. k. 194. l. azon adata, hogy 1216-ban Miklós pozsonyi főispán lett volna az országbiró, helytelen. Hogy Atyasz 1218-ban a királyné udvarbirája lett volna, a mint ezt Fejérnél, III/I. k. 249. l. olvassuk, nem áll, mert az illető okirat hamisítvány. Atyasz 1219-ben a királyné udvarbirája és Bodrogmegye főispánja; 1220-tól 1222-ig szlavoniai bán. 1222-től 1228-ig már nem találjuk a tényleges méltóságosok sorában, a mi kétségkívül az öregebb és az ifjabb király között kitört viszályokkal áll kapcsolatban. 1223-ban azt mondja róla a pápa, hogy az aradi prépostságot megkárosította; 1228-tól 1229-ig királynéi udvarbiró. Utoljára 1233-ban mint czimzetes bánra akadunk rá.

Három fia volt: Lőrincz, Atyasz és Gyurka.

Lőrincz 1217-ben a pohárnokmesteri hivatalt kapja, melyet 1221-ig visel; ez utóbbi évben elnyeri a kevei főispáni állást.

Atyaszt Orbán fia Patyona, egy garázdálkodó drávántuli ember, ki a tatárjárás alatt rettenetes bünteteket követett el, ölte meg. Halála Béla királynak egy 1244 október 11-ikén kiállított okirata szerint, az egész országot szomorúsággal borította.

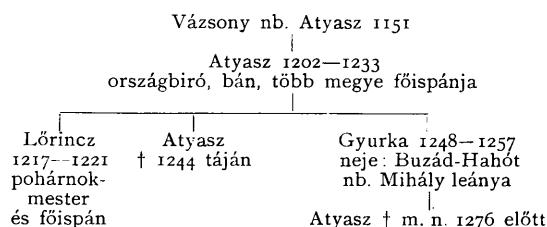
Gyurka legelőször 1248-ban merül fel, midőn

¹ V. ö. Turul, 1899. évf. 176. l.

² Fejér, III/I. k. 178. l.; Hazai okmtár, VII. k. 7. l.; Knauz, I. k. 208., 212., 214., 215. 217. ll.; Wenzel, I. k. 141. l., VI. k. 385., 393. ll., XI. k. 134., 136., 138., 144., 147., 149., 150., 152. ll.

azt mondják róla, hogy a varasdmegyei Semnica mellett birtokol.¹ 1256-ban Buzád-Hahót nb. Mihálynak a veje, kitől a Zalamegyében feküdt Nedelicze, Szebecske és Szentkereszt nevű birtokokat a Varasdmegyében fekvő 4 Komor-ért megkapja. Utoljára 1257-ben említik.² Fiával, Atyaszszal 1276 előtt kihalt Atyasz bán ivadéka; a mondott évben Gyurka comes fia Atyasz magvaszakadtán a kerkaszentmiklósi vár (Zalamegyében) a Vázsony nb. Almádiakra ment át, kiktől azt a Lőrente nembeliek szerezték meg.

A felsorolt adatokból a következő stemmatörédeket állithatjuk össze:

34. Ratold nb. Rátóti (II.) Gyula.

1219—1221. 1235—1239.

A Ratold nemzetségnek e kiváló sarja egyszer mint Lesták fia,³ egyszer mint «Jula de Ratolth»,⁴ többnyire pedig mint Ratold fivére fordul elő. Ez utóbbi körülmény bizonyítja, hogy e Ratold kimagasló alak volt és úgy biztosra vehetjük, hogy az 1203-ban szereplő Ratold nevű somogyi főispánnal azonos.⁵ Atyja Leustach valószínűleg azon Leustach nevű erdélyi vajdával egy személy, a ki III. Béla alatt Ampod bánnal együtt mint a görögök szövetségese Kis-Ázsiában harczolt; Rátót pedig kétségkívül a veszprémmegyei Rátót-tal azonos.

Gyula 1214-ben mint Nyitrámegye főispánja megkezdte pályáját és alig szenvedhet kétséget, hogy ez állást 1219-ig viselte. 1219-ben megkapja az országbirói hivatalt a kevei főispánsággal együtt és megtartja mindkét hivatalát

¹ Fejér, VII/V. k. 276. l. «Gure filius O. bani»; Wenzel, XI. k. 360. l. tévesen mondja, «terra Chare filii domini Bani.»

² Fejér, IX/VII. 667. l.

³ Wenzel, VI. k. 487. l.

⁴ Fejér, IV I. k. 27. l.

⁵ Utódjairól v. ö. Turul, 1899. évf. 175—176. ll.

1221-ig.¹ 1221-ben átveszi Mosonmegye kormányzását; 1222-ben Biharmegye főispánja; 1225-ben — azóta Béla ifj. király tántoríthatlan hive — Vasmegeye főispánja; 1230-tól 1233 november 27-ig Béla alatt erdélyi vajda; Béla trónralépésével 1235-ben másodszer országbíró, Csanád- (1235) és Kevemegye (1238) főispánja, 1239-ben pedig csak országbíró.² 1239 után már nem akadunk reá s miután alig tehető fel, hogy Bélának e kedvelt embere királya kegyét elvesztette volna, azt kell hinnünk, hogy 1239-ben halt meg.

35. Bór-Kálán nb. Bánk.

1221—1222.

A Bór nemzetség e tagja, kinek nemzetségét különben csak a krónikából ismerjük, pályáját 1199-ben mint Abauj vármegye főispánja kezdi meg; 1203-ban Zalamegye főispánja; 1208-ban szlavoniai bán s a mellett 1209-ben bihari főispán; 1209-től 1210-ig csak az utóbbi. 1211-től 1212-ig udvarbíró és bihari főispán; 1212-ben nádor, kevei és pozsonyi főispán; 1213-ban nádor és pozsonyi főispán; Gertrud királyné meggyilkoltatása után 1213-ban rövid ideig még Pozsonymegye főispánja; de mivel a királyné elleni merénylet nevéhez fűződött, 1217-ig eltűnik az országnagyok sorából. 1217-től 1218-ig szlavoniai bán; 1221-ben országbíró és Fejérmegye főispánja;³ 1222-ben mint országbíró, Fejér- és Bodrogmegye főispánja.⁴ 1222 után nyomát vesztiük.

Birtokviszonyaira nézve kiemeljük, hogy 1212-ben mint udvarbíró és Biharmegye főispánja a Szabolcsmegyében fekvő Zsurk nevű helységre nézve királyi megerősítést nyert. — E helységet Ipoly comes valamikor még Imre királytól kapta, mire azt Bánknak 300 márkáért eladta; tudjuk továbbá, hogy a gömörmegeyi Gortva és a nógrádmegeyi Csáma, melyet Béla király 1240-ben Türje nb. Gyécsa barsi főispánnak adományoz, szintén Bánk tulajdonát képezte.

¹ Fejér, III.I. k. 287., 320. ll.; Knauz, I. k. 223. l.

² Fejér, IV.I. k. 27., 111. ll.; Wenzel, II. k. 93., 95. ll.

³ Hazai okmtár, VI. k. 15. l.; Knauz, I. k. 232. l.; Wenzel, XI. k. 163. l.

⁴ Fejér, III.I. k. 381. l.; Knauz, I. k. 237. l.

Turul. 1901. I.

36. Bór-Kálán nb. Pózsa.

1222.

Bánknak 1222-ben történt eltűnése összefüggésben állt a trónörökös pártjának megszilárdulásával, minek következtében Gertrud meggyilkoltatásának részesei minden hivatalból kiestek. Bánkot a *Bór-Kálán nb. Nána fia Pózsa* követi 1222-ben az országbírói hivatalban, melyet Csanád nb. Tivadar nádorsága alatt csak igen rövid időig tartott.¹ Mindezekről lásd a Turul, 1899. évf. 116., 117., 160. és 161. lapot.

37. Fajszi Salomo.

1222.

Midőn Gertrud királynét 1213-ban megölték, bizonyos Salomo atyja, Miska volt az, a ki Béla trónörököst magához vette s mindaddig felügyelete alatt tartotta, míg András király hazatért. E Miska 1214-ben Vasmegeye főispánja és megkapja ez évben a zalamegyei Ederics birtokot. Fia *Salomo* már 1211-ben tárnokmester és 1213-tól 1214-ig a mellett Bácsmegeye főispánja is. 1214-től 1222-ig elvesztjük a nyomát, és csak 1222-ben bukkanunk megint reá, midőn Bór-Kálán nb. Pózsa után országbíró és Mosonmegye főispánja lett.² De még ugyanazon évben átveszi a szlavoniai bánságot, melyet Zalamegye főispánságával együtt 1224-ig tart meg.

Midőn Jakab nyitrai püspök 1225 június 6-ikán Grácban II. András és Lipót osztrák herceg között a békekötést közvetíti, többiek között kiemeli a herceg, hogy «Salomo ki van elégitve és kibékítve». Miután ez különös kiemelés tárgyát képezte, magától értetődik, hogy itt nem holmi közönséges magyar lakosról van szó, hanem hogy e Salomo előkelő, hatalmas magyar főúr, ki az osztrák határon lévő birtokai révén a herceg támadásai által lett károsítva. Ebből pedig kitűnik, hogy ez csakis fajszi Salomo bán és országbíró lehet, ki nem csak Zala- és Mosonmegye főispánja volt, hanem kétségkívül mind e két megyében is birtokolt.

1225 után azonban elvész a nyoma.

Neje, a francia származású Alice, Batisz

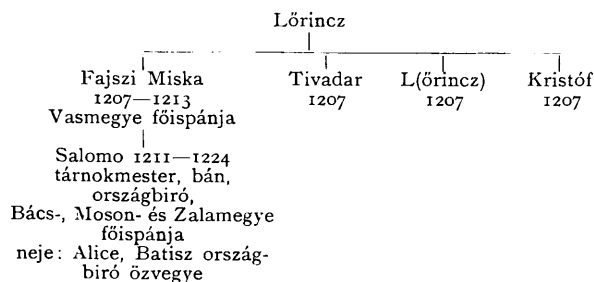
¹ Fejér, III.I. k. 374. l.

² Wenzel, I. k. 189. l., VI. k. 441. l.

országbiró özvegye, Salomo halála után Bajóti (= Nagymartoni) Bertrandhoz ment nőül.

Salomo birtokviszonyaira fényt vet azon körülmény, hogy veszprémmegyei vázsonyi birtokát — hogy a szentföldre való utazása alól fel legyen mentve — végrendeletileg egyik vitézének, Kopasz Andrásnak hagyományozta. Ettől az Andrástól megvette később az Igmánd nb. Igmándi András. Miután azonkívül tudjuk, hogy Salomo atyja Miska comesnek valamikor Vámoson is volt birtoka, biztosak lehetünk benne, hogy Salomo országbiró családja Veszprém- és Zalamegyében volt megtelepedve.

Ebből kiindulva már most megtaláljuk Salomo családját is. — 1207-ben tanusítja t. i. Lucius fia: *Fajszi Miska* saját ú. m. fivérei: Tivadar, L. és Kristóf nevében, hogy a tihanyi apátság tőlük Vámosban hét márkát érő telkeket vásárolt.¹ Miután azonkívül tudjuk, hogy azon Miska comes, 1227-ben még élő vámosi birtokos, kinek Mihály és Absa (= Absolon) nevű fivérei vannak, magát «Örsi»-nek nevezi s így Fajszi Miskától teljesen megkülönböztetendő személy, megtaláltuk Salomo családját és családi nevét. Megjegyzendő azonban, hogy Miska atyját valószínűleg nem Luciusnak hívták; e név akkor Dalmáciában divott, de Magyarországon nem. Azt hiszem, hogy az okirat eredetijében «Lncij» áll, a mi a «Laurencii» rövidítése s hogy Wenzel ezt Lucij-nak olvasta. Miska fivére L. valószínűleg szintén Lőrincz. Ezek szerint nemzedékrendi töredéke következőleg alakul:

38. Batisz.

1222—1224.

Fajszi Salomót még 1222-ben bizonyos *Batisz* követi, ki országbirói hivatala mellett 1224-ig

¹ Wenzel, VI. k. 320. l.

még Békésmegye főispánja is.¹ Wenzel, I. k. 196. l. szerint 1223-ban Demeter lett volna az országbiró; az illető okirat tartalmának gondos elemzése azonban arra vezet, hogy keltezése helytelen és hogy az 1233-ra helyezendő.

Batisz 1219-től 1221-ig Mosonmegye főispánja; származását és halálozási évét nem ismerjük.

Neje, a francia származású Alice, Jolán királynéval jött Magyarországra. Midőn II. András 1220-ban őt a Valkómegyében feküdt Vidhor nevű birtokkal megajándékozta, érdemei között azt is felsorolja, hogy fiának, András királyfinak személye ez Alice-ra rá volt bízva és hogy nevelői kötelességeit példásan teljesítette. Batisz halála után özvegye előbb Salomo bánhoz, ennek halála után pedig Bajóti (Nagy-Martoni) Bertrandhoz ment férjhez. 1244-ben még él és akkor azt vitatja, hogy első férje, Batisz, őt valamikor a valkómegyei Hedre nevű birtokkal ajándékozta meg. Batisz fia Márton 1240-ben bizonyos Bökény comest a valkómegyei Hedre és Lider nevű birtokok miatt idéz perbe, mert Bökény e birtokok erejéig Prjezda bánért, Bökényért pedig még Márton atyja Batisz kezekedett és Bökény a birtokok vesztésére elítéltetett. A pör azzal végződött, hogy Bökénynek a veje, Németi nb. (H) Endre, Valkómege főispánja, ipja számára Mártont 100 márkával kártalanította.

39. Kán nb. László.

1224—1230.; 1234—1235.; 1242.

*Kán*² nb. *László*, kit az okiratok legelőször «judex curiæ (aulæ) regiæ» neveznek, 1224-ben megkapja az országbirói hivatalt, mely mellett Békés- és Nyitra megye főispánságával is fel van ruházva; 1225-ben mint országbiró csak nyitrai főispán; 1226 és 1227-ben nem ismerünk ugyan országbirót, de miután 1228-tól 1230-ig megint csak e Lászlóra akadunk, nem szenvedhet kétséget, hogy 1226 és 1227-ben szintén az volt; 1228-ban a mellett bács- és bodrogmegei, 1229

¹ Fejér, III/I. k. 395. l.; Hazai okmtár, V. k. 10. l.; Wenzel, I. k. 197. l., VI. k. 420. l.

² E Lászlót és fiait mindeddig Borsa nembelieknek tartottam; mióta azonban arról győződtem meg, hogy Kán nb. László erdélyi vajdának atyja László szintén erdélyi vajda volt, (Urkundenbuch, I. k. 316. l.) elismerem, hogy fennebbi László is e nemzetség tagja.

és 1230-ban csakis bácsmegyei főispán.¹ Azon adat, hogy még 1232-ben is országbíró lett volna,² nem áll. Szintügy felette gyanús az Árpádkori új okmánytár, VI. k. 432. lapján közölt azon oklevél, melynek erejénél fogva a király (?) Ugron néhai esztergomi érsek fivérének valamely birtokot adományoz és ez alkalommal Atyasz országbíró emliti.

Kán nb. László 1217-től 1221-ig lovászmester és (1220—1221) Pozsegamegye főispánja; 1223-ban Vasmegye főispánja; 1232-től 1234-ig Mosonmegyéé; 1234-ben másodszor országbíró és Bácsmegye főispánja, mely két hivatalt András haláláig, 1235-ig tartja.³ 1236-tól 1239-ig somogyi főispán és a mellett 1242-től 1245 első feléig nádor; 1245 végén szlavoniai bán és herceg. Wenzel, az Árpádkori új okmánytár, XII. k. 689. lapján közöl egy oklevelet, melynek erejével Béla király 1242 márczius 14-ikén a petrinai vendégnép bizonyos szabadalmait szentesíti. Az okirat záradékában szereplő országnagyok sorában László kir. alországbíró («I. Adizlaus viceiudex noster») is előfordul. Ez határozottan fogalmazási vagy írási, esetleg későbbi olvasási hiba; nincs rá eset, hogy a királyi okiratok záradékaiban felsorolt országnagyok között alországbíró valamikor helyet kapott volna; e László tehát határozottan országbíró s így kétségtelen dolog, hogy megint csak Kán nb. Lászlóval van dolgunk, ki 1242 márczius 14-ikén harmadszor foglalja el e diszes állást.

40. Sámód fia Benedek.

1231—1232.

Bizonyos Samodny 1183-ban Nyitramegye főispánja; miután 1219-ben pedig Sámód fia Benedek szintén e megye főispánja, biztosak lehetünk benne, hogy e Benedek az 1183. évi főispánnak a fia. 1220-ban e Benedek Abauj vármegye főispánja, mire 1231-ig nyomát vesztlük. Az 1221-ben szereplő Benedek alországbíró ő benne nem láthatjuk. 1231-től 1232-ig pedig

¹ Fejér, III. I. k. 458. l.; Hazai okmtár, II. k. 5. l., IV. k. 12. l., VI. k. 23., 25. ll., VIII. k. 25. l.; Sopronmegyei okmtár, I. k. 17. l.; Wenzel, I. k. 211., 252. ll., VI. k. 425., 455., 476. ll., XI. k. 175., 212. ll.

² Egy három helyen (Fejér, VI. k. 306. l.; Melczer okmtár, 3. l. és Wenzel, VI. 502. l.) közzétett okirat szerint.

³ Knauz, I. k. 304., 306. ll.; Wenzel, VI. k. 549., 568. ll.

országbíró.¹ 1233 augusztus 20-ikán, a nélkül, hogy valamely méltósággal fel volna ruházva, mint «comes Benedictus» azon főurak közül van, kik II. András oldalán az állami és egyházi intézkedések betartása ügyében esküsznek.²

Ez után elvész a nyoma.

41. Csák nb. Demeter.

1232—1234.; 1243—1245.

Fennebb láttuk, hogy Benedek után 1232-ben Kán nb. Siklósi Gyula bán az országbíró; de ez csak egyetlen egyszer fordul akkor elő e minőségben; még 1232-ben Csák nb. Demeter az utódja.

Az ősrégi Csák nemzetség egyik tagja, Lukács, kiről nevének kívül mitsem tudunk, többek közt egy Demeter nevű fiut hagyott maga után. Ez 1217-től (mely évben II. Andrást a szentföldre kíséri) 1230-ig királyi tálnokmester; a mellett 1219-től 1222-ig Vas-, 1225-től 1229-ig pedig Pozsonymegye főispánja. 1232-ben megkapja az országbírótságot, melyet 1233-ban a bácsmegyei főispánsággal egyesít és így találjuk őt mindkettőben 1234-ig.³ Hogy 1223-ban már országbíró lett volna, a mint ezt Wenzel, I. k. 196. lapja tartja, nem áll, mert ez okirat 1233-ra esik; ugyanazon kötet 187. lapja szerint Demeter 1219 és 1222 között lett volna az országbíró, — a mi szintén nem állhat. 1237-től 1241-ig Csanádmegye főispánja; 1243-ban mosonyi főispán, mely minőségben másodszor országbíró; mindkét tisztségben találjuk őt 1245 április 26-ig.⁴ Halála idejét nem ismerjük.

1227 augusztus 21-ikén említi a pápa, hogy a pannonhalmi apátság és a győri egyházmegyéből való Demeter comes között a güssingi monostor miatt pör folyik; 1231 szeptember 30-ikán ugyanezen ügyben intézkedvén a pápa e Demetert «de genere Cata» valónak mondja. Miután

¹ Wenzel, I. k. 292. l., XI. k. 234. l.

² Knauz, I. k. 296. l.

³ Fejér, III/II. k. 329., 364., 366. ll.; Hazai okmtár, IV. 18. l., VI. k. 28. l.; Wenzel, I. k. 303., 306. ll., VI. k. 506., 518., 521., 551., 554. ll., XI. k. 257., 260. ll.

⁴ Fejér, IV I. k. 293. l.; Wenzel, VII. k. 137., 157., 169., 191. ll., XI. k. 340. l.; Fejér, IV/I. k. 421. l. szerint még 1246-ban is országbíró, de ez hamisítvány; IV III. k. 132. l. pedig tévesen helyezi őt 1263-ra.

tudjuk, hogy a Káta nemzetségnek e vidéken nem voltak birtokai, a mi Demeterünk jószágai pedig Fejér-,¹ Veszprém-, Moson-, Győr vidékén feküdtek és a Csák név a pápai okiratokban más alkalommal is nagyon el van ferditve, apodiktikus biztossággal kimondhatjuk, hogy ez esetben Csák nb. Demeterünkkel van dolgunk.

Névleg ismeretlen leánya 1232 előtt a Győr nb. Csépán nádor fiának ifj. Csépánnak a neje. Két fia közül Ugod folytatja a családot, de ez már unokáiban (Móricz és Csákban) kihalt.

42. Farkas.

(1236.)

A vasvári káptalan tanusítja 1236-ban, hogy a Vas megyében fekvő Hodász nevű falu képviselői *Farkas* országbíró (iudice aulæ regie) előtt bizonyos pörös ügyeiket vitatták.² A győri káptalan pedig tanusítja ugyanazon évben, hogy Farkas comesnek pristaldusa, Ákos, a vas megyei Sár nevű birtok statualásánál működött közre.³

Miután tudjuk, hogy 1235 és 1236-ban Rától nb. Gyula az országbíró, Farkas országbírosága, a mennyiben 1236-ra esne, némileg gyanus. Magyarázata csak az lehetne, hogy Farkas — ha működése tényleg 1236-ra esik, a mit az okirat nem állít határozottan — vagy a királyné udvarbírája volt, vagy hogy a nevezett ügyben történt szereplése az 1236 előtti időbe helyezendő. Maga az okirat nem gyanus; a záradékában szereplő kanonokok 1235-ből is ismeretesek.

Ez országbíró korában a következő Farkas nevű személyekről van tudomásunk: Egy Farkas 1209-ben Fejérmegye főispánja; Patak megye főispánja 1233-tól 1234-ig szintén egy Farkas; Gyermán fia Pataki Farkas 1233-ban András király pristaldusa egy zemplénmegyei birtokügyben. A legközelebbi Farkas csak 1262-ben merül fel mint Szatmármegye főispánja.

¹ 1221-ben megszerzi pl. a fejérmegyei Baklárt (Hazai okmtár, VIII. k. 19 l.)

² Hazai okmtár, VIII. k. 32. l.

³ Anjoukori okmtár, VI. k. 14. l.

43. Szerafin fia András.

1239—1240.

Szerafin fia *András*, ki első fellépésétől kezdve Béla trónörökös hive. 1224-ben a királyfi bárói sorában szerepel, a nélkül, hogy a tőle elfoglalt hivatalt ismernők. 1225-ben Bélának tálnokmestere. 1230-ban Borsodmegye főispánja, mely minőségben Béla parancsára többekkel együtt a borsodi várhoz tartozó birtokok viszonyainak megvizsgálásával van megbízva. 1231-től 1233-ig újra Béla tálnokmestere. 1235-ben pedig II. Andrásnak utolsó erdélyi vajdája. Béla trónralépésével megkapja 1235-ben a pozsonymegyei főispánságot, mely minőségben 1239-ben még országbíró is lett. Utoljára mint országbíró és pozsonymegyei főispán 1240 december 20-ikán szerepel.¹

Birtokviszonyairól csak annyit tudunk, hogy 1240 december 20-ikán a vas megyei Kenéz nevű helység ügyében «in predio nostro apud Sanctum Martinum» bíraskodik, mely helység esetleg a Vas megyében előforduló Szent-Márton nevéek egyikével azonos.

44. Majs (= Mózes).

1244. 1276 + 1280.

Fejér, VII/I. k. 268. lapja szerint Pál zalai főispán lett volna 1240-ben az országbíró; ez azonban tévedés, mert Pál csak 1248-ban lett országbíró; a Wenzelnél, VII. k. 116. l. közölt oklevél pedig, mely szerint Pál fejérmegyei főispán 1241 szeptember 23-ikán az országbíró, egészben véve felette gyanus. Miután 1242 márczius 14-ikén — mint láttuk — Borsa nb. László az országbíró, fel kell tételeznünk, hogy András után csakis László következett, kinek utódja 1243-tól 1244-ig Csák nb. Demeter.

Demetert követi 1244-ben *Majs*, kit egyetlen egyszer (október 15-ikén) találunk említve.²

¹ Fejér, IV/II. k. 527. l.; Wenzel, II. k. 190. l., VII. k. 81., 107., 110., 398. ll. Az «Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen» I. k. 58. lapján és névmutatójában ez András országbírót «István fia»-nak mondja. Azok számára, kik e megjelölést esetleg felhasználják, legyen itt kiemelve, hogy ez csak felületességgel odavetett állítás és hogy természetesen «Stephani» helyett «Seraphini» olvasandó.

² Wenzel, VII. k. 160. l.

Ez I. Majs nádornak a fia, ki pályáját, úgy látszik, mint Goramegye főispánja kezdte meg. 1256-ban Orbásmegye főispánja s a mellett 1258-ban tárnokmester; 1260—1263 Béla királyfi tárnokmestere, Somogy-, Varasd- és Sopronmegye főispánja; 1270—1272 nádor és soproni főispán; 1272-ben szlavoniai bán; 1273-ban somogyi főispán és a mellett 1274—1275 királynéi tárnokmester; 1275-ben udvarbíró is; 1276-ban másodszer országbíró és a mellett somogyi és vasi főispán; 1279—1280 királynéi tárnokmester, mely minőségben 1280 második felében meghalt.

A Turul 1898. évf. 119. lapján közölt nemzedékrendi táblájához a következő pótléket akarom adni: 1. Cecilia és Judit apáczák nem az ő leányai; a «Monumenta romana episcopatus Vespriemiensis» I. k. 235. lapjából kitűnik, hogy Cecilia atyja, Veszprémi Majs, 1276-ban már nem él; Judit pedig ugyanazon kötet 250. lapjának tanúsága szerint I. Majs nádornak a leánya, tehát a mi Majsunknak a nővére. 2. Darói Majos Istvánnak (1370—1415) még egy Imre nevű fia van, kit 1451-ben említenek.

45. Gutkeled nb. István.

1245—1246 † 1260.

Dragony (= Dorog = Drug) fia a Gutkeled nemzetségből. Megkezdi pályáját András királyfi halicsi fejedelem szolgálatában. 1242-től 1245-ig lovászmester és (1243-ban) Orbásmegye főispánja; 1245 június 12-ikétől 1246-ig országbíró és Nyitramegye főispánja.² 1246—1247 nádor; 1248—1260 szlavoniai bán; a mellett 1252 óta «herceg» és 1254 óta Stájerország főkapitánya. Utódairól lásd a Turul 1898. évf. 115. lapját.

46. László.

1247.

1247-ben a budai káptalan egyik oklevelében elmondja, hogy *László* országbíró neki megpa-

¹ Knauz, II. k. 59. l. (hol Móricznak nevezi); Hazai okmtár, VI. k. 215. l.; Wenzel, XII. k. 174. l.; Zalamegyei okmtár I. k. 80. l.

² Fejér, IV/I. k. 388. l.; Hazai okmtár, I. k. 24. l., VIII. k. 32. l., 45. l.; Wenzel, VII. k. 187., 199., 215. ll. (U. ott VII. k. 228. lapjának passusa, mely szerint István nádor 1247-ben egyuttal országbíró is, tévedés).

rancsolta, igtassa be az esztergomi káptalant a Kartal nb. Mochortól neki hagyományozott jenői és thekai birtokba; Béla király ugyanazon év május 26-ikán átírja a káptalannak erre vonatkozó nyilatkozatát.¹

Ki lett legyen e László országbíró? nem tudjuk. Borsa nb. Lászlóval, a volt nádor, bán és herceggel azért nem merjük azonosítani, mert a káptalan, ha ő róla lett volna szó, valószínűleg hercegi címét is említette volna, holott tényleg csak «László nevű országbíró»-ról szól.

47. Ratold nb. Roland.

1247. 1277 † 1277.

Fenebbi Lászlónak az utódja 1247 június 2-ikán² Ratold nb. Roland fia és Gyula fivére: *Roland*. Wenzel az Árpádkori új okmánytár X. k. 328. lapján egy okiratot közöl, melylyel Roland országbíró Budán valamely meg nem nevezett év október 28-ikán egy Osl fia Tamás és ifj. Osl fia Benedek közt fenforgó peres ügyben mond ítéletet. Wenzel az illető okmány keltét «1298 körülnek» veszi, de ez helytelen. Az Osl nemzetiség e tagjai sokkal korábban fordulván elő, szükséges, hogy az okirat keltét 1247 október 28-ikára tegyük.

Az Árpádkori új okmánytár XI. k. 429. lapja szerint találjuk továbbá, hogy Roland országbíró Torch helységben 1256 október 17-ikén kiállított oklevelében Farkas (zalamegyei) várjobbágy felszabadulási ügyében ítél; az ítéletlevelet Béla király 1257 december 18-ikán (Better fia) Farkas kértére megerősítette. Ebben az okiratában azt mondja Béla, hogy Roland «azelőtt országbíró, jelenleg pedig nádor».³

Miután okiratilag be van bizonyítva, hogy Roland 1248 második felétől 1260 őszéig félbeszakítás nélkül nádor és pozsonyi főispán volt, világos, hogy 1256-ban nem lehetett országbíró és hogy ennek következtében az állítólag 1256-ban kiállított országbírói üggydarab 1247-ről keltezendő.

Miután e fényes multu férfi életrajzát és utódait a Turul 1897. évf. 129—132. lapjai ecse-

¹ Knauz, I. k. 366., 371. ll.

² Fejér, IV/I. k. 454. l.

³ Fejér, IV/II. k. 421—423. l.

telik, itt csak annak kiemelésére szoritkozunk, hogy pályáját 1242-ben mint tálnokmester kezdte és hogy 1277-ben mint czimzetes bán másodsor volt országbíró.¹

Ugyanazon évben meg is halt.

Nemzedékrendi táblájára nézve legyen megjegyezve, hogy dédunokája István királyi káplán, az esztergomi egyházmegye clericusa s az egyházjog hallgatója a kiért Lajos király nevezett évben a pápához folyamodik, hogy az ó-budai prépostságot, mely Kanizsai István után üresedésbe jött részére reserválja; a pápa teljesíti a király kívánságát s Istvánra ruházza ugyanő az ó-budai prépostságot.²

48. Éty fia Pál.

1248—1251.

Ez országbíróról azt mondja Béla király 1249-ben, hogy «ex genere serviencium» származván, a legmagasabb és legelőkelőbb nagyok sorába felvergődött; a miből azonban még nem szabad arra következtetnünk, hogy holmi nem nemes jobbágycsaládból való, hisz van elég eset arra, hogy királyi tisztviselőket és országnagyokat «serviens» vagy «jobagio regis»-nek neveztek.³

Atyjáról csak azt tudjuk, hogy Éty nevet viselt, mely név a régi okmányokban sok variációban szerepel (u. m. Ech, Each, Ekch, Eco, Okch, Ach (o), Eth). Bizonyos Éty (Ech, Eth) 1201-ben Abauj vármegye főispánja, de hogy Pál országbírónak atyjával azonos lett légyen, nem merjük határozottan állítani.

Pálon kívül még Éty nevű fia is volt, ki 1248-ban «bán», Varasdmegye főispánja és ugyanazon évi október 11-ikén az Osl nb. Tamástól bizonyos hozományi tartozás kielégítése címén a beledi birtokért pénzüsszeget kap.

Pál 1224-ben részt vett a tengeremelléki harczokban, mely alkalommal a lázadó Buyszen knyézt párviadalban legyőzte és a klisszai vár ostromlása alkalmával ennek rokonát, Domaldot

fogságba ejtette, kinek kiváltása tizenkét elfogott magyar nemesnek adta vissza a szabadságot.

1229-ben Halicsban tüntette ki magát, midőn egy a magyar sereget észrevétlenül megtámadni készülő ellenséges csapatot fényesen legyőzött és ez által az ellenség terveit meghiusította. Nem sokára ezután, ugyanazon háborúban egy orosz gyalogos osztályt győzött le, mely alkalommal maga is majdnem életét veszítette. 1230-ban visszafoglalta az osztrákoktól a kezükben volt vas-megyei Borostyán és Landeck várakat. Midőn az osztrákok azután a Mura vizét elzárták és ennek következtében a kiáradt víz számos helységet és nagy földterületet elárasztott, Pált küldték ki, hogy a bajon segítsen. Sikerült is neki a Mura lefolyását helyreállítani és az elárasztott helységeket felszabadítani. A tatárjárás alatt gyakran visszaverte az ellenség támadását, mindaddig, míg a fenyegetett lakosság megmenekült, ő maga pedig fegyvereseivel együtt a Dunán átkelhetett. A tatárok elvonulása után az első egyike volt, kik Magyarországra visszatérvén, részint itt, részint pedig Erdélyben az elsodott tolvajokat és rablókat kiirtották, a szétszórt lakosságot összegyűjtötték. Pál a kezére bízott magánvagyonát híven és lelkiismeretesen őrizte, a sóbányákat megnyitotta, és az egész közigazgatást rendes kerékvágásba vezette. Az 1246-ban bécs-ujhelyi csatában kemény tusában sulyosan megsebesülvén, osztrák fogságba került, melyből magát és más hét nemes társát csak 1000 márka váltságdíj mellett tudta kiszabadítani. 1248 augusztus 15-ikén megbizta a pápa az esztergomi prépostot, hogy a veszprémi püspökséghez tartozó birtokok és jövedelmek többek által történt bitorlása tárgyában vizsgálatot indítson és igazságot szolgáltatson. Azok közül, kik az érintett birtokokat lefoglalták, a nobilis vir Paulus Oth comes is van; miután a garázdálkodók, mint a pápa mondja,¹ az esztergomi és veszprémi vidékből valók, biztosra vehetjük, hogy e «Paulus Oth comes» nem más, mint Éty fia Pál.

Béla király a szakállós Mika tulajdonát képezett Jenő helységet (Biharmegyében) már 1236-ban Pálnak adományozta; de hogy 1238 előtt országos hivatalt kapott volna, arról nincs tудо-

¹ Hazai okmtár, VI. k. 227. l.

² Mon. rom. epp. Vespr. II. k. 170—171. l.

³ Így tudjuk pl. hogy a király tisztjei sorában Bars 1156-ban csak «serviens regis» és hogy Borsodi István országbíró István nevű albiráját 1299-ben «serviens noster» névvel nevezi.

¹ Mon. rom. epp. Vespr. I. k. 126. l.

másunk. 1238-tól 1242 november 16-ikáig Fejérmegye főispánja. Hogy 1240-ben országbiró lett volna, nem áll; ez csak — mint fennebb mondtuk — Fejérnek egyik téves keltezése; az Árpádkori új okmánytár, VII. k. 116. lapján közölt okmány, mely szerint Pál 1241 szeptember 23-ikán országbiró, egészben véve felette gyanus. 1245-től 1247 június 2-ig Szolnokmegye főispánja; 1248 szeptember 15-ikétől pedig 1251 november 24-ikéig országbiró és Zalamegye főispánja.¹ 1255-ben már csak «volt» országbiró és zalai főispán, 1257-ben mint egyszerű comes királyi ember a Tisza melletti Bő helység statutiójánál; ugyanazon évi márczius 21-ikén pedig csak biharmegyei birtokos. Azonos-e az 1264-ben működő zalamegyei főispánnal? nem tudjuk.

Érdemeiért megkapja 1249 január 21-ikén Biharmegyében: Zsadány, Okány, Kér, a Körös melletti Berettyó, a Körös mentén lévő Barak, Szaránd, Hévjó, Bikal, Fild és Almás birtokokat; Szolnokmegyében: Kazavárt, Szamost és Szolnokot; Krasznamegyében: Zoványt, Nagyfalut és Valkót.

Halálzási évét nem ismerjük, de ismeretes, hogy 1258 szeptember 21-ikén még él. Tudjuk t. i., hogy nevezett napon neje, Győr nb. Botho nádor leánya rokonától, Győr nb. Óvári Konrádtól, két baranya- (ma Veröcze) megyei birtokot kap atyai örökség gyanánt, a melyek már 30 év óta amúgy is kezében voltak.²

Annak, hogy Pál 1264-ben még él, másik bizonyítékát az Árpádkori új okmánytár VIII. k. 120. lapján találjuk, hol azt olvassuk, hogy Each fia Pál comes a Telegdiek bizonyos határperében tanuként szerepel. 1271-ben már nem él.

Miklós, István, Görgény, Veneda és Éty nevű fiakon kívül egy Anna nevű leányt is hagyott hátra maga után.

Anna, Turul comes özvegye, mert a nyulakzigeti zárdába vissza akar huzódni, 1270 augusztus 20-ikán birtokairól rendelkezik. A tiszamelletti Sal birtokát nevezett zárdának, a (Középszolnokmegyében feküdt) Berettyó mentén lévő Rof és a nyirvidéki Mihály nevű földét pedig

unokájának, Káta nb. Panyit fia Ábrahám neje-nek hagyományozza. Egy 1277. évi végrendelezből erre nézve több felvilágosítást kapunk. Tudjuk belőle, hogy Turul és Anna leánya akkor Ladányi Gotthard comesnek a neje s hogy mindkettejük leánya Panyit fia Ábrahámnak — a Káta nb. Csáholyi család ősenek — a felesége. Mindezek nevezett évben a szalacsi plébános előtt közös végrendeletet szerkesztenek, melynek egyik pontja az, hogy Gotthard neje Rof nevű birtokát leányának hagyományozza.

Pál fia Miklósról, a későbbi országbiróról, majd alább lesz a szó.

István 1257 márczius 21-ikén merül fel, midőn atyjával és fivérével Miklóssal egyetemben szomszédai, a Telegdiek ellen bizonyos biharmegyei birtokok határa ügyében perlekedik.¹ IV. Béla halála után Miklóssal együtt a király elleniek pártját fogta, de erről majd alább szólnunk. Utolsó nyomára 1278-ban akadunk. Arra nézve pedig, hogy ez István valamikor országos hivatalt viselt volna, egyetlen egy számbavehető támpontunk nincs.

Pál többi fiai Miklós oldalán vettek részt a lázadásban, Görgényt a király 1278 első felében lefejeztette, Éty birtokát pedig, a biharmegyei Gáborján-monostort a Borsa nembelieknek adományozta, kiktől az 1285 június 13-ikán Ráfáel bánhoz került.

Pál országbiró esetleges unokáit nem ismerjük.

49. Héder nb. Güssingi Henrik.

1254—1257 | 1274.

Éty fia Pál után *Héder nb. Güssingi Henrik* az országbiró, ki 1254 június 28-ikán a mellett még Somogy megye főispánja is, mely két tisztséget 1256-ig megtartotta.¹ 1259-ben újra azokban található.²

Miután genealogiájáról a Turul 1898. évf. 116. lapja szól, itt csak azt akarjuk kiemelni, hogy később nádor és szlavoniai bán lett. Meghalt 1274 szeptember 30-ikán. Nemzedékrendi táblájára nézve pedig legyen kiemelve, hogy

¹ Fejér, IV. II. k. 98., 104., 105. ll.; Hazai okmtár, IV. k. 32. l.; VII. 42. l.; Wenzel, II. 208. l., VII. 232., 288., 289., 320., 329., 335. ll.; XII. k. 691. l.

² V. ö. Turul, 1899. évf. 122., 134. ll.

¹ Wenzel, VII. k. 458., 475., 476. ll.

² Fejér, IV. II. k. 218. l.; Wenzel, VII. k. 370. l.

³ Wenzel, VII. k. 503. l.

dédunokája, szekcsői Herczeg (II.) Péter már 1357 márczius 19-ikén szerepel és atyja akkor már nem él;¹ továbbá, hogy Ráfáel boszniai püspök 1456-ban halt meg és hogy e püspök unokaöccse, szekcsői Herczeg Miklós még 1477-ben is él.²

50. Pécz nb. Dénes.

1256. 1268. 1272. 1275. 1277. † 1284/5.

Erről a kiváló férfiről, kinek nemzetségéről és családjáról már más helyen³ szoltunk, legyen itt felemlítve, hogy először 1256 szeptember 22-ikén mint Béla király országbirája s Zalamegye főispánja merül fel.⁴ 1268-ban Béla herczegnek udvarbirája és Zalamegye főispánja.⁵ 1272 augusztus 3-ikán újra országbiró és Varasd-megye főispánja;⁶ 1275 január 29-ikén megint országbiró és Zalamegye főispánja;⁷ 1277 november 18-ikán csak országbiró.⁸

Utoljára — miután többször nádor is volt — 1284-ben mint czimzetes bán és sárosi főispánra akadunk rá.

Miután 1285-ben róla mint néhairól szólnak, biztosra vehetjük, hogy halála 1284 és 1285 között következett be.

E Dénes országbiró és nádor fia *János* 1292-ben a zalamegyebeli Tolmács, Kozár és Szetek táján birtokos;⁹ de nem hagyott fiutódot maga után.

51. Kemény fia Lőrincz.

1256; 1262—1265.

Pécz nb. György fia Dénes után 1256 december 30-ikán Kemény fia Lőrincz az országbiró és zalamegyei főispán.¹⁰ Ez is annyira ismert személy, hogy pályájára és családjára nézve a «Századok» 1892. évf. 41—55. lapjain és a Turul 1898. évf. 117—118. és 1899. évf. 134. lap-

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 587. 588. ll.

² Történelmi Tár 1899. évf. 15. és 16. ll.

³ Századok 1897. évf. 607., 610. ll.; Turul, 1898. évf. 117. l.

⁴ Zalamegye okmtára, I. k. 29.

⁵ Wenzel, VIII. k. 204. l.

⁶ Fejér, V. I. k., 241. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 439. l.

⁷ Wenzel, XII. k. 133. l.

⁸ Hazai okmtár, VII. k. 166. l.; Sopronmegye okmtára, I. k. 43. l.

⁹ Zalamegye okmtára, I. k. 106. l.

¹⁰ Wenzel, VII. k. 438. l.

jain róla mondottakra hivatkozhatunk. Jelen sorokban tehát csak országbirói pályájáról lehet szó.

1257-ben és 1258-ban Béla király országbiróját nem ismerjük, Lőrinczünk 1258-ban és 1259-ben kir. lovászmester és Györmegye főispánja, 1260-ban pedig szörényi bán, mely minőségben a bolgárokat legyőzi.

Az országbirói széken — mint fennebb láttuk — 1259-ben Güssingi Henrik somogyi főispánt találjuk. 1260-ban megint nem ismerünk országbirót. 1262 április 19-ikén azonban ismét Kemény fia Lőrincz az országbiró és Zalamegye főispánja, kit mindkét hivatalban 1265 november 30-ig találunk.¹ 1263 és 1264-ben pedig mint országbiró (aulæ rector) egyszer Mosonmegye főispánja is. Igaz ugyan, hogy az Arpádkori új okmánytár, VIII. k. 55. lapja szerint 1263 december 17-ikén *Ádám fia Lőrincz* az országbiró és zalai főispán, de ez — tekintettel arra, hogy ily nevű országnagyot egyáltalában nem, az akkori időben pedig csakis Kemény fiát ismerjük és az összes egykoru kutfők ezt megerősítik — nyilván csak eredeti fogalmazási, esetleg írási vagy ujabbkori olvasási hiba; nem Ádám fia ez, hanem Kemény fia Lőrincz. 1274-ben elvész a nyoma.

52. (Pál fia) Miklós.

1259.

1259 május 26-ikán István társkirálynak első országbirája, *Miklós*, a ki nevezett napon a többi országnagyokkal együtt Grácban tartózkodik.² Mivel annak idején számos más Miklós nevű méltóságos úr is szerepel, meghatározása nehézségekbe ütközik. Tekintettel azonban arra, hogy Éty fia Pál országbiró sokáig Zalamegye főispánja volt és fiai ennek alapján a Zalamegyével határos Stájerországgal érintkezésben lehettek, a legnagyobb valószínűség a mellett szól, hogy Istvánnak ez országbirája Éty fia Pál országbiró fiával Miklóssal azonos, a mi annál is valósi-

¹ Fejér, IV. III. k. 196. l.; Hazai okltár, 42. l.; Wenzel, III. k. 31. l., V. k. 271. l. (é. n.), VIII. k. 35., 47., 130 ll., XI. k. 379. l.; Zalamegye okmtára, I. k. 41. l.; Hazai okmtár VI. k. 163. l.; Sopronmegye okmtár. I. k. 26. l.

² Fejér, IV. II. k. 484. l.

nübb, a mennyiben Pál fia Miklós még mint erdélyi vajda is Istvánnak hive volt. További pályáját majd alább rajzoljuk.

53. Garan Mikolai Bázs.

1262—1264.

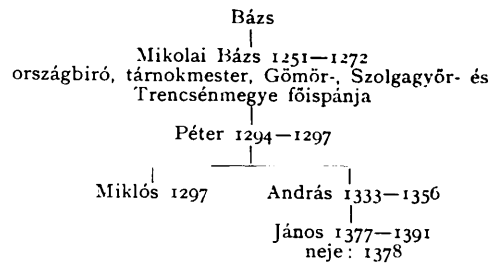
Bizonyos Bázs fia *Bázs*, kinek nemzetségét nem ismerjük, 1251 szeptember 8-ikán Trencsénmegye főispánja. Nevezett napon megengedi neki Béla király, hogy a valamikor a bányai várhoz (ma Nyitramegyében) tartozott és adományul nyert Szobotist nevű birtokot a felvidéki Aba fia Abának eladhassa. 1259-ig csak királyi ember minőségében szerepel¹ és mindaddig az öregebb király hive; 1259 május 26-ikán azonban már István ifj. királynak tárnokmestere és Trencsénmegye főispánjaként Gráciban tartózkodik. 1260-ban Bélától egynéhány orlóci (Trencsénmegye) földet kap. Azonban Bélát röviddel utóbb elhagyta és a két király között kitört viszályok alatt határozottan Istvánnak pártjához szegődött. 1262-ben már Héder nb. Hermand, Béla embere, a trencsényi főispán, Bázs pedig István országbirója; 1263 május 3-ikán a mellett Gömörmegye főispánja is, mely kettős minőségben 1264 november 25-ikén utóljára találkozunk vele.² De pártállása még 1264-ben változott; 1265 május 31-ikén már Mária királyné oldalán találjuk, Gömörmegye főispánja pedig más. 1268-ban Béla szlavoniai herceg udvarában Dubiczamegye főispánja. Béla halála után V. Istvánnal kibékülvén, 1270-ben megkapja a szolgagyörmegei főispánságot; a király egyúttal fontos küldetéssel bizza meg; a mennyiben Benedek kir. kancellárral együtt István követeként a cseh Ottokárral kötendő béke ügyében működik. 1272 június 17-ikén még Szolgagyörmegei főispánja; innen kezdve nincs róla hír.

Hogy Bázs országbiró a barsmegyei Garan Mikola birtokosa és a barsmegyei Mikolai család őse, azt a «Századok» fentidézett lapjain már kimutattam; álljon e helyen a következő leszármazási tábla:

¹ V. ö. Századok, 1897. évf. 38. skk. 1.

² Fejér, VI. II. k. 388 l.; Hazai okltár, 41. l.; Knauz, I. k. 472., 485., 504. ll.

Turul. 1901. I.

54. Tombold fia Benedek.

1266—1269.

Tombold fia Benedek 1262-ben István ifj. királynak lovászmestere; 1266-ban István országbirója s Abauj vármegye főispánja; 1268-ban a mellett István nádora és Szebenmegye főispánja, mely tisztségeit¹ bizonyosan Béla haláláig megtartotta. Fejér, VII/II. k. 24. és 74. lapja szerint 1266 körül István országbirója: Tunold fia Roland Bácsmegye főispánja. Ilynevű személyt nem ismerünk; de miután tudjuk, hogy István nádorai, Pécz nb. Dénes és Csák nb. Domonkos egymásután Bácsmegye főispánjai, világos, hogy itt Tombold (elferdítve Tunold) fia Benedekkel van dolgunk, ki 1268 körül tehát bácsmegyei főispán is volt.

Miután 1265 és 1266-ban bizonyos Tombold (István hive, Gömörmegye főispánja, alig tévedünk, ha Benedekben e Tombold fiára ismerünk és miután továbbá ismeretes, hogy a Tombold név a Gömörmegyében törzsökös Balog nemzetségben divatozott, nagyon valószínű, hogy Benedek országbiró és nádor a Balog nemzetség ivadéka.

55. Ákos nb. Ernő.²

1267—1269. 1274.

A Biharmegyében törzsökös ősrégi Ákos nemzetségnek e kimagasló tagja, kinek atyját nem ismerjük, 1246-ban merül fel, midőn a Bécs-Ujhelynél az osztrákok ellen vívott csatában magát kitünteti; 1250-ben újra találkozunk vele, az akkor lezajlott osztrák hadjárat alatt Himerberg

¹ Hazai okltár, 53. l.; Hazai okltár, VII. k. 105. l., VIII. k. 117. l., Wenzel, VIII. k. 211., 276. (é. n.)

² Latinizált alakja: Erne (genitivusában: Erney), de *Ernew* is (pl. Anjoukori okltár, II. k. 332. lapján ddo. 1327).

és vidékének parancsnokát, a stájer Preussel Bernátot ölte meg s ez által a magyar sereg győzelmét biztosította. 1248 febr. 23-ikán «bán»-nak' nevezik, de bánságát nem ismerjük; 1251 július 7-ikén kir. lovászmester és szolgagyőri főispán; 1251 november 30-ikán csak Varasdmegye főispánja. 1256-ban Bácsmegye főispánja; 1260 táján erdélyi «bán», mi valószínűleg arra vezetőnek vissza, hogy mint Erdély vajdája egyuttal a szörényi bán is volt. 1263-tól 1264 szeptember 19-ikéig mint czimzetes bán Nyitramegye főispánja. A két király között a 60-as év első felében lezajlott viszálykodások alatt Béla pártján találjuk, 1267 szeptember 15-ikétől 1269 október 13-ikáig (de kétségkívül IV. Béla haláláig) országbíró, Vasmegye főispánja és czimzetes bán.¹ 1271-ben Varasdmegye főispánja; 1272-ben tárnokmester, somogyi és varasdi főispán; 1273 májusában sói és uzorai bán; 1274 végén másodsor országbíró és a mellett Szatmármegye főispánja.²

Birtokai Borsodmegyében feküdtek. Már 1248 február 23-ikán megkapja Béla királytól csere fejében a borsodmegyei Ecseg-et, melyért az ugyanazon megyében feküdt Cserep-et adta.

Fiáról és utódairól még lesz szó.

56. Gutkeled nb. Majádi Miklós.

1270—1272. 1273—1274.

Miklós, az ismert Gutkeled nb. István bán, országbíró, nádor és herczeg legöregebb fia, 1263-ban a királyi tálnokok korlátnokja és Kemlékmegye főispánja, mely utóbbi tisztségben még 1266 augusztus 25-ikén is szerepel. V. Istvánnak egyik okmányából kitűnik azonban, hogy ez idő alatt Szerémmegye főispánja is volt és hogy azért, mert a két király között kitört viszályok alatt Istvánhoz átpártolt, Béla által összes, a Dráva inneni és tulsó partján

¹ Fejér, IV./III. k. 386. l., VII./I. k. 351. l.; Hazai okmtár, I. k. 41. l.; Knauz, I. k. 560. l.; Wenzel, III. k. 157. l.

² Fejér, V/II. k. 215. l.; Hazai okmtár, VIII. k. 170. l.; Wenzel, IV. k. 41. l., IX. k. 75. l., XII. k. 90. l.

feküdt birtokaitól megfosztatott és hivatalát elvesztette. István alig lépett a trónra, már kártalanította hivat; kinevezvén őt országbíróvá és Somogymegye főispánjává azonkívül megajándékozta (1271 május 11-ikén) a gömörmegei Murány várral, a Hernád melletti Forróval és több felvidéki birtokkal. Országbírói minőségben találjuk őt 1270 június 13-ikától 1272 június 14-ikéig.¹ 1272 augusztus 3-ikán lovászmester és Szebenmegye főispánja; István halála után 1273 december 19-től 1274 szeptember 25-ig másodsor országbíró s a mellett Gačka- és Zenggmegye főispánja.² 1275 április 3-ikától ugyanazon évi augusztus 11-ikéig horvát-, dalmát- és tenger melléki bán és a mellett gačkai főispán; 1278 november 6-tól 1280 október 30-ig Szlavonia bánja; 1283 októberében, 1288 nyarán és 1290 július 23-ikán csak czimzetes bán; 1291 október 9-ikén és november 25-ikén mint czimzetes bán Valkómege főispánja; innen kezdve elvész a nyoma.

Fiai: János és László 1278-ban a horvátországi Vodicsaiak (= Blagajiak) túsza. János csak 1291 október 21-ikén merül fel mint önálló birtokos; Majádi László pedig, Miklós bán fia, csak 1296 július 13-ikán, mely napon a még jelenleg is Sopronmegyében fekvő Uebermasse nevű birtokát osztrák hűbérjog szerint valakinek átadja. A sopronmegyei Majád helységnek valamikor Sta. Margaretha neve is volt és így nevezi magát egyik pecsétjében: «Ladislaus de Sca. Margareta». A két fivér 1300-ban a Sopronmegyében lévő majádi, oszlopi, szentgyörgyi és megyesi birtokokat egymás között felosztja. Úgy látszik, hogy egyiköknek sem lett fiörököse.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Fejér, V/I. k. 138., 178. ll., VII/II. k. 12. l.; Hazai okmtár, I. k. 56. l., VI. k. 182. l., VIII. k. 145. l. Knauz, I. k. 595., 605. ll.; Tkalčić, Monum. civ. Zagrab, I. k. 47. l.; Wenzel, VIII. k. 286., 334., 345., 346., 380., 382., 385., 389., 390. ll., XII. k. 50., 53. 695. ll.

² Fejér, V/II. k. 129., 146., 156., 206., 238. (tévesen 1275); Hazai okmtár, I. k. 64. l., III. k. 23. l., VIII. 164. l.; Wenzel, IV. k. 34. l., IX. k. 53., 55., 57., 60., 62. 66., 73—86. ll. X. k. 426. l. (é. n. de 1274-re helyezendő), XII. k. 92., 93., 95., 96., 100., 103—111. ll.

I. LAJOS KIRÁLY MEGERŐSÍTŐ ZÁRADÉKA.

(A szöveg közt egy hasonmással.)

A magyar királyi kancellária gyakorlatában nagyon gyakran találkozunk oklevél-megerősítésekkel, azaz valamely megszerzett jog, elsősorban birtokjog, megújításával, biztosításával. Főleg akkor gyakoriak az említett esetek, midőn új király kezébe jut a legfőbb hatalom, kinek figyelmét a már megszerzett jogra fel kellett hívni s kinek védelmét a maga javára mindenki igyekezett biztosítani. De abban az esetben is tömegesen fordulnak elő ilyen megerősítések, ha valamelyik uralkodó uralkodása folyamán új pecsétet vésetett, s a királyi kancelláriában a régi helyett azt kezdték használni.

E pecsétváltoztatás kifelé ugyanazt a hatást gyakorolta, mint ha az uralkodó személye változott volna meg. A régiebb pecséttel megerősített oklevelek jogi érvénye ez esetben kétségessé vált, sőt hatását is veszthette, ámbar azok a hitelesség minden szükséges kellékével fel voltak ruházva.

Igy keletkeztek a diplomatikai szempontból hiteles, jogilag azonban érvénytelen oklevelek.

Hogy tehát az ilyen oklevelek jogi érvénye újból biztosíttassék, újból meg kellett azokat adott esetben erősíttetni. Így I. Károly uralkodása idejében 1323-ban és 1331-ben nagy számmal fordulnak elő ilyen oklevél-megerősítések, a mint ezt a ránk maradt okleveles emlékek mutatják. Akkor kezdette ugyanis a kancellária a király második, illetőleg harmadik pecsétjét használni, s előbbi pecsétje alatt kiadott okleveleit az uralkodó, mint a Lajos király tárgyalandó záradékának szövegéből látni fogjuk, érvénytelenítette. Bármily természetű volt azonban az oklevél-megerősítés,¹ mindig úgy történt, hogy az új oklevélbe a megfelelő bevezetés után

¹ A megerősítések között előfordulnak nádori, országbírói, káptalani stb. oklevelek királyi megerősítései, ezekre azonban itt nem óhajtottam a figyelmet felhívni. Ez esetben csupán a királyi oklevelek királyi megerősítéseivel foglalkozom. Ezek közé ismét nem vettem fel a királyi patens leveleknek privilegialis alakban történt megerősítését, hanem egyszerűen a királyi privilegialis leveleknek az említett két okból privilegialis alakban történt megerősítésére fektettem súlyt.

be volt szöve a megerősítendő régi oklevél teljes szövege, s ez után következett a kellő megerősítési záradék.

A megerősítés tehát rendes körülmények között egyszersmind oklevélátírás is volt, az átírás azonban nem volt mindig oklevél-megerősítés, mert «ad cautelam» is történhetett. Az így megerősített oklevél természetesen lehetett ismét egy régiebb oklevél megerősítése, s így egy megerősítő oklevél gyakran ugyanazon oklevélnek három-négy megerősítését is foglalhatta magában. I. Károly király okleveleiben ennek számos példáját találjuk.

I. Lajos királynak 1364-ben használatba hozott második pecsétje is sok oklevél-megerősítésre adott alkalmat s az okleveles emlékek tanúsága szerint tényleg nagyon sok oklevelet erősítettek meg az említett évben a királyi kancelláriában. A bemutatott királyi privilegialis levelek megerősítése azonban ez esetben a rendestől eltérő módon történik a királyi kancelláriában s e sajátos kancelláriai gyakorlatról akarok most megemlékezni.

Azon hadjárat, melyet I. Lajos király 1363 június havában a boszniai bán, Tvartkó ellen viselt és a melyet okleveleiben a patarenusok elleni hadjáratnak nevez, nem gazdagította a magyar fegyverek dicsőségét. Sem a király személyes vezetése alatt álló sereg, sem a Fraknoi Miklós esztergomi érsek és Kont Miklós nádor vezetésére bízott másik sereg eredményt felmutatni nem tudott, sőt, azt kell mondanunk, mindkettő kudarcot vallott.

Tvartkót más körülmények kényszerítették arra, hogy a magyar király felsőbbségének magát alávesse, a patarenusokat pedig hosszú idő múltán térítette meg a ferenczrendiek kitartó munkája. E hadjárat rövid történetét legrégebb történeti kutatóink,¹ mindenben megegyezően mondják el, s ugyanígy emlékszik meg ez eseményről e kor legújabb írója is.²

¹ Thuróczy, *Chronica Hung.* III. rész 38. fejezet, Schwandtner, I. k. 190. l. s Bonfini, *Decadis*, II. lib. X. pag. 347., 1543. évi kiadás.

² Pór, *Az Anjou ház*, 265. l.

A sereg másik részével volt, a mint említettük, Miklós érsek az akkori kancellár, a ki I. Lajos király uralkodásának későbbi éveiben újból átvette az alkancellártól, az Anjoukori királyi kancellária rendes vezetőjétől a kancellária legfőbb vezetését. Ennek világos bizonyítéka az, hogy a királyi privilegialis levelek záradékában a «datum per manus» formula az alkancellár neve helyett a kancellár nevével van újból összekötve.¹

Mint a királyi kancellária tényleges feje az akkori szokás szerint, mindig magánál hordta méltóságának jelvényét és hatalmának eszközét, a királyi pecsétet, a mi I. Károly uralkodása idején még a királyi alkancellárt illette meg.² I. Károly alatt a királyi pecsét az 1330. évi havasalföldi hadjáratbanvész el, a legközelebbi pecsételveszés, az 1363-iki, is hadjárat idejére esik, annak lefolyása közben történik meg. Az 1330. évi pecsételveszés történetének közelebbi adatai ismeretlenek előttünk, az 1363. éviről azonban már az említett kútfők nyomán tudjuk, hogy a királyi pecsétet éjjel az érsek sátrából annak szolgálai lopták el, s az így ellopott pecsétet Beszterczen egy ötvösnek eladták, a kinél azt később darabokra törve, megtalálták. Ez eseményt az említett írók közvetlenül Zrenck vagy Zrebernich várának ostromával kapcsolatban mondják el, nagyon valószínű tehát, hogy nem útközben, hanem a nevezett vár ostroma alatt történt meg. Ezek leírása után elmondják Thuróczy és Bonfini azt is, hogy Lajos király ez esemény következtében új pecsétet vésetett, a kancellári méltóságot újból Fraknoi Miklós érsekre ruházta, s új pecsétjével összes előbb kiadott okleveleit megerősítette.

Ez esemény volt tehát oka annak, hogy I. Lajos király az 1363. év végén új pecsétet vésetett, s innen magyarázandó az is, hogy az 1364. év elejétől annyi oklevélmegerősítéssel találkozunk.

Ez oklevélmegerősítés azonban a jelen esetben a szokottól eltérő módon történt. A megerősítendő királyi privilegialis leveleket ugyanis nem foglalták új oklevélbe, nem látták el a szokásos

elbeszélő bevezetéssel s megerősítő záradékkal, hanem egyszerűen a megerősítendő oklevél írott oldalának alsó üres részére vezették rá a megerősítés tényét előidéző eseményt, t. i. a boszniai hadjárat, a pecsételveszés és a pecsétvésetés történetét, továbbá a megerősítést sürgető királyi parancsot, végül a megerősítést végrehajtó kancelláriai jegyzetet. Mindezek összefoglalva képezik az I. Lajos király megerősítő záradékát.¹

E megerősítő záradékot már hazánk legelső diplomatikusa, Werbőczy is ismeri, a ki a királyi oklevél jogi érvényéről írván, megemlíti,² hogy Lajos király első pecsétjét Boszniában ellopták, a miért az uralkodó másik pecsétet vésetett, s ezzel összes előbb kiadott okleveleit megerősítette. Ilyen megerősített oklevelet Werbőczy többet látott, s e megerősítési eljárás megismertetése céljából közöl egy Lajos-féle megerősítő záradékot. A Werbőczy nyomán indul Katona, a ki ugyanazon megerősítő záradékot közli,³ a melylyel Werbőczinél találkozunk. Schwartner is foglalkozik e kérdéssel,⁴ s a nagy számban ismert megerősítő záradékok alapján mondja el a pecsételveszés történetét, melyet Thuróczy adataival egészít ki. Közli aztán⁵ a Lajos-féle megerősítő záradék szövegét, s röviden érinti az erre vonatkozó kancelláriai gyakorlatot,⁶ a pecsételveszés történetét szóról-szóra átveszi Werbőcziből.⁷

Az oklevelek jogi érvényéről a Werbőczy nyomán emlékezik meg, s a kérdésre részletesen is kiterjeszkedik.⁸ Végül a Lajos király oklevélmegerősítéseinél használt kancelláriai gyakorlatot is feltünteti,⁹ erre vonatkozó adatait azon-

¹ Megemlítem, hogy ez eltérés csak az I. Károly és I. Lajos királyok privilegialis leveleire vonatkozik, a királyi patens levelek, vagy a nádori, országbirói, káptalani stb. oklevelek, továbbá az I. Károly előtti királyi oklevelek királyi megerősítése a szokott módon történt 1364. után is.

² Part. II. t. 14. §. 19.

³ Historia crit. 10. k. 335. l.

⁴ Introductio etc. 2. kiad. 147. l.

⁵ Id. h. 152. l.

⁶ Perger, Bevezetés, stb. II. rész 42. l.

⁷ A Schwartner szövegét «E sexcentis diplomatibus confirmationis Ludovici I. ab anno 1364 constat» így fordítja le Perger «I. Lajosnak 600 megerősített leveléből világos»!

⁸ Id. h. 56. l.

⁹ Id. h. 67. l.

¹ Datum per manus domini Nicolai archiepiscopi cancellarii nostri.

² Pór, id. h. 102. l.

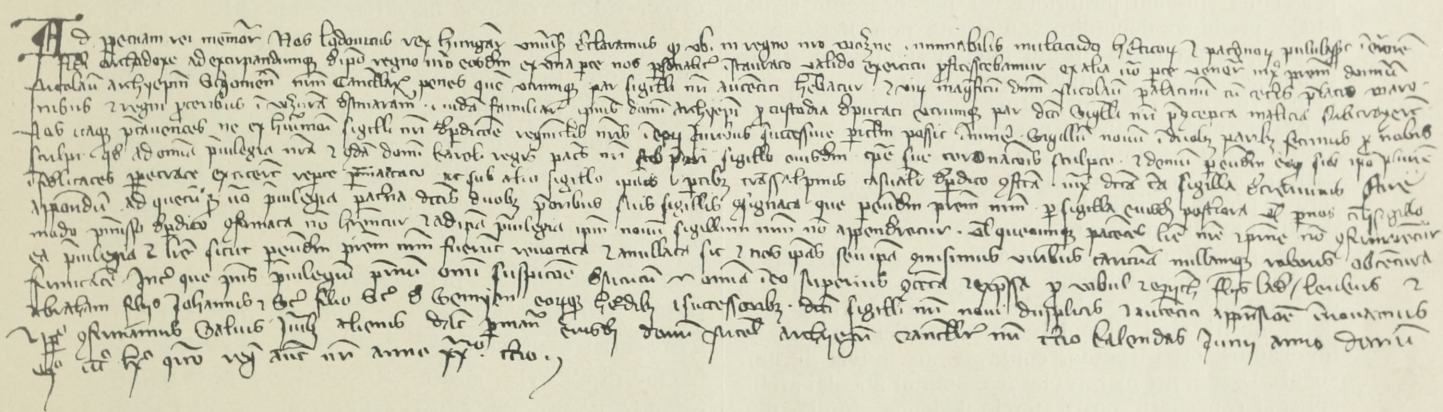

ban már a Pray munkájából kellett merítenie, melyek bizonyítékait a ránk maradt okleveles emlékekben nem sikerült megtalálnunk. A leg-részletesebben emlékszik meg ez eseményről Pray, ki a királyok pecsétváltoztatásait Werbőczy nyomán mondja el,¹ s annak adatait sok tekintetben kiegészíti. Ugyancsak Werbőczyből közli² a Lajos király megerősítő záradékának szövegét, s leírja az erre vonatkozó kancelláriai gyakorlatot,³ a mely azonban, a mint látni fogjuk, tényleg aligha ilyen volt, s Pray fejtegetése tévedésen alapul. Mindezen írók közös forrása tehát e tárgyra nézve Werbőczy, kinek adatait részben szóról-szóra átveszik, részben pedig a tapasztalataikból merített fejtegetésekkel egészítik ki.

Magát a záradék szövegét több helyen megtalálhatjuk nyomtatásban. Így a Corpus Juris

másban van közöttük eltérés is, a mi nem csupán a régibb oklevélközlések tökéletlenségéből, hanem a megerősítő záradékot író kancelláriai hivatalnokok figyelmetlenségéből is magyarázandó, minek következtében az okleveles emlékekben kisebb eltérések mutatkoznak. Okmánytáraink közül közli a záradékot, a Zichy okmánytár,¹ a hol I. Lajos király 1364 május 12-ikén I. Károly 1323. évi privilegiumát megerősíti. Továbbá Jakab Elek Kolozsvár történetéhez tartozó okmánytárában,² a hol I. Lajos király 1365 szeptember 6-ikán a kolozsváriak 1353. évi privilegiumát megerősíti.

Az Anjoukori okmánytár mindez ideig nem közölte a megerősítő záradék szövegét, ámbar a záradékkal történt megerősítés tényére nagyon sok helyen utal. Végül Spiess is közli³ az I. Károly király 1324. évi oklevelének aljára

Hungarici is két helyen közli azt. Az egyik szöveg mindjárt a Werbőczy Tripartitumában olvasható,⁴ a hol egy 1364. évi formulaszerű oklevél alakjában van közölve. A másik I. Lajos király 1351. évi dekretuma előtt a bevezetésben, 1364 május 13-iki kelettel, a nyitrai egyháznak adott oklevélből, Mossóczi nyitrai püspök kézírata nyomán van kiadva. Ugyane szöveget nyomtatták le újra,⁵ s e közlések alapján írtak a tárgyról Schwartzner és Perger. A corpus jurisban közölt szövegek lényegükben megegyeznek ugyan, de egyben-

irt 1366 január 23-iki megerősítő záradékot. Az okleveles emlékekre később térek vissza.

Az említett számos közlés daczára alkalomszerűnek tartom a tárgyalta megerősítő záradék közlését, mert ezzel értekezésemet világosabbá teszem, másrészt egy nyomtatásban meg nem jelent oklevélszöveget ismertetek meg. E szöveg I. Károly királynak a Kállay család levéltárában levő 1324. évi privilegialis aljára van írva, a hol 1364 május 30-iki kelet alatt a következők olvashatók:

«Ad perpetuam rei memoriam. Nos Lodovicus rex Hungarie universis declaramus, quod ubi in regno nostro Bozne innumerabilis multitudo hereticorum et pacanorum pululasset in errorem fidei orthodoxa, ad

¹ Syntagma stb. 16. l.
² Id. h. 18. l.
³ Id. h. 19. l.
⁴ Part. II. tit. 14., 88., 23., 24. és 25.
⁵ Pray, Syntagma, 18. l. és Katona, Historia, X. k.

¹ I. k. 221. l.
² 35. l.
³ Archivische Nebenarbeiten II. rész 5. l.

le

extirpandumque de ipso regno nostro eosdem ex una parte nos personaliter instaurato valido exercitu proficiscebamur, ex alia vero parte venerabilem in Christo patrem dominum Nicolaum archiepiscopum Strigoniensem nostrum cancellarium, penes quem utrumque par sigilli nostri autentici habebatur, et virum magnificentum dominum Nicolaum palatinum cum ceteris prelati, baronibus et regni proceribus in Wzuram destinamus, quidam familiarium ipsius domini archiepiscopi pro custodia deputati utrumque par dicti sigilli nostri preconcepta malicia subtraxerunt. Nos itaque precavescentes, ne ex huiusmodi sigilli nostri deperditione regnicolis nostris in eorum iuribus successive periculum possit imminere, sigillum novum in duobus paribus fecimus nobis sculpi, quod ad omnia privilegia nostra et condam domini Karoli regis patris nostri sub priori sigillo eiusdem tempore sue coronacionis sculpto, et demum per eundem, eoque sub ipso plurime infidelitates perpetrare extiterunt reperte, permutato, ac sub alio sigillo ipsius in partibus Transalpinis casualiter deperdito confecta, iuxta dicta tria sigilla decrevimus fore apponendum; ad quecunque vero privilegia paterna dictis duobus prioribus suis sigillis consignata, que per eundem patrem nostrum per sigilla eiusdem posteriora vel per nos cum sigillo modo premissis deperdito confirmata non haberentur et ad ipsa privilegia ipsum novum sigillum nostrum non appenderetur, vel quecunque patentes litere nostre et paterne non confirmarentur, ea privilegia et litere sicut per eundem patrem nostrum fuerunt revocate et annullate, sic et nos ipsas seu ipsa commisimus viribus caritura nullamque roboris obtentura firmitatem. Interque presens privilegium paternum omni suspicione destitutum et omnia in eo supernis contenta et expressa pro Wbul et Michaelis filiis Ladislai, Leukus et Abraham filiis Johannis et Stephano filio Stephani de Semyen eorumque heredibus et successoribus dicti sigilli nostri novi duplicis et autentici appensione innovamus et perpetuo confirmamus salvis iuribus alienis. Datum per manus eiusdem domini Nicolai archiepiscopi cancellarii nostri tercio kalendas iunii, anno MCCCLX. quarto, regni autem nostri anno XX. tercio.»

Ha a záradék szövegét elemezzük, azon meggyőződésre jutunk, hogy itt egy teljes oklevéllel van dolgunk, melyben az oklevelek összes lényeges alkotórészei megvannak. Maga a contextus három részből áll. Első része a narratio, melyben el van mondva Lajos király első pecsétje elveszésének a története. E szerint a király a Boszniában támadt vallási zavarok elnyomása céljából két sereggel táborba száll. Ezek egyikét személyesen vezeti, a másik élén pedig az esztergomi érsek és a nádor áll. E második hadsereg Wzura ellen vonul, és itt lopják el az érsektől a saját szolgálai a királyi pecsétet. Hogy milyen rendű szolgák voltak ezek, arra a záradék szövege nem ad felvilágosítást. Valószínűleg azonban egyszerű katonák voltak, a kik az érsek sátra előtt őrt állottak, a mint erre a záradék is

utal («pro custodia deputati»). Erre következik a contextusban a dispositio első része, a mely általános természetű, valóságos királyi rendelet, s mely az I. Károly és I. Lajos királyok összes okleveleinek a megerősítéséről rendelkezik. A dispositio első részének általános rendelkezése szerint az I. Lajos király második pecsétjével megerősítendőek mindazon privilegialis levelek, melyeket a király első pecsétje alatt eddig kiadott. Az említett privilegialis levelek e megerősítése nem új oklevél kiadásával történik, hanem a második királyi pecsétnek a megerősítendő privilegialis levélre függesztésével. Az így megerősített privilegialis levelekre írott megerősítő záradék szövege szerint: «quod ad omnia privilegia nostra . . . decrevimus fore apponenda». A mely parancs azonban, a mint látni fogjuk, a gyakorlati életben nem érvényesített. Megerősítendőek továbbá ugyanezen második pecséttel a királyi rendelet szerint I. Károly király mindazon privilegialis levelei, melyeket első (1301—1323) és második (1323—1330) pecsétje alatt adott ki. E privilegialis levelek megerősítése is az előbbihez hasonló módon történik, t. i. Lajos király második pecsétjének a privilegialis levélen függő régi királyi pecsét mellé függesztésével. A privilegialisokra vezetett záradék szövege szerint: «quod ad omnia privilegia nostra et condam domini Karoli regis . . . iuxta dicta tria sigilla decrevimus fore apponendum». A megerősítés tehát nem is az említett privilegialis leveleken függő régi pecsét helyére, hanem mellé helyezéseével (iuxta dicta tria sigilla) történik a királyi rendelet szerint. A Károly király 1301-től 1330-ig kiadott privilegialis levelei közül kivételt képeznek azok, melyek harmadik pecsétje alatt újból kiadottak privilegialis alakban, vagy a melyek hasonló alakban Lajos király első pecsétjével lettek megerősítve. E megerősítés ugyanis az eddigi kancelláriai gyakorlat szerint úgy történt, hogy a megerősítendő oklevelet új oklevélbe foglalták és újabb pecsét alatt adták ki. E kivétel tehát tulajdonképpen nem is a Károly király első vagy második pecsétje alatt kiadott privilegialis levelekre vonatkozik, hanem azon privilegialis levelekre, melyeket I. Károly király a harmadik vagy Lajos király az első pecsétje alatt adott ki. Károly király harmadik pecsétje pedig nem tar-

tozik ama pecsétek közé, melyekről I. Lajos király a tárgyalat megerősítő záradékban rendelkezik.

Az ez alatt kiadott privilegialis levelek hitelességét és jogi érvényét I. Lajos király feltétlenül elismeri, csak Károly király előbbi két pecsétje alatt kiadott oklevelei voltak olyanok, hogy azok hitelessége minden egyes esetben vizsgálatnak volt alávetendő. Feltűnő a záradék szövegének a Lajos király első pecsétje alatt kiadott oklevelekre vonatkozó rendelkezése. Egyrészt ugyanis kimondja, hogy a Lajos király első pecsétje alatt kiadott összes privilegialis levelek megerősítendőek, másrészt azonban kivételt tesz azokra, melyek I. Károly király 1331 előtt kiadott privilegialeseinek az átírását és megerősítését foglalják magukban. Ezekre ugyanis, valamint az I. Károly király harmadik pecsétje alatt kiadott összes, tehát úgy az eredeti mint az átírott privilegialis levelekre nem mondja ki a király az érvénytelenséget, a melyeket I. Károly király 1331-ig kiadott s utóbb meg nem erősített privilegialis leveleire kimond. Ezek tehát megerősítés nélkül is érvényesek, valamint az I. Károly király 1331 után kiadott privilegialesei is érvényesek; I. Lajos király első pecsétje alatt kiadott többi privilegialis leveleire nézve azonban a záradék szerint kötelező a megerősítés. A gyakorlat ezt a megkülönböztetést megszüntette, mert itt, a mint látni fogjuk, I. Lajos király azon okleveleire is, melyek Károly király 1331 előtt kiadott privilegialis leveleit foglalták magukban, sőt azon okleveleire is, melyek I. Károly király 1331 után kiadott privilegialis leveleinek az átírásai és megerősítései, ráírták a megerősítési záradékot s ráfüggesztették Lajos király második pecsétjét. Így a br. Jeszenák család levéltárában levő 1361 április 5-iki privilegialis I. Károly 1324 április 27-iki privilegialis levelének a megerősítése s mégis rajta van az 1365 január 25-iki záradék.

Továbbá a gr. Forgách család levéltárában levő 1354 október 20-iki privilegialis I. Károly 1334 május 19-iki privilegialisát erősíti meg, s ezen is rajta van az 1364 április 9-iki záradék. Azt hiszem, az I. Lajos király első pecsétje alatt kiadott összes privilegialis levelekre nem volt kötelező érvénytelenség büntetése alatt a megerősítés, hanem csak az I. Károly 1331 előtt

kiadott privilegialis leveleire. Erre utal a megerősítő záradék is, a mely az érvénytelenség büntetését csak I. Károly 1331 előtt kiadott s meg nem erősített privilegialeseire vonatkoztatja.

A megerősítő záradékban foglalt királyi rendelet végül kötelezővé teszi a megerősítést I. Károly s I. Lajos királyok 1364 előtt kiadott összes patens leveleire, a mi azonban már nem a megerősítő záradék ráírásával és a második pecsét ráerősítésével történt, hanem a rendes kancelláriai gyakorlat szerint új oklevél kibocsátásával. Így I. Lajos király 1364 május 13-ikán átírja s megerősíti 1343 május 11-iki patenslevelét.¹

De utal erre a záradék szövege is, a mely a következő: «quecunque patentes . . . non confirmarentur», a privilegialisokról szóló rész ellenben: «et ad ipsa privilegia ipsum novum sigillum non appenderetur». Csak az egyik esetben van tehát csupán pecsétráfüggesztésről szó.

E megerősítés úgy van kötelezővé téve, hogy a Károly és Lajos királyok összes 1364 előtti patensleveleinek jogi érvénye attól függ, vajjon 1364 után megerősítették-e? A megerősítő záradékban foglalt királyi rendeletnek a jogi érvényességre vonatkozó része sanctio jellegével bír, s a contextus külön részeként is fogható fel.

E sanctio vonatkozik az I. Károly király 1301-től 1331-ig kiadott privilegialis leveleire is, ha azok 1364-ig nem erősítették volna meg, mert ez esetben, a mint mondtuk, nem vonatkozik már a privilegialisokra az érvénytelenség büntetése.

Tehát az 1364 előtti említett összes patenslevelek és az 1331 előtti privilegialis levelek jogi érvénye függ attól, vajjon 1364 után megerősítették-e?

I. Lajos király 1364 előtti privilegialesei megerősítendőek ugyan, de nem érvénytelenség büntetésének terhe alatt. Károly király harmadik pecsétje alatt kiadott privilegialis levelekről pedig directe nem is intézkedik a királyi rendelet, indirecte azonban elismeri érvényüket, s tényleg a gyakorlatban ilyen privilegialis levélen nem is találunk megerősítő záradékot.

Az említett királyi rendelet tehát három

¹ Anjoukori okmtár, IV. k. 328. l.

csoportba osztja az okleveleket. Egyik csoportba tartoznak azok, melyek csak akkor érvényesek, ha megerősítetnek. Ezek az 1301—1364 közötti összes patensek s az 1301—1331 közötti összes privilegialis levelek. A másik csoportba tartoznak az I. Lajos király 1364 előtt kiadott privilegialisai, melyek megerősítendők ugyan, de megerősítés nélkül is érvényesek. Végül I. Károly harmadik pecsétje alatt kiadott privilegialisai, melyek minden megerősítési kötelezettség nélkül érvényesek. A Lajos király megerősítő záradékával tehát találkozhatunk a saját 1364 előtt kiadott privilegialisain, és a Károly király 1301—1331 közötti privilegialisain. Azt hiszem, nem csalódom, ha azt állítom, hogy ez érvénytelenítési sanctio összefügg a Lajos király uralkodása alatt végrehajtott országos birtokrendezéssel, melynek főorganuma a királyi kancellária volt. A királyi kancelláriában rendszeres könyveket a királyi okmányokról csak 1330 után kezdtek minden valószínűség szerint vezetni, de ez időtől fogva is csak a privilegialis leveleket jegyezték ott fel. A magyarországi birtokviszonyok az Anjouk alatt nagy változáson mentek keresztül, nagyon sok volt az új adomány, a melyek alapja nem volt mindig jogszerű, s ennek következménye a gazdasági állapot bizonytalansága volt. Ezért kezdték meg már 1330 után a királyi könyvek vezetését, s ezért mondta ki Lajos király a megerősítésre be nem mutatott 1330 előtti privilegialisok és 1364 előtti összes patenslevelek érvénytelenségét. A kancelláriában ugyanis feljegyezhatték így az egyes adományok adatait, s így biztos tájékozást nyerhettek az országos birtokviszonyokról. Az előbbi királyok okleveleire azért nem terjedt ki a királyi rendelet, mert az azoktól nyert birtokok jogi alapja csak a legkritikább esetben volt kétes, de másrészt az új uralkodóház trónraléptével úgy is mindenki igyekezett okleveleit megerősítés céljából bemutatni.

A contextus eddig tárgyalt két része minden megerősítő záradékban ugyanaz. A harmadik rész ugyancsak dispositio, de már nem általános természetű, hanem egyénileg meghatározott, s ezért minden egyes esetben változó. El van ugyanis benne mondva, hogy a kérdéses esetben bemutatott oklevél hitelessége ellen semmi kétség sem merült fel, s ezért azt a király új pe-

csetjének ráfügglesztésével megerősíti, s egyszersmind jogilag is érvényessé teszi. Ez utóbbi rendelkezést el is választhatjuk a dispositiótól, s corroboratio gyanánt foghatjuk fel.

A formularis részek közül a protocollum azzal az általános kijelentéssel kezdődik, melylyel a XIV—XV. század kisebb jelentőségű birói végzések elején gyakran találkozunk a kiállító neve helyett. Ez általános kijelentés a következő: «Ad perpetuam rei memoriam». Az említett birói végzésekben ilyen alakban is gyakran előfordul «Datum pro memoria». E bírósági kiadványokban azonban, a mint említettük, nincs megjelölve a kiállító neve, a megerősítési záradékban pedig rögtön utána következik a leg egyszerűbb alakban az intitulatio, t. i. a király neve és czime, továbbá a promulgatio, a mely általános természetű. Az intitulatio vagy «Nos Ludovicus rex Hungarie» vagy «Nos Ludovicus rex prefatus», a mint az I. Károly király vagy a saját okleveleire van írva a megerősítő záradék. A záró formula a kancellár nevét és a megerősítés keltét foglalja magában.

A kancellár neve hosszú időn keresztül nem szerepelt másképp az oklevelek záradékában, mint az ünnepélyes privilegialis leveleknél a záradékukban felsorolt főpapok sorában. I. Lajos király uralkodásának második évtizedében, a mint már megjegyeztük, újból a kancellár lesz a kancellária tényleges fejevé, s így az oklevelek «datum per manus» formulája az ő nevét tartalmazza. Ez a gyakorlat a többi királyi privilegialis mintájára a megerősítő záradékban is megtartott. A megerősítés időpontjának megjelölésében az évek a magyar okleveles gyakorlat-hoz hűen a keresztény évszámítás szerint vannak megjelölve, s erre vall az uralkodási évek megjelölése is. A napok azonban nem a keresztény, hanem a római naptár szerint vannak meghatározva, a mi ez időben csupán a privilegialis levelek jelölésére volt szokásban, ellentétben a patenslevelekkel, melyek datuma a keresztény időszámítást követte mindenben. Mindezek arra vallanak, hogy a megerősítő záradék formuláiban a privilegialis leveleket követte, tehát azokat helyettesítette.

Ha azon okleveles emlékeket vizsgáljuk, melyek e záradékról reánk maradtak, a következő eredményekre jutunk.

A záradék szövege a megerősítendő oklevél hártájának szélessége és a reá írott betűk nagysága szerint különböző terjedelmű, ámbar a szövegek tartalma között a legtöbbször alig van néhány szónyi eltérés. Így a Kállay család levéltárában levő 1364 május 30-ikán kelt záradék, mely I. Károly 1324 január 12-iki privilegialisára van írva, csak tizennégy sorra terjed. Azon 1365 január 15-iki záradék ellenben, a mely I. Lajos királynak a br. Jeszenák család levéltárában levő 1364 április 5-iki privilegialis levelén olvasható, csaknem huszonöt sort foglal el. Ilyen különbséget találtam azon oklevelekben, melyek kezembe jutottak. A megerősítési záradék rendszeren az oklevél azon részét foglalja el, mely az oklevél alsó jobb sarka és a róla lefüggő régibb pecsét zsinége között van, a hártya behajtott részét is hozzászámítva, melyet az említett szöveg ráírása céljából újból kiegyenesítettek, s a privilegialis levél jelzett részét az oklevél szövegének legalsó sorától kezdve beírták. A visszahajtott hártya aztán újból elfödte a ráírt megerősítő záradék szövegét, úgy, hogy annak csak egynehány sora látszik a hártya visszahajtása nélkül. Ha a megjelölt helyre nem fért el az említett megerősítési záradék szövege, akkor úgy segítettek a dolgon a kancellária hivatalnokai, hogy a régi pecsétől balra függő újabb pecsét zsinége és a megerősített oklevél hártájának bal sarka között levő üres tért is beírták, s így a záradék szövege az oklevél alsó részének mindkét felét elfoglalta.

Ilyen azon 1364 április 10-iki záradék, mely I. Lajos királynak a gr. Forgách család levéltárában levő 1354 szeptember 19-iki levelére van írva. Vagy a múzeumi levéltár 1368 május 25-iki záradéka, mely I. Károly király 1323 márczius 31-iki privilegialisán olvasható. Mindenesetre a megerősítendő privilegialis levél első lapjára írták tehát a záradékot, s soha sem folytatták annak szövegét a hártya másik lapján. Legalább erre példát sehohsem találtam, csak Pray nyomán említi ezt Perger. A záradék szövegének kiterjedése végső elemzésben mindig attól függött, hogyan takarékoskodott a helylyel a leíró. Ha apróbb betűket használt, akkor mindig elég volt az az üres tér, melyet a privilegialis levelek alsó felén hagyni szoktak. Ilyen apró betűkre példa a Kapy család levéltárában levő 1364 ju-

lius 5-iki záradék, a mely I. Lajos király 1347 október 3-iki privilegialisára van írva.

A megerősítő záradék szövege, a mint mondtam, lényegében mindig ugyanaz, s csak az a része változik, a hol a bemutatató személyek neve és a megerősítendő privilegialis levél vanak megjelölve.

Ugyanaz továbbá a megerősítő záradék bevezetése, s a befejezésben csak a megfelelő datum változik. Különösen pedig, ezt hangsúlyozom, sohasem fordul elő, hogy a megerősítési záradék szövege nélkül erősítették volna meg a privilegialis levelet a kancelláriában. Perger állítja azt Pray nyomán, hogy egyes esetekben csak a megfelelő datumot írta a kancellár a bemutatott privilegialisra s a megerősítés jeléül a pecsétet függesztették rá.¹

Erre példát azon nagy számu megerősítő záradékok között, melyek kezembe jutottak, nem találtam, s talán nem csalódom, ha ezt tévedésnek tartom. Kivált, ha figyelembe vesszük azt, hogy milyen nagy súlyt fektettek a kancelláriában az egyöntetűsége, mennyire ragaszkodtak a meghatározott formulákhoz, s milyen egyszerű a megerősítő záradék szövege, alig fogjuk elhinni azt, hogy ily fontos esetben kétféle eljárást honosítottak meg a gyakorlatban. Azon jogositvány továbbá, melyet e megerősítéssel a kancellária megújított, rendszeren nem volt már azon személy kezénél, kinek az adomány szólt, hanem jogutódjánál. Hogy ezt a királyi kancelláriában számba nem vették volna, s az oklevélre rá nem vezették volna, lehetetlen elképzelni. De még a mikor ugyanazon személy kezében is volt a jog, még mikor kevéssel a megerősítés előtt történt az adomány, akkor is rávezették az oklevélre a szokásos megerősítő záradékot. Így Lajos királynak a múzeumi le-

¹ Solebat autem hæc declaratio, vel in ea, si spatium fuerit, parte, in qua tenor donationis exaratus fuit, vel etiam in averso, adjungi. Crebro etiam omittebatur et in eius loco prope scissuram, ex qua novum sigillum pendebat, in margine inferiori, manu cancellarii, vel huius vicarii, hæc solum addebantur: Anno MCCC sexagesimo quarto, V. kalendas januarii, vel eo die, quo novum sigillum appensum fuit, regni anno vigesimo tertio: quæ vim eandem habebant, ac si integra regis declaratio fuisset adjecta. Pray. Syntagma 19. l. A legkisebb részletekig ugyanezeket mondja Perger szemmeláthatólag a Pray munkája nyomán. Bevezetés a diplomatikába, II. rész 67. l.

véltárban levő 1363 április 9-iki privilegialisán is megtaláljuk az 1364 december 27-iki megerősítő záradékot. Vagy a br. Jeszenák család levéltárában levő 1361 április 5-iki privilegialisán is rajta van az 1365 január 25-iki záradék teljes szövege. Ebben tehát a királyi kancellária teljesen egyöntetű gyakorlatot követett. Ha volna is olyan eset, a milyenről Pray megemlékszik, az csupán kivétel számba jöhet, s nem mondható rendes gyakorlatnak.

Ha a megerősítések időpontját tekintjük, azt tapasztaljuk, hogy az ismert oklevélananyag tanubizonyossága szerint e megerősítések az 1364. év elejétől az 1368. év közepéig tartottak. Az első ilyen oklevélmegerősítés, melyet ismerek, 1364 február elején kelt (sexto nonas februarii) s a múzeumi levéltár 1355 október 4-iki privilegialisára van írva. A legutolsó 1368 május 25-ikén kelt, s ugyancsak a múzeumi levéltár 1323 márczius 31-iki privilegialisán alján olvasható. Nagy számu oklevelet erősítettek meg 1364 május havában s ugyanazon év december havában a kancelláriában, úgy, hogy az oklevélmegerősítések tulnyomó része az 1364. évre esik. Ismereteim mindenesetre nem teljesek, mert sok ilyen oklevél elveszett, sok pedig még nem került napfényre. Annál is inkább, mert e kor oklevélananyagának legbecsebb kútforrása, az Anjoukori okmánytár, közléseiben még csak az 1357. évig jutott, s a még közlendő anyagban bizonyára sok becses adat rejlik. A dolog természetéből kiindulva, úgy látszik, azt lehetne állítanunk, hogy a privilegialis levelek megerősítésének e módja Lajos király uralkodásának végső idejéig érvényben volt. Az okleveles emlékek nem bizonyítják ugyan e feltevés helyességét, de viszont a megerősítési záradékban levő királyi parancs nincs időhöz kötve, a király megszüntető rendeletét pedig nem ismerjük. Igaz, hogy a kancelláriai rendeletek nagyobbrészt szóban történtek nálunk. Másrészt azonban, hogy egy esetet említsek, I. Károly 1326 december 2-iki privilegialisát, mely a mondottak szerint a záradékkal lett volna megerősítendő, I. Lajos 1373 január 21-ikén átírja és megerősíti, azaz a rendes kancelláriai gyakorlatot alkalmazza rá.¹

Tehát akkor már, úgy látszik, az említett

¹ Anjoukori okmánytár, II. k. 256. l.

kancelláriai gyakorlatnak vége szakadt. Az tény, hogy ilyen megerősítési esetek négy éven át különböző időpontban fordulnak elő, világos tehát, hogy ez a kancelláriai gyakorlat tartós volt. 1364-ben fordulnak elő a legnagyobb számmal, mert akkor lépett életbe az erre vonatkozó királyi rendelet, s ennek következtében mindenki igyekezett becses jogait biztosítani. Így volt ez I. Károly idejében 1323-ban és 1331-ben, a mely évekből sok megerősítés maradt reánk, de azért ezzel nem szünt meg a megerősítések sorozata, hanem tovább is tartott. Így volt ez I. Lajos alatt is, hanem 1368-ban már annyira megfogytak a megerősítendő privilegialis s más oklevelek, hogy a kancellária szakíthatott már a munkakímélő gyakorlattal, visszatérhetett a régi kancelláriai szokásokhoz. Mert, a mint látni fogjuk, e megerősítési módnak oka csak a kancelláriai ügyforgalom hirtelen növekedésében található meg, annak újabb csökkenésével tehát önként megszűnt.

E megerősítésnek ki kellett terjednie, a záradék szövege szerint, I. Károly király mindazon privilegialis leveleire, melyeket 1331 előtt, azaz első és második pecsétje alatt adott ki. A gyakorlatban csak nagyon kevés nyomát találtam az olyan Károly-féle privilegialis leveleknek, melyekre a Lajos király megerősítő záradéka rá van vezetve.¹

A mint e rövid felsorolásból láthatjuk, ez oklevelek is mind I. Károly király második, azaz 1323—1331 között használt pecsétje alatt adtak ki. Olyan esetet, hogy I. Károly király 1323 előtti privilegialisára vezetett volna rá a megerősítési záradék, nem találtam. Ennek oka egyrészt abban rejlik, hogy nem nagy azon privilegialisok száma, melyeket I. Károly 1323 előtt kiadott. Másrészt azonban, s főleg az e dolognak az oka, hogy az 1323 előtti privilegialisokat a legnagyobb részben átírták és megerősítették 1323 után, s így azok a második pecsét alatt kiadott privilegialisokban maradtak fenn. A második pecsét alatt kiadott

¹ Ilyenek a múzeumi ltár 1323 márczius 31-iki, a Görgey ltár 1323 július 14-iki, a Zichy okmánytár (I. k. 221. l.) 1323 február 26-iki, a Kállay ltár 1324 január 12-iki, a Spiess által közölt Archivische Nebenarbeiten II. rész 5. l. 1324. évi s az Anjoukori okmánytárban levő II. k. 280. l. 1327 május 21-iki privilegialis levelek.

privilegialisok közül sem került sok megerősítésre, a minek oka ismét az, hogy ezek is jó részt már Károly király harmadik pecsétjével megerősítettek. I. Károly király harmadik pecsétjéről pedig tudjuk a tárgyalt záradék nyomán, hogy az azzal megerősített privilegialis levelek hitelességét Lajos király rendeletében érintetlenül hagyta, az így biztosított jogok érvénye tehát kétségtelen volt

A gyakorlatban tényleg egyetlen esetet sem találtam arra, hogy Károly 1330 utáni privilegialisára megerősítés céljából ráfüggesztették volna a Lajos király második pecsétjét. Hogy az 1330 előtti privilegialisokat 1330 után mindenki igyekezett megerősíteni, annak oka az volt, hogy, a mint a tárgyalt megerősítő záradékból tudjuk, I. Károly király elrendelte, hogy a meg nem erősített oklevelek érvényüket veszítsék. E rendelet következménye volt, hogy mindenki igyekezett jogait biztosítani. Sem ennek azonban, sem a Lajos király 1364. évi érvénytelenítő rendeletének nem volt meg az a hatása, hogy mindenki behozta volna okleveleit. Erre sok példát láthatunk az oklevelés emlékek között. Sőt Zsigmond király p. o. egyáltalán számba sem vette e rendelkezést, mert több olyan 1331 előtti meg nem erősített privilegialis ismerünk, melyeket Zsigmond minden hivatkozás nélkül e tényre átírt és megerősített. Így I. Károly 1324 október 3-iki privilegialisát 1392-ben,¹ vagy 1326 november 23-iki privilegialisát 1387-ben.² Lajos király trónralépte után, a bevett szokás szerint, nagyon sokan megerősítették azon privilegialisokat is, melyek 1330 után adtak ki. Erre a király semmi rendeletet nem adott ki, hanem a hazai szokás, a mint említettük, az volt, hogy trónváltás esetén megerősítették az új uralkodóval a régibb okleveleket. Így I. Lajos király 1354 október 20-ikán megerősíti I. Károly király 1334 május 19-iki privilegialis levelét,³ melyben Tamás mesternek Chentey birtokot adományozza. Az így átírt és megerősített oklevelek aztán többször a Lajos király megerősítő záradékával vannak ellátva, s csak ilyen alakban

fordul elő az, hogy Károly király 1331 utáni privilegialisára rákerül a Lajos király megerősítő záradéka.

A Károly király privilegialis leveleinek megerősítésére vonatkozó rendelet a dolog természete szerint első sorban a Károly eredeti okleveleire vonatkozott, a gyakorlat azonban helyesen fogva fel a megerősítés célját, t. i. a hamisított oklevelek érvénytelenítését és a birtokviszonyok rendezését, a régibb királyoknak I. Károly alatt 1331 előtt kiadott privilegialis leveleire is kiterjesztette azt. Így III. Endre király 1288. évi oklevelének 1324. évi átírása és megerősítése is, melylyel Mihály fia István minden birói hatóság alól felmentetik, el van látva a Lajos király megerősítő záradékával.¹

Kiterjedt a megerősítés kötelezettsége I. Lajos királynak 1364-ig kiadott privilegialis leveleire is, a mint a záradékba foglalt rendelet első soraiból láthatjuk; de nem terjedt ki ezekre is az érvénytelenség azon sanctiója, a mely a Károly-féle 1331 előtti privilegialisokra kimondatott.

A gyakorlatból tényleg ismerünk elég példát arra, hogy a későbbi királyok átírják és megerősítik I. Lajos király 1364 előtti azon privilegialis leveleit is, melyek a megerősítő záradékkal nem voltak ellátva. Így I. Mátyás király 1477 május 20-ikán átírja és megerősíti I. Lajos király 1356 november 24-iki azon privilegialis levelét, melyben a nagyváradi egyháznak vámjövödelmeket adományoz.²

Mindazonáltal a megerősítő záradékkal ellátott privilegialis levelek túlnyomó része a Lajos király 1364 előtti privilegialisai közül való. E megerősítés a király külön rendelete nélkül is megtörtént volna a pecsétváltoztatás miatt, mert a gyakorlatból kikerült pecsét jogi érvénye az egyesek szemében nem volt oly erős, mint az újabb pecsété. Ha csak királyi rendeletre történt volna meg az oklevelek bemutatása, s más ok nem sarkalta volna a birtokosokat erre, akkor ugyanazon joggal kellene azt is állítanunk, hogy minden király adott ki trónralépte után ilyen rendeletet, mert minden ilyen esetben sok oklevelet mutattak be megerősítés céljából a kancelláriában.

¹ Anjoukori okmtár, II. k. 162. l.

² Anjoukori okmtár, II. k. 264. l.

³ Gr. Forgách ltár.

¹ Spiess, id. h.

² Anjoukori okmtár, IV. k. 292. l.

Ilyen rendeletnek pedig sehol sem találjuk nyomát. A gyakorlatban tényleg úgy volt, hogy pecsétváltozás vagy uralkodóváltozás esetén mindig nagy számmal kerültek ki a kancelláriából a megerősített oklevelek, valamely uralkodó ugyanazon pecsétjének használati idején azonban nem erősítették meg újból privilegialis levelet. Itt természetesen mindkét esetben, t. i. Károly alatt 1323 és 1331-ben, továbbá Lajos alatt 1364-ben, királyi rendelettel van dolgunk, s ez az oka a nagy számu oklevélmegerősítésnek. «Ea privilegia et litere sicut per eundem patrem nostrum fuerunt revocate et annullate, sic et nos ipsas seu ipsa commisimus viribus caritura nullamque roboris obtentura firmitatem.»¹

Szigoruan elrendeli végül I. Lajos király a tárgyalt záradékban úgy a saját, mint az I. Károly összes patensleveleinek megerősítését. Kimondja ugyanis a meg nem erősített patenslevelekre, hogy azok minden jogi érvényüket elvesztik. E szigorú büntetés határozott kijelentése arra vall, hogy itt rendkívüli dologról van szó, azaz rendes körülmények között az adott esetben meg nem erősített patenslevelek éppen úgy bizonyítottak, mint a meg nem erősített privilegialisok.

A patensekhez kötött jogi érvényt ugyanis nem lehet úgy felfognunk, hogy az csak meghatározott időre terjedt, azon túl megszűnt. A patensek záradékában olvasható «presentes autem dum nobis reportate fuerint in formam nostri privilegii redigi faciemus» nem foglal magában bemutatási parancsot, hanem jogot ad a bemutatásra, a melylyel az adományos élhetett vagy nem. A patenslevélbe foglalt adomány a beiktatás után épen olyan jogokkal ruházta fel az adományost, mint a privilegialisba foglalt adomány. Másrészt azonban különbségnek is

¹ Ilyen 1364-ben megerősített privilegialis levelek a következők: a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában levő 1315 április 11-iki, a Kapy család levéltárában levő 1347 október 3-iki, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában levő 1351 február 27-iki, a Gróf Forgách levéltárban levő 1354 szeptember 19-iki s 1354 október 20-iki, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában levő 1355 október 4-iki, a Gr. Forgách levéltárban levő 1359 augusztus 29-iki, a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában levő 1363 április 9-iki és számos az országos levéltárban levő s az Anjoukori okmánytár eddig megjelent kötetjeiben közölt privilegialis levél.

kellett lennie a két oklevél között, mert máskép a királyi kancelláriában a legújabb időig nem tartották volna meg e megkülönböztetést.

A különbségnek abban kellett rejtenie, hogy a patenslevéllel bíró adományost a király egyszerűen megfoszthatta a birtokától, míg a privilegialisal bírót csakis a legkivételesebb esetekben. Hasonló volt két ily birtokos közti különbség az egyházi javadalmak örökös administratora és a beigtatott plébános közötti különbséghez, az administrator ugyanis elmozdítható, míg a beigtatott plébános csak törvényes ítélet alapján fosztható meg javadalmától. S csakugyan birtokperek esetén éppen úgy bizonyítottak patenslevelekkel, mint privilegialis levelekkel, s soha a patens ellen gyengébb bizonyító ereje vagy ideiglenes jellege miatt kifogást nem emeltek. Így a Miklós nádor előtt 1344 július 19-ikén folyt perben is hivatkoznak Károly 1328 szeptember 7-iki patensére.¹

Itt tehát egy különös eset fordul elő. A király az érvénytelenség fenyegetésével erősített meg úgy a maga, mint az I. Károly patenseit, ez érvénytelenség azonban nem csak a patensekre szól, hanem az 1331 előtti privilegialisokra is. E megerősítés a patenseknel nem a megerősítő záradék ráírásával s az új pecsét ráfüggesztésével történt, hanem az oklevél átírásával a szokott kancelláriai gyakorlat szerint. Így 1364 május 13-ikán átírja és megerősíti I. Lajos király azon 1343 május 11-iki patenslevelét, melyben az I. Károly király által László pécsi püspök és annak testvéreitől elvett várakat s ezek tartozékait visszaadja.²

A kimondott érvénytelenséget azonban ezeknél sem tartották meg a későbbi királyok, mert I. Lajosnak több olyan patenslevelét ismerjük, melyet a későbbi királyok átírtak és megerősítettek. Így Zsigmond király 1397. évi átíratából ismerjük I. Lajos király azon 1343 január 3-iki patensét, melyben Fodor Miklós fiának tolna-megyei elkobzott birtokait visszaadja. E sanctio Lajos alatt is csak adott esetekben érvényesülhetett, mert a bemutatás nem volt időhöz kötve, így okleveleit bárki bármikor bemutathatta.

A mi végül a megerősítésre bemutatott pri-

¹ Anjoukori okmtár, II. k. 371. l.

² Anjoukori okmtár, IV. k. 328. l.

vilegialis levelek tartalmát illeti, azt kell mondanunk, hogy főleg azon oklevelek kerültek a kancelláriába, melyek birtokjogot biztosítottak. Így Lajos 1355 október 4-iki privilegialis,¹ melyben Benedek mesternek és fiainak adományoz a király birtokokat. Vagy 1359 augusztus 29-iki privilegialis, melyben László nevű oláh fiainak adományozza a hűtlen Miklós birtokait.²

Továbbá 1347 október 3-iki oklevele, melyben nevelőjének a Kapy nevű birtokot adományozza.³

Az oklevelekben található birtokjogok természetesen nem származtak mindig közvetlen adományból hanem bírói ítéleten is alapulhattak. Így I. Lajos 1357 május 13-iki privilegialis, melylyel Drugeth Miklós országbirónak 1355. évi András erdélyi vajdának birtokjogot biztosító ítéletlevelét megerősíti.⁴

Hasonlóképpen birtokjogot biztosítottak azon bemutatott privilegialis levelek is, melyek füsistást foglaltak magukban. Így Lajos 1356 augusztus 4-iki privilegialis, melyben Zudar Péter nejét atyja birtokaiban fusítja.⁵ Vagy 1361 márczius 23-iki privilegialis, melyben Csuzai István leányait fusítja.⁶ De nemcsak a birtokjogot biztosító királyi privilegialisokat mutatják be megerősítés céljából, hanem más tartós jogot biztosító privilegialisokat is. Így Lajos király 1357 május 8-iki privilegialisát, melyben Mihály királyi jegyzőnek két szatmármegyei helység vámjának a harmadát adományozza.⁷ Vagy I. Károly 1324. évi privilegialisát, melyben Istvánt minden bírói hatóság alól felmenti.⁸ Továbbá Lajos király 1353. évi azon privilegialisában, melyben a kolozsváriaknak szabadalmakat adományoz.⁹

Ilyen természetű privilegialis levél azonban

¹ Magyar Nemzeti Múzeumi ltár.

² Gr. Forgách ltár.

³ Kapy ltár.

⁴ Magyar Nemzeti Múzeumi ltár.

⁵ Anjoukori okmtár, VI. 495. l.

⁶ U. ott. VI. k. 615. l.

⁷ U. ott. VI. k. 580. l.

⁸ Spiess, id. h. II. rész 5. l.

⁹ Kolozsvári oktár, 35. l.

kevesebb került a kancelláriába megerősítésre. A birtokjogot biztosító privilegialisok kerültek tehát főleg megerősítés végett a királyi kancelláriába 1364-ben, a mint ezt a ránk maradt emlékek bizonyítják, s ezekre került a Lajos király megerősítő záradéka. Ez is arra vall, hogy a megerősítési záradékban foglalt királyi rendelet a birtokviszonyok rendezését czélozta foképen, a melyet a királyi kancellária volt hivatva végrehajtani. Bizonyítja ezt azon két oklevél is, a melyben a király anyjának tett adományról van szó. Ezek egyikében 1356 márczius 21-ikén esztergommegyei Monyorós nevű birtokát¹ a másikban ismét 1349 december 10-ikén egy hűtlen fehervári kanonok somogymegyei birtokát² adományozza a királynénak.

Mindkét oklevél el van látva a megerősítő záradékkal. E megerősítésnek kétségkívül nem az volt az oka, hogy az említett két oklevél hitelessége kétes volt, hanem a gyakran említett birtokrendezés, mely az adománylevelek bemutatását szükségessé tette.

Az említett privilegialis leveleknek a megerősítési záradékkal történt sajátos megerősítését Pray annak tulajdonítja, hogy nagy volt a kancelláriai ügyforgalom s azért lehetőleg egyszerűsíteni kellett az eljárást. Ez azonban nem mentette fel a kancellária hivatalnokait a nagyobb munka terhe alól, mert a bemutatott oklevelek nagy része patens volt, s ezekre nézve meg kellett tartani a regibb gyakorlatot.

Sok munkát kiméltek azonban meg mindenestre ez egyszerű gyakorlattal, de állandó gyakorlattá azért nem válhatott, mert az oklevelek épségének nagyon ártott volna, s nem is maradt hely újabb záradékok rávezetésére az első lapon, a hátsó lapra irás pedig akkor még szokatlan volt. Nem is használják ezt ez eseten kívül egy királyunk kancelláriájában sem, s a Zsigmond alatti analog esetben már a rendes kancelláriai gyakorlat szerint történik a privilegialis levelek megerősítése.

GRÜNN ALBERT.

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 438. l.

² U. ott. V. k. 343. l.

V E G Y E S.

A Bothfalvi Both család czimere.¹

(Színes czimerképpel.)

Bárczay Oszkár a Heraldika Kézikönyvében 151 czimereslevelet sorol fel, ama megjegyzéssel, hogy tudomása van több czimereslevélről, melyek hasonlóképp 1526 előtt keltek, de melyekhez hozzá nem juthatott.

Futólag megemlítve, hogy Bárczay összeállításában nem találjuk a Goszthonyi János 1467-iki és a Dessewffy család 1525-iki czimereslevelét valamint, hogy a Kayser «Compendium»-ában közölt szöveg szerint a Mariássy család részére czimert nem László, hanem István szerzett, és nem 1505-ben, hanem 1504-ben, hadd reflektáljak alábbi soraimban az idézett könyvnek ama szavaira, melylyel a «bothfalvi és hrabiczi Both család Constanzban 1471-ben kelt armalisát» is azok között sorolja fel, melyekről sejtji, hogy a mohácsi vész előtti korból erednek, de melyekről közelebbi adatokat nem szerezhetett.

Röviden szándékozom a rendelkezésemre álló idő rövidségéhez mérten jelen alkalommal ez ősrégi család multjáról megemlékezni, csak a legfontosabb adatok némelyikét sorolva fel, abban a reményben, hogy lesz alkalmam és módom azt részletesebben feldolgozni.

Előttem fekszik a családnak Mátyás királytól adományozott czimereslevele a mely eltekintve attól, hogy a középső hajtásvonal mentén kissé elfakult, elkopott s helyenkint átdörzsölődött, hogy festményén a foszlányok egy része és a pajzsban lévő pólya színét vesztette s hogy a vastag zöld selyemzsinóron függő pecsét töredezett, lekopott, jól konzerválnak modható, a mint hogy a Both család levelesládájának többi okmányai is gondos őrizetre vallanak.

Az oklevél bal oldalát foglalja el a czimer; a damaszkolt kék háttér arany kerete 11 centiméter széles és 14 cm. hosszú, tehát hosszúsága valamivel több, mint a szöveg szélessége; az oklevél karimája fel van hajtva úgy, hogy az ábra alsó egy harmadát elfödi. A czimer leírása a következő: dőlt pajzs veres mezejében balra fordult pánczélos, sisakos, pajzsos vitéz kifeszített ijjat tart. Pajzsának alakja olyanforma, mint a budapesti millennáris kiállításon bemutatott és Szendrei János: «Magyar hadtörténelmi emlékek az ezredéves országos kiállítá-

son» című műve 176. és köv. lapjain közölté, melyet Szendrei a fekete sereg pajzsának tart. A czimerpajzsban kék balharánt pólya van. A koronátlan sisak diszét két csukott, veres sasszárny képezi, kék harántpólyával. A takarók veres- és kékszinűek; utóbbi szín tökéletesen lekopott; alakjuk szépen, finoman ornamentált.

A czimereslevél szövege a következő:

Frater Benedictus de Thwurocz.

Mathias dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. vobis fidelibus nostris Sylvestro, Johanni et Gallo filiis Jacobi Bod de Bodfalwa nobilibus comitatus de Ung salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis velut e sole radii nobilitates legitimo jure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia claritate dependent, ita ut omne nobile generositatis insigne a gremio proveniat regie maiestatis. Sane attentis et in nostris precordiis digna meritis consideratione pensatis multimodis vestris fidelitibus et fidelium servitiorum gratuiti meritis quibus vos pro nostri honoris augmento ut Regni nostri statu tuendo continue maiestati nostre laudabiliter studuistis eoque ferventius et diligentius ut antea studibitis complacere, quo vos et vestros singularibus honoribus gratie a nostra celsitudine conspexeritis fore insignitos; vobis igitur et per vos vestris heredibus et pesteritibus universis hec arma seu nobilitatis insignia prout et quemadmodum ipsa arma seu nobilitatis insignia in principio seu capite presentium litterarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria figurata sunt et distinctius expressata animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus, et contulimus universis ex habundantiori plenitudine nostre specialis gratie concedimus et presentibus elargimur ut vos vestrique hæredes et posteritates universe pre tacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum armis utentium a modo in antea ubique in preliis hastitudiis duellis et torneamentis ac aliis omnibus exercitiis nobilitaribus et militaribus nec non in sigillis, anulis, velis, cortinis et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo quali vos et vestros heredes ab [omnibus] et singulis cuiuscunque conditionis preeminentie status gradus vel dignitatis existant insignitos dici et vocari nobiles nominari et teneri volumus ac etiam reputari [et haberi] omnibusque aliis et singulis gratiis honoribus [et] libertatibus quibus ceteri proceres, nobiles, militesque et clientes regni nostri armis utentes quomodolibet de consuetudine vel de iure freti sunt et gavisí, frui et gaudere possitis et valeatis de talimodique singularis et specialis nostre gratie antidoto merito exultetis, ac tanto ampliori studio ad honorem regie maiestatis vestra in antea solidetur intentio, quanto vos et vestros largiori favore regio preventos esse conspicitis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes literas nostras secreti sigilli nostri quo ut rex Hungarie utimur impendenti communitas duximus concedendas. Datum Bude feria quinta proxima ante festum cathedre Beati Petri apostoli, anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

¹ Az összes, itt feldolgozott adatokat a családnak Both Gyula kir. törvényszéki bíró úrnál Eperjesen őrzött levelesládájából merítém; a kinek ez úton is hálás köszönetet mondok ama szíveségéért, melylyel okiratainak áttanulmányozását megengedte.

NYOMT. ULLMANN JÓZSEF BUDAPESTEN.

A BOTHFALVI BOTH CSALÁD CZÍMERE 1460 BÓL.

E czimeres levelet tehát I. Mátyás király 1460 február 18-ikán Budán kelt elhatározásával Bodfalvi Bod Jakab fiainak Sylvester, János és Gallusnak, ungmegyei nemeseknek nemességük bizonyosságául és diszével ajándékozta, két évvel megválasztatása után, négy évvel koronáztatása előtt. E kiváltságlevélnek a megkoronáztatás utáni megerősítéséről nincs tudomásunk már pedig jog szerint csak a koronás király privilegiumai érvényesek, illetve a megnem koronázott királyéi csak akkor, ha koronázás után megerősítést nyernek.¹

Mátyás király eddig ösmert 19 armálisához 20-ik gyanánt járul a Both családé, korra nézve a Bakócz Bálint 1459-iki és a Cházár-Petneházy család 1462-iki okmánya között áll. A czimerben ábrázolt vitéz pánczélatából, pajzsának alakjából talán szabad arra következtetni, hogy a czimerszerzők az u. n. fekete seregben szereztek érdemeket, melynek megteremtésére a nagy király 1459-ben tette volt az első lépést.

A család múltjának legfontosabb adatait röviden következőkben lehet összeállítani. A Bod, újabb írásmód szerint Both család állítólag az ősrégi Csorna (néhány okmányban «Turna»-nak írva) nemzetségből vált ki, melyet, már 1061-ben említ Szécsi Miklós országbirónak egy 1383-iki okmánya. A XIV. század elején tűnik fel, mint birtokszerző e családnak Bud (Bod) nevű tagja, kinek emlékét utódai családjuk és birtokuk nevében megörökítették. Ivadéakai századokkal később birtokaik szerint két ágra: a bajnai és a bothfalvi ágra szakadnak; előneveiket azonban felváltva és kölcsönösen használják; a XVI. század elején feltűnik mint vérrokon és osztályos a bothfalvi Petheő család is.

A Both család levelesládájának legrégebb eredeti okmánya a szepesi káptalan 1319-iki függő pecsétés levele arról a cseréről, mely egyrészt Synka mester (filius Thome de districtu Sarus), másrészt Péter, Imre, László és Domonkos testvérek, mint egyuttal nővérük fiának Istvánnak meghatalmazottai között is létrejött. Synka mester a maga ásguti, sárosmegyei birtokának középső részét engedi át utóbbiaknak, Bod fiainak, ezek felsősebesi birtokáért. Ásgut határának leírása részletesen olvasható e csere-szerződésben, Felső-Sebesé azonban nem, csak hivatkozás történik a László király oklevelében foglaltra. Ebből következtethetjük, hogy Lászlónak — de melyiknek? — adományából jutott Bod családjá e falu birtokába.

1324 július 14-ikén kelt oklevelével átírja és megerősíti Károly király azon oklevelet, melylyel 1310 június 11-ikén (Budán) nemes Turnai Gothard fiát Budot és a «niger»-nek nevezett

Istvánt érdemeikért és Omode volt nádor kérelmére az Ung folyó melletti Panatroucha (valószínűleg «Parvatroucha», későbbi oklevelekben Kis-Tarnóznak, majd Bothfalvának nevezve) nevű földdel, mely az ungi várhoz tartozott, megajándékozta volt. Az 1324-iki okmány, mely azért is érdekes, mert ebben erről az évről, mint uralkodásának 24-ik esztendejéről (!) tesz a király említést, Bod fiainak: Péter, Imre, László és Donck (Dominicus) testvéreknek kérelmére állított ki.

Csakhamar változás áll be a tulajdonostársak személyében: a szepesi káptalan egy 1327 november 13-iki okmánya adja tudunkra, hogy András, niger Istvánnak fia a maga kis-tarnóczi és ásguthi birtokrészét 15 márkáért örökáron eladta Lászlónak, a parvatrouchi Bod fiának

Ősi szokás szerint a tarnóczi birtok számos pernek lőn forrásává, melyek közül hadd említsem meg itt a legrégebbet: Bodnak ismételt említett fiai panaszt tesznek Károly király előtt, hogy Domonkos (Dominicus) és Miklós testvérek, Checheri (Csicseri) Jób fiai, az ő világos sérelmükkel két malmot építettek az Ung folyó vizén Syslocz birtokukban, panaszosok «kystor nolthy» (kis-tarnóczi) jószáguk szomszédságában. A királynak Visegrádon 1333 szeptember 18-ikán kelt rendeletére, Demeter fia Demeter és Mihály ungvári lelkész — ez utóbbi mint az egi káptalan küldöttje — kimentek a helyszínére, s a panaszt alaposnak találták, a mint erről a káptalan ugyanazon év november 25-ikén a királynak jelentést tesz.

Bod fiai éber őrei voltak a maguk igazainak. Minthogy a régi királyi pecsét a havasalföldi hadjárat alkalmával elveszett, Péter, testvérei nevében is, ama kérelemmel járul a királyhoz, irná át és erősitené meg új királyi pecsétjével a Kis-Tarnóczról szóló adománylevelet; a mi 1335 július 21-ikén Visegrádon meg is történik. Ugyancsak Péter kérésére Károly király határbejárást és határmegállapítást rendel a tarnóczi birtokra nézve az egi káptalanhoz 1329 július 24-ikéről Visegrádról keltezett parancsával, melynek folytán Matyuchi Péter királyi ember és Bénédek kaposi lelkész bejárák a kérdéses jószágot, melynek részletes határleírását olvashatjuk a káptalannak erről a királyhoz 1330-ban felterjesztett jelentésében, mely utóbbi Károly 1335 július 25-ikén Visegrádon átírt. A káptalan eme jelentéséből megtudjuk azt is, hogy ez alkalommal Tarnóczi István fiai Kázmér, János és Miklós, Ostoruskfi János, Sylauchi Jób fiai Benedek és Miklós, Bachnai Miklós, Ramachai István, a Kozmatelki Fülöp fia, továbbá a következő pynkouchi nemesek: István fiai, Miklós és Péter, Felician fia Imre és Bichov, továbbá Márton, nemkülönbön következő eőri

¹ Hármaskönyv, II. r. 14. 47. fejezet.

nemesek: Marczel fiai Antal és András, János fiai Péter és László egymással békés egyezsége léptek.

1339 február 9-ikén nagy kitüntetésben, nagy jelentőségű privilegiumban részesülnek Bod utódai: Lajos király e napon, Visegrádon kelt oklevelével pallosjogot ad Ásguti Péter fia Dachownak és Bot fiának Lászlónak hű érdemeik jutalmául; ugyanily előjoggal ajándékozza meg Albert király 1438-ban Budán (feria quinta proxima post festum beati Gregorii pape) kelt oklevelével György esztergomi érsek familiaris-át Ewri Dacho Györgyöt, Ewri Péter, János, István és Simon testvéreket, továbbá bodfalvi Bod Zsigmondot, Lászlót, Istvánt (dicti Bod de Bodfalwa, előbbieknél osztályos atyafiait, nemkülönben Pynkowtzy Bytro Márton, Lászlót és Istvánt, valamint Kaponyai Kaponyas Györgyöt és Lászlót.

1460-ban hódolnak a mindinkább terjedő szokásnak Bod ivadékai, s czimert kérnek és kapnak Mátyás királytól ősi nemességök nagyobb bizonyágául és díszéül, a mint erről fentebb bővebben megemlékeztem.

A család levéltárában majdnem minden királytól találunk oklevelet; II. Ulászló korából egy 1497-iki okmány tartja fenn Both (igy irva!) Péter özvegyének, Katharina asszonynak és fiainak Péter és Miklósnak emlékét, kiknek valaminő peres ügyében Both György javára sérelmes ítéletet hozott volt az ungmegyei törvényszék. A királyhoz fordulnak tehát a károsultak, ki is elrendeli azon év szeptember 16-ikán, hogy az összes periratok ő hozzá terjesztessenek fel; 1520-ban pedig néhai baynai Both János fia Ferencz, Csicseri László és Ambrus felperes társaknak, néhai Ewri Dacho András gyermekei Helena — előbb Thybai Miklós, most Polyánkai István neje, — és Erzsébet — Possay Balázs felesége, — továbbá Ewri Dacho István fiai Imre és János, valamint Wythoori Bwda László és György alperesek elleni ügyében oldja fel II. Lajos király Ujlaky (Wylak) Lőrincz boszniai herceg ítéletét, és idézi a feleket maga elébe új ítélet végett.

1510-ben nova donatiót kapnak Both Péter fiai Bálint, Péter és Miklós Bothfalvára és Ásguthra (Ashwth), melybe be is igtattatnak.

A Both család multjának ily nagy vonásokban való bemutatásánál hadd említsem meg, hogy bajnai Both István bothfalvi birtokát a hatalmas Drugeth György elfoglalta s várnagyának juttatta, a mi ellen Both István örökösei a királynál, I. Ferdinándnál emelnek panaszt, ki is 1544-ben elrendeli, hogy Báthori András tárnokmester Helmeczi Litteratus (Deák) Márton, Both Jánost és Imrét a Drugethtől elveendő jószágba beültesse. Ez a Helmeczi Litteratus

Márton, mint az irásokból kivehető, tekintélyes, tudós ember volt, ki árva unokájának, leánya Ágnes, özvegy Both Jánosné kis fiának Istvánnak ügyét nagyon a szíven viselte; számos okmány maradt fenn, mint emléke a nagyapa tevékenységének. 1553-ban magával viszi kis unokáját a leleszi káptalanba, hol időlátó levélben 8 és fél évesnek mondják; ugyanennek a kis árvának gyámságát, minden vagyonára kiterjedő kezeléssel együtt ugyanebben az évben szeptember 2-ikán Ferdinánd király reá, és leányára, a kis árva édes anyjára bizza.

Ebben az időtájban véres eset zavarta meg a Both család békéjét: a hadból visszatérő Jánost egy rokona: Tarnóczi István megölte Bothfalván, Kereszturi Pálné kapujában.

János királynak két oklevelét emlitem meg ez alkalommal; az elsőben, mely Gyulafejérvárt kelt 1531 pünkösöd harmadnapján a török zavarokban eltűnt Both István és Ferencz bothfalvi részét adományozza Both Péternek, a másodikban, mely a következő napon állítottatott ki, ugyanezen Pétert és összes javait Homonnai Drugeth Ferencz védelmébe ajánlja. 1559 december 2-ikán (Pozsony) Ferdinánd intéz a Both család ügyeire vonatkozó leiratot Sárosmegyéhez, melyben rendeli, hogy néhai Both Péter javait oszszák meg egyrészt leánya Borbála, Gatályi Gáspár fiai Miklós és András, másrészt Both Imre s István között.

Érdekes perről ad számot Miksa király egy 1574-iki oklevele; néhai Both András özvegye szül. Csáky Anna asszony azokat az okleveleket, melyek férje halála után nála maradtak, s melyek nevezett Andrásnak, Ferencznek, Jánosnak és egy másik Ferencznek Bajna, Szentmihály, Sári Sáap, Chorna Zombattya, Sáros, (Esztergommegye), Vitzmány (Komárommegye), Zodoly (Barsmegye, Bothfalva (Ungmegye), nevü falvaira vonatkoztak, megőrzés végett néhai Kontz Lászlónak adta volt át, kitől bothfalvi Both Miklósnak, ennek halálával fiának, Jánosnak kezeihez jutottak; ettől a Jánostól, illetve, mint-hogy időközben elhalt s róla a per fiára szállott, fiától Istvántól követeli ez okleveleket Both Dorrothea — nabojczi Balogh Ferencz özvegye, ekkor Ocskay György felesége — mint néhai bajnai Both Ferencz leánya, és Kynche János, Mihály fia, mint a kit a kereset joga néhai anyja, bajnai Both István leánya Katharina után illet meg.

Ferdinánd király rendeletére (Galgócz, 1552 virágvasárnap másodnapján) a leleszi káptalan az alpereshez Bothfalvára küldi egyik tagját Body György prépostot avval a kijelentéssel, hogy ha a kérdéses iratokat a kérelmezőknek ki nem adja, 15-öd napon jelenjék meg a kuria előtt. Minthogy alperes e felhívásnak eleget

nem tett, se az idézésre meg nem jelent, a királyt elítélni jelent ki, ha csak távolmaradását nem igazolja. Ez ítélet Eperjesen, 1574 május 10-ikén kelt. Nehány évvel később 1588 május 31-ikén (Eperjes) Fejérkeöwy István királyi helytartó nova donatióban részesíti a 32 teleknél nem nagyobb bothfalvai részjószágra nézve bothfalvi Both Istvánt — apja János, ezé Miklós, ezé Péter, ezé Mihály, ezé Miklós, ezé László, ezé Bwd alias Both, — és Jánost — ennek apja Imre, ezé Péter, ezé hasonlóképp Péter —; érdekes, hogy ennek a nova donationalis okmánynak conceptusa is meg van a levelesládában.

A családnak ujabbkori történetéből csak egy adatot óhajtok itt megemlíteni, főképp a kor viszonyaira vonatkozó jellemző erejénél fogva; 1678 július 25-ike körül, midőn Eperjes város a Teleki Mihály vezérlete alatt lévő magyar seregektől ostromoltatott, számos sárosival, névszerint id. Péchy István, Dessewffy Lajos, Geralthi Ferencz, Semsey Vilmos, Péchy Ádám, ifj. Zsigmond, Márton, Mihály, János és Lajos, Bornemissza Miklós, Uyfalusy id. és ifj. Zsigmond és István, Berthóty Lajos, Zsigmond, György, István, Sándor és Sámuel, Schmitz Menyhért, Henrici Jónás, Heldreich János, Szedi János, Járay Mihály, Raszlaviczy Zsigmond, id. és ifj. János, Péter és Ádám, Sándor András, id. Corponay András, ifj. Corponay Pál, Koháni Gábor és Péter, Kálnássi Sándor, László és ifj. János, Tivadar István, Lajos, András, Fekete István, Bánó Ferencz, Sztankay István és László, Parlaghi Horváth István, Roskoványi Kristóf és András, Simonis György, Gombos János, Dobay Kristóf, István és Mátyás, Horváth Tamás, ifj. Usz Ferencz, Zombori István és Ferencz, Száraz György, id. és ifj. Szinyey Zsigmond, Szent-Ivány Miklós és László, Szabó alias Nagy Zsigmond, Meltzer István, Horváth Dániel, ifj. Berzeviczy Zsigmond, János, Gáspár és Sámuel, lubotini Desseöffy István és Ádám, Tahy János, Balpataki István, Király István, Schönleben, Györggyel együtt Both András is letartóztatta Teleky; Kővárig magával vitte s csak ott bocsátotta őket szabadon, 4000 frt váltáságösszeg lefizetése mellett, melyet Rauscher Gáspártól voltak kénytelenek kölcsön venni. Ebből per keletkezett közöttük és a hitelező között, melyre nézve Leopold Bécsben márczius 15-ikén kelt parancsával Kálmánczay István országbírói ítélmesternek tárgyalási határnap kitűzését rendeli.

A dus anyagból, mit a család levelesládája nyújt, csak néhány adatot szakítottam ki, s mutattam be fentebbi soraimban, hogy addig is, míg majd részletesebben feldolgozhatom, legalább egy rövid, hézagos képét adjam ama régi

család történetének, melynek szép czimerét közölni szerencsés vagyok.

Dr. MELIÓRISZ BÉLA.

Adalék a Gutkeled nemzetség nemzedékrendjéhez.

E folyóirat előbbi számaiban Wertner Mór két érdekes dolgozatával öregbité a Gutkeled nemzetségről való ösmeretünket. De az igazság érdekében egy tévedését helyre kell igazítanom: *Miklós fia András* nem egy személy «Kopasz» *Andrással*¹ s nem a *Báthoriak*, hanem a *Bocskaiak őse*; a mit adandó alkalommal a birtokviszonyok alapján be fogok bizonyítani.

Mily sulyt kell helyezni a birtokviszonyok megállapítására, ha genealogiai pontosságra törekszünk, jelen eset is bizonyítja. Mint útmutató, valóságos kincsház *Csánki* történelmi földrajza azoknak, kik oly szerencsések önálló levéltári kutatások alapján gazdagítani hazai genealogiánkat. Mi, kik a vidéken csakis nyomtatott forrásokra, még azoknak is csak egy részére támaszkodhatunk, bámulva látjuk, mennyi ösmeretlen «had»-ról számol be e munka. Azonban szerény forrásaim révén is rájöttem arra, hogy nem minden Csánki által felsorolt család önálló, hanem, hogy gyakorta különböző elnevezések alatt egy és ugyanazon család lappang.

Quod est demonstrandum!

1337-ben Károly király *Adony* birtokot *Nagyveszelyi* (Bunyitay szerint hibásan *Negyvenszili* helyett)² Ivánka fiának Miklósnak adományozta.³ 1338-ban *Adony fia Ivánka* (alias Janka) *fiai Miklós, István, Temes, Lőkös, Jakcs*, említettnek mint *Adony* birtokosai.⁴

1408-ban *Fankaházai Benedek és fia Balázs* megerősítik a *Vetésieket* bizonyos *adonyi és regéldi* birtokrészben, melyet *Fankaházai Lőkös fia Miklós fia László* adományozott a *Vetésiekeknek*.⁵

1414-ben a *Vetésiek és Adonyi Miklós fia László* osztozkodnak *Adonyon*. Beleegyezik *Fankafalvai István fia Benedek* és a *Benedek fia János*.⁶

Tekintetbe véve a Turulban⁷ közölt nemzedékrendet, a következő stemmát nyerjük. Megkülönböztetésül ez új adatokat dölt betűkkel közlöm.

¹ Turul, 1900. évf. 7. l.

² Váradi püsp. tört. III. k. 179. l.

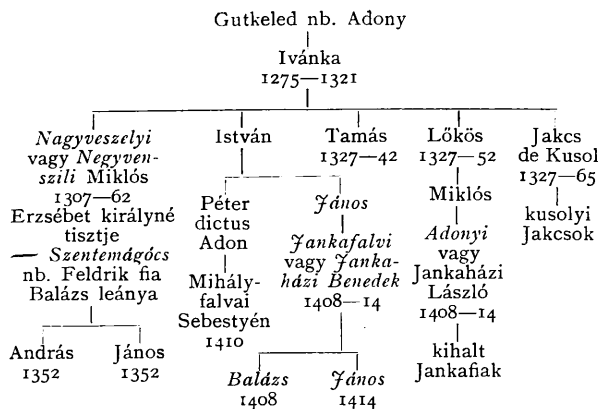
³ Anjoukori okmtár, III. k. 427—28. l.

⁴ Károlyi okltár, I. k. 130. l.

⁵ Károlyi okltár, I. k. 550—52. l.

⁶ U. ott, II. k. 1—3. l.

⁷ 1893. 22. l.

Tehát Csánkinál között Adonyi¹ és Fankafalvi (Fankafi, Ivánkafalvi, Ivánkafi)² család egy és ugyanaz. A Gutkeled nemzetség kötelékébe tartoznak e szerint:

az Adonyi

Ivánkafalvi (Ivánkafi, Fankafalvi, Fankafi, Fankaházi)

és Nagyveszelyi (vagy Negyvenszili), habár esetleg rövidéletű, családok is.

A Jankafiakkal osztályosok voltak a *pelbárthidi Majosfiak* (Majosfiak) is. Érdeemes volna a Csánki által közölt források alapján ez osztályos atyafiságot közelebbről meghatározni.

Ifj. KÁLLAY UBUL.

Adatok az Ethuruh nemzetség leszármazásához.

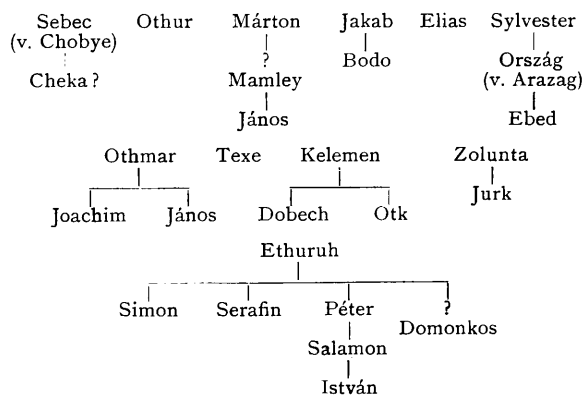
Wertner «Magyar nemzetségek» című munkájának I. k. 235. lapján említett Ethuruh nemzetségnél felsorolt 4 okmány kivonat alapján közölt családfa kiegészítésül meg kell említe-

¹ Magy. földr. I. k. 629. l.

² U. ott, 634. l.

nem Bartal Gy. Commentárjainak II. kötetében említett okmányokat melyek a «generatio Ethuruh»-ra vonatkoznak. Az I. sz. okmány a Wertner által felsorolt tagokon kívül újat nem említ; a IV. sz. okmány, melyben *Ethuruh fia Péter fia Salamon fia István* (1356) «Jobagio castri nostri Psoniensis de Karchan (Karcsa) említettik. Az V. számuban pedig a következőket olvassuk: «Ethuruh et Serafin filius eiusdem, Arazag (Ország) filius Sylvestri, Ebed filius eiusdem Arazag (Ország), Joachimus et Joannes filii Othmary, Yurk filius Zolunta, Dobeck et Otk filii Clementis, Cheka filius Chobye (talán Sebe) Moramus (talán Mortunus filius Mamley una cum filio suo Joanne, ac Bodo filius Jacobi Villa Karcsa Jobagiones Castri Psoniensis» majd alább megtaláljuk nyomát annak is, hogy ezek tényleg az Ethuruh nemzetséggel rokonsági viszonyban voltak, mert az okmány határozottan mondja «Ethuruh et suorum Cognatorum Jobagionum Castri», mivel világosan megkülönbözteti az okmány, a szereplő többi Karcsayaktól, kik csak «populus Castri Psoniensi» említettnek.

Ezek szerint a nemzedékrend a következőleg lenne megállapítható:

DARÓCZY ZOLTÁN.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató választmánya 1901 február 28-ikán ülést tartott, melyen id. *Bánó József* másodelnök elnöklete alatt *Fejérfataky László* másodelnök, *Barabás Samu*, *Borovszky Samu*, id. *Daniel Gábor*, *Emich Gusztáv*, ifj. *Reissig Ede*, id. *Szinnyei József*, *Thaly Kálmán*, *Varjú Elemér* ig. vál. tagok, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző és *Tóth Árpád* pénztárnok voltak jelen.

Az elnök az ülést megnyitván, *Aldásy Antal* jegyző felolvassa *Karácsonyi János* ig. vál. tagnak «Adalék Hunyadi János származásához» című dolgozatát, mely a Turulban fog közzététetni.

A folyó ügyek élén a titkár bejelentette, hogy her-

ceg *Eszterházy Miklós* a társaság 400-koronás alapítói közé lépett s alapítványát be is fizette. Az ig.-választmány ezt örömmel vette tudomásul. A társaság évdijs tagjaivá megválasztottak: *Antal János*, budapesti lakos (aj. a titkár), *Benkó Imre*, nagykőrösi főgimn. tanár (aj. Jalsoveczky Sándor), *dr. Grün Albert*, budapesti lakos (aj. a titkár), *Karakas Károly*, Bihar várm. levéltárnoka, lakik Nagyváradon (aj. Kőszegi Sándor), *Simonyi Béla*, Bars vármegye alispánja, lakik Aranyos-Maróton (aj. Ghyczy Pál), *Somogyi Zsigmond*, m. kir. pénzügyi titkár, lakik Budapesten (aj. Barabás Samu), *Stessel József*, kismartoni lakos (aj. a titkár).

Jelentette továbbá a titkár, hogy *Ghyczy Pál* ig. vál. tag, *Gyóry Árpád* és *Sváby Frigyes* lev. tagok megválasztásukért levélben mondtak köszönetet.

A Középkori Czimeralbum II. kötete kiadásának segélyezésére a M. Tud. Akadémia Történelmi Bizottsága 1902. évi költségvetésében 600 koronát szavazott meg, mit az ig. választmány köszönettel vett tudomásul.

A pénztárnok kimutatását az 1900. év számadásairól a költségelőirányzat és a tényleges eredmény összehasonlításával a titkár a következőkben terjesztette elő:

A M. Heraldikai és Genealogiai Társaság 1900. évi költségvetési előirányzatának és a tényleges pénztári eredmények egybevetése.

Bevétel.

	Előirány- zat K. f.	Ered- mény K. f.	Külön- bőzet K. f.
1. Maradvány 1899-ről	255 36	255 36	—
2. Értékpapírok kamatai	944	952	+ 8
3. Alapítványok kamatai	310	320	+ 10
4. Pártoló tagdíjak	2700	2860	+ 160
5. Évdíjak	2500	2770 90	+ 270 90
6. A Középkori czimeralbum I. kötetének kiadására (a) a takarékpénztárban elhelyezett összegből 400 kor., b) a M. Tud. Akadémia segélye 600 kor.)	1000	1000	—
7. Kiadványok eladása	260	343 50	+ 83 50
8. Alapítvány-befizetés	200	800	+ 600
9. Postai megbízásokból megtérült	—	33 58	33 58
10. Rendkívüli bevétel	20	22 69	+ 2 69
Összesen	8189 36	9358 03	+ 1168 67

A tényleges bevétel e szerint 1168 kor. 67 fillérrel több az előirányzatnál.

Kiadás.

	Előirány- zat K. f.	Ered- mény K. f.	Külön- bőzet K. f.
1. Személyi járandóságok	1500	1500	—
2. Írói tiszteletdíjak és szerkesztés	1400	1411 50	+ 11 50
3. Nyomdai költség	2800	2843 57	+ 43 57
4. Szinnyomatok készítése	500	280	— 220
5. Metszetek, rajzok, czinkografiák	200	437 80	+ 237 80
6. Postai megbízás költségei	80	87 60	+ 7 60
7. Irodai átalány	120	120	—
8. Társulati szolga díjazása	120	120	—
9. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolások stb.	240	213 32	— 26 68
10. A Középkori czimeralbum I. kötetére takarékpénztárban elhelyezve	1000	1000	—
11. Tökésítés	200	743 70	+ 543 70
12. Rendkívüli kiadás	20	10	— 10
Összesen	8180	8767 49	

A tényleges kiadások tehát 587 kor. 49 fillérrel haladtak túl az előirányzatot.

Előirányzott maradvány ... 9 kor. 36 fill.

Tényleges maradvány ... 590 * 54 *

A többlet tehát 581 kor. 18 fill.

Vagyonállás 1900 december 31-ikén:

1. Értékpapírok névleges értékben (koronajáradék 24,200 korona, jelzáloghitelb. nyer.-kötvény 200 k.)	24,400 kor.— fill.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok	4,400 * — *
3. Kötelezvény nélküli alapítványok	1000 * — *
4. A Középkori Czimeralbumra a takarékpénztárban elhelyezve	1086 * 05 *
5. A Nemzeti Zsebkönyv folytatására takarékpénztárban elhelyezve	200 * — *
6. Készpénz (átvitel 1901-re)	590 * 54 *
Összesen	31,677 kor. 19 fill.

Ezután *Borovszky Samu* ig. vál. tag, mint a számvizsgáló-bizottság előadója, felolvasta a bizottság jelentését az 1900. évi számadások, a pénzkezelés és a pénztár állapotának megvizsgálásáról, úgyszintén a titkár által bemutatott 1901. évi költségvetési tervezetről.

A bizottság jelentése az egész terjedelmében a következő:

Tisztelt Választmány!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1900-iki pénztári állapotának és számadásainak megvizsgálására kiküldetvén, szerencsénk van a folyó évi február 23-ikán teljesített számvizsgálat eredményéről a következőkben jelentést tenni:

Eljárásunkban az eddigi szokásos módot követvén, mindenekelőtt a *pénztári naplókönyvet* vizsgáltuk át, s annak 1900. évi minden egyes tételét az igazolásukra szolgáló okmányokkal és ellennyugtákkal egybevetettük, a tagdíj befizetésére nézve pedig a tagoknak 1900-ra ujonnan nyitott *nyilvántartási könyvében* is próbákat tettünk. Ezek alapján jelenthetjük, hogy a pénztári naplókönyvet rendben találtuk s azt 1900 december 31-ikével 9358 kor. 03 fill. bevétellel, 8767 kor. 49 fill. kiadással és a folyó 1901. évi költségelőirányzatba első bevételi tétel gyanánt átviendő 590 kor. 54 fill. pénzmaradvánnyal lezártuk.

Ezután a *kézi pénztárt* vizsgáltuk át. A pénztár 1901. évi tételeit, kezdve a múlt évről átvitt és fentebb kimutatott 590 kor. 54 fillérnyi pénzmaradvánnyal, bezárólag február 23-ikéig, összegeztük és 2487 kor. 53 fill. bevételt, 1325 kor. 56 fill. kiadást, vagyis 1161 kor. 97 fill. pénzmaradványt állapítottunk meg. Ezzel szemben találtunk a kézi pénztárban fedezetül 700 koronát takarékpénztári könyvben, 108 koronát előlegnyugtában, 353 kor. 97 fillért készpénzben, minél fogva a kézipénztárt hiánytalannak jelenthetjük.

Vizsgálat alá vettük ezután a *törzsvagyon-könyvet*. E szerint a társaságnak a mai napon 6 ezer-koronás (6000 kor.), 35 négyszáz-koronás (14,000 kor.) és 32 kétszáz-koronás (6400 kor.) alapító tagja lévén, az alapítók száma a múlt évihez képest nem változott. A felsorolt, összesen 26,300 koronát tevő alapítványokból be van eddig fizetve 21,000 kor. és fizetetlen még 5400 kor. Ez utóbbi összegből kötelezvényekben biztosítva van 4400 kor., a miről közvetlenül szemlélet és számbavétel alapján meggyőződünk, ellenben 1000 kor. kötelezvényekkel biztosítva nincsen.

Indítványozzuk, hogy a t. választmány szólítsa fel

azon alapítókat, kik kötelezvényeket állítottak ki s ezekben alapítványuk öt év alatt leendő befizetésére magukat kötelezték, hogy alapítványukat már most fizessék be; az a négy alapító pedig, a kiknek alapítványa kötelezvény nélkül biztosítva nincsen, ismételt szőlítassék fel vagy az alapítvány befizetésére, vagy kötelezvény kiállítására.

A társaság törzsvagyonához tartozik még az az alapítványi természettel nem bíró 3400 kor. összeg is, a mely megtakarításokból származott. Ennélfogva a társaság törzsvagyonára összesen (26,400 + 3400) 29,800 koronát tesz ki.

Arról, hogy a kimutatott 21,000 kor. befizetett alapítványból és a megtakarított 3400 koronából, összesen 24,400 koronából 21,200 kor. az osztrák-magyar banknál, 3200 kor. pedig kötvényben a pénztárnok kezénél őriztetik, a bank 5 db. letéti jegyének, továbbá 11 db. kétszáz-koronás, 1 db. ezer-koronás 4%-os magyar bankjárdék-kötvények megtekintése által győződünk meg.

Ezek szerint a társaság teljes *vagyonállása* a fentebb említett 29,800 kor. törzsvagyonnal, továbbá a választmányi határozatok alapján a Középkori Czimeralbumra félretett 1086 kor. 65 fillérrel s a Nemzeti Zsebkönyv költségeire fentartott 200 koronával (mely utóbbi 1286 kor. 65 fillért tevő összegek két külön takarékpénztári könyvecskére tétettek le), végre a múlt évi 590 kor. 54 fillérnyi pénztári maradvánnyal, tehát 1900. évi december 31-ikén összesen 31,677 kor. 19 fillérrel állapított meg.

A mi az 1900-iki *zárszámadási* eredményeket illeti, az előirányzatnak és zárszámadásnak részletes összehasonlítását a mellékelt kimutatásban terjesztvén elő, jelentjük, hogy a *bevételek* az előirányzatnál jóval kedvezőbb eredményt tüntetnek elő, a mennyiben a múlt évben 1168 kor. 67 fillérrel több vétetett be; ezzel szemben a *kiadások* csak 587 kor. 49 fillérrel növekedtek, de ebből is 543 kor. 70 fill. a tőkésítés többletére esik. Ugy, hogy az előirányzott 9 kor. 36 fill. maradvány helyett a tényleges maradvány 590 kor. 54 fillér.

Mindezek után jelentvén azt, hogy a t. elnökség az elmúlt évben is reálisan és körültekintőleg gazdálkodott, javasoljuk a tek. választmányának, hogy Tóth Árpád társasági pénztárnok urat a múlt 1900. évi számadásokra nézve, a szokásos fentartással, fölmenteni méltóztatssék.

Áttérve ezek után a titkártól előterjesztett 1901. évi *költségvetési javaslatra*, annak egyes tételeit az eddigi tapasztalatokkal, a múlt év eredményeivel s a jövő szükségleteivel megokoltaknak véljük. A mi a kiadások 2. sz. tételét illeti, a pénztárnoknak külön pótlék czimén 100 koronát vagyunk bátrak javaslatba hozni, hivatkozva az új tagkönyv fáradságos összeállítására és különösen a tagdíj-hátralékok behajtása körül kifejtett buzgalmára, a melyet a zárszámadás adatai szerint szép eredmény kísért. Szerencsénk van tehát a költségvetést 10,038 kor. 19 fill. bevétellel, 9980 kor. kiadással, s így 28 kor. 19 fillérnyi előirányzott pénzmaradvánnyal a tek. ig. választmányának elfogadásra ajánlani.

Budapesten, 1901 február 23-ikán.

Szinnyei József s. k. Borovszky Samu s. k.
számv. biz. tag. számv. biz. tag.

Éble Gábor s. k.
számv. biz. tag.

A számvizsgáló bizottság jelentése elfogadtván, az ig. vál. Tóth Árpád pénztárnoknak a felmentést a szokásos fentartással megadta, a számvizsgáló bizottságnak pedig buzgó fáradozásáért köszönetet szavazott.

A számvizsgáló bizottság ajánlata alapján a társaság költségvetése az 1901. évről következőképp állapított meg:

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1900-ról ...	590 kor. 54 fill.
2. Értékpapirokkamatái (24,200 kor. koronajárdék és 200 kor. jelz. hitelbank nyer.-kölsön kötvény után 4%) ...	976 " — "
3. 5400 kor. be nem fizetett alapítvány után 5% ...	270 " — "
4. A pártoló tagok után várható összeg ...	2700 " — "
5. Az évdijas tagok után várható összeg ...	2500 " — "
6. A Középkori Czimeralbum I. és II. kötetének kiadására (a) a takarékpénztárban elhelyezett 486 k. 65 f.; b) a M. Tud. Akadémia segélye 1200 kor.) ...	1686 " 65 "
7. A társulati kiadványok eladásából ...	660 " — "
8. Alapítvány-befizetés ...	600 " — "
9. Postai megbízásokból várható megtérülés ...	35 " — "
10. Rendkívüli bevétel ...	20 " — "
Összesen	10,038 kor. 19 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 500 kor.) ...	1500 kor. — fill.
2. Pénztárnoknak külön pótlék ...	100 " — "
3. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai (a) 25 iv írói díja, ivenként 48 kor. 1200 kor.; b) szerkesztés ivenként 10 k., 250 kor.) ...	1450 " — "
4. A Turul 4 füzetének nyomtatása és egyéb nyomdai költségek ...	2850 " — "
5. Szinnyomatok készítése ...	500 " — "
6. Metszetek, rajzok készítése ...	200 " — "
7. Postai megbízások ...	80 " — "
8. Irodai átalány ...	120 " — "
9. Társulati szolgáló díjazása ...	120 " — "
10. Ujévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	240 " — "
11. A Középkori Czimeralbum I. és II. kötete kiadásának költségei ...	2000 " — "
12. A Nemzeti Zsebkönyv folytatására félreteendő ...	200 " — "
13. Tőkésítés ...	600 " — "
14. Rendkívüli kiadás ...	20 " — "
Összesen	9980 kor. — fill.
Előirányzott maradvány 1902-re	28 " 19 "
Egyenleg	10,038 kor. 19 fill.

Az országos múzeum- és könyvtár-bizottság 1900. december 24-én kelt átiratában a társaságot a bizottságban leendő képviseltetésre szólítván fel, tekintettel arra, hogy az országos bizottság elnökválasztó közgyűlése ez évi február 2-ikára volt tervbe véve, az elnökség saját hatáskörében intézkedett ez ügyben és a társaság képviselőiül az 1901. év folyamára báró Radvanszky Béla elnököt, Bánó József másodelnököt és Áldásy Antal jegyzőt nevezte meg. Ez intézkedés a titkár által azon megjegyzés kapcsán, hogy az országos bizottság közgyűlése további intézkedésig elhalasztatott, bejelentetvén, az igazgató választmány az jóváhagyólag vette tudomásul.

A titkár ezután hivatkozva nagymérvű elfoglaltságára, mely nem engedi meg, hogy a Turul szerkesztésének elegendő időt szentelhesen, az alapszabályok 14. §-a alapján társszerkesztőt kér maga mellé. Az igazgató választmány e kérelemnek helyt adván, az elnök által elrendelt titkos szavazás eredményeül a Turul társszerkesztőjévé öt évi tartamra 11 szóval 1 ellenében *Varjú Elemér* ig. vál. tagot választotta meg.

A Franklin-Társulat a Nemzeti Zsebkönyv-folytatásának kiadása tárgyában ajánlatot intézett a társaság elnökségéhez, hajlandónak nyilatkozva a munkának az I. kötetéhez hasonló kiállításban díjtalan kiadására, ha a társaság abból 250 példányt 3 1/2 koronáért átvesz. Az ig. választmány az ajánlatot tudomásul vette, azonban úgy annak, mint a más oldalról korábban beérkezett ajánlatnak érdemleges tárgyalásába csak a szövegért járó tiszteletdíj fedezete kérdésének megoldása után bocsátkozhatnak.

Ez ügygel kapcsolatban ifj. *Reissig Ede* ig. vál. tag részletes tervezetet mutat be a felől, miként véli a zsebkönyv kiadásához szükséges fedezetet előfizetés útján előteremthetőnek. A tervezet, beható eszmecsere után, melyben id. *Bánó József* és *Fejérpataky László* másodelnökök, *Borovszky Samu*, *Emich Gusztáv* és a titkár vettek részt, további megvitatás végett bizottsághoz utasított, melybe a társ. elnök, akadályoztatása esetén a másodelnökök egyikének vezetése alatt az indítványozó, Komáromy András ig. vál. tag és a titkár küldettek ki.

A budai könyvtár igazgatósága a társulati kiadványok díjtalan megküldése tárgyában az elnökséghez megkeresést intézvé, az ig. választmány az eddigi gyakorlathoz képest az esetre, ha a könyvtár-egyesület a társaság évdíjas tagjai közé belép, hajlandónak nyilatkozott a Turul 1888—1900. évi folyamait féláron, a Nemzeti Zsebkönyv I. kötetét, a Turul tárgy- és névmutatóját és a «Századunk névváltoztatásai» című munkát díjtalanul engedni át a nevezett könyvtárnak.

Az Erdélyi Kárpát-egyesületnek 1900. december 1-én kelt átiratában foglalt azt a kérését, hogy a társaság

mint olyan lépjen az egyesület tagjai közé, az igazgató-választmány, pénzügyi helyzetére való tekintettel, nem teljesítheti, az egyesület céljait azonban melegen ajánlja saját tagjai figyelmébe, s a taggyűjtő íveket a netaláni tagsági jelentkezések bejegyzése céljából a titkári hivatalnál a társulati tagok rendelkezésére bocsátja.

A pénztárnok által beterjesztett kimutatás szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 2487 kor. 53 f., kiadása 1325 kr. 56 f., pénztári készlet 1161 kor. 97 f. Vagyonállás: értékpapirokban 24,800 kor., kötelezvényekben 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Középkori Czimeralbum alapjára takarékpénztárban elhelyezve 1086 kor. 65 f., a Nemzeti Zsebkönyv tartalékalapja 200 kor., pénztári készlet 1161 kor. 97 f., összesen 32648 kor. 62 fillér.

A folyó ügyek után az igazgató választmány az elnök indítványára Thaly Kálmán ig. vál. tagot a Szent-István-renddel történt kiténtetése alkalmából jegyzőkönyvileg üdvözölte.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *Emich Gusztáv* és *Varjú Elemér* ig. vál. tagokat kérte fel.

SZAKIRODALOM.

A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Az 1893-iki Péczely-jutalommal kitüntetett pályamű. Irta Karácsonyi János a M. Tud. Akadémia lev. tagja. Első kötet. Budapest. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 1900. Ára 9 korona. 8-rét. Czimplap, X és 464 oldal.

Nyolczvan esztendő alatt bámulatos utat tett meg a magyar történetírás. Semmi sem jelzi ennek az utnak a nagyságát jobban, mint az a munka, a melyet Horvát István 1820-ban s az, a melyet Karácsonyi János 1900-ban a magyar nemzetségekről irt. Végtelenül tanulságos egybevetni ezt a két könyvet. Mekkora haladás, minő eredmények! Az összehasonlításból megnyugvást és reményt merithetünk; megnyugvást, hogy a végzett munka nem volt eredménytelen s reményt arra, hogy a százados hanyattatások között hátramaradt magyar tudomány ily erővel haladva, végre is utól fogja érni a Nyugatot, a melynek bennünket elhagyni nem volt érdem, de a melyet nekünk utólrni dicsőség leend.

A nemzetségek kérdése régóta foglalkoztatta történetbuvárainkat. Már maga az, hogy a *de genere* jelző használata nemzeti különlegesség, izgatta, csábította őket. Sajátságos, hogy a tárggyal foglalkozók hosszú ideig még a kérdés lényegével, a nemzetségek mivoltával sem tudtak tisztába jönni. Megtévesztette őket a szó, az elnevezés, a mely igen tág értelmű; és miután krónikánk a magyar törzs-, avagy hadszervezet elemeit is a *genus, generatio* kifejezéssel illeti, nem volt nehéz az oklevelek nemzetségeit a krónikáival összeveteni. A zavart növelte az is, hogy a

nemzetségek nevei, a melyek — mint ma tudjuk — mind személynevek, az oklevelekben rendszerint nincsenek ragozva, a miért aztán a *generatio Abá-t* Aba nemzetségnek fordították s értették, holott az valójában Aba *nemzetsége*. Pedig a helyes értelmezés már magában is megadta volna a magyarázatot.

Nem sok ideje, hogy a nemzetségek mivoltával tökéletesen tisztába jöttünk s ebben nem csekély érdeme van annak a férfinak, a kinek könyvét itt bemutatni szerencsém van. Még kevesebb, mint egy évtizeddel ezelőtt Wertner Mór hasonló tárgyú művében¹ lehetőknek, sőt valószínűnek tartotta, hogy a genusok egyike-másika a nemzet bevándorlásakor fennállott nemzetségeknek köszönhetette eredetét. Am a kérdés Karácsonyi munkájával végső stádiumába jutott, teljesen befejezettnek, eldöntöttnek tekinthető. Az egyes nemzetségek genealogiáját bővíthetni, sőt egész új, eddig a homályban rejtőzött nemzetségeket napfényre hozni mindenkor lehetséges lesz, de a dolog lényegén ez mit sem változtat; Karácsonyi meghatározására mindenkor meg fog állni, hogy t. i. *a nemzetség nem egyéb, mint valamely közös őstől le származó családok összessége*.

Karácsonyi művének első kötete rövid bevezetéssel kezdődik, a melyben a szerző összefoglalja a genusok vizsgálatából levont eredményeket. Megdönthetetlen érvekkel bizonyítja be először azt, hogy a nemzetségeknek az ugynevezett 108 törzshöz semmi köze, másodsorban, hogy a genus jelzés az egy közös őspától eredő vérrokon családoknak gyűjtő neve s megkülönböztető jele. Ebből a bevezetésből ismerjük meg a teljes munka tervezetét is. Fog pedig az állani első sorban a főuri vagy nemesi rangban levő anyarszági, azután a tót- és horvátországi, végül a nem nemesi rendben levő nemzetségek ismertetéséből. Az egészet bezárja egy Csergheő Géza tollából folyt független a nemzetségi czimerekről.

Az előttünk fekvő kötet hatvan genusról ad számot. Ezek pedig a következők: Aba, Agha (Acha), Agmánd (Ogmánd), Ajka, Ajtony (Achtum, Ochtum, Ahton), Akos, Alap (Olup), Almási,² Andornok (Ondarnuh), Apocz (Apuch, Opuz), Apor (Opor, Opur), Aracsza (Orocha), Atyusz (Oghus, Ochuz), Azar, Baár (Bor), előbb Kalái, Baksa (Boxa, Baxa), Bala, Balog (Bolug, Balug), Balog-Semjén, Bana, Bancsa (Vancha), Baracs, Baracska (Bruca, Brugsza), Barsa, Becse-Gergely, Beicz, Bék, Bél, Beli, Berch (Bércz?) Berencs, Bés, Bicske, Bikács, Bogát-Radvány, Bolnucs (Bolnócz?) Borics, Borsa, Boszlig, Bő, Bökény, Buchk (Bojk?), Budmér, Csák, Csanád, Csem, Csemely vagy Csemény, Csermény, Csolt, Csór, Csupor, Damasa, Dém, Divék, Dobák, Dorozsma, Döröcske (Durugcha?) Drud, Ehel és Erd.³ Természetesen az egyes nemzetségeknek jutott tér igen aránytalan; akárhánynak ismertetése monografia terjedelmét ölti, viszont egyeseké alig pár sornyi, a szerint, a mint róluk okleveleinkben több-kevesebb emlékezet maradt. A bővebben ismertetett genusoknál a szerző három részre osztja tárgyát; elől közli a XIV. század közepéig menő pontos genealogiát, az-

után elmondja a nemzetség történetét, végül megismerteti birtokait.

A genealogiai adatok pontossága, a mennyire azokat ellenőrizni alkalmunk nyílt, kifogástalan. A rengeteg oklevél kivonatolása, feldolgozása közben még az anyag megrostálására is ráért a tudós szerző s akárhány, eddig hitelesül elfogadott oklevelet elvet s felhasználatlanul hagy. Első sorban ez emeli művét az eddigi hasonló irányú munkák fölé. Főérdemét mégis nem ebben, hanem abban találjuk, hogy látszólag száraz tárgyát élvezetes formába öltöztette, kellemes, nem csupán a szaktudósnak hasznos, hanem a történelkedvelő laikusnak is megfelelő olvasmányra tudta tenni. A melyik nemzetségről bővebben folytak az adatok, például az Aba, Akos, Kalán vagy Baár, Baksa, Balog-Semjén, Becse-Gergely, Bogát-Radvány vagy Csák generációjáról, ügyes tollal megírt egységes rajzokat kapunk a kötetben, a melyek telve vannak művelődéstörténeti adatokkal. Ezekben meg-elevenedik előttünk a XII—XIII. század társadalma, a szerepet vivő nemesség, harczainak, pöreinek szövevényes bonyodalmaival, az élet- és vagyonbiztosságért vívott tusáival. Látjuk, mint éheztek elődeink a földre, akár csak a jelenkor alföldi kisgazdája, mint iparkodtak minden megengedhető s megengedhetetlen eszközzel gyarapítani a tekintélyt, hatalmat adó birtokot; de látjuk e mellett nem egyszer tiszteletre méltó példáit a hűségnek, önfeláldozásnak s a hazaszeretetnek.

Ugy tesszik, mintha ezek a családtörténeti monografiák, a nemzet belső életének ezek az aprólékos rajzai nagy szerepre volnának hivatva; mintha ezek egyengetnék utját a jövőndő magyar történetírásnak, annak, a mely szakítva a mult s részben a jelen tradícióival, irányával nem főleg az ország, a nemzet, mint egységes test szerepét a többi államok s nemzetek között, nem csupán az összesség történetét festi, hanem a mely első sorban népünk, őseink életét, szellemük irányát, haladásuknak, törekvéseiknek rugóit, erkölcsét, szokásait rajzolja.

Karácsonyi könyve valódi nyeresége történetírásunknak. Mi, a kik a családtörténettel különösebben foglalkozunk, igen sokat fogunk belőle meríthetni, első sorban mintát fogunk benne találni arra, hogy kell száraz tudományunkat megkedveltetni.

Midőn a szerzőnek s a művét jutalmazó és közrebocsátó M. T. Akadémiának a jól sikerült könyvhöz szerencsét kívánunk, várakozással tekintünk a következő kötetek megjelenése elé.

Varjú Elemér.

Hetényi Bódog. Magyarország külön czimerének és a magyar korona országai egyesített czimerének leírása és rajza. A magyar nép és ifjuság számára. Budapest, Engel S. Zsigmond. Ára 10 fillér.

Hasznos munkát végzett Hetényi Bódog elemi iskolai igazgató, kiadván két nyolczadrétű táblán színnyomatban a magyar országos és birodalmi czimert. Magukról a képekről nincs mit mondani, azok a hivatalosan megállapított s közrebocsátott ábrák kicsinyített másolatai. Sajnálandó, hogy a csinos képekhez igen kevés és nem a legjobban megszerkesztett szöveg járul. Mindössze a megállapított heraldikai leírást nyomatta le (hibásan) a kiadott képek hátlapján. Ebből ugyan

¹ A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Temesvár, 1891—92. I. kötet VIII. lap.

² Csupán a krónika ismeri.

³ Csak a krónika említi.

a nép és az ifjuság édes keveset fog megtudni, ennél jóval többet ért volna czimerünknek rövid, könnyen érthető történetét adni, kísérve néhány buzdító, lelkesítő mondással, vagy valamely a nemzeti czimerre vonatkozó költeménnyel.

Mindazonáltal dicséretet érdemel a vállalkozás, a mely nemzetünk legszebb szimbolumának ismertetését tűzte ki célul. Ha egy következő kiadásban a szöveg hibái kijavíttatnak s hiányai pótolva lesznek, úgy a kis füzetke jó szolgálatot fog tenni.

Pálmay Főzsef. Udvarhely vármegye nemes családjai. Kiadja Betegh Pál könyvnyomdai műintézete Székely-Udvarhelyt. 1900. 268. l. 4-ed rétt.

A történettudományi detailmunkának egyik ágában, az u. n. családtörténetben öröndetes föllendülés észlelhető. Mind többen és többen kezdik belátni, hogy az egyes családok története a családtagok természetes érdeklődése mellett az általános történetírás szempontjából is számíthat figyelemre és elismerésre. S valóban, az egyes történelmi korszakokról, áramlatokról, irányokról föllállított különböző elméletek vagy az egymással szemben álló felfogások igen tanulságosan vizsgálhatók a különböző családok szűkebbkörű, de azért a történeti fejlődés nagy áramával érintkezésben levő s hogy úgy mondjuk, annak alkatelemeit képező eseményeiben. Minden család története megannyi igazoló, ellenőrző, módosító adat a nemzeti történet általános nagy teteleihez és semmi kétség, hogy az ilyen részletkutatások, ha bizonyos adattömeget fognak összegyűjteni, nem egy új árnyalatot fognak szolgáltatni a történet összefoglaló nagy képeihez. Egy nagy bökenője van ugyan a kérdésnek, s ez az, hogy az ilyen aprólékos munkát nem mindig a történetírás módszerével dolgozó szakemberek végzik. Ezeknek még mindig akad fontosabb teendőjük, s a családtörténeti kutatások elvégzése igen sokszor a művelt dilettánsokra marad. De hát ez némileg a dolog természetéből folyik s ha az ilyen munkára vállalkozó műkedvelőkben meg van a kellő jártasság, lelkiismeretesség az anyag pontos összehordására, már ezzel is igen nagy szolgálatokat tesznek. Adataik történettudományi értékesítését majd elvégzik arra hivatott szakemberek.

Az előttünk fekvő kötet azonban még a dilettáns munkák színvonaláig is alig emelkedik. Semmi sem könnyebb, mint egy vármegye nemes családairól összeróni néhány ívet, különös figyelemmel az élők hiúságára, s nem törődve sem teljességgel, sem pontossággal. A szerző egyetlen országos levéltárban sem kutatott; néhány ismert nyomtatott forrásmunkán kívül csak Udvarhely vármegye levéltárát használta fel. Legtöbbet merített az 1614. évi február 18-ikán, továbbá az 1712. évi augusztus hó 9-ikén és végre az 1806. évi január 14. és 15-ikén történt udvarhelyszéki összeírásokból (lustrális könyvekből). Erről a főforrásról a következőket írja bevezetésében: «Ezen lustrális könyvek a székely nemességet 3 osztályba sorozzák, u. m. a főrendek (primores, nobiles), lófók (primipili) és gyalogok vagy darabantok (pedites, pixidarii). S bár Werbőczy hármaskönyvének III. rész 4. czíme szerint a szabad székelyek mind nemesek valának s ezen osztályozás elvi különb-

seget nem eredményezett, mégis be kell vallanunk, hogy igenis volt a három osztály között mégis különbség, mert a főrendek (primor) vagy főnemesi rend (Erdélyben mágnási osztály), ha nagyobb kötelezettségeik is valának, mint a lófó és gyalogoknak, mert előbbieknél saját költségeiken kellett, hogy nagyobb számú lovas katonákat előállítsanak, fölfegyverezzenek és ellássanak, de több jogokat is élveztek mint a két más rend. A primipilus (lófó) csak egymagában lovon jelent meg, de előléphetett primorrá, ha több lovassal jött. A pixidarii (gyalogok) pedig ló nélkül csak fegyverrel állottak ki.»

A feldolgozott anyag terjedelmére nézve elég fölmilitenünk, hogy mintegy hétszázötven család rövidebb-hosszabb történetét tartalmazza könyvünk s a szerző még egy pótfüzetre való anyaggal rendelkezik. Természetesen némely családoknál alig egy-két adat, a mit a szerző fölkutathatott; viszont igen sokszor körülményes, részletező ismertetéseket nyújt. A lehetőség arra törekszik, hogy minél több irányu családfákkal illusztrálja előadását, de ezekben a genealogiai összeállításokban sajnosan nélkülözzük a józan kritikát. Gyermekes meséket kész igazságnak vesz s Kr. u. 567-ből való leszármazásokat hitelesnek tekint. A Kolumbán család nemzedékrendjét például 1060-tól hozza le, s nyugodtan leírja, mint esett el a XIII. században, élt K. Ferencz fia Gergely — 1479-ben! Talán mondanunk sem kell, hogy legtöbb adatáról nem mondja meg, honnan való, s ezért jogosan kétségbe vonhatjuk még némely valószínűnek látszó adatai hitelességét is. A mi pedig az egyes családok élő tagjainak jellemzésénél mutatkozó, sokszor tulzott és némileg naiv jóakaratot illet, ebben ez a könyv is rokon hasonló tárgyú társaival.

A részletező ismertetésről a helyszüke miatt le kell ugyan mondanunk, azonban szükségesnek tartjuk azon családok felsorolását, a melyekről szerző kimerítőbb leírásokat és fejtegetéseket közöl. Ezek a következők: Székelyudvarhelyi Ágotha, Árkosi Barabás, Nagyborosnyói Bartha, Kálnoki és Hodgyai Bedő, Benczédi Benczédi, Kisbacsoni Benedek, Iktári gróf Bethlen, Bethleni gróf Bethlen, Homoródszentmártoni Biró, Bólyai Bólyai, Szál-dobosi Borbáthy, Fordai Borbáthy, Alsócsernátoni Damokos, Vargyasi Dániel, Patakfalvi Ferenczi, Kocsárdi, Martonosi és Szombatfalvi Gálffy, Gidofalvi Gidofalvy, Légfalvi Gyárfás, Gyarmathi Gyarmathy, Zátoti gróf Gyuloffy, Hallerkeői gróf Haller, Magyarzsákodi Hege-düs, Kishalmányi Hollaki, Szentgerőczi Jakab, Nagyszalontai, Kecskeméti és Jakabházi Jakabházy, Kassai alias Farkas, Magyargyerőmonostori gróf és báró Kemény, Kénosi és Homoród-városfalvi Kénosy, Olaszteleki Kolumbán, Nagysolymosi Koncz, Göncz-ruszkai gróf Kornis, Timafalvi Kovács, Jánosfalvi László, Gyergyószárhegyi gr. Lázár, Vargyasi Máthé, Lengyelfalvi báró Orbán, Bethlenfalvi Pál, Tartsafalvi Pálffy, Kishédei gróf Rhé-dey, Sándor, Zetelaki Sebestyén, Sárdi Simén, Kis-solymosi és Farczádi Simo, Senterzsébeti Szakáts, Szemerjai Szemerjai, Sepsiszentgyörgyi és Timafalvi Szentgyörgyi, Sepsiszentkirályi és Kissárosi Szent-Királyi, Homoródszentpáli Szentpáli, Szombatfalvi Szombatfalvi, Kadicsfalvi Török, Abrahámfalvi Ugron családok.

A könyv értékét nagyon emelik a közölt czimerrajzok. Kár, hogy nagyrésztük igen sok kívánni valót

hagy a művészeti kivített illetőleg. A rajzok készítője sok buzgóságot fejthetett ki, azonban, úgy látszik, heraldikai rajzok készítésére, czimerek megszerkesztésére nincs meg a kellő ügyessége és leleménye. Felsoroljuk azon családokat, a melyeknek czimereit rajzban is bemutatja könyvünk. Ezek a Dályai Abrán (1825-ben használt pecsét után közölve), Bözödi Ádám (1825-ben használt pecsét után közölve), Székelyudvarhelyi Ágotha (Rákóczy György 1662 január 30-iki adománya), Tóti és Voldorfi Apáthy, Kissolymosi Augusztinovics, Homoródalmási Barra (1777), Nagyborosnyói Bartha (Bethlen Gábor 1618 május 26-iki adománya), Bágyi Baczó (1703), Kovásznai Becsek, Kálnoki és Hodgyai Bedő (1811-iki pecsét után közölve), Kisbaczoni Benedek (Apaffy Mihály 1665 augusztus 25-iki adománya), Torboszlói Bereczki (Bethlen Gábor 1612 május 22-iki adománya), Csiktusnádi Betegh, Homoródszentmártoni Biró, Albisi és Felsőcsernátoni Bod (I. Rákóczy György 1640-iki adománya), Száldobosi Borbáth (Apaffy Mihály 1677 június 12-iki adománya), Tordai Borbély (Báthori Zsigmond 1388 december 30-iki adománya), gróf Csáki, Nagyajtai Cserei, Vargyasi Dániel, Alsócsernátoni Domokos, Székelyudvarhelyi Deési (Apaffy Mihály 1683 márczius 31-iki adománya), Kónyádi Derzsi (Apaffy Mihály 1663 július 24-iki adománya), Dersi Elekes (Rákóczy György 1631 november 2-iki adománya), Szentersébeti Feiervári (Bethlen Gábor 1620 augusztus 29-iki adománya), Nagyalambfalvi Feleki (I. Ferencz József 1887-iki adománya), Felsőbenczédi Firtos (I. Lipót 1701 szeptember 13-iki adománya), Patakfalvi Ferenczi (Bethlen Gábor 1629-iki adománya), Kocsárdi, Martonosi és Szombatfalvi Gálffy, Gambamári báró Gamerra (Ferencz császár 1764 május 5-iki adománya), Székelyudvarhelyi Gáspár (I. Lipót 1698 február 4-iki adománya), Gidofalvi Gidofalvy (I. Lipót 1702 márczius 15-iki adománya), Gonda (1760 szeptember 25.), Gyarmathi Gyarmathy (Apaffy Mihály 1676 február 12-iki adománya), Bodbai Gyertyánffy (1795 június 25.), Vargyasi Györke (Apaffy Mihály 1675 november 26-iki adománya), Marosnémeti és Nádaskai gr. Gyulay, Vargyasi Hajos, Hallerkeői gr. Haller, Vizaknai Hajdu (Bethlen Gábor 1625-iki adománya), Magyar-zsázkodi Hegedüs, Kishalmágyi Hollaki, Vargyasi Ilkei (Rákóczi György 1651 február 18-iki adománya), Sófalvi Illyés, Vargyasi Imecs (Apaffy Mihály 1678 június 3-iki adománya), Kányádi Jakab (Apaffy Mihály 1679 április 16-iki adománya) Szentgericezi Jakab (1649 augusztus 26.), Nagyszalontai Jakabházy (III. Ferdinánd 1637 augusztus 23-iki adománya), Kézdivásárhelyi Jancsó (Báthory Gábor 1613 június 13-iki adománya), Kassai alias Farkas (Bethlen Gábor 1616 április 16-iki adománya), Magyargyerőmonostori gróf és báró Kemény, Kénosi és Homoródvárosfalvi Kénosy, Olaszteleki Kolumbán, Nagysolymosi Koncz, Borosjenői és Bögözi gr. Korda, Göncz-ruszkai gr. Kornis, Homoródalmási Kovács (Bethlen Gábor 1628 július 7-iki adománya), Késmárki Lányi (I. Lipót 1666 február 10-iki adománya), Jánosfalvi László (Báthori Gábor 1612 augusztus 16-iki adománya), Gyergyószárhegyi gróf Lázár, Alsólendvai Lendvay (1776), Nagyküküllőfalvi Lukácsffi (Apaffy Mihály 1670-iki adománya), Bikafalvi Máthé (Rákóczi György 1632 július 18-iki adománya), Vargyasi Máthé (Apaffy Mihály 1671 május 14-iki adománya), Kissolymosi Má-

théffi (Apaffy Mihály 1667 szeptember 21-iki adománya), Nagy, alias Makay (II. Ferdinánd 1635-iki adománya), Lengyelfalvi báró Orbán, Bethlenfalvi Pál (Rákóczi György 1632-iki adománya), Tartsafalvi Pálffy, Steinbürgi Pildner (Mária Terézia 1747 április 10-iki adománya), Kiskantafalvi Rätz (Rákóczi György 1635 július 20-iki adománya), Plankensteini báró Rauber, Kishédey gróf, Rhédey, Agyagfalvi és Enlaki Sala, Bolgárfalvi Sebesy, Homoródalmási Sebestyén (Bethlen Gábor 1622 november 5-iki adománya), Sárdi Simén, Kissolymosi és Farczádi Simó, Dubravai Solymossy (III. Károly 1721-iki adománya), Vargyasi Sós (Rákóczi György 1616 márczius 21-iki adománya), Berei Szabadi (Bocskai István 1605 szeptember 15-iki adománya), Csikszentmártoni Szabó, Székelyudvarhelyi Szabó (Rákóczi György 1636 október 18-iki adománya), Szentersébeti Szakáts, Vargyasi Szász (Apaffy Mihály 1678 július 24. adománya), Szemerjai Szemerjai (Apaffy Mihály 1660-iki adománya), Sepsiszentgyörgyi és Timafalvi Szentgyörgyi (I. Lipót 1701 augusztus 10-iki adománya), Sepsiszentkirályi és Kissárosi Szentkirályi, Szombatfalvi Szombatfalvi, Kadicsfalvi Tibád, Kadicsfalvi Török, Ábrahámfalvi Ugron, Nagyváradi Veres családok.

Kétségtelenül sok olyan család nevével találkozunk a Pálmay könyvében, a melyeket talán nem is keresszünk éppen Udvarhely vármegye családai között. A magyarázata ennek az, hogy szerző fölvetett könyvébe olyan családokat is, a melyek nem tartoznak ugyan a megyei családok közé, azonban bizonyos vonatkozásoknál fogva némi szerepük volt a megye történetében. Jellemző pl., a mint szerző megindokolja, hogy miért tárgyalja a gróf Csáki család történetét. «Megyénket — úgy mond — e család csak annyiban érdekli, a mennyiben a szentdemeteri Gyulaffi-féle kastélyt Balási, Nyujtódi és Csáki építették volna (szóhagyomány).» Ez a körülmény is magyarázza a könyv nagy terjedelmét.

Mindent összevéve, ha nem is hunyhattunk szemet a munka fogyatékoságai felett, el kell ismernünk, hogy Pálmay József sok tekintetben köszönetet érdemel buzgó vállalkozásáért. A székely nemességi kérdések gyakori bonyodalmisságában minden hibái mellett is használható kalauz s igen sok esetben historikusok is jó hasznát vehetik.

A könyv nyomdai kiállítása becületére válik a kiadó műintézetnek. Kár, hogy a czimlap nemzeti alapon nyugó szecsesszűségével nem sikerült. A mű ára 16 korona.

—g—

Kérelem.

Gróf Mieroszwowski Fános dr. azon kérelemmel fordult olvasóinkhoz, hogy a *Salamon* családnak Sziléziába szakadt ágáról netalán birtokukban levő adatokat sziveskedjenek vele közölni. Ez a *Salamon* család, a mely magát *de Benedictoviae* nevezte, már 1388-ban szerepelt Lengyelországban s a XVI. században kihalt.

Az esetleg beérkező feleleteket folyóiratunkban fogjuk közölni.

ADALÉK HUNYADY JÁNOS SZÁRMAZÁSÁHOZ.

Lesz-e idő, mikor e kérdés, minő származása volt a magyar nemzetnek «rettenthetetlen és szennytelen lovagja», Hunyady János? nem fogja gyötörni a magyar történettudósokat? Lesz, de csak akkor, ha e kérdésre már biztos, kétségtelen feleletet tudunk adni. Addig e felelet után mindig kutatni s minden célhoz vezető adatot számba venni szigorú kötelességünk. Foglalkozunk keil tehát Hunyady János családi viszonyaival, őseivel s minden róluk felvilágosítást nyújtó körülménnyel.

Csak hogy valami újnak, az eddig már annyiszor elmondott, el is csépett, de a döntéshez még sem elegendő adatokhoz való kapcsolása, roppant nehéz dolog. Fölkelt a nap, a lángbuzgalmu, világhírű keresztény hős, Hunyady János, s nem hogy megvilágította volna, hanem inkább homályba borítá a kis csillagokat, az ő kis családi körét és őseit.

E homály eloszlátása végett jöttek először is I. Mátyás királyunk korában a pénzért és udvari kegyért hazudozó *hizelgők* s felhasználva az emberi hiúság gyöngéit, beszéltek olyan ősekről, a kik Hunyady János koránál ezredévekkel előbb a sirban nyugodtak, de még talán abban is megfordultak, ha hallották az évezredek történetének ilyenén átugrását, meghamisítását s egykori pásztoraiknak vérükből egyenes származtatását.

Jöttek azután az ingyenes, de szerföltött *hizselvény krónikások*, különösen Heltai és társai s a kíváncsiságot kielégítendő mondottak csuf,

feneketlen, hazug mesét a római császárról, annak erkölcstelen magaviseletéről, a számitó anyáról, a gyűrüről, hollóról stb., csak úgy hizott ezektől a költői képzelet, de századokra odalett a *történelmi igazság*.

Jöttek végre az *oklevél-hamisítók* is. A maguk elméjének szülötteit felöltöztetik az egykoru szemtanuk, a kortársak ruháiba, beszéltek Mátyás királyt az ő őseiről, Hunyadi Jánost az ő osztályos atyafiairól s megtévesztik, félrevezetik az oly jeles, az igazságot őszintén szerető férfiakat is, mint Kaprinai, Kerchelich, Teleki József, Nagy Iván és Réthy.

Csoda-e ezek után, ha e mesterségesen is növesztett homályban még azok is eltévedtek, a kik azt eloszlátani törekedtek? Csoda-e, hogy néha-néha tulzó buzgalmukkal, tévedéseikkel a zavart, a homályt még nagyobbá tevék?!

Úgy vagyunk tehát Hunyady János őseinek felkutatásánál, mint a ki nagy romhalmaz előtt áll. Látja a romokból, hogy ott nagy, jeles épületnek kellett lennie, de mi volt az? Mily nagy, mily erős volt? Nem tudhatja, hacsak a romokat, a törmelékeket el nem távolítja s az alapfalakat meg nem vizsgálja.

Távolítsuk el mi is előbb Hunyady János és I. Mátyás királyunk őseiről a szándékosan vagy jóhiszemüleg rájuk terített törmelékeket, a homályt okozó adatokat.

A hizelgöktől épített kártyavárakra elég ráfujunk. A ki bolonddá akarja magát tétetni, az járjon a hizelgők után.

A mesemondó krónikásra csak azt a történeti igazságot kell ráolvasnunk, hogy Zsigmond király (s később császár) 1394 előtt nem járt Erdélyben,¹ 1394-ben pedig Hunyady János már legalább is 7 éves vala. Némuljon el, a kit nyilvánvaló hazugságon kapnak.

A megtévesztés leggonoszabb szerzőiről, az oklevélhamisítókról s a kezükből kikerült koholmányokról történetíróink eddig vagy éppen nem, vagy csak félve, feltételesen nyilatkoztak. Adjuk át őket és koholmányaikat most a közmegejtésnek.

A hamisítók közül névszerint csak *Marnavics Tomko* Jánost ismerjük. Ő készítette azon Hunyadi János nevében szóló s 1448-ra tett levelet, a melyben Nissai Marnavich György zuoniki gróf stb. Hunyady János kedves vérrokonának van nevezve. Tóditotta ezen levélben foglalt hazugságokat a Szilágyi Mihály nevére 1458-ik évszámmal hamisítottban s betetőzte azon Mátyás nevére készített 1459-ikinek irt levélben, melyben Mátyás király őseiként a bolgár királyok vannak feltüntetve.²

Van még egy *negyedik* hamisítvány is. 1447 január 13-ikáról keltezve s abban Hunyady majd «de Zekel»-nek, majd «Zekel»-nek van nevezve (Kerchelich, *Notitiæ Præliminares*, 270.), de vajjon ezt is Thomko készítette-e? nem tudjuk.

Másik ismeretlen hamisító kezeszennye azon 1447 augusztus 28-ikáról, mások szerint 1448 augusztus 26-ikáról keltezett hirhedt levél, melyben «Chionok»-i Vojk Hunyady János «frater condivisionalis»-aként (osztályos atyafiaként) fordul elő.³ Ennek eredetije nincs sehol. A Csol-

¹ Ráth Károly, *Magyar királyok utazásai*. 87—99. ll.; Turul, VIII. évf. 191. I. Itt Pór A. kimutatja, hogy a moldvai hadjárat nem 1390-ben, mint eddig vélték, hanem 1394 végén és 1395 elején történt. Ekkor jött Zsigmond először Erdélybe.

² Közlik Kaprinay, *Hist. Dipl.* II. k. 559. l.; Kerchelich, *Notitiæ prælim. r. Dalm. Croat. et Slav.* 272—273, 280—282. ll.; Fejér, *Genus et incunabula J. de Hunyad.* 135., 240. ll. Valódiakként használja fel Réthy, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása* 145—146. ll. A hamisítást kiderítette Kukuljević, *L. Margalics, Horvát történelmi repert.* 105., 109. ll. Különbösen egész stílusuk pl. starosta Rasciæ, Dominus in Vojnizza, elárulja, hogy a XVII. században készültek.

³ Fejér, *Genus et incunabula Johannis de Hunyad.* 111—112. ll.; *Cod. Dipl.* VIII. ll., IV. k.

nokosy család e levelet a maga dicsőségének tartja ugyan, de nála sincs meg az eredeti, hanem csak Báthory Gábor 1609-iki átírata.⁴ 1609-nél nem is sokkal hamarabb készítették a Hunyady nevében szóló hamisítványt sem, mert ez úgy beszél, mintha Hunyadvára nem is Hunyadyé, hanem valami idegen családé (1609-ben az Enyingi Törököké) lenne s mintha Erdélyben nem is lenne vajda (persze 1609-ben már nem volt, de bezzeg az volt 1447-ben és 1448-ban Pelsőczy Brebek Imre). Ha e levél az 1609-iki másolatban 1447 augusztus 28-iki kelettel áll, akkor észre lehet venni a hamisságot abból is, hogy 1447 augusztus 25-ikén és 30-ikán Hunyady János Szegeden volt.⁵ E hamisítvány pedig 1447 augusztus 28-ikán Kárán-Sebesen tartózkodottnak állítja. Már pedig lehetetlen, hogy hatvanéves ember kocsin vagy lóháton meglehetősen nagy kísérettel megtegye a 212 kilométernyi utat Szegedtől Kárán-Sebesig 2, legfeljebb 3 nap alatt s onnan megint vissza legfeljebb 2 nap alatt.

De ha 1448 augusztus 26-ikára van is téve a kelet, akkor is kiderül a hamisság, nem csak az előadottakból, hanem úgy is, ha elolvassuk e hamis koholmányban, ezen világosan bele foglalt tételt: «Chionoki Vojk és atyafiai még a hadakozás alól (ab omni exercituali expeditione) is fel vannak mentve.» No már ilyen kiváltságot Hunyady János egy nemesnek sem adhatott, nem is adott, rokonainak meg éppen nem.

E koholmány tévesztette meg annyira Teleki Józsefet³ és utána Nagy Ivánt,⁴ hogy Hunyady János anyját Hunyady Vojk halála után Csolnokosi Jariszlóhoz férjhezmentnek gondolták, noha a «frater condivisionalis» kifejezés arra nem éppen kényszerítette volna őket.

A jóhiszemű, de tévedést okozó írók sorát megkezdi Oláh Miklós, a nevezetes esztergami érsek. Ő állítja, hogy nagyanyja, Marina, Argyesi Manzilla neje, Hunyady János nőtestvére vala s így a Hunyady őseinek családfájára oklevelekben nem említett gallyacskát helyez.⁵

¹ Századok, 1887. VIII. k. 41. l.

² Ráth, *Magyar királyok utazásai*. 182. l. és Orsz. Itár. Dl. 34.814. sz. (dr. Döry Ferencz szives közlése).

³ Hunyadiak kora, I. k. 26. l.

⁴ Magyarország családai, V. k. 188—189. ll.

⁵ Bél, *Apparatus ad Hist. Hung.* 23. l.

Ámde Oláh e művét 1536-ban Belgiumban, távol minden eredeti kutforrástól, jóformán csak gyermekkori hallomásból írta; s mindent latra véve az ő tudósításában említett Marina nem lehetett Hunyady Jánosnak édes testvére, legfeljebb valamelyik unokahuga.

Követik őt azon írók, (számuk pedig legió) a kik nem tudtak szabadulni Heltai meséjének hatása alól s elfogadják, hogy Hunyady János anyja Morzsina Erzsébet vala. Pedig Heltai meséjére igazán el lehet mondani: semel deprehensus, centies reus; a ki egyben hazug, másban is hazug. Heltai idejében volt ugyan Rekettyei Morzsina-család, de ez csak akkortáiban, a XVI. században vette föl a magyarosabb hangzású Morzsina nevet, eredetileg azonban csak Rekettyei másként Demszsi Morzsina nevet viselt.¹ E család Hunyady János születése idején nem is viselhette a Marzsina vagy Morzsina nevet, mert a most krassómegyei Morzsina (vagy Marsina) akkoriban az oláh származású, de Rékáson lakó Rékásy családé,² azután pedig a királyé vala,³ nem pedig a Morzsina-családé. Sőt mi több e Morzsina később Morzsina-család Hunyady János születése idején még csak szegény, erdőt irtogató kenéz-család vala s a társadalmi különbség miatt lehetetlen, hogy Hunyady János atyja, a czimeres nemes, Hunyad várának ura, e családból vett volna magának feleséget.

Betetőzi a Hunyady-család őseire jóhiszeműleg homályt borító írói véleményeket a hunyadmegyei történelmi társulat évkönyvének 1900. évf. 3. füzetében megjelent közlemény. Ennek szerzője, dr. Wertner Mór is a Morzsina-család meséből indul ki s mivel Rekettye helység egyik telepítőjének, Kosztának, unokái közt Sarb (mások szerint Surs) nevű 1360-ban élő férfit fedez föl, ezt egynek veszi Hunyady János nagyatyjával Serbevel s így a Hunyadyak eredetét két nemzedékkal viszi feljebb. Szerencsére, mi itt Tiszántul ismerünk külön Serbán és külön Sorbán családokat s a roppant hasonlatosság da-

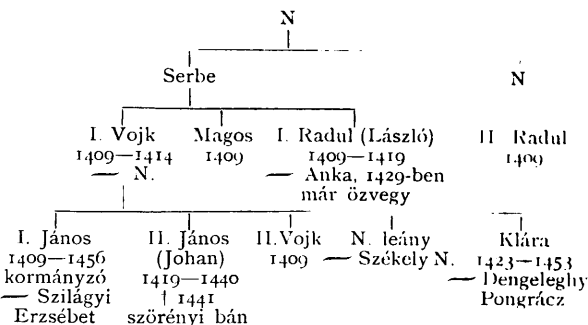
¹ V. ö. Századok, 1887. VIII. k. 17. l.; Hunyadmegyei Tört. Társ. évk. IV. k. 81. l.; Teleki okltár, II. k. 1., 5., 59. ll.

² Krassómegye története, III. k. 72., 117. ll.; Temesmegyei oklevelek, 340. l.

³ Krassómegye története, III. k. 370—371. ll.

czára is különbséget tudunk tenni, pl. Werner Mór és Wertner Mór között, s így nem hagyjuk, hogy valaki orrunknál fogva vezessen félre a Sorb — Serbe-féle egyeztetéssel.

E törmelékek eltakarítása után talán kevesebbet látunk, de az *tiszta való*. Hunyady János biztos megtisztított családfája e szerint így áll:

E családfához megjegyezzük még, hogy Hunyady Jánosnak ismeretlen nevű nőtestvérétől született unokaöccse, Székely János soha sem volt se tót, se horvát bán, hanem székely ispán. Dengeleghy Pongrácznál is családi czimere és jószágainak fekvése nyomán kiderült, hogy a szatmármegyei Dengelegről származott s a Káta nemzetség ivadéka volt.

Bebizonyítjuk másutt azt is, hogy Hunyady János 1410—1414 táján az Ujlakyak udvarában a Szerémségben vagy a macsóvi bánságban 1414 tájától 1427-ig Lazarevics István szerb deszota valamelyik magyarországi várában (Munkács, Tokaj, Becse), még pedig valószínűleg Becsén (Török-Becse) szolgált s hogy 1428—1439-ig a király udvari vitéze, majd tanácsosa vala.

Már most aztán, hogy Hunyady János származásának tisztázásához valamivel mi is hozzájáruljunk, két kérdésre próbálunk az eddigiek és még egy pár új szempont nyomán választ adni: minő származású és nemzetiségű vala Hunyady János s vajjon atyja Erdélyben született-e?

Három nemzet tartja magáénak e magasztos keresztény hőst, a magyar, az oláh és a szerb. Melyiknek van igaza?

Minket nem vezet e tekintetben sem a harag, sem a szeretet. A harag nem vett rá bennünket, hogy a délszláv származást mutató levelek szigorú vizsgálatát elhagyjuk s hamis voltukat elhallgassuk; a szeretet nem birt rá, hogy Aran-

kának, Telekinek s másoknak állításait készpénznek véve azok alapján minden áron a magyar származást vitassuk.

Tudjuk azt is nagyon jól, hogy az «oláh» szó a Hunyadyak korában még nem jelent nemzetiiséget, s így attól a Hunyadyak ősei lehettek délszlávok, albánok és rumunok egyaránt.

Nem is erre, hanem egész más okokra támaszkodva mondjuk ki azon higgadt, nyugodt állításunkat, hogy Hunyady I. János *rumun származásu magyar* hős vala.

Mint tudjuk, Hunyady I. János, nagyatyjának *Serbe*, atyjának *Vojk* (Vajk) neve egyáltalában nem fejthető meg a magyar nyelvből s nem is volt használatos a magyaroknál vagy a rég azokká váltaknál. Ez maga figyelemreméltó dolog. I. Vajk egyik testvérének «Magas» neve nagyon csábit ugyan, hogy magyarnak tartsuk, de, ha tudjuk, hogy e személynevet másutt «Mogos»-nak, «Magus»-nak írják és a magyarságba még be nem olvadt családok használják,¹ ezt a bizonyítékot sem fogadhatjuk el.

A Hunyadyak családfáján azonban kétszer is fordul elő biztos utmutatást nyújtó név s ez a *Radul*. E személynévben az articulus hátulvetése világosan elárulja a rumun származást s azt is, hogy az a család, mely tagjainak ilyen nevet adott, rumun nyelven beszélt.

S mégis Hunyady I. János nemcsak magyar állampolgár, hanem valódi magyar nemzetiségű férfiú is vala. Mert mi tette a középkorban a nemzetiséget, sőt mi teszi azt ma is? Nem a származás, hanem a nyelv, melyet valaki beszél, az érzés, a melylyel valamelyik nemzet ügyét magáénak tartja, s a társadalmi összeköttetések. Ha a származás tenné, akkor Napoleon nem lett volna francia, I. Miklós csár nem lett volna orosz, és, si licet parva componere magnis, Ratiu nem lenne rumun.

Hunyady János, ha esetleg tudott is kis gyermek korában oláhuul, e nyelven apród korától kezdve nem beszélt s az Ujlakyak, a szerb despota és a király szolgálatában nem is beszélhetett, mert nem lakott oly vidéken, a hol az oláh nyelv járatos vala. Az is kétséges, valjon az anyja rumun asszony volt-e? Hunyady János

egyik nőtestvérének Klára keresztneve arra mutat, hogy anyjuk magyar nő volt.

Hogy érzés tekintetében Hunyady a magyar nemzettel összeforrott, azon józan eszű ember nem kételkedhetik.

Társadalmi összeköttetései sem voltak a nagy keresztény hősnek az akkori rumunokkal. Legkedvesebb barátja, titkos ájtatosságainak tanuja, Fánclaky Jakab¹ magyar, felesége, apósa, sógorai mind régi, gyökeres magyarok. A politikában, hadjáratokban leghivebb szövetségesei, támogatói a Pelsőczy Bebek, a Marczalyak, a Losonczyak vagy a középsorsu nemesek közül a Toldyak, Bajoniak, Gerlai Ábránfyak, Dóczyak mind-mind a magyarság javához tartoztak. Voltak ugyan 1439-től kezdve Hunyady seregében oláhok is, mint pl. a Kendefy, Demuszi Morsina, Csolnokosy családok tagjai, de csak mint szolgák vagy katonatisztek (familiares) s ebből éppen úgy nem lehet Hunyady rumun voltára következtetni, mint a fekete sereg cseh katonatisztjeiből Mátyás király cseh voltára.

Semmi sem csatolta tehát Hunyady I. Jánost az akkori rumun néphez, sőt volt egy roppant erős választófal, a mi őt a román néptől egész elkülönítette: *a vallás*. Hunyady I. János gyermekkorától kezdve katolikus vala az akkori rumunok pedig mind görögkeletiek voltak.

De honnan következtetjük, hogy Hunyady I. János a kath. vallásban nevelkedett? Hunyady vára történetéből. E várat már 1409 előtt birta Hunyady I. János atyja, I. Vojk. De mikor kapta? 1364 után, mert ekkor még a királyé, illetőleg az erdélyi vajdaságé volt² és 1399 előtt, mert ezévi várnagya már nem volt az erdélyi vajda tisztviselője.³ 1364 és 1366 közt 1366 táján adta ki I. Lajos azon nevezetes rendeletet, hogy senki az oláhok közül kenézséget és nemességet vagy örökséget nem nyerhet, hacsak a schismaticus (görög keleti) vallást el nem hagyja s katolikusná nem lesz.⁴ Jól tudjuk, hogy e rendeletet a kenézekre nézve nem lehetett végrehajtani, mert lakatlanná váltak volna a királyi uradalmak, ámde annál könnyebb volt annak végre-

¹ Irodalomtörténeti emlékek, I. k. 36. l.

² Teleki okltár, I. k. 133. l.

³ Fejér, Cod. Dipl. X/II. 719. l.

⁴ Batthyány, Leges ecclesiasticæ, III. k. 406. l. V. ö. Tört. Tár, 1899. évf. 362. l.

¹ Szörénymegyei oláh kerületek, 54. 58. ll.; Krassó-megye története III. k. 290. l.

hajtása a nemesség vagy örökség adományozásánál. Egyszerűen nem állította ki a kancellária a czimer- vagy az adománylevelet, míg a kérelmező katolikus voltáról meg nem győződött. Ha Hunyady I. Vojk vagy esetleg még atyja, Serbe Hunyadvára megszerzésekor megtette azt a döntő lépést, a mely őt a magyar nemzetbe nemcsak jogilag, hanem vallásilag is beleolvasztotta, vagy, ha katolikussá lett 1399 előtt; akkor mivel ez év előtt Hunyady I. János csak gyermek volt, neki a kath. vallásban kellett nevelkednie annál is inkább, mert ott voltak Hunyadvára közelében Hátszegen a buzgó, örökös ferenczrendiek, Hunyady I. Jánosnak annyira kedvelt szerzetesei.¹ De megengedve, hogy Zsigmond korában már nem törődtek I. Lajos rendeletének végrehajtásával, alig hihető, hogy 1408 táján I. Vojkot fölveették volna az udvari vitézek közé, ha csak előbb katolikussá nem lett. Az meg az akkor érvényes törvények szerint épen lehetetlen, hogy 1428 táján Hunyady nőül kapta volna Szilágyi Erzsébetet, ha még mindig a «félhitű» (schismaticus, görögkeleti) valláson van.

A másik vitáspontot is fölemlítjük röviden. Ez abban áll: vajon Hunyady I. János atyja I. Vojk erdélyi vagy havaselyi (oláhországi) születésű-e? Thuróczy János világosan mondja, hogy I. Vojkot nagy vitézségeért Zsigmond király Havaselyről (Oláhország Transalpina) költöztette hazánkba,² mások ellenben, kivált az uj-kori történetírók, ezt tagadják.

E vitás dologban először is azt látjuk, hogy Hunyady I. Vojk vagy atyja nem lehetett rég hazánkba telepedett s itt lassan felemelkedett kenéz vagy valami oláh kerületi vajda. A Kendefy, Mutnok, Morsina stb. családok példái mutatják, hogy ily állásból a XIV. század folyamán nem lehetett jószágos, czimerleves nemessé emelkedni. Ellenben a Drágfyak, Dobozi

¹ V. ö. Batthyány, id. m. 408. l.

² Chronica capit. XXX. Script. rerum Hung. 1764. 397. l.

Dánfyak, Rékasyak esetei mutatják, hogy a már Havaselyben vagy Moldvában felemelkedett gazdag bojárok a beköltözés alkalmával s kivált ha a magyar királyhoz való hűség kényszerítette őket a beköltözésre, könnyen kaptak nemesi jogu jószágot. A Hunyady-ösöknek is ilyen előkelőbb, s a magyar királyi udvar politikájáért üldözött bojároknak kellett lenniök, mert különben nem kaptak volna oly nevezetes uradalmat, mint a hunyadvári, már csak azért sem, mert annak elajándékozása az erdélyi vajda jövedelmének, hatalmának sérelmével járt.

Thuróczynek (az I. Mátyás-korabeli történetírók közül egyedül magyarnak) tehát alapjában véve igaza van Támogathatjuk állítását azzal is, hogy némi jelek szerint Hunyady János atyja tört úton járt, családjának hagyománya szerint cselekedett, midőn Havaselyt és vajdláját (1395-ben?) elhagyva, hazánkba menekült s itt magának tisztességet, családjának biztos fészket szerzett. Éppen most került napfényre I. Lajos királyunk 1374 július 6-iki Himfy Benedekhez intézett levele. Irja ebben, hogy Lajstai Stojkán, Nég testvére Dancsul, Radoszló fia *Vojk (Vojk filius Raduzlu)* és Selibor oláh főurak Lajk havaselyi vajda üldözése elől hozzá menekültek.¹ Ha Vladislausból lett az oláhban Vladul, Raduzlaból természetesen Radul lett. Radoszló fia Vojkot tehát közönségesen Radul fia Vojknak hívták. Ámde, mint bőségesen láttuk, a Hunyady-ösök közt éppen a Radul és Vojk nevek fordulnak 2—2-szer elő, s azért aligha csalatkozunk, ha az 1374-ben hazánkba menekülő Radul fia Vojkot Hunyady I. Vojk nagybátyjának tartjuk.

A magyar történetírás dicsősége lesz, ha az ezen kérdésre vonatkozó döntő bizonyítékot, a vajdahunyadi vár elajándékozásáról szóló első adománylevelet, mielőbb felmutatja

Dr. KARÁCSONYI JÁNOS

¹ Századok, 1900. évf. 614. l. Thallóczy J. közleménye.

AZ ÁRPÁDKORI ORSZÁG- ÉS UDVARBIRÁK GENEALOGIÁJA.

(Második, befejező közlemény.)

57. Kárászi Sándor.

1272—1273.

Ez országbirónak ősi fészke a szabolcsmegyei Kárász, melyről maga és utódai nevöket vették.¹ Atyjáról, Sándorról, mit sem tudunk. Ifj. Sándor 1260-ban részt vesz a szerencsétlen kroissenbrunni csatában, és István társkirály oldalán vitézül harcol. De már azelőtt is részt vett a cseh elleni harcokban, s az olmuői vár ostromlása alatt számos sebet kapott. A cseh-morva háború lezajlása után azon magyar hadosztálynak egyik parancsnoka, melyet István a görögök ellen Bulgáriába menesztett vala. Az öregebb és az ifjabb király között kitört viszályok alkalmával Sándorunk ott hagyta szülöit, gyermekeit és vagyonát, hogy teljes erejével a szorongatott Istvánnak mehessen segítségére és első babérait akkor aratta, midőn Borsa nb. László vajda és fivére Gyula, István ellen vonult. Érdemeinek országnrésze azonban a feketehalmi csata idejére (1264-re) esik. Kezdetben Kemény fia Konrád (Lőrincz fivére) ellen harcolt, alig hogy ez seregével együtt a várhoz megérkezett; később kitüntette magát Lőrincznek egyik kirohanása alkalmával, midőn számos ellenséget részint megölt, részint fogságba ejtett. Az isaszegi csatában (1265-ben) Istvánra annyira vigyázott, hogy ez őt egyik okmányában «védő fal»-nak nevezte és vitézségét csodaszámba menőnek mondta; 1268-ban szörényi bán és akkor megkapja Istvántól a Szatmármegyében fekvő Kak, Vasvári, Szalka és Szentmárton nevű birtokokat, melyeken kívül a szabolcsmegyei Solymos-t is birtokolta. 1272 november 27-ikétől 1273 márczius 6-ikáig országbiró és Orbáshmegye főispánja;² 1274 augusztus 27-ikétől 1275 első harmadának végéig

czimzetes bán, Doboka- és Szebenmegye főispánja.¹

1275-ben (még mint Doboka- és Szebenmegye főispánja) László király előtt a Pestmegyében lévő Isaszeg, Bagota, Megyer, Kerepes, Buda (Szenhalomnál) és Szentjakab nevű helységeit nejeire ruházza át s megengedi, hogy neje e birtokokat fiának vagy leányainak hagyományozhassa.

Sándor és János nevű fiain kívül két ismeretlen nevű leánya is volt. Egyikök az Aba nb. Kompold fia Péternek a neje, ki 1296-ban fivéreitől a hevesmegyei Szent-Jakab helységet kapja, másikuk Tolcsva nb. Jánosnak a neje.

¹ 1274 augusztus 27-ikén tanusítja IV. László, hogy Sándor bán, Doboka- és Szebenmegye főispánja Étye fia Miklóssal bizonyos birtokokat kicserélt. *Pertaltelke*, melyet Étye fia Miklós már azelőtt Sándornak adott el amibe azonban Miklós fivére, mert nemzetségi birtok volt, bele nem nyugodott, visszakérül Miklós birtokába s azért kapja Sándor Vajk és Moluncha nevű jószágokat; ebbe a cserébe már most Miklós fivérei, Étye fiai: Étye és Mikó is beleegyeznek.

Az «Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen» I. k. 126. l. nyilván azért közli az illető okmány teljes szövegét, mert azt hiszi, hogy e helységek Erdélyben, vagyis esetleg Doboka- és Szebenmegyében fekhettek és Sándor bán akkor e két megyének a főispánja; de mutatójában nem határozza meg e helységeket. Feltévése azonban csak a genealogiai s földrajzi viszonyoknak teljesen helytelen felfogásán alapszik.

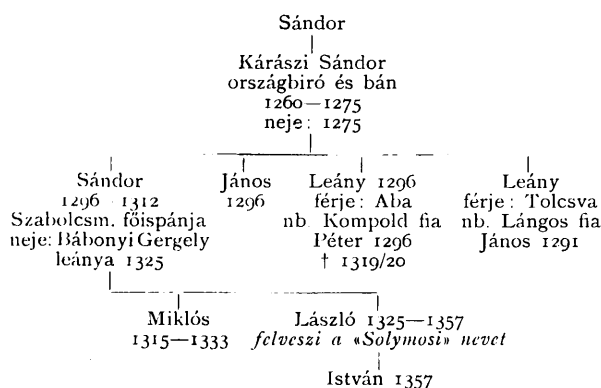
A Szentemágócs nemzetségnek 1291-ben összegyűlt tagjai sorában Étye fiai: Étye és Mikó is szerepelnek (Hazai okmtár, VI. k. 375. l.); 1307-ben pedig előadja Szentemágócs nb. Dénes, hogy a Szatmármegyében lévő zsarolyáni és szekeresi birtok nemzetségbeli rokona: Étye fia Mikó révén reá szállt. (Fejér, VIII. l. k. 253. l.) Ezek szerint tehát világos, hogy Szentemágócs nb. Étye fia Miklós, a fennebbi cserélők egyike, 1291-ben már nem élt.

Miután tudjuk, hogy a Szentemágócs nemzetség nagyobb részt Tolnamegyében birtokolt, a kérdéses két helységet szintén ott kell keresnünk. *Pertold*, melyet Kis-Kérnek is neveztek, előfordul e megyében 1407 és 1410-ben; Moluncha pedig nem más, mint azon *Malonta*, mely ugyanott 1456-ban létezik (Csánki, Hunyadiak kora, III. k. 434., 440. ll.). Az előbbi megfelel a mai Német-Kérnek; Vajk és Malonta ma már nem létezik.

¹ Zichy okmtár, I. k. 68. lapján: «Alexander Banus de Kázna» de ez csak írási, olvasási vagy sajtóhiba.

² Fejér, V/II. k. 49., 71., 85. ll.; Hazai okmánytár, VII. k. 138. l., VIII. k. 148. l.; Wenzel, IV. k. 2., 9. ll. IX. k. 2., 3., 5. ll., XII. k. 71. l.; Zichy okmtár, I. k. 33. l.

Sándor és János 1296-ban merül fel. Sándor 1308-tól 1312-ig Szabolcsmegye főispánja; neje: Bábonyi Gergely leánya, ki azonban már 1325 október 22-ikén bizonyos Derzs mesternek a felesége. Sándor fiai: Miklós és László. Miklós nem hagyott jó emléket maga után, a mennyiben orgazdasággal vádolva, Szabolcsmegyében fekvő devecesteri birtokát kénytelen volt a nádornak átengedni. László, kinek nyomait 1357-ig ismerjük, felveszi a «*Solymosi*» nevet. Fia István 1357-ben merül fel. Megkapjuk tehát a következő stemmát:

58. Kán nb. László.

1273.

Kán nb. László, ki 1242-ben harmadszor volt országbíró, később nádor, bán és herceg, többek között László nevű fiut hagyott maga után, ki 1263-1264-ben erdélyi vajda. Ennek fia László 1272 november 26-ikától 1273 január 10-ig Pozsonymegye főispánja. 1273 márczius 30-ikán országbíró, Baranya- és Szebenmegye főispánja, így mondja a Hazai okltár, 65. l. és a Hazai okmtár, VI. k. 194. l., az összes egyéb okiratokban¹ pedig olvassuk, hogy 1273 május 14-ikétől 1273 augusztus 24-ikéig országbírói állása mellett még csak bányai főispán volt. Utoljára 1273 szeptember 10-ikén működik mint országbíró. 1275 végén erdélyi vajda és szolnoki főispán. 1275 után megszűnik az ő politikai szereplése. Valószínű, hogy 1278 január 3-ikán már nem élt, mert az napon csak fiáról, Gyuláról

¹ Fejér, V. II. k. 116. l. (tévesen Oguthius); Hazai okmtár, VII. k. 140. l.; Knauz, II. k. 21. l.; Wenzel, IX. k. 16., 18., 34. ll., XII. k. 80., 696. ll. (é. n. de 1273 szeptember 10-ikére teendő).

van szó, ki a Somogymegyében fekvő Tóti nevű birtokát eladja.¹ Fejér, VII. III. k. 181. l. pedig olvassuk, hogy Gyula bán és fivére Miklós, néhai László erdélyi vajda fiai saját úgy mint elhalt fivérük Lászlónak fiai nevében kolozsmegyei Szent-Miklós nevű birtokát eladták; de ez okmány némileg gyanús. E Lászlónak László nevű fiával 1290-ben találkozunk újra (ha alatta nem Borsa nb. László értendő) midőn mint László vajda fia László mester Böldéri (= Beodrai Péternek Biharmegyében fekvő Vásári nevű birtokát² átengedi.

59. Csák nb. Máté.

1273. † 1283.

Atyja, Csák nb. Máté, ki 1233-ban Béla trónörökös híveként szerepel, 1235 után pedig tálnok- és tárnokmester, 1254-ben halt meg. Neje Margit 1225-ben született; 1263-ban belépett a nyulakszigeti zárdába, hol még 1276 augusztusán is él.³ Fiai: Mátyás és Péter. Ifj. Máté 1264-ben merül fel IV. Béla környezetében. 1270-ben megkapja az erdélyi vajdaságot, melyet 1272 augusztus 3-áig megtart. 1272 november 27-ikétől 1273 április 21-ikéig szlavonai bán. 1273 végén országbíró és cím-

¹ Hazai okmtár, IV. k. 57. l.

² Miután e Vásári helység régebbi genealogiánkban gyakrabban szerepel, szükségesnek tartom a következőt kiemelni:

Imre király 1203-ban a nagyváradai egyháznak bizonyos vámokat adományozván, ezek alól az Akyel, Kwleser, Jánosd és Forum Reginæ nevű helyeket kiveszi. Miután az okirat nem csak bihar-, hanem zarándmegyei vámokról is szól, ez utóbbi körülmény a nevezett helységek meghatározására nézve fontos. Kölesér még ma is Bihar-megyében Szalonta mellett fekvő puszta; ennek következtében Jánosd a ma is Szalonta mellett fekvő Jánosda; ebből következik, hogy Atyél (Akyel); a szintén Szalonta mellett még ma található Atyás puszta. Miután a «forum» szó mindig a «vásár»-ral egybekötött helynevekre mutat, majdnem kényszerítőleg kiviláglik, hogy a fennebbieket értelmében «Forum Reginæ» nem más, mint a Nagy-Szalontánál még ma létező *Vásári* pusztának legrégebbi latin megnevezése. E Vásári 1203 után igen gyakran fordul elő az okmányokban. Vásári Miklós volt pl. erdélyi vajda; Vásári (vagy Szügyi) Miklós esztergomi érsek stb. Az 1203-ban előforduló nevéből arra szabad következtetni, hogy a királyné e helységen már azelőtt is birtokolt.

³ Monum. rom. episc. Vespri. I. k. 248., 249. ll.

zetes bán.¹ 1274 szeptember 30-ikától 1275 július 27-ikéig másodszor erdélyi vajda; 1275 decemberétől 1276 február 25-ikéig tárnokmester, Baranya- és Pozsonymegye főispánja; 1276 augusztus 9-ikén harmadszor erdélyi vajda. 1277-ben címzetes bán, Moson- és Sopronmegye főispánja; 1278–1279 és 1282–1283 nádor, mely utóbbi minőségben Zsámbokon 1283 április 25-ikén végrendelkezik. Gyermektelen lévén, bizonyos ősi birtokainak élvezetét nejére ruházza át, kinek halála után azok fivérének (Péternek) birtokába jutnak. A nógrádmegyei Györk és Nándor nevű jószágait, melyeket maga szerzett, a margitszigeti zárdának hagyományozza.

60. Hontpázmán nb. (I.) Tamás.

1275. † 1275/6.

Azon Hontpázmán nb. Tamásnak, ki a Bazini-Szentgyörgyiek őse, két fia volt: Sebes és Sándor. Sándor fiai Kozma és Achilles a tatárok elvonulása utáni zilált birtokviszonyokat arra használták fel, hogy István ifj. király beleegyezése nélkül egy szabolcsi várjobbágnak magvaszakadtán üresedésbe jött birtokát elfoglaltak. Midőn István 1266-ban e birtokot jegyzőjének, Kázmérnek adományozza, akkor Achillesnek jogutódja már fia *Tamás*.²

1266-tól 1273-ig nem találkozunk vele, de midőn 1273-ban újra fellép, akkor már hirnévretesz szert, a mennyiben az akkor cseh Ottokár ellen folyt harcokban kitünteti magát; először Marchegg táján szétveri az ellenséget, másodszor mérközik vele Laa-nál, harmadszor Detrekő előtt; mindannyiszor mint a pozsonyi várjobbágyok parancsnoka. 1275 márczius 24-ikén országbiró (junius 4-ikén), Pozsony- és Semptemegye főispánja;³ 1275 december 4-ikén már Szlavonia bánja, mely minőségben 1276 első feléig található; 1276 augusztus 9-ike óta címzetes bán és Nyitramegye főispánja; 1277-ben a mellett még Komáron- és Pozsonymegye fő-

ispánja; ugyanaz 1277 november 10-ikén is. Alig szenved kétséget, hogy még 1277-ben, vagy röviddel ezután halt meg.

Fiörökösei nem lévén, szabolcsmegyei birtokai (Dobos, Dég és Pályi) rokonaira: Kozma fiai Kozma, Pál, Sándor-ra és azoknak nővérére mentek át, kik azonban Aba nb. Markvart fia Péter fia Gödé-t, Tamás országbiró-bán nővérének fiát, anyai leánynegyedére és ennek anyjának hozományi követeléseire nézve 1296-ban kielégítették.

61. Pál fia Miklós.

1275.

Fennebb láttuk, hogy Éty fia Pál országbirónak többiek között *Miklós* nevű fia is volt, ki minden valószínűség szerint István ifj. királynak 1259. évi országbirójával azonos. E Miklós V. István alatt 1263-ban erdélyi vajda s e minőségben azon magyar sereg parancsnoka, melyet István a bolgár Szvetszló Jakab despotának segítségére a görögök ellen menesztett. Feketehalom és Isaszegben Miklós még mindig István hive, 1265 után azonban találjuk, hogy közte és a trónörökös között szakadásra került a dolog, a mennyiben ismeretes, hogy Béla halála után Miklós és fivére István, kik a Vasmegyében feküdt dobrai várt elfoglalva tartották Güssingi Henrikkel együtt cseh Ottokárhoz szöktek, kinek szolgálatában és érdekében 1271 kezdetén Nyitra vidékén a magyarok ellen harcoltak. De még ugyanazon évben jónak találták Istvánnal kibékülni s így olvassuk még 1271-ben, hogy Miklós címzetes vajda és fivére István comes Telegd és Szabolcs nevű biharmegyei birtokok határa ügyében a nagyváradi káptalan előtt a Telegdiekkel egyezkedik.

V. István halála után Erzsébet királyné alatt 1272 november 17-ikétől 1273 május 14-ikéig újra tényleges vajda; 1273 június 7-ikétől 1274 augusztus 21-ikéig harmadszor a vajda; 1275 június 17-ikétől október 13-ikéig pedig mint címzetes vajda országbiró és (július 27-ikén) Bányamegye főispánja.⁴

¹ Hazai okmtár, VI. k. 192. l.; Wenzel, IX. k. 28. l.

² Wenzel, VIII. k. 146., 147. l.

³ Fejér, V. II. k. 210., 245. ll.; Knauz, II. k. 50. l.; Hazai okmtár, VII. k. 237 l. (tévesen 1293 körül szeptember 9-ikén; helyesen 1275-re teendő). Wenzel, XII. k. 116. l.

⁴ Fejér, V. II. k. 248., 258. ll.; Hazai okmtár, VIII. k. 174. (175. lapján olvassuk, hogy pecsétje pajzsának közepében a czimer hosszukás négyszögeket tüntet elő) 179. ll. Ikalčić, I. k. 53. l.; Wenzel, IV. k. 50. l., IX. k. 115., 119., 121. ll., XII. k. 138. l.; Zalamegye okmtára, I. k.

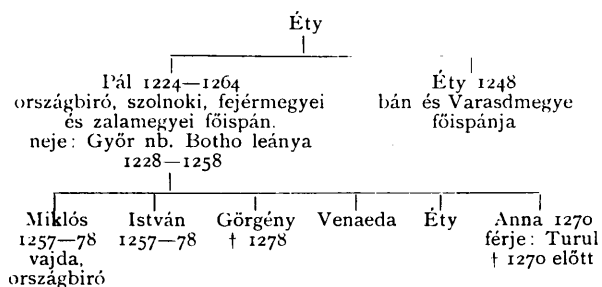
62. Csák nb. Ugron.

1275 † 1311.

Csák nb. Pózsa fia Ugron 1268-ban szörényi bán; 1272-től 1274-ig lovászmester, Szerém- és (1273-ban) Somogy megye főispánja; 1275 végén rövid ideig mint címzetes bán országbiró;¹ de még ez évben erdélyi vajda, mely minőségben 1276 első felében is szerepel. 1277—1278 tárnokmester és (1277-ben) bányai főispán; 1278—1279 boszniai és macsói bán; 1280-ban címzetes tárnokmester. 1293-ban Pozsegamegye főispánja. 1307 és 1308-ban kir. tárnokmester. Utoljára találkozunk vele 1311-ben. Fia Miklós meghal 1359-ben mint országbiró. Egyik, 1317-ben kiállított okirata szerint atyja Ugron 1311-ben halt meg.

78. l. (Fejér, V. II. k. 238. l. 1274-re teendő; 397 pedig 1277 helyett 1275-re;) 1275 végén fivéreivel együtt a Gutkeled nb. Joákimtól vezérelt felkelésben vett részt, melyben különösen fivére Görgény és rokona Márk fia Roland, szepesi főispán, garázdálkodott. Roland halála után Görgény és fiverei addig folytatták az ellenségeskedéseket, míg őket Borsa nb. Miklós választott esztergomi érsek legyőzte. Miklós vajda úgy látszik az adorjáni várat védelmezte és minden valószínűség a mellett szól, hogy megadta magát. Görgény, ki e háborút folytatta, 1278-ban lefejeztetett.

A leszármazás a következő:

Bár Miklós utódairól nincs tudomásunk, szükségesnek tartom kiemelni, hogy IV. László 1284. évi február 22-ikén kiállított okirata szerint Miklós vajda fia Miklós és Guleus fiai Tamás, Salomo és Mihály között a pestmegyei Pótharasz és Füleharaszta határai miatt per folyván, Miklós Pótharaszot kapja; 1305-ben pedig értesíti a budai káptalan Venczel királyt, hogy Miklós fia Miklós comes haraszti népei a taksonyi lakosokat kirabolták.

¹ Fejér, V. II. k. 256. l.; Hazai oktár, 72. l.; Wenzel, IX. k. 114. l., XII. k. 135. l. (Zalamegye okmtára, II. k. 160. l. szerint 1276 február 2-ikén Ugron bán az országbiró; de ez téves; ő akkor erdélyi vajda).

Turul. 1901. II.

63. Ratold nb. (III.) Gyula.

1278.

Gyula országbiró Rátóton 1278 márczius 2-ikán tanusítja, hogy elhalt fivérének, Roland bánnak fiai, Mátyás és Roland a pozsegamegyei Orjavicza birtokot átengedték anyjuknak.¹ Ez az egyedüli adat, mely az országbiróról szól. Előbbi pályája szintén ismeretlen; mind a mellett azonban nem lehet benne kétség, hogy az a Gyula, ki 1275 szeptember 27-ikén a király pohárnokmestere, e Gyula országbiróval azonos. Figyelembe veendő azonkívül, hogy bizonyos Gyula 1278 január 31-ikén Bakonymegye fő- vagy alispánja.

64. Gutkeled nb. Majádi István.

1278—1279. † 1288.

Az ismert István bán-herczeg ifjabb fia. 1263-ban még igen fiatal ember. 1272 november 27-ikétől 1273 május 27-ikéig Bosznia bánja. 1273-tól 1278-ig nem találkozunk vele, a mi kétségkívül bátyja Joákim udvarellenes magatartásával lehet összefüggésben. 1278 június 19-ikén azonban visszafogadja őt — a címzetes bánt — László király, a mennyiben neki nevezett napon birtokait visszaadja s őt országbiróvá és Mosonmegye főispánjává kinevezi; mind a két méltóságban megtartja a háni címet 1279 márczius 13-ikáig.² 1284 október 16-ikáig csak címzetes bán és a Zalamegyében feküdt csatári apátság kegyura; 1288 márczius 27-ikén szlavoniai bán, mely minőségben nevezett napon zágrábi palotáját egy ottani polgárnak engedi át. Miután fivérének 1288 augusztusában történt fontos dolgaiiban nem szerepel és 1291 július 17-ikén már mint nem élőről tesznek róla említést, több mint valószínű, hogy még 1288-ban halt meg. Özvegye, ki még 1300 július 22-ikén a margitszigeti zárdában apáczáskodik, nevezett napon megkapja Pál bán fiaiától a szabolicsmegyei Dada helységet, melylyel az özvegynek hozományi követeléseit kielégítik. Végre még kiemelendő,

¹ Wenzel, XII. k. 234. l.

² Blagaj okmtár, 33., 34. ll.; Fejér, V. II. k. 492., 507. l.; Wenzel, XII. k. 253. l.

hogy egy 1318-ban kiállított okmány szerint¹ Miklós bán fivére: Majádi István bán (ez pedig a mi Istvánunk!) valamikor a sopronmegyei Vitézföld-et erőszakkal elfoglalván, azt «Bánfalvá»-nak nevezte.

Miután unokaöccsesei özvegyének követeléseit kielégítették, magától érthető, hogy nem voltak fiai.

65. Aba nb. Szalánczi Péter.

1280.

Az Aba nemzetség abaujvári ágából bizonyos Dávidot ismerünk, ki 1280-ban még él és kinek egyik fia Péter, bátyjának, az ismert Finta nádornak magvaszakadtán az abaujmegyei Szalánczot kapta, melyről őt «Szalánczi»-nak nevezük. 1274—1279 lovászmester és a mellett 1274—1275 Szolgagyőr főispánja; 1276-ban egyuttal Hát-szegmegye főispánja; 1277-ben Somlyó-, 1279-ben Szebenmegye főispánja. 1280 szeptember 10-ikén országbíró.² 1281-től 1283-ig tárnokmester; utoljára 1284-ben találkozunk vele, midőn «Börényi» Péter néven,³ hivatalának megjelölése nélkül, a király bárói sorában helyet foglal. De ez az utolsó róla szóló hír. Utódairól szól a Turul 1898. évf. 120. l.

66. (Csák nb.) János.

1281.

Midőn IV. László 1281 április 21-ikén Gyula-szombor nb. Erdőt a hontmegyei Németi hely-

¹ Sopronmegye okmátára, I. k. 81. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 264. l.; Wenzel, IX. k. 279., 579. ll. Az «Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen» I. k. 142. l. azt mondja a rubrumában, hogy e Péter és családja Wruckai Benedek fiaival birtokot cserél; névmutatójában pedig azon véleményének ad kifejezést, hogy ezen «Wrucka» a barsmegyei *Oroszka* lehetett.

E feltevés teljesen hamis! Mindenek előtt hangsúlyozandó, hogy Fejér, V/III. k. 61. lapján is Wrucka áll, de ez helytelen. A Sztárai okmtár, I. k. 26. lapján «Wrucka» helyett «Ruzka»-t találunk és ez a helyes. Az «Urkundenbuch» okmánya szerves összefüggésben áll a Hazai okmtár, VI. k. 204. l. közölt okirattal; Benedek fia Izsép, a ki 1280-ban a cserélő felek egyike, még 1317 és 1325-ben (Anjoukori okmtár, I. k. 414. l., II. k. 197. l.) az Abaujvármegyében fekvő *Ruszka* birtokosa.

³ Ha az illető okiratban (Wenzel, IX. k. 385. l.) csakugyan «Bwrynu» áll.

séggel megajándékozta, az őt környező nagyjai sorában János országbíró és Barsmegye főispánja is szerepel.¹

E János csupán ez egyszer fordul elő mint országbíró és barsi főispán; meghatározása azért nehéz; mind a mellett azonban mégis igen valószínű, hogy Csák nb. Csák fia Jánossal, ki 1311-ben szintén országbíró,² azonos.

67. Hermann nb. Ruben.

1283.

1278-ban tanúsítja a vasvári káptalan, hogy Hermányi Balduin és Márton Vas megyében lévő szalaki birtokukat Hermann comes fia *Ruben*³ alvajdának eladták; ugyanazon évben olvassuk, hogy Rubyn vajda Vépen és Szöllösön is birtokol. 1280-ban pedig találjuk, hogy a vasmegyei Vép népei a Csongrád megyében fekvő Sövényvárnál, földesuruk, Rubin comes vezérlete alatt a kúnok ellen harcoltak. Midőn László király őket ezért 1283 márczius 10-ikén megnemesíti, kiemeli, hogy e Ruben akkor az ő országbírája.⁴ Ezek alapján bizonyosak lehetünk benne, hogy Ruben alvajda és országbíró a Hermann nemzetségnek vasmegyei ágából való ember.

További sorsát és esetleges utódait nem ismerjük.

68. Pécz nb. Gergely bán.

1285 körül.

IV. László egy meg nem nevezett év szeptemberében egy szintén meg nem nevezett monostor közelében az esztergomi káptalant felhívja, hogy *Gergely bán országbíró* emberével együtt Dobak fiait és társaikat a Hontpázmán nb. Hont fiai Derzs és Demeternek Hontmegyében fekvő Drégely és Legen nevű birtokaiba iktassa.⁵

Ruben után tehát 1283-tól kezdve, egészen 1289-ig nem ismerünk országbírót. Fejér, V/III. k. 508. (é. n.) és 172. l., mely szerint 1283 augusz-

¹ Knauz, II. k. 145. l.

² V. ö. Turul, 1899. évf. 115. l.

³ Az okiratokban Rubin, Rubyn; de ez csak a bibliai Ruven = Ruben variációja, illetőleg fonetikai írásmódja. Ruben nevű országnagyot ismerünk III. István korából is.

⁴ Hazai okmtár, VI. k. 291. l.

⁵ Wenzel, IX. k. 553., 554., 572. ll.

tus 21-ikén Amadé lett volna az országbiró, téves keltezésen alapul, mert a benne említett Rajnald csak később lett nádor. A mi pedig a Történelmi Tár 1896. évf. 506. l. olvasható állítást illeti, melynek értelmében Demeter országbiró 1285-ben Bagamér ispán és a liptómezebeli bobróczyi népek között folyt pert elintézi, helytelen. Először azért, mert Demeter az ott idézett szöveg szerint maga mondja, hogy mindkét félnek zólyomi főispánja volt, másodsor pedig azért, mert ez ügyre vonatkozólag még egy másik, szintén 1285-ben kiállított okmányt ismerünk,¹ melyben Demeter magát királynéi tárnokmesternek és Zólyommegye főispánjának nevezi. E Demeter különben nem más, mint az eléggé ismert Pilis nb. Demeter, ki Nassaui Adolf ellen harczolt.

Ezek alapján valószínűnek tarthatjuk, hogy Gergely bán országbirósága az 1285 körüli időre esik. Gergely bánt pedig ismerjük.

Pécz nb. Márk fia Gergely 1266-ban kitünteti magát a bolgár Vratsa vár előtt. 1272—1273-ban barancsi és kucsevoi bán; 1273-ban részt vett a cseh Ottokár ellen vívott harczban; 1274 február 18-ikán czimzetes bán; 1275 nyarán mint czimzetes bán Somogy megye főispánja; 1276 augusztus 9-ikétől 1277-ig megint az; 1283-ban csak czimzetes bán; így tehát valószínű, hogy 1285 körül országbiró. 1291-ben czimzetes bán, Bars- és Nyitramegye főispánja. 1291 után csak a báni czimet viseli; utóljára találkozunk vele 1309 július 21-ikén.

Utódairól — a Marczaliakról — lásd a Turul 1897. évf. 134—135. l. Ezek kiegészítésére szolgáljon azonban a következő:

1. Marczali Miklós Temes megye főispánjának neje: *Katkawa* (= Katka = Kata = Katalin) 1397 szeptember 28-ikán fordul elő. 2. Fivérének Marczali Dénesnek neje: *Jakchiaczon* 1404-ben említetik.² Ez utóbbi név a pápai kancellária elferdítése és nem más, mint «Jakcsi asszony», a mi kétségkívül azt akarja jelezni, hogy e nő, kinek keresztnévét nem ismerték, a *Gutkeled nb. Kusalyi Jakcs család leánya*. 3. Marczali János somogyi főispánnak 1457-ben egy *Katalin* nevű leánya is van.

¹ Wenzel, IV. k. 281. l.

² Monum. rom. epp. Vespr. II. k. 307., 346. ll.

69. Aba nb. Amadé.

1289. † 1311.

Már fennebb mondtuk, hogy Fejér, V III. k. 172. és 508. ll. egy okmányt közöl, melyet rubrumában az egyik helyen 172. l. az 1283 augusztus 21-re tesz és melyben arról van szó, hogy IV. László Vasztej nb. Rajnald nádort és *Amadé* országbirót felhívja, hogy a Tamás váradi püspök részéről hagyományozott birtokokba az arra jogosított feleket bevezessék. Miután tudjuk, hogy Rajnald IV. László alatt csak 1289 szeptemberében volt nádor,¹ magától értetődik, hogy Amadé is csak akkor lehetett az országbiró.

Ez Amadé az Aba nb. Dávid fia, tehát «Börényi» vagyis Szalánczi Péter országbirónak a fivére. 1280-ban Szeben megye főispánja; később sokszor nádor; az Árpádok kihalta után az akkori mozgalmas idők egyik főembere. Megöletett Kassán 1311-ben.

Családjáról lásd Turul, 1898. évf. 120. l.

70. Hontpázmán nb. (II.) Tamás.

1291—1293.

A Hontpázmán nb. András tárnokmester fia: *Tamás*, ki magát 1273-ban a csehek és osztrákok elleni háborúban kitüntette, 1291 február 22-ikétől 1293 február elsejéig országbiró;² 1293 július 11-ikén pedig kir. lovászmester. Azon adat, hogy *András* Nyitramegye főispánja 1290 július 29-ikén lett volna országbiró, nem áll, mert az illető okirat³ hamisítvány. 1294 január 22-ikén csak egyszerű birtokos.⁴ 1295-től egészen az Árpádok kihaltáig pedig Nyitra- és Bars megye főispánja. 1303-ban Venczel király bárói sorában szerepel, a nélkül, hogy hivatalát ismernők.

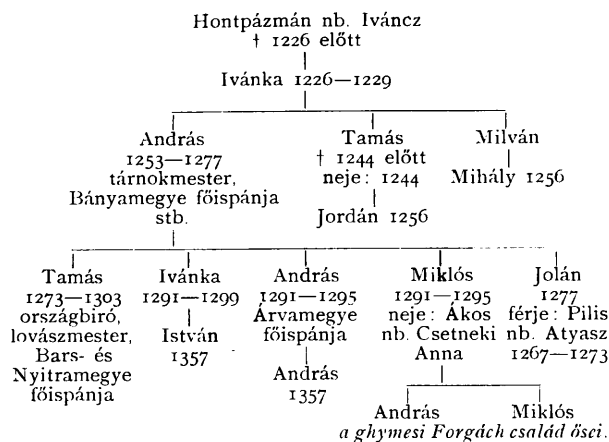
Utódairól nincs tudomásunk. Fivére Miklós a Forgács család őse. Nemzedékrendi táblája a következő:

¹ Lásd Turul, 1898. évf. 122. l.

² Fejér, VI I. k. 90., 232. l.; Hazai okmtár, VII. k. 220. l., VIII. k. 315. l.; Knauz II. k. 332., 339. ll.; Wenzel, X. k. 435., l. (é. n.) XII. k. 510., 516. ll.

³ Fejér, VI. I. k. 46. l.; Hazai okmtár, VI. k. 356. l.; Wenzel, X. k. 4. l.

⁴ Fejér, VI I. k. 281. l., hol a rubrum a keltezés helytelenül 1293-ra teszi; v. ö. u. ott, 300. l.

71. Pécz nb. Apor.

1293—1297.

Pécz nb. Márk fia *Apor*, Gergely bán országbíró fivére, 1283-ban erdélyi vajda; 1284-ben csak czimzetes vajda; 1291—1292 Pozsony megye főispánja; 1293 július 11-ikétől 1297-ig országbíró; 1298—1299 nádor; eltűnik 1304 augusztus 24-ike után. Tőle származnak az Ibrányiak és a Pécziek. Utódait a Turul, 1898. évf. 123. lapja sorolja fel.

72. Ákos nb. Borsodi István.

1298—1300.

Az Árpádok ez utolsó országbírája, Ákos nb. Ernő bán és országbíró fia *István* 1304 április 5-ikén «Borsodi»-nak nevezi magát. Felmerül 1281 május 11-ikén, mely napon László királytól a borsodmegyei Olaszegyház birtokot kapja; ugyanazon évben Borsod- és Gömör megye főispánja; 1281-től 1293-ig nem találjuk őt az országnagyok sorában; az ez időközben róla szóló okmányok csak birtokviszonyairól tesznek említést és mellékesen még azt is tudunkra adják, hogy 1280-ban a kunok ellen harczolt és Finta nádor fogságába esett. 1293 július 11-ikétől 1294 július 29-ikéig a királyné tárnokmestere. 1298-tól 1300-ig, de kétségkívül egészen III. András haláláig országbíró.²

¹ Hazai okmtár, VII. k. 232. l.; Wenzel, X. k. 197., 261. l.; XII. k. 569. l.

² Fejér, VI. II. k. 264. l.; Hazai okmtár, VI. k. 431. l. VII. k. 274., 281. II.; Wenzel, X. k. 329. l.

Az Árpádok kihalta után jelentékeny politikai szerepet játszott; 1303 óta a nádori méltóságban találjuk. Halála éve ismeretlen. Neje Katalin 1303 óta ismeretes. Hét fia volt és két leánya. Fiai Károly király ellen fellázadván, későbbi nyomuk elvész.

II.

Királynéi udvarbírák.

1. Folkmár.

1166 körül.

Midőn III. István Deke nevű szolgáját nemesi rangra emeli s őt a fehérmegyei Szöllőssel megajándékozza, az illető okiratában *Fulcumar* királynéi udvarbíró is említi.¹ Az okirat nincsen keltezve; de ha szemügyre vesszük, hogy István csak 1166-ban nősült, akkor az okiratban említett egyéb országnagyok előfordulásuk egybevetésével azon eredményre jutunk, hogy keltezése 1166-ra tehető.

«Fulcumar» nem az ismert Fulko névnek holmi variációja, hanem a középkori német «Volckmar» magyaros alakja.

Ki volt légyen ez első királynéi udvarbíró?, arra csak közvetett és csak valószínűség jellegével bíró választ adhatunk.

Fulcumarus comes 1181-ben a Veszprémmegyében fekvő Polyán és Meréte nevű birtokait a zalamegyei Henye területén fekvő szőlőkertjeivel együtt a bakonybéli apátságnak adományozza.² Miután köztudomású dolog, hogy az akkori időből ismert főurak majdnem kivétel nélkül valamely alapítványt hagytak maguk után, bizonyosra vehetjük, hogy e *Fulcumar comes* az országbíróval azonos. Továbbá tudjuk, hogy a Ratold nemzetség többi között Veszprém- és Zalamegyében is birtokolt és hogy e nemzetség nyitra megyei ágában (1290 előtt) a *Fulkomár* névre akadunk, a mi valószínűvé teszi, hogy az országbíró is e nemzetség tagja lehetett.

¹ Wenzel, XI. k. 39. l.

² Wenzel, I. k. 67., (zavaros és rosszul keltezve) 76. II.

2. Egyed.

1198.

Folkmár közvetlen utódját nem ismerjük. Csak 1198-ban találkozunk megint királynéi udvarbíróval: *Egyed*-del.¹

Bizonyos Egyed 1193-ban birtokos a zalamegyei Ujudvar vidékén, 1192-től 1193-ig Zalamegye főispánja is. 1214-ben pedig olvassuk, hogy Egyed «curialis comes» Imre király idejében a szalontai parasztokat, kik egynéhány Oroszországból jövő kereskedőt kiraboltak, a budai egyházban izzó vasra ítélte el.

3. Tiborc.

1206.

Bizonyos *Tiburtius* 1198-ban Fejérmegye főispánja; 1199-ben Szolnokmegyeé; 1200-tól 1204-ig pedig Bodrogmegyeé. II. András alatt 1206-ban visszakapja a fejérmegyei főispánságot, mely mellett a királynéi udvarbírói hivatal is viseli.² 1207-ben csak Fejérmegye főispánja. 1210-ben csak egyszerű comes, mely minőségben János esztergomi érsekkel együttesen a pannonhalmi és a somogyvári sz. Egyedi apátságok közti egyenetlenségeket simítja el. 1211-ben részt vett András királynak halicsi hadjáratában. 1213-ban Mosonymegye főispánja; 1222-ben pedig Pozsonymegyeé.

Kétséget nem szenvedhet, hogy azon Tiborc comes, kinek az óbudai szigeten lévő monostort 1217-ben András király az Imre királytól kapott pesti vámjövedelemtől megfosztotta, az udvarbíróval azonos. 1244-ben előfordul még mint a pozsonymegyei Vistám (= Vistuk) birtokosa, ha csak e Tiborc alatt nem a fia értendő. Bánca nb. István esztergomi érsek alatt (1243-ban) a csallóközi Karcsaiak egyik családi pörének megvizsgálásával volt megbízva.³ E Tiborc fiai Péter és Tiborc. Ifj. Tiborc 1270-ben királyi ember Pozsonymegyében. Péter 1279-ben pomázi birtokrészét a nyulszigeti zárdának adja el, mely eladásba fivérének kívül még rokonai: Kenész fia Iván és Tamás fia Benedek is bele-

¹ Fejér, II. k. 346. l.

² Wenzel, XI. k. 85. l.

³ Hazai okltár, 11., 33. ll. Hazai okmtár, VII. k. 28. l.

egyeznek.⁴ 1287-ben Tiborc fia a pozsonymegyei Vistuk birtokosai; 1291-ben átengedi Tiborc fia Péter vistuki birtokának egy részét György nevű szolgájának, mert ez őt Bazini Kozma fogságából kiszabadította. Akkor megismerkedünk ifj. Tiborc fiával Tamással. Ugyanazon évben Péter a pozsonymegyei Ádázjánosföldre birtokosa. 1296-ban elveszti Péter és unokaöccse Tamás Visegrádi Domonkos elleni pörét, melynek következtében Péter barsmegyei Udal nevű birtokát, Tamás pedig a Pozsonymegyében feküdt vöröskői vár felét az összes tartozékaival elveszti.

4. Toraj fia Péter.

1207—1210.

Ezzel már mint országbíróval találkoztunk; itt csak azt szükséges kiemelni, hogy 1207-től 1209-ig mint csanádi, 1210-ben pedig mint bácsmegyei főispán a királyné udvarbírája.⁵

5. Bór-Kálán nb. Bánk.

1211—1212.

Az ismert országbíró. 1211-től 1212-ig udvarbíró és bihari főispán.⁶

6. Száty nb. Miklós.

1212—1214. 1222—1225. 1231.

Szintén országbíró. 1212-től 1214-ig mint Györmegye főispánja egyuttal udvarbíró is.⁷ Másodsor találjuk őt e minőségben és egyuttal mint sopron- és (1224) pozsonymegyei főispánt, 1222-től 1224-ig, 1225-ben pedig csak mint udvarbíró,⁸ 1231-ben harmadszor az.⁹ Midőn

¹ Ezekre nézve v. ö. Wenzel, VIII. k. 305. l. ddo. 1270.

² Fejér, III/I. k. 66. l., III/II. k. 467. l.; Wenzel, I. k. 98. l., VI. k. 315., 325., 334. ll., XI. k. 108. l.

³ Fejér, III/I. k. 108. l.; Wenzel, I. k. 126. l., VI. k. 349. l., XI. k. 113. l.; Hazai okmtár VI. k. 15. l. szerint 1212-ben öregebb Kán nb. Siklósi Gyula volna «magister cubiculariorum regine» és bodrogi főispán; ez helytelen. Tudjuk a Temesmegyei okmtár, I. k. 2. lapjából, hogy Bánk mint Biharmegye főispánja 1212-ben is udvarbíró, a mint Hazai okmtár, VIII. k. 15. l. is tanúsít.

⁴ Fejér III/I. 120. l.; Wenzel I. k. 135.

⁵ Fejér, III/I. 370., 395 ll., VIII. k. 211., 214. ll. (ez utóbbi helytelenül nevezi őt esztergomi főispánnak). Hazai okmtár, IV. k. 12. l., VI. k. 18. l. Sopronmegye okmtára, I. k. 17. l.; Wenzel, I. k. 97., 211. ll., VI. k. 420., 425. ll., XI. k. 175. l.

⁶ Wenzel, VI. k. 502. l. (tévesen 1232-re téve).

Lipót, osztrák herceg, Grácban 1225 június 6-ikán II. Andrással békét kötött, azt mondta (t. i. Lipót), hogy «Miklós comes az ő részéről neki járó kártalanításról lemondott». Miután itt csak az osztrák határon birtokos előkelő magyar főúrról lehet szó, kézzel fogható, hogy e Miklós comes nem más mint Száty nb. Miklós, kinek Sopronmegyében is voltak birtokai.

7. Vázsony nb. Atyasz.

1219—1221. 1228—1229.

Hogy ki követte Száty nb. Miklóst 1214-ben a királynéi udvarbirói állásban? nem tudjuk. A Hazai okmtár, V. k. 8. l. szerint Atyasz volna 1217-ben a «curialis comes regine», de ezen adat eltekintve attól, hogy egyetlen egy más forrás sem tud róla — ellentétben áll az összes többi kutfőkkel, melyek szerint Atyasz 1217-ben a király országbirója. De még 1218-ban is az; Fejér, III I. k. 249. l. pedig mely szerint 1218-ban udvarbiró, hamisítvány. 1219-től 1221-ig azonban Vázsony nb. Atyasz az udvarbiró és a mellett (1219-ben) bodrogi, 1220-ban varasdi főispán és címzetes bán.¹

1225-től 1228-ig nem ismerünk udvarbirót. De 1226-ban mondja egyik kútfő (Wenzel, VI. k. 432. l.), hogy a királyi család valamelyik tagja — neve nincsen közölve — Ocuzh curialis comes és más bárók jelenlétében Csák nb. Ugron esztergomi érsek fivérének bizonyos bányamegyei birtokot adományoz. Miután tudjuk, hogy Borsa nb. László 1225-től 1230-ig az országbiró, kézzel fogható, hogy Atyasz 1226-ban, ha fennebbi okirat keltezése helyes, vagy Béla trónörökös országbirója vagy a királyné udvarbirója volt. Ez utóbbi minőségben őt 1228-tól 1229-ig találjuk, mely előbbi évben egyuttal Bodrogi főispánja is.²

8. Kán nb. öregebb Siklói Gyula.

1221.

Atyasz utódja 1221-ben az ismert Kán nb. öregebb Gyula országbiró, ki udvarbirói tiszt-

¹ Fejér, III/I. k. 287., 320. ll.; Knauz, I. k. 223. l.

² Hazai okmtár, VIII. k. 25. l.; Wenzel, I. k. 252. l. VI. k. 429. l.

ségén kívül még bodrogi főispán is. Megjegyzendő, hogy egyik helyen «magister cubiculariorum regine» megjelöléssel él.¹

9. Marcell fivére Péter.

1229—1230.

Marcell országbiró fivére Péter 1221-ben Temesmegye főispánja; azután csak 1229-től 1230-ig találkozunk vele, a mennyiben ez idő alatt udvarbiró és 1230-ban a mellett Abauj vármegye főispánja.² Ez utóbbi hivatalát 1231-ben is viseli. 1233-ban Nyitra megye főispánja. Korábbi pályájából csak azt tudjuk, hogy 1214-ben Fajszi Salomóval (az ismert országbiróval) együtt a hangonyi birtok ügyében ítél és hogy a két biró prisztaldusaként Szondai Pál működik. Midőn Péter 1232-ben³ csak egyszerű báróként a király környezetében tartózkodik, akkor Szondai Pál fivére Both a nádor prisztaldusa.

10. Pok nb. Móricz.

1251. 1257. 1259 † 1269.

Marcell fivérét Pétert követi 1231-ben (l. f.) az ismert Száty nb. Miklós; de ezután elmulik huszonnégy év, míg megint udvarbiróra akadunk. Ez pedig Pok nb. Móricz, ki 1251 végén egyuttal Nyitra megye főispánja is.⁴

A Győr megyében törzsökös Pok nemzetségnek egyik tagja, Móricz, többiek között egy Móricz nevű fiut hagyott maga után, ki 1233—1234 tálnokmester és Moson megye főispánja. A tatárjárás alatt nagyszerű érdemeket szerzett; egy tatárt, ki a mohii ütközetben lándzsáját Béla király ellen irányította, leszúrt. Részt vett ez idő alatt Bélának minden aktiójában, követte is volt. 1242-től 1246 január 10-ikéig pohárnokmester, (1243—1245) Győr megye és (1345 végén) Ba-

¹ Fejér, III/I. k. 328. l.; Hazai okmtár, VI. k. 15. l.; Knauz, I. k. 232. l.; Wenzel, I. k. 175. l. (tévesen «curie regie»); XI. k. 163., 173. ll. (tévesen 1223).

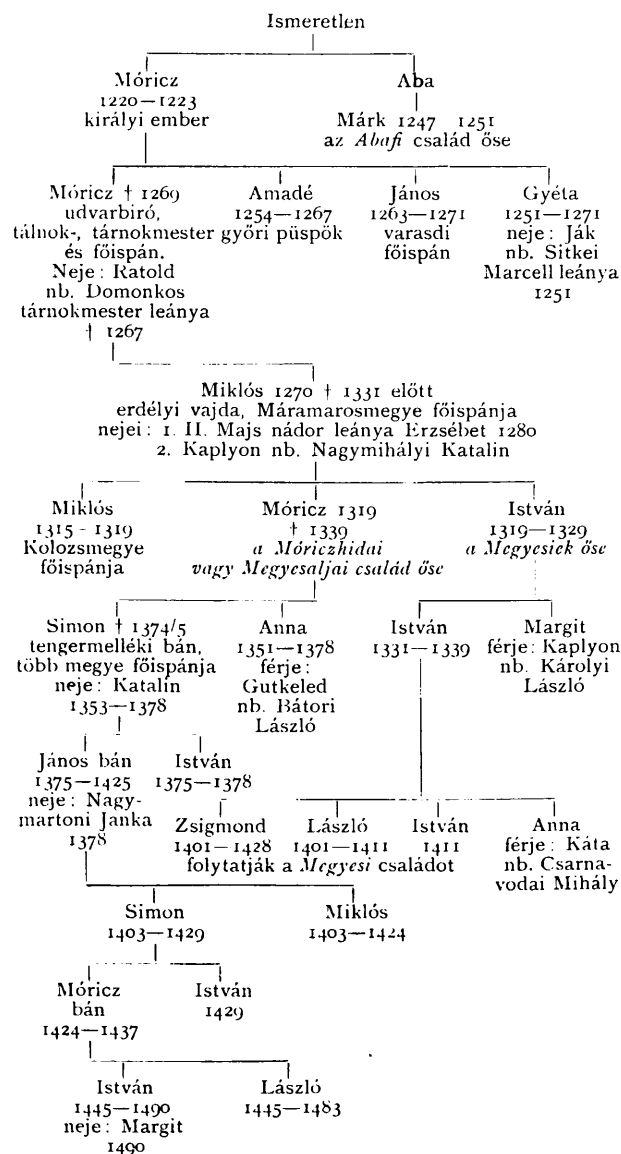
² Fejér, III/II. k. 213. l.; Wenzel, XI. k. 212. l.

³ Wenzel, VI. k. 506. l., hol tévesen Demeternek van nevezve.

⁴ Fejér, IV/II. k. 85. l.; Hazai okmtár, VI. k. 60. l.

ranyamegye főispánja; 1247-ben tárnokmester és Nyitra megye főispánja; 1251 végén udvarbíró és nyitrai főispán; 1257-ben tárnokmester és nyitrai főispán; 1257 június 10-ikétől 1259-ig másodszer udvarbíró és Nyitra megye főispánja,¹ 1261-ben csak nyitrai főispán; 1267—1269 tárnokmester és 1268-ban a mellett Baranyamegye főispánja. Meghalt 1269-ben.

Neje, Ratold nb. Domonkos tárnokmester leánya, 1267-ben halt meg. Tőlük származik a Móriczhidai és Megyesi család. Nemzedékrendje a következő:

¹ Hazai okmtár, VI. k. 89. l.; Wenzel, VII. k. 503. l.

11. Braunau.

1255.

Midőn IV. Béla Stájerország elfoglalása által az ország nyugati határán lakó németekkel szorosabb érintkezésbe jött, egynéhány osztrik-stájer ember magyar szolgálatba is lépett. Az ismert Preussel Henriken kívül találjuk így egy bizonyos *Prannaius*-t is, ki 1255-ben mint a királyné udvarbírája egyuttal Nyitra megye főispánja is.¹ Kétséget nem szenvedhet, hogy neve «Prannaius» helyes németséggel «Braunau»-nak ejtendő ki. Mikor jött Magyarországra és meddig élt itten, nem tudjuk. IV. Béla 1255-ben csak azt mondja, hogy Braunau egyike volt azon bírósági tagoknak, kiket a tatárjárás után a nyitrai várföldek viszonyainak megvizsgálásával megbizott. Nevezett évben pedig különösen a borcsányi birtokot vizsgálja meg, melyet bizonyos Rajnald és Dáma valamikor Borsa nb. László országbirótól kapott vala.

12. Miklós.

1260 körül.

Braunau után — mint láttuk — Pok nb. Móricz 1257-től 1259-ig másodszer udvarbíró; 1261-ben pedig csak Nyitra megye főispánja. Hogy ki volt utána a legközelebb udvarbíró, csak a következőből sejtethetjük: Midőn Ratold nb. Roland szlavoniai bán 1261-ben Márton zágrábi várjobbágnak a blagusai földet megítéli, bírótársai sorában «magister Nicolaus judex curie domine regine quondam graciosus»-t is említi.² Ennek alapján feltehető, hogy e Miklós udvarbíróvá 1260-ra esik. Meghatározása egyelőre lehetetlen. Ez időtájt annyi Miklós nevű országnagygyal találkozunk, hogy fennebbi száraz adat nem képezhet támpontot.

13. Fancs fia Benedek.

1262—1263.

Fancs fia Benedek 1247 június 2-ikától 1256 február 15-ikéig Moson megye főispánja, mely minőségben 1245 és 1248 között a Kőrösme-

¹ Wenzel, VII. k. 384. l.

² Wenzel, XI. k. 511. l.

gyében lévő gordovai kerületet kapta. 1259-ben e Benedek királynéi tárnokmester és Trencsénmegye főispánja; 1262-től 1263 május 25-ikéig udvarbíró és Vasmegeye főispánja.¹ További sorát nem ismerjük; de úgy látszik, hogy 1263 és 1264 között meghalt.

E Benedek a gordovai Fancsi-család egyik őse.²

14. Csák nb. István.

1264—1269.

Csák nb. Csák fiát Istvánt bizonyossággal csak 1243-ban találjuk fel mely évben ő a szörényi bán. 1257-ben Csanádmegye főispánja; 1258-ban csak czimzetes bán. 1264 márczius 9-iktől 1265 szeptember 9-ikig Mária királyné udvarbírája és Vasmegeye főispánja.³ Meddig maradt ez állásban 1265 után, nem tudjuk, de 1267 szeptember 15-ikétől 1269-ikig (de bizonyosan IV. Béla haláláig) még mindig udvarbíró és a mellett Pozsonymegye főispánja,⁴ mely idő alatt 1269-ben magyar sereg élén I. Uros szerb királyt fogságba ejtette. Béla halála után eltűnik az országnagyok sorából.

Neje a Győr nb. Botho nádor leánya. Birtokairól és fiáról lásd a Turul 1899. évf. 114—115. lapjait.

15. Farkas.

1270.

Farkas, Mosonmegye főispánja, 1270 szeptember 8-ikán Erzsébet királyné udvarbírája.⁵ Miután István ifjabb király hívei között 1262-ben Farkas szatmári főispánt találjuk, biztosak vagyunk benne, hogy ez az udvarbíróval azonos. 1270 után azonban elvész a nyoma.

¹ Hazai okmtár, VII. k. 86. l.; Wenzel, VIII. k. 60., 85. l. X. k. 462. l. (é. n.) XI. k. 521. l.

² V. ö. Történelmi Tár 1899. évf. 83—84. ll.

³ Hazai okmtár, VI. k. 132. l. (é. n.); Wenzel, II. k. 167. l. (é. n.), VIII. k. 169. l. Zalamegye okmtára, I. k. 45. l. Zichy okmtár, I. k. 18. l. (é. n.).

⁴ Fejér, IV. III. k. 386., 437. ll.; Hazai okltár, 55. l.; Hazai okmtár, VII. k. 118. l. VIII. k. 196. l. (tévesen 1264); Wenzel, III. k. 157. l., VIII. k. 227., 235. ll.; Zalamegye okmtára, I. k. 51. l.

⁵ Wenzel, VIII. k. 287. l.

16. Salomo.

1273.

Egy meg nem nevezett év július 20-ikán bizonyítja egyik birói okmány, hogy Bálványosi Orbos a királyné népeihez tartozik, miért is annak peres ügye Salomo királynéi udvarbíró elé tartozik. 1273 szeptember 10-ikén mondja pedig Kán nb. László országbíró, hogy az ugyanazon napon kibocsátott ügydarabját, mert saját pecsétje nincs nála, Salomo comes pecsétjével pecsételi.¹

Azonos-e az akkortáit szereplő Salomo fejemgyei főispánnal? nem tudjuk. A valószínűség a mellett szól, hogy II. Majo nádornak azon Salomo nevű rokonával (a Daróiak őseivel) azonos, ki 1270 és 1272 között a királyi tárnokok korlátnok.

17. Csák nb. Domonkos.

1273.

Csák nb. Péter fia Domonkos 1262-ben István társkirály pohárnokmestere, a mellett 1263-ban Zemplénmegye főispánja; 1266-ban István nádora, Bács- és Szebenmegye főispánja; 1269-ben barynai főispán; 1272-ben Valkómegeye főispánja; 1273-ban Erzsébet özvegy királyné udvarbírája;² 1278—1280 ugyanannak tárnokmestere; 1293-ban Tomazina herczegnő tárnokmestere és Valkómegeye főispánja; utoljára 1299 július 29-ikén akadunk reá, midőn az országgyűlésben részt vesz. Utódjairól a pozsegamegyei Dobóczyakról lásd a Turul 1896. évf. 189-ik lapját.

18. Héder nb. Herrand.

1275.

A Héder nemzetség hédervári ágának egyik ivadéka, Dénes fia Herrand kitünteti magát az ötvenes években lezajlott osztrák-morva hadjáratokban, miért is 1255-ben IV. Bélától a Vasmegeyében fekvő Szentkút, Menhart, Szombatfalva, Ujfalva s Pinkva nevű birtokokat kapja. 1262-től 1269-ikig Bélának lovászmestere s a mellett (1262—1267)

¹ Wenzel, XII. k. 696. l. (é. n.); Zichy okmtár, I. k. 33. l. (é. n.).

² Sztárai okmtár, I. k. 12. l.

trencsényi és (1268—1269) mosonyi főispán; 1274 december 12-ikén a királyné tálnokmestere, barsi és semptei főispán. 1275 márczius 25-ikén tálnokmester és Zalamegye főispánja; de még 1275 június 4-ikén királynéi udvarbíró és Vasmegye főispánja,¹ mely állásban csak rövid ideig maradt; 1275 decemberétől 1276 elejéig csak Vasmegye főispánja.

Fia Miklós 1326 körül fiutód nélkül halt meg Vasmegyében.

19. Majs.

1275.

Herrand utódja 1275 decemberében: *Majs* somogyi főispán,² az ismert országbíró és nádor.

20. Sebes.

1286.

Midőn özvegy Erzsébet királyné 1286-ban Márton fiainak, (János, György és Markalfnak a pozsegamegyei Bzenicza birtokot adományozza, nagyjai sorában *Sebes* comes udvarbíró is szerepel.³

21. Buzád-Hahót nb. Atyasz.

1296.

A Buzád-Hahót nemzetség e tagja, Buzád bán⁴ unokája *Atyasz*, ki 1256 és 1259 között felmerül, 1274-ben első felében Veszprémmegyének, második felében Zalamegye főispánja; 1288 nyarán Somogy megye főispánja; 1291 július 10-ikén Vasmegye főispánja. 1296 kezdetén Tomazina herczegnő udvarbírája.⁵

¹ Fejér, V/II. k. 245. l.

² Wenzel, XII. k. 135. l.

³ Fejér, V/III. k. 323 l.

⁴ A Buzád-Hahót nemzetség e korai tagjának, illetőleg egy Buzádnak mindaddig csak 1209-ben találtuk az első nyomát, a mennyiben akkor egy Buzád Győrmege főispánja. Ma azon helyzetben vagyok, hogy e nemzetség Buzád nevű tagjának még korábbi voltát bebizonyítsam. Midőn III. Béla 1193-ban a fejérvári keresztesek birtokait felsorolja, azt mondja, hogy a Zalamegyében fekvő Ujudvar a Clesna folyó mentén *Buzád* földjeivel határos (Knauz I. k. 143. l.). Az ugyane nemzetségbeli Csák bán fiára, II. Csák-ra vonatkozólag kell itt megjegyezni, hogy 1256—1257 királyi kardhordó és a mellett 1256-ban a horvátországi Goramegye főispánja volt.

⁵ Wenzel, X. k. 233. l., XII. k. 591. (600.) l. (é. n.).

Turul. 1901. II.

III.

Alország- (és udvar-)bírák.

1. Imre.

1158

Miután Apa «judex major» mellett (l. f. 1158-ban Emericus «judex minor»¹ is szerepel, világos, hogy ezzel az alszágbíró van jelezve.

Ez alszágbíró teljesen ismeretlen személy. De úgy látszik, hogy neve inkább «Henricus» lehetett, mert az Imre név akkori időből más-különbben ismeretlen. Egy Henrik pedig 1163-ban Bodrogamegye főispánja.

2. Gergely.

1173 és 1196 között.

Midőn II. András 1209-ben a templomosoknak dalmátiai és horvátországi birtokait megerősíti, kiemeli, hogy akkor, midőn III. Béla Kupa helységet a nevezett rendnek adományozta, tette, királyi pristaldusként György papnak, az akkori alszágbírónak fivére, Péter működött.²

3. Benedek.

1221.

Benedek alszágbíró 1221-ben a nyitramegyei Csornok helység iránt folyó pert intézi el.³ Pecsétjén egy lovag hátható, a mint egy élőfa mellett vágatva dárdájával egy állatott szúr le; a pecsét körirata: «sigillum credibile Benedicti Bani».

Miután Benedek magát 1221-ben csak alszágbírónak nevezi, világos, hogy az általa használt pecsét nem az övé, hanem kétség kívül az atyáé volt. Tényleg tudjuk is, hogy egy Benedek 1198-ban Nyitramegye főispánja, 1199-től 1200-ig pedig bán és Zalamegye főispánja; 1201—1202 Bácsmege főispánja, 1202—1204 nádor és (1202—1203) bihari főispán. Miután tehát öregebb Benedek 1198-ban Nyitramegye főispánja és 1198-ban bán és ifj. Benedek 1221-ben szintén nyitramegyei ügyben ítél és Benedek

Életéről és utódairól (a Szabariakról) lásd a Turul 1898. évf. 28. és 64. lapjait.

¹ Féjér, II. k. 153. l.; Knauz, I. k. 112. l.

² Wenzel, XI. k. 97. l.

³ Hazai okmtár, VII. k. 9. l.

bán pecsétjét használja, azt hiszem, hogy ez alországbíró Benedek bánnak a fia.

4. Miklós.

1238—1240.

1238-tól 1240 októberéig bizonyos *Miklós* az alországbíró.¹

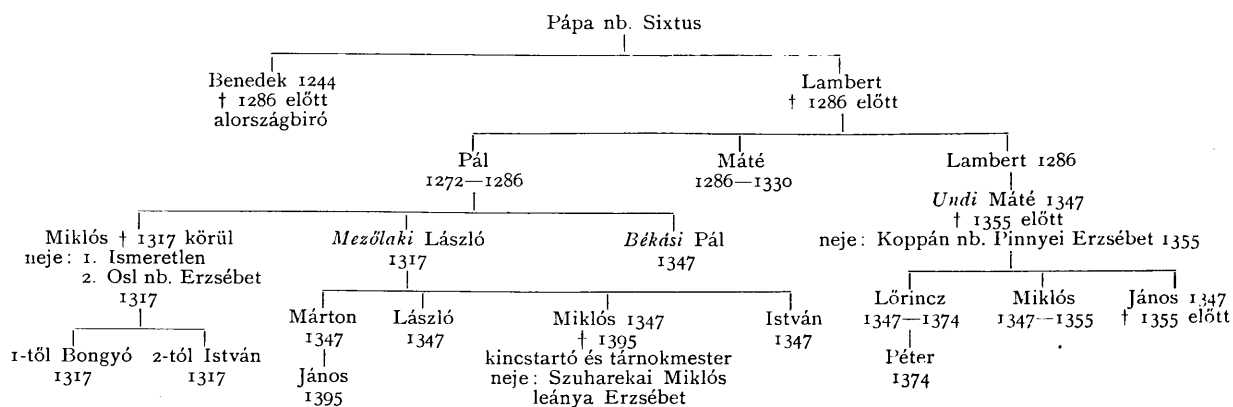
1239-ben Béla király «Károly fiá»-nak nevezi őt; egy ugyanazon évben általa kiállított oklevélen függő pecsétjében pedig a tojásdad paizon valami fafélét látunk; köriratából már csak a «sigillum Nicolai» szók vehetők ki.² A Turul 1890. évf. 26-ik lapja pedig azt mondja, hogy Miklós alországbíró 1238-ik (?) évi pecsétén a felfelé álló száras egyes hárslevelet látjuk, minek alapján az illető szerző ez alországbíró Ratold nembelinek tartja.

Részemről csak még ezt akarom hozzáfűzni, hogy a Borsodmegyében birtokos Bél nemzetiség egyik tagja: Károly fia Miklós 1246-ban Sajó-Németi mellett földesúr, fia Mika pedig 1293-ban fiörökös nélkül lévén, Németi és Visnyó nevű birtokait rokonainak engedí át.

5. Pápa nb. Benedek.

1244.

A Veszprémmegyében törzsökös Pápa nb. Sixtus (magyarosan: Syka) két fiut hagyott maga után: Lambert és Benedeket. *Benedek* 1244-ben alországbíró,³ mely minőségben Szemény kamargrófnak a bajomi birtokot megitéli; 1286-ban már nem él. Birtokai unokaöcscseire szálltak. Nemzedékrendje a következő:

¹ Fejér, IV/I. k. 142., 149—152. ll.; Hazai okltár, 7. l.; Knauz, I. k. 332. l.; Wenzel, II. k. 91. l. (é. n.), VII. k. 59. (é. n.) 84. ll. — Fejér, IV/I. k. 149—152. lapjaira nézve a következő megjegyezni valónk van:

Ez okmányban Miklós alországbíróon kívül Miklós szebeni prépost királyi alkanczellár is szerepel. Az «Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen (I. k. 69—70. ll.) már most azt állítja, hogy Fejérnek a keltezése, 1239 márczius 6-a, nem helyes és hogy az okirat 1241 márczius 10-ikére helyezendő. Indokolja ezt pedig azzal, hogy 1238 és 1240 között nem Miklós, hanem Benedek budai prépost az alkanczellár, Miklós szebeni prépost pedig (618-ik lapon) 1240 július 23-ikán és 1241 február 29-ikén alkanczellár.

Ezzel szemben áll a következő: 1. Miklós szebeni prépost egy helyen már 1234-ben II. András alkanczellárja, a mint ezt az Urkundenbuch maga 61-ik lapján elismeri. 2. Fejér, IV/I. k. 149-ik lapja mondja, hogy IV. Béla a Salomo nemzetség tagjainak a pozsonymegyei Általútaljaföldet megitéli, a mennyiben Károly fia Miklós alországbírónak erre vonatkozó ítéletlevelét megerősíti. Az alországbírónak ez okmánya a következő szavakkal végződik: «Kelt Budán 1239 márczius 6-ikán Béla király uralkodása alatt

Miklós mester, szebeni prépost, a királyi udvar alkanczellárja kezéből»; *Bélának tulajdon zárszavai pedig nincsenek közölve*. Már most pedig alig hihető, hogy az alországbírótól kiadott ítéletet a királyi alkanczellárja állította volna ki; kérdéses tehát, vajjon Bélának azon okmánya, melynek erejével az alországbíró ítéletét helybenhagyta, mikor kelt. Midőn a Vattaiak, Bél- és Salomonvattaiak ez okmányt 1436-ban Bátor István országbírónak előmutatták, meg lett állapítva, hogy Miklós alországbíró ítéletét tényleg Budán 1239 márczius 6-ikán hozta, *Bélának megerősítő okmánya pedig keltezésrel nem lett ellátva* (Wenzel, VII. k. 84. l.) Ha tehát Fejérnek szövege Miklós prépostra nézve helyes, a mi még kérdés tárgyát képezheti, akkor ő reá nézve is az «1239 márczius 6-ikán» keltezés helyes. Ehez járul, hogy Károly fia Miklós alországbíró csak 1238-tól 1240-ig ismerjük és hogy 1241 márczius 6-ikán Budán már a tatároknak minden órában megtörténhető berohanásától kellett félni; kérdéses tehát, vajjon ily körülmények között érdemesnek találták-e e napon oly kicsinyes dologgal vesződni.

² Knauz, I. k. 333. l.

³ Wenzel, VII. k. 177., 185. ll.

6. (I.) Domonkos.

1246.

A bakonybéli apát és endrédi jobbágysai közötti peres ügy már Szerafin fia András országbíró elé került vala, de a tatárjárás miatt elintézetlen maradt. Később *Domonkos* alországbíró kezébe került a dolog, ki hosszadalmas tárgyalások után 1246-ban, midőn a király a szigeten tartózkodott, végleges ítéletet hozott.

Az illető ítéletlevél eredetije a pannonhalmi apátság levéltárában Capsa 14. C. signatura alatt őriztetik. Domonkos gyűrűpecsétje viaszba van nyomva, rajta a kerekalpu paizs még jól kivehető; fénysugarak veszik körül; de a paizson belül levő czimerkép körvonalait nem lehet felismerni.¹

7. Mika.

1248.

Fejér, VII/I. k. 268. lapja közöl egy okiratot, melynek értelmében Pál országbíró és Zalamegye főispánja 1240-ben egy a Répcze mentén lévő malom iránt a vasvári várjobbágyok és Ják nb. Sándor fia Artonya között már huzamosb idő óta folyt és *Mika* alországbíró által elintéztett pört újabb vizsgálat tárgyává tesz és a malmot Artonyának ítéli. IV. Béla király pedig egy meg nem nevezett év július kezdetén Zólyomban kiállított oklevelében² megparancsolja Witko comesnek, hogy a nyitrai püspököt a bajnai adók tizedének birtokába iktassa be, miután Mica alországbíró jelentéséből tudja, hogy ez a nevezett tizedeket a nyitrai püspöknek odaítélte.

Hogy Éty fia Pál 1240-ben még nem volt országbíró és Zalamegye főispánja, már fennebb mondtuk; Fejérnek idézett okirata tehát helytelen keltezésű. Mindamellet mégis megtudjuk *Mika* alországbíró működési idejét pontosan határozni.

Pál országbíró és Zalamegye főispánja 1248 szeptember 15-ikén tanusítja,³ hogy egynéhány vas megyei várjobbágy Sándor fia Artonyát bizo-

¹ Dr. Erdélyi László levéltáros úr szives közlése. Az okiratot Wenzel, II, k. 190. lapján is találjuk.

² Hazai okmtár, VII. k. 125. l.

³ Wenzel, VII. k. 270. l.

nyos Répczemelletti malom tulajdonjoga miatt az alországbíró ítélőszéke elé idézték. Az alországbírónak ugyanazon évi augusztus 27-ikén kiállított ítéletéből azonban kiviláglik, hogy Artonya a jogos tulajdonos, minek következtében maga Pál is a vitás malmot neki ítéli.

Bár az alországbíró neve az illető okmányban már annyira el van mosódva, hogy ki nem vehető, mégis tudjuk, hogy — lévén itt a Fejérféle albirói ítéletről a szó — csak Mikáról szólhat, kinek működése tehát 1248 nyarára esik. A mi pedig Béla király oklevelét illeti, megjegyezzük, hogy Witko comes nem más, mint a Ludány nb. Witko, ki 1253 márczius 29-ikén egy ludányi kuriát megvesz és kinek hasonnevű fia 1283-ban a Nyitramegyében levő Ludány, Bajna és Teremes nevű birtokokat szerzi.

8. Tengerdi Miklós.

1256.

Tivadar fia *Miklós* alországbíró megveszi 1256 február 10-ikén a fejérmegyei Tengerd nevű birtokot; 1257-ben gyarapítja birtokait, a mennyiben nemzetségbeli rokonaitól, Tivadar fiai Tivadar, Tiba és Miklóstól azoknak somogymegyei Merke birtokát megveszi, de már azelőtt megvette a Bő nemzetség tulajdonát képező somogymegyei Terebezdet is. 1260 május 12-ikén e Miklós még alországbíró;¹ 1260-ban kitüntette magát a kroissenbrunni csatában, mely hőstettért rokonával Doroszlóval együtt Béla királytól ugyanazon évi november 20-ikán a vas megyei Rum helységet kapta. Ezután pedig elvész a nyoma.

Utódairól lásd a Turul 1895. évf. 76—78. lapjait. Nemzedékrendjére nézve itt a következőt említem: 1. fia Tivadar, ki 1304-ben mint győri püspök halt meg, 1290-ben nem királyi alkanczellár, a mint ezt Fejér, V. III. k. 192. l. állítja, mert 1289-től 1290-ig Gergely, csanádi püspök az. 2. Az alországbíró fia László 1309 június 21-ikén még életben van. 3. Anna, Buzád-Hahót nb. Panyit fia Jakab neje, kit 1296-tól 1309-ig ismerünk, minden valószínűség szerint szintén e Tengerdi Lászlónak a leánya.

¹ Fejér, IV. III. k. 19. l.; Hazai okltár, 57. l. (é. n.); Hazai okmtár, VII. k. 51., 74. ll.

9. Simon.

1262—1264.

1262 márczius 1-én a királyi kiküldöttek sorában találjuk *Simon* alországbirót is, ki nevezett napon Aranyos-on a pozsonymegyei Karcasaiak birtokügyeit rendezti; ugyanazon évben a vasmegyei Radóczyiak ügyeit is közvetíti; utolsó birói működése 1264 október 10-ikére esik, midőn Pozsonyban a pozsonymegyei Sárffő birtokosainak egyezkedését megerősíti.¹

Meghatározására nincsenek adataink. Az országos levéltárban DL. 560 sz. alatt őrzett pecsétjének czimeralakja: hatszögű csillag. A köriratból csupán a következők vehetők ki: . . . † S. Simonis.²

10. Sebestyén.

1260 és 1268 között.

Maróczai Ábrahám comes, István comes szepesi várnagy és *Sebestyén* mester alországbiró tanusítják egy meg nem nevezett évi július 4-ikén, hogy Parvas fia Sándor ellenfelei meg nem jelenés miatt elmarasztaltattak; köztük vannak Purun fiai is: Borisa és Persa; augusztus 10-ikén Bansai Rachlo királyi ember jelentést tesz ez ügyről.³ Egy szintén keltezés nélkül kiállított okiratban tanusítják Aba nb. Soproni Lőrincz tálnokmester és Sopronmegye főispánja, Bécz nb. Farkas székesfehérvári prépost és királyi alkanczellár és Sebestyén mester királyi alországbiró, hogy Ják nb. Mika bizonyos bukechi birtokát a zálogdíj átvétele mellett köteles visszaadni.⁴

Mikor működött már most Sebestyén alországbiró?

Dansa helység birtokosai 1246-ban a nógrádmegyei Kurtány tulajdonosai, mellettök említik akkor Purun fiait is.⁵ Parvasz fia Sándor és fia András pedig 1283-ban a nógrádmegyei Losonczon birtokol; midőn később ez András — de most már «Témai» néven — bizonyos ha-

talmaskodás miatt panaszt emel, az illető kútfő Dansai Ramacha fiát Lőrinczet is említi.

Ebből tehát kivüláglik, hogy fennebbi Rachló nem Bansai, hanem Dansai, — hogy Sebestyén a szepesi várnagygyal és Maróczai Ábrahámmal nógrádmegyei ügyben itél és hogy Parvas fia Sándor akkor csak maga, nem pedig fiával együtt — ki csak 1283-ban kerül a felszínre — szerepel. Ha most fontolóra vesszük, hogy még mindig Purun fiáról van szó, kik már 1246-ban szerepelnek és hogy Ábrahámot mint Marócza főispánját 1242-től 1270-ig ismerjük, akkor világos, hogy Sebestyén ez ügyben nem — mint a kútfő rubruma mondja — 1290 körül, hanem sokkal korábban működött. Bizonyítja ezt a másik kútfő is, a mennyiben Aba nb. Soproni Lőrincz csak 1259-től 1269-ig tálnokmester és Sopronmegye főispánja, Bécz nb. Farkas pedig csak 1260-tól 1268-ig az alkanczellár. Mindezek alapján kimondhatjuk, hogy Sebestyén alországbirósága az 1260. és 1268. évek közötti időszakra esik.

11. Károly fia János.

1266.

Midőn István ifj. király 1266-ban Kázmér nevű jegyzőjét bizonyos szabolcsmegyei birtokkal megajándékozta, kiemeli, hogy a beigtatással alországbiróját, Károly fia Jánost bizta meg.¹

Ezen alországbiró meghatározására vezethet, hogy Béla nb. Károly fia János a Miskócz nb. Pongrácz fiaitól azoknak sajónémeti birtokát megveszi és hogy János fivére Miklós a szerzett birtok szomszédja.² Már fentebb láttuk, hogy egy Károly fia Miklós 1238 és 1240 között alországbiró; így tehát valószínű, hogy János ennek fivére s hogy mindketten a borsodmegyei Molnosbélből származó Bél nemzetség sarjai.

12. (I.) Ampod.

1268.

Egy meg nem nevezett év december 5-ikén jelenti P. pécsi prépost *Ompudus*nak, B(é)la) herczeg alországbirójának, hogy Versendi Balázs herczegi emberrel együttesen István Po-

¹ Fejér, IV/III. k. 247., 248. ll.; Hazai okmtár, VI. k. 149. l.; Wenzel, VIII. k. 35., 104. ll., XI. k. 591. l.

² Dr. ifj. Reiszig Ede úr szives közlése.

³ Hazai okltár, 123., 124. ll.

⁴ Hazai okmtár, VIII. k. 108. l.

⁵ Fejér, IV/I. k. 407. l.

¹ Wenzel, VIII. k. 146. l.

² Hazai okltár, 14. l.

zsony megye főispánját és Nádasdi Kornél, a pécsvárdi monostor jobbágyát Kórógyi Fülöp ellen megidézte.¹

Miután Béla herceg 1269 október 3-ikán már nem él, világos, hogy ez oklevél kelte az 1269 előtti időre helyezendő. Bélát csakis 1268-ban ismerjük szlavóniai hercegnek; Csák nb. István 1267-től 1269-ig pozsonyi főispán, Pál pécsi prépost 1267-től 1287-ig ismeretes; ebből következik, hogy az okmány keltét bátran tehetjük 1268-ra. Hozzá járul még az is, hogy ez Ampod albiró 1269 október 28-ikán már nem él.²

13. István.

1269—1270. 1274.

1269 július 13-ikától 1270 január 1-ig bizonyos *István* Béla királynak az alországbirója.³ Itéletleveleinek tartalmán kívül mit sem tudunk róla.

Midőn a veszprémi káptalan 1274-ben tanúsítja, hogy a zalamegyei Szepetki-család tagjai Amadé mesterrel kibékültek, *István* királyi alországbirónak egyik bizonyítványára hivatkozik, melynek erejével nevezett István tanúsítja, hogy a Szepetkiek (1273-ban) a cseh király ellen folyt háboruban részt vettek.⁴

Nem kételkedhetünk a felett, hogy itt is az 1269. évi Istvánnal van dolgunk.

14. Csölény.

1269.

Egy meg nem nevezett birói személy egy szintén meg nem nevezett évben kiállított okmányában mondja, hogy midőn *Chulen* királyi alországbiró parancsa folytán Luczi Miklós királyi embernek Kozma nevű tiszte Demeter fia Demeter számára Szemere nevű birtokot akarta meghatározni, Simon fia Demeter a határjárásnak ellentmondott, mire az egri káptalan erről jelentést vett fel. Ugyan ebben az ügyben jelenti az egri káptalan István kir. albirónak, hogy

Simon fia Demeter az összeget, melylyel Demeter fia Demeternek tartozott, lefizette.¹ Vajjon már most ez a «Chulen» nem más, mint «István» elferdítése, nem tudjuk; egyelőre kénytelenek vagyunk elfogadni, hogy ugyanezen ügyben egyszer Chulen (=Csölény), egyszer pedig István albiró működött. Az ügy némi megvizsgálására szolgáljon a következő:

István társkirály tanúsítja 1269 május 6-ikán, hogy István fia Simon Aba nb. Artolf fia Podcomestől ennek sárosszegyei Szemelene (ma Smilnó) nevű birtokát megvette. Simon meghalt, mielőtt a vételár teljesen ki lett volna fizetve, mire az ügy fiára, Demeterre szállt, ki az összeget kifizette és még 1269-ben a birtokba statuáltatott.² Midőn Demeter fia Demeter ez eladást azzal támadta meg, hogy Pod nem volt jogositva e birtokon tuladni, akkor Simon fia Demeter már a «Sárosi» nevet viseli.³ 1282-ben még él; 1310-ben már csak fiai szerepelnek és akkor tudjuk meg, hogy a Tököle nemzetség tagjai és többi között Zemere birtokosai, de ez utóbbi csak a Zemelne-nek elferdítése.

Ezek szerint «Csölény» albiró működése 1269-re esne. Azonos-e az Ákos nb. Cselén-nel, ki 1282-ben Gömör megyében szerepel? nem tudjuk.

15. László.

1272.

A nyitrai káptalan tanúsítja 1272 február 23-ikán, hogy a Berencsi-család tagjai *László* kir. alországbirónak pristaldusa Vaszteji Kuncz jelenlétében Berencsen lévő birtokaikat maguk közt felosztották.⁴

16. (II.) Domonkos.

1274.

Midőn Izabella királyné 1274-ben Csévi Lőka nevű jobbágyát bizonyos birtokban megerősíti, azt is említi, hogy Lőka és Márk között ez ügyben *Domonkos* királyi alországbiró előtt folyt a pör és hogy e Domonkos itéletlevele neki lett mutatva.⁵

¹ Hazai okmány, 55. l.

² Zalamegye okmánya, I. k. 53. l.

³ Knauz, I. k. 565. l.; Wenzel, III. k. 202. l.; Zalamegye okmánya, I. k. 53. l.; Zichy okmány, I. k. 26. l.

⁴ Wenzel, IX. k. 98. l.

¹ Fejér, VI. II. k. 343., 344. l.

² Wenzel, VIII. k. 242. l., XII. k. 677. l. v. ö. Fejér, VI. II. k. 346.

³ Fejér, VI. II. k. 345.

⁴ Hazai okmány, VII. k. 135. l.

⁵ Fejér, V. II. k. 216. l.

Egy meg nem nevezett évi husvét után kiállított okmányban találjuk, hogy Csák nb. Péter fia Mihály és a fejérmegyei Sós-kút lakosai között folyó pert július-ra halasztják. E határnapon megjelennek a felek Domonkos alország-bíró előtt, hol tárgyalásukat újra elhalasztják. Az illető kútfő,¹ az okiratok keltezését az 1292—1294 körüli időbe teszi, de ez nem valószínű.— Csák nb. Péter fia Mihályt ismerjük 1268-tól 1272-ig, mely utóbbi évben Veszprémmegye főispánja; valószínűbb tehát, hogy Domonkos al-bíró előtt folyt pöre az 1274 körüli időre esik.

Midőn 1294 szeptember 6-ikán az Aba nb. Göde és a Hontpázmán nb. Kozma fiai között néhai Hontpázmán nb. Tamás bán hagyatéka iránt folyt pört elintézik, többiek között IV. László volt alországbirójának, Domonkosnak ítéletlevelére hivatkoznak, ki néhai Tamás bán hagyatékában már bíraskodott; azt is említi, hogy László ez al-bíró ítéletét helybenhagyta.² Miután tehát ezek szerint teljesen ki van zárva, hogy e Domonkos al-bíró-sága a 90-es évekre essen és tudjuk, hogy Tamás bán — országbíró 1275 táján halt meg, több mint valószínű, hogy jelen esetben is II. Domonkos al-bíróval és nem az 1284-ből ismeretessel van dolgunk.

17. (II.) Ampod.

1277.

(II.) Ampod alország-bíró a sopronmegyei kéri birtokot 1277 július 13-ikán Vesz-kényi Dénesnek ítéli, mely ítéletet Pécz nb. Dénes országbíró ugyanazon évi november 18-ikán megerősít.³

Ampod alország-bíróval már találkoztunk 1268-ban és egyik kútfő szerint tudjuk, hogy 1269-ben már nem élt. Tekintettel arra, hogy öregebb Ampod mint Béla szlavóniai herceg al-bírája valószínűleg zalai vagy egyáltalában a délnyugatvidék szülöttje volt, — hogy ifjabb Ampod fennebbi okmányát Bozsok faluban állítja ki, — hogy Bozsok nevű helységet Baranya-, Vas-, Veszprém és Zalamegyében találunk, feltételezhető, hogy II. Ampod, ha kútfőnk abban, miszerint öregebb Ampod 1269-ben már

nem élt, megbizható, az 1268-ban szereplő Ampod al-bírónak a fia.

18. (Dorogcha nb.) Bördi Simon.

1277.

Bizonyos Gál fia Salomo meghalt 1264-ben, a nélkül, hogy fiai maradtak volna. Béla király erre még ugyanezen évben az elhaltak a somogy- (később kőrös) megyei Csezmiczében feküdt Predemeh nevű birtokát *Drugcha nb. Salomo fia Simonnak* adományozta. Ezen adományozást V. István Simonnak különösen Bulgáriában szerzett érdemeiért 1270-ben megújítja, IV. László pedig 1273-ban mindkettőt megerősíti.¹

Simon alország-bíró pedig tanúsítja 1264 június 26-ikán, hogy (a tolnamegyei) Bördi Salomo comes és Kozma fia Kázmér között, ez utóbbi nővérének, Benedek nejének, hitbére és hozományja miatt per folyik, melynek folyamában Salomónak kellett volna a fejérvári káptalan kiküldöttje és (a tolnamegyei) Mórággyi Pózsa kir. ember előtt a fejérmegyei igari birtokából kihatott csitári földet Kázmérnak átengednie. A kitűzött határnapon azonban Salomo helyett *fia Simon comes* jelent meg, ki az ügyet rendezte.²

Hogy e Simon 1264 és 1277 között hivatalt viselt volna, arról nincs tudomásunk; tudjuk azonban, hogy a közéletben szerepelt. IV. László mondja 1276-ban, hogy Salomo fia Simon, Majs mesternek (1275-ben történt) lázadásában részt vett, miért is Simon és Majs birtokait: Predimyt, Juretima és Musinát, Belos fia Belosnak adományozza.³ Predimitről tudjuk, hogy azt Simon már 1264-ben kapta; a kőrös megyei Musina pedig már 1245, 1267 és 1280-ban Majs családja birtokában.

1277 július 19-ikén Salomo fia Simon már megint az udvar kegyencze, a mennyiben László királytól fennebbi napon a tolnamegyei Högyész birtokot kapja; a fejérvári káptalannak beikta-

¹ Zichy okmtár, I. k. 75., 78. ll.

² Wenzel, X. k. 146., 147. ll.

³ Sopronmegye okmátára, I. k. 42., 43. ll.

¹ Turul 1894. évf. 97. l.

² Fejér, IV. III. k. 248., 249. ll.

³ Fejér, V/III. k. 240., 241. és még egyszer 512. lapján év nélkül; az előbbinek rubrumában pedig helytelenül 1284-iki kelettel.

tási jelentéséből pedig kiviláglik, hogy e Simon akkor alországbiró.¹

További sorsát nem ismerjük. A tolnamegyei Simontornya kétségkívül ő róla kapta nevét.

19. István.

1280—1281.

István alországbiró 1280 november 23-ikán Nyir-Bátoron a Gutkeled nb. Kisvárdai Aladárt és rokonait feljogosítja, hogy szatmármegyei P'ete és Pelbárthida (=Vadaszt) nevű birtokaikat kiválthassák; 1281 márczius 24-ikén pedig az erdélyi püspöknek egyik biharmegyei birtokperében ítélt.²

Abból, hogy 1280-ban a szabolcsmegyei Bátorban tartózkodik, arra lehetne következtetni, hogy a Semjén nb. Istvánnal, kit 1279-től 1321-ig ismerünk és ki a Kállai-család egyik őse, azonos. 1280. évi pecsétjének köriratából csak a «S. C(omitis) Step(hani) . . Cur(iaē) reg(is)» betűk láthatók; belül a szivalaku paizsban két vízszintesen fekvő szelemen észlelhető.

20. Olivér.

1281—1282.

Olivér alországbiró tanusítja 1281 szeptember 16-ikán, hogy Szeretvai István bizonyos birtokrészét az erdélyi püspöknek engedte át; 1282 április 7-ikén pedig azt, hogy Pilis nb. Bitér a hricsói vár vételárát kifizette.³ Meghatározására egyéb adataink nincsenek. Neve arra engedne következtetni, hogy a Ratold nemzetség sarja.

21. Balduin.

1281 és 1282 körül.

Balduin országbiró egy meg nem nevezett évben értesíti az egrí káptalant, hogy Szeretvai István és fia Fila garázdálkodott; egy szintén

¹ Wenzel, XII. k. 192., 217. ll. 450-ik lapon (é. n.) csak comesként működik bizonyos fejmegyei birtokügyben.

² Wenzel, IV. k. 234., 236. ll.; Zichy okmtár, I. k. 45. l.

³ Károlyi okmtár, I. k. 11., 12. ll.; Wenzel, IV. k. 246. l.; Zichy okmtár, I. k. 57. l. (é. n.); a rubrum: «1284 körül»; de ez is valószínűleg 1282-re teendő).

meg nem nevezett évben pedig a Pilis nb. Mikó és Bitér birtokügyeiben idéztetési levelet bocsát ki.⁴ Miután tehát Balduin ugyanazon személyek ügyében működik, mint Olivér, működési idejét szintén 1281 és 1282-re teendők tartjuk.

22. (III.) Domonkos.

1284.

Domonkos alországbiró meghagyja Budán 1284 november 14-én a hatvani konventnek, hogy Pózsza comest (a Kendiek és a Kellemesiek őst) a hevesmegyei Bolya helységbe statuálja.⁵

Azonos-e az 1274-ben szerepelt Domonkos alországbiróval? nem tudjuk.

23. János.

1291.

Midőn Domonkos, az esztergomi keresztetek mestere az esztergomi káptalan ellenében azt vitatja, hogy az ebedi halászlati jog a konventet illeti, III. András az ügy megvizsgálásával *János* alországbirót, Markalf fia Csáfordi Markalfot és Száty nb. Konrád fia Jánost bizza meg. Miután a kihallgatott tanuk 1291 április 11-ikén teszik vallomásukat, világos, hogy János albiró akkor működött.³ Más három okmány, mely őt említi, kelet nélkül van kiállítva.⁴

24. Pál.

1292.

Az ebedi halászlati ügyét János után 1292 július 21-ikén *Pál* alországbiró veszi át. Midőn András király Pálnak erre vonatkozó ítéletlevelét 1293 február 1-én átírja s megerősíti, akkor e Pált már «quondam» alországbirónak nevezi.⁵

25. Pécz nb. Devecseri Márton.

1292—1297.

Pécz nb. Devecseri Imre 1274 május 2-ikán királyi ember Veszprémmegyében. A későbbi ok-

¹ Hazai okmtár, VIII. k. 271., 275. ll.

² Wenzel, IX. k. 399. l.

³ Knauz, II. k. 329. l.

⁴ Zichy okmtár, I. k. 45., 46., 47. ll.

⁵ Knauz, II. k. 339. l.

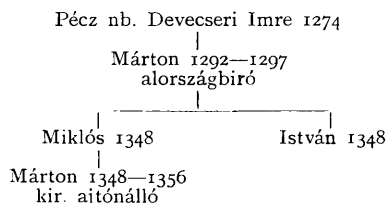
iratokban azonban már nem Imre, hanem kivétel nélkül Emicz (=Emych) néven nevezetik. Fia *Márton* 1292-től 1297 december 28-ig alországbiró;¹ úgy látszik, hogy rokonával, Pécz nb. Apor országbiróval, együtt lépett hivatalába és akkor, midőn Apor nádorságra jutott, hivatalától elbucszott.

Albirósága alatt sok birtokot szerzett. Megkapta a veszprémmegyei Tészert, Izsát, a bàrs-megyei Udalt, a pozsonymegyei Vöröskő egy részét, a somlyómonostori kegyuraságot stb.

Fiai: Miklós és István már pénzhiánnyal küzdenek, a mennyiben udali birtokukat 1348 december 21-ikén Bátmonostori Tóttös főajtónállómesternek eladják, mely eladás egyuttal Miklós fia Márton nevében is történik. E Devecseri Miklós 1356-ban királyi ajtónálló.

Márton albiró pecsétjében látjuk a Pécz nemzetség czimerét.

Nemzedékrendje a következő:

26. Marcell.

1293.

Marcell alországbiró Budán 1293 február 25-ikén Kemencze nevű birtokot Ladomér esztergomi érseknek ítéli. Az erre vonatkozó ítéletlevelén függő pecsétje a következő: szivalaku paizs, három vonal által osztva; a paizs felett valami négylábu állat; e felett kereszt. Körirata: «S. Marcelli comitis».²

Midőn Miklós, az esztergomi keresztesek mestere 1319 május 2-ikán a Kemenczére vonat-

¹ Fejér, VI I. k. 241. (é. n. április 15-ikén) 285. ll., VI II. k. 45. l.; Hazai okltár, 156. l.; Hazai okmtár, IV. k. 88. l., VII. k. 242. l.; Knauz, II. k. 365., 405., 414., 416. ll.; Wenzel, V. k. 106. l., X. k. 194., 206., 218., 260., 275., 286. ll., XII. k. 584., 585., 587. ll. (Knauz, II. k. 704. l. tévesen nevezi őt Marcellnek; Hazai okmtár, VII. k., 247., 248. ll. mely ez okmány eredetijét közli, helyesen nevezi őt Mártonnak).

² Knauz, II. k. 312-344. ll.

kozó ítéletlevelet említi, akkor a «nobilis vir» Marcell már «clare recordacionis».¹

27. Benedek.

1298.

A nógrádmegyei Szügyi András és a Hontpázmán nb. Csalomjai-család tagjai *Benedek* alországbiró végzése alapján Kovárszeg nevű helységet 1298 márczius 19-ikén határoltatják; de e Benedek ugyanazon évben már «quondam» albiró.²

28. István.

1298-1301.

1298-tól 1301 február 17-ik bizonyos *István* az alországbiró,³ kit, bár számos reávonatkozó okmányt ismerünk, meg nem határozhatunk

IV.

Országbirói tisztviselők.

1. István kancellár.

1234.

István mester, Borsa nb. László országbiró kancellárja 1234-ben fordul elő.⁴

2. Márk tálnokmester.

1246.

Midőn a Divékiek 1246-ban divéki, majtényi és egyéb birtokaikat maguk között felosztják, Gutkeled nb. István országbiró és Nyitramegye főispánja *Márk*-ot, tálnokainak főnökét pristalusi teendőkkel bizza meg.⁵

¹ Knauz, II. 757. l.

² Wenzel, V. k. 193. X. k., 307., 309., 311., 317. ll.

³ Anjoukori okmtár, I. k., 6. l.; Hazai okmtár, VI., k. 437. l., VII. k. 247. l., VIII. k. 411. l., Knauz, II. k. 478., 482. ll.; Kubinyi, I. k. 170. l.; Wenzel, 226., 231., 241. ll., X. k. 307., 309., 311., 349., 354., 358., 379., 381., 382., 389., 393., 398. ll., XII. k. 643.

⁴ Knauz, I. k. 306. l.

⁵ Hazai okmtár, VII. k. 32. l.

3. Sebestyén főjegyző.

1263—1268.

Sebestyén mester Komáron 1263 január 20-ikán Kemény fia Lőrincz országbirónak a főjegyzője; 1268-ban ugyanazon minőségben pozsegai és fejérvári kanonok.¹ Alig szenvedhet kétséget, hogy azon Sebestyénnel azonos, ki 1272-től 1274-ig mint fejérvári dékánkanonok szerepel.

4. Mihály főjegyző.

1274.

Előfordul mint *Mihály* mester, Gutkeled nb. Miklós országbirónak főjegyzője 1274-ben.²

¹ Soproni okmtár, I. k. 27. l., Wenzel, III. k. 185., 187., 189., 192. ll.

² Zalamegye okmtára, I. k. 75. l.

5. Vasvári Mihály jegyző.

1295.

Devecseri Márton alországbiró elmondja 1295 szeptember 21-ikén, hogy *Vasvári Mihály* mester, Apor országbiró jegyzőjével bizonyos hivatalos ügyek elintézése alatt együtt volt és benne minden egyes hivatalos működése alkalmával, különösen pedig pecsétje kezelése dolgában feltétlenül bizott, de hogy e Mihály bizalmával visszaélt, a mennyiben egyszer Mártonnak egyik ítéletlevelét tudta és beleegyezése nélkül az egyik pörölő félnek kiszolgáltatta.¹

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Wenzel, X. k. 197. l.

A SZAPLONCZAY CSALÁD LESZÁRMAZÁSA 1360-TÓL.

(Három czimerrajzzal.)

Máramarosmegye összes régi adományos nemessége mintegy *húsz*, a XIV. század első felében élt őstől származik le, kik még egymással is közelebbi atyafiságban voltak de a kiknek vérségi kapcsolatát ki nem mutathatjuk, ha csak egynémely ma is erősen őrzött ládából ujjabb, eddigelé még ismeretlen, adatokhoz nem juthatunk.¹

Ezen húsz őznek egyikétől, *Gerhestől*, erednek a *Szaplonczai Szaplonczay* és *Sztán*, *Szarvaszói Bánk*, *Gerhes* és *Birtók*, a *Sajó-Polyanai Gyurgyia* s az *Alsó-Rónai Nán*, *Papp* és *Tivadar* családok.

Gerhes (Gyerhes, Györhes = Gerhard, Gellért) már birta volt *Szarvaszót* és *Szaplonczát*, a midőn az utóbbira 1360-ban nova donatiót, új adományt, szerzett Lajos királytól fiaival, *Nán*, *Sztán* és *Ladomérral* mere nobilitatis titulo, vagyis *teljes nemcsi jogokkal*. Ezen nevezetes körülményt ér-

¹ E dolgozat forrásai: 1. Dr. Mihályi János: «Máramarosi diplomák.» — 2. Szilágyi István: «A Szaplonczay család nemzedékrende.» — 3. A leleszi konvent, Máramarosmegye, Szaplonczay Sándor, Apsai Mihályi Péter és Apsai dr. Mihályi János urak levéltára. — 4. Családi közlések a legújabb időkre vonatkozólag.

demes kiemelni, mert ehhez hasonlót keveset ismerünk Máramaros területén az anjouházi királyok korából; ott ugyanis a legtöbb adomány csak *kenézségre szólott* s egyik-másik nemes család még Mátyás király korában is kenézi jogon ült a birtokaiban és azoktól, -- habár a kenéz személyére nézve egyenlő jogu volt az országos nemesekkel, sőt megyei tisztségeket is viselhettek, — juhokkal vagy sertésekkel (minden száztól eggyel) adózni volt köteles a huszti várhoz, ott fegyveres szolgálatot teljesített és a várnagy dandárában harczolt a király költségén, úgy itthon a védelmi, mint a külföldön a támadó hadjáratokban; ellenben az, a ki birtokát teljes nemesi jogokkal kapta volt, semmiféle adót sem fizetett és csak akkor, ha ellenség rontott a házára s a véres kard körülhordoztatott, tartozott felnőt fiaival együtt fegyverbe öltözve a király zászlója alá sorakozni, ahol ugyan a maga költségén küzdött, de a mi zsákmányt szerzett, abban nem osztozott senkivel sem. Ilyen kenézi kötelezettség még a XVI. század végén, II. János király korában is fennállott elvéte Máramarosban.

Gerhesnek az 1360. évi adománylevelében megnevezett három fián kívül még négy fia volt:

Bánk, Iván, Sándor és Fülöp, ezek azonban, bár már akkor életben voltak, nem részesültek Szaplonczából, de hogy mi okból azt nem határozhatjuk meg, noha elég valószínűséggel meg lehetne kísérteni.

Iván és *Sándor* utódai felvették ősüknek, *Gerhesnek* keresztnévét családnévül s ma is élnek a vármegyében négy ágon, az egyik *Szarvaszón*, a második *Konyhán*, a harmadik az újabb *Birtók* néven *Szerfalván*, a negyedik ág pedig *Gyurgyiu* név alatt *Sajó-Polyánán*.

Fülöpnek és az 1360. évi adománylevélben megnevezett *Nánnak* leszármazóit nem ismerjük.

Sztán maradéki *Szaplonczai Sztán* néven most is birtokosok Szaplonczán.

Bánk 1385-ben alispánja volt Máramarosnak, tőle származik a *Szarvaszói Bánk* család.

Ladomértól erednek a *Szaplonczai Szaplonczay* s az *Alsó-Rónai Nán*, *Papp* és *Tivadar* családok. A *Szaplonczayak* ősükről *Tivadarról*, a *Ladomér* unokájáról elébb *Szaplonczai Tivadaroknak* neveztek ugyan, de a XVIII. században elhagyták véglegesen a *Tivadar* nevet, a midőn Szaplonczáról más birtokaikra telepedtek át.

Ladomér, a testvérbátyja *Sztán mester* és rokonaik a szarvaszói nemesek perben állottak a szomszédos Hosszumező város polgáraival birtokaik, Szarvaszó és Szaploncza határai végett, s a hosszumezeiek csalárdul használtak fel valami bizonyáglevelet, melyet Sziget város bírása és esküdtjei állítottak volt ki a vitás határról, a miért is 1383-ban érvénytelennek nyilvánították a szigetiek az általuk kiadott levelet. 1388-ban az alispáni tisztet viselte. Szarvaszói és szaplonczai részén kívül 1390-ben már birta egész Alsó-Rónát. Hat fia maradt: *Dán*, *Nán*, *I. Iván*, *I. Péter*, *I. Tivadar* és *I. Sándor*.

I. Sándor neve 1407—1437-ig fordul elő az oklevelekben, *Ladomér Sándornak* nevezetett, egyebet nem tudunk róla.

I. Tivadarnak fia *I. Mihály* és unokája *II. Mihály* Szarvaszó kilenczedrészét birták 1429-ben, a midőn abból egy jobbágytelket és négy hold szántóföldet engedtek át egyezség útján osztályos atyjokfiainak, a kabolapataki nemeseknek. Utólaikat nem ismerjük.

Dán fiának *II. Ivánnak* fia *Lukács* és a *Dán* nagybátyjának *Bánknak* fia *András* fiaival *János*sal és *Sándorral* együtt szintén kiegyeztek a

Kabolapataky családdal, átengedvén 1429-ben szarvaszói birtokuk harmadrészét.

Az imént nevezett *Lukács* és több rokonai kérelmére elrendelte László király 1456-ban, hogy a vármegye ispánjai és szolgabirái oltalmazzák meg őket és Simont, a körtvélyesi kolostor kalugyerét a hosszumezei polgárok ellen, a kik az új határbejárásakor az Apsa mellett épített két kolostort, s bizonyos szántóföldeket, erdőket, mezőket és kaszáló-réteket tőlök jogtalanul elfoglaltak; erre Upory László és Pesthényi Mihály főispánok a hatalmaskodó polgárokat 100 nehéz budai márka, Deák Miklós hosszumezei birót pedig egy általa megölt szaplonczai jobbágy vérdija fejében 25 aranyforint bírságban marasztalták el, visszahelyezvén Simon kalugyert s a szaplonczai, apsaí és szarvaszói nemeseket a per befejezéséig a két kolostor és a vitás területek birtokába.

Alsó-Rónát csakhamar elvesztették a *Szaplonczayak* s már 1402-ben *Bálk* vajda fiai *Demeter* és *Sándor*, *Drág* mesternek, a híres, neves *Drágffy* család ősének fiai *Sándor* és *György* és *Oláh János* fia *Máramarosi László* lettek annak birtokába beiktatva, azonban rövidesen az *Urmezeyek* kezébe került, de *Ladomér* fiai *Dán*, *II. Nán* és *I. Péter* 1407-ben új adományt szereztek rá *Zsigmond* királytól s még ugyanabban az évben be is vezették magokat, a tovább is perlekedő *Urmezey István* fiát *Jánost* pedig *II. Nán* és *I. Iván* ott közelében a kekőmezei határban elő találván, 1409-ben nemcsak megölték, hanem 100 aranyforint értékű ingóságától is megfosztották, s bár az *Urmezey* család 1415-ben ujlag be lett iktatva Alsó-Róna birtokába, az még 1419-ben is a szaplonczai nemesek kezében volt és ott is maradt véglegesen, ma is az ő utódaik a *Nán* és *Tivadar* családok birják.

I. Ivánról egyebet nem tudunk.

II. Nán és atyafiai bejárták 1406-ban Szarvaszó határát. Tőle származik az *Alsó-Rónai Nán* család.

I. Péter a *Szaplonczayak* törzse 1414, 1424, 1425, 1431 és 1435-ben királyi embernek jelöltetett, 1444-ben pedig szolgabírósgot viselt. Rendesén *Szaplonczai Ladomér Péternek* nevezetett. Egyetlen fia maradt: *II. Tivadar*.

Ezen időben éltek *Szaplonczay István*, a ki 1435 és 1436-ban, és *Támás deák*, a ki szintén azon években szerepelt a királyi emberek sorá-

ban, de neveiket nem tudjuk elhelyezni a nemzedékrenden.

II. Tivadar s több osztályos atyjafia ellentmondott 1459-ben, midőn a pálos szerzetesek a boldogságos szűz Máriáról címzett remetei kolostor birtokának Szaploncza felőli határát bejáratván, új határhalmokat emelni akartak volna. 1482-ben fiaival és számos rokonával beiktattattott Alsó-Róna birtokába. Öt fia maradt: *I. Simon*, *III. Péter*, *I. András*, *I. György* és *I. István*.

I. Simon, *I. András* és *I. Istvánról* semmit sem mondhatunk, felőlök hallgatnak az ismert oklevelek. Kortársaik voltak *Szaplonczai Hosszu Mihály*, a ki 1468-ban szolgabíró és *Szaplonczay Gergely*, a ki 1485-ben királyi ember volt, de ezek származását nem tudjuk kimutatni.

III. Péter perbe idézte 1465-ben több rokonai nevében is a remetei pálos szerzeteseket, a kik egy a szaplonczai határban a Tisza folyó mellett fekvő nagy darab szántóföldet fegyveres kézzel hatalmasul elfoglaltak s a régi határhalmokat széthányatták. 1474-ben szolgabíróskodott. Utódai ha voltak is, eddig legalább még ismeretlenek.

I. György neve 1469—1485-ig említetik. Egy fia maradt:

I. Miklós, a kit 1530-ban nevez meg egy oklevél, s a ki három fiut hagyott hátra: *II. Andrást*, *I. János* és *II. Istvánt*.

II. Istvánról semmi adatunk sincsen.

II. András 1549 és 1551-ben említetik az élők között.

I. János még élt 1570-ben. Két gyermeke maradt: *I. Illés* és *Ilona, Darvai Darvay Péterné*.

I. Illés 1630 táján halt el; feleségétől *Nán Axeniától*, a ki újból férjhez ment, egy fia és két névleg ismeretlen leánya maradt: *II. István*, *Petrovay Illésné* és *Papp Györgyné*. *Illésnek* unokatestvérei lehettek *Vercsmarthy Szaplonczay Simon*, a ki 1643-ban szigetjárasi és a másik *Szaplonczay Simon*, a ki 1646-ban felsőjárasi főszolgabíró volt.

II. István 1615 táján született, elébb alszolgabíróskodott, utóbb táblabíró lett, 1649-ben pedig főszolgabíró volt a szigeti járásban. Gyermekeit 1687-ben osztoztatta meg, de élt még 1696-ban is. Állandóan Szaplonczán lakott, de birt azon kívül Remetén, Hosszumezőn, Szarvaszón, Szlatinán, Fejéregyházán és Alsó-Rónán is. Három ízben nősült meg, először *Darvay Anasztáziát*, azután *Gerhes Stefán* és *Marina Kalina* leányát

Gerhes Tityánt s végre *Somody Annát* vette nőül, a kiktől kilencz fia és hat leánya maradt. Az első nejétől *I. László* és *II. Simon*, a másodiktól *I. Jónás* és *II. Illés*, a harmadiktól pedig *III. Simon* az ifjabb *I. Gábor*, *II. György*, *IV. István* és *IV. Péter* nevű fiai születtek. A leányok közül *Vaszília Petrovay Farkashoz*, *Anasztázia Vajnághy Györgyhez*, *Mária Huszthi Görög Lukács*hoz, *Ilona Huszthi Görög Tógyerhez*, *Katalin Huszthi Görög Mártonhoz* és *Anna Aranyos-Medgyesi Dobry János*hoz mentek nőül.

Mielőtt előadásunkban tovább haladnánk, bemutatjuk itt a leszármazási táblákat.

(A táblákat l. a 76., 77. és 78. lapon.)

I. László (*III. István* fia) tanult ember volt, az egykoruak «*deáknak*» nevezték, nevelésére sokat is költött az atyja «*scholákban és nagy udvarhelyeken tartván*», de azért nincs nyoma, hogy megyei tisztségeket viselt volna, csak 1693-ban és 1695-ben említetik mint táblabíró. Állandóan Szarvaszón lakott. Neje *Pelsőczy* leány volt, a kiktől két fia és négy leánya maradt: *II. János*, *II. Miklós*, *Anna Dunka Jánosné*, *Mária Rácz Istvánné*, a korán elhalt *Katalin* és másik *Mária Rednik Istvánné*.

II. Miklós mag nélkül halt el.

II. János neve 1741-ben fordul elő utoljára, nős volt, az *Andrássy* családból házasodott, de gyermekei nem maradtak s vele *I. László ága elenyészett*.

* * *

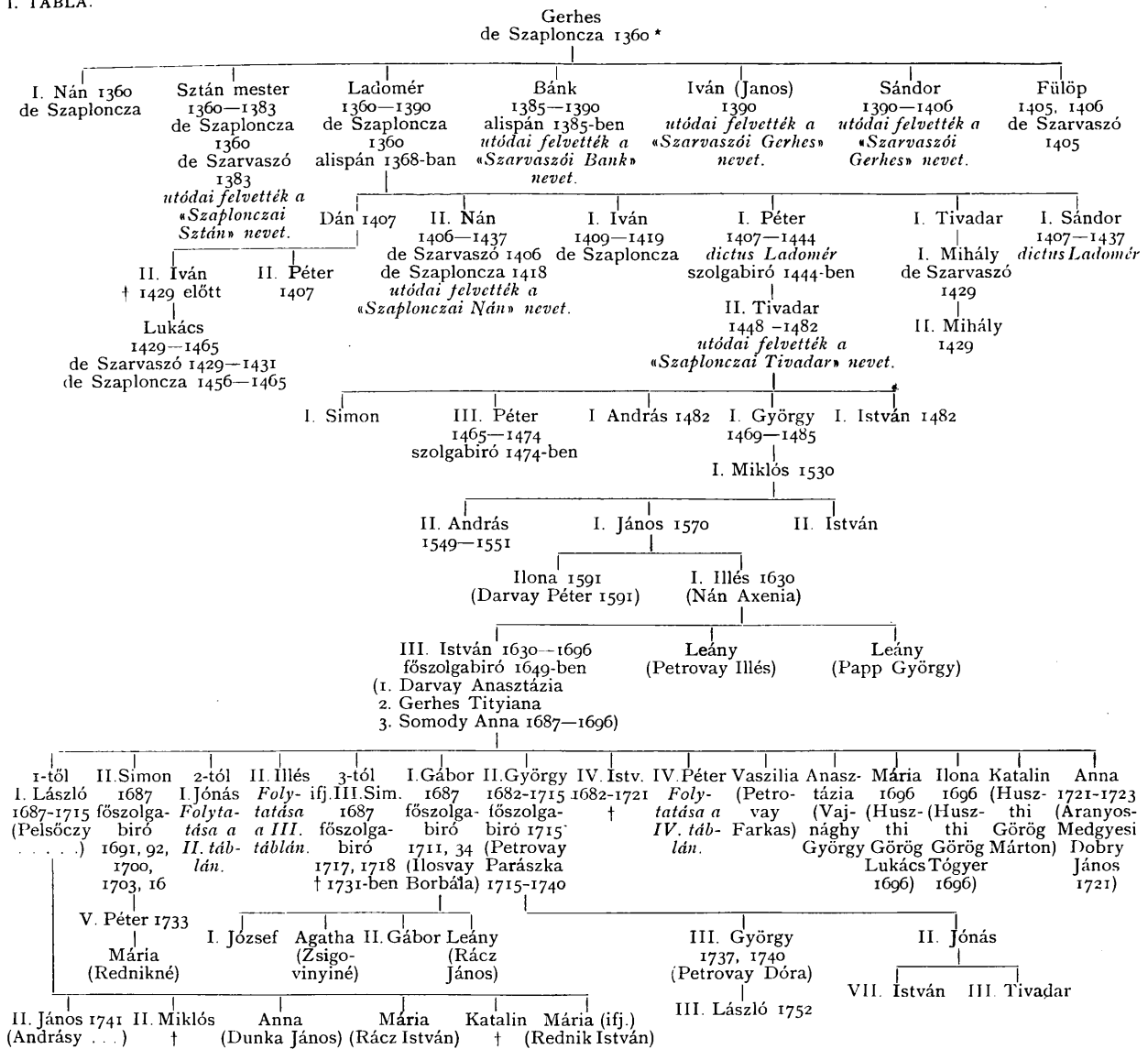
II. Simon (*III. István* fia) 1691, 1692, 1700, 1703 és 1716-ban főszolgabíró volt a szigeti járásban. Egy fia maradt csak *V. Péter*, a kinek neve 1733-ban említetik. Egyetlen leányát *Máriát Rednik* vette nőül s így *II. Simon ága is megszakadt*.

* * *

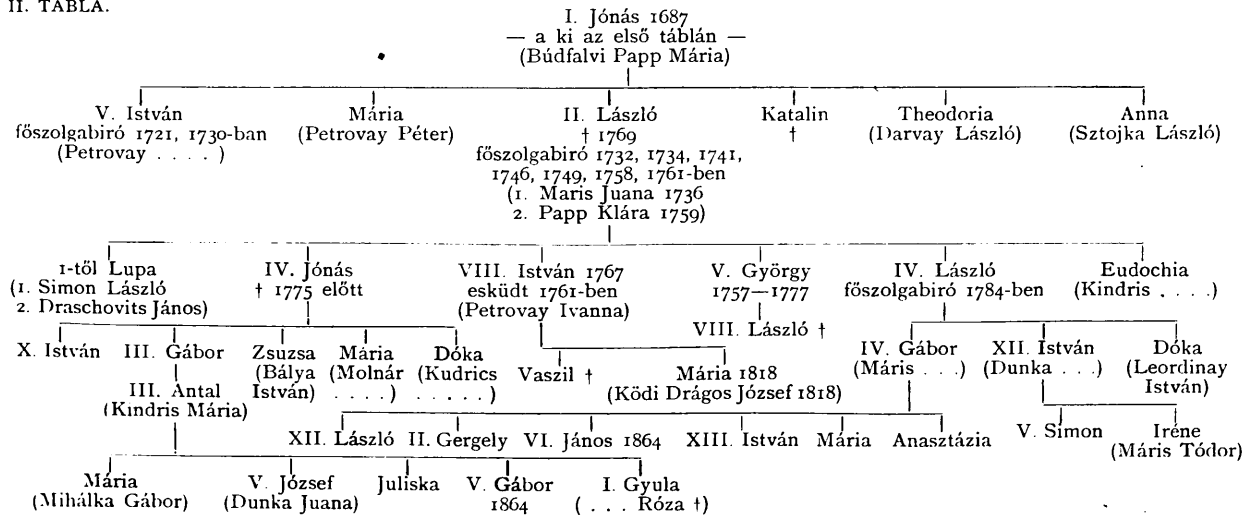
I. Jónásról (*III. István* fia) csak annyit tudunk, hogy osztályrészül az alsó-rónai jószágot kapta. Nejétől *Búdfalvi Papp Mária*tól két fia és négy leánya maradt: *V. István*, *II. László*, *Mária Petrovay Péterné*, *Theodózia Darvay Lászlóné*, *Anna Sztojka Lászlóné* és a hajadon korában elhalt *Katalin*.

V. István szigetjárasi főszolgabíró volt 1721

I. TÁBLA.

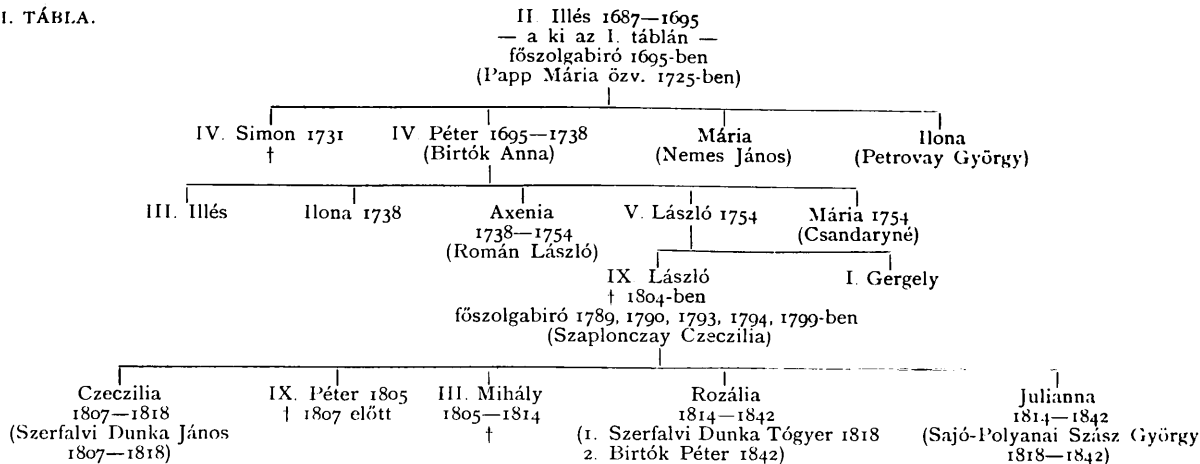

II. TÁBLA.

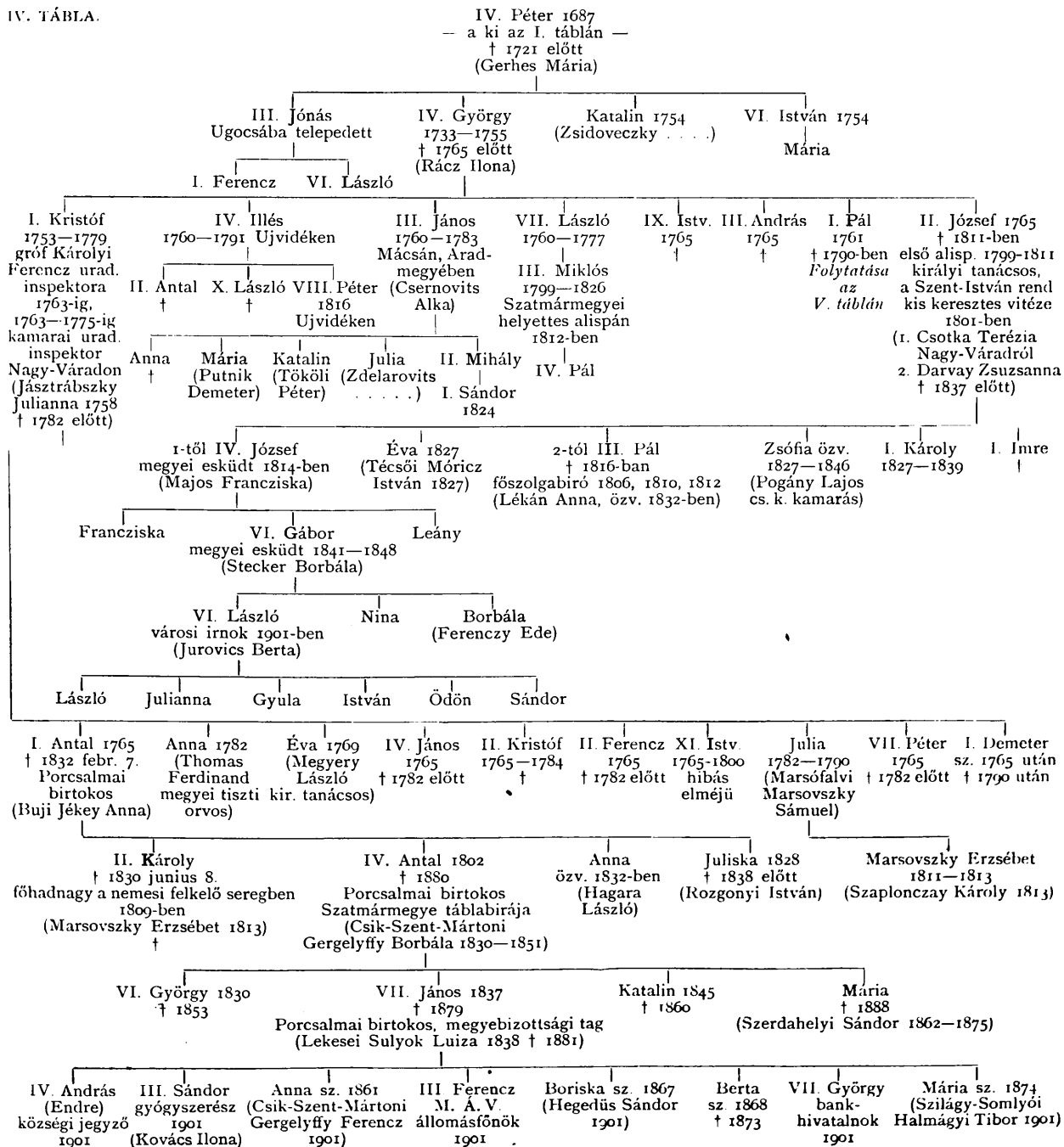

* A nevek mellett lévő számok azon évet jelentik, a melyben az illető neve mint élőe említették meg az okmányokban.

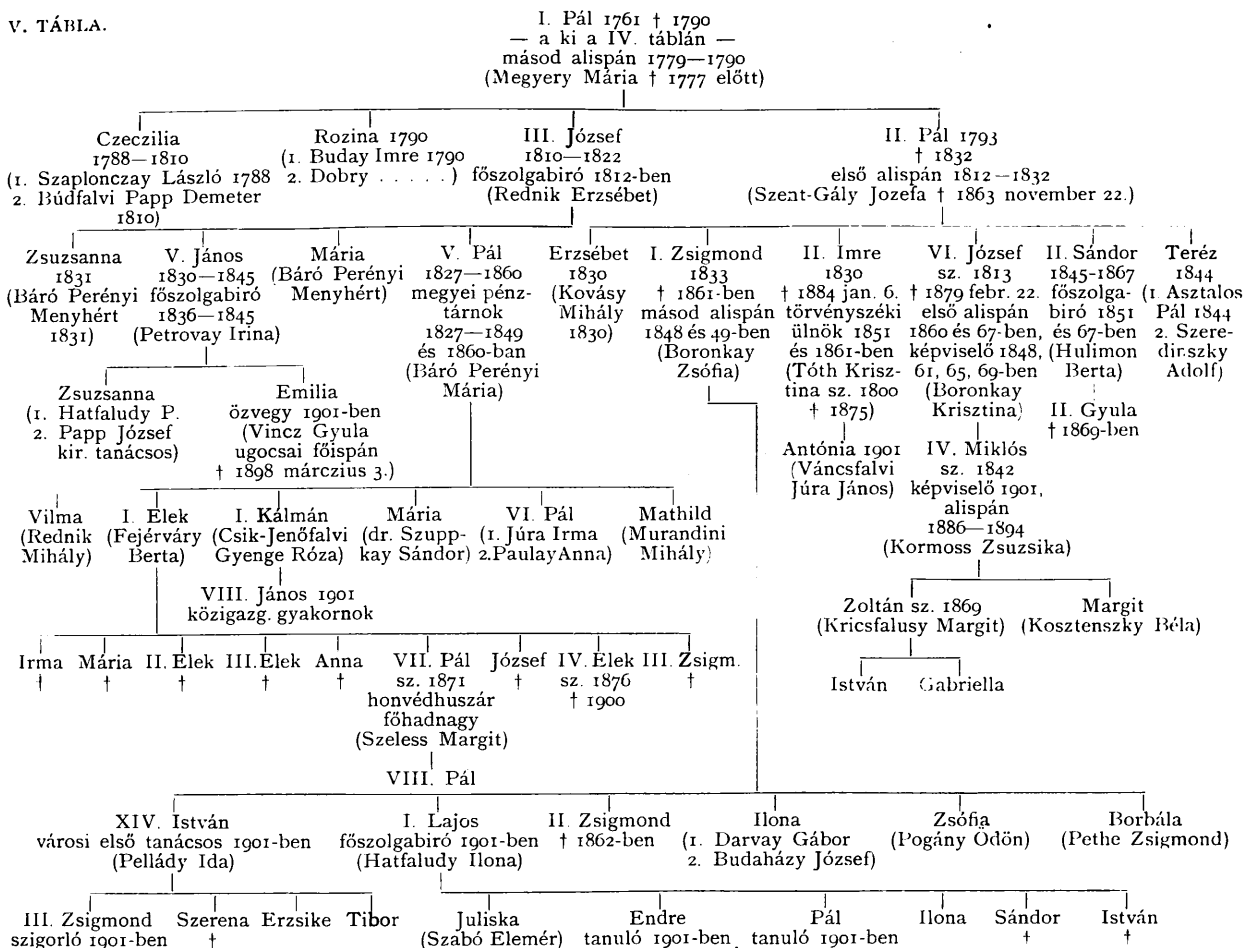
III. TÁBLA.

IV. TÁBLA.

V. TÁBLA.

és 1730-ban, *Ifju Istvánnak* nevezetett, neje *Petrovay* leány volt, de gyermekeik nem maradtak.

II. *László Konyhai Máris Fuánát* vévén el feleségül, vele Konyhára telepedett, de birt Kis-Bocskón, Dragomérfalván, Rozávyán, Sajón, Sajó-Polyánán, Glódon, Sztatinkán, Petrován, Leordinán, Alsó- és Közép-Vissón, Ruszkován és Rusz-Polyánán is. 1732, 1734, 1741, 1746, 1749, 1758 és 1761-ben főszolgabíró volt a felső járásban, meghalt 1769-ben. *Máris Fuana* halála után újból megnősült, de második neje *Papp Klára* magtalan volt. Első feleségétől négy fia és két leánya maradt: IV. *Fónás*, VIII. *István*, V. *György*, IV. *László*, *Lupa*, elébb *Simon László*, utóbb *Dra-schovits Jánosné* és *Endochia Kindrisné*.

V. *György* 1757-ben született, iskoláit Szigeten és Nagy-Bányán végezte, egyebet nem tudunk róla. Egy fia maradt VIII. *László*, de ennek nem maradtak utódai.

VIII. *István* 1761-ben megyei esküdt volt,

Petrovay Joannától született fia, *Vaszil*, korán elhalt, leánya *Mária*, *Ködi Drágos Fózsef* főszolgabíróhoz ment nőül.

IV. *Fónás* 1775-ben már nem volt életben, utódait mutatja a leszármazási tábla. Közülök:

I. *Gyula* mint róm. kath. tanító Jászladányon halt el 1894 táján gyermektelenül.

IV. *László* 1784-ben főszolgabíró volt, maradécai szintén a leszármazási táblán láthatók.

* * *

II. *Illés* (III. *István* fia) Szaplanczán lakott, 1695-ben szigetjárasi főszolgabíró volt. Nejétől *Papp Máriától*, a ki 1725-ben mint özvegy még életben volt, két fia és két leánya maradt: IV. *Simon*, IV. *Péter*, *Mária Nemes Jánosné* és *Ilona Petrovay Györgyné*.

IV. *Simon* 1731-ben táblabíró volt, családot nem alapított.

IV. Péter 1695-ben született Szaploneczán s ott is tartotta lakását. Feleségétől *Birtók Annától* két fia és három leánya maradt: *III. Illés*, *V. László*, *Ilona*, *Axenia Román Lászlóné* és *Mária Csandaryné*.

III. Illésről mit sem tudunk.

V. László 1754-ben élt és két fiut hagyott hátra: *IX. Lászlót* és *I. Gergelyt*.

I. Gergelyről sincs semmi adatunk.

IX. László főszolgabíró volt a felső járásban 1789, 1790, 1793, 1794 és 1799-ben. Állandóan Joódon lakott, de birta a joódi részjószágon felül egész Szinevér-Polyánkát és Lyakoveczet 87 jobbágygal, továbbá Tyuszkán, Ricskán, Ó-Holyatinban, Kalocsán, Kelecsenben, Obliaszkán, Vajnagon, Szaploneczán, Alsó-Vissón, Mojszinban, Disznópatakon, Barczánban, Sajó-Polyánán, Glódon, Rozsályán, Konyhán, Kis-Bocskón, Dragomérfalván, Gyulafalván, Somfalván, Hosszumezőn, Szigeten, sőt még Erdélyben is voltak birtokai. Neje *Szaplonczay Czeccilia* utóbb Búdfalvi Papp Demeterhez ment férjhez. Két fia és Három leánya maradt: *IX. Péter*, *III. Mihály*, *Czeccilia Szerfalvi Dunka Jánosné*, *Rozália*, elébb *Szerfalvi Dunka Togyer*, utóbb *Birtók Péter* házastársa és *Julianna Sajó-Polyanai Szász György* felesége.

IX. Péter elhalt 1807 előtt nőtlenül.

III. Mihály 1814-ben osztozott meg három leánytestvérével, de akkor a szaploneczai, joódi, konyhai, alsó-vissói és az Erdélyben fekvő birtokok el voltak zálogosítva. Gyermektelenül halt el s benne *II. Illés* ágának magva szakadt.

* * *

III. Simon, az ifjabb (III. István fia), 1717 és 1718-ban szigetjárasi főszolgabíró volt s egyike azon hőseknek, a kik 1717 szeptember 4-ikén a borsai szorosban *tönkre verték* a 10—12,000-nyi *tatár hadakat*. Gyermekai nem maradtak.

* * *

I. Gábor elébb Szaploneczán, utóbb élte fogytáig felesége birtokán, Taraczközön lakott, 1711, 1722, 1725, 1732 és 1734-ben szigetjárasi főszolgabíroságot viselt. Nejétől *Ilosvay Borbálától*, Ilosvay Péter és Csomaközy Katalin leányától két fia és két leánya maradt: *I. József*, *II. Gábor*,

Agatha Zsigovinyiné és egy ismeretlen nevű *Rica Jánosné*.

I. Józsefnek és *II. Gábornak* nem maradván utódai *I. Gábor* ága nem terjedt tovább.

* * *

II. György (III. István fia) 1682-ben alszolgabíró volt, 1714 és 1715-ben pedig a felsőjárasi főszolgabíroságot viselte, a mikor Közép-Vissón lakott. Nejétől *Petrovay Parászkától* két fia maradt: *III. György* és *II. Jónás*.

III. György Petrovay Farkas főszolgabíró és Szacsali Papp Lupa leányát *Dórá*t vette nőül, de csakhamar elhalálozott. Özvegye Ködi Drágos Jánoshoz ment férjhez. Egyetlen fia, *III. László* 1752-ben életben volt, de utóbb nem hallunk felőle semmit.

II. Jónásnak két fia maradt: *VII. István* és *III. Tivadar*, de ezeknek sem lévén gyermekei, *II. György* ágát *sírba vitték*.

* * *

IV. Istvánról (III. István fia) épen semmi adat sem maradt reánk, lehet, hogy a közéletben részt nem véve egyedül csak gazdálkodással foglalkozott, de 1721-ben még életben kellett lennie, mert különben nem nevezték volna mostoha testvérbátyja *I. Jónás* fiát *V. Istvánt ifju Istvánnak*. Családot nem alapított.

* * *

IV. Péter (III. István fia) nem szerepelt a közéletben, 1721-ben már nem volt élethen. Feleségétől *Gerhes Mária*tól három fia és egy leánya maradt: *III. János*, *IV. György*, *VI. István* és *Katalin Zsidoveczkyné*. Atyjok, hogy családját illő módon eltarthassa, adósságokba verte magát, ezért aztán kénytelen volt birtokai legnagyobb részét zálogba vetni s holta után fiainak nagyon kevés jutott osztályrészbe.

VI. István, a kinek csak egy *Mária* nevű leánya volt, megmaradt ugyan Máramarosban, de

III. Jónás itt hagyva csekélyke örökét Ugocsamegyébe telepedett ki, mert valószínűleg odavaló leányt vett nőül. Két fiáról van tudomásunk: *I. Ferenczről* és *VI. Lászlóról*, ezek is ott laktak, esetleges utódaikat azonban nem ismerjük.

IV. György szintén elköltözött a megyéből s

lakását Bereg vármegyébe tette át feleségének, *Rácz Ilonának* birtokára. Házassága gazdagon meg lett áldva gyermekekkel, a kiket olyan irányban nevelt, hogy a megyei, igen csekély fizetésű tisztségre ne vágyakozzanak, a mely akkor valóban *tiszttség, nobile officium*, vagyis *ingyenes hivatal* volt, a mire csak vagyonos ember vállalkozhatott, no de jobb is volt a közigazgatás, gyorsabb és olcsó az igazságszolgáltatás, nem vált még közönséges kenyérkereseti pályává, nem sülyedt még hivattalá, s a fiuk csakugyan más módon igyekeztek nagy tehetségeiket (családi örökség a Szaplóczayaknál) érvényesíteni, vagyont szerezni, hogy az elzálogosított ösről maradt birtokokat kiváltva, a családot ismét régi fényére emeljék. Midőn *IV. György*, a kinek ma is virágzó ága a legterjedelmesebb s a legkiválóbb férfiak termette, 1755 és 1765 között Nagy-Károlyban elhalálozott, a hol egyik fiánál élte le utolsó éveit, fiai már mindannyian tehető emberek voltak: *I. Kristóf, IV. Illés, III. János, VII. László, IX. István, III. András, I. Pál és II. József*.

IX. István és *III. András* 1765-ben még életben voltak, de utódok hátrahagyása nélkül haltak el nem sokára, valószínűleg a gróf Károlyiak uradalmában voltak mint gazdatisztek alkalmazva.

IV. Illés szintén a gr. Károlyiaknál szolgált, 1760-ban hódmezővásárhelyi igazgató volt, utóbb Ujvidéken lakott Bács vármegyében s ott élt még 1791-ben is. Három fia maradt: *II. Antal, X. László* és *VIII. Péter*, de 1824 előtt mindnyájan elhaláloztak gyermektelenül.

III. János is a gr. Károlyiaknál vetette meg vagyonságának alapját. 1760-ban, a mikor uradalmi tisztartó volt, zálogba kapta Antal gróftól 10 évre a bihar-vármegyei egész géczy jószágot 15,000 frtéért, 3000 frtig terjedhető szabad építkezéssel. Utóbb Arad vármegyébe Mácsára tette át lakását, a hol 1783-ban még életben volt. Nejétől, az előkelő családból származó *Csernovics Alkától* egy fia és három leánya született: *II. Mihály, Mária Putnik Demeterné*, Putnik József temesvári püspök édes anyja, *Katalin Tököli Péterné, Julia Zdelaroviczné* és *Anna*, a ki hajadon korában halt el.

II. Mihálynak egyetlen fia *I. Sándor* 1824-ben még életben volt, de családot nem alapított.

VII. László is testvérei példáját követve, ő is a gr. Károlyiaknál alapította meg szerencsését, 1760-ban tisztartó volt. Egyetlen fia:

III. Miklós Farkasazon lakott, a hol valószínűleg még atyja szerzett birtokot, 1812-ben mint Szatmár vármegye helyettes alispánja szerepelt. Fiának *IV. Pálnak* sorsáról és esetleges utódairól semmit sem tudunk.

I. Kristóf kora ifjúságától fogva működött a gr. Károlyiak szatmár-vármegyei uradalmában mint gazdatiszt, a hol fokról-fokra emelkedve végre inspektorrá neveztetett ki s ezen hivatalt 1763-ig viselte, a mikor a nagy-váradai kamarai uradalomnak lett az inspektora és Bihar vármegyének táblabírája. 1782-ben már nem volt életben. 1758-ban fiúagra örökösen, a leányagra pedig 4617 rhénes frt és $7\frac{1}{2}$ krajczárba beírva kapta gr. Károlyi Ferencztől annak Porcsalmán és Ökörítón lévő összes birtokait, úgy hogy az azokhoz tartozó más falvak határában fekvő elidegenített jószágokat is magához válthassa és örökösen birhassa. Nagy-Károlyban házat, a szatmári hegyen pedig szőlőt szerzett. Felesége után Bereg megyében Bégányban és Szatmármegyében Sályiban is voltak jószágai, mely utóbb nevezett faluban és Pátyodon 1500 rhénes forintért vásárolt fekvőségekkel szaporította birtokait. Neje *Jásztrábszky Julianna*, Jásztrábszky János (+ 1753 előtt) és Szakmáry-Bencze Krisztina leánya, szépanyja Bencze Sámuelné, Gersenyi Dániel leánya Erzsébet által a bereg-vármegyei ösrégi Gersenyi családból származott. Tíz élő gyermekök maradt, hét fiu és három leány: *I. Antal, IV. János, II. Kristóf, II. Ferencz, XI. István, VII. Péter, I. Demeter, Anna Thomas Ferdinand* orvostudor, Szatmár vármegyei tisztiorvos, *Éva Megyery László* királyi tanácsos és *Julianna Marsófalvi Marsovszky Sámuel* házastársa.

II. Ferencz, VII. Péter és *IV. János* 1782-ben már nem voltak életben, a mikor testvéreik szüleik halála után megosztottak a hagyatékon.

II. Kristóf és *I. Demeter*, a ki csak 1765 után született, nem alapítottak családot.

XI. István hibáselméjű volt, testvérbátyjánál *I. Antalnál* ápolták Porcsalmán, a hol még 1800-ban is életben volt.

I. Antalnak a porcsalmái birtok jutott örökül, de feleségével, a régi nevezetes, már az árpád-

házi királyok alatt birtokos Buji *Jékey* család leányával *Annával* Géberjénben is jószághoz jutott. Meghalt Porcsalmán 1832 február 7-ikén. Két fia és két leánya ért emberkort: *II. Károly*, *IV. Antal*, *Anna Hagara Lászlóné* és *Fuliska Rozgonyi Istvánné*.

II. Károly 1786-ban született, az 1809. évi nemesi fölkelésben mint főhadnagy vett részt, utóbb gazdálkodással foglalkozott, miglen 1830 június 8-ikán vérhas és tüdősorvadásban elhalálozott. Neje unokahuga *Marsovszky Erzsébet* volt, a kit gyermektelen nagynénjöknek Annának férje Thomas Ferdinand orvostudor és Szatmár-megye tiszti orvosa 1811-ben kelt végrendeletével általános örökösévé tett volt. Gyermekük nem maradtak.

IV. Antal Szatmár vármegye táblabírája elbontatván a régi udvarházat, 1851 és 1852-ben újat építtetett Porcsalmán egészen égetett téglából, 110,000 darab ment rá és 4665 váltóforint 37 krajczárba került. Meghalt 1880-ban. Nejével, *Csik-Szent-Mártoni Gergelyffy Borbálával* Mária-Pócson kapott birtokot, de azt gyermekei 1862-ben elcserélték nagybátyjok Gergelyffy János porcsalmái birtokáért. Igen késő agg korában 1880-ban halt el, túlélve két fiát és egyik leányát. Megnevezett feleségétől Gergelyffy Borbálától két fia és két leánya született: *VI. György*, *VII. János*, *Katalin* és *Mária Szerdahelyi Sándorné*.

VI. György született 1830-ban Porcsalmán. Iskoláit Mária-Pócson a Szent-Bazil rendi szerzetesek gymnasiumában kezdte meg, 1848-ban Kassán folytatta. Meghalt nőtlenül 1853-ban Porcsalmán.

Katalin is hajadonan halt el 1860-ban.

VII. János tanulmányait Mária-Pócson, Nagy-Károlyban és Szatmártt végezte, azután porcsalmái gazdaságát vezette. 1857-ben nőül vette *Lekcsei Sulyok Lujzát*, a ki 1881-ben halt el s a kitől négy fia és négy leánya született: *IV. András* (Endre) *III. Sándor*, *III. Ferencz*, *VII. György*, *Anna Csik Szent-Mártoni Gergelyffy Ferencz* földbirtokos neje Nyiregyházán, *Boriska Hegedűs Sándor* városi főkapitány felesége Szilágy-Somlyón, *Berta* meghalt 1873-ban, és *Mária Szilágy-Somlyói Halmágyi Tibor* házastársa Erzsébet-városon.

IV. András született 1858 május 9-ikén, megye-

bizottsági tag és községi jegyző Szilágy-Nagyfaluban, nőtlen.

III. Sándor született 1859 augusztus 14-ikén, megye-bizottsági tag és gyógyszerész Szilágy-Somlyón. Neje *Kovács Ilona* született 1868-ban. Gyermekük nincsenek.

III. Ferencz született 1862-ben, a magyar állam vasutak állomásfőnöke Tisza-Polgáron, nőtlen.

VII. György született 1871-ben, bankhivatalnok Budapesten, nőtlen.

* * *

II. József (a IV. táblán álló IV. György fia valószínűleg ügyész lehetett a gr. Károlyiak uradalmában a hol testvérbátyjai gazdasági főtisztek voltak, atyja halála után azonban, kiről már elmondottuk, hogy Nagy-Károlyban halt el 1765 előtt, csakhamar visszatért Máramaros vármegyébe és Szaplóczán telepedett le. Valószínű, hogy első nejének, *Cotka Teréziának*, a kivel testvérbátyja Kristóf kamarai inspektor útján ismerkedhetett meg Nagy-Váradon, tetemesebb készpénzhozománya volt s azon váltott vissza az ősi vagyomból. 1765-ben már szigetjárás főszolgabíró volt, 1782-től 1799-ig a másodalispáni, ettől fogva pedig haláláig 1811-ig az első alispáni tisztelet töltötte be. 1801-ben királyi tanácsos és a Szent-István rend kiskeresztes vitéze lett. Első neje korai halála után nőül vette *Darvay Zsuzsannát*, Darvay Gábor és Ilosvay Fruzsina leányát. A két házasságból hat gyermeke született, az elsőből: *IV. József* és *Éva Técsői Mórincz Istvánné*, a másodikból pedig: *III. Pál*, *I. Károly*, *I. Imre* és *Zsófia Csebi Pogány Lajos* csász. és kir. kamarás felesége.

IV. József megyei esküdt volt 1814-ben. Nejétől *Majos Francziskától* egy fia: *VI. Gábor* és két leánya maradt: *Francziska* és egy ismeretlen nevű.

I. Imre nőtlenül halt el.

I. Károly 1827-ben tiszteletbeli megyei aljegyző volt, szintén nőtlenül halt el Szaplóczán.

III. Pál szigetjárás főszolgabíró volt 1806, 1810 és 1812-ben. Özvegye *Zékán Anna* 1832-ben még életben volt. Gyermekük nem maradtak.

VI. Gábor 1837 és 1838-ban tiszteletbeli, 1841-től 1848-ig pedig rendszerinti megyei esküdt volt. Feleségétől *Stecker Borbálától* egy fia és két

leánya ért emberkort: *VI. László, Nina és Borbála Ferenczy Edéné.*

VI. László, városi irnok Szigeten. Neje *Furovics Berta*, gyermekeik: *László, Julianna, Gyula, István, Ödön és Sándor.*

* * *

I. Pál (IV. György fia) szintén visszatért Nagy-Károlyból Máramaros megyébe s ott 1761-ben aljegyző, 1767-ben főjegyző, 1779-ben pedig másodalispán lett, mely tisztségre aztán haláláig 1790-ig minden tisztépítő széken újból meg lett választva. Neje *Megyery Mária* (elhalt 1777 előtt) rokonsága révén örökölte Joódi Bálya Mihály első alispán összes vagyonát. Két fia és két leánya maradt: *III. József, II. Pál, Czeccilia* elébb *Szaplonczay Lászlóné*, utóbb *Büdfalvi Papp Demeterné* és *Rozina*, először *Buday Imréné*, másodszor pedig *Dobrayné.*

III. József 1810-ben másod-főpénztárnok, 1812, 1813 és 1822-ben felsőjárású főszolgabíró volt. Feleségétől *Rednik Erzsébettől* két fia és két leánya született: *V. János, V. Pál, Zsuzsanna báró Perényi Menyhétné* és *Mária* ugyanazon *br. Perényi Menyhért* második neje.

V. János 1830-ban kaszójárású alszolgabíró, 1833-tól 1836-ig hadi pénztárnok, 1836-tól 1845-ig pedig főszolgabíró volt a kaszói járásban. Nejétől *Petrovay Irinától* csak két leánya maradt: *Zsuzsanna* elébb *Hatfaludyné*, azután *Papp József* királyi tanácsos felesége és *Emilia Vincz Gyula* ugocsamegyei főispán hitvese, 1898 márczius 2-ika óta pedig özvegye.

V. Pál Dragomérfalván lakott, 1827-től 1849-ig megyei főpénztárnok volt, s ezen tisztségre 1860-ban is megválasztott. Feleségétől *báró Perényi Mária*tól három fia és három leánya született: *I. Elek, I. Kálmán, VI. Pál, Vilma Rednik Mihályné, Mária dr. Szuppkay Sándorné* és *Mathild Murandini Mihályné.*

I. Elek lakik Batáron, Ugocsamegyében. Neje *Románfalvi Fejérvári Berta*, kitől kilencz gyermeke született: *Irma, Mária, II. Elek, III. Elek, Anna, VII. Pál, József, IV. Elek* és *III. Zsigmond*, de ezek közül csak kettő ért emberkort: *VII. Pál* és *IV. Elek.*

IV. Elek 1876-ban született, de 1900-ban mint ugocsamegyei batári birtokos nőtlennel halt el.

VII. Pál született 1871 január 8-ikán, főhadnagy a 4-ik honvéd-huszár ezredben. Neje *Kisjáczi Szeless Margit*, egy fia van *VIII. Pál.*

I. Kálmán 1868-ban csendbiztos, 1873-ban pedig bírósági végrehajtó volt. Felesége *Csik-Fenőfalvi Gyenge Róza*, egyetlen fiuk: *VIII. János* (I. Kálmán fia) született 1873-ban, közigazgatási gyakornok Bereg vármegyénél, nőtlén.

VI. Pál (I. Elek testvére) 1873-ban csendbiztos volt, meghalt 1900-ban. Első neje *Váncsfalvi Jura Irma* volt, a második *Paulay Anna*; gyermekei nem maradtak.

II. Pál (I. Pál fia) 1793-ban mint tiszteletbeli aljegyző kezdte meg a megyei tisztviselői pályát; 1794-ben rendszerint aljegyző, 1799, 1804 és 1808-ban kaszójárású főszolgabíró, 1811-ben pedig másodalispán lett, de már a következő évben 1812-ben első alispánná választott, s ezen állásban aztán meg is maradt egészen 1832-ben bekövetkezett haláláig. Lakását Joódon tartotta. Neje *Szent-Gály Jozefa*, Szent-Gály József udvari tanácsos, kamarai igazgató és Mikovinyi Erzsébet leánya volt, meghalt 1863 november 22-ikén. Négy fia és két leánya maradt: *I. Zsigmond, II. Imre, VI. József, II. Sándor, Erzsébet Kovásy Mihályné* és *Terézia* előbb *Asztalos Pál*, utóbb *Szeredinszky Adolf* neje.

II. Imre 1830-ban első aljegyzővé választott, utóbb a kényuralom behozataláig köztisztviselőben álló megyetörvényszéki táblabíró volt, mely állásra 1861-ben is megválasztott, meghalt 1884 január 6-ikán. Neje *Tóth Krisztina* született 1800-ban, elhalt 1875-ben. Csak egy leánya maradt: *Antonia Váncsfalvi Jura János* nyugalmazott királyi járásbíró hitvese Felső-Vissón.

II. Sándor ügyvéd, 1845-től alszolgabíró, 1851-ben és 1867-ben pedig főszolgabíró volt. Feleségétől *Hulimon Bertától* csak egy fia maradt: *II. Gyula*, de 1860-ban 18 éves korában elhalálozott mint joghallgató.

I. Zsigmond egyike volt Máramaros vármegye legtiszteltebb férfinak, tiszta, erős és határozott jellem. 1833-tól 1844-ig felsőjárású főszolgabíró, 1848 és 1849-ben pedig másodalispán volt. Meghalt 1861-ben. Menyasszonya *Sajó Mán Karolina*, Mán László alispán és Váncsfalvi Jura Ilona leánya elhalálozván, *Boronkay Zsófiát* Boronkay Miklós első alispán és Csebi Pogány Krisztina leányát vette nőül, kitől három fia és három leánya szü-

letett: XIV. István, I. Lajos, II. Zsigmond, Ilona előbb Darvai Gábor, utóbb Budaházy József neje Zsófia Pogány Ödönné és Borbála Pethe Zsigmondné.

II. Zsigmond elhalt 1862 november 8-ikán 6 éves korában.

XIV. István Sziget város első tanácsosa. Felesége Pellády Ida, gyermekeik közül Szerena elhalálozott, Zsigmond, Erzsike és Tibor élnek.

II. Lajos szigetjárasi főszolgabíró. Neje Hatfaludy Ilona, gyermekeik: Juliska Szabó Elemér megyei aljegyzőné, Endre, Pál, Ilona, Sándor és István, a két utóbbi azonban elhalálozott.

VI. József, szül. Szigeten 1813 márczius 17-ikén. Az alsóbb iskolákat Szigeten a római katolikus gymnasiumban, a bölcsészeti és jogi tanulmányokat pedig Egerben végezte be 1833-ban, a mikor azonnal tiszteletbeli aljegyzővé, 1838-ban pedig rendszerinti másodjegyzővé neveztetett ki, mely állásban lankadatlan szorgalmat és a közügyek iránt buzgó érdeklődést tanusítván, ott alapította meg jövőjét, ott szerezte meg főleg azon sokoldalú ismereteket és gyakorlatot, mely őtet a megyei tisztviselők legkiválóbbjainak sorába emelte fel. 1841-ben a tiszavölgyi járás alszolgabírájává választatott. 1843-ban kezdett az ellenzék szervezkedni s azok sorában, kikből a megye későbbi zászlóvivői emelkedtek ki, ott találjuk őtet is az előharcosok: Mán József, Asztalos Pál, Szöllösy Balázs és a Móricz testvérek társaságában. 1845-ben egyhangulag választatott meg a felsőjárás főszolgabírájává, mely tisztét általános megalégedésre töltötte be 1848 júniusig, a mikor a szigeti választókerület nagy lelkesedéssel képviselőül küldötte az országgyűlésre. Még azon év október 5-ikén kiküldötte a kormány Lipótvárba, hogy hirdesse ki a kegyelmet a nasszói határőrezrednek, a mely a magyar felelős miniszteriumnak az engedelmességet megtagadván, a lázadó szerbek ellen táborba szállani vonakodott. Részt vett az insbrucki küldöttségben, a mely V. Ferdinánd királyt Magyarországra hívta meg, sajnos, hogy eredménytelenül. Tagja volt a szeptember 11-iki küldöttségnek is, a mely arra kérte az uralkodót, hogy br. Jellasics József horvát bán táborának visszavonulását rendelje el. A világosi fegyverlerakás, illetőleg az országgyűlés szétoszlása után veresmarti birtokára vonult vissza, de a császári kormánybiztos Szigetre

internálta, a pesti hadi törvényszék pedig 1850 február 4-ikén halálra és vagyonvesztésre ítélte, azonban Haynau, elbocsáttatása feletti bosszújában, az ítélet kihirdetése után azonnal, sok másokkal együtt neki is megkegyelmezett. A halálos ítélet főbb indokai voltak: az, hogy az országgyűlésen az 1849. évi április 14-iki trónvesztettség kimondása után is tevékeny részt vett, az ujonczokat megszavazta s hogy Kossuthnak továbbra is követője maradt, az ítéletben azon tollharcz is fel van hozva terhére, melyet a «Márczius 15-ike» című hirlapban Mihályi Gábor kormánybiztos védelmére vivott volt. A pesti «Neugebäude»-ből hazatérve, visszavonultan élt családjának és gazdaságának Veresmarton, a hol már elébb szép és kényelmes úrilakot építtetett, azonban az általános csüggedés kora után felátadott nemzeti mozgalom ismét igénybe vette minden tevékenységét. Ott látjuk őt azóta újból a közügy élén, úgy a politikai, mint a társadalmi téren lankadatlanul bátorítva és tanácsolva. Az ő elnöklete alatt alakult meg a «Máramarosi Gazdasági Egyesület», de a melynek fejlődését meggátolták az akkori politikai viszonyok, s csak az 1861-ben beállott kedvezőbb viszonyok között lendülhetett fel.

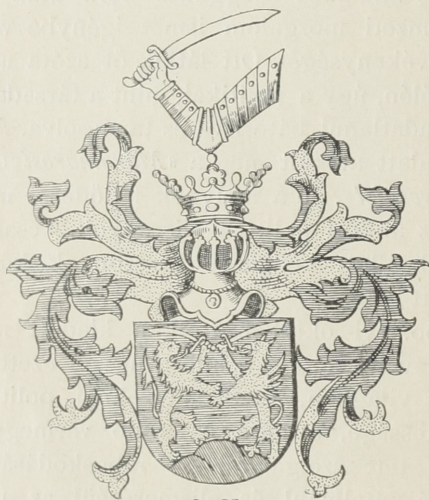
Az 1860. évi október 20-ikán kiadott nyílt rendelet következtében beállott, úgynevezett alkotmányos világban, hazafias érzelmei, politikai következetessége, a haza és szülő vármegyéje érdekében tett szolgálatai és raboskodásának szenvedései jutalmául és elismerésül az 1860. december 13-iki tisztujítás alkalmából egyhangulag első alispánná választatott, s az 1861. április 2-ik napjára egybehívott országgyűlésre szintén egyhangulag küldetett fel képviselőül a szigeti választókerületből. Rendíthetetlen következetességgel és férfias kitartással a gyászos véget ért gr. Teleki László vezetése alatti «határozati» párt soraiban küzdött többi máramarosi képviselő-társaival együtt. Nem győzhettek, Almássy Pál az 1849. április 14-ikén tartott országgyűlési ülés elnöke úgy intézte a folyosón (mert nem volt képviselő) a szavazást, hogy csekély többséggel Deák Ferencz «felirata» lett elfogadva. Távolléte idejére a megyebizottság egyhangu határozatával az alispáni szék csak helyettségel töltetvén be, az országgyűlés feloszlása után újból átvette a megye kormányát

s vezette azt a legnagyobb buzgalommal, pontossággal és igazságszeretettel 1861 december 9-ikéig, a midőn — a provisorium behozatala következtében megszűnván az addig is csak látszólagos alkotmányosság — az egész tisztikarral együtt leköszönt, de továbbra is nagy tevékenységet fejtett ki a pártnak szervezésében és az erők összetartásában, miért is aztán fényes elismerésben részesült 1865-ben, a midőn minden ellentörekvés dacára újból egyhangulag választotta meg a szigeti választási kerületben a december 10-ikére egybehívott országgyűlésre, a hol a «baloldal», utóbb «balközép» soraiban küzdött a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel, de erős következetességgel a legitimitás tiszteletben tartása mellett az elkobzott alkotmány teljes vissza-

nem volt egészen népszerű. 1879 február 22-ikén elhalálozott, mulandó testét a föld takarja, de szelleme itt maradt közöttünk s emlékét soká meg fogja őrzeni az utókor. Nejét, a lelkes honleányt, bátyja Zsigmond feleségének testvérét *Boronkay Krisztinát* 1840 február 1-én vezette oltárhoz, de házasságából csak egy fia maradt:

IV. Miklós, 1842 április 16-ikán született. Előbb főszolgabíró, utóbb főjegyző volt 1886-ig, a mikor alispánná választott meg s ezt viselte 1894-ig, attólfogva országgyűlési képviselő. Neje *Kormoss Zsuzsánna*, Kecskeméti Kormoss Sándor és Tisza-Roffi Borbély Mária († 1866 október 7-ikén) leánya, kitől egy fia és egy leánya van: *Zoltán* és *Margit Kosztenszky Béláné*.

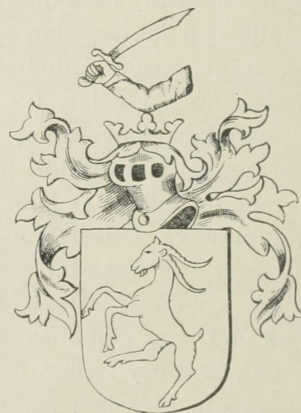
Zoltán született 1869 június 20-ikán, árvaszéki

1. SZ.

2. SZ.

3. SZ.

állítására érdekében. Megkezdődvén 1867-ben a megyék törvényhatósági működése, a május 2-ikán tartott tisztújításon ismét megválasztott egyhangulag az első alispáni székre, helye mindaddig, míg képviselőnek megmarad, éppen úgy mint 1861-ben csak helyettes által töltetvén be. Kerülete rendületlenül ragaszkodván hozzá, 1869-ben újból megválasztotta képviselőjének, de alispánságot már nem vállalt s helyette Irholczi Mihálka László főszolgabíró lett megválasztva. A képviselőségről 1871 végén leköszönvén, a máramaroszigeti királyi törvényszék elnökévé neveztetett ki. Midőn Sajói Mán József főispán 1876 december 15-ikén elhalálozott, Tisza Kálmán belügyminiszter ötöt akarta Máramaros vármegye élére állítani, de abban az időben a pártok előtt

ülnek. 1896 szeptember 6-ikán nőül vette Kricsfalusy Károly és Rossi Klementina fiának Kricsfalusy Vilmosnak, Nagyszöllősi Szöllősy Balázs és Szendy Róza leányától Szöllősy Rózától született leányát *Kricsfalusy Margitot*. Két gyermekük van: *István* és *Gabriella*.

* * *

A Szaplanczay család, mintegy 1765 óta használt czimerét az 1. sz. alatti rajz mutatja. Leírása következő:

Kék pajzsban hármass zöld hegyen jobbról vörösen fegyverzett arany oroszlán, balról hasonlóan fegyverzett arany griff áll egymással szemközt; első egyik lábukkal görbe kardot tartva viaskodni látszanak. A koronás sisakon könyökben hajlitott pánczélos kar kivont kardot tart,

NYOMT. ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN.

A PETHENDI BUDAI CSALÁD CZIMERE 1454-BŐL.

Sisaktakaró mindkét oldalról kék, arany. Azonban *Szaplonczay I. László* táblalábíró a 2. sz. alatt látható czimerrel — nyilvesszót tartó oroszlánnal pecsételt 1695-ben, *Szaplonczay Tivadar II. László* táblalábíró pedig 1758-ban a 3. sz. alatti czimert, álló vadkecskét s a sisakon kardot tartó kart, használta.

Az 1. sz. alatt bemutatott czimer el van ugyan ismerve a felsőbb hatóságok részéről, de hogy az itt láthatók közül melyik az eredeti, a valódi, vagy talán egy eddig még ismeretlen negyedik, azt csak ezután bővebb kutatások fogják bebizonyíthatni.

PETROVAY GYÖRGY.

VEGYES.

A Pethendi Budai család czimerlevele.

(Színes czimerképpel.)

A magyar középkori czimereslevelek egy eddig ismeretlen példányát mutatjuk be olvasóinknak, melyet V. László király Prágában, 1454 szeptember 18-ikán Pethendi Budai Osvaldnak adományozott.

A Pethendi Budai család Zala vármegye Petend nevű helységéből eredt,¹ hol az 1451., 1482. és 1513. években kelt oklevelek szerint három Pethendi család birtokos volt.²

A család idők folyamán átszarmazott, Vas, ^{+ Baranya} Veszprém, majd Közép-Szolnok, Zemplén, Bihar és Arad vármegyékbe, mely utóbbi két vármegyében 1805-ben és 1821-ben hirdettette ki nemességét. *(Itt nem az armatus alapja.)*

Ezuttal nem szándékozunk a család leszármazásával foglalkozni, csupán czimerlevelét vesztük vizsgálat alá.

A czimerszerző Pethendi Budai Osvald, az oklevél szövege szerint ősi nemes családból származott s a hadi pályán szerzett érdemei fejében régi nemességének megerősítése mellett, a következő czimert nyerte adományul: Veresben, derékon kinövő, nyakán arany nyillal átdöfött fekete medve, aranyos nyelvét kilógatja, míg a sebzési helyen vér csepeg alá. Sisakdisz: a paizs alak, a takarók veres-arany színűek.

A czimer az oklevél élén, annak felső bal sarkában vörös keretbe foglalt s arabeszekkel díszített zöld kárpiton nyugszik; méreteit tekintve, az ismertek közül a Bázna család 1434. évi és a Disznósiak 1454. évi czimeréhez áll legközelebb. Az oklevél szövege a következő:

Ladislau dei gratia rex Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. Austrieque et Stirie dux, ne non marchio Moravie etc. Tibi fideli nostro Oswaldo Budai dicto de Pethend, salutem gratiamque nostram regiam et favorem. A claro lumine throni regie maiestatis velut e sole radii nobilitates legitimo jure procedunt et omnium nobilitatum insignia a regia maiestate sic

¹ Ma hasonnevű pusztá Nagy-Kanizsa közelében.

² Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. III. k. 87. l.

dependent, ut non sit dare alicuius generositatis insigne quod a gremio non proveniat regie claritatis. Sane attendentes fidelitates et fidelium obsequiorum merita, quibus te, uti ex relatibus nonnullorum fidelium nostrorum didicimus, pro utilitate et tuendo pacifico statu, prefati regni nostri Hungarie in nonnullis exercitibus proxime exactis temporibus, contra emulos seu hostes regni prefati instauratis ac tum eisdem viriliter et animose decertando non parcendis rebus et persone tuis cum omni fidelitatis constantia ac ferventis animi zelo iuxta possibilitatis tue exigentiam prefato regno nostro Hungarie sacreque corone eiusdem et etiam nostre maiestati laudabiliter studuisti coque ferentius et diligentius in antea studebis complacere, quo te et tuos singularibus honorum gratiis a nostra celsitudine conspexeris fore insignitos tibi tuisque heredibus et posteritatibus universis ad usum armorum perpetuum hec arma seu nobilitatis insignia sive signum armature que in capite seu principio presentium literarum nostrarum suis appropriatis coloribus arte pictoria signata sunt, ac distinctius expressata, animo deliberato et ex certa nostre maiestatis scientia dedimus et contulimus ac ex habundantiori plenitudine nostre specialis gracie concedimus et presentibus elargimur ut tu tuique heredes et posteritates universe preacta arma seu nobilitatis insignia more aliorum nobilium, armis huiusmodi utentium amodo in antea ubique in preliis, hastiludiis, duellis, toreamentis ac allis omnibus exercitiis nobilibus et militaribus nec non in sigillis, anulis, cortinis, velis tentoriis domibus et generaliter in quarumlibet rerum et expeditionum generibus sub mere et sincere nobilitatis titulo, quali te et tuos heredes universos ab universis et singulis cuiuscunque conditionis, preeminentie, status, gradus vel dignitatis existant, harum notitiam habituris insignitos dici ac veros nobiles nominari et tenere volumus, ac etiam reputari, gestare, nec non omnibus et singulis gratiis honoribus ac libertatibus quibus ceteri proceres nobilesque et clientes regni nostri armis huiusmodi utentes quomodolibet de jure vel de consuetudine freti sunt et gavisari frui et gaudere possis atque valeas, de taliique singulari et specialis nostre gratie antidoto merito exultes et tanto ampliori studio ad honorem nostre regalis maiestatis tua in antea sollidetur intentio, quanto te largiori favore regio perventum conspicis et munere gratiarum. In cuius rei memoriam perpetuum presentes literas nostras secreto sigillo nostro, quo ut

¹ Ez a szó ki van pontozva.

rex Hungarie utimur inpendenti communitas duximus concedendas. Datum Prague feria quarta proxima post festum Exaltationis sancte crucis, anno domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. quinto-decimo, Bohemie vero primo.

(Alól): Ad commissionem domini regis Johannes episcopus Varadiensis cancellarius.

A teljesen jó karban levő oklevélről, foszlásnak indult veres-kék selyem zsinóron egy 8 cm. átmérőjű, szélein már kissé töredezett királyi pecsét csüng alá. A most közölt oklevél a család egy tagjának Buday Gyula ó-fehértói (szabolcs-vármegyei) birtokosnak levelesládájában őriztetik.

Dr. ifj. REISZIG EDE.

A Tornaiaikról.

A Tornaiaikkal Wertner Mór foglalkozott folyóiratunk 1892-ik évfolyamában, de elmulasztotta meghatározni a család nemzetségét. Ép ezért a genealogiának vélek szolgálatot tenni, ha egy oly tényre utalok, melynek alapján a Tornaiaik nemzetségét megállapíthatni gondolom.

Hogy ezt tehessem, előbb be kell bizonyítani, hogy a *Szent-Andrási Apród család* a Tornaiaik egyik oldalhajtása.

Ezen család őse szent-andrási Lőrincz.¹ *Szent-Andrást Tornaia birtokok vették minden oldalról körül.* Jósmafő, Petri, Szin, Perkupa, Dobódél, Rákó, Udvarnok, Torna, Ujfalu, Szent-Jakab, Debréte, Szalonna.

Lőrincznek egy fiát ösmerjük: szent-andrási Apród Istvánt.² Neki adományozta Károly király 1318-ban Felbaksa (Abaúj megye) birtokot.³ 1323-ban az egri káptalan Garadna birtokba iktatja be.⁴ 1323 december 8-ikán Károly király ezen adományát megerősíti.⁵ De ezen birtokot — tévedésből — ismét konfiskálták s azt Drugeth Vilmos a király rendeletére Göncz vár tartozékaihoz csatolta. István két árván maradt fia: András és Péter a királyhoz folyamodott, ki ezt 1327 október 28-ikán kiadott rendeletében az árváknak visszatadni rendelte.⁶

István nejét névleg nem ösmerjük. Első férje Forrai Jakab volt.⁷

András még 1351-ben is él, szintúgy Péter.⁸

Péternek két leánya volt: az idősebb Anna 1405-ben Aba nb. idai Chyrke Péterné, az ifjabb:

¹ Csoma, Abauj megye családai. 55. l.

² U. ott.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 463.

⁴ U. ott II. k. 64. l.

⁵ U. ott 105. l.

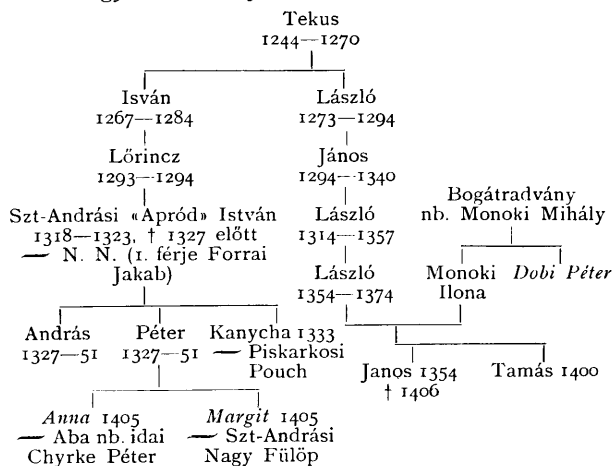
⁶ Csoma, id. h. A. II. k. 330. l.

⁷ Anjoukori okmtár, III. k. 55. l.

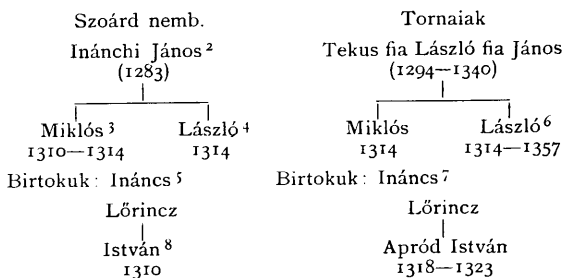
⁸ Csoma, id. h.

Margit Szent-Andrási Nagy Fülöpné. Ezek 1405-ben egyezkedtek Doby Péterrel Sz.-András, Garadna, Devecser, Ola, Navalyád, Bakta abauj-vármegyei és Fejő szabolcs-vármegyei birtokok felett. A két nőtestvérnek maradt: Szent-András, Devecser, Ola és Fejő.¹

Miért egyezkedtek? a mellékelt nemzedékrendi töredék magyarázza meg. De egyúttal megdönthetően be is bizonyítja, mit a topografiai érvek sejtettek, hogy az Apród család a Tornaia (Tekusfi) család egyik oldalhajtása.

De most lássuk a Tornaiaik nemzetségét. Szerintem a Tornaiaik Szoárd nembeliek. Bizonyítja az érveknek következő táblázatos összeállítás:

Gondosabb kutatások alapján, azt hiszem, Dózsa nádorról is be fog lehetni bizonyítani, hogy Szoárd nembeli. Erre utalnak a birtokviszonyok. Sőt a Tornaiaik czimere sem mond teljesen ellent e feltevésnek. Dózsa nádor őse Debreczeni Tamás fia Tekó (vagy Tekus). (Várad Reg. 138. sz.)
Ifj. KÁLLAY UBUL.

¹ Csoma, id. h.

² Wenzel, IX. k. 363.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 207.

⁴ Wertner, Magy. nemz. II. k. 343. l.

⁵ Wenzel, id. h.; Anjoukori okmtár, id. h.

⁶ Turul, 1892. évf. id. h.

⁷ U. ott 174. l.

⁸ Anjoukori okmtár, I. k. 207. l.

«Bocoloza» és «Curnisso».

XII. Benedek pápa egy 1337 április 28-ikán kiállított levelében többek között elmondja, hogy «Egidius dictus de Bocoloza» és «Stephanus dictus de Curnisso», a pécsi egyházmegyéhez tartozó világi emberek, kik hamisan azt állítják, hogy ők a bátai monostor kegyurai, e monostort több rendbeli erőszakoskodás által megkárosították, miért is az esztergami érseket felhívja, hogy ez ügyben kellőleg eljárjon.¹ Vajjon e két elferdített nevet meghatározták-e már valahol, nem tudom; jelen sorokban a meghatározandó két férfi családjáról akarunk egyet-mást előadni.

* * *

Midőn a szegzárdi apát 1267-ben Baranyamegyében fekvő peterdi birtokát Bodor nádori albírónak eladta, a beleegyező szomszédok sorában többiek között *Péter fia: Korumzoi István*, a (tolnamegyei) bátai apátság kegyura is szerepelt,² 1276 december 3-ikán pedig tanusítja a pécsi káptalan, hogy Csák nb. István bán fia Imre Baranyamegyében fekvő Kurumzovi birtokát a Kórógyiaknak eladta.³ Miután itt világosan ki van mondva, hogy az eladott birtok egyik oldalán a bátai (Bacha) monostor birtokával határos, kézzel fogható, hogy ez esetben is arról a Koromzóról van szó, melynek ura István kilencz évvel azelőtt, mint a bátai monostor kegyura szerepel; arról azonban, hogy Csák nb. Imre szintén e monostor kegyura, vagy Koromzói Istvánnak nemzetségbeli rokona lett volna, mitsem tudunk; Imrének nyomait 1276 után teljesen elvesztjük.⁴

Koromzói Istvánról 1267 után mitsem tudunk; a következő adatokból azonban kitűnik, hogy még egy Mihály nevű fivére is volt, kinek utódait ismerjük.

1323 május 4-ikén tanusítja a pécsi káptalan, hogy *Péter fia Mihály fia: Kurumzoi János és István*, Bogár István és Gunyával bizonyos hatalmaskodások iránt kiegészítettek.⁵ István nyugtalan és veszekedő ember volt, ki a reá kiszabott birói marasztalások terhe alatt 1332-ben kénytelen volt, egynehány birtokát

másnak átengedni. Így tanusítja Károly király nevezett évi június 3-ikán, hogy Péter fia Mihály fia Korumzovi István Somogy megyében fekvő Mitáld, Büki és Keleviz nevű birtokait Nagymartoni Pál országbirónak eladja s egyuttal megengedi, hogy a vevő a Csernel fia Miklós-nál elzalogosított birtokrészeket kiválthassa, minek fejében az országbiró az ellene folyamatban lévő bírságokat neki elengedi.¹ Hogy a két fivérnek még egyéb somogy megyei birtoka is volt es hogy azoknak egy részén már korábban is tulajdoltak, egy 1338-ban lezajlott, alább még említendő pörből tudjuk, melynek értelmében Korumzovi János és István a somogy megyei Gyugy határában lévő Hartáy nevű szőlőt és a hozzá tartozó 40 hold földet, mely Ine és Vilmos nevű tisztjeik halála után reájok szállt, Kőröshegyi Márton fia Jánosnak († 1326 november 30-ikán) eladták, mely eladás ellen azonban *Bokolchai Egyed mester, Péter fia Mihály fia Korumzovi János és Istvánnak frater patruelisa* bizonyos tekintetben tiltakozott.² Jánosról ez az utolsó hír. Istvánról még csak azt tudjuk, hogy a kalocsai káptalan őt és Bokolchai Egyedet 1341 Bátmonostori Töttös ellen a király elé megidézette s hogy mindketten akkor birtokukban, a tolnamegyei Szeremlén tartózkodtak.³

Miután fentebb láttuk, hogy a két Koromzói fivérnek frater patruelisa, Bokolczai Egyed velök érdekközösséget vall, szükséges, hogy a róla ismert adatokat is közöljük.

Péter fia. Bokolchai Egyed 1332 február 9-ikén Somogy megyében fekvő Mitáld nevű ősi birtokát Nagymartoni Simon országbirónak adja el, 1334-ben birtokainak egy részét kicseréli. Kemény fia János, a székesfehérvári őrkánonok saját úgy mint rokonai nevében odaadja Egyednek, a Drávántul fekvő (két) Kongyán, Dobzafalva és Bratyancz falvakat, melyekért Egyedtől a somogy megyei Lulla, Gyöngöd, Lyaba és Gyugy nevű birtokokat kapja.⁴ Gyugy-ra nézve azonban megjegyzendő, hogy ott Egyed nemzetségi rokonai Ine és Vilmos, elszegényedett emberek, mint szintén nemzetségi rokonaiknak, Koromzói János és Istvánnak tisztviselői éltek. E két rokon meghalt, a nélkül hogy egyikök fiutódot hagyott volna, mire a Koromzóiak siettek, az elhunytak után reájok szállt kis birtokot, a gyugyi határban létező Hartáy nevű szőlőt és körülbelül 40 hold szántóföldet elfoglalni és nem sokára ezután Kőröshegyi Jánosnak tiz márka árán előrokíteni. Kőröshegyi János meghalt 1326 november 30-ikán, mire birtokügyei kiskoru fiára, Ferenczre szálltak. Ez 1338-

¹ Fejér, VIII. k. 4., 244. l.

² Wenzel, III. k. 172. l.

³ Wenzel, IX. k. 163. l.

⁴ István bán atyja, vagyis Imre nagyatyja Csák nb. Csák, kiról nevéen kívül mitsem tudunk. Bővebbet ezekről lásd a Turul XVII. köt. 114—115. oldalán. Az pedig, hogy István bán atyja Csák a hasonnevű sopron megyei főispánnal azonos, a mint ezt Karácsonyi János «A magyar nemzetségek» cz. művének I. köt. 306. lapján határozottan állítja, be nem bizonyított feltevésnek tekintendő, mivel ezt a tőle idézett kutforrások nem igazolják.

⁵ Zichy-okm tár, I. k. 224. l.

¹ Anjoukori okmtár. II. k. 601. l.

² U. ott, III. k. 488., 489. ll.

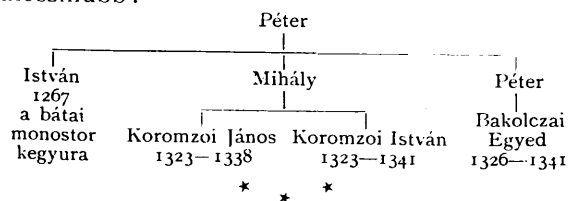
³ Zichy-okmtár. I. k. 606. l.

⁴ Anjoukori okmtár, III. k. 95., 104. ll.

ban Kemény fia János székesfejérvári örkanonok ellen ama bizonyos gyugyi szőlőbirtok ügyében pert indítván, a tárgyalás alatt kiderült, hogy Bokolchai Egyed, a Koromzóiak frater patruelis a annak idején kijelentette, hogy a Koromzóiak e birtokot akarata és beleegyezése nélkül eladták, mire ő Köröshegyi Jánosnak a vételért visszaadván, a gyugyi birtokot János kanonoknak adta cserébe; a pör a kanonok győzelmével végződött.¹ Bakolczai Egyedre utoljára 1341-ben akadunk, midőn őt Koromzói Istvánnal együtt tolnamegyei Szeremle nevű birtokukban Bátmonostori Töttös ellen a király elé idézik.²

Ezek után már most kézzelfogható, hogy «Bocolozai» Egyed és «Curnissoi» István, kik 1337-ben a bátai monostort károsítják, *nem mások mint Bakolczai Egyed és Koromzói István*, kik magukat a bátai monostor kegyurainak mondják. Tényleg találtuk is, hogy egyik ősük, Koromzói István 1267-ben a nevezett monostor kegyura; de arról, hogy ő vagy valamelyik utódja ezt elvesztette volna, okirati adatunk nincs. 1291-ben olvassuk ugyan, hogy III. András 1291 Lőrincz nádor fiának Keménynek (a baranyamegyei Cseményi és cseményi Salóp családok ősének) a szent Mihályról nevezett monostor (a bátainak is ez volt a czime) kegyuraságát adta,³ de ez még nem tisztázza a kérdést.

De még egyéb is van hátra: a Bakolczaiak és a Koromzóiak közötti rokonság meghatározása. Hogy kettejük között nemzetségi kapocs létezett, az a fentebbi okirati adatok kétségtelenné tették; de mi volt az izenkénti összetartozandóságuk? 1267-ben csak Péter fiát, Koromzói Istvánt ismerjük; később találjuk, hogy Péternek még Mihály nevű fia is volt, kinek fiai János és István a Koromzói nevet használják, míg frater patruelisük. Péter fia Egyed a Bakolczai néven szerepel. Atyjában az 1267 előtt élt Pétert ismerni meg nem engedi az időszámítás; ez ifjabb Péter tehát vagy öregebb Péternek harmadik fia vagy az 1267. évi István fia, a mit tekintettel arra, hogy István a «Koromzói» nevet használta, nem tartunk valószínűnek. Ezek szerint a következő stemmatörédék a valószínűbb:

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 488—494. ll.

² Zichy-okmtár, I. k. 606. l.

³ Fejér, VI. k. 1., 137. ll.

Bakolcza, mely az imént tárgyalt időben Tolnamegyéhez tartozott, a jelenleg Baranyamegyében fekvő Bakócza nevű helységgel azonos. Bakolchai *Miklós fia Pál és Péter* 1397-ben Tolnamegyében szerepelnek; Pállal találkoztunk 1400-ban is. Bakolczai *Sebestyén fia György*, kir. testőr és állandó udvari tisztviselő elkíséri Zsigmond királyt 1433-ban Rómába; ő a Péter és Pálról nevezett bakócza templom kegyura. Bakócza *Demeter* 1456 és 1457-ben tolnamegyei nemes;¹ de vajjon ezek a fentebbieknek utódai vagy nemzetségi rokonai? határozottsággal nem állíthatjuk.

Koromzó helységet jelenleg sem Baranya, sem Tolnamegyében nem találunk, és miután egy Koromzó Győrmegyében is volt, mely még ma is «Koronczó» néven fennáll, vigyáznunk kell, hogy az okmányokban előforduló Koronczaiakat egymással össze ne keverjük. Azon «Kurunczovi» Péter, kinek a somogymegyei Mitádon történendő beiktatásáról 1366-ban van szó,² kétségkívül a valmikor Baranya-, később Tolnamegyéhez számított Koromzóból való ember, míg a Fejérenél több helyen³ megnevezettek győrmegebéliek, kiknek elődjei mint «Curumzue»-iek már 1206-ban szerepelnek.⁴

Dr. WERTNER MÓR.

János király czimerbővítő levele Gritti Alajos részére.

Ismeretes, minő ritkák utolsó nemzeti királyunk czimerlevelei. Eredetiben mindössze ötről tud heraldikai irodalmunk; másolatban vagy kivonatban sem sok maradt ránk, bár még remélünk lehet, hogy kiadatlan vagy feldolgozatlan formulás-könyveinkből János királynak nem egy armálisa fog napfényre kerülni.

Az eddig ismeretesek között alig van olyan, a mely érdekességben vetekedne azzal a czimerbővítő levéllel, melyet János király szomorú hírnévr evergődött kormányzójának, Gritti Lajosnak adományozott. Ezen oklevélnek sem eredetijét, sem szövegét nem ismerjük. Az eredeti bizonyosan Gritti halálakor semmisült meg, akkor, a mikor a «czenk olasz» feje a medgyesi országúton lehullott s kincsei, podgyásza prédára jutottak. Emlékét Gritti egyik életrője s hűséges titkárja, Della Valle Ferencz őrizte meg. Elmondja ugyanis, hogy János király minő magas tisztségekre emelte Grittit, miként nevezte ki Magyar-

¹ Zichy-okmtár, V. 33., 113., 181., 219., IX, 533., 553., Turul XI. köt. 4. l.

² Fejér, IX. k. 3., 616. l.

³ Pl. X. k. 6., 499.

⁴ Mon. R. episc. Vespr. I. k. 16. l.

ország kormányzójává s mármarosi főispánná és hozzáteszi: *et gli dono perche aggiongesso alla sua antica insignia una testa di Leone, quale e una portione dell' insegna del Regno d' Ongaria, nella qual sono tre teste di Leone in maesta.*¹

E följegyzés szerint tehát János király Gritti Alajos családi czimerét egy az ország czimeréből vett oroszlánfővel bővítette meg. A Grittiak czimere ismeretes: osztott paizson, felül kékben ezüst kereszt, alul üres ezüst mező. Ezt a czimert használta Gritti Alajos is kormányzóvá való kinevezése előtt, bár ez őt, mint törvénytelen szülöttet jog szerint nem illette. Kormányzóvá neveztetvén ki, új pecsétet vésetett, a melyen a következő czimert látjuk: osztott pajzs felső mezéjében kereszt, az alsóban szembenéző oroszlánfő. Miként jutott az oroszlánfő a czimerbe, Della Valle magyarázza meg.

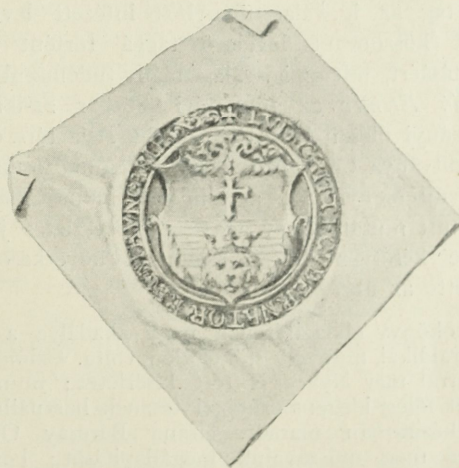
A bővített czimer színeit nem ismerjük, a legvalószínűbb azonban, hogy rajta az alsó mező vörös, az oroszlánfő pedig arany volt.

Könnyű megmagyarázni, honnan ered Della Valle azon megjegyzése, hogy a Grittinek adományozott oroszlánfő Magyarország czimeréből van véve, melynek főhelyét foglalja el. A kormányzó titkára gyakorta láthatta János király függőpecsétjét, a mely Magyarország teljes birodalmi czimerével van ellátva. A pecsétmező közepén egy négyelt paizson a pólyák s a kettős kereszt váltakozva ábrázoltatnak; e paizs közepére van helyezve a Szapolyai család czimere, körötte pedig hat kisebb paizson a tartományok czimerei láthatók. A sort a kettős kereszt (a kor felfogása szerint Pannonia külön czimere) nyitja meg; utánna mindjárt Dalmácia czimere következik: *kékben három arany oroszlánfő*. Ez lebeghetett Della Valle előtt, mikor Magyarországtól távol, hihetőleg egyedül emlékezetére támaszkodva megírta fentebb idézett szavait.

Azonban az életrajz-író aligha nem tévedett. Az oroszlánfő nem az ország, illetve Dalmácia czimeréből van átvéve s ez utóbbihoz a hasonlóságon kívül semmi köze sincs. Nem akar ez

¹ «és adományozott, vagyis hozzá csatolt ősi czimeréhez egy oroszlánfőt, a mely Magyarország czimerének képezi részét, melyben a főhelyen három oroszlánfő van». Az életrajzot a velencei Sz. Márk könyvtárban őrzött XVII. századi másolata után kiadta Nagy Iván a Magyar Történelmi Tár III. kötetében.

mást jelképezni, mint Gritti oroszláni bátorságát Budának a német ostromkor való védelmezésében. A czimeradomány keltét könnyű megállapítani. A bővített czimer csak Gritti kormányzói pecsétjén fordul elő. Már pedig az olaszok kormányzói kinevezése Buda 1530-iki ostroma után ez évi december 26-ikán történt. Ugyanekkor, ha nem is épen ezen a napon, kellett megtörténni a czimeradományozásnak is. Az oroszlánfő jelképes magyarázatát megtaláljuk János királynak abban a czimerlevelében, a melyet ugyancsak Buda hősies védelmezéséért s az ostrom emlékére ugyanekkor a budai polgároknak adott. Ebben az arany pecsét alatt kelt s a polgárokat személy szerint megnevesítő oklevelben a főváros régi czimere egy zászlót és három levágott emberfőt tartó oroszlánnal bővített meg, mert, mint az oklevél mondja, «*az oroszlán, a legnemesebb minden állatok között, nem jelent mást, mint azon oroszláni bátorságtokat, melyet az elmúlt ostrom alatt ellenségeink visszaverésében tanúsítottak.*» Csak természetes tehát azon feltevés, hogy az oroszláni bátorságu védelmezők vezére, feje, ennek a szimbolikus oroszlánnak a fejét kapta az ostrom emlékére czimerül.

A levágott oroszlánfő nagyon ominózus volt Grittire nézve. Alig pár év múlva lándzsára tűzve hordoztatták a budai oroszlán fejét azok, a kik hatalma tetőpontján, a czimerlevél adományozásakor elsőnek üdvözölték a szerencse fiát.

VARJÚ ÉLEMÉR.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1901. április hó 27-ikén ülést tartott, melyen báró *Radvánszky Béla* társ. elnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *Békefi Remig*, *id. Dániel Gábor*, *Illéssy János*, *Nagy Gyula*, *Pauler Gyula*, *ifj. Reissig Ede*, *id. Szimyei József*, *Varjú Elemér*, ig. vál. tagok, *Aldásy Antal* jegyző, *Schönherr Gyula* titkár, és *Tóth Árpád* pénztárnok voltak jelen.

Az elnök az ülést megnyitván, *Aldásy Antal* jegyző, ig. vál. tag felolvasta «Pecséttani jegyzetek» című dolgozatát, mely az orsz. magyar iparművészeti társulatnak a magyar műpar fejlődését tárgyaló kiadványában fog megjelenni.

A folyó ügyek élén a társulat évdijas tagjaivá megválasztottak: *Pálmay József*, lakik Székely-Údvarhelyen (aj. a titkár), *szalóki Szalóky Tamás*, lakik Nemes-Szalókon (aj. Varjú Elemér) és *Szögyény Béla* kir. pénzügyigazgatósági irodavezető, lakik Sopronban, (aj. Kecskés Dezső.)

Ezután a titkár jelentette, hogy *Meliörisz Béla* évdijas tag az ig.-választmányhoz intézett levélben mondott köszönetet levelező taggá történt megválasztásáért, mit az ig.-választmány tudomásul vett.

Varjú Elemér az 1900. évi február 22-iki ig.-választmányi ülésen báró Radvánszky Béla társ. elnök azon indítványa tárgyában, hogy a különböző magyar czimergyűjteményekhez a czimermotivumok szerint összeállított mutatókönyv adassék ki, részletes javaslattételre kéretvén fel, javaslatát a következőkben terjesztette az ülés elé:

A szókönyv elkészítésének nagy akadálya a magyar heraldikai műnyelv tökéletlen volta. Czimeráni műszótárral már Nyáry is tett kísérletet; munkája, a melyet főleg idegenszerűségei tesznek használhatatlanná, kéziratban maradt. Utána Bárczay Oszkár kísérlette meg műszavaink megállapítását; heraldikájának tekintélyes részét egy műszótár képezi. Ez a Nyáryéval összevetve nagy haladást mutat, de kifogástalannak nem mondható. Annak tehát, a ki a czimerszókönyv elkészítésére vállalkozik, első sorban a műszótárt kell megcsinálni.

Ha ez megvan, a czimerszókönyv elkészítése többé nem ütközik nehézségekbe. Hogy összeállításánál a betűrendes rendszer a legjobb, kétséget sem szenved. Vita tárgyát csupán az képezheti, mi mindent dolgozzon fel a szókönyvben annak összeállítója? Megelégedjen-e néhány közke. en forgó czimergyűjteménnyel, a Siebmacherrrel, Nagy Iván munkájával, s a Turul eddigi köteteivel, vagy bevonja a feldolgozandó anyag körébe a távolabb eső forrásokat is, így p. o. az Archæologiai Értesítő, Századok, a Nagy Iván kötetait, esetleg a még ki nem adott kéziratok czimeralbumokat, gyűjteményeket, sőt talán az okleveleket is?

E fontos kérdés eldöntését egyes ember nézetére bízni nem lehet. Azért tehát óhajtható lenne egy bizottság kiküldése, a mely egyrészt a műszótár felülbíralását eszközölné, másrészt pedig döntene a feldolgozandó anyag felől.

Hátra van még a közrebocsátás mikéntjének megállapítása. A társulat anyagi eszközei nem engedik meg egy ilyen költséges kiadvány elvállalását. Egyedül lehetséges módzat az lenne, hogy a szókönyvből évente 4 vagy 6 ivnyit a Turul melléklete gyanánt bocsátana ki a társulat; ez esetben természetesen a Turul amugy sem nagy ivszáma ugyanennyivel kisebbednék.

Az igazgató-választmány Varjú Elemér javaslatát a részletes tárgyalás alapjául elfogadván, annak megvitására Fejérpataky László másodelnökből, Csoma József, Ghyczy Pál, Nagy Gyula és Varjú Elemér ig.-vál. tagokból álló bizottságot küldött ki.

A titkár jelentette, hogy a *Századunk névváltoztatásai* című munka példánykészletének értékesítése módja felől folytatott tárgyalás menetén az ajándékozó Szentivány Zoltán ig.-vál. tag azon határozott kívánságának adott kifejezést, hogy e munka példányai a jövőben is kizárólag a 200 koronás alapítók és pártoló tagok tagilletményeinek kiegészítésére használtassanak fel. A választmány a kijelentést tudomásul vette.

A pénztárnok által beterjesztett kimutatás szerint a társaság bevétele az ülés napjáig 2998 kor. 3 f., kiadása 2241 kor. 13 f., pénztári készlet 756 kor. 20 f. Vagyonállás értékpapirokban 24,800 kor., kötelezvényekben 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Középkori czimeralbum céljaira takarékpénztárban elhelyezve 1086 kor. 65 f., a Nemzeti Zsebkönyv tartalék-alapja 200 kor., a fentebb kimutatott pénztári készlet 756 kor. 90 f., összesen 32,243 kor. 55 f.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *Békefi Remig* és *id. Dániel Gábor* ig.-vál. tagokat kérte fel.

SZAKIRODALOM.

*Megjegyzések «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munkának a Turulban megjelent ismertetésére.*¹

Kötelességet vélek teljesíteni, midőn könyvemnek a «Turul» legutóbbi füzetében megjelent ismertetéséhez néhány megjegyzést fűzök. Teszem ezt azoknak a

¹ Dr. Schiller Bódog úr válasza az első füzetből csupán helyszüke miatt maradt el. Szerkesztő.

nagyfontosságú alkotmánytörténeti kérdéseknek, melyeket könyvem első része tárgyalt, tisztázása érdekében, pontosabban — mert hát a könyvemben felhozottakhoz nincs mit hozzáadnom — azért, nehogy nemzeti multunk szóban forgó nevezetes intézményeinek — úgy hiszem — téves képe rögződjék meg a Turul azon olvasóinak tudatában, a kik csupán ezt az ismertetést ismerik és hallgatásomat esetleg megadásnak minősíthetnék.

Munkám első része két főtételt volt hivatott a részletek kifejtésével és tüzetes megvilágításával teljes bizonyosság erejére emelni. Elsőben, hogy az örökös főrendiség, a nemességnek egy bizonyos körét kizárólag megillető közvetlen törvényhozói működés joga a királyi tanácsban való magánjogu s tehát egyben örökletes megjelenés intézményéből alakul ki. Továbbá azt, hogy ez a magánjogu örökletes megjelenés valóban intézményi jellegű volt, azaz hogy létezett egy a folyó kormányzati ügyek vitelére rendelt és a királyi törvényszékekkel kapcsolatos tulajdonképeni tanácstól lényegesen különböző másik tanács is: a birtokaristokratia időnkinti gyülekezése, a tágabb királyi tanács. A t. bíráló úr *elveti* mind a két főtételt. A másodikikat a lehető legkifejezettebben. Az elsőt elfogadja s «oly értelemben, hogy azok lettek a megalakult főrend tagjai, a kik a király tanácsában voltak előbb; de nem azért, mert ott voltak»; ámde világos, hogy ez csupán körülírása a határozott tiltakozásnak, mivel az okozati összefüggés tagadása nem egyéb a fejlődésbeli kapcsolat tagadásánál.

Erre nézve általánosságban csak azt az egyet jegyzem meg (a mit számos helyütt említettem munkám folyamán), hogy — egyik főtétel sem a magam eredeti, önálló állítása. A főrendi táblának a tágabb királyi tanácsból kifejlődését Hajnik akadémiai székfoglalója («A nemességnek országgyűlésen fejenkénti megjelenésének megszűnése») óta egyértelműleg hirdetik így jogtörténészeink, mint közjogászaink (lásd a könyvem 168. l. idézettekét); én az alaptételt csupán a királyi tanácsban való *magánjogu* szereplésnek erősebb hangsúlyozásával egészítem ki — és éppen ezt helyesli a bíráló, concedálván, hogy «azok lettek a megalakult főrend tagjai, a kik a király tanácsában voltak előbb». A két királyi tanács létezése Knauznak, «Az országos tanács és országgyűlések története 1445—1452» című munkája nyomán hasonlóképen általánosan elfogadott igazsága jogtörténetünknek, melyet megtalálunk úgy a kézi könyvekben, mint a rokon tárgyú tanulmányokban (36., 43. l.), a melyről megemlékezett a könyvem nyomtatása közben megjelent két munka is: Illés Józsefnek «Az Anjoukori társadalom és az adózás cz. dolgozata (20. l.) és Zsindely Istvánnak «Magyar alkotmányja az Anjouk és Zsigmond alatt» (151. l.);

eddig egyedül Fraknoi tagadta a két királyi tanács fennállását, a ki nyomatékos különvéleményéhez őszinte sajnálatomra tovább is ragaszkodik: a könyvemről a «Századok»-ban közlött nagybecsű bírálatának tanúsága szerint.

Főtételeimnek ez az általánosan elfogadott, köztudat volta, semmi kétség, a *priori* is sulyosan esik latba azok elfogadhatósága mellett. Vajjon csakugyan elfogadhatók és elfogadandók-e a kifejtettem és bizonyítottam részletek alapján, arra nézve hadl vegyem sorra a t. bíráló úr hibáztató megjegyzéseit és ellenvetéseit, a melyeken az ő általános negáló ítélete nyugszik.

A t. bíráló úr helyteleníti, hogy «proceres» alatt a «barones»-től különböző körét értem az uraknak (Munkám 24—26. ll.). «Tautológiát» emleget. Itt azonban igazán nem forog fenn tautologia. Nagy tudósok, kik valamennyire ismerték a középkori okleveles beszédmodot, Kovachich és Hajnik teljes határozottsággal a technikus értelemben vett «barones»-től különböző jelentést tulajdonították a «proceres» szónak; én e részben csak annyiban vagyok ujító, hogy «proceres» alatt okleveles bizonyosságok alapján mást értek, mint ők, t. i. a nagybirtokos urakat. A t. bíráló úr nem vette figyelembe azt a köztudomásu és könyvemben szinte untató ismétlésekkel kifejtett tényt, hogy a «barones» hol szűk, hol tágabb, hol igen tág értelemben fordul elő; ezért vádol engem alább — a bárói czimről szólva — következetlenséggel.

A főurak időnkénti összefüveteleinek «egyedül a nagybirtokosokra ruházása nem szabatos, mert ilyenekben, ha voltak, a király meghitt emberei vettek részt». Magam is ezt tartom, és kifejezetten meg is mondtam több helyütt pl. a 164. lapon megemlítvén, hogy «számos utczai tisztviselő, a kamarások, kapitányok stb. kétségkívül megjelentek a tágabb királyi tanács ülésein akkor is, midőn ugyanoly elökelő családból származó s egyenlő vagyonu trencsénmegyei vagy mármarosai nemes nem gondolt volna arra, hogy az ország legelőkelőbb, leggazdagabb urai között megjelenjen. Ámde kézzelfogható tények (lásd különösen a 30—32. lapokon felhozottakat) ellentmondanak annak, hogy a király bizalmát tekintsük a tanácsban való részvétel akár csak főalapjának. És jusson eszünkbe, hogy azokban az időkben a király bizalmától a nagybirtokosságig il n'y avait qu'un pas: a királynak bármikor módjában volt, hogy rövid idő alatt dúsgazdag földesurrá tegye azt, a kit kegyébe fogadott (115. l.). És Deák Ferenczek a középkorban nem akadtak.

A t. bíráló úrnak «a nagybirtokos» elnevezés ellen való aggályait már éppen nem tudom megérteni. «A birtok kiterjedése nem volt ismerve a gazdaság-nak.» Kevésbé volt volna az, mint ma, az ingó tő-

kének agrarius visszahatást provokáló nagyhatalmi korában? S mi volt hát a vagyonosság igazi ismérve? Az ipari, kereskedelmi vagyon mennyisége?! Hasonlóképpen nincsen igaza a t. bíráló úrnak abban, hogy a nagybirtok «egy örökletes előjognak alapját azért sem képezhetette, mert a nagybirtok nagyobb számú örökösökre maradván, könnyen megoszlott s így korán kellett volna fejlődnie egy olyan osztálynak is, a mely nem nagybirtokos és mégis vannak különös előjogai». Ez a tágabb királyi tanács fennállása idején nem következhetett be, a tanácsban való szereplésnek sokszor kiemelt *tényleges* és a magánjogi alapokhoz, melyeken nyugodott, önként simuló voltánál fogva. Csakugyan beállott később a résztvételnek szilárd, de persze külső kriteriumok szerint való szervezése az intézménynek tételes szabályozása nyomán: a főrendi táblán (200., 205. ll.).

A t. bíráló úr kifogásolja, hogy én «a szűkebb királyi tanács intézményét megalapítván (ismétlem, azt már régen «megalapították»), a jelzett személyeket egy külön testületbe foglalom össze, a mely kifelé zárt volt». Ezt én egyetlen szóval sem állítottam. Sőt ellenkezőleg, az 50. lapon (és számos egyéb helyütt, pl. az 53., 119. ll.) expressis verbis hangoztatom, hogy a «törvényszék tagjain kívül és mellettük a király bizalmából, különös akaratából mások is vesznek részt a kormányzati ügyvitel sokféle teendőiben: kétségkívül a kanczellária főbb hivatalnokai s az udvartartás egyes ágainak élén álló urak, alkalmasint a számos udvari tisztek közül a legkiválóbbak, közügyekben jártasak és hogy «a törvényszék elsődleges feladata, az igazságszolgáltatás dolgában sem volt másképen». Ugyancsak helytelenül reprodukálja a t. bíráló úr állításaimat a következőkben. A 33. lapon világosan olvasható: «a szűkebb tanács tagjai — *ha nem is mindnyájan* — állandóan a király udvarában tartózkodtak». Szóval: nem feledkeztem meg a nádor vidéki törvénykezéséről (sem nem az 1446 : VI., 1478 : XII. s egyéb törvénycikkeknek az esküdt ülnökök, hol egyik, hol másik részét szabadságot intő intézkedéseiről). Hogy a királyi törvényszék «többi» tagjai «hasonlóan» vidéki bíraskodással foglalatostkodtak és így nekik is «nagyobbrészt» a curiától távol kellett lenniök, miként a nádornak, megvallom, eleddig nem tudtam. Egyébiránt Hajniknak — munkám sajtó alatt létekor megjelent — perjoga sem tud erről semmit; csupán az országbiróról (a tárnokmesterről) és az alnádorról mondja, hogy «a nádor helyett ... gyakran» őket bizta meg a király a generalis congregatiók tartásával. És ezért a t. bíráló úr kérdésére: melyik hát az állandóan a király oldala mellett levő tanács? bizony ma is csak azt felelhetem: a törvényszékkel kapcsolatos tulajdonképpeni tanács.

A tágabb tanács hatáskörét tárgyaló részre a t. bíráló

urnak mindössze két specialis észrevétele van, a melyet magam is jeleztem. A tanács részéről történt adómegajánlásról a 81. lapon egyenesen megmondtam, hogy «nem volt az adómegajánlás közönséges módja»; rendkívülinek, igaz, nem neveztem, mert annak előttünk ismeretes esetei semmi rendkívüli mozzanatot nem tüntetnek fel, mik különösen megokolnák országgyűlési határozatnak be nem várását (81., 84. ll.); ugyanazért lehetetlen abból nem az országgyűlés hatáskörének hátrányára vonni következtetést. A tanácsnak birtokadományok s egyébbb materialis és immaterialis kiváltságok osztogatása közüli befolyását kifejezetten alkalmoszerűnek mondtam a nem nagyterjedelmű birtokokra stb. nézve (111., 115. ll.). És kifejezetten megfeleltem arra a jól ismert ellenvetésre is, hogy a főpapok és bárók tanácsára való utalás csupán «formula»: a contrario bizonyítással, hivatkozva t. i. azokra a ropant nagyszámu adománylevelekre, a melyekben ez a záradék nincsen meg. Nem ártott volna explicite is utalnom azokra a hasonlóan tekintélyes számu adománylevelekre, melyekben egyenkint neveztetnek meg számosan tanácsadó egyházi és világi főurak (a milyent idéztem — más czélből — pl. a 145. l. 5. jegyzetében). A Forgách levéltárbeli oklevél (melynek párját, elismerem, magam is láttam valahol), nem kételkedem benne, szintén ebbe az utóbbi csoportba tartozik: az oklevélirő nyilván vagy megfeledezett a tanácsbeli urak egyenkinti felsorolásáról vagy pedig abban a téves hiszemben, hogy ily részletes felsorolás fog következni, avagy merő szórakozottságból a szokásos záradéknak után vetette az «infranominandum» szót, holott a relatio mellőzte volt a tanácsban résztvevő urak egyenkinti megemléstét.

Általánosságban azt hibáztatja a t. bíráló úr, hogy túlbecsülöm a királyi tanács hatáskörét; pedig «V. László idézett nyilatkozatából észre kellett volna vennem, ideg a magyar királyi hatalom nem türte meg az aristocratia nagyobb befolyását». A t. bíráló úr az 52. lapon idézett nyilatkozatra céloz. Ebben először is nem az aristokratiának, hanem az országgyűlésnek korlátozó befolyásáról van szó; t. i. az országgyűlésen kirendelt kormánytanács jogállásáról. Avagy talán V. Lászlónak a 144. l. idézett kijelentését érti a t. bíráló úr, mely szerint a magyar király nem szokta kiváltságleveleit s ígéreteit a főurakkal, alattvalóival megerősíttetni? De hát ez kézzelfoghatólag valótlan állítás (lásd az ugyanott említett példákat). Másodsor: az aristokratiának igazán csak igen csekély befolyására enged-e következtetnünk ugyanennek az V. László királynak a 152. lapon olvasható, halálos ágyán tett nyilatkozata: «Azt tettem, a mit az urak akartak?»

Hogy a tágabb királyi tanácsnak a működés személyi s időbeli momentum tekintetében való szerve-

zetlensége a zárt testületi jelleg hiányát jelenti, annál szívesebben elhiszem, minthogy éppen a kifelé, pontosabban lefelé való elzárkozás és szilárd elhatárolás ismételen s hosszan fejtegetett (különösen 163., 166. ll.) hiányát neveztem szervezetlenségnek. De már azt nem látom be, hogy e szervezetlenség megszüntetné a tanács intézményi jellegét. Ez csupán akkor állana, ha a tanács együttléte csakugyan pur et simple «véletlen és esetleges dolog volt» volna; azaz ha igaz volna a t. bíráló úrnak abban, hogy az urak velük született «tanácsadási jogukat semmi különösebb gyűlésen nem gyakorolták, mert ennek nyomát az emlékekben nem találjuk». Ámde nincs igaza. Miképpen siklott át a t. bíráló úr tekintete könyvem 158—161. lapjain, a hol *harmíncz-nál több* példáját említem az egyházi és világi főurak ily «különös» gyülekezésének egytől-egyig nyilvánvalólag egybegyűlés szándékával s egyenesen országos ügyek megvitatása céljából létesített összejöveteleket? És miképpen kerülhette ki figyelmét a függelékben közölt oklevelek két elseje, melyek világosan a királyi tanácsba (az «urak», «a főpapok és országnagyok» gyülekezetébe) szóló meghívók? Mindez kétségen kívül helyezi a tágabb királyi tanács befejezett, önálló intézmény voltát. Az intézményszerűség constatalásával meg magától megdől a t. bíráló úrnak a tanácsban való részvétel jogát a nemesség összes tagjaira kiterjesztő feltevése (mire nézve v. ö. a 28. l. mondottakat). Különben is a fent felhozottak eléggé tanúsítják, hogy én a tágabb királyi tanácsot éppen nem fogom fel mereven körülhatárolt, sem nem felette szűkkörű testületnek.

A t. bíráló úrnak még hátralevő ellenvetéseivel, minthogy az eddig mondottak nagyrészt azokra is megfelelőnek, röviden végezhetek. Nem tudom, minő alapon tagadja a t. bíráló úr az uraknak a vegyes házakbeli királyok korában országgyűlésen a nemesség zömétől külön való tanácskozását, mely köztudomásu dolog és a melyre igazán pro superabundanti hoztam fel másféloldalmi jegyzetben egy csomó példát. A tanácsnak az országgyűlés előtti behívása, igaz, nem bizonyítja a külön tanácskozást magában véve; de igenis bizonyítja azt a megokolás, a melylyel az 1495 : XXV. t.-cz. ezt a korábbi egybehívást elrendeli. Lásd a törvény 1. §-át. Volt tehát a királyi tanács tagjainak az egyéb nemességtől megkülönböztetett helyük és «előjoguk» országgyűlésen is: csekély reflexe az arisztokratia minden irányu nagy hatalmának. Mert a t. bíráló úrnak azzal az állításával szemben, hogy «a vagyonos nemesi osztálynak a közügyek intézésére való nagyobb befolyása a Habsburgház trónrajutásával kezdődik, addig mindig ellensúlyozta befolyásukat a köznemesség», egyszerűen az összes magyar történetírásra hivatkozom, a mely megállapította, hogy az arisztokráciának ezer éves

történelmünkben soha nem volt nagyobb sulya és szerepe, mint a vegyes házakbeli királyok korában. (Lásd a 153. lapon idézettek.) A Habsburgok trónrajutása az arisztokrata-pártnak volt a műve, jól tudom (lásd ezeket szóról-szóra a 179. lapon); de szintoly kétségtelen és erről meggyőzhet az Országgyűlési Emlékeknek bármily futólagos átlapozása, hogy már a Habsburgok első századában az alsó táblán képviselt köznemességnél van az országgyűlés súlypontja, a mi Mohács előtt — mellőzve az 1525-iki forradalmi gyűléseket — soha sem történt még. A Habsburgok arisztokratikus politikája meg éppenséggel nem jelentette az arisztokráciának, mint egésznek, mint testületnek a régihez hasonló bármilyen hatáskörét s befolyását (178-181. ll.). Hogy az 1608. k. u. I. t.-cz. «ennek az arisztokratikus tendenciának az eredménye» különösen is helytelen. Tudjuk, e t.-cz. azért alkotott, hogy *az udvarnak* lehetetlenné tévessék új elemeket csempészni be az országgyűlésre, a mint tette volt 1603-ban, meghíván Szent-György, Bazin és Modor községeket (135. l.).

Nem áll végül, hogy örökös főrendiségünk kifejlődését «ellentétesnek» mondtam volna az angol alakulással. A kir. megbízólevél tárgyalása ötletéből a 186. lapon én magam fejtem ki a Lancaster-család és a Habsburgház trónraléptének amott a peerség, emitt az örökös főrendiség consolidatiójára való analog hatásait és a 201. lapon általánosságban jellemezvén a magyar fejlődést, hozzáteszem: «itt is mutatkozik az angol és a magyar nemzet jogi és politikai fejlődésének meglepő hasonlatossága».

A bírálatnak munkám második részét ismertető részére vonatkozólag lehetetlen elhallgatnom a miatt való sajnálatomat, hogy a t. bíráló úr eredményeimet több helyütt nem ismertette teljes szabadsággal. Így pl. említi, hogy «a grófi czimet II. Endre adományozza először a Vodicsaiaknak 1218»-ban; holott én munkám leghosszabb (221—225. ll.) jegyzetében apróra kimutattam, hogy az idevonatkozó oklevél, melynek koholt voltát már Thallóczy bizonyította volt be, nem korábbi, hanem a XVII. sz. második feléből való kohalmány.

Dr. Schiller Bódog.

Válasz «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munka bírálatára írott megjegyzésekre.

Midőn Dr. Schiller Bódog úr észrevételeire néhány megjegyzést teszek, nem terjeszkedem ki az észrevételek összes részleteire, csupán a kérdés lényegére térek vissza, mert kutatásaim és a szerző észrevételei nem hogy megczáfolnák feltevésemet, hanem fokról-fokra megerősítik azt.

Talán rövid idő alatt alkalmam lesz a bírálatomban foglalt sporadikus megjegyzéseket, melyek nem a meg-bírált munka olvasása alatt támadtak, olyan alakban bemutatni, hogy azok a kérdéses tárgy érdemleges képét alkossák. Egyelőre azonban a sporadikus megjegyzéseknél kell maradnom, melyek ugyanazon álláspontot védenek Fraknói Vilmosnak a Századokban közölt bírálatával.

A szerző első főtételében nem értek egyet azzal, hogy a királyi tanácsban való megjelenés *magánjogu* s egyben *örökletes* lett volna. Minthogy tehát itt örökletes előjoggal nem állunk szemben, a megalakult főrendek örökletes előjoga sem származhatott innen. A dolog lényege azon fordul meg, hogy előjogon alapult-e ez a megjelenés, mely a nemesi rendnek csupán egyik osztályát illette, vagy sem? A negatív eredményt a szerző is elismeri észrevételei folyamán s kijelenti, hogy nemcsak a jogosultak, hanem a nem jogosultak is részt vehettek a királyi tanácsban minden különös jogositvány nélkül. Ezzel azt hiszem, az állítólagos örökletes előjog, mely később a főrendek alapjogát tette, minden további czáfolgatás nélkül meg van szüntetve.

A szerző második alaptételében kifogásolom azt, hogy a kérdéses előjoggal járó megjelenés *intézményi jellegű* volt, azaz a folyó kormányzati ügyek vitelére rendelt tanács és a *birtokarisztokraczia időnkénti gyűlésén* alkotott másik tanács közötti jogi különbséget. Ha intézményi jellege lett volna, akkor jogemlékeinkben világos nyomaira kellene találnunk s nem maradt volna Werbőczytól Kovachichig ismeretlen, hiszen Werbőczy annak virágzásai korában élt.

De főleg azon állításnak kell ellentmondanom, hogy a jelzett gyűléseket a birtokarisztokracziára kellene szorítanunk. Erről a jogtörténetirők mindeddig mit sem tudnak. E dogmatikus tételt különben maga a szerző is megczáfolja észrevételeiben, midőn elismeri, sőt hirdeti, hogy vehettek a kérdéses gyűléseken olyanok is részt, a kik nem tartoztak a birtokarisztokracziához. Ha ez örökletes előjog csupán a birtokarisztokracziát illette volna meg, akkor a nagybirtokokat adományozó királyi oklevelekben találkoznunk kellene annak felsorolásával is. Ennek pedig sehol semmi nyoma. Vagy mi más volt a kriteriuma annak, hogy valamelyik nemes nagybirtokos, s így joga van megjeleneni a királyi tanácsban?

Azt mondja a szerző, hogy a tulajdonképeni tanácsban, az udvari törvényszék jogositott tagjain kivül részt vehettek mások is. E tanács tagjai mindannyian részt vehettek a másik tanácsban is, mert az ország kormányzásával megbízott tanács csak előkelőbb volt a másiknál, s hozzá legnagyobb részt a birtokarisztokracziához tartoztak tagjai? Viszont a birtokarisztok-

raczia tagjai is egytől-egyig részt vehettek a tulajdonképeni tanácsban, mert a szerző maga hirdeti, hogy nem volt zárt testület. Hol van hát a határvonal a két királyi tanács között? Mikor válik külön a két tanács?

A szerző főtételeiből tehát csupán az marad meg, hogy a királyi tanács gyűléseket tartott. Ezek felsorolására hivatkozik észrevételeiben, s e ténnyel akarja a jogot megállapítottnak tekintetni. E felsorolásra azt jegyzem meg, hogy ennek minden egyes pontjához alaposan hozzá lehet szólni. Ismerték különben a kérdéses eseteket régibb jogtörténeti íróink is, de azok helyes érzéssel inkább az országgyűlésekre vonatkoztatták. Egyszerűbb és világosabb felfogása a kérdésnek az, hogy rendkívüli esetekben országgyűlés helyett tanácsba hivatta a király meghitt embereit. Rendesen csak kevesen voltak a király környezetében, ilyenkor azonban bejöttek mindannyian, kik akár gazdaságuk, akár a gyűléshely közelsége miatt megtehették.

Ilyen a tényeken alapuló doktrinális különbséget tehetünk a királyi tanácsban, de jogi különbséget tenni nagyon merész gondolat. S most áttérek az irodalomra, melyre a szerző a kérdés megoldásában támaszkodik. Az első kérdésben Hajnikra utal, mint forrásra, kinek akadémiai székfoglaló értekezése óta (1873.) egyértelműleg hirdetik «a főrendi táblának a tágabb királyi tanácsból történt kifejlődését». Előrebocsátom itt, hogy az említett értekezésben a *tágabb* királyi tanácsról szó sincsen, mert az csupán a királyi tanácscsal foglalkozik. Ennek legvilágosabb bizonyítéka, hogy Hajnik a főrendi tábla megalakulásában «a királyi tanács tágulását» látja (17. l.). Kikkel bővíthetett volna még a tágabb királyi tanács, mely az ország összes nagybirtokosait magában foglalta? Európai jogtörténetében már hirdeti e tant, de minden közelebbi magyarázat nélkül annyira, hogy az említettem doktrinális megkülönböztetésnél többre nem következtethetem. Annál is inkább, mert legujabb per-jogi munkájában is csupán a számbeli különbséget hangsúlyozza (57. l.) s összes munkáiban egyszerűen csak királyi tanácsról beszél, minden közelebbi meghatározás nélkül. Ha már most olyan fontos jogi különbséget kellene tennünk a két tanács között, a melyet a szerző említ, akkor fogalmainkat az nagyon megzavarná. De nem is ez a kérdés lényege. A szerző a tanácsban való részvételben örökletes előjogot talál, mely egyszerűen átment a főrendi tábla intézményébe. E feltevésre mindeddig egy írónál sem találtam, s azért mondotam, hogy «a tágabb királyi tanács fogalmát megalakította.» Maga Hajnik ezeket mondja európai jogtörténetében (239. l.): Annak tagjai a király bizalmából foglaltak ott helyet». A bízalom volt tehát a tanács-

ban való részvétel alapja s nem az örökletes előjog. És a mint íróink mit sem tudnak ez örökletes előjogról, úgy jogtörténeti forrásainkban sem találunk annak sehol a nyomára.

A második kérdésben a Knauz munkájára utal a szerző. Megjegyzem, hogy a Knauz munkája csak az 1445—54. évi interregnum történetével foglalkozik, mely a magyar történelem maig is leghomályosabb korszaka. Előrebocsátom továbbá, hogy a Knauz theoriája éppen nem feltétlen érvényű, s nagyon sok nehézségét expresse megoldatlanul hagy. Csak egyet említek meg: Werbőczy ugyanis, kinek a királyi tanács kérdését nagyon jól kellett ismernie, az országos tanácsnak csupán ítéletleveleit, de nem egyszersmind adományleveleit tekinti érvényeseknek (II. 14. §. 35.). Ez, úgyhiszem nagyon alaposan ellentmond a Knauz theoriájának (17. l.), mert bíraskodási ügyekben az összes írók véleménye szerint nem a Knauz országos tanácsa, hanem az 1446. IX.-ben rendelt kormányzó tanács volt az illetékes. Nagyon valószínű tehát, hogy a Knauz országos tanácsa mégis országgyűlés volt, a mint ezt a régibb írók tanították. De másrészt még Knauz szerint is a kormányzó tanácsot az 1446. IX. rendelte Hunyadi mellé (9. l.), az országos tanács ellenben a királyság kezdetétől fogva fennállott (13. l.). Világos tehát még ez alapon is, hogy egységes volt a királyi tanács, mert a szűkebb királyi tanácsnak megfelelő kormányzói tanácsot ki kellett rendelni, tehát előbb nem állott fenn, s a kormányzóság megszűntével az is megszűnt.

Nem vehető tehát a kérdés megoldása még e korra sem bizonyosnak, annál is inkább, mert az országgyűlések s ez országos gyülekezetek közötti viszony még éppen nincs tisztázva. A szerző értelmében indult Kovachich is, utóbb azonban egész határozottan megváltoztatta nézetét e szavakkal: «sed contrarium undique apparet» (Suppl. II. k. 112. l.). A szerző megjegyzéseinek speciális kérdései közül csak egyre válaszolok, mert ez az egy nagyon szembeötlő. A királyi törvényszék tagjairól azt mondtam, «hogy egy külön testületet, mely állandóan a király oldala mellett volt», azért sem képezték, «mert a vidéki törvénykezés nagyobbbrészt távol tartotta őket az udvartól.» Erre a szerző ezeket mondja: «Hajnik perjoga sem tud erről semmit, csupán az országbíróról, tárnokmesterről és alnádorról». Kénytelen vagyok éppen a Hajnik perjoga alapján folytatni a sorozatot. Az erdélyi vajda és a bánok is a királyi kuria bírótársai sorába tartoztak (47. és 55. l.), de Erdélyben felsőbb fokban a vajda bíraskodott (121. l.), a dalmát és horvát bán, a szlavyon bán, a macsói és szőrényi bánok pedig mindannyian a kormányzásukra bizott területek főbírái voltak (133., 141. és 142. ll.). Végül az összes udvari főtisztek

többnyire főispáni méltóságokat viseltek, a megyei sedriát pedig tudvalevőleg rendszeren a főispánok tartották (79. l.). Ezek után, úgy hiszem, belátja a szerző, hogy a királyi törvényszék tagjait a vidéki bíraskodás nagyobbbrészt távol tartotta az udvartól. S ha mindezekhez hozzávesszük, hogy «propter absenciam prelatorum et baronum» többször meg sem tarthatták a rendszer udvari törvényszéket (II. 6. §.), és hogy «Zsigmond alatt a főpapok s országnagyok csak kivételesen, fontos ügyek elintézése végett jelentek meg a bíróságokon, hanem csupán nemesekkel ítélték»; akkor talán joggal kérdezhetem most is a szerzőtől, hogy melyik volt hát az állandó királyi tanács? Ezek után legyen szabad még egyszer ismételnem, hogy egységesnek tartom a királyi tanácsot, de minden testületi jelleg nélkül, a hova nem egy örökletes előjog, mely a nagy birtokon alapult, füzte az egyéneket, hanem igenis a királyi bizalom, melynek csupán eszköze rejlett a vagyonban. E tanácsosokból kerültek ki a főrendűek, de előjogukat nem innen vették át; hanem annak kifejlődésére más tényezők gyakoroltak befolyást, melyek a királyi tanács megszűntével támadtak. Mindennek legvilágosabb bizonyítéka Erdély, mely daczára a birtokaristokraciának s daczára a királyi tanácsnak, főrendi táblát különállása idején nem ismert.

Grünn Albert.

Vjestnik kr. horvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva, urednje Dr. Ivan Bojučić Kninski, Zágráb, 1899. I., II. évfolyam.

A horvát királyi országos levéltár Bojničić Iván szerkesztésében folyóiratot indított meg, melynek eddig két évfolyama fekszik előttünk. A szerkesztő a beosztottban elmondja, hogy eddig a horvátoknak négy régészeti folyóiratuk mellett egyetlen, a hazai történettel foglalkozó folyóiratuk sem volt. Az akadémiai *Rad* és *Starine* ilyenekül nem tekinthetők, mert ezek időhöz nem kötve jelennek meg. Ez okból a kir. országos levéltár engedélyt kért a báni kormánytól, hogy negyedévi füzetekben négy ivnyi tartalommal folyóiratot adhasson ki. A kormány az előterjesztéshez hozzá járult s a folyóirat megindult. A szerkesztő a folyóirat célját, működése körét öt pontban foglalja össze. A *Vjestnik* első sorban a kir. országos levéltár, valamint más horvát magán és nyilvános levéltárak szervezetét, történetét; egyes levéltárosok életrajzát stb. fogja ismertetni, bemutatja ezeknek a levéltáraknak anyagát s a külföldiekét, a mennyiben az a horvátok és a többi délszlávok történetére vonatkozik. Közöl horvát vonatkozású paleografiai, diplomatikai, heraldikai, genealogiai, pecsétani cikkeket, valamint a horvát történet körébe tartozó kiébb-nagyobb történeti értekezéseket, a fősúlyt fektetve a jog

és közigazgatás történetére, valamint a délszlávok művelődéstörténetére. Végül helyet foglalnak a füzetekben a horvát történetre vonatkozó könyvek ismeretesei, bírálatai; történetirodalmi hírek, bibliografia s hasonlók.

Az adott program, mint látjuk, igen gazdag, de alig hiszszük, hogy a maga egészében a közel jövőben beváltható legyen; ehhez Horvátországban legelső sorban a kellő írói gárda hiányzik.

Az eddig megjelent két évfolyamból a következőket emeljük ki:

Laszowski röviden a kir. országos levéltárát ismer-teti; *Klaić* Vjekoslav a bán méltóság eredetéről értekeznek s arra az eredményre jut, hogy a bán eredetileg a meghódított Liburniában a fejedelem helyettese (vicarius); a mely Liburniából a X. században három kerület ismeretes (Lika, Krbava, Gad). A *bán* szó eredetével is foglalkozik; érdeme mindössze annyi, hogy az addigi három nézetet (*bán* = Bajan; *bán* = pán; *bán* = vandjan) jól csoportosítja, ő maga azonban egy nézethez se csatlakozik határozottan; *B.* jegy alatt a horvát nemesség történetéhez találunk adalékokat és három XII. századi oklevél ismertetését. Ezek közt különösen érdekes ránk nézve Kálmán királynak az arbei egyház részére adott oklevele, a melyen az uralkodónak teljes épségű pecsétje függ. Az oklevélnek erősen kicsinyített fénynyomatu ábrája is közölve van. *Klaić* a horvát bánokat állítja össze a nemzeti uralkodóház és az Árpádok idejéből; *Tkalčić* Augustin Kazuti zágrábi püspök életéhez és működéséhez gyűjti össze a történeti adatokat; *B.* Brebiri-Subich Jakab életéhez szolgáltat történeti apróságokat.

A második évfolyamból kiemeljük *Bučar* Franjo cikkét, a mely a reformatio terjedésével Horvátországban foglalkozik, *Luka Jelić*-t, a ki folytatólag ismerteti a zárai városi levéltárát; a «Mindenféle» rovatban *Laszowski* ismerteti Péter és György krbava grófjainak pecséteit, stb.

Időről-időre visszatérünk a folyóirat egyes füzeteinek ismertetésére.

Melich János.

Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból. Egybegyűjté és jegyzetekkel kísérve kiadta apsaí Mihályi János. Máramaros-Sziget, 1900. (674 l. 8-adrét.)

A középkor két utolsó századából eredő és Máramarosra vonatkozó oklevelek gyűjteményét van hivatva bemutatni e munka. Összesen 366 oklevél szövegét közölte a szerző, a ki nem akarta az összes e vidékre vonatkozó oklevelek gyűjteményét nyújtani, hanem egyszerűen közölte azokat, a melyeket eddig felkutatnia sikerült. A közölt oklevelek közül 310 még

nem jelent meg nyomtatásban, 56-ot ellenben már ismertetett szövegük szerint közölt különféle gyűjteményekből.

Az egyes oklevelek szövegét jól szerkesztett regesták előzik meg, utánuk pedig a szerző jegyzetei állanak, melyek az oklevelek szövegének a megye történetére vonatkozó részét magyarázzák.

A közölt oklevelek elseje 1300 január 6-ikán Gyulafehérvárott kelt, az utolsó pedig 1500 május 24-ikén Budán iratott. Mindannyiuk szövege latin. E sorozat után közöl még két nem e korból származó oklevelet a munka, az egyik 1588 márczius 25-ikén Dolhán kelt magyar nyelvű osztálylevél, a másik 1593 május 24-ikéről való román nyelvű osztálylevél, melyeket a szerző, úgy látszik, kuriózumképen iktatott a gyűjtemény végére.

E gyűjteménynek két szempontból van értéke. Becses hazai történetünk tekintve, mert okleveles ismereteink újból tágultak s hazai történetünk érdekes részleteinek megismerése újból meg lőn könnyítve. Főleg a Zsigmond korára vonatkozik ez, melynek oklevélművele még nem látott napvilágot, s a mely időből sok érdekes oklevelet ölel fel e gyűjtemény. De főleg a megye történetére érdekesek a közölt szövegek, mert hiszen az az intenció vezette a szerzőt, hogy az erre vonatkozó adatokat felkutassa és megismertesse. A történetírás legfáradságosabb része az anyag összegyűjtése, s e fáradságos munka el van végezve.

A megyei történelemnek főleg két mozzanatát öleli fel a munka, s arra irányítja a kutatók figyelmét is, t. i. a megyében előforduló birtokok és birtokosok minél teljesebb felsorolására. S ez az, a mi bennünket is érdekel, mert nagyon sok új családtörténeti adatot közöl s nagyon sok már ismert adatot új világításban tüntet fel. Főleg azon körülményre hívom fel az olvasók figyelmét, hogy az egyes birtokok nevének előfordulásakor soha el nem mulasztja megjegyezni, hogy a XVIII. századi ismert nemesi összeírások alkalmával kik igazolták a kérdéses községből nemességüket.

Az oklevelekhez fűzött jegyzetek a legtöbbször találóak s a dolog megvilágításához szükségesek.

Általában a munka nagy szorgalomra vall, s az oklevelek végén említett másolók neveinek felsorolásából látszik, hogy a munka érdekében nemcsak a szerző lelkesedett, hanem a munkatársak szép számát tudta lelkesíteni.

Különösen kedvessé teszi pedig előttünk e könyvet az, hogy benne nagybecsű dokumentumát látjuk annak a szeretetnek s ragaszkodásnak, a mellyel Máramarosmegye ősrégi oláh eredetű családjai, a közös haza iránt, úgy mint a múltban, ma is viseltetnek. *G. A.*

A XIV. SZÁZADI CZIMER-ADOMÁNY.

(Mutatvány a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság kiadásában megjelenő «Magyar Czimeres Emlékek» I. füzetéből.)

Minden heraldikus megegyezik abban, hogy hiteles czimeradomány a XIV. századnál régebbi időből nincs. Hamisítvány azonban elég akad. Teljesen mellőzve a külföldi példákat, hazai oklevéláraink is tartalmaznak néhány ily — szerencsére könnyen felismerhető — ügyetlen hamisítást. Ilyen pl. a Mattai Visa Mártonnak szóló 1092. évi czimeradomány; az Esterházy családnak Attilától való származásáról és bővített czimeréről szóló 1095. évi oklevél és ugyanannak állítólagos megerősítése 1225-ből II. Endrétől; Orsini István, a Blagay grófok őse számára szóló 1197. (helyesebben 1200.) évi czimeradomány Imre királytól, melynek valóságában sokáig hittek; és a Likai Skalich Fülöp és Bertalan számára szóló 1263-ból IV. Bélától, melynek gyártója minden valószínűség szerint Skalich Pál, a XVI. század híres hamisítója.¹

A XIII. században még mindenki ősi jogon, szokás és hagyomány jogán viselte czimerét. A cimerek ábrázolásai uralkodói adománynyal vagy bővítéssel nem gyarapodtak. A legrégebb heraldikai írók egyike, a XIV. század első felében élt Bartolus de Saxoferrato még azt hirdeti, hogy mindenkinek jogában áll tetszése szerint választani czimert, azt viselni és birtokában lévő tárgyakra ráfestetni. De ugyan ő, a változott viszonyokhoz és a kor kezdődő divatjához képest

hozzá teszi, hogy az a czimer, a melyet a fejedelem ad, többet ér, mert a többenél nagyobbra becsülik és annak viselésében senki sem akadályozhatja meg az embert.

A czimeradományozások kora valósággal Bartolus de Saxoferrato idejében, a XIV. század első felében kezdődik. Heraldikai könyvek úgy tanítják, hogy Németországban I. Albert (1305.) és VII. Henrik (1312.) adták ki az első armálisokat, de nagyobb mennyiségben IV. Lajos császár (1329—1347.). Franciaországban Szép Fülöp (1281—1314.) adott ki legelsőbbben czimeres levelet. Magyarországon pedig Károly király.

Legelső czimeradományaink még nem szólnak teljes czimerről, mely pajzsból, sisakból, ennek diszéből és takarójából áll. A király czimeralkatrészeket, első sorban pedig sisakdiszt ad a kintüntetettnek. Ez az úgynevezett *sisakczimer*, mely a XIV. század folyamán igen gyakran a pajzsbeli czimert pótolja és pecséteken a teljes czimert helyettesíti.

A sisakdisz, mint czimeralkotó rész, igen alkalmas volt arra, hogy a pajzsban látható egyező ábrázolása cimereket egymástól megkülönböztesse; és a XIV. század folyamán, kivált Németországban, általánossá vált a felfogás, hogy a sisakdisz a czimer viselőjének kizárólagos tulajdona, a minőt másnak hordania nem szabad s a mi adás-vevés tárgya is lehet. Hogy a sisakdiszt eladták és megvették: erre érdekes példát tudunk a jelenleg uralkodó német császári ház történetéből. A Hohenzollernek őse, Zollerni

¹ E hamisítványok közölvék: Fejér, Cod. dipl. I. 472., 488. ll.; III. 2., 11. ll.; Gr. Blagay cs. okl. 1. 1.; Fejér, IV. 3., 129. ll.

Frígyes nürnbergi várgróf, 1317-ben 36 márka ezüstön megveszi a schweizi Regensbergi Leutoldtól ennek sisakdisztét, mely kiemelkedő arany kopó veres fülekkel. Az adás-vevés azonban, úgy látszik, gondatlanul történt, mert a kopósisakdisz az Oettingeni grófok tulajdonába is átment. Lehet, hogy Regensbergi Leutold szorultságában kettőnek is eladta. Ebből azután a Zollernek és az Oettingeni ház között évtizedekig tartó hosszú pör keletkezett, a melynek 1381-ben választott bíróság ítélete vetett véget. A bíróság három bajor hercegből és a leuchtenbergi tartományi grófból állott és ítélete úgy szól, hogy a pör tárgyát, a kopós-sisakdiszt, mind a két fél viselheti, de az Oettingenieket tartoznak azt egy ujnyi széles ezüst sávval megkülönböztetni.¹

Az ily sisakdisz az élő heraldika korában, mikor pajzson, sisakon tényleg viseltek czimert, a valóságban mindig plasztikus tárgy volt, vagyis a sisakon az volt fából, bőrből, madárszárnyból, tollból stb. kiformalva, a mi az illetőnek sisakdisze. Az ilyen emlékek, valamint a valóságos czimerpajzsok a középkorból a legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Nekünk is van Magyarországon ily ritkaságunk. A soproni benzések templomában felfüggesztve ma is látható ily valóságos sisakdisz. Vadkecskét ábrázol; bőrből készült, mely gipszszerű festékanyaggal van bevonva. Ez a becses heraldikai emlék, melyen a szögek helye ma is meglátszik, a hol az a sisakhoz volt erősítve, minden valószínűség szerint a XV. századból való.²

Az a felfogás, hogy a sisakdisz az illetőnek valóságos tulajdona és hogy ahhoz hasonlót senkinek másnak sem szabad viselnie, teljes mértékben nyilvánul legrégebb ismert czimeradományunkban, mely az 1326-ik évből, Károly királytól való. A vasvár-szombathelyi káptalan levéltárában őrzött eredeti oklevél, mely a királyi privilégiumok mintájára, függő kettős pecséttel van megerősítve, elmondja a többi közt, hogy a király méltányolva a sopronmegyei Imre fiának Miklósnak (az Enyerei Herczegh-család feltelezett ősének) érdemeit, neki, testvéreinek és

összes ivadékaiknak, mint olyanoknak, kik a király zászlaja alatt kötelesek harcolni, sisakdiszt ad, melynek *czimer* a közönséges neve (*crístam, que vulgo cymer dicitur*). Ez a sisakdisz pedig arany sólyom, kiterjesztett kék szárnyakkal, a szárnyakról lóhere (luhere) formájú arany levelek függenek; a sólyom csőre fölött egyenesen fölfelé álló zöld ág van, arany levelekkel. Az oklevél rajzban nem ábrázolja az adományozott czimert, hanem hozzá tesz egy figyelemre méltó záradékot, mely a XIV. századi czimerviselési jog természetéhez igen nevezetes tájékoztatást nyújt. Elrendeli ugyanis a király, hogy az ország nemesei közül senki se merjen a most leirt sisakdiszhez hasonlót sem arany, sem ezüst, sem bárminő más színben viselni, és senki se merje az adományosokat sisakdiszük viselésében háborgatni. Ha netalán tán a király elődjeinek valamelyike valakinek sisakdiszül sólymot adott volna, Károly király ezt az adományt visszavonja, semmissé teszi és mostantól fogva kívülök senkinek sincs joga, még a sisakdisz egyes részeinek megváltoztatásával sem, sólymot vagy sólyomhoz hasonló madarat viselni sisakdiszül.¹

Mint hogy e nevezetes oklevelünk eddigelé csak hiányos kiadásban áll a tudomány rendelkezésére, érdemesnek tartjuk annak szövegét teljesen közölni:

Karolus dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, princeps Sallernitanus et honoris ac montis sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam futuris, presens scriptum cernentibus, salutem in salutis largitore. Cum benemeritis favor debitus inpenditur, fideliterque obsequentibus digna merces redditur, Deus placari creditur et subditi ad fidelitatis studia exercenda provocantur. Eapropter ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod quia regalis excellentie interest suorum fidelium meritoria obsequia interne considerationis oculis contueri et unicuique reddere premia meritorum, nos consideratis fidelitatum multimodis meritis magistri Nicolai filii Emerici filii [Nag, de comitatu Soproniensi], dilecti et fidelis nostri, quibus nobis se reddens gratiosum cum sumpme fidelitatis obsequio meruit multipliciter complacere, volentes dilectionis nostre favore regie eidem aliquatenus respondere et dilectionis nostre inditio eundem insignire, *crístam inferius descriptam, que vulgo Cymer dicitur, in forma avis scilicet falkonis aurei, habentis distensas blaveas alas, sub quibus folia deaurata in modum herbe, vulgo Luhere dicte, pendent, super cuius fal-*

¹ Részletesebben *Seyler*, Geschichte der Heraldik 314—315. ll.

² Turul, 1897. évf. 105. l.

¹ Kihagyásokkal közli Fejér, VIII. 3., 63. ll.

² Későbbi kézzel rasurára írva.

konis nasum viridis ramusculus erectus existit folia habens aurea, eidem magistro Nicolao et per eum suis fratribus ac toti generationi sue necnon et eorum heredibus heredumque suorum successoribus, tanquam sub regio nostro vexillo inter alios regni nostri fideles militare debentes, in signum dilectionis nostre specialis duximus conferendam, ita ut huiusmodi prerogativa criste per nos date tam ipse quam sui fratres et sua generatio ac eorum heredes exnunc in posterum perpetuo valeant gratulari; volentes, ut nullus fidelium nostrorum, quocumque titulo, nomine et dignitate in regno nostro prefulgentium, cristam superius presentibus descriptam nec sub colore aureo nec argenteo nec quovis alio preter dictum magistrum Nicolaum, suos fratres et generationem eiusdem ac eorum posteros deinceps ferre audeat vel presummat, et eosdem ratione eiusdem criste ullo processu temporum aliquo contradictionis obstaculo perturbare; ita nichilominus ut si qui predecessorum nostrorum regum Hungarie quibuspiam de regno nostro falkonem sub quovis colore vel specie pro crista contulissent, auctoritate presentium revocamus; nec quisquam falkonem pro crista in quavis permutatione totius criste prescripte vel alicuius sue partis ac aliam quamvis avem nomine falkonis, vulgo Solum dicti, amodo pro crista portandi habeat facultatem. In cuius rei testimonium et evidentiam perpetuam presentes concessimus litteras nostras privilegiales duplicis sigilli nostri novi et autentici munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Endre prepositi ecclesie Albensis, aule nostre vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri, anno domini millesimo CCCXX. sexto, septimo ydus Aprilis, regni autem nostri anno similiter XX. sexto, venerabilibus in Christo patribus Bolezlao Strigoniensi, fratre Ladislao Colocensi archyepiscopis, Johanne Nitriensi, Benedicto Chanadiensi, Iwanka Waradiensi, Nicolao Jauriensi, Ladislao Quinqueecclesiensi, Georgio Sýrmiensi, fratre Petro Boznensi, Herrico Wespriemiensi, Laurentio Waciensi, Chanadino Agriensi et Andrea Transsilvano episcopis, ecclesias dei feliciter gubernantibus, magnificis viris Phillippo palatino, comite Zepesyensi et de Wywar ac iudice Cumanorum, Demetrio magistro tawarnicorum nostrorum, comite Bachyensi et Trinchyniensi, comite Alexandro iudice curie nostre, Thoma woyuda Transsilvano et comite de Zonuk, Mykch bano totius Sclauonie, magistro tawarnicorum domine regine consortis nostre karissime, comite Supruniensi, Symigiensi, de Sarus et de Patak, Paulo bano de Macho, comite Syrmiensi, de Wolko et de Bodrugh, magistro Deseu iudice curie eiusdem domine regine, magistro Dyonisyo magistro dapiferorum nostrorum, Blasio magistro agasonum nostrorum et magistro Nicolao comite Posoniensi, aliisque quamplurimis regni nostri comitatus tenentibus pariter et honores.

Az első ismeretes czimeradomány tényén és a czimerviselési jog körülírásán kívül ez az oklevél még két szempontból nevezetes. A záradék ugyanis sejteti velünk, hogy magyar király legelőször nem 1326-ban adott sisakdiszt kitüntetésül valamely hívének, mert Károly király elődjének esetleges korábbi adományairól em-

lékezik meg. Másrészt pedig ebben az oklevélben fordul elő legelőször a *czimer* szó. Az oklevél meg is magyarázza, mit értettek e szó alatt; értették a cristát, a sisakdiszt, a mit a francia fejlett heraldikai nyelv a *cimiere* szóval jelöl. A magyar *czimer*-nek tehát a francia *cimiere* az őse, és azzal eredetileg csak a czimer egy részét jelölték; az elnevezés csak később ment át a pajzsból, sisakból, ennek díszéből, takarójából és esetleges más kísérő alakokból álló teljes czimerre.

Egészen más természetű az a kitüntetés, a melyben Károly király egy évvel utóbb, 1327 október 23-ikán, *Donch* mestert, Zólyom vármegye főispánját részesíti. Miután kellőképp feldicsérte volna vitézségét, a király iránt tanusított hűségét, megengedi neki, de csakis neki, utódainak nem, hogy valahányszor a király személyesen hadba száll, *Donch* mester aranyos czimert, czimeres jelvényeket, sisakdiszt és zászlót viselhet, és mindezt csillogó arannyal boríthatja be; és ha netalán találkozna az országban oly vitéz, a ki hasonló arany vagy aranyozott czimert vagy czimeres jelvényeket viselne, *Donch* mesternek jogában áll ezeket tőle elvenni és az tartozik neki átadni. Ez a kitüntetés személyre szóló jog volt azzal a korlátozással, hogy ezt az aranyos fegyverzetet és czimeres jelvényeket *Donch* mester sem viselhette mindig, csakis akkor, ha a király személyesen hadba száll.¹ Vagyis más szavakkal, a ritka kitüntetés abban nyilvánult, hogy a király *Donch* mester czimeres pajzsának vagy a czimeralaknak és a sisakdisznek mázat a *Bartolus de Saxoferrato* tanítása szerint legelőkelőbb heraldikai mázra, aranyra változtatta át. Úgy tudjuk, hogy *Donch* mester és utódai az *Anjouk* czimeréhez teljesen hasonló alakot, stilizált liliomokat viseltek czimerükben. A személyes kitüntetés lényege abban áll, hogy az aranymáz adományozásával, mely minden valószínűség szerint a czimeralakra és nem a mezőre vonatkozott, *Donch* mester czimeres pajzsa a királyi czimerhez vált teljesen hasonlóvá. Az oklevél egy szóval sem tesz említést arról, hogy e kitüntető jelvényt *Donch* utódai is élhettek; és így ebből a czimerrészlet-adományból hiányzik a czimerek egyik lényeges kelléke, az

¹ Anjoukori okmtár I. k. 336. l.

állandóság, mely azt követeli, hogy az adományozott vagy ősi jogon viselt jelvény változatlanul szálljon át a czimer tulajdonosának utódaira is. Ez a nagyérdékű oklevél, mely függő pecsétés, privilégiális formában van kiállítva, a Nemzeti Múzeum levéltárának egyik becses darabja.

Ugyancsak a Nemzeti Múzeum őrzi a harmadik ismeretes czimeradományt, mely az első 1326. évi sisakdisz-adományhoz nagyon sokban hasonló. Néhány évvel fiatalabb amannál, 1332 február 14-ikéről van keltezve. Formájában és szövegében azonban teljesen eltér az eddigiektől. Nem függő pecséttel van ellátva, hanem olyannal, mely az oklevél hártájára van nyomva; tehát nem örök jogu. Ezzé csak akkor válik, ha azt a király függő pecsétés privilégiumával meg fogja erősíteni. Erre vonatkozólag az oklevél záradékában oly mondattal találkozunk, a minő a birtokadományokról szólókban szokott előfordulni: «Megígérjük, hogy ezt az oklevelet kiváltságlevelünkkel fogjuk megerősíteni, ha azt nekünk újból bemutatják.» Birtokadományoknál ez a mondat tudvalevőleg azt jelenti, hogy az adománnyal a király senkinek sem akarja jogát sérteni; a király jóhiszeműleg adja a birtokot; az adományos kötelessége gondoskodni arról, hogy annak tulajdonába őt az illetékes személyek ténylegesen bevezessék. Csakis ha e beiktatás ellenmondás nélkül megtörtént és bizonyossá lettek a felől, hogy az adománnyal senki jogán sérelem nem esett, miről az adományos az eredeti adománylevelél és a beiktatási jelentés bemutatása mellett a királyi kancelláriát biztosítani tartozott, következett be az adománynak örök jogu, privilégiális megerősítése. Ilyesforma-eljárásnak kellett az első czimeradományoknál is történnie. A czimer, különösen a sisakdisz, az illetőnek kizárólagos tulajdona lévén, másnak ugyanolyan viselnie nem volt szabad. Már most ha valaki ugyanolyan sisakdiszt kapott adományban, a minőt a király korábban már másnak adott: ez utóbbin jogsérelem történt és ez minden megengedett törvényes vagy szokásos eszközzel tiltakozhatott a későbbi adomány ellen. Hogy ez a jogvédelem megtörténhessék, a czimeradományt valamely nyilvános gyülekezetben, valószínűleg a vármegye közgyűlésén ki kellett hirdetni; itt azután kiki érvényesíthette jogát. Ha

tiltakozás nem történt, bekövetkezhetett az örökjogu oklevél kiadása, miként ellenmondás nélkül lefolyt beiktatás után birtokadományoknál. Ezért olvassuk ezt a záradékot az 1332. évi sisakdisz-adománylevelében; és ezért maradt el az 1326. évi, mindjárt örökjogu formában kiadott oklevélnél, mert itt a király semmisnek nyilvánít már eleve minden korábbi adományt, melylyel valaki sólymot kapott volna sisakdiszül; tiltakozásnak tehát ebben az esetben helye nincs. Megtörtént-e a kihirdetés az 1332. évi esetben és bekövetkezett-e az adománynak kiváltságlevelél formájában való kiállítása, adatok híjjában nem tudjuk.

Az 1332. évi sisakdisz-adomány a Némái Kolos-család őse, Kolos kir. apród részére szól. A rövid oklevél elmondja, hogy a királyi szolgálatban, a hadseregben, tornákon és fegyveres gyakorlatokban a király hiveit saját czimeres jelvényeikkel szokás egymástól megkülönböztetni. Ily czimert pedig nem lehet mástól kapni, csakis a királytól. Ezért mindazon hű szolgálatok fejében, melyeket udvari apródja Kolos tett attól az időtől kezdve, hogy Károly király leszarmazás jogán Magyarország trónjára lépett, Kolosnak és utódainak sisakdiszül, a minék *ci-mer* a neve, egy keskeny formájú alakot ad (formam angustarii) azzal, hogy az országban senkinek sincs joga ehhez hasonló alakot viselni sisakdiszül. A sisakdisz formáját, alakját, színét, melyet az 1326. évi adomány oly részletesen körülír, nem tudjuk; a kevésszavu oklevél csak annyit sejtett, hogy az valami szűk, keskeny, talán edényformájú alak lehetett.¹ Ebben az oklevélben nyilvánul minálunk legelőször a felfogás, melyet azután későbbi czimeres leveleink annyiszor ismételnek, hogy czimert csak az uralkodó adhat; így tehát ez időtől kezdve czimeres emlékeink két csoportra oszlanak: az ősi jogon viselt és az uralkodói kegyből nyert czimerekre. Számos példa mutatja, hogy ez utóbbit igen gyakran többre becsülték az előbbinél.

Károly király idejéből e három czimeradomány emléke jutott korunkra. Egyik sem emlékezik meg a pajzson látható czimeralakról. Hosszu, több évtizedes szünet után, melyben czimeradománynak semmi nyoma, Nagy Lajos

¹ Turul, 1887. évf. 156. l.

király 1369. évi oklevele folytatja a sort, mely már pajzsbeli czimerről szól; tudomásunk szerint ez egyszersmind a legrégebb czimeres levél, melyet város, tehát jogi személy kapott.¹

A kassai polgárok ugyanis 1369-ben azzal a kérelemmel járultak a királyhoz, hogy a városnak adjon új czimert. A király teljesíti a kérelmet és a városi titkos pecséten és a zászlón oly czimer használatát engedi meg, mely a királyi czimer egyes részeit mutatja. E czimer a következő: kék pajzsfőben három lilium, ez alatt váltakozva négy vörös és ugyanannyi fehér csik, vagyis hétszer vörössel és fehérrel vágott mező. A pajzsfő az Anjou-ház családi czimerét mutatja, az alatta levő mező a magyar országos czimert. Fontos ez utóbbi adat Magyarország czimere egyik alkotó részének, a vágásoknak, színeire és számára nézve; mert ez a legrégebb, kétségtelen hitelű hazai forrás, a mely világosan mondja, hogy a vágások száma hét és hogy az osztás vörös színnel kezdődik. Az 1369 május 7-ikén kelt czimeres levelet a legegyszerűbb királyi pátens levél formájában adták ki, melynek végén, ép úgy mint Károly király az 1332. évi adományban, a király igéri, hogy azt a kassai polgárok részére kiváltságlevéllel fogja megerősíteni, mihelyt az első adománylevelet neki újból felmutatják.²

Nagy Lajosnak még egy czimeradományáról történik — sajnos — nem teljesen megbízható említés. Szirmay Antal Szatmár vármegye ismertetésében mondja, hogy a király 1380-ban Zekell Péter mosony-óvári kereskedőt megnemesítette és neki czimerül kereskedői vasmacskát adott. Ezt az adatot azonban semmi bizonyíték sem támogatja. Ha való Szirmay adata, ez volna az első czimeradomány, mely nemesítéssel járt, és az első pajzsbeli új czimer, melyet magán-

egyén kapott. Azonban Szirmay idézeteiből megtanultuk, hogy más adatok által nem támogatott oklevél-kivonatai óvatossággal használandók.¹

A legelső teljes czimeradomány Zsigmond királytól, attól a királyunktól való, a kivel megindul czimeres leveleink hosszú sorozata. Ez az adományozott új czimer, melyet különben már nemesi renden lévő egyének kapnak, pajzsból, sisakdiszből és természetszerűleg bár az oklevél szövege külön nem említi — sisaktakaróból áll. Külső kiállítás tekintetében teljesen hasonlít az eddig kiadott czimeres levelekhez, mit annak mellékelt képe is mutat; az adományozott czimer ezen sincs kifestve, a leírás pedig oly zavaros, hogy — mint látni fogjuk — a czimer hű képét bajos elképzelni. A nem kiváltságlevél formájában kiadott oklevél záradékában ugyanazt olvassuk, a mit az 1332. évi sisakdisz-adományban és az 1369. évi czimeres levélben, hogy t. i. a király ezt az oklevelet, ha szükségesnek mutatkozik, privilégium formájában, vagyis örökjoggal fogja kiállíttatni, ha azt neki ismét bemutatják; tehát az adomány közhírré tétele után.

A Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában őrzött eredeti hártya oklevél 1398 október 16-ikán kelt. A fő czimerszerző *Csentevölgyi* Demeter, Pálnak fia, kalocsai prépost és udvari káplán. Az ő érdemeiért személyén kívül rokonai, sőt barátai is nemesi czimert kapnak jutalmul, hogy azt Magyarország többi nemeseinek példájára maguk és utódaik viselhessék. A rokonok: *Csentevölgyi* Miklós, a prépost testvére; továbbá unokatestvérei: *Szentlőrinczi* Mihály fia János, Lőrincz fia Máté, György fiai Mihály és Gergely, és Mihály deák, egyéb rokonai: *Dobri* György és András; barátjai pedig, a kik részesek a czimeradományban: *Babócsai* Gergely pesti plébános és udvari káplán és ennek két testvére: Tamás és András. A czimert a szöveg bár részletesen, de igen zavarosan írja le; e szerint az következőkép volna elképzelendő: a pajzs szőke, sárga vagy kék színű (flaveum seu lazuro colore depictum); ebben egy szürke színű farkasfej van. A fejbe hátulról fekete nyíl furódik, mely a szájon jön ki; a nyilvessző vasa véres. Látható két fekete fül (a fejen-e, nincs világosan meg-

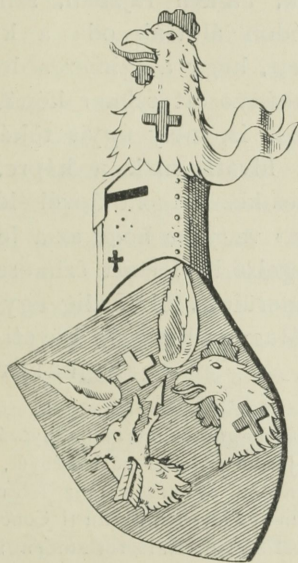
¹ Arra, hogy egyházi testület, káptalan kap hiteles pecsétet, a legrégebb példák közé tartozik a csornai convent és a zenggi káptalan részére szóló pecsét-adomány. (Ez utóbbiról l. Zsigmond király 1392. október 25-iki oklevelét, Vjestnik kr. hrv.-slav.-dalm. zem. Arkiva 1901. 49. l.)

² Tutkó, Kassa városának tört. évkönyve 220. l. A pajzsfő színét a szöveg «linea flavi coloris»-nak mondja; hogy ezalatt a heraldikai kék szín értendő, világos az alább említendő 1398. és 1401. évi czimeradományok e szinonimáiból: «flaveum seu lazuro colore depictum», «flavum seu lazulinum».

¹ Szirmay után Fejér, Cod. dipl. IX. 5., 400. ll.

mondva), melyek úgy vannak elhelyezve, mintha egy kakasnak csőrét vagy száját alkotnák; a fülek közt kis fehér kereszt látszik oly módon, mintha a kakas csőréből jönne ki. A fejen a torok helyén vörös jegy van, mely olyan, mintha egy kakas taréja volna. Ez a fej oldalt fordítva, a fülek, a taréj és az elhelyezés által olyanforma, mintha egy kakas feje volna.» A sisak fölött hasonló alak látható.¹ Tessék már most heraldikai latin nyelvünk gyarlósága miatt ily tökéletlen módon leirt czimert jól megrajzolni. Két kiváló heraldikusunk, Csergheő Géza és Csoma József, egy ugyanazon leírás után egészen másképp szerkesztette meg a kapott czimert, úgy hogy a két

A Csentevölgyi-czimer Csergheő Géza szerint.

szerkezetben csak egyetlen egy alkotó rész egyezik: a pajzsnek két színe.

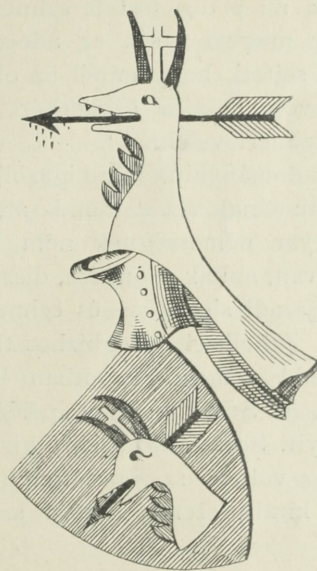
E nagyérdékü oklevelünk is hibás régi kiadásból ismeretes; ezért a mellékelt fascimile könnyebb megértésére ennek is közöljük teljes szövegét:

Propria commissio domini regis.

Nos Sigismundus dei gratia rex Hungarie, Dalmatie, Croatie etc. marchioque Brandenburgensis etc. memorie commendantes tenore presentium significamus quibus expedit universis, quod nos tum in nostre mentis acie revolventes ad regie spectare dignitatem celsitudinis, ut eadem suis fidelibus et subditis in hiis postulatis, que ipsorum augmentum honoris conspiciunt, benigna condescendentia gratiam conferat exauditionis, tum diligenti advertentes consideratione fide-

¹ Fejér, Cod. dipl. X. 8., 439. ll.

litis et fidelium obsequiorum grata merita honorabilis viri domini Demetrii prepositi ecclesie Collocensis, capellani nostri fidelis commensalis et dilecti, quibus ipse culmini nostro adeo multipliciter et sollicita invigilatione conplacere studuit, et conplacet de presenti, ut ipsum suosque consanguineos, proximos et amicos favoribus regis et titulis fulgende dignitatis gratiosius prosequantur; preterea ut ipse dominus Demetrius prepositus et consanguinei, proximi et amici ipsius in vastiorem provectum et laudis signitam nominationem per proprii clipei seu scuti habitum promulgentur, unum clipeum flaveum seu lazuro colore depictum, in quo caput lupinum grisei coloris situatur, cum sagitta nigra, a parte ferri sanguine aspersa, que in ore eiusdem capitis infixi a parte posteriori ipsius capitis lupini penetrare videatur, necnon cum auribus nigris ad dispositionem oris seu rostri unius galli dispositis, inter quas una crux alba parva tanquam de ore gallino egrediatur, item cum signo rubeo in gutture ipsius

A Csentevölgyi-czimer Csoma József szerint.

capitis taliter figurato, sicuti fueret vertex seu corona unius galli; ita quod dicto capite ad latus posito per premissas aures et dictum signum rubeum apparentia, et dispositio fiat capitis gallini, et consimilis capitis signum super casside seu gallea collocatum, prelibato domino Demetrio preposito, filio videlicet Pauli de Chenteweulgh, nec non Nicolao uterino, Johanni filio Mychaelis de Zenthlewrinch, Matheo filio Laurentii, Mychaeli et Gregorio filiis Georgii, Michaeli litterato, patruelibus fratribus, Georgio et Andree de Dobri, proximis, item discreto viro Gregorio plebano de Pesth, similiter capellano nostro speciali, Thome et Andree, fratribus eiusdem de Baboucha, amicis prefati domini Demetrii prepositi, prelibatorumque laycorum heredibus legitimis et posteritatibus universis in clenodium et signum per ipsos adinstar ceterorum nobilium regni nostri Hungarie portandum et ducendum duximus conferendum, ymmo auctoritate regia, que post sui acquisitionem fastigii suos fideles talibus honoribus et gratiarum prerogativis prosequi consuevit, damus, con-

ferimus et donamus, harum nostrarum testimonio literarum, quas si opus fuerit privilegialiter emanari faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum in Wylak, in festo beati Galli confessoris, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo.

Az utolsó czimeradomány, mely még a XIV. század modorában, festett czimerkép nélkül került ki a király kancelláriájából, minden valószínűség szerint az, a melyet a Semsey család 1401 április 24-ikén kapott Zsigmond királytól. Az oklevél eredetijét nem ismerjük; újabb időben azt heraldikus nem látta. Szövegét későbbi másolatokból és kiadásokból tudjuk; de ez a szöveg semmikép sem sejteti velünk, hogy az oklevelen az adományozott czimer képe le volt-e festve vagy sem; nincs semmi hivatkozás a festő ügyes kezére, a mi pedig festett czimeres levelekben mindig megvan; sőt az adott czimer pontos leírása sejteti, hogy ennél az oklevélnél ép úgy nem volt meg a czimerkép, mint a XIV. századi czimerleveleknél.¹

Első czimeradományaink mind igazolják Werbőczy Tripartitumának azt a mondását, hogy a czimer a magyar nemességnek nem lényeges kelléke, de ha van, annak előnyére, diszére szolgál. A XIV. századi sisakdisz- és czimeradományok, az egy Zekell-féle megbízhatatlan adat kivételével, mind nemesi állapotban lévők részére szólnak. A Semsey-család példája is e mellett bizonyít. Semsey László királyi főpohárnokmester volt, a szerencsétlen nikápolyi ütközetben a király szeme láttára szenvedett

¹ Fejér, Cod. dipl. X. k. 4., 67. ll.

hősi halált; az ő érdemeiért kap testvére János és ivadéka, «minden nemesi jogon és czimen felül, melyekkel bőven ékeskednek» új czimert, mely a következő: fehérrel és kézzel vágott pajzsban vörös ágaskodó szarvas, melynek jobb agancsa szőke vagyis kék (flavum seu lazulinum); az agancsok közt aranykereszt; sisakdisz: az aranykoronából kinövő pajzsalak. A czimer leírása egész világos, ennél nem nélkülözzük úgy a rajzot, mint a Csentevölgyi-czimernél.¹

A kezdődő XV. század egyszerre változást hoz a czimeres levelek kiállításába. Bizonyára a Csentevölgyi czimeréhez hasonló leírások tökéletlen volta késztette az uralkodók kancelláriáját arra, hogy az adományozott czimert ne csak leírják, hanem rajzban, színekben, szemléltető módon állítsák oda a kitüntetett elé. Szokássá lett, hogy a czimeres levelekre kifestik az adományozott czimer képét; sőt elhagyják a leírást is, mely úgyis tökéletlen, hanem egyszerűen hivatkoznak a képre, «a hogy azt a festő ügyes kezével az oklevél élére rajzolt czimer mutatja» vagy «a hogy az a festményen látható». A legelső ily festett czimerek a XIV. század végén merülnek föl² s alig egy pár évre reá, 1405-ben, Magyarország is követi a példát.

FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

¹ Az első magán-czimeradományozásokról l. egyébként Csoma József érdekes közleményét, Turul 1899. 1. l.

² Ilyen például Wenzel, 1392 február 14-ikén kelt birodalmi czimeres levele a Staffurti Concmann testvérek számára. Sybel-Sickel, Kaiserurkunden in Abbildungen. Lief. VI. Tafel 22.

NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Első közlemény.)

I. Gutkeled nemzetsége.

a) *A régiebb Majádiak.*

Tudvalévő dolog, hogy a Sopronmegyében még most is létező Szent-Margita helység a legrégibb időben a «Majád» nevet viselte.¹ Miután

¹ Csánki III. k. 619. l. adatait a következőkkel akarjuk itt kiegészíteni: Mayad 1232 Wenzel, VI. k. 512 l., Mayad, 1246, Fejér, VII/III. k. 28. l., Maiad, 1254. Hazai okmtár, VI. k. 78. l., Mayad, 1292. Wenzel,

e névvel egyéb régi helységeknel többé nem találkozunk, biztosra vehetjük, hogy a helység nevet valamelyik birtokosától vette. Tényleg találjuk is, hogy bizonyos Majád comes, sopronmegyei birtokos és unokája Miklós 1219-ben a Tomaj nb. Dénes fia Örkönd pappal és ennek fivéreivel bizonyos birtokügyet rendeznek, a melyben őket Majád udvarbírája, bizonyos Fiad, képviseli. Arról V. k. 06. l., Mayad, 1318. Sopronm. okmtár, I. k. 81. l., Mayad, 1395. Sopronm. okmtár, I. k. 520. l.

volt szó, hogy a két fél a Zalamegyében feküdt Henye birtokot felosztotta, hogy ez Majádra szállt, hogy Örkönd ezt Tófóvel akarta elcserélni és Majád az ő részét minden ráfizetés nélkül Örköndnek engedte át.¹

Majádról többet nem tudunk. Két fia volt, kiknek egyike: *Ladamér* 1259-ben a stájerok elleni harcban esett el.² Másik fiának a nevét nem ismerjük, csak azt tudjuk, hogy fia *Miklós* már 1219-ben nagyatyjával Majáddal együtt a henyei birtokcserénél szerepel.

E Miklós fia *Pál*, kit az okirat már Gutkeled nb. embernek nevez, 1246-ban eladja a nyitrai káptalan előtt rokonának, Gutkeled nb. István országbirónak és Nyitramegye főispánjának (a későbbi szlavóniai hercegnek) a következő ősi birtokait: 1. a Szamos melletti Széplakot, 2. Álost, 3. Mikófalvát, 4. a Szilágy folyóntuli Ugróczot, 5. Lápos mellett 30 ekealját.³ Ugyanazon évben tanúsítja a fejevári káptalan, hogy e *Pál majádi* birtokának kiváltására 100 márkát kölcsönvett és hogy, mert ez összeget nem fizethette vissza, Szilágy birtokának felét fennebbi Istvánnak eladta.⁴ 1254-ben Majádi Pál comesnek Győr nb. Óvári Konráddal bizonyos peres ügye van, melyben Éty fia Pál országbíró Gál mosonyi polgárt pristáldusának nevezte ki; szeptember 26-ikán kijelenti Gál, hogy zarándokolni akar és hogy pristáldusi megbizását fivérére, Oszlopra ruházza.⁵

Majádi Pál (V.) István társkirálynak hive volt, kinek szolgálatában többrendbeli országos ügyekben vett részt. Különösen kitüntette magát 1259-ben, midőn a stájerországiak István ellen fel-lázadtak; az ezek ellen vívott harcban két rokona is elesett: Majád fia Ladamér, ki kétségkívül atyjának nagybátyja volt és *Pordányi Lőrincz*, kinek rokonsági viszonyát nem ismerjük. Pál 70 emberét vesztette el és maga is fogságba került, melyből csak úgy tudott kiszabadulni, hogy majádi birtokát (kétségkívül megint csak István szlavo-

niai hercegnek eladta és a kapott vételáron magát kiváltotta. Ez érdemek elismeréséül megengedte neki V. István, hogy a Szamos vizén (szatmármegyei) Aranyos nevű birtoka alá jövé, sóval rakott hajóktól 20 kősóban megállapított vámot szedhessen.¹ Halála évét nem ismerjük.

Fia *Lothárd* IV. László alatt tüntette ki magát, midőn rokona, a Gutkeled nb. Joákim bán oldalán a cseh Ottokár elleni harcok alatt az osztrák területet pusztította és midőn Ottokárral másodszer keltek harczra, súlyos sebesülést is szenvedett. 1280-ban a kúnok elleni harcban bal lábán sebesült meg; ugyanakkor egyik rokona, *Domonkos* is életét vesztette. Mindezekért kieszközölte, hogy László király őt az aranyosi vám jogában megerősítette. III. András uralkodása alatt megint a nyilvánosság terén találjuk, a menyinyiben 1291 nyarán az osztrákok ellen és nem sokára a Güssingiek ellen harczolt. Midőn András király 1292 június 22-ikén őt és *fidt Lászlót*, ki mindkét alkalommal szintén a király szolgáltaiban állt, az aranyosi vámjog élvezetében megerősíti, akkor Lothárd «*bán*»-nak neveztetik, a nélkül, hogy bánságát ismernők.² Mikor halt meg, nem tudjuk; Lászlón kívül még *Jakab*, *Pál* és *János* nevű fiai maradtak.

Ezek Borsa nb. Kopasz nádornak és fivérének Bekének lázadásában vettek részt, miért is Károly király Szabolcsmegyében fekvő tiszaközi birtokukat 1317 május 8-ikán Szovárd nb. Istvánnak, 1318. május 31-ikén pedig kőrévmonostori birtokukat Aba nb. Péternek adományozta.³ 1326-ban pedig arról értesülünk, hogy néhai Lothárd bán fiai Jakab, Pál, János és fivérüknek, Lászlónak fia László a Borsa nb. Tamás fiainak lázadásában részt vettek, miért is szabolcsmegyei ujfejtői birtokukat elvesztették;⁴ 1341 június 27-ikén végre találjuk, hogy a szabolcsmegyei Hene valamikor szintén a hűtlen Pál atyjának, Lothárdnak birtokát képezte s hogy ezt a király a Kállai család tagjainak adományozta.⁵ Ezek szerint az öregebb Majádiak leszármazása a következő:

¹ Fejér, VII. I. k. 199. l.

² Wenzel, V. k. 66. l. — Vajjon Majádi Detlip, ki 1232-ben Osl nb. Tamás és a sopronmegyei Enyed lakosai között nádori pristáldus minőségében működött (Wenzel, VI. k. 511., 512. l.), e családhoz tartozott-e? nem tudjuk.

³ Wenzel, VII. k. 215. l.

⁴ Fejér, VII/III. k. 28. l.

⁵ Hazai okmtár. VI. k. 78. l.

Turul. 1901. III.

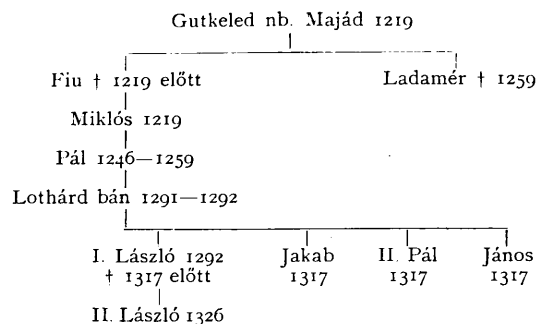
¹ Wenzel, V. k. 66., 67. ll.

² U. ott.

³ Hazai okmtár, VII. k. 373., 374. ll. V. ö. Anjoukori okmtár, I. k. 471. II. k. 404. l.

⁴ Fejér, VIII/V. k. 163. l.

⁵ Anjoukori okmtár, IV. k. 106. l.

b) a valkómegyei Lothárd utódai.

Ha tudjuk, hogy a Gutkeled nemzetség ősi fészke Bács megye volt, természetesnek fogjuk találni, hogy egyik-másik vonala az idők folyamán a szomszédos Valkó megyébe ágazott ki.

A valkómegyei ág egyik tagja, *Lothárd*, három fiut hagyott hátra: *Endrét*, *Dénest* és *Lothárdot*, kiknek IV. László 1289-ben számos érdemeik elismerésül megengedi, hogy valkómegyei jobbagyaik a nyestadó és a dézsma alól fel legyenek mentve.¹ Lothádról még csak azt tudjuk, hogy 1292-ben fivérével és unokaöccsével a lent felsorolandó szerémmegyei birtokokon megosztott.

Dénes 1290-ig szerepel. Ez évben tanusítja a bácsi káptalan, hogy Bánca nb. Horváti Tamás és ennek halála után fia Pál Lothárd fia Dénes és Endre bán fia Martonos ellen a Basza folyó mentén fekvő Mesze föld birtoka ügyében pört visel, most pedig elismeri, hogy a vitás birtok Dénes és Martonos ősi tulajdonát képezi, miért is igényeiről lemond és nevezettek a birtok háborítatlan tulajdonjogában hagyja.² Dénesnek három fia maradt: *András*, *Dezső* és *Lothárd*. Ezekről tudjuk, hogy Károly király elleneihez pártoltak. Működésüket azzal kezdték, hogy mint a lázadó Güssingiek hívei a királyi birtokait, különösen pedig Pacsintai Gergely fia Miklós királyi apródnak Szásztelek nevű jószágát pusztították. Midőn garázdálkodásaik következtében ellenük számos panasz emeltetett és a király őket ítélőszéke elé idézte, gonoszságukat azzal tetőzték be, hogy az idézésre nem is hederítve, a lázadó Borsa nb. Kopasz nádorhoz csatlakoztak s vele a legnagyobb bünteteket követték el. A lázadás leveretése után félve,

¹ Wenzel, IX. k. 493. l.

² Wenzel, X. k. 343.

hogy most már a megtorlásra kerül a sor. Uros szerb királyhoz pártoltak, ki őket tárt karokkal fogadta; de tervük nem sikerült, a mennyiben Lothard a macsói várban a magyarok fogságába került (1319) és a szerbek kudarcot vallottak. Károly király aztán a lázadókat összes birtokiktól megfosztotta, melyek közül Jarminát 1324 április 27-ikén fennebbi Gergely fia Miklósnak adományozta.³ További sorsuk ismeretlen.

Endrével már 1274 augusztus 16-ikán találkozunk, midőn László király őt és Pák (?) fia Márkot azzal bizza meg, hogy két árvának netécsi (Somogy megyében) birtokát Gutkeled nb. Apaj ellen védelmezzék.⁴ 1289 után elvész a nyoma; 1292-ben pedig már nem él. Azt tudjuk azonban, hogy a későbbi okiratok őt «*bán*»-nak nevezik, a nélkül, hogy működési helyéről és idejéről szólnának. Egy fia volt: Martonos és egy *leánya*, ki bizonyos *Péter fia Gergely*hez ment férjhez.

Martonos atyja halálakor még zsengekoru volt, miért is sógora, Péter fia Gergely comes képviseli őt. 1292-ben megjelenik Gergely comes Martonos nagybátyjaival, Dénes és Lotháddal a kevei káptalan előtt és előadja, hogy Maróti Mihály fia Istvánnal közös rokonuknak Martonos fia Tamásnak magvaszakadtán reájuk szállt birtokait maguk között úgy osztották fel, hogy Duráo (ez valószínűleg Dobra) a Marótiaké legyen, míg Martonos és nagybátyjai a szerémmegyei Dragan (=Szentillye), Alsán, Tinnya, Gunya, Apa és Buziást kapják.⁵ Endre bán fia Martonos mester 1314-ben IV. Lászlónak 1289-ben kiállított okiratát iratja át;⁶ 1317-ben ugyan e néven a pécsi püspöknek egyik kártérítési perében bizalmi férjként szerepel.⁵ 1330. márczius 30-ikán országbirói ember.⁶ Azután nem hallunk felőle semmit egészen 1335 június 1-ig,

¹ Anjoukori okmtár, II. k. 127—130. ll.

² Wenzel, IX. k. 555—556. ll. Az illető okmány Lipszén van kiállítva évi keltezés nélkül. IV. László többször tartózkodott Lipszén; de mivel 1274 augusztus 15-ikén is ott volt, (Wenzel, XII. k. 114. l.) jelen okirat keltét 1274-re kell tennünk. «Pák» fia Gergely valószínűleg Pécz nb. Márk fia Gergelyvel, a Marczaliak őseivel azonos.

³ Anjoukori okmtár, VI. k. 263—264. ll.

⁴ Wenzel, IX. k. 493. l.

⁵ Fejér, VIII/II. k. 77. l.

⁶ Anjoukori okmtár, II. k. 481. l.

mely napon a szenternői káptalan előtt kijelenti, hogy Szentemágócs nb. Márton bán fiával Pállal tárnoki birtoka ügyében pöre volt, a melynek költségeit sajátjából nem tudta fedezni, úgy hogy kénytelen volt feleségének, *Klárának*, a biharmegyebeli Péter fia János leányának készpénzbeli hozományát e célra fordítani; miután már most a tárnoki birtokot ez uton visszaszerzte, elzalogosítja ezt a nejének. Akkor már két fia is van: *Mihály* és *Miklós*, *mindkettő első nejétől*; Klárának még nincsenek gyermekei. Maga Martonos «valkómegeyebeli nemes».¹ Utoljára 1338 november 22-ikén akadunk rá, midőn másokkal együttesen Miklós macsói bánnak bizonyos birtokügyben bírótársa.² Halála idejét nem ismerjük. Fennebbi fiain kívül még egy, a második nejétől született leánya, *Erzsébet* is volt, ki *Hermann nb. Laczk fia András*hoz ment férjhez.

A fiak közül *Miklós* csak egyetlen egyszer: 1335-ben említetik, a miből biztosan következtethetjük, hogy fiatal korban és fiutódok nélkül halt meg. *Mihály*, a ki egyik valkómegeyi birtoka után a «*Némcti*» nevet viselte, 1353 táján halt meg, a nélkül, hogy egyenes örökösöt hagyott volna, mire hosszadalmas örökösödési pör támadt.

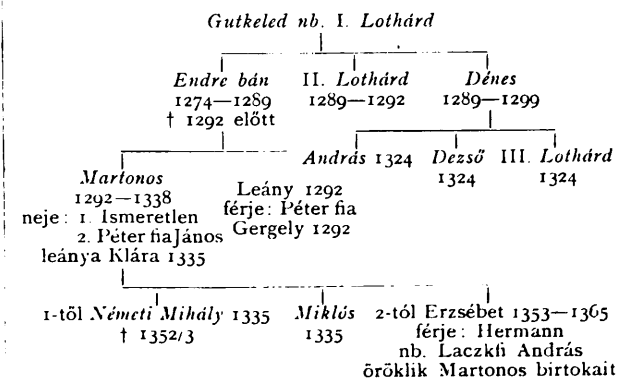
Halála után felléptek a Marótiak és azt vitatták, hogy mint az elhaltak *legközelebbi nemzetségbeli osztályos rokonait* a hátrahagyott birtokok őket, nem pedig Martonos leányát, Laczkfi Andrásnéit illetik. A király mindkét félnek 1353 márczius 31-ikére tűzött ki határnapot, hogy ügyükre vonatkozó bizonyítékaikat előterjeszszék; az ügy 1354. márczius 26-ikára lett halasztva s miután ez alatt Katisz nb. Szécsényi Tamás országbíró meghalt és 1355 január 20-ikára új határnapot tűztek ki, Druget Miklós országbíró végre 1355 február 18-ikán tárgyalás alá vette a dolgot, melyet Laczkfi András (akkor a királyné tárnokmestere, Vas- és Sopronmegye főispánja) személyesen, Erzsébet képviselőjében pedig Bánca nb. Horváti Péter védelmezett.

A Marótiak arra hivatkoztak, hogy Lothárd fiai Dénes és Lothárd és elhalt fivérüknek Endrének fia Martonos 1292-ben a kevei káptalan előtt Maróti Istvánnal egyik magvaszakadt ro-

konuk birtokait felosztották és egyuttal kikötötték, hogy az osztozó felek magvaszakadtán a másik fél öröklő annak hagyatékát s hogy Károly király e szerződést helybenhagyta. Előmutatták azonkívül Domonkos volt macsói bánnak egy 1353. évi oklevelét, melyben elmondja, hogy akkor, midőn Martonos fia Németi Mihály örökös hátrahagyása nélkül meghalt és ő a király nevében a koronára szállt birtokokat át akarta venni, ezekben Maróti István fiait találta, kik azt állították, hogy e birtokok őket, mint az elhaltak osztályos rokonait illetik, mire a bán a király beleegyezésével megengedte nekik, hogy addig, míg a király ez ügyben végleges döntést nem hoz, háborítatlanul a birtokokban maradhassanak.

Alperesek ezzel szemben egy 1353. évi oklevelet mutattak be, melynek erejével a király elismeri, hogy Lackfi András Szatmár- és Máramarosmegye főispánjának érdemei megjutalmazásul megengedi, miszerint Erzsébet, András neje, Németi Mihálynak atyja révén nővére, Martonos és Mihály összes birtokait örökölje s hogy e birtokok Erzsébet utódaira éppen így rászállhassanak, mintha Martonos vagy Mihály fiutódot hagyott volna; ennek következtében elveszti az 1292. évi szerződés egész erejét, mert most már nem lehet arra hivatkozni, hogy az egyik ág magvaszakadt. Az országbíró el is fogadta ez érvelést, mire az összes birtokokat András nejének és utódainak ítélte. Erzsébet 1365 január 17-ikén saját és fiai nevében ez ítéletet a királylyal megerősíttette.¹

Igy tehát a következő nemzedékrendi töredéket kapjuk:

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 171., 172. ll.

² U. ott, 539. l.

¹ Anjoukori okmtár, VI. k. 262—268. ll.

c) Az első Marótiak.

A Valkó megyéhez tartozott Marót, mint látuk, szintén a Gutkeled nemzetség egyik ágának birtokában volt, mely ág Lothárd utódainak legközelebb osztályos rokonságához tartozott.

Legrégibb képviselője bizonyos *Mihály*, kiről nevén kívül mitsem tudunk és ki valószínűleg fennebbi Lothárdnak a fivére volt.¹

Fia *István* 1275. december 4-ikén még fiatal ember, kinek László király, mert V. Istvánnak és neki már sok szolgálatot tett, azon kedvezményt adja, hogy a szlavóniai bánságban lakó jobbágysai a szlavóniai bánnak nyestadót és dézsmát ne fizessenek.² Főtevékenysége azonban III. András idejére esik, midőn mint ennek buzgó hive 1291-ben Albert osztrák herceg ellen Bécs előtt harcolván, súlyos sérülést szenvedett és 1294-ben a Borsa nb. Tamás fiainak birtokát képező adorzáni vár ostromlása alatt szintén megsebesített. Mindezek elismerésül kiszökli a királynál, hogy ez 1298-ban őt és összes népeit a Valkó megyei hatóság alól felmenti; az illető okiratban «Gutkeled nb. Mihály comes fia István mester»-nek nevezetik.³ További sorsát nem ismerjük. Fiai: Mihály Kelemen és István.

Kelemen megkapja 1323-ban fivéreivel együtt a szerémszei nagyolaszi monostor kegyuri jogát és 1324. január 20-ikán átíratja az 1275. évi okiratot.⁴ Miután későbbi nyomára nem akadunk, feltételezhető, hogy fiatalon és fiutódok hátrahagyása nélkül halt meg.

István szintén 1323-ban merül fel, aztán sokáig mitsem hallunk felőle. Csak 1345. január 19-ikén tanúsítja az országbíró, hogy István fia Maróti István, ki Miklós fia András macsói várnagy ellen pörvesztes lett, ennek a Valkó megyei Somos nevű, Divánfalva mellett fekvő zálogos birtokát átengedte, mire a boszniai káptalan 1346-ban e birtokot meghatároolja és az országbíró mindezeket 1347. október 18-ikán átírja.⁵ Halála évét nem ismerjük.

¹ Tkalčić Iván horvát nyelven irt egyik dolgozatában (1876-ban) azt állítja, hogy e Mihály az ismert Apaj bának a fia; forrását azonban meg nem nevezi.

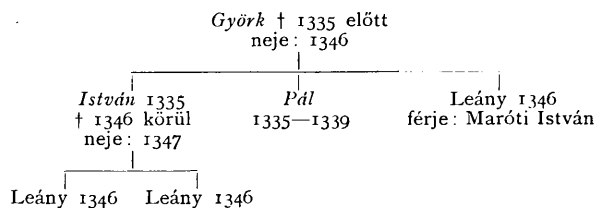
² Wenzel, IX. k. 116. l.

³ U. ott, X. k. 295. l.

⁴ Csánki, II. k. 236. l., Wenzel, IX. k. 117. l.

⁵ Anjoukori okmtár, V. k. 143—147. ll.

Nejéről a következőt tudjuk: Maróti Mihálynak (István fivérének) pöre volt bizonyos Györk (Gyurka = György) fiai István és Pál ellen, melyben ezeknek a bácsi káptalan parancsa értelmében 1335. december 7-ikén kellett volna a nádor ítélőszéke előtt megjelenniük; de meg nem jelentek, a mit azzal mentettek ki, hogy ők akkor a macsói bán szolgálatában a szerbek elleni harcban vettek részt; később kiderült, hogy ez állításuk valótlan, mire őket a nádor 1339. december 20-ikán kérdőre vonja és ügyük tárgyalására 1340. június 1-ére újabb határnapot tűz ki.¹ Györk fia István 1346. márczius 21-ikén már nem él, mire Lajos király nevezett napon elrendeli, hogy a bácsi káptalan Detmár és Ibrány Valkó megyei és Fonó bács megyei birtokainak viszonyairól jelentést tegyen, mert azokat mint a koronára szállt jószágokat Ákos nb. Mikcz bán fia Istvánnak akarja adományozni. Erre jelenti a káptalan, hogy ennek márczius 28-ikán a következők ellentmondtak: 1. Györk özvegye, 2. István özvegye, 3. István két leánya, 4. *Györk leánya, Maróti István neje*.² A nemzedékrend tehát a következő:

Maróti Istvánnak három fia maradt: *Miklós*, *István* és *János*, kik — mint fentebb láttuk — 1353-ban azzal álltak elő, hogy őket a magvaszakadt Németi Mihály birtokai illetik, lévén ők Endre bán utódainak legközelebbi osztályos rokonai és még azért is, mert nagyatyjuk Maróti István 1292-ben Endre bán fiával együtt rokonuk, Martonos fia Tamás birtokait felosztván Durao-t kapta és Endre bán rokonaival kölcsönös örökösödési szerződést kötött; tudjuk azonban, hogy a nádor őket 1355. február 18-án kérelmükkel elutasította.

E három fivér utódait a rendelkezésemre álló kútfők nem nevezik meg; de hogy utódokat hagytak maguk után, kétségtelen dolog. Tudjuk ugyanis,

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 623. l.

² U. ott, IV. k. 579. l.

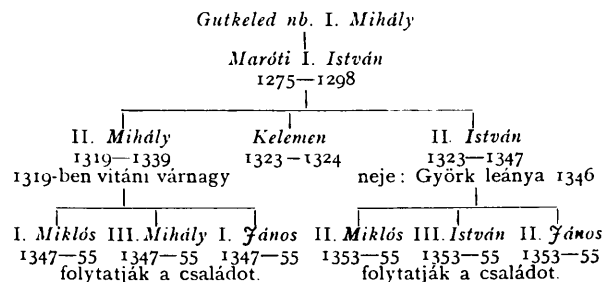
hogy a Valkóme gyében létezett Buják helység után magukat Bujáki-aknak nevezett családtagok a Gutkeled nb. Marótiaknak nemzetségbeli osztályos rokonai, kiknek Maróton is voltak részeik¹ és hogy *Maróti Ferencz* (Frank) 1433-ban mint Zsigmond király testőrtisztje a király kíséretében Rómában tartózkodik, hogy fivéreit *Miklós* és *Zsigmond*nak hívják és hogy Bujákon, az ő birtokukban (a veszprémi egyházmegyében) sz. András tiszteletére épített templom volt.²

István fia *Mihály* 1319 június 19-ikén merül fel, midőn az 1298. évi oklevelet átiratja s akkor a király apródja;³ 1324 január 20-ikán a veszprémmegyei Vitán vár várnagyja;⁴ 1335-től 1339-ig Györk fiaival István és Pállal pöre van (l. f.) Többet nem tudunk felőle. 1347 augusztus 14-ikén már nem él.

E napon megjelennek zsengekori fiai: *Miklós*, *Mihály* és *János* és kijelentik a bácsi káptalan előtt, hogy Magyarmező és Konyiszka nevű birtokukat, melyek valamikor Ampod fia Jánoséi voltak, de ennek valamely büntette miatt nagyatyjukra, néhai Maróti Istvánra szálltak és melyek miatt Valkói Sándor fia István és Martonos fia Tamás ellen pöröskedtek: nevezetteknek visszadják;⁵ 1355-ben ők is résztvesznek azon örökösödési perben, melyet Maróti István fiai Laczkfi András és neje ellen indítottak.

Jánostól származnak a család azon ismert tagjai, kik hazánk történetében oly kiváló szerepet játszottak és Mátyással 1477-ben kihaltak, — de ezek már nem tartoznak jelen sorok keretébe.

Az első Marótiak nemzedékrendje tehát a következő:

¹ Csánki, II. k. 368. l.

² Turul, 1893. évf., 6. l.

³ Wenzel, X. k. 297. l.

⁴ U. ott, IX. k. 117. l.

⁵ Anjoukori okmtár, V. k. 116. l.

Az eddigiekből nagy valószínűséggel kiviláglik, hogy Martonos, Lothárd és a Marótiak öse Mihály fivérek voltak.

2. Gyurka és Péter comes nemzetsége.

Gyurka comes nb. (de genere Gurka comitis) *Péter* fia *Altoman* 1250-ben kitüntette magát az osztrákok elleni harcokban Waltersdorf és Kirchschlag előtt, minek elismerésül Béla királytól 1252 április 22-ikén a Pestmegyében feküdt Oszlárban három ekealját kapott.¹

István ifj. király 1268-ban Tombold fia Benedek nevű nádorát azzal bizta meg, hogy a pestmegyei birtokok ügyeit megvizsgálja és a jogtalanul elfoglaltokról jelentést tegyen, mire a nádor egyebek között azt is jelentette, hogy Oszlár a Péteri Kristóf és Péter családjának úgy örökölt mint adományos és vásárolt birtokát képzí ugyan, de jelenleg a király nővérének, Margit asszonynak kezén van, miért is a királynak további intézkedését várja.²

Mi volt az intézkedés, nem tudjuk. De 1274-ben azon peres ügyet, melyet «Petrwxy» Kristóf és rokona Péter saját ügy mint nemzetségük nevében a margitszigeti apácák ellen Oszlár miatt indítottak vala és melyben az apácákat István nevű tiszttartójuk képviselte, május 8-ikára halasztották, mely napon a királynak kelene ítéletet hozni; azonban, még ugyanazon évben tanusítja a váczi káptalan, hogy *Kristóf* mester és rokonai: a) *Péter*, b) *Altoman fiai István* és *Sándor* a margitszigeti apácákkal, kiket Gyömrői István nevű tiszttartójuk képvisel, Oszlár nevű peres földbirtokra nézve egyezsége lépnek. Kristóf és rokonai pedig «de genere Petri» való nemesek.³

¹ Wenzel, VII. k. 338—339. ll. Az okirat érdekes onomastikai adatot is tartalmaz, szomszédja t. i. Yllw fia János. Már most bizonyos, hogy e személynév, Yllw, a pestmegyei Üllő helynévvel azonos és hogy e helység valamely Yllw nevű urától vette nevét. Ebben az Yllw = Üllő-ben nézetem szerint az Illés (=Eliás) név egyik variációját láthatjuk.

² U. ott, VIII. k. 276. l.; az okiratnak nincsen keltezése; de mivel Benedek csak 1268-ban volt nádor (Wenzel tévesen mondja «praelatus» palatinus helyett), csakis ezen évre teendő.

³ Wenzel, IV. k. 46. l. XII. k. 676, az utóbbi nincsen keltevezve, de az előbbiből kitűnik, hogy 1274-re esik; hogy a «Petrwxy» nem más mint Péteri, elég világos.

Ezekből czáfolhatlanul kitűnik, hogy a Gyurka comes nemzetségéből származók a Péter nembeliekkel azonosok, — hogy Pestmegyében és pedig Oszlárón és Péterin birtokoltak.

3. Hont-Pázmán nemzetsége.

a) *Árvamegye első főispánja.*

Az esztergami káptalan 1291-ben tanusítja, hogy a nyitramegyebeli Elefánt birtokosai családi pörüket választott bírák által intézték el; a bírák pedig a következők: 1. Tamás országbíró, 2. Ludány nb. Bagamér, Hontmegye főispánja, 3. «*Comitis Andree filii comitis Andree comitis de Aryna*», 4. *ennek fivérei Ivánka és Miklós*, 5. Ludány nb. Családi Fulko, 6. Zsámbokréti Márton és 7. Divék nb. Divéki Badomér.¹

Ki volt ez esetben a «comes de Aryna»? Mindenek előtt hangsúlyozandó, hogy a szöveg értelmében itt nem holmi Arynai Miklós comesről van szó, mert különben «comitis Andree de Aryna» állna, de mivel «Andree comitis de Aryna» áll, világos, hogy ez csak «Árvamegye főispánja», a mint ez Bagamérnál is áll; az pedig hogy András a fiu, nem pedig András az atya Aryna főispánja, azzal van bizonyítva, hogy az okirat minden egyes bírónak a családi nevét vagy állását adja, tehát Andrásnál is kiemeli, hogy ő Andrásnak a fia, de Arynának az ispánja.

Árvamegyét sem 1291 előtt sem után nem ismerünk; mi legyen alatta értendő, nem képezheti vita tárgyát; biztos vagyok benne, hogy az eredeti okmányban nem is «Aryna» hanem «Aryna» vagy «Aryna» azaz Árvamegye állott.

Árvamegyének árpádkori tisztviselői közül tudtommal csak Majs árvai várnagy ismeretes, ki IV. László idejében élt; a fennebbi Andrásban tehát sikerült fellelnie megyének első árpádkori főispánját.

Meghatározása biztos. — A Hontpázmán nb. Ivánkának, ki 1226-ban a nyitramegyei Gyimes várát kapta, volt többi között egy András nevű fia, ki tárnokmester lett és 1262-ben a turóczi megyei Jordán-t, miután már azelőtt is a turóczi várban magának István trónörökös személye körül

érdemeket szerzett, megkapta. Ez az András négy fiut hagyott maga után: Tamást, Ivánkát, Andrást és Miklóst. Ezek közül Tamás 1291-től 1293-ig országbíró volt és megtaláljuk őt a fennebbi választott bírák között; Ivánka (ki talán Nyitramegyének 1281-ben előforduló főispánjával azonos) 1299-ig ismeretes, mely utóbbi évben többi között az esztergommegyei Köbölkút is kezén van; Miklós a gyimesi Forgács család egyenes őse; miután most még hozzá járul, hogy atyjuk az Árvával határos Turóczi megyében is birtokolt, megczáfolhatatlan, hogy András árvai főispánban 1291-ben a negyedik fivérre kell ráismernünk. Ennek fia András 1357-ben fordul elő.

b) *Az öregebb Cseklésziek.*

A Pozsonymegyében még most is létező Cseklésznek legrégebb birtokosa Ják nb. Mika fia Csépan bán, kitől azt II. András király megvette és 1206-ban Hontpázmán nb. Tamás fia Sebesnek adományozta.¹ De Sebes utódai mellett találunk nemsokára a Hontpázmán nemzetséghez tartozó más cseklészi birtokosokat is, kiknek őseről, Pálról, pusztá nevének kívül egyebet nem tudunk. Ő is cseklészi birtokos volt-e? ismeretlen, de a nagy valószínűség arra mutat, hogy benne Tamást, a Bazini és Szentgyörgyiek ősenek fivérét szabad felismernünk. Három fia volt: Kozma, Sebes és I. Bökény.

Kozmáról csak ismeretes, hogy a pozsonymegyei, a Csallóközben feküdt torcsi birtokát még a tatárjárás előtt a pozsonyi apáczáknak adományozta. Midőn ezt 1290-ben említik, akkor e Kozmát «Cseklészi»-nek nevezik.² Miután később arról értesülünk, hogy egyik oldalróna ez adományozást megtámadta, biztosra vehetjük, hogy Kozma egyenes utódok hátrahagyása nélkül halt meg.

Sebesről tudjuk, hogy 1236-ban, midőn a Cseklész melletti Monor birtok ügyében annak tulajdonosai között pör folyt, neki és Bökénynek tanuskodnia kellett volna és hogy Sebes helyett, ki a király és az ország szolgálatában

¹ Fejér, III/I. k. 73. l. Fejérnek azon véleménye, hogy e Ceky alatt Csataj értendő, helyrajzi viszonyoknál fogva el nem fogadható, mert e Ceky akkor Iván, Kosztolány és Eberharddal együtt Szent-Györgyhez tartozott.

² Hazai okmtár, VIII. k. 283. l.

¹ Wenzel, XII. k. 516 l.

valamely fontos teendője miatt meg nem jelenhetett, Bökény tanuskodott.¹

1233 és 1236-ban bizonyos Sebes Nyitra-megye főispánja; de mivel ez időben a Szentgyörgyiek családjából való Sebes is élt, kinek atyja Tamás azelőtt szintén e megyében főispánkodott, biztossággal nem mondhatjuk, vajjon itt Cseklészi vagy Szentgyörgyi Sebessel van-e dolgunk.

Bökény előkelő nőt vett feleségül: *Erzsébetet*, III. Béla király leányának leányát, kinek születési viszonyairól — sajnos — többet nem tudunk; 1260-ban még élt. Ebből a házasságból biztosan csak két gyermeket ismerünk: Angyalkát és II. Bökényt, — mert azt, vajjon Bökény fia Kozma, ki Fejér, IV/III. k. 66. l. szerint 1262-ben Péter fia Hektortól annak belleszi birtokát (Nyitra-megyében) megvette, a Cseklészi-ekhez tartozik-e, nem merjük állítani.

Angyalka 1230-ban kijelenti a pozsonyi káptalan előtt, hogy Torcsón lévő 300 holdnyi birtokát Csámának és fiának Uracsnak, kik már régebbi idő óta szolgálatában állanak és kötelességeiket hűségesen teljesítették, adományozza.² Ez Uracs fia László fia Péter 1356-ban a «Patonyi» nevet viseli.

II. *Bökény* 1260-ban merül fel, de már akkor pénzsükével kell küzdenie. Midőn anyja Erzsébet tőle hitbéri és hozományi követeléseinek kielégítését kérte, nem volt képes őt készpénzben kifizetni és midőn ez évben anyját Beke, Kürt, Paka és Csütörtökhely nevű csallóközi birtokaival kielégíti, ezt azzal indokolja, hogy az éppen lefolyt (magyar-cseh) háború neki nagy kárt okozott.³ Anyagi ziláltsága azonban nőttön nőtt. 1266 és 1282 között majthényi birtokait lassan-lassan az Elefántiak kezébe adja, midőn az évek folyamán reá felvett kölcsönöket nem tudta visszafizetni. 1290-ben bevallja, hogy a torcsi földeket, melyeket még nagybátyja Kozma 1241 előtt a pozsonyi apácáknak adományozott vala, saját céljaira elfoglalta, de lelki üdvére való tekintettel ezeket most nem csak visszaadja, de még két cseklészi szőlőjével is toldja. Utoljára már úgy szerez magának pénzt, hogy jobbágyait fizetésért

¹ Wenzel, VII. k. 25. l.

² Hazai okmtár, VIII. k. 26. l.

³ Wenzel, VII. k. 535. l.; v. ö. Az Árpádok családi története cz. művem 380—384. oldalával.

szabadítja fel, a mint ezt 1303 június 9-ikén Hém fia Tamás fia László kürti jobbágygyal teszi;⁴ 1304 február 23-ikán egy másik kürti jobbágyát szabadítja fel, de most már az az indokolása, hogy ezt elhalt fia *János* lelki üdvére teszi;⁵ ez az utolsó róla szóló egyenes hír. Fiáról, az előtte elhunyt Jánosról nevéen kívül mit sem tudunk; de volt még két leánya is. Ezek egyike: *Katalin* már 1260-ban élt és akkor azt olvassuk, hogy Bökény anyja Erzsébet a fiától kapott csallóközi birtokokat e Katára ruhazza át. 1291 január 22-ikén Kata már Magyar nb. Olgyai Péternek a neje és két fiúnak az anyja, kiknek Bökény a Galántha melletti hódi birtokát adományozza.³ 1308 május 25-ikén Kata már özvegy és Szentgyörgyi Ábrahám örökösaitól az atyja után őt illető leánynegyedét kapja meg; ebből tehát tudjuk, hogy Bökény akkor már nem élt.⁴ 1350-ben még azt is említik, hogy Olgyai Péter fia Andics a csallóközi Némefalut nagyatyja, Cseklészi Bökény után örökölte. Andics 1354 kezdetén vagy 1353 végén halt meg, a nélkül, hogy fiörököst hagyott volna hátra, mire a király összes birtokait Kont Miklósnak adományozta, ki 1355 november 22-ikén Andics leányát Margitot, Ludány nb. Családi Miklós özvegyét hitbér és negyedére nézve kielégítette s egyuttal néhai Cseklészi Kata (Péter özvegyének) hagyatékát is kiadta.

Bökénynek másik, névleg ismeretlen leánya, Hegyes Jakab fivéréhez: *László*hoz ment férjhez, kitől István nevű fia született. Ez István előadja 1311 október 20-ikán, hogy nagyatyjától, Bökény fia Bökény comestől valamikor a csallóközi Vöck birtokot kapta.⁵

Miután II. Bökénynek egyéb fiutódaira többé nem akadunk és abból, hogy leányának Kátának, negyedi igényeit már Szentgyörgyi-Bazini Ábrahám örökösei elégitették ki s hogy cseklészi birtoka 1308-ban már Ábrahám családja kezében volt, biztosra vehetjük, hogy nem is voltak fiörökösei; egyuttal azt is mondhatjuk,

⁴ Knauz, II. k. 521. l.

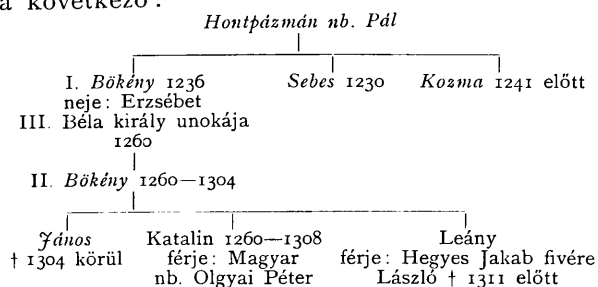
⁵ U. ott, 540. l.

³ Hazai oklevéltár, 125. l.

⁴ Anjoukori okmtár, I. k. 151. l., hol a keltezés óvatossággal veendő, mert 150. l. szerint Olgyai Péter ugyanazon napon még élt volna.

⁵ Knauz, II. k. 651. l.

hogy a Hontpázmán nemzetségnek ez ága vele kihalt. Cseklézi birtoka nem maradt sokáig Ábrahám utódainál, mert a király ezt magához vette és Vörös Ábrahámnak, az ifj. Cseklésziek ősenek adta. Az öregebb Cseklésziek leszármazása pedig a következő:

c) a petri Derzs család elei.

Petri vagy Mező-Petri Szatmármegyében fekszik. Itt találjuk *Gergely fiát: Petri Lőrinczet* és (Lőrincz fia) *Derzs fia Lászlót*, kik 1325-ben Szabolcsmegyében fekvő Kozma és Miklós nevű birtokukat a Kállaiaknak elzálogosítják.¹ Lőrincz 1334 július 15-ikén Szatmármegye szolgabirái előtt kijelenti, hogy Gutkeled nb. Rozsályi Györgynek birtokán elkövetett hatalmaskodás dolgában Györgynek bizonyos kártalanítást fizet.²

1336 február 21-ikén arról értesülünk, hogy Gergely fia Petri Lőrincz és *Derzs fia László* már akkor, midőn Trencsényi Máté lázadásának leveretése után a király a jogtalanul elfoglalt birtokokat jogos tulajdonosaiknak visszaadta, Majs fia Mihálynak Dobos, Oroszpályi, Léta és Város-Dobos nevű ősi birtokait elfoglalták és még mindig elfoglalva tartják. Fennebbi napon azonban egyezkednek, a mennyiben a vitás birtokokat maguk között felosztják és a Petriek a szabolcsmegyei *besztereczi monostorra vonatkozó kegyuri joguknak* egy részét Mihálynak átengedik.³

László fiai: *András*, *Derzs* (szül. 1334 kör.) *Pál* (szül. 1336 kör.) és *Péter* (szül. 1338 kör.) továbbá Lőrincz fia *Tamás* (szül. 1336 kör.), mindnyájan *Dobosiak*, 1342 szeptember 7-ikén Derzs fia Lászlót a szabolcsmegyei *Besztereczmonostorhoz* tartozó Ujfalu és Dobos nevű birtokuk

¹ Fejér, VIII. II. k. 678. l.; Hazai okmtár, VII. k. 389. l.

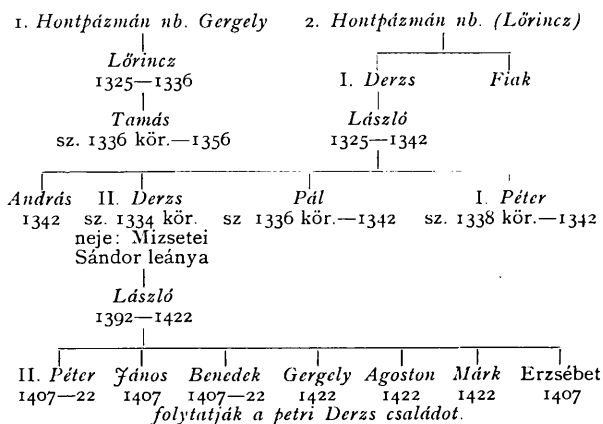
² Anjoukori okmtár, III. k. 98. l.

³ U. ott, 249. l.

elidegenítésétől, Gábor fia Lukácsot pedig annak megszerzésétől tiltják.¹ 1349 április 21-ikén pedig kijelenti *Hontpázmán nb. Gergely fia Lőrincz fia Petri Tamás* és ugyanazon nb. Sándor fia Sándor, hogy dobosi, dégi, pályi, terestelki és városdobosi birtokrészeit, melyeket részben már Lőrincz elzálogosított, Hontpázmán nb. Batyáni Péternek, ki azokat zálogban tartja és úgy Tamást mint Sándort inségökben már többször támogatta, bizonyos felülfizetés mellett eladják.² *Petri Sándor* és *Petri Lőrincz fia Tamás* 1356 november 27-ikén Bátor Miklós ellen a király elé idéztetik.³ *Petri Sándor fia Miklós* és *Petri Derzs fia László* 1392 december 16-ikán Nagydoboson birtokolnak és ottani birtokukat Batyáni Péter fia Jánosnak engedik át, mi ellen Károlyi Simon fiai László és Mihály tiltakoznak.⁴

Derzs fia László 1407-ben saját úgy mint gyermekei: *Péter*, *János*, *Benedek* és *Erzsébet* nevében kijelenti, hogy (szabolcsmegyei) Mizsetei Péter és fia János őket néhai Mizsetei Sándor leánya, fentebbi Derzs nejének, hitbéri és hozományi illetőleg leánynegyedi követelésére nézve kielégítette;⁵ 1422-ben pedig *petri Ders László* és fiai *Péter*, *Benedek*, *Gergely*, *Ágoston* és *Márk* arról panaszkodnak, hogy szántai Laczk Jakab volt erdélyi vajda szabolcsmegyei nádudvari birtokukat, melyet Mizsetei Pétertől és fia Jánostól vásároltak, elfoglalva tartja.⁶

Ezek szerint a következő leszármazást kapjuk:

¹ Anjoukori okmtár, IV. k. 261. l.

² Károlyi okmtár, I. k. 181. l.

³ Anjoukori okmtár, VI. k. 519. l.

⁴ Károlyi okmtár, I. k. 460. l.

⁵ Fejér, X IV. k. 825. l.

⁶ Fejér, X/VI. k. 459. l.

Ebből már most megczáfolyhatatlanul kiviláglik, hogy a *petri Derzs család a Hontpázmán nemzetségnek egyik ága s többi között a szabolcsmegyei Besztereczmonostor és Léta birtokosa*. Hogy e két utóbbi birtokot különösen kiemelem, ennek az oka, hogy egy helyen¹ azt találom, hogy a Cist. *Szatmár* fasc. 4 nr. 19 alatt őrzött okirat értelmében Simon fiai Pál comes és Lőrincz egyrésztől, Pekri Gergely fia Lőrincz másrésztől 1337-ben a szabolcsmegyei Beszterczemonostorát és Létát maguk között felosztják és hogy az idézett helyen Pekri Gergely fia Lőrincz, az osztóknak egyike, a Tétény nb. körösmegyei Pekri család tagjának mondatik. A fentebbiekből pedig kiviláglik, hogy ez esetben a Hontpázmán nb. *Petri* Gergely fia Lőrinczcel van dolgunk.

4. Káron nemzetsége.

A veszprémi káptalan 1280 május 1-én tanusítja hogy Giczi Gergely valamikor *Karun nb. Lukács fia Imre* és *Szilveszter fiai Péter* és *János*nak földjét zálogba vette, mely zálogos birtok fiaira István és Mátéra szállt, kik azt most fennebbi *Péter fia Lambert* beleegyezésével Dém fia Balázsnak öt márkáért zálogba adják. A földek neve: Gesztej és Csampap. Ki lett kötve, hogy a birtok, ha Lambert ezt egy év lefolyása alatt ki nem váltja, Balázs tulajdonába megy át. Miután pedig sem Lambert, sem rokonainak egyike 1281 május 1-én ki nem váltotta, felkérte Balázs a veszprémi káptalant, hogy erről bizonyítványt állítson ki, mit a káptalan, 1282-ben meg is tett. Ebben e Balázs «Démi»-nek, a Káron-nembeliek pedig a Gicziek rokonainak neveztetnek.²

1283 július 13-ikán tanusítja a nyitrai káptalan, hogy Ürményi Pál fia Benedek és Szölösi Botor fia Ratow Ürményben lévő azon birtokuk harmadát, melyet valamikor *Karun nb. András fia Sándor* és *Miklós fia András*tól vásároltak, rokonuknak, Vásárdi Gálnak átengedik.³ Ennyit tudunk a «Karun»-nemzetségről.

Karun nevű falu volt valamikor Szerémmegyében, de erre nem lehet ez esetben gondolnunk, mert a két adatban előforduló helynevek más vidékre utalnak.

¹ «Nagy Iván» cz. folyóirat, I. 107 l.

² Fejér, VII/II. k. 95—97. l.

³ Fejér, VII/V. k. 461., 462. l.

Turul. 1901. III.

A nevezett helységek és személyek Veszprém- és Nyitra megyében szerepelnek, de ezekben Karun helység nincs. De miután a nevezett két megye között a mindkettejükkel határos Komárom megye fekszik, nagyon is valószínű, hogy a «Karun» nemzetség neve Komárom megye csallóközi járásában még ma is létező Karam pusztával azonos.

5. Katisz nemzetsége.

a) *A Salgó-Tarjaniak.*

Ez ág öséről, *Illés*-ről csak annyit tudunk, hogy 1227-ben a nógrádmegyei Luczin mellett birtokol; 1232-ben Korpás fiai ellen a Gömörmegyében fekvő Sajó-Keszőt elvesztette;¹ 1243-ban pedig arról értesülünk, hogy fivére *Etre* (Eghruh) Gömörmegyében, a Holboka mentén, ő maga pedig Roszlosna mellett birtokol;² birtokai Gömör- és Nógrádmegyében feküdtek és három fia volt: Mihály, Péter és Simon.

Mihályt nemzetségbeli rokona, Simon fia: a gonosz Fulkó még 1246 előtt megölte s az ország bárói által reá kimondott ítéletet, a párviadalt, kijátszotta, később azonban kegyelmet nyert.³

Péter 1246 január 10-ikén a nógrádmegyei Tarján birtokosa,⁴ 1258-ban pedig a gömörmegyei Tapolcza ura,⁵ 1265-ben a nógrádmegyei Kutasó melletti birtokos.⁶ A IV. Béla és István között a 60 as évek első felében kitört villongások alatt Péter állandóan István pártján állt. Póka és Barnabás nevű szolgálival a feketehalmi ostrom után Magyarországra visszatérő Istvánhoz csatlakozott és mindaddig, míg az utóbbi békét nem kötött, összes vállalataiban részt vett.⁷ 1271 június 28-ikán jelen van, midőn a Katisz nemzetség egyéb tagjai a nógrádmegyei Libercse, Garáb, Parócza és Szalatnya birtokokat maguk között felosztják.⁸ Ez a róla szóló utolsó hír; 1294 óta már csak fiai szerepelnek: Péter, Les-

¹ Anjoukori okmtár, V. k. 83. l.

² Fejér, IV I. k. 291. l., Wenzel, VI. k. 445.

³ Fejér, IV/I. k. 402. l.

⁴ U. ott, 408. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 688. l.

⁶ U. ott, a XI. k. 547. l., 517. lapon levő okmány mely őt 1262-ben gömörmegyei birtokosnak nevezi, későbbre helyezendő.

⁷ Wenzel, VIII. k. 200. l.

⁸ Wenzel, VIII. k. 353. l.

ták, Jákó, Mihály és Mikó, kiknek története nem tartozik e sorok keretébe.

Illés fia *Simon* két fiut: Miklóst és Simont s három leányt hagyott. Az egyik *leány*, kinek nevét nem ismerjük, a nógrádmegyebeli Szügyi Miklós fia *Andráshoz* ment férjhez. 1280-ban tanusítja az esztergami káptalan, hogy Tarjáni Miklós és Simon, Simon fiai, Illés unokái, nógrádmegyebeli emberek, Feketeerdő nevű birtokukat sógoruknak Szügyi Andrásnak 150 márkáért örökítették; László király pedig ezt 1283-ban helybenhagyja.¹

A két másik leány: Anna és Ilona. *Anna Nigal* nb. *Márk* fia öregebb *Batisz*-hoz, *Ilona* pedig ennek fivéréhez *Miklós*-hoz ment férjhez. Mindketten 1325 november 30-ikán özvegyek és kijelentik, hogy a gömörmezei Bátka helységből őket illető azon leánynegyedrészt, melyet unokaöccseiktől kaptak, e Batisz fia Miklós leányának, Margitnak, Szinyéri Lőrincznének adják.²

Miklós és *Simon* fivérek — mint láttuk — 1280-ban merülnek fel, midőn sógoruknak, Szügyi Andrásnak a feketeerdői birtokot eladják.

Miklóssal aztán 1290-ben is találkozunk, midőn a Katisz nemzetség egyéb tagjaival együtt az ezek és a Ratold nemzetség néhány tagja között a szöllősi vár elfoglalása miatti villongásokat kiegyenlítik.³ 1291 július 27-ikén mindketten csereszerződést kötnek Nigal nb. Márk fia öregebb Batiszsal, a mennyiben Sajó-Gömör nevű birtokukat, melyet még V. István királytól *atyjuk haláláért* megjutalmazás gyanánt kaptak, Batisznak átengedik, ettől pedig a nógrádmegyeyi Szöllős várát kapják.⁴ Ez ugyanazon Batisz, ki később kettejük nővérét, Annát, nőül vette, mert az okiratból ki nem tűnik, hogy Batisz már csere idején, kettejük sógora lett volna. — A két fivér utolsó közös akciója 1295-re esik, midőn a Katisz nb. Szörösiek gömörmezei (Mátra-) Novák birtokukat a Szuhai családbelieknek eladják; ez alkalommal Simont «Synka»-nak

nevezik.¹ Simonnal nem találkozunk többé, Miklós pedig még 1308 november 10 és 15-ikén tanuja annak, hogy a Trencsényi Máté Károly királyt elismeri s akkor Simon fia Casichi Miklós névvel él.² Két fiát ismerjük: *Miklóst* és *Illés*-t.

Mindketten 1325 november 30-ikán merülnek fel, midőn atyjuk nővéreit, Annát és Ilonát Bátka után őket illető leánynegyedükre nézve kielégítik. 1327-ben Tapolcza nevű gömörmezei birtokukat rokonuknak, Katisz nb. Beji Dezsőnek Roff nevű birtokával cserélik el.³ 1341-ben mindketten a «Tarjáni» nevet használják.⁴ Illésről azonban 1341 után mitsem hallunk.

Midőn a garábi apát 1345 április 6-ikán szomszédait garábi birtokának használatától eltiltja, akkor már csak Illés fairól: *Szöllősi Dénes és Benedekről* van szó, míg nagybátyjuk Miklós a «*Salgói*» nevet viseli.⁵ 1348 október 21-ikén pedig újabb családtagokkal találkozunk; a mikor Simon fia Miklós fia: Salgói Miklós saját úgymint fiai *János* és *István* nevében, továbbá Illés fiai: Salgói Dénes, Benedek és Miklós kijelentik, hogy a Salgó-vára mellett fekvő Tarján nevű, közös birtokban maradó jószág kivételével, szöllősi birtokukat a legközelebb tartandó családi tanács alkalmával fel fogják osztani.⁶ Miklós még 1358-ban nógrádmegyeyi esküdt; ez évben még Dénest is életben találjuk.⁷

Nemzedékrendjüket majd alább közöljük.

b) *A Szalatnyaiak és Zagyvafléiek.*

Az egri püspök Zagyvaflén 1290-ben kiállított oklevelében tanusítja, hogy a Roland nembeliek a következő személyekkel kibékülnek: 1. *Lesták fia Mihálylyal*, 2. *Mihály fia Simonnal*, 3. *Simon fia Miklóssal*, 4. *Ferenczcel*, 5. ezeknek összes rokonaival. Az ellenségeskedés onnan támadt, hogy a Ratold nembeliek *Miklós comes fiát Lestákot* megölték és a fennebbieknek szöllősi várát elfoglalták. A kibékülés pontjai: hogy Szöllőst visszaadják és hogy egymás között a következő házassági frigyét kötik:

¹ Fejér, VIII. k. 173. és 174. l. A Szügyiokról lásd a Turul 1900. évf. I. füzetét.

² Anjoukori okmtár, I. k. 226. l. — Midőn az egri káptalan ez adományozást 1354 november 11-ikén átírja, akkor Batiszt «Gömöri»-nek nevezi, Margit akkor már özvegy.

³ Fejér, VI/I. k. 69. l.

⁴ Wenzel, X. k. 17. l.

¹ Fejér, VII/V. k. 527 l.

² Acta Legat. Card. Gentilis 114. l.

³ Anjoukori okmtár, II. k. 344. l.

⁴ Fejér, VIII. IV. k. 500., 502. l.

⁵ Anjoukori okmtár, IV. k. 495., 496. l.

⁶ U. ott, V. k. 245. l.

⁷ Kubinyi, Hontmezei okmtár, 207. l.

a) Ratold nb. István fia Laczk nőül veszi *Lesták fia Miklós comes leányát*; b) Aba nb. Amadé nádor, ki az egyezkedést közvetíti, nejének nővérét nőül adja *Mihály fia Simonnak*, c) Ratold nb. Balduin fia Lőrincz nőül veszi *Mihály comes leányát*, d) Ákos nb. Detre fia Benedek leánya pedig férjhez megy *Miklós comes fia Miklós*hoz.¹

Míthogy az előbbiekből tudjuk, hogy a nógrádmegyei Szöllős vára a Katisz nb. Tarjániak-é volt és az alábbiakból ki fog tűnni, hogy a nógrádmegyei Zagyvafő szintén e nemzetség egyik ágának birtokához tartozott, már előre kimondhatjuk, hogy a Ratoldnembeliek ellenfelei — az egy Ferenczet kivéve, kiről más helyen azt mondom, hogy Hontpázmán nb. Bettyend bánnak a fia és a Katisz nb. Szécsenyiek sógora — mind a Katisz nemzetség tagjai; csak az a kérdés: hogy hova tartoznak, miután jól tudjuk, hogy e nemzetségnek 1290-ben bizony még igen sok más tagjai is éltek. Az hogy itt a szöllősi vár birtokáról és Miklós fia Lesták halálának megtorlásáról van szó, arra mutat, hogy a nevezett személyeket közös érdek köti össze s hogy nemzetségeknek egy oly csoportjához tartoznak, melyet a legközelebbi rokonság csatol egymáshoz és így, ha fontolóra vesszük, hogy Simon fia Tarjáni Miklós köztük van, hogy a Lesták, Mihály és Simon név Illés utódainál elég gyakran szerepel, azon másikkal következésképpen kell jutnunk, hogy mindannyian Illés ágához tartoznak. Keressük már most a közelebbi összefüggést.

Mihály fia Simon minden valószínűség szerint azon Illés fia Mihálynak a fia, kiről fennebb láttuk, hogy Simon fia Fulko őt 1246 előtt megölte. A többiekre nézve a Lesták név lesz az útmutató.

1271-ben láttuk, hogy Illés fia Péter oldalán *Lesták fia Miklós* is helyet foglal, a midőn a Katisz nemzetségnek egy másik ágával Fulko utódai Libercse, Garáb, Parócza és Szalatnya birtokán osztozkodnak. E Miklós akkor már a «Szalatnyai» nevet viseli. IV. László 1277-ben egy oklevelében elmondja, hogy Csák nb. Ugron közvetítésére Lesták fia Miklósnak, ki még most is Ugronnál tartózkodik, az őseitől elvett losonczi (nógrádmegyei) birtokot visszaadta, de most, mivel

tudomására jutott, hogy Miklós ősei ezt mint a Gertrud királyné ellen elkövetett merényletnek részesei elvesztették, megint visszavette és Tomaj nb. Dénes nádor fiainak adta, kiket tulajdonképpen illet.² 1291 augusztus 29-ikén *fiával együtt* elismeri, hogy Fulko fia Farkas — a Szécsenyiek őse — Szécsényben, Rimócson, Almáson és Géczen oly birtokrészeket szerzett, melyekhez sem a nemzetség más tagjainak, sem neki, semmi köze sincs. 1294-ben Lesták fia Szalatnyai Miklós, ennek fia László és utóbbiak fiverei a nógrádmegyei Megyer szomszédai; János fia Mátyás (egyszer Murha) valószínűleg nemzetségbeli rokonuk.³ 1295-ben már csak fiaival találkozunk: *Miklóssal* és *Vechlow*-val, kik egyéb nemzetségi rokonaikkal beleegyeznek, hogy a Szőrösiek a gömörmegeyi Novák birtokot eladják; az illető okmány³ e fiakat «*Sew*» és Miklósnak nevezi; *Sew* kétségkívül ferdités vagy a Desew név második fele; de a későbbi okiratok csak Miklóst és Vetylő-t ismerik, kik 1299-ben nemzetségük más tagjaival együtt kijelentik, hogy Farkas mesternek a fent nevezett helységekben levő részeit átengedik; mindkettejüknek akkor már fiaik is vannak; Miklósnak: *Tamás* és *Pető*, Vetylónak: *Dezső* és *Benedek*.

Ezután igen hosszú idő mulik, míg újra a család nyomaira akadunk; Miklós és Vetylő akkor már nem is él. 1342 május 16-ikán t. i. a váci káptalan tanúsítja, hogy *Miklós fia Zagyvafői Pető* saját úgy mint *fia János* nevében kijelentette, miszerint Szivina (ma Szinóbánya) nevű birtokát Szécsenyi Tamás vajdának Bába és Korláttelek nevű birtokáért elcserélte, mely cserébe *Pető fivére Tamás* és ennek fiai, kik ottani birtokukat a vajdával már azelőtt elcserélték, beleegyeznek.⁴

Zagyvafői Miklós fia László 1405 május

¹ Hazai okmtár, VI. k. 257. l.

² Fejér, VII.III. k. 102., 106. ll.

³ Fejér, VII.V. k. 528. l. Wenzel, X. k. 346. l. A ritkán előforduló «Vechlow» névre megjegyzendő, hogy már 1246-ban a nógrádmegyei Garábon bizonyos «Wechulous» birtokos van (Fejér, IV.I. k. 407 l.); miután Garábon a Katisz nemzetség is birtokolt, alig tévedünk, ha e Vetylő-t is e nemzetség tagjának tartjuk. Azon «Vinguzlow», kinek birtoka 1232-ben a gömörmegeyi Sajó-Kesző mellett feküdt (Anjoukori okmtár, V. k. 84. l.) valószínűleg vele azonos.

⁴ Anjoukori okmtár, IV. k. 217. l.

¹ Fejér, VI.I. k. 69., 70. ll.

28-ikán Katisz nb. Kónya bán fia Simonnak borsodmegyei alispánja,² miből kiviláglik, hogy a Katisz nb. Zagyvafői család tagja.

Arani Miklós, nógrádi-honti és gömöri főispán megnyeri 1437-ben zálogjogon a magvaszakadt Zagyvafői Miklós pöstyéni birtokrészét.²

A zagyvafői *Pető* család, a mellyel 1420 ban Külső-Szolnokmegyében találkozunk,³ ezek szerint tehát szintén a Katisz nemzetség egyik hajtása.

c) «*Scheruk*» és fiai.

A Katisz nemzetség egynéhány tagja 1295-ben beleegyezik, hogy a Szőrösiek Nógrádmegyében fekvő nováki birtokukat a Szuhai családbelieknek eladják; a beleegyezők között «*Scheruk fiai Scheruk és Miklós*» is szerepelnek.⁴ Hogy a Scheruk névnél Fejérnek egyik olvasási vagy szedési hibájával van dolgunk, az bizonyos, de ki legyen már most «*Scheruk*?»

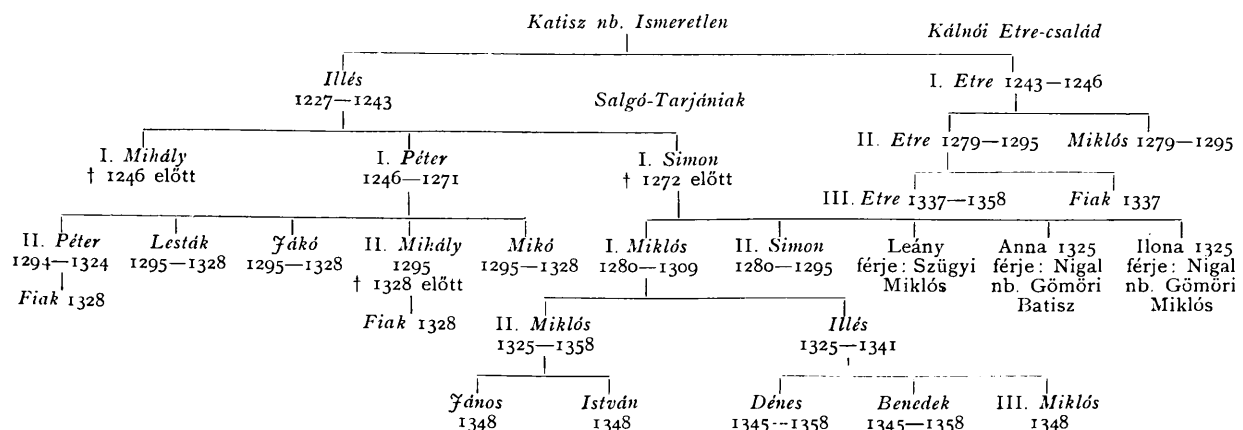
Mindenek előtt azonban ki kell emelnünk, hogy Scheruk fiainak rokonai: 1. Simon fiai Miklós és Sinka (=Simon), 2. Péter fiai: Mihály, Lesták, Miklós, Jákó és Péter, 3. Fulko fia Farkas, 4. Mihály és fiai Simon és Tamás, 5. Lesták fia Miklós fiai «*Sew*» (ferdités) és Miklós kivétel nélkül Katisz nembeli emberek. Mindamellett még sem mondhatjuk, hogy a Katisz nemzetség sorában valamikor Scheruk nevű tagra akadunk volna.

Az esztergomi káptalan 1279 július 6-ikán tanúsítja, hogy Etruch fiai Etruch és Miklós

a következő birtokban osztozkodtak: Berzencze, Szalatnya, Kemenece, Lescav (mely ezelőtt bizonyos Pózsáé volt és mindenesetre Liszkó-nak felel meg) *Kálnó*, Terbeléd, Kocho, Záhora, Bátka, Boholnok és az ozdini vár.⁵ Miután e birtokok Nógrádmegyében feküdtek és köröskörül a Katisz nemzetség birtokaival határosak voltak, határozottan állithatjuk, hogy Fejérnek a «*Scheruk*»-ja nem más mint «*Etruch*», úgy hogy a beleegyezők sorában szereplők között *Etruch fiait Etruch és Miklóst* is találjuk, kik az 1279-ben szerepeltekkel azonosak. Etruch pedig nem más mint az Ethuruh, Echruh, Eguruh, Echuruh alakban ismert nemzetségi és személynév, mely az idők folyamán az «*Etre*» alakot kapta és a csallóközi Etre-Karcsa helység nevében még most is szerepel.

Etre utódai felvették ősi nevét és miután ezt egyik birtokukhoz, a már 1279-ben előforduló Kálnóhoz fűzték, ők lettek a *kálnai Etre* család alapítói, melynek egyik, ifj. Etre fia Etre-től származó ága Abaujvármegyében is birtokolt.⁶

Miután már fentebb kimutattuk, hogy Katisz nb. Illés fivére Eghruh 1243-ban a gömörmegyei Holobok mentén birtokos (unokái 1337-ben is ott birtokolnak);⁷ e helyen még hozzátesszük, hogy ezen Etre (Eghruh) 1246-ban Garáb mellett is birtokol,⁸ bebizonyítva találjuk, hogy a *kálnai Etre család a Katisz nemzetségnek eddig ismeretlen hajtását képezi*, leszármazása pedig a következő:

¹ Sztárai okmtár, V/II. k. 46. l.

² Melzer okmtár, 65. l.

³ Csánki, I. k. 673. l.

⁴ Fejér, VII. V. k. 527. l.

⁵ Wenzel, XII. k. 267. l.

⁶ V. ö. Csoma József «Abaujvármegye nemes családjai» cz. művének 182-184. lapjaival.

⁷ Anjoukori okmtár, III. k. 436. l.

⁸ Fejér, IV. k. 407. l.

6. «Korzan» nemzetsége.

V. Istvánnak egyik 1263-ban kiállított kiadatlan oklevele következőleg hangzik:

(Stephanus) dei gracia iunior rex Ungarie, dux Transsilvanus, dominus Cumanorum omnibus Christi fidelibus presentem paginam inspecturis salutem in omnium salvatore. (R)egia majestas cui ad bonorum laudem vindicatam... malorum gladius... commissus tunc remediis invigilat subditorum, dum sua virtute abusus extingitur, conatus reprimitur et appetitus reproborum noxius refrenatur et eius regnum latronibus, furibus et ab aliis malis hominibus expurgatur. Proinde ad universorum noticiam tam presencium quam futurorum tenore presencium volumus pervenire, quod cum Petrus filius Uza et Franciscus frater eiusdem de genere Korzan iniquos tamquam publicos latrones et fures manifestos a comprovincialibus omnibus proclamatos et in forma iudicii de latrocinio et furto legitime convictos, potestatem nobis traditam volumus exercere et vindiciam summopere de eisdem manus nostras ultrices fuge presidio evaserunt, nos, quorum de consilio omnium barronum nostrorum et regni magnatum tunc presencium sentenciando decrevimus dictum Petrum et fratrem eiusdem prefatum ubicumque inveniatur capiendos et inpune... puniendos et omnes possessiones terras et totam substantiam eorumdem hereditariam empticiam, et quocumque titulo habitam decrevimus confiscandam distribuendam et penitus sibi et suis heredibus abdicandam, ut ceteri simili pena pertriti ad hujusmodi maleficia minime persiliant committenda, terras seu possessiones ipsorum scilicet Kurthol, Bodun et Saag vocatas ac omnes alias possessiones ipsorum cum omnibus montibus, silvis, nemoribus, pratis, molendinis et aliis suis pertinentiis, attinentiis appendiciis et utilitatibus omnibus earumdem dilecto et fideli baroni nostro venerabili patri magistro Job episcopo Quinqueecclesiarum contemplatione sue persone non ecclesie et Zah comiti fratri eiusdem de genere Zah, ob alta et clara servicia nobis regno et regie corone semper indefesse et fideliter exhibita contulimus irrevocabiliter concessimus dedimus atque tradidimus jure hereditario sibi suisque heredibus heredumque successoribus sub eisdem metis et terminis, quibus circumdantur et concluduntur ab antiquo, preemtorie possidendas; privilegiis litterisque regiis per carissimum patrem nostrum B. illustrem regem Ungarie aut per quoslibet alios, aut etiam per nos predictis Petro et Francisco vel cuilibet aliis (s)uper ipsis terris seu possessionibus Kurthol, Bodun et Saag concessis traditis

sive datis et dandis non obstantibus, quia dicta privilegia et litteras seu munimenta reprobavimus, refutavimus irritasque fore et inanes ubicunque reperiantur et quandocunque exhibeantur sentencialiter decrevimus statuimusque... nullius firmitatis et valoris predictis Petro et Francisco heredibusque eorum omnibus super prefatis terris seu possessionibus ac super aliis possessionibus suis perpetuum silentium imponendo. (I)n cujus rei testimonium et eternam memoriam presentes concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. (D)atum per manus magistri benedicti prepositi Orodienis aule nostre vicecancellarii dilecti et fidelis nostri (a)nno domini millesimo ducentesimo et sexagesimo tercio.

(Eredetije hártján; a most hiányzó pecsét vörössárga selyemzsinóron függött. A borosjenei Muslay család váczai levéltárából rendelkezésemre bocsátotta Mocsáry István százados úr Váczon).

Miután az okiratban említett Úsz fiai Péter és Ferencz a pestmegyei Kartal nemzetség sarjai,¹ világos, hogy a «Korzan» csak a Kartal nemzetség egyik variációja, melyet mindeddig csak e példányból ismerünk. Itt csak az legyen kiemelve, hogy Corzan folyó s Corzan halastó 1268-ban a komárommegyei Tany helység mellett létezett, miből az következik, hogy Úsz fiai Kartalon kívül még a Pestmegyével határos Komárommegyében is a Corzan mentén birtokoltak és hogy ennek következtében a «de genere Korzan» megjelöléssel is éltek.²

Mellékesen legyen még felemlítve, hogy a Tengerdiek 1297-ben egy ujmáli szőlőt vásárolnak, mely valamikor Csuda fiai és Bertalan területén Ják comes birtokát képezte³ s melyet Mechfried fia Mechfried budavári polgár vétel útján szerzett. Csuda és Bertalan a Kartal nb. Simon fiai; Ják comes pedig Kartal nb. Benedek fia, kit 1247-től 1289-ig ismerünk.

Dr. WERTNER MÓR.

¹ V. ö. «A magyar nemzetségek» cz. művem II. k. 111—113. ll.

² Bővebbet erről a «Századok» 1899. évf. 722—723 old.

³ Wenzel, V. k. 174. l.

AZ ÁRVAI VÁRKÁPOLNA SIRBOLTJAI.

Hogy az árvai vár kápolnája alatt sirboltok terülnek el, régi idők óta tudva van; de hogy mit rejtenek, kiknek hamvai porladnak ott? azt teljes biztonsággal máig sem sikerült megállapítani.

Thurzó György fehér márványból faragott szobra, az ő és fia Thurzó Imre, valamint Szunyogh János szép faragású, színezett fa czi-merei, melyek a várkápolna falait diszítik, kétségtelenné teszik, hogy a nagy nádor és családjának több tagja itt temettetett el. Erről tesz bizonyosságot az oltárral szemben, közvetlenül a szentély alatt látható nagy faragott kőlap is, mely a sirbolt bejáratát fűdi s melynek nehezen olvasható fölírásából megtudjuk, hogy a sirboltot a nádor neje Czobor Erzsébet építtette. Ámde ezen fölíratos kőlap csak tévedésbe ejtheti a kutatót.

Egy a század elejéről származó emlékiratban ugyanis azt olvassuk, hogy a várkápolna alatt a Thurzók sirboltja terül el, melyben 28 részint réz, részint ón-koporsóban nyugosznak a család elhunyt tagjai. De a sirbolt, mely már e század elején felnyitattott, 1894-ben, midőn azt Czigler Győző műegyetemi tanár és tanítványai fölvették s alaposan megvizsgálták, csak egy szűk kamarának bizonyult, melyben három nagy, durván összetákolt faládán kívül, csupán csonttörmelékek s ruhafoszlányok voltak találhatóak. A gondosan összegyűjtött ruhadarabok: egy préselt biborbársony attila és hasonló zeke, melyeken az aranyzinórzat és boglárók helye ma is meglátszik, egy selyem-nemez süveg, egy selyemmel himzett atlaszpárna, egykor kétségtelenül a nagy nádor testét fedték. Így látjuk őtet az egykorú festményen, a ravatalon ábrázolva s azt is tudjuk, hogy aranyozott kardja innen került a nemzeti muzeumba.¹ Ha azonban az alig 12 □ méter kiterjedésű sirboltot tekintjük, nem lehet kétségünk az iránt, hogy ama 28 érczkoporsó, melyről a krónikás említést tesz, még ha egymás fölé rakták volna is, nem található helyet a szűk üregben.

¹ Brassói Miller Jakab Ferdinánd elismervénye 1812. márczius 1-ről. Az árvai vár levéltárában. — József fhg. nádor levele u. ott.

Hogyan egyeztessük tehát ezen tapasztalatainkat az emlékirat világos szavaival? Vagy csak hallomás után írta volna le a névtelen krónika írója a mesét ama 28 koporsóról? Aligha. Lám még 1894-ben is, midőn a Thurzók sirboltja fölnyitattott, egy öreg munkás váltig bizonygatta, hogy gyermek korában a sekrestye padlója beszakadt s hogy a szűk nyíláson akkor egy gyermek-ifjút le is eresztettek, a ki azonban még mielőtt a sötét üreg fenekére ért volna — elvesztette a bátorságát; a miért aztán ismét fölhúzták s a nyílást egyszerűen befalazták. Mások ismét állítják, hogy egy izben az oltár háta mögött is hasonló nyílás támadt, melyen át egy jól megvilágított pinczeüregben elszórt embercsontok s érczkoporsók voltak láthatók.

Mindez arra enged következtetni, hogy a krónikás nem a légből kapta állítását, e mellett tanuskodik a legujabban fölfedezett sirbolt is, melyet e helyütt ismertetni szándékom.

1899-ben már tél felé járt az idő, midőn a kápolna mennyezetét támasztó sugár faragott kőoszlopok egyikét, mely az alap sülyedése miatt már hosszabb idő óta ferdén állott, nagy ovatossággal ismét függőleges állásba hozni igyekeztek. Ily czélből harmadfél méter mélységre emelték ki a régi alapokat és a körülötte lévő nagy mennyiségű törmelékét, míg végre szilárd talajra akadtak.

Ezen munka közben történt, hogy az oszloptól mintegy 3 méter távolságra egy alig fél méternyi nyílás támadt, mely egy eddig teljesen ismeretlen sirbolt fölfedezésére vezetett.

Ezen sirbolt közvetlenül a Thurzók sirboltjához vezető kőlépcsőzet mellett jobb felől terül el s ettől csak egy fallal van elválasztva. Hossza 2.50 méter szélessége 1.75 méter, magassága pedig 1.42 méter. A szűk üregben mindössze csak két nagy és két kis ón koporsó volt elhelyezve s ezek is csak úgy találtak ott helyet, hogy a két kis gyermekkoporsó a nagy koporsókra volt állítva.

Mínt hogy a törmelék eltakarítása után, a sirbolt éjszaka felőli falán is veszedelmes repedés mutatkozott, az elkerülhetetlen javítások eszköz-

lése végett az egész boltivet le kellett bontani, a sirboltban lévő koporsókat pedig kiemelni. Ezen munka a lehető legnagyobb óvatossággal ment végbe s a koporsók eképp épen és sértetlenül ideiglenesen a sekrestyében helyeztetek el, a hol — miután időközben a tél is bekövetkezett s a munkát be kellett szüntetni — a következő év augusztus 8-ikáig őriztetek. Ujból beszentelve s a nélkül hogy tartalmuk megvizsgáltatott volna, innen helyeztetek a koporsók «örök nyugalomra» ugyanarra a helyre, hol a végső enyészettől eddig meg voltak óva.

A négy koporsó, melynek pontos leírása alább következik, a XVII. század első felében rövid időközben került a sirboltba s ennek tulajdonítandó, hogy a koporsók alakja, anyaga, díszítési motívumai is csaknem azonosak.

Anyaga valamenyinek ón, mely a koporsók alsó oldalfalain máig megtartotta tiszta ezüstszínét és fényét, úgy nemkülönben a koporsók felső- és oldallapjain végig futó, stilizált liliomsziromból szépen szerkesztett, kidomborodó, dusan aranyozott barokk-bordure és oroszlánfejek szájából lelógó fogantyuk. A koporsókat ezen kívül olajfestésű czimerek s hasonló, részben igen jól megőrzött, az örök életet jelképező feliratos medaillonok díszítik. De térjünk az egyes koporsók leírására.

Az *első nagy koporsó* hossza 203 cm; szélessége fölül 76, alól 67 cm; magassága fölül 70, alól 60 cm. A koporsó fedelének *középső* lapján fölül, a Szunyogh család olajfestésű czimere. Ez alatt domborművű aranyozott feszület s következő bevéssett felírás:

«Mein Leibe ruhet hier
Die Seele hab ich
Gott befohlen, den ich
Gehorsamt bis in Tod.»

Ez alatt domború zöld levélkoszoruba foglalt olajfestésű medaillon, melynek tárgya kivehetetlen s felírása olvashatlan.

A koporsófedél egyik (jobb) oldal-lapján, fölül és alól hasonló vésett medaillonok között következő bevéssett felírás olvasható:

«Hier liegt die hoch- und wohlgeborene Frau, Frau *Sidonia Gräfin Henkelin*, geborene Szunekín, welche nachdem sie in ihren jungfräulichen Stand in die 15 Jahre weniger Ein Monat in aller Zucht und Tugend

verharret, sich alsdann nach Gottes Schickung mit dem hoch- und wohlgeborenen Herrn, Herrn *Gabriel Henkel*, Graven von Donnersmark, Freiherr zu Quettl und Wesendorf, Erbherr der Land- und Herrschaft Tarnovitz und Beuten in Stand der h. Ehe begeben, und darinnen 20 Jahr gelebet auch in während der Zeit 5 lebendiger Leibeserben gezeuget, als: ein jungen Herrn und vier Fräulein, von welchen gedachtes junger Herr sammt einem Fräulein Gott entschlafen, und hiernach die wohlgedachte Frau Gräfin Anno 1665 den 24. . . . durch den zeitlichen Tod von dieser Welt abgefordert. Erstreckt sich also ihr ganzes Alter auf 35 Jahr, weniger etliche Wochen. Gott der Allmächtige wolle ihnen sämmtlich eine innerliche Auferstehung verleihen.»

A koporsófedél másik (bal) oldallapján, hasonló vésett medaillonok között ércbe vésve:

«Der Herr Jesus sprach: ich bin
Die Auferstehung und das Leben.
Wer an mich glaubet der wird
Lebend und wer da lebet und
Glaubet an mich, der wird
Nimmermehr, mehr sterben.»

*

Következik még két hasonló olvashatatlannal versszak.)

Ezen kívül jobb és bal felől még két rövid vers van a koporsó oldallapjára bevésve és pedig:

«Was lebt, das Stirbt durch Adams Noth.
Was stirbt, das lebt durch Christi Tod»

és

«Christus Jesus ist unserige Macht
Zur Weisheit zur Gerechtigkeit
Zur Heiligung und zur Erlösung.»

*

A koporsó alsó részének mind két hosszoldalát három ércbe véssett, különféle jelrajzokkal ellátott medaillon, ezek között pedig két-két aranyozott oroszlányfejből lecsüngő karika díszíti. Hasonló oroszlányfejek díszítik a koporsó felső és alsó részének szűkebb oldallapjait is.

A *második nagy koporsó* hossza 203 cm.; szélessége fölül 70 cm. alól 58 cm.; magassága: fölül 66 cm., alól: 55 cm. — alakja és díszítési módja teljesen azonos az előbbivel.

A koporsó fedelének középső lapján fölül a Henkel-czimer, ez alatt az aranyozott feszület és következő bevéssett felírás van:

«Ich weiss ein besser Leben, da mein Seel fährt in das, frei ich mich gar, eben sterben ist mein Gewinn.»

Alól: zöld koszorúba foglalt olajfestésű medaillonban egy csontváz, kezében ásóval, a föl-det egyengetve a következő körirat:

«Pala unit humum mors.»

A koporsófedél oldallapján *jobb felől* hasonló medaillonban: homokórára állított koponya, melynek szemüregéből két-két buzakalász nő ki. A koponya tetején kis gyertyatartóba foglalt gyertya lobog. Körirat:

«Mors vitæ initium.»

Továbbá a következő felírás van bevésve:

«Hier lieget Der hoch und wohlgeborene Herr, Herr *Gabriel Graf Henkel* Freiherr von Donnersmark, Herr in Gfel- und Vesendorf Erbherr der Land und Herrschaften Beuten Tarnovicz und Oderburg, nahm zur Ehe die hoch- und wohlgeborene Frau *Sidoniam, Frein Szuneghin*, auf Jeszenicz im 1645 hat mit ihr in Ehestand gelebt 20 Jahr. Kinder mit ihr gezeugt, einen Sohn Lazarum, der geboren Anno 1651 den 6. Märzen, ist nur 4 Wochen alt worden und vier Fräulein Annam; Sidoniam; Mariam-Jacobinam, Eleonoram, die noch leben, und Emerentiam-Julianam, die den 4. Juli Anno 1653 geboren, den 4-ten Februarii 1654 gestorben ist. Dieses in Gott seeliger Herr Graff ist geboren im Jahr Christi 1610, ist gestorben 1666. den 14. Herbstmonat seines Alters 56. Jahr.»

Ezen feliráson tul ismét egy festett medaillonban: sik mezőből virág emelkedik ki, melynek szirma az angyalfejjel személyesített szél fuvalmától elhervad. Körirata:

«Sic flos arescit ab Euro.»

A koporsófedél balfelöli oldallapjának felső és alsó részét szárnyas angyalfejek s olajfestésű medaillonok diszitik. A felső medaillonban egy golyóra állított csonka kereszt látható, melyen koronázott fejü kigyó fut fel. Körirata:

«Superata cruce coronor.»

A alsó medaillon rajza és felirata elmosódott.

Ezen két medaillon között az ónlapra vésve következő vers olvasható:

•Der hat auch schon ausgesungen
Dieses Grafen Sprichwort war,
Wenn er hörte auf der Bahr
Einen stehenden zur Stunden
Dasz die Glocken ihren Schall
Gaben von des Tempels Hall
Herr Jesu du hast eben

Ihm auch gleich zur rechten Stund
Was er wünscht aus Herzen Grund
Eine seelige Stund gegeben
Der hier stehend auf der Bahr',
Sicht und lobt dein Antlitz klar.»

A koporsó alsó részének mindkét hosszoldalát 3—3 festett medaillon disziti, s a karikát tartó oroszlányfejek, melyek a koporsó szűkebb oldalának mindkét lapján ismétlődnek.

A koporsó alsó oldallapjait diszitő medaillonok közül csak egynek a rajza — halálfej, melynek orr- és szemüregéből pondrók nyujtják ki undok testeiket — vehető ki s következő csonka körirat:

«Cibus et . . . esca . . . vermium.» . . .

A *harmadik* (gyermek) koporsó hossza: 91 cm. szélessége fölül: 41 cm. alól: 34 cm. Magassága fölül: 42 cm. alól: 38 cm.

Ezen kis koporsó fedelének felső hosszlapján, aranyozott feszület alatt, következő bevéssett felírás olvasható:

«Anno 1653 || den 4. Juli ist ihr || und des hoch- und || wohlgeborenen || Grafen und Herrn || Herrn Gabriel Graf || Henkel Frei || herrn von Donnersmark Herren || von Quettl und Vesendorf || Erbherr der Land || und Herrschaften || Tarnovitz Beuten || und Oderburg Tochter Fräulein || Namens Emerentia || Juliana geb. || Anno 1654. den 24 || Februars in Gott den || Herrn seeliglich || entschlafen. Gott || der Allmächtige || wolle . . . ewiges Leben fröhliche Auferstehung || zum ewigen Leben || verleihen. Amen.»

A felírás alatt egy aranyozott szárnyu angyalfej Hasonló angyalfejek diszitik a többi oldalfalakat is.

A *negyedik* (gyermek) koporsó hossza: 70 cm., szélessége fölül: 38 cm., alól 28 cm.; magassága fölül: 50 cm. alól 38 cm. Diszitése hasonló az előbb leirt gyermekkoporsóéhoz s ettől e tekintetben csak annyiban különbözik, hogy a koporsófedél felső oldallapját a Henkel család olajfestésű czimere disziti. Erre alább még visszatérünk.

A koporsófedél középső hosszlapjára, következő felírás van bevésve:

«Anno 1651 den 6. Marcii auf dem Schloss Neydek ist ihr und des hoch- und wohlgeborenen Herrn Herrn Gabriel Henkel Freiherrn in Quettl und Vesendorf, Erbherr der Land- und Herrschaften Beuten Tarnovitz und Oderburg . . . Herrlein *Lazarus*

seeliglich entschlafen. Seines Alters 4 Wochen deren Seelen wolle Gott gnädig und barmherzig sein.»

A koporsók mint már fentebb mondva volt 1900. évi augusztus 8-ikán újból beszenteltetvén, a nélkül hogy felnyitattak volna, az időközben helyreállított sirboltban helyeztetek el. A sirboltot egy fekete márványlap s a következő felírás jelöli:

†
Gróf *Henkel Gábor*
és neje: *Szunyogh Szidonia* grófné
— Thurzó György nádor unokája —
s kiskorú gyermekeik: *Lázár* és *Emrencia*
ezen kápolna sirboltjában nyugvó hamvainak
kegyeletes emlékül szentelé:
Erdődi gróf *Pálffy József*, uradalmi kormányzó
1900.

*

Lássuk már most, hogy kerültek a Henkel család elhunyt tagjai az árvai várkápolna sirboltjába?

Ezen kérdésre nézve a legbiztosabb magyarázatot ama rokoni kötelékben találjuk, mely a Jeszeniczei és Budetini Szunyogh családot a Thurzó családhoz fűzte. Gróf Thurzó György nádor legifjabb leánya: *Anna* ugyanis második neje volt br. Szunyogh Jánosnak s ennek leánya: Szunyogh Szidonia, gróf Henkel Gáborné. És ha tudjuk, hogy a Szunyogh család tagjai a Thurzók kihalta után még egy századon át csaknem állandóan Árva várában laktak s hogy kettő ezek közül: János-György és Antal, Árva vármegye főispánja is volt, akkor csak természetesnek fogjuk találni, hogy az idegen gróf Henkel Gábor hulláját is ide temették, neje és gyermei mellé, kik őtet a halálban megelőzték.

Érdekesnek tartjuk itt végül még néhány észrevételt tenni, a koporsókon látható Henkel-féle címerről, mely Thurzó György nádor bővített címerének összes elemeiből s az árvai vár számos épületén látható Dubove-féle címerből¹ van összetéve. Leírása a következő: négyelt pajzs, melynek valamennyi mezeje függőleges vonalak-

¹ Joannes a Dubove 1531—1546. Árva vár ura. Előbb Zápolya, majd Ferdinánd hive, kitől Árvát az örökös főispáni méltósággal adományul nyerte. Czimere két lépcsőn álló csonka kereszt, melynek karjait jobb és bal felől félhold környezi. Ugyanezt a címeret használják a XVI. században a Korniczai Heinal és S.obeck családok.

kal ismét ketté van osztva; a jobboldali felső és a baloldali alsó rész jobboldali mezeje pedig vízszintes vonallal ismét két részre, vagyis összesen tíz mezőre.

A felső jobboldali és átellenes negyed rész vízszintesen osztott jobb mezejének felső részében: ágaskodó arany koronás kétfarkú fekete oroszlán, fekete színű alsó részében három arany rózsza (1—1'2); bal mezejében piros alapon fehér egyszarvu, ágaskodva. A felső bal- és alsó jobboldali átellenes részek jobboldali arany mezejében kiterjesztett szárnyú és karmú fekete sas, a baloldali piros mezőben pedig két lépcsőn álló fehér csonka kereszt van. A paizst három sisak disziti. A középső, kiemelkedő nyílt sisak arany koronájából a czimer két mezején előforduló fekete sas, a jobboldaliból, balra fordulva, az aranykoronás fekete oroszlány, a baloldaliból végül jobbra fordulva a fehér egyszarvu kinőve láthatók. Takarók: jobbról fekete-arany, balról piros-fehér.

O Henkel család Magyarországon legalább már ez időben — nem birt honossággal. Róla családtani műveink sem emlékeznek s a család címerével is csak a legutóbb megjelent Siebmacher-féle műben találkozunk.¹ A czimer Henkel Györgynek, Egervár udvarbirájának (Judex Curiae Castri Agriensis) kezdőbetűkkel ellátott pecsétjéről vétetett² és sajátságos, hogy ezen czimer a Thurzó nemzetségrégi címerének (vízszintesen osztott pajzs, fölül koronázott növény oroszlány, alól: három rózsza) szakasztott mása, mely az általunk közlött Henkel-féle címerben is bennfoglaltatik.

Teljesen hasonló címeret használt 1600—1604 között Henkel György s 1611-ben Henkel Lázár, utóbbi L. H. — J. V. D. betűkkel, melyeknek értelme — ha nem csalódunk: «Lazar Henkel Junior von Donnersmark.»³

Eltérnénk feladatunktól, ha a Thurzó és Henkel család címerének azonosságából a két család

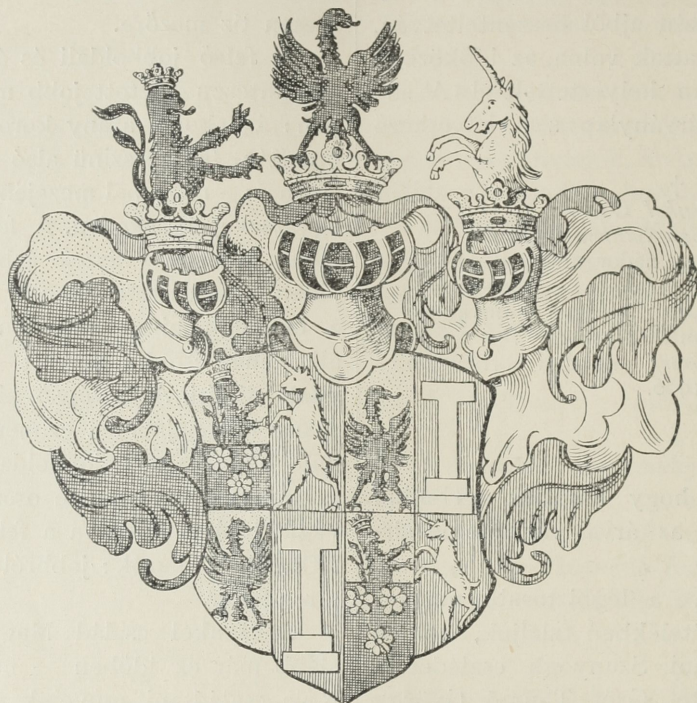
¹ Siebmacher's Wappenbuch: Der Adel von Ungarn. Suppl. 6, Tafel 41.

² Nem hallgathatjuk el e helyütt abbéli kételyeinket, vajjon helyesen van-e a pecséten előforduló betűk értelme megoldva, s vajjon a «Judex Curie Castri», helyett nem inkább «Juni r, Comes Castri» teendő?

³ Eredeti levelek az árvai vár levéltárában. — Corresp. Thurzó. 1600—738. sz. 1604—657. sz. és 1611. 8. sz.

közös leszármazására következtetve, itt e kérdés bővebb tárgyalásába bocsátkoznánk. De köte-

mert tény, hogy a Thurzó család eredete mind-
 eddig nincsen megállapítva s hogy a címer

lességünknek tartottuk a heraldikusok figyelmét a hasonlatosságra annál is inkább felhívni,

azonos volta e tekintetben kétségkívül némi támpontokat szolgáltatathatna. KUBINYI MIKLÓS.

A NAGYIVÁNI FEKETE CSALÁD.

A nagyiváni Feketék régi eredetü családi hagyomány szerint Baranya-, Pozsega- és Valkó-megyében voltak birtokosok. Különösen Baranyában feküdt javaik nagyobb része, — és ezt későbbi adatok is megerősítik, — a hol Ivány, Alsó- és Felső-Versend, Alsó- és Felső-Ormánd, Bodmér, Papd, Borjád, Majsza, Kikalyócz, Balazse, Nagy-Harsány, Danócz, Pocze, Sárogy, Herend községekben, Haengd pusztán és Ságonyon, hol kastélyuk is volt, birtak részeket. Ezen birtokait közvetlen a mohácsi vész után, állítólag a törökök folytonos háborgatásai miatt, hagyták volna el. Lehoczky szerint még 1550-ben Sárogyon, Felső-Versenden, Felső-Ormándon, Bodmérön, Majsán, Baldon (?) és Berenden (?) birtak volna.¹ Annyi tény, hogy egy Iványi család már

1341-ben s még 1464-ben is, a pestenyei Feketék pedig 1479-ben birtokosok voltak Baranyában; Pozsegamegyében pedig 1412 és 1444-ben a zapolyai Feketéket találjuk;² de hogy ezek közül melyiknek ivadéka e család, vagy egyáltalán rokona-e? azt adatok hiányában el nem dönthetjük.

Az előnév tényleg Baranyamegyei eredetre vall; ott feküdt ugyanis Nagy-Ivány helység, mely a mai Batthyány-Ivány, vagy Dárda-Ivány helységek valamelyikének felel meg.²

Egy a XVII. század második felében írott «Memoriale»³ a család eredetét úgy adja elő,

¹ Csánki, Magyarország történelmi földrajza. II. k. 440., 544., 549. l.

² U. ott, II. k. 492. l.

³ A Vay család katolikus ágának levelesládájában, Vay Kázmérnél, Budapesten.

¹ Stemmographia II. k. 129. l.

hogy az első ismert ős Nagy-Fekete Imre volt, kinek több fia közül az egyikől származik a nagyiváni Fekete, a másiktól pedig a róla elnevezett Imreffy család. Ugyanezen kutforrás említi, hogy ezen Fekete Miklós, ki 1526-ban a mohácsi csatában elfogatott, de fogságából szerencsésen megszabadult, illetőleg mint Budai a Polgári Lexiconban¹ mondja: nagy summa pénzen váltatott ki, a család tagja lett volna.

Ezen adatokat, bármily bizonytalanok is, szükségességnek tartottam felemlíteni; mert esetleg további kutatásoknak alapjául szolgálhatnak.

A család biztos leszármazása a XVI. század elejénél kezdődik. Ekkor élt azon iváni Nagy-Fekete I. Péter, ki a török által birtokaiból kipsztittatván, János király szolgálatába állott. Okleveles adat ugyan nem erősíti meg a család ezen állítását, de azon körülmény, hogy a fentebb említett memoriale és számtalan régi leszármazási táblázat,² sőt újabb egy család-történeti mű³ is egybehangzóan említi, majdnem kétségtelenné teszi a tőle, mint első ismert őstől való leszármazást. Két fia volt: I. István és I. Albert, kiktől a család a mai napig levezethető.

I. István, az idősb fiu, 1568-ban, «Nagy más-kép Iváni Fekete» néven jön elő midőn baranya-megyei javai miatt protestál a leleszi konvent előtt. Neje az ungmegyei tibai Tibay család sarja Dorottya volt,⁴ kivel — úgy látszik — Ungban kapván birtokot, először ott telepedett meg. Négy gyermeke volt: II. István, I. Miklós, I. László és Anna, 1590-ben Ráthy János özvegye.⁵ A három fiu közül I. László 1629-ben Berthóthy Juditnak örökösen bevallotta szobranci, puskazi és honkóczi (ungmegyei) részeit.⁶ Még 1648-ban élt, s ha nem csalódom, monaji Monay Katát, Fekete I. Györgyné testvérét bírta nőül;

¹ II. k. 3. l.

² A Vay család leveles-ládájában.

³ Csoma, Abauj-Torna vármegye nemes családjai, 203. l.

⁴ Leleszi convent. Prot. 1590. fol. 9. Actor. Ez időben Nagy Iván (Magyarország családai, IX. k. 212. l.) szerint egy nagymihályi Fekete Jakab, tibai Tibay László és Ujfalussy Zsuzsanna, Dorottya nevű leányát bírta nőül. Vajjon nem-e egy személy ez ezen Istvánnal?

⁵ Csoma, Abauj-Tornamegye nemes családjai 203. l. Vay levéltár. Leleszi conv. Prot. 1590. fol. 9. Actor.

⁶ Leleszi conv. 1629. Prot. 67. fol. 22.

az, hogy a hajnácskői osztály irataiban — melyről alább leszen szó, — sem ő, sem utódai neve elő nem fordul, azt látszik bizonyítani, hogy már 1649-ben nem élt s utóda nem maradt.⁷

II. István 1609-ben ungmegyei alispán volt.⁸ 1612 január 12-ikén osztozott a demétei kastély és falu felett a Putnoky, Szinnyey, Berthóthy és Usz családdal.³ 1618-ban második nejével demétei, fricskei, béczaljai és kis-trocsányi (sáros-megyei) részeit zálogba adta nagyságos Bocskay Miklósnak és nejének Berzeviczy Juditnak.⁴ 1637-ben sem ő, sem felesége nem élt már.⁵ Két neje volt: Rédey Eufrozina és (már 1596-ban) Berthóthy Kata (vagy Judit). Csupán egyetlen egy gyermekét ismerjük:

I. Zsigmondot, a ki 1630—32 között halt meg. Neje özvegy Thopos Bálintné, Bornemisza Margit, ádámföldi Bornemisza Miklós és Berthóthy Klára leánya volt, ki mint özvegy még 1632-ben élt.⁶ Két fiától: II. Lászlótól és IV. Istvántól származik a család ungi és sárosi ágazata, melyekről alább szólándunk.

I. Miklós — I. István és Tibay Dorottya fia — Ungmegyében Tibán lakott. 1588-ban Szent-András napján Fekete II. Pétertől egy lovat vesz 55 frtért. 1626-ban még élt, nejével keresztli Gombos Ilonával együtt, ki mint özvegye 1637-ben, sőt 1641-ben is említettik.⁷ A vármegye 1637-ben részére vallatást eszközöl, mivel Possay András és Ráthy Pál a Fekete-curiát erőszakosan elfoglalták. I. Miklósnak hat gyermeke volt.⁸

a) Borbála, 1643-ban Ráskay Istvánné.

b) Anna 1643-ban.

c) Judit 1643-ban. Ez Apagyai Mihály neje volt.

d) Ilona 1643-ban.

e) Éva és

¹ Nagy Iván, Magyarország családai, VIII. k. 550. l., Vay lt.

² Vay lt.

³ Sáros vármegye levéltára, Fasc. C. nro. 52.

⁴ Leleszi conv. 1618. Prot. 60. fol. 18.

⁵ Vay lt.

⁶ Nagy, Magy. orsz. csal. Pk. 151., Leleszi conv. No. 3. Actor. 1632.

⁷ Vay lt., Leleszi conv. nro. 13. Actor. 1626. és nro. 49. Actor. 1637.

⁸ Leleszi conv. 1643 Prot. 82. fol. 28. Prot. 1767. fol. 61. Actor. Prot. 1783. fol. 14. nro. 6.

f) II. Zsigmond, kiről nevén kívül más adattal nem rendelkezem. Minden valószínűség szerint kihalt. A leányok közül Éva, 1655-ben kieselmezi Komjáthy István neje volt.¹

I. Albert — I. Péter fia, — Tarjáni Dórát birta nőül, kitől két gyermeke született: I. János és II. Péter.² Az első sorsa ismeretlen, a második azonban egy ma is élő ág törzsatyja lett.

II. Péter, «Iváni Fekete», «Fekete, másképp Ivány», sőt néha csupán «Ivány» néven jön elő. 1567-ben Ungmegyében találjuk, már ekkor mint házas embert. Neje a Hensellőczy, másként Bajánházy Lukács és Pazdicsi Klára leánya, Dorottya a kivel Hensellőczön és Szenteskén kapott részeket. Állandó lakását Hensellőczön tartotta; legalább 1592 és 1600-ban mint odavaló lakos említették, sőt egy oklevélben 1568-ban «hensellőczy» Feketének neveztetik. Úgy látszik szorgalmas, szerző ember volt, de e mellett házsártos és hatalmaskodó természetű. 1567-ben Mátyóczy Miklóssal perel, kivel nem régiben osztozott, mivel annak szenteskei három jobbágját hatalmasul elfogta és Tibára vitte. 1571-ben Ungmegye tanukat hallgattat ki Péter uram ügyében, a ki egy Kovács Márton nevű jobbágyot, azért mert gyanuja volt rá, hogy egy lovát elhajtott, saját botjával úgy megvert, hogy az a kapott sérülésbe belehalt. 1590-ben Szenteskén egy pusztát vesz zálogba 65 frtért Nagymihályi Pál deák nejétől, Frank Zsófiától. 1592-ben Vid Lászlónak 40 frtot ad kölcsön, ki ennek fejében kisdobronyi részét köti le. Ugyanez évben «virágpénteken» Kotnik Ferencz petrőczy házáat kapja zálogul 11 frtban. 1595 június 4-ikén Hensellőczön kibékül Eödönffy Miklóssal, kivel már évek óta ellenséges viszonyban állott. A felek kölcsönösen megkövetvén egymást, 100 frtos kötést tesznek, hogy ezentul egymással békében élnek. 1598-ban felkérte a Baranyamegyében fekvő Ivánt és Sárogot egészen, továbbá a Balazse, Alsó- és Felső-Versend, Alsó- és Felső-Ormánd, Bodmér, Borjád, Papd és Majsai részeit, melyek családjá

¹ Leleszi konv. 1655. Pr. 93. fol. 35.

² Csoma, i. m. a 203. lapon Tarjáni Dórát I. Péter feleségének, tehát ezen Albert anyjának mondja, lehet, hogy teljes joggal. Én azért vélem inkább Albert nejének, mert úgy a család birtokában, mint a Vay levelesládában levő leszármazási táblák ezt így állítják.

régebbi elvesztett javai voltak. Egy genealoga táblázaton fel van jegyezve, hogy ezeket meg is szerezte volna 1599-ben; további adat azonban ezen birtoklásról nincsen. 1600 május 25-ikén az Eödönffyek, kiknek jobbágjai II. Péter Rakottyás-Izbugyai pusztáját elfoglalták, vele kiegyeznek, elismervén a pusztához való igaz jussát. 1603 június 1-én a regéczi vár porkolábjá lett s az volt 1604-ben is. Ez időtájban tett végrendeletet, melynek a Péter uram kezével írott keletnélküli fogalmazványából kitetszik, hogy nehéz természete mellett jószívü is tudott lenni. Két árvát tartott, kikről megemlékezik ezen testamentomában. Még 1615-ben élt. Gyermekei 1616 május 9-ikén osztoztak. Neje 1591- vagy 1592-ben halhatott meg; ez utóbbi évben már néhai.¹ Öt gyermeke volt: III. Péter, I. György, Kristóf (kiről mint a zemplén-abauji ág őseről alább leszen szó), I. Ferencz és Mátyás. E két utóbbi 1593-ban említették; egyikük lehetett II. Péter azon «kisebbik fia», ki 1603-ban Regéczen iskolázott. Rólok egyebet nem tudhatni.

III. Péter 1595-ben már felnőtt ember. Ő is segítségére volt atyjának az Eödönffyekkel ellenségeskedésben. 1607 július 2-ikán I. György testvérével 20 magyar forintot ad kölcsön Fekete Andrásnak, augusztus 11-ikén pedig még 7 frtot. Ez év november 8-ikán özvegy Possay Balázsné neki és Vid Lászlónak ladmőczy (zemplénmegyei) szőlőjét 35 frtban örökösen bevallotta. 1609 április 10-ikén ő és I. György 50 frtot adnak kölcsön sógoruknak, Dobozy Jánosnak, a ki hensellőczy részét kötötte le nekik; július 15-ikén pedig egy rétet vettek zálogban, ugyanott Hensellőczy György özvegyétől 5 frtért. Október 28-ikán sógornőjével, Monay Borbálával Tályán egy szőlőt vesz. 1620 márczius 6-ikán ubrisi Pesthy Mihály Szenteskén zálogban birt két jobbágját 150 frtban neki engedi át. Ez év június 8-ikán még él. Minden arra mutat, hogy Hensellőczön lakott. Zálogbirtokain kívül, az 1616. évi osztálykor neki Bajánházán jutott három jobbágy, egy zsellér- és egy pusztá telek képezte birtokát. Neje nevét nem ismerjük. Két fia volt: III. István és II. Ferencz. Az először említett III. István 1626-

¹ II. Péterről az összes adatokat a Vay levéltárból merítettem.

ban Hensellőczön lakott. 1631 július 14-ikén Szajka Imrétől 100 magyar frtot vett fel s zálogba adta érette hensellőczi udvarháza felét, a hozzátartozó földekkel. 1632 május 23-ikán osztózik Fekete Zsófiával, III. Lászlóval és Judittal a hensellőczi, július 7-ikén pedig az izbugyai részeken. Ez év június 12-ikén Szajka Imrének zálogba adja hensellőczi udvarházát egészen és izbugyai részét, most már 453 frtban. Szeptember 2-ikán ő és testvére II. Ferencz Hensellőczön egy pusztát és Rakottyás-Izbugyán három hold földet, melyet ők is zálogban birtak, Szajka Imrének 132 magyar forintban átadnak. Tíz nap mulva. szeptember 12-ikén ismét felvett Szajkától s nejétől 50 tallért, melynek fejében Hensellőczön egy jobbágyát kötötte le. 1637-ben már nem élt.¹ Testvére II. Ferencz 1626-ban szintén Hensellőczön lakott. 1630 január 1-én Marsalkó Györgytől hensellőczi pusztá helyére 40 frtot vett fel. 1648-ban nejének Manczfelt Máriának, ki előbb Possay Gáspár neje volt, darmai és kis-rathi (ungmegyei) részeit, 600 frtban inscribálta.² 1651-ben végrendeletileg neki hagyja szenteskei és darmai részeit, továbbá szerednyei négy szőlőjét.³ 1653 május 21-ikén megengedi neki unokatestvére Fekete III. László, hogy egy szenteskei jobbágyát, Göcze Istvántól kiválthassa. Még 1660-ban is él és az ungmegyei Darmán lakik. Bálintffyné Fekete Judit azon «harom szaz ezüst Tallerokott, meliekett keölceseön feie valcsagaban» adott neki, reá hagyta.⁴ E két testvér utódairól semmit sem tudunk.

I. György — II. Péter és Hensellőczi Dóra fia, — atyja végrendeletében említették először, ki szolgálatra szánja és meghagyja, hogy «harom loul fel epicziek es vgj zerezzek el egj vrhoz». Hogy elszerezték-e, annak nincs nyoma. 1607 tájban nősülhetett; legalább erre vall, hogy a neje után kapott hajnácskői javakban 1608 július 13-ikán osztozott Felső-Pokorágyon, Vékey Ambrussal és más hat osztályos atyafiával. 1620 június 28-ikán nejével együtt Hedry Jánostól zálogba vett 65 frtért Szent-Kereszten Sárosmegyében egy jobbágyhelyet. 1626 április 5-ikén már csak özvegye él. Ez monaji Monay Gáspár és

ruszkai Kornis Zsófia leánya Borbála volt, ki által vagyonilag igen felemelte családját; mert ez a Feledy-jusson örökölt Hajnácskői vár- és uradalombani részen kívül, az abaujmegei Szolnok, Fancsal, Középső-Monaj, Késmárk, Vendégi és Jánokon birt részekkel szaporitá a családi vagyont. Györgynek magának Hensellőczön, hol kúriája is volt és Izbugyán volt birtoka, melyen három gyermeke: Zsófia, III. László és Judit 1631 deczember 13-ikán osztozott meg Kassán. Monay Borbála 1631 végén halhatott meg.¹ A legidősb gyermek Zsófia, már 1629 július 31-ikén Szajka Imre, Ö Felsege kassai strázsamesterének felesége. Meghalt 1639 táján; férje ez év július 18-ikán már özvegy.²

Judit, az előbbinek nővére, 1632-ben még leány volt; 1636 január 20-ikán már keresztesi Poroszlay Lőrincz neje. A férj 1644 január 4-ikén tett végrendeletet Tokajban, melyből kitünik, hogy Haller Györgynek, a tiszáninneri részek főkapitányának «főember szolgája» lehetett, kivel Bécsben — mint írja — ötször járt. Judit másodsor marosjárai Bálintffy Ferenczhez ment nőül s mint ennek a neje végrendekezett az 1650-es években.³

III. László — I. György és Monay Borbála fia — a család legnevezetesebb tagja. Legelsőbben 1627-ben említették, 1631 július 14-ikén még Hensellőczön van, hat évre rá 1637 június 23-ikán már hadi szolgálatban áll s egy császári lovas csapat vezére,⁴ alkalmasint a szendrői várban. Ez időtájt vett fel száz lóra zsoldot, ő felsége hűségében Szunyogh Gáspár parancsnoksága alá adván magát. 1644-ben már Wesselényi füleki főkapitány udvarában találjuk, kivel részt vesz a murányi vállalatban és a ki ekkor Murány vára őrzését bizza rá.⁵ 1647-ben Wesselényi bizonyos ügyben a moldvai fejedelelemhez küldötte; útlevele ez év október 12-ikén kelt. 1650-ben Vadászy Pál halála után füleki alkaptány lesz, mely állásában találjuk még 1662 június 21-ikén is; közben, már 1661 május 17-ikén és 1666 augusztus 15-ikén Pest-Pilis- és Soltmegye alispánja, 1663-ban Pest és Heves

¹ Vay lt.

² Leleszi conv. 1648. Prot. 86. fol. 33.

³ U. ott. 1651. Prot. 89. fol. 135.

⁴ Vay lt.

¹ Vay lt.

² U. ott.

³ U. ott.

⁴ Korponay, Abaujmege monographiája. II k. 680. l.

⁵ Acsády, Széchy Mária. 116., 140. l.

a felvidéki megyék tanácskozására Kassára küldték,⁴ 1666-ban pedig jáász-kun főkapitány volt.

⁴ Szederkényi, Hevesmegye története. III. k. 84. l. Ez utóbbi év végén már, ha jól gyanitom, semmi hivatalban nem állott, szeptember 21-ikén Wesselényi nádor őt egyszerűen «főember szolgájá»-nak nevezi. Czimei között szentelt vitéznek is iratik. Részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, a melyet azonban az 1667 augusztus 18-ikán tartott szendrői gyűlés már elárult Szelepcsényi primásnak.¹

Élete legnagyobb részét Füleken töltötte, hol 1650 szeptember 5-ikén Wesselényitől 1000 ezüst tallérban kapta a Vadászy Pál házáat, szőlőjét és majorját. Itt halt meg 1670-ben, január 16 és május 21 között.

Buzgó, vallásos ember volt, ezt mutatják «Urbarium»-ában tett feljegyzései, melyek szerint 1668-ban két kis oltárt csináltatott a füleki katolikus templomnak, az orgonát is ő vette Báthory László és Kürtössy István komáival 300 talléron, sőt e templomot még sok más alkalommal is segítette.²

Két neje volt: az első Hedry Erzsébet, lukapalóitai Palójtay Bálint özvegye, kit 1637-ben vett el s a ki 1654 tájban gyermektelenül halt meg; a második pedig kürti Vámosy István hevesi- és külsőszolnoki alispán özvegye, szendrői Aszalay Ferencz, balassagyarmati viczekapitány és bocsári Mocsáry Borbála leánya, Erzsébet. Ez 1625-ben születetett; 1628-ban három évesnek mondatik.³ Fekete László 1661 tájban vette el, ki után özvegyen maradván, még 1677. év végén is élt. Mindkét asszony, de különösen ez utóbbi szép vagyont hozott Lászlónak. Első neje után birt Csontosfalván, hol curiája is volt, a második által pedig Rádót, Bodon pusztát egészen, Hegyalja egyharmadát, Baglyasalja felét, Nógrádban, Egyházás-Gergén, Szécsény-Halászin és Tarcsán részt Hevesben, Csány egyharmadát és Szent-Erzsébeten részt Pestben, Acsa felét és

¹ Csoma i. m. 203. l.

² Muslay-levéltár Rádon.

³ Ugyanonnan.

Alag pusztát Csongrádban, Sövényházán részt, valamint Csuda-Balát Békésmegyében egészen bírta.

Különben is szerző ember volt. Az anyja után a hajnácskői uradalomban öröklött részét lassanként igen kiterjesztette, úgy hogy a többi osztályos rokontól, a Monayaktól, Löveyektől és Pongráczoktól, megvévén részeiket, 1649 május 7-ikén Vécsey Sándorral az egész hajnácskői várra és uradalomra új adományt szerzett. 1653 július 30-ikán fizette ki első nejével együtt a legnagyobb birtokost, Ujlaky Ferenczet és nejét Pongrácz Juliannát 3000 magyar forinttal. Ezen uradalom állott: a hajnácskői várból és birtokból, Feled, Gesztete, Kerek-Gede, Hegymeg, Csoma, Majom, gömörmegeyi, Jelenye, Cserencsény, Alsó- és Felső-Pokorágy, Szelcze, Rima-Brezó, Likér, Rimócza és Rimabánya, hontmegeyi, továbbá Szinóbánya, nógrádmegyei helységekben. Közösen birtokolta Vécseyvel, kivel a hajnácskői vár helyiségei felett 1655 január 8-ikán osztozott.

Ez uradalom megszerzése lehetett az oka, hogy 1643-ban csontosfalvi curiáját Béghányi Ferencznek, 1648-ban pedig Vajnatina, Hensellőcz, Szenteske faluban és Rakottyás-Izbugya pusztán birt részét 800 magyar frton Gőcze Istvánnak zálogba adta.

Adományokkal is gyarapodott vagyona: 1664 szeptember 16-ikán a hevesmegyei Őrsöt kapta nádori adományban, melybe a következő évben be is igttattott; 1666-ban pedig Visznekét kapja Imre Márton magszakadtán.¹

Második nejétől két gyermeke maradt:

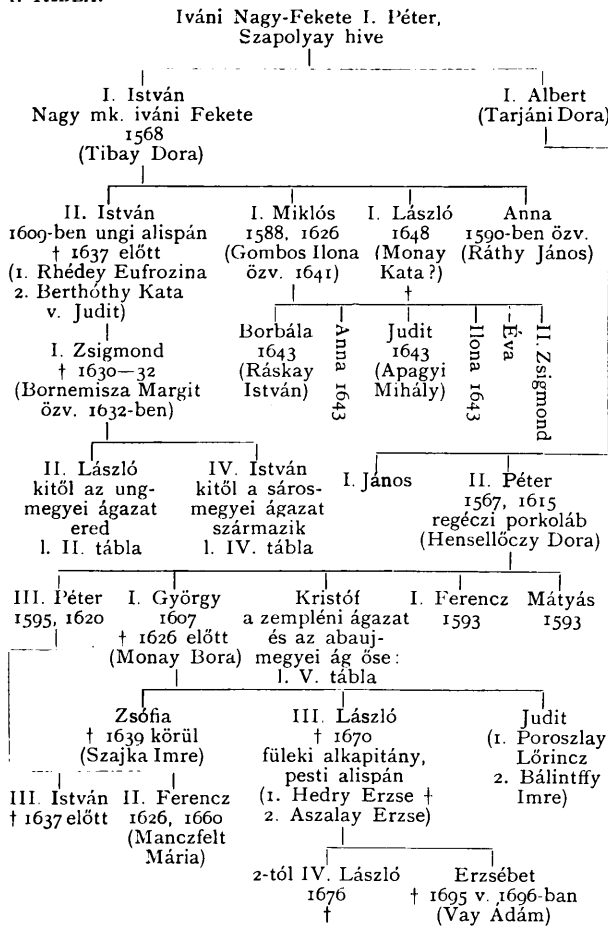
a) IV. László, ki 1676-ban még kiskoru, s ez időtájt fiatalon meghalt és

b) Erzsébet, már 1686 elején vajai Vay Ádámnak, II. Rákóczy Ferencz későbbi udvari marsalljának a neje. Meghalt 1695 vagy 1696-ban.

Ez eddig előadottak után a leszármazás a következő:

¹ Az adatokat nagyobbára a Vay levéltárból merítettem.

I. TÁBLA.

I. Ungmegyei ágazat.

Ezen ágazat őse az I. táblán álló I. Zsigmond és Bornemisza Margit idősebb fia II. László, ki 1651-ben élt. Nejétől Lázár Johannától fia

III. Zsigmond a ki is 1681-ben említettik. Neje Bárczy Anna. Gyermekai:

- a) II. Miklós,
- b) VI Zsigmond, kiről alább szólunk,
- c) V. Ferencz,
- d) IV. Péter, kitől az úgynevezett szobránckomoróczy ág származik, melyről alább szólunk és
- e) VI. István.

Ez utóbbinak csak két gyermekét: I. Károlyt és III. Gábort ismerjük; de ezeknek is csupán a nevüket.

VI. Zsigmond, szül. 1722 körül. Lakott Szobránckon. Meghalt 1800 márczius 4-ikén ugyanott 78 éves korában. Özvegye Liskay Éva volt, kitől a következő hét gyermeke született:

- a) Julianna, szül. 1769 június 16-ikán.
- b) II. Károly, szül. 1771 november 4-ikén, meghalt. 1774 előtt.
- c) III. Károly, kiről alább lesz szó.
- d) II. Antal, szül. 1776 október 22-ikén.
- e) Rebeka, szül. 1778 június 3-ikán, meghalt 1780 előtt.
- f) I. Gábor (lásd alább) és
- g) Rebeka, ikrek, születtek 1780 szeptember 27-ikén.

III. Károly, szül. 1774 június 22-ikén. Nejétől Papp Annától gyermekei:

1. Antónia, szül. 1800 január 20-ikán, Gulácsy Ambrusné Szobránckon és

2. Lőrincz, szül. 1801 július 17-ikén. 1834—42-ig ungmegyei főszolgabíró, 1842-ben másod-alispán volt, 1848-ban pedig orsz. képviselő. Meghalt Vajnatinán. Nejétől Pribék Petronellától egyetlen fia:

I. Jenő a szabadságharc alatt a Vilmos huszároknál másodkapitány. Csornánál 1849-ben lábát veszté. Meghalt Ungváron. Nejétől Pribék Ilonától született egyetlen leánya kis korban halt el.

II. Gábor — VI. Zsigmond és Liskay Éva fia, — szül. 1780 szeptember 27-ikén, meghalt 1855-ben Szobránckon. 1826-tól körülbelül 1842-ig ungi főpénztárnok volt. Kétszer nősült, először Szentmariay Máriát, másodszer pedig villei Pribék Máriát vette el. Gyermekai az elsőtől:

- a) IV. Antal, lásd alább.
- b) Mária Anna és
- c) egy ismeretlen. E két utóbbi fiatal korban halt el.

A másodiktól:

- d) Viktoria Mária, szül. 1819 február 6-ikán.
- e) Gábor József, szül. 1820 február 10-ikén.
- f) XII. István Ignác, szül. 1822 július 25-ikén.
- g) Vincze Ferdinánd, kiről alább.
- h) Borbála Amália, született 1825 december 7-ikén Szobránckon, meghalt 1879-ben. 1848-ban nőül vette Ibrányi Lajos, volt orsz. képviselő.

i) Julianna Zsuzsanna, született 1828 február 21-ikén. Meghalt mint hajadon.

k) IX. Ferencz, lásd alább.¹

¹ VI. Zsigmond és II. Gábor gyermekeinek születési ideje Csehticzky József tibai lelkész közlése.

IV. Antal, szül. 1805 április 7-ikén, meghalt 1863-ban Szobránczon. Neje szolnoki Jármay József és nagykállói Kállay Charitás leánya Petronella, meghalt 1850-ben. Gyermekai:

a) I. Gyula, ungi első aljegyző. Meghalt nőtlenül.

b) I. Géza, 1848-ban a szabadságharcz alatt nyomtalanul eltűnt.

c) Mária.

d) Ida, szül. 1837-ben. Br. Vécsey Alajosné.

Volt még vagy 10—11 gyermek, a kik azonban mind kis-korukban haltak el.

Vincze Ferdinánd — I. Gábor és Pribék Mária fia — szül. 1824 június 26-ikán Szobránczon. Az 1848-iki országgyűlésen gróf Török Napoleon követe, 1873—79-ig pedig ungi főszolgabíró volt. Nejétől felsőöri Rába Máriától gyermekei:

a) Bálint, meghalt nőtlenül.

b) Margit, dr. Novák Endréné és

c) Mária, götzenhorsti Götz Rudolf cs. és kir. őrnagy neje.

VIII. Ferencz, — I. Gábor legfiatalabb fia — 1848-ban ungmegyei szolgabíró volt. Meghalt Ungváron. Neje nagykállói Kállay Mihály és Eördögh Teréz leánya Mária. Tőle származott gyermekei közül Szilárd és XV. István ifjan haltak el, IV. Miklós pedig heő-bábai plébános volt.

Ez ágazathoz tartozik még a táblázatba nem illeszthető Zsigmond is, ki Szobránczon lakott s neje Lázár Zsuzsanna volt 1683-ban.¹

Ezen ungi ág leszármazását lásd a következő hasábon (II. tábla).

Ezen ungi ágazat birta a Tibay nemzetség Ungmegyében fekvő osztatlan erdősegeinek egy részét, nevezetesen a Pribék rész egyhatodát.

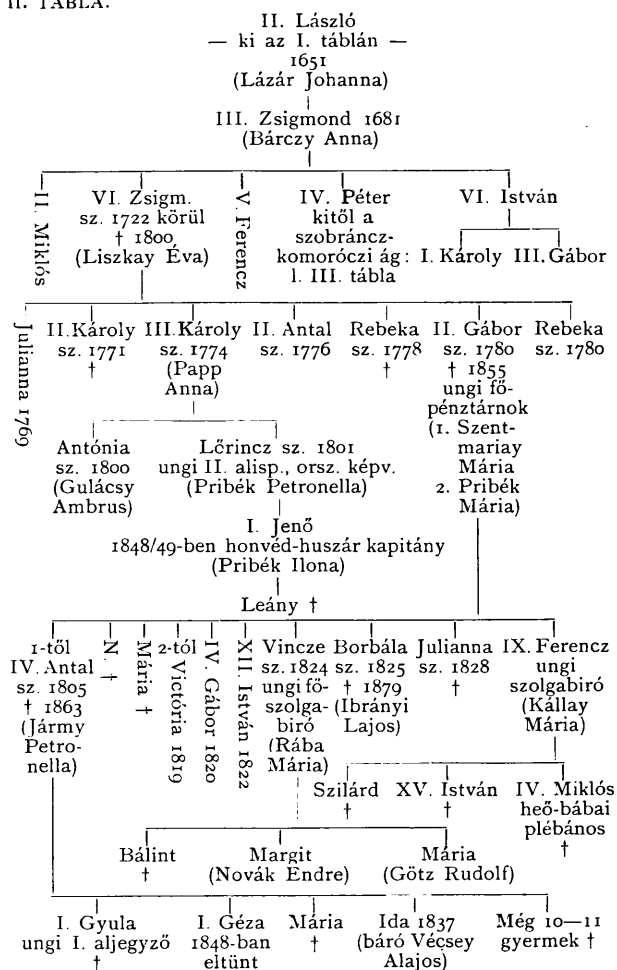
Szobráncz-Komoróczy ág.

Az ungi ágazat úgynevezett szobráncz-komoróczy ága IV. Pétertől, III. Zsigmond és Bárczy Anna fiától jön le. Ez Szobránczon és Komoróczyon volt birtokos. Végrendelete Szobránczon, 1756 július 19-ikén kelt.² Két fiút hagyott hátra: I. Sándort és II. Györgyöt. I. Sándor neje Makay Zsuzsanna volt. Gyermekei:

¹ Századok, 1891. évf. 747. l.

² E végrendelet megvan a családnál.

II. TÁBLA.

a) X. János,

b) VII. István és

c) Mária, 1829-ben teleki Balogh Ádám özvegye.

X. János 1829 előtt halt meg. Birtokai Ungvármegyében Szobránczon, Komoróczyon és Osztrón, Sárosmegyében pedig Hunkóczyon, Poroslón és Polyánkán voltak.¹ Nejétől Thuránszky Máriától, ki 1829 tájban halt meg, egyetlen gyermeke maradt:

X. István Mihály, a ki 1793 április 14-ikén született és ifju korában halt el.

VII. István, szül. 1756 augusztus 1-én. Nejétől Hresko (vagy Hocskó) Zsuzsannától négy gyermeke volt:

1. Mária, szül. 1770 október 25-ikén,

¹ Családi iratok szerint.

2. VI. Ferencz, szül. 1772 október 9-ikén,
3. Anna Mária, szül. 1774 márczius 1-én és
4. Honoráta, szül. 1777 január 14-ikén.¹

II. György, — IV. Péter fia, — 1756 és 1771-ben említették. Nejétől Thurzó Annától gyermekei:

- a) V. Péter és
b) Apollónia Julia, ki 1771 április 14-ikén született.

V. Péter, 1805-ben halt meg. Neje Kükemezey Terézia volt. Gyermekei,² kik Ungmegye árvaszéke előtt 1813 márczius 16-ikán osztottak, a következők:

- a) XI. János, szül. 1788 október 15-ikén, meghalt 1795 előtt.
b) III. György,
c) II. András, kikről alább szólандunk.
d) XII. János, született 1795 január 10-ikén, meghalt 1801 előtt.

e) XIII. János, szül. 1801 június 22-ikén. 1829-ben még élt. Utódai nem maradtak.

f) III. Antal, született 1804 május 10-ikén.³ Két gyermeke volt: V. György és Anna.

III. György, született 1790 márczius 23-ikán,

meghalt 1831-ben kolerában. Neje Ketzler (vagy talán Ketzler Mária volt. Négy gyermeke közül csak Anna és XIII. István nevét tudjuk.

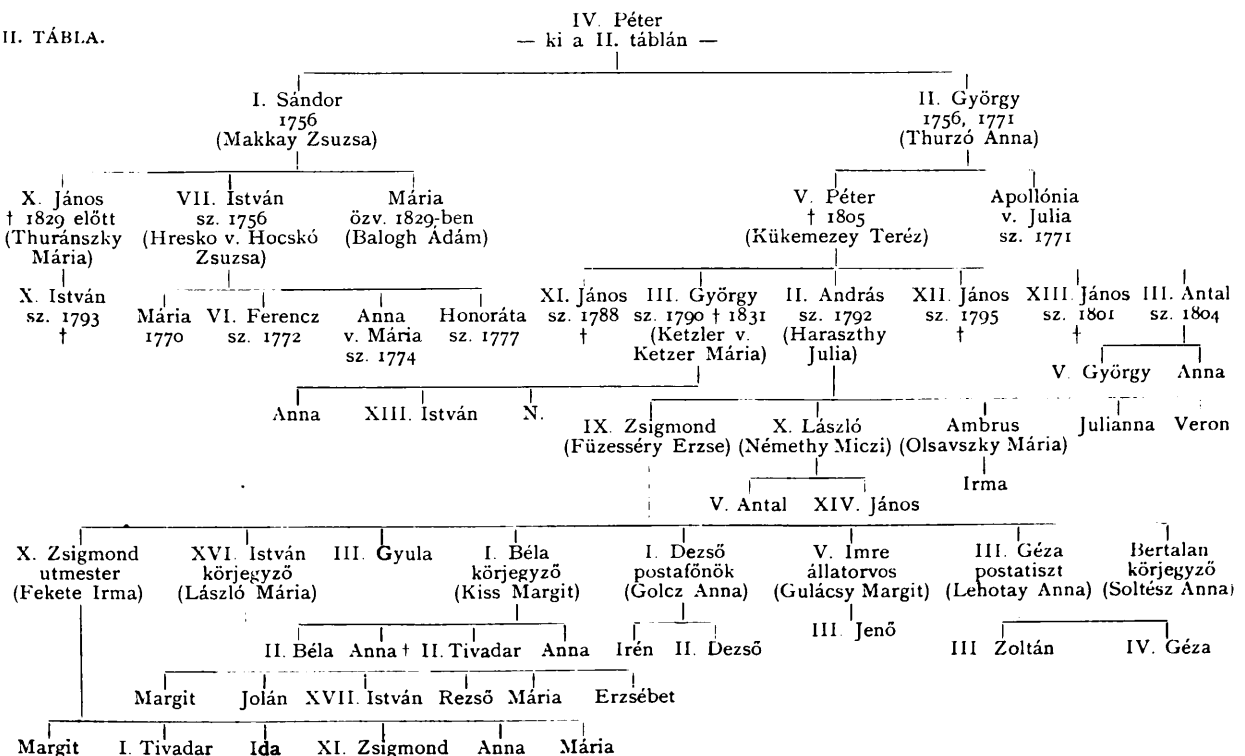
II. András — V. Péter és Kükemezey Teréz fia, — született 1792 november 5-ikén. Neje Haraszthy Julia. Gyermekei:

- a) IX. Zsigmond,
b) X. László, kikről alább lesz szó.
c) Ambrus, kinek Olsavszky Máriától leánya:
d) Julianna és
e) Veronika.

IX. Zsigmond, Füzesséry Erzsébetet bírta nőül, kitől nyolcz gyermeke származott:

1. X. Zsigmond, útmester és szobranci birtokos. Neje Fekete Irma.
2. XVI. István, szobranci körjegyző és birtokos. Neje László Mária.
3. III. Gyula.
4. I. Béla, kisszalacscai körjegyző és birtokos. Neje Kiss Margit.
5. I. Dezső, selmeczbányai posta- és távirda-főnök. Neje Polcz Anna.
6. V. Imre, ungmegyei állatorvos. Neje Gulácsy Margit.

III. TÁBLA.

¹ Családi feljegyzések. — ² Egy Ungmegye által 1829-ben felvett tanuvallatás szerint, a mely a családnál van.
³ Családi feljegyzés.

7. III. Géza, posta- és távirada-tiszt Budapesten. Neje Lehotay Anna.

8. Bertalan, jószaikörjegyző. Neje Soltész Anna.

Ezeknek utódai a 129. oldali táblán láthatók.

X. Lászlónak — II. András és Haraszthy Julia fiának, nejétől Némethy Mariskától két gyermeke van: V. Antal és XIV. János.

A leszármazást l. az előző oldalon a III. táblán.

II. Sárosmegyei ágazat.

Ezen ágazat törzse IV. István, I. Zsigmond és Bornemisza Margit második fia. Kétszer nősült, első neje Raszlaviczy Eva, második Korponay Judit. Gyermekei az elsőtől:

1. V. István,

2. III. Ferencz, az 1701-ben élő Éva atyja; a másodiktól:

3. III. Miklós,

4. IV. János, e kettőről alább, és

5. Mária, 1695-ben Raszlaviczy Andrásné.

III. Miklós 1701-ben Horváth Erzsébetet birta nőül, kitől gyermekei:

a) Borbála, Körtvélyessy Jánosné és

b) IV. Ferencz, kinek Tivadar Heléntől öt gyermeke volt:

1. Mária, Kardos Mártonné,

2. Anna, Kükemezey Lajosné,

3. VII. Zsigmond, kapitány, neje Zimmermann Klára.

4. VII. János, őrnagy és

5. I. András, a II. Albert atyja, 1781-ben még élt.¹

IV. Jánosnak, IV. István és Korponay Judit fiának, Kohányi Évától gyermekei: I. Tamás, I. Imre, Mária Ladomerszky Andrásné, Éva Ladomerszky Istvánné és I. Ádám.

Ezen I. Ádám 1746 tájban élt. Két neje volt: Anna tahvári és tarkői Tahy Ádám és Bánó Borbála leánya és Petróczy Zsuzsanna. Gyermekei:

a) Lajos, kiről alább szólunk.

b) Gáspár, ki Zemplénben lakott és Stépán Terézt birta nőül,

c) I. Antal, kiről szintén alább lesz szó.

Lajosnak Kükemezey Klárától három fia maradt: VIII. János, I. József és VII. István.

VIII. János 1785-ben élt. Nejétől, Tahy Teréz-től, Menyhért, III. Sándor, Katalin és Apollónia származott.

Menyhért 1815 tájban született s 1863-ban Sárosmegye esküdtje volt. Nejei: Fekete Anna és Bukovics Anna. Gyermekei: II. Gyula, Amália, Eleonora Stinner Istvánné és Lujza, ki leányfővel halt meg.

II. Gyula, szül. Varjufalván, 1840 július 26-ikán. 1866-ban ügyvéd, 1875-ben jogtudor lett; 1867-ben a rendőri élet tanulmányozása céljából Páris és Londonban járt, 1869-ben jogtanárrá választatott az eperjesi collegiumhoz, 1878-ban aranyosmaróthi kir. törvényszéki bíró lett; jelenleg a budapesti törvényszéknél működik, a hol egyszersmind a büntető-osztály tanácselnöke. Több jogtudományi munkát irt. Neje s gyermekei a táblán láthatók.

III. Sándor, VIII. János és Tahy Teréz fia, 1819-ben született. 1840-ben Sárosmegye szolgálatába lépett, hol esküdt, majd szolgabíró, végre a szabadságharc után levéltárnok lett, mely állást jelenleg is betölti, tiszteletbeli főjegyzői czim-mel. 1882-ben koronás arany-éremkereszttel tüntettetett ki. Első nejének Klor Emiliának 1849-ben történt halála után másodsorús meg nősült, elvévén kónyai Kyss Paulint. Gyermekei közül IV. Imre eperjesi kir. aljárásbíró, XI. László pedig, ki 1861 február 21-ikén született Eperjesen, cs. és kir. kapitány a 32. gyalogezredben. A többi gyermek a táblán.

I. József — Lajos és Kükemezey Klára fia, — 1792-ben élt. Nejétől Tamássy Katalintól gyermekei: III. Béla, II. Tamás, Eduard, Adolf és II. József.

Adolf 1860-ban sárosmegyei esküdt. Lakik e megyében Béczalján. Nejei: az első Raszlaviczy Teréz, a második Desseffy Mária. Leánya az elsőtől Mária, Dobay Edéné.

VIII. Istvánnak, I. József testvérének, Friderikától, tahvári és tarkői Tahy Menyhért sárosi aladószedő és Kálnássy Zsuzsanna leánya származott, utódai a leszármazási táblán vannak feltüntetve.

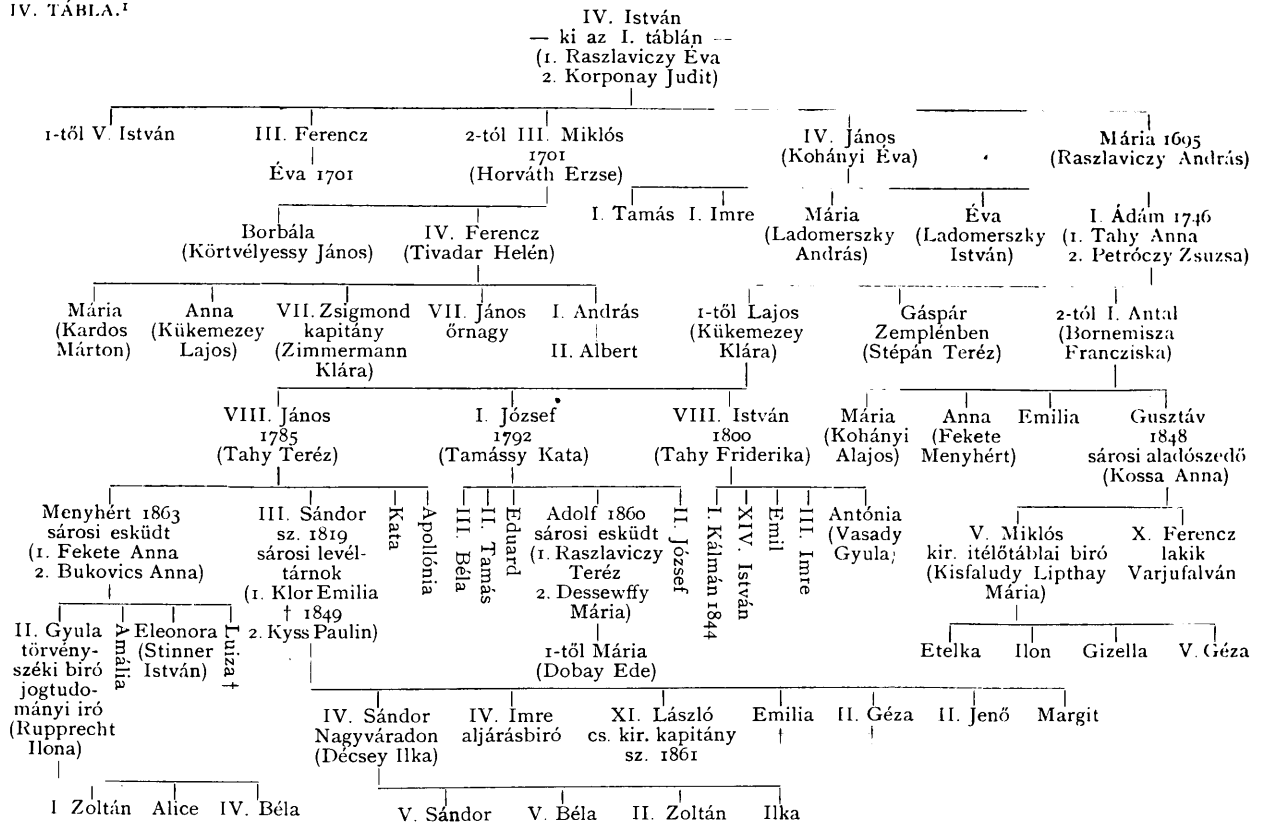
I. Antal, — I. Ádám és Petróczy Zsuzsanna fia, — Francziskát ádámföldi Bornemisza István és Semsey Julianna leányát, birta nőül, kitől gyermekei: Mária, Kohányi Alajosné, Anna, Fekete Menyhértné, Emilia és Gusztáv.

Ez utolsó 1848-ban sárosi aladószedő volt.

¹ Leleszi konv. Prot. 1781. fol. 55. nro 42. Act.

Neje Kossa Anna. Két fia közül az ifjabb X. Ferencz, lakik Varjufalván Sárosmegyében, az idősebb V. Miklós pedig előbb sárosi szolgabíró,

jelenleg nyitrai kir. járásbíró, kir. ítélőtáblai bírói ranggal. Utódai az itt következő táblán találhatók :

IV. TÁBLA.¹

Ez ágból lehetett s talán III. Ferencz leánya azon Éva, ki 1749-ben váradi Stépan Ferencz özvegye volt.² Továbbá Anna, bothfalvi Both Istvánné, Erzsébet, Garancsy Mihályné és Borbála, Stregy (?) Dávidné, kik 1767-ben éltek.³

III. Zemplénmegyei ágazat.

II. Péternek Hensellöczy Dorottyától származott harmadik fia, Kristóf ez ágazat őse. Meghalt 1621-ben. Neje Hensellöczy Ilona volt.⁴ Egyetlen ismert gyermeke II. János,⁵ állítólag

¹ Ezen táblázat ujjabb része családi közlésen alapszik.

² Leleszi konv. Prot. 1749. fol. 150. nro 26. Act.

³ U. ott, 1767. Prot. 117. és Act. nro 9c.

⁴ Vay levéltár.

⁵ Ugyanonnan és családi közlés után. Csoma, i. m. 203. lapján nem fiának, hanem testvérének mondja Jánost; de ez az időkülönbség szempontjából alig lehetséges. Szerinte neje Pálházi leány volt.

sárospataki várnagy volt 1657-ben. Többek között Magyar-Izsépen volt birtokos. Háromszor nősült. Első neje Azary Anna, a második Bánóczy Erzsébet, a harmadik Szabó Katalin volt. Az elsőtől gyermekei nem maradtak, a másodiktól származott IV. Zsigmond és Anna korán elhaltak, a harmadiktól ered III. János, kiről adataink nincsenek és V. Zsigmond, ki egyedül terjeszté tovább családját.

Ezen V. Zsigmond Keresztes János és Bánocsy Zsófia leányát Évát bírta nőül és úgy látszik Magyar-Izsépen lakott. Már 1716 szeptember 17-ikén, midőn gyermekei «magyar-izségi» Fekete V. László, V. János és Zsófia a zempléni alispán előtt Keresztes Zsófiával, Bernáth Jánosnéval, Keresztes Máriaival és Rhédey Lászlónéval osztoztak, sem ő, sem felesége nem élt.¹ Gyermekei közül V. Jánosról, mint az abauji ág őseről alább

¹ Leleszi konv. Prot. 1839. 8. 24—34. sz. ll.

még szólunk; Zsófia 1732 táján Payzsos János neje; a legidősebb testvérnek V. Lászlónak pedig, Izdenczy Évától és Botka Erzsébettől három gyermeke maradt: II. Gábor, Zsuzsanna és VII. László. Zsuzsanna az első asszonytól született s már 1755-ben és még 1773-ban is kisdobronyi Isaák András neje volt.¹

VII. László 1775-ben görgői Görgey Juliát birta nőül. Utódai a táblán.

I. Gábor, az előbbi testvére, Magyar-Izsépen lakott és 1767 augusztus 27-ikén 2000 frtért zálogba adta kiruszkai részét Tomsich Ferencznek.² Négyszer nősült. Első neje Tahy Mária, a második lövői Lövey Ádám és Ilsvay Zsuzsanna leánya Zsuzsanna, a harmadik (1771-ben) Somody Klára, előbb tokai Nagy Sándorné,³ a negyedik pedig Füzessey Klára volt. Gyermekei az elsőttől:

1. Mária, Sárossy Tamásné;
2. Borbála, Tahy Andrásné;

a másodiktól:

3. Zsuzsanna;

a harmadiktól:

4. IX. István,
5. VI. Péter, kiről alább szólunk és
6. Kata;

a negyediktől:

7. VI. János, ki Lacsny Krisztinát birta nőül.

Fia IX. János 1822-ben élt.

VI. Péternek nejétől Galambos Klárától két fia származott:

a) V. Gábor, szül. 1814 augusztus 24-ikén Magyar-Izsépen. Debreczenben lakott s ott is halt meg utód nélkül.

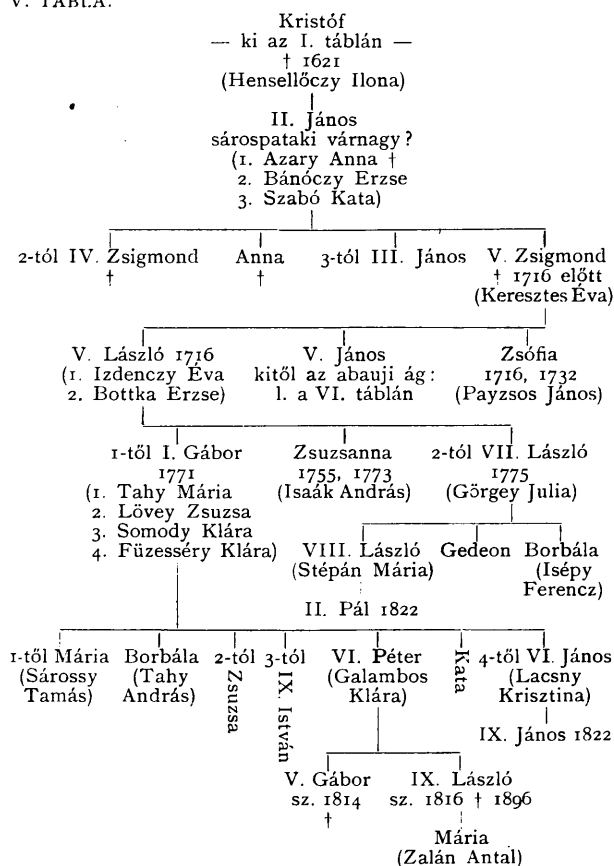
b) IX. László, szül. 1816 június 27-ikén Magyar-Izsépen,⁴ meghalt 1896 december 2-ikén. Egyetlen leánya, Mária ez idő szerint Zalán Antal, m. kir. honvéd százados neje.

Ez ágból származott még Éva, ki mint Lónyay István özvegye 1691-ben tett végrendeletet,⁵ és Ferencz, kit 1694 körül Patay László önvédelemből megölt. Özvegye Kolcsár Erzsébet 1697-ben

még élt.¹ Továbbá Miklós, ki nejével, Malonyay Ferencz és Ladomerszky Zsuzsanna leányával, Borbálával 1728-ban hrabóczi (Zemplénmegye) részeit és sárosmegyei javait 2000 magyar frtban Bornemisza Antalnak s nejének engedte át. Ez ügyletet azonban a következő évben visszavonták.² Ide sorolom még azon Gábort is, ki 1768-ban András, István, Gábor, Mária és Zsuzsanna gyermekeivel kistoronyi (Zemplénmegye) szőlőjét 400 frtban Pajzsos János és nejének örökösen bevallotta.³

Ezen ág leszármazása a következő:

V. TÁBLA.

Abaujmegyei ág.

V. Jánosnak, V. Zsigmond és Keresztes Éva fiának, Kis-Ruszkán, Magyar-Izsépen, Cselejen, Kolbásán, Vehéczen, Hrabóczon és Kozmán Zemplénmegyében voltak birtokai. Különben Magyar-

¹ Leleszi konv. Prot. 1755. fol. 84. nro 15. és Prot. 1773. fol. 53. Actor.

² Családi közlés.

³ Leleszi konv. Prot. 1771. nro 94. Actor.

⁴ Magyar-Izsépi helv. hitv. anyakönyv.

⁵ Leleszi konv. 1691. Prot. 107. fol. 39.

¹ Leleszi konv. 1694. nro 33. Actor. és 1697. Prot. 108. fol. 136.

² U. ott. 1728. nro 37. Actor. és 1729. nro 23. Actor.

³ U. ott. Prot. 1768. fol. 62. nro 36. Actor.

Izsépen lakott, hol 1767 február 28-ikán gyermekeit megosztotta, kik között, illetőleg utódaik között azonban a végleges osztály csak jóval V. János halála után, 1806 április 11-ikén történt meg Kazsuban.¹ Neje galantai Balog Éva volt. Gyermekei:

a) Julianna, 1767-ben bernátfalvi Bernáth Istvánné,

b) VIII. Zsigmond, kiről alább még megemlékezünk,

c) VI. László 1767-ben. Úgy látszik ivadékai nem maradtak.

d) Anna, 1767-ben Lacsny Andrásné,

e) II. Ádám, (utóda a táblán) és

f) Éva, balpataki Balpataky Mihályné.

Ezek közül VIII. Zsigmond nőül vétén tolcsvai Bónis Ferencz és Draveczy Zsuzsanna leányát Zsuzsannát,² általa az abaujmegyei szkárosi birtokhoz jutott s az abaujmegyei ágat alapította. Meghalt 1806 előtt. Négy gyermeke volt:

a) II. Imre,

b) VII. Ferencz, kiktől alább,

c) Zsuzsanna, meghalt 1806 előtt, zetényi Klobusiczky Lászlóné és

d) Ilona, 1806-ban sárosi Sárossy Józsefné.

II. Imre, szül. 1768-ban Magyar-Izsépen, hol márczius 16-ikán kereszteltetett meg.³ Neje kőrösnadányi Nadányi Sándor és Fekete-Várady Krisztina leánya, Rozália volt. Legidősebb fia IV. György 1799 november 19-ikén született s november 22-ikén kereszteltetett meg Szkároson. A többi gyermek a táblán látható.

VI. Ferencz, II. Imre testvére, 1806-ban még élt s Rácz Esztert bírta nőül. Gyermekei: VIII. Ferencz, XI. István és II. Sándor 1822-ben még éltek. E két utóbbinak ága kihalt, az elsőnek VII. Ferencznek pedig Bagaméry-Rajszky Judittól származott s a táblán álló négy gyermeke közül Ödön kir. táblai tanácselnök, ki jelenleg is birtokos Szkároson.

Van még egy pár családtag, kiknek hovatartozását egyáltalán nem tudom; ilyenek:

1. András, ki 1605 és 1607-ben kölcsönöket vesz fel III. Pétertől és a ki 1632-ben Henselöczön tartózkodott.⁴

2. Anna, 1663-ban uszfalvi Úsz Sándor neje.⁴

3. János és Zsigmond testvérek.

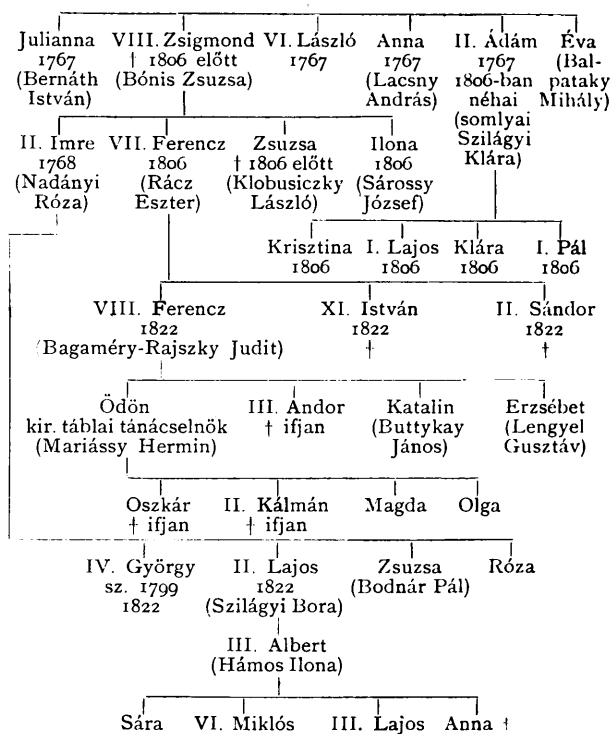
4. Miklós fiának Jánosnak fia János és

5. Zsigmond fiának Istvánnak fia Zsigmond, kik mindnyájan 1783-ban éltek.³

Az abauji ág leszármazása így következik:

VI. TÁBLA.¹

V. János
— ki az V. táblán —
1767
(Balogh Éva)

A család czimere: koronából kiemelkedő ketős farku oroszlán, jobb első lábában hatágu csillagot tart; sisakdisz: ugyanaz. E czimert használta III. László viczekapitány köriratos pecsétén, valamint leánya, Vay Ádámné és az I. táblán álló II. Ferencz is. Úgy látszik azonban, a jelenleg élő családtagok nem élnek vele, így az ungmegyei ágazat, a Kaplony nembeli Sztáray, Nagymihályi, Tibay, stb. családok ismert közös czimerével pecsétel, a sárosiak pedig ugyanezt már bővítve használják és pedig ezek czimere: hasított paizs első kék osztályában zöld téren

¹ Az V. és VI. tábla a Vay levéltárban levő több leszármazási táblán és Csoma többször idézett művén (202—204. l.) alapul.

² Nagy Iván, Magyarorsz. csal. XI. k. 419. l.

³ Leleszi konv. Prot. 1783. fol. 14. nro 6. Actor. és fol. 37. nro 29.

¹ Leleszi konv. Prot. 1839. 8. sz. 24—34. l.

² Csoma, Abauj-Torna nem. családjai. 113., 203. l.

³ Leleszi konv. Prot. 1839. 8. sz. 24—34. l. II. Imre és IV. György születési bizonyítványa a családnál.

⁴ Vay lt.

ágaskodó oroszlán, jobbában kivont kardot, baljában török főt tart, második vörös osztályában pedig zöld téren zárt ajtós tornyon két szemben álló szarka csőrében köves gyűrűvel látható. Fellette három sisak és pedig az elsőn a pajzsbeli oroszlán kinőve, a másodikon a pajzsbeli egész oroszlán, a harmadikon a gyűrűt tartó két szarka.

A Nagymihályiak czimerét régi idők óta használja a család; tudtommal először Ferencz pecsétel vele 1630-ban.¹ Nézetem szerint I. István neje Ti-bay Dorottya útján juthatott a családhoz egy ilyen pecsétnyomó, melyet azután a czimerükkel keveset törődő utódok, a magoké gyanánt használtak.²

¹ Vay levéltár.

² Leleszi konv. Prot. 1747. fol. 41. nro 14. Actor.

Érdekes, hogy e czimer használata miatt a mult században perük is volt, mint azt Illésy János «Per a Nagymihályi czimer bitorlása miatt»¹ czimü értekezésében megírta. A pert 1747 gróf Sztáray Vincze kezdette meg,² s az a kir. tábla 1774 augusztus 27-ikén hozott ítéletével fejeztetett be, a mely szerint, miután a család a Sztárayakkal való osztályos atyafiságát s a Nagymihályi czimernek hosszú időn át való használatát (1612 óta) kellőképen beigazolta, a czimerbitorlás vádja alól felmentetik s a czimer használati jogában megerősítetik.

MOCSÁRY ISTVÁN.

¹ Turul, XVIII. k. 39—42. ll.

² Leleszi konv. Prot. 1747. fol. 41. nro 14. Actor

V E G Y E S.

Pozsony város czimerlevelei 1436-ból.

(Színes czimerképpel.)

Heraldikánk legérdekesebb emlékeiből, a mohácsi vész előtti czimerlevelekből folyóiratunk fennállása óta tekintélyes sorozatot közölt. Az ezekről vett színes czimermásolatok száma már az ötvenet meghaladta s a maga nemében páratlan gyűjteményt képez, a melyhez foghatót a külföld sem bir felmutatni. A sorozat azonban egy tekintetben hiányosnak mondható; városaink XIV—XVI. századi pompás czimerleveleiből egyetlenegynek a szövege s czimerhasonmása sincs meg benne, holott ezek ritkaságuk és a többieket rendszerint felülmuló pompás kiállításuk miatt különösen megérdemlik a figyelmet. E hiányon óhajtunk segíteni, a midőn Pozsony városának 1436-ban nyert armálisát s az azon levő czimer színes hasonmását bemutatjuk, megnyitva ezzel a mohácsi vész előtti városi és megyei czimerek közlését.

A mióta a czimerviselés szokása hazánkban elterjedt, városaink is — követve a külföld példáját — mind sűrűbben kezdenek czimereket vagy czimerszerű jelvényeket használni. E czimerképek nem igen változatosak. A városok rendszerint egy a várost vagy erődítményeit szimbolizáló épületet tornyot, tornyos kapubástyát vésettek pecségeikre. Egyéb jelvények meglehetősen ritkák s a XIV. századnál előbből nem ismeretesek. Ilyen például Trencsén isten-báránya vagy Nagy-Szombat Krisztus-fő szerencsekereke. Némely város különösebb jelvény helyett az ország czimerét használja pecsétjén, mint Esztergom vagy Buda.

Kétséget nem szenved, hogy a városok ezeket a jelvényeket vagy czimereket minden uralkodói jóváhagyás nélkül, saját elhatározásukból vették fel, ép úgy, mint a czimerviselés első két századában a nemesek. Azonban a XIV. század folyamán nálunk is elterjedt az Olaszországból származó nézet, a mely később jogszokássá vált, hogy, a mint nemességet csupán az uralkodó adhat, belőle áradván ki az alattvalók minden jogai, úgy a czimerek adományozása is fejedelmi kiváltság. A hogy ez az elv általánossá lett, a magánosok egymásután az uralkodóhoz járulnak, részben régi, önkényesen felvett czimereik megerősítését, részben ujnak adományozását kérve. Példájukat csakhamar követik a városok, nehogy valaki czimerükre igényt emeljen, vagy pecsétjük hiteles voltát a czimer jogosulatlan viselése alapján kétségbevonja, mert — a mint Bartolus mondja — a királyoktól adományozott czimerek vitás esetekben mindenkor előnnyel bírnak az önkényesen felvettek fölött.

A XIV. században még ritkák a czimeradományok és megerősítések. A főnemességnek önértetét sértette volna az ősi czimerre megerősítést kérni, a köznemesség pedig csak a század vége felé kezd sűrűbben élni a czimerekkel. Városnak adott armalist pedig az egész századból csupán egyet ismerünk s ezt Nagy Lajos királytól 1369-ben Kassa városa nyerte. Az oklevélnek csupán első, patens alakban való kibocsátása ismeretes, a melyen azonban rajta van, hogy azt, ha (a kihirdetés után) a királynak bemutatattik az uralkodó privilegialis alakban fogja átíratni.

A czimerlevelek osztogatásának valódi arany-

kora a XV. század. Már legelején szokásba jönnek a festett ábrájú armálisok, a melyek közt hova tovább, mind sűrűbben akadnak városi czimerlevelek. A sort — az eddig ismereteseket tekintve — Kassáé nyitja meg 1423-ban, a mellyel Zsigmond király a Nagy Lajos adta czimert megegyeztet s megerősíti. Utánna czimerlevelet kaptak: 1436-ban Pozsony, 1453-ban Bártfa, Éperjes és Kassa, V. Lászlótól ismeretlen évben Tolna, 1463-ban Kézsmárk, 1464-ben Varasd, II. Ulászlótól 1490 és 1499 közt Buda-Felhéviz, 1503-ban újból Kassa és 1506-ban Zenta.

Ezek közül fényes kiállítás dolgában egy sem vetekedhetik Pozsony városával. Az oklevél tulajdonképen csak czimerujító, mert a város már régi idők óta viselt jelvényt. Két XIV. századi pecsétje ismeretes; mindkettőn ugyanazon ábra látható: ormós várfal nyitott kapuval, a mely mögül közepén egy magasabb, két oldalt egy-egy alacsonyabb torony emelkedik ki.¹ Az a város, a mely annyi fejedelmi vendéget fogadott falai között, annyi ünnepséget, tornát, harczjátékot rendezett, a melyik saját heroldot tartott, czimer nélkül el sem lehetett volna.

Az armális szövegéből úgy értesülünk, hogy a czimerlevelet Raneys István polgármester s vele Ach Henrik és Pachrad Miklós polgárok kérték a város nevében az uralkodótól, a ki azt főleg a városnak a hussiták ostromai ellen tanúsított védelme és áthatatossága megjutalmazására adta. Ám ha egy kissé lapozgatunk Pozsony város történetében, rá kell jönnünk, hogy az ékes czimerlevél alig ha nem másféle érdemek jutalmazása akart lenni.

Zsigmond király, a kiről tudva van, hogy szeretett jól élni s épen nem kímélte a pénzt, állandó pénzzavarai közepette főleg a jómódu városokat szerette megadóztatni. Az adózás talán nem is helyes kifejezés. A kor szokása szerint «önkéntes» adományozást s ajándékokat kell ez alatt érteni. Azután meg kölcsönöket, a melyeknek megfizetését mindig megígérték, de a legritkább esetben teljesítették. Ha pedig pénzt, gabonát és bort már semmi módon sem lehetett kapni, akkor a fejedelem tekintélyes számú kísérvőivel legmagasabb látogatásával tisztelte meg hű városait, a melyekhez jó előre ment a figyelmeztetés, hogy pontos időre készen álljon a szállás, az élelem, a bor és a sör ennyi meg ennyi ember számára. És ezekből a királyi adózásokból s látogatásokból egy városnak sem jutott ki annyira, mint a jó Pozsonynak; jámbor polgáraival még az is megesett, hogy holmi szegény felvidéki városkának a királyi látogatásra tett költségeit felében velük fizettették meg.

¹ Az egyik a Turul 1885-iki évfolyamában a 136. lapon, a másik Ortvay Pozsony város története III. kötete 389. lapján jelent meg.

A városnak legfőbb adója a király volt. Mai szemmel nézve a dolgot, szinte megdöbbenőek azok az intőlevelek, kérések, szorgalmazások, a melyeket a tanács küldöz a királynak, hogy legalább követeléseinek egy részét megkaphassa. Operetszerűen hangzik, mikor a pozsonyiak azt írják Zsigmondnak: «*Kegyelmes császár, arra is alázattal kérjük kegyelmedet, hogy borunkat, a melyet kegyelmességed esztendőn át megivott, s másoknak adni rendelt, megfizesse.*»¹ S a király az ilyen intésekért meg sem haragudott; egyszerűen félretétette a leveleket s — nem fizetett.

Eféle szolgálatok lehettek azok, a mikért Zsigmond király Pozsonynak régente is használt czimerét megerősítette. 1436 júliusában történt a dolog. A király az előző hónap elején elindult Budáról, hogy Csehországba menjen, átvenni a kormányt. Iglauban állapodott meg, a morva határszélen, a hova június 12-ikén érkezett s ahol egész augusztus közepéig maradt. Itt találta a pozsonyi követség, a melyről lehetetlen feltennünk, hogy puszta a czimer megerősítéséért kereste volna fel a királyt. Sokkal hihetőbb, hogy a pozsonyiak holmi tartozások megfizetését sürgették s az uralkodó, nem akarva őket üres kézzel haza bocsátani, szokott ajándékával, egy ékes czimerlevéllel elégitette ki a követeket. Persze, hogy az ígéretekkel sem fukarkodott; ennél egyebet azonban nem vittek haza a jó pozsonyiak. «*Hallottuk — írják később — hogy a mi kegyelmes urunk a császár utolsó idejében ki akart bennünket fizetni, csakhogy ez soha sem történt meg.*»²

Persze ezt mind nem irták bele az armálisba, a mely bőszavuan mondja el mint szolgáltak rá a kitüntetésre a pozsonyiak azzal, hogy a lázadó cseheket és morvákat elverték falaiokról.

Az oklevél a hely megnevezése nélkül 1436 július 8-ikán (*octavo idus mensis Julii*) kelt. Szövegét nem közöljük, miután az *Ortvay Tivadar* közismert művében, a *Pozsony város története* II. kötet, 2. részében már megjelent.

E helyett adjuk az egész armálisnak tetemesen kisebbített, de teljesen hű hasonmását, a mely eredetileg ugyanazon munkában mint melléklet látott napvilágot és a melynek duczát főtiszt. Ortvay Tivadar jogakadémiai tanár úr lekötelező szivességgel bocsátotta rendelkezésünkre.

Az oklevél hatalmas hártya lapra van írva, melynek balfelét szokatlan nagyságu 235×235 mm.) czimerkép foglalja el: zölddel keretelt, rakott és ponczolt arany alapra van helyezve az oklevélbeli leírásnak teljesen megfelelő pecsét, melynek vörös mezején ormós fehér bástyafal félig leeresztett rácsu nyitott kapuval látható; e mögött

¹ Ortvay id. munkája, II. kötet, 3. rész, 372. lap.

² Ortvay id. m. II. kötet, 3. rész, 373. l.

NYOMT. ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN.

POZSONY VÁROS 1437 JÚLIUS 9-ÉN NYERT CZÍMERE.

középen egy nagyobb, két oldalt egy-egy kisebb torony emelkedik ki, vörös tetőkkel s a tetőkön két-két arany gombbal. A czimermezőt széles kék keret foglalja be, a melyen nagy arany betűkkel a következő felírás olvasható:

✦ SIGILLIUM ✦ CIVITATIS ✦ POSONIENSIS

Az oklevél felső és bal szélét három ujnyi szélességben gazdag lombozatos és virágos keret díszíti.

És most egy példátlan eseményről kell beszámolnunk.

Julius 8-ikán kapták meg a pozsonyi kiküldötték ezt az oklevelet és már a következő napon Julius 9-ikén újból kiadja azt számukra a kancellária egy az elsőtől csak némi csekélységekben különböző példányban.

A második példány ép olyan fényes kiállítású mint az első; ugyanolyan czimerábrával, olyan gazdag és fényes kerettel van ellátva mint az. Elkészítése, miután rajta egyszerre csak egy ember dolgozhatott, bizonyosan több napot vett igénybe. Nem szenved tehát kétséget, hogy Julius 8-ikán, a mikor az első armális kelt, már a második is készen volt, és ha szövege nem is volt leírva, festett részei már befejezetten állottak. Gondosan megvizsgálva az eredetit, megállapíthatjuk, hogy a hártýára előbb a czimert s a keretet festették, csak azután írták rá a szöveget. Hangzik pedig ez a következőképen:

Relatio Stephani de Aran comitis Newgradiensis.

Nos Sigismundus dei gratia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Gallicie, Lodomerie, Comanie, Bulgarięque rex, notum facimus tenore presentium significantes quibus incumbit universis, quod nos dignum arbitrans imperialem atque regalem excellentiam illa debere, concedere et liberaliter elargiri, perque fidelium numerus augeatur, et principantis clementia, cui in multitudine populorum, proprium est gloriari, in subiectionum quiete et pacis amenitate gratulatur, tunc enim solum cesaree atque regie maiestatis prestantius exaltatur, dum subiectionum caterva continua suscipit felicium profectuum incrementa. Hac siquidem ducti consideratione nichilominusque, tum ad humilime et devote supplicationis instantiam fidelium nostrorum providorum Stephani Raney magistri civium ac Nicolai Pachrad civis civitatis nostre Pisoniensis, per eos in ipsorum, ac ceterorum universorum et singulorum civium, hospitem et incolarum eiusdem civitatis nostrę Pisoniensis, nominibus et personis maiestati nostre propterea porrecte, tum etiam attentis et consideratis fidelitatibus et fidelium servitorum et gratuitis meritis, prefatorum civium, hospitem et incolarum ipsius civitatis nostre Pisoniensis, per ipsos his proximis disturbiorum temporibus, iam deo auspice sedatorum, in quibus nonnulli Bohemi et Moravi, eotunc in reprobum sensum dati et rebellionis calcaneo ducti partes nostras superiores invadenti et devastanti, ipsam civitatem nostram Pisoniensem hosti-

liter surripere attemptarunt, in conservatione et tuitione eiusdem civitatis nostre constanter et inviolabiliter, ac sine cuiuslibet note macula et scrupulo, maiestati nostre et sacre corone nostre, ac ipsius regni nostri Hungarie observatis et impensis; volentes eisdem propterea quodam speciali et notabili favore prosequi et benivolentiam nostram eis ostendere munificiam et liberalem, sigillum in forma circulari seu rotunda, campi rubei, in quo civitas alba, quadrangularis a parte inferiori, quasi ex fundamento sursum erecta et certis menis adornata, habens tres turres, tecturis rubeis, supra muros et edificia earundem turrium sursum erectis coopertas duas scilicet decliviores, et terciam in medio ipsarum supra menia civitatis in altum erectam et ipsas duas turres in altitudine et spissitudine precellentem; in cuiusquidem turris a parte inferiori in sui ac pretacte civitatis introitus porta alba cum cancellis crocei coloris in latitudine tres et in longitudine quinque lincas, seu intersticia, quinque ferramentis acutis eisdem apposis per medium habenti, de sursumque infra pendenti, in supereminenti vero summitate cuiuslibet turris ipsarum trium turrium duo globi rotundi aurei, unus in parte una et alter in parte altera sursum se extendere evidenter apparent. Predicti autem sigilli circumferentiales litterę sunt hec: Sigillum Civitatis Pisoniensis, prout et quemadmodum hec descriptio magisterio seu officio pictorio in capite seu principio presentis nostre litterę distincte et apparenter est depicta, quoquidem sigillo ipsi et eorum progenitores, ex divorum regum Hungarię, nostrorum scilicet predecessorum uti dicitur, usi sunt et utuntur etiam de presenti memoratis civibus, hospitibus, incolis et toti communitati pretacte civitatis nostre Pisoniensis denuo et ex novo dandas duximus et conferendas, decernentes ex nunc imperialique et regio statuendo edicto, ut ipsi et cuncta ipsorum posteritas talismodi sigillum in omnibus negotiis, tam inter prefatos cives, hospites et incolas ac totam communitatem, quam aliis quibuscumque agendis et fiendis autenticum habeatur et eidem sigillo ac litteris sub ipso vero et iusto modo conficiendis, tanta et tam indubitata fidei certitudo plene adhibeatur, quanta sigillis et litteris aliarum civitatum nostrarum liberarum adhibetur, ex habundanciori insuper plenitudine nostre potestatis pretactis civibus, hospitibus et incolis, ac toti communitati ipsius civitatis nostre Pisoniensis concedimus et presentibus elargimur, ut ipsi et eorum hæredes et succesores universi prædictum sigilli signetum a modo imposterum, pro armis seu armorum insigniis, in vexillis, velis, cortinis, papilionibus sive tentoriis et aliis quibusvis exercitiis, ipsis et eorum statui conveniuntibus, gerere, gestare, ac eisdem uti frui et gaudere valeant atque possint; gaudeant itaque idem gracia et favore cesareo atque regio, meritoque exultent et letentur, tantove ampliori studio ad honorem et reverentiam principantis dignitatis eorum imposterum solidetur intentio, quanto se ab excellenti imperiali atque regali antidoto preventos conspiciunt et munere gratiarum In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras nostras novi duplici autentici sigilli nostri, quo uti rex Hungarie utimur, munimine roboratas. Datum per manus venerabilis domini Mathie de Gathalowcz, præpositi ecclesię Quinqueecclesiensis, aule nostre summi cancellarii, fidelis nostri dilecti. Anno domini millesimo,

quadringentesimo tricesimosexto, septimo idus mensis Julii, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. quin-quagesimo Romanorum vigesimosexto, Bohemie sedecimo, imperii vero quarto.

Relatio Stephani de Aran comitis Newgradiensis.

A két oklevél eltérései első pillantásra alig vehetők észre. A miniatura teljesen hasonló, a későbbi keltezésű példányt ugyanaz festhette, a ki az elsőn dolgozott s másolatában igyekezett az eredetét hűen követni. Figyelmesebb vizsgálat azonban előtűnteti a különbségeket. A czimerkép felírása, elrendezése más; az elsőn a szavakat stilizált rózsák, a másodikon egy helyütt négy pont, másutt ismét egy négykarély választja el. Ezen felül az elsőn a pecsét köriratának utolsó szava így van írva: POSONIENSIS, míg a másodikon kihagyás nélkül POSONIENSIS áll. A szövegben mutatkozó eltérések a következők: az oklevél élén az első példányon ez olvasható: «*Relacio Laurencii de Hedrehwara magistri agasonum et Stephani de Aran Comitis Newgradiensis*», a másodikon ebből csak ennyi olvasható: «*Relacio Stephani de Aran comitis Newgradiensis*». Ugyanez megismétlődik az oklevél végén, holott az elsőn alul hiányzik. — A czimert kérő három polgár közül *Ach Henrik* neve a másodikból kimaradt s ennek megfelelően a Pachrad Miklós neve után álló *civium, civis*-re van változtatva. Nagyobb eltérés van még a város érdemeinek felsorolásánál, a hol a csehek s morvákra szóló sor az első oklevélben így hangzik: «*nonnulli Bohemi et Moravi partes nostras superiores invadentes et devastantes, ipsam civitatem . . .*» stb. itt a második oklevél bővebb: «*nonnulli Bohemi et Moravi eotunc in reprobum sensum dati et rebellionis calcaneo ducti, partes nostras superiores invadenti et devastanti, ipsam civitatem . . .*» A czimer leírásában a későbbi példányban *porta alba* áll *porta aperta* helyett; ugyanott alább a «*quibusvis exercitiis . . . gerere, ac eisdem uti . . .*» kifejezésbe a gerere után be van toldva: «*gestare*», végül pedig a keltezésben «*octavo idus mensis Julii*» helyére «*septimo idus mensis Julii*» van írva.

Mindkét oklevél fekete-sárga selyem zsinóron függő nagy kettős trónpecséttel van megerősítve. A korábban kelt példány Pozsony város levéltárában, a későbbi a város muzeumában őriztetik. Ez utóbbi az ezredéves kiállításon közszemlére volt téve.

Színes képünk a második példány czimerképét mutatja felére kisebbitett alakban. A másolat teljesen megfelel az eredetinek, csupán az arany alapot diszítő ponczolt lombdisz hiányzik róla.

Mi volt az oklevél kettős kiállításának oka, egyszerű ovatosság e, a mely az egyik példány elveszése esetére biztosítani akarta a várost, vagy valamely mélyebben fekvő indok, meg nem ma-

gyarázhatjuk. Pozsony város tudós történetirója Ortvyar Tivadar egy szóval sem említi a második példányt s így nála magyarázatot hiába kerestünk. Am azért nem lehetetlen, hogy Pozsony gazdag levéltárában valamely levél, tudositás vagy feljegyzés alakjában még lappang a rejtély feloldása és valamikor napfényre fog kerülni.

VARJÚ ELEMÉR.

I. László veszprémi püspök származása.

(Báró Hornig Károly veszprémi püspök urnak ajánlva.)

Lászlót, kit VI. Incze pápa 1358 márczius 27-ikén helyezett a veszprémi püspöki székre s a ki azon 1372-ig elnökkölt, mely év október 27-ikén XI. Gergely pápa hasonló utódját kinevezte¹ már nagy ideje Gelet fia² Miklós nádor (1342—1356) fiának tartottam.³ Mely adatok alapján és okoskodással? minthogy e kérdésről külön értekezést írnom egyéb elfoglaltságom nem engedte, ma pontosan meg nem mondhatom.

Hogy e kérdéssel újból foglalkoznom kell, arra okot *A veszprémi püspökség római oklevéltára* szolgáltatott, melynek báró Hornig Károly veszprémi püspök megbízásából immár II. kötetét adta közre a római magyar történeti intézet.

E monumentális mű nagybecsű bevezetésében ugyanis Fraknoi püspök az 1276—1415. évi veszprémi püspökökről értekezvén, Lászlónkról hallgatással mellőzi, hogy Gelet fia Miklós nádor ivadéka, ellenben annak alapján, hogy megválasztatása előtt császmái prépost volt, a Hont-Pázmán nemzetségből származottnak állítja, s idézi *Wernner Mór Magyar nemzetségek* című műve II. kötete 42. lapját, a hol de dato 1349. csakugyan előkerül Hont-Pázmán nembeli László nevű prépost, a (Jánoki) Tamás fia és (Zuhai) Ders unokája, de ezen László nem császmái, hanem esztergami szentgyörgymezei prépost,⁴ tehát nem lehet egy személy I. László veszprémi püspökkel, kiről világosan meg van írva, hogy püspökké választása, illetve kinevezése előtt császmái prépost volt.⁵

A következőkben adjuk a Miklós nádor fia Lászlóra vonatkozó, eddig jóformán ismeretlen adatokat, melyek míg élete folyamára érdekes világot vetnek, arról is tanuskodnak, hogy ő az,

¹ Eubel, *Hierarchia catholica* 555. l.

² Gelet, Gilet, — Keled, Kilit annyi mint Cletus. — Wertner Geletet *Gyeit*-nek olvassa.

³ Lásd a *Magy. tört. életrajzok* során 1892-ben megjelent Nagy Lajos című művem 438. l.

⁴ Kubinyi, *Hont-vármegyei oklevelek* 177. l.

⁵ Monum. rom. eppatus Vesprim II. k. 173. l. Volt ugyan a Hont-Pázmán genus ezen ágából egy veszprémi püspök is, a László prépost öccse: Demeter, kiről olvasd Fraknoi érintett Bevezetését az I.IV. lapon.

kit I. László néven püspökéül tisztelt a veszprémi egyház.

Gelet fia Miklós nádor ideje korán papnak szánta még kiskorú fiát Lászlót, kit a végett, hogy az egyházi tudományban kiképezze magát, ajánlatokkal és felügyelet mellett a római kúriára (Avignonba) küldött.

Nagy Lajos király már 1343 május 7-én azért folyamodott VI. Kelemen pápához, hogy Gelet fia Miklós ispán fiának, ki a római kurián tanulással tölti napjait, jóllehet még csak mintegy huszonegy éves, tehát nincs meg teljes életkora, kegyelemképpen megengedje, hogy bármely egyházi javadalmat, hivatalt vagy méltóságot elfogadhasson.

A pápa kétségesen hozzá járult a magyar király e kérelméhez és megadta a kívánt engedelmet.¹

Ez engedelemnek következménye az lett, hogy László urfit kinevezték pécsi javadalmas kanonoknak és kilátásba helyezték, hogy mihelyt a nevezett egyháznál valamely méltóság vagy hivatal megürül, azt ő fogja elnyerni. Mindamelllett, midőn Nagy Lajos követsége Avignonba járt, az összes követek az iránt esedeztek VI. Kelemen pápának, hogy «nagyságos Miklós ur, Magyarország nádora és a kunok bírja fiát» Lászlót részesítse oly egyházi méltóságban vagy tisztségben, mely az esztergami érsek (Csanád) rendelkezésére áll az esztergami egyházban, minthogy a pápai kegyelemnek e nyilvánulása igen kedves volna a magyar király előtt. A pápa 1344 márczius 7-ikén teljesítendőnek találta a magyar követek e kérelmét.²

Az esztergami javadalom azonban váratott magára. Egy teljes év múlva, azaz 1345 márczius 4-ikén az iránt folyamodott (De Convenis) János biboros püspök ugyancsak VI. Kelemen pápához, hogy az ő kedves káplánjának Lászlónak, Miklós Magyarország nádora fiának a zágrábi egyházmegyéhez tartozó *császmái prépostságot* föntartani kegyeskedjék, mely prépostságot eleddig György fia Gergely tölti be ugyan, de minthogy Gergely csanádi püspöknek van kiszemelve, ha fölszenteltetik, a prépostságot elvesztendi. És mert e prépostsághoz egy zágrábi kanonoki javadalom is van csatolva, hogy ez is a mondott Lászlóé legyen, ez iránt is folyamodik a biboros a pápához, jóllehet — úgymond — László már bir Pécssett káptalani javadalmat és *várandósága van Esztergomban is* valamely egyházi méltóságra vagy hivatalra.

A pápa teljesítette János biboros püspök

¹ Supplicationes ad Clementem VI. anni I., pars II., volumen 2, fol. 186. — Theiner, Monum. Hung. I. k. 650. l. — Mindkét helyt Miklós ispán tévesen *Seleti*-nek iratik *Geleti* helyett.

² Supplic. Clement. VI. a. II. p. II. f. 134.

kérelmét azzal a kegyes hozzáadással, hogy ha időközben az esztergami egyháznál megüregt javadalmazása is foganatosittatnék, ezt is bírhasa.¹

Minthogy pedig a pápa a mondott Gergely császmái prépostot ugyanezen évi márczius 7-ikén csanádi püspöknek kinevezte, sőt őt a csanádi megyei sebesi főesperességgel, melyet Campellói János is viselt, megadományozta;² annál kevésbbé szenved kétséget, hogy a császmái prépostságot Lászlónk nyerte el, mivel ez magát 1345 október 9-ikén a pápához intézett levélben császmái prépostnak czimezi.³

Mindezen tényleg élvezett és várandó egyházi méltóság mellett 1345 szeptember 26-ikán még azért is folyamodnak Nagy Lajos királynak Avignonban tartózkodó követei, úgymint: (Nagy-martoni Pál ispán, György csanádi püspök és (Csóri) Tamás ispán, hogy Miklós fia Lászlónak, egri kanonoknak s az egyházi jog borostyánosának (bacallaris, mint akkor irták) valamely üresedésben levő vagy megürülendő méltóságot, tisztséget, hivatalt vagy javadalmat rezerváljon. Mihez VI. Kelemen pápa szintén hozzájárult.⁴

Nemcsak azt értjük meg e folyamodványból, hogy a hatalmas nádor fiát mindenünne emelni iparkodnak, hanem hogy ő maga is szorgalma által a kanoni jogtudományban szép haladást tett, mire nézve nem csekély érdeme lehetett Jánosnak a pécsi egyházmegyei ozmaghi (eszéki) főesperesnek, kit atyja a nádor társul és mesterül adott melléje. Kiolvassuk ezt azon kettős folyamodványból, melyet László császmái prépost és János eszéki főesperes 1345 október 9-ikén a pápához fölterjesztettek.⁵

Ezek egyikében László császmái prépost a Miklós nádor fia és János ozmaghi főesperes, a László társa és mestere azért esedeznek, hogy a pécsi egyházat, mely többször leégett, zsarnoktól üldözést szenvedett, számos privilegiumát és bucsúlevelét elvesztette, ő szentsége uj bu-

¹ Supplic. Clement. VI. a. III. p. 1, f. 6. — Hogy Miklós nádornak a római szentegyház biborosai közt több barátja, s ehhez képest Lászlónknak több pártfogója is volt, kitűnik De la Jugée Vilmos s. Mariæ de Cosmedin biboros szuplikációjából, melyet 1345 október 12-ikén terjesztett VI. Kelemen pápa elé. (Supplic. Clement. VI. a. IV, p. I, f. 64.) Ebben a nagyságos és hatalmas férfiú, az ő legkedvesebb barátja és (magyarországi) javadalmi védője, Gilet fia Miklós ur, a magyar király nádorispánja részere azt a kiváltságot kéri, hogy tartózkodjék az ispán ur bárhol, egyházi tilalom alá rekesztett helyeken is misét mondathasson s a szentségekben részesülhessen úgy ő, mint kísérete. Mit a pápa megengedett azon hozzáadással, hogy vitessen magával hordozható oltárt.

² Theiner, Monum. Hung. I, 681—2.

³ Supplic. Clement. VI. a. IV, p. I, f. 54: Ladislaus prepositus *Chadisnensis* (igy Charmensis helyett) natus Nicolai comitis palatini regni Ungarie et iudicis cumianorum.

⁴ Supplic. Clement. VI. a. IV. p. I. f. 42.

⁵ Supplic. Clement. VI. a. IV. p. I. f. 54.

csúkkal lássa el már azért is, mert a nevezett egyházban Vilmos a cosmedini bíboros a prépost s egyuttal javadalmas kanonok; hogy továbbá a folyamodók kezén levő összes egyházi javadalmak jövedelmeit öt éven át élvezhessék, a meddig tudniillik László prépost valamely tudományos egyetemet látogat, János főesperes pedig az ő szolgálatában áll. — A pápa mind a két kérelmet meghallgatta, de az utóbbinak érvényét három évre korlátozta. — A másik folyamodványban János főesperes, mint Miklós nádor fia László mestere és társa elsőben különféle személyek számára kegyelmeket kér, aztán azért esedezik, hogy azon esztergami javadalmas kanonokságot, mely György fia Gergely csanádi püspöknek Rómában történt fölszentelése által megüresedett, ő kapja meg, habár az eszéki főesperességet, egy pécsi és egy erdélyi kanonoki javadalmat bir és várományosa valamely, a pécsi egyházban megürülendő méltóságának vagy hivatalnak. A pápa ráírta a *fiat-ot, legyen meg*-et a kérvényre.¹

Egyébiránt a fentebbi nem első folyamodványa Miklós nádor fia Lászlónak VI. Kelemen pápához. Már 1344 márczius 7-ikén azért esedetett hozzá, hogy István fia Miklós *De Panic* pécsi papot nevezze ki diakoi, vagyis bosnya kanonoknak és rezerválja számára a legelőbb megürülendő javadalmat.²

Sejteni lehet az előadottak után, hogy még éveken át tanulmányait folytatta. Aztán visszakerült az országba, Lajos király pedig megtette őt a *császmái prépostot* királyi kápolnája ispánjának és titkos kancellárjának. Mint ilyen 1351-ben tagja volt a bíróságnak is, mely Szécsényi Tamás országbíró elnöklété alatt Apród János (kükkülei főesperes, történetíró) ügyében döntött.³ Atyja 1356 januáriusban halt meg, de Nagy Lajos nem hagyta el hű szolgája árváját és midőn őt Garai János püspök halála után a veszprémi káptalan (kétségen kívül a király előle-

ges hozzájárultával) egyhangulag püspökének választotta, sietett a királyi okiratok záradékában választott püspökül föltüntetni.⁴

Avignonban, ha nem is nehezen, egy könnyen nem ment a dolog. VI. Incze pápa tudniillik még Garay János püspök életében magának tartotta fönn a veszprémi püspöki szék betöltését, a miért a káptalannak Lászlóra esett választását megsemmisítette. De miután kitünt, hogy sem a káptalannak, sem a megválasztottnak tudomása nem volt a pápai reservatióról, következőképpen jóhiszeműleg jártak el a püspökválasztásnál, a pápa mégis Lászlót, a tudományokban jártas *császmái prépostot* nevezte ki veszprémi püspöknek.⁵ Mivel pedig, mint a fentebbiekben előadtuk, biztos tudomásunk van róla, hogy Lászlónk császmái prépost volt, őt kell tartanunk a megválasztott, illetve kinevezett veszprémi püspöknek.

A Hont-Pázmán nemzetségből eredő Jánoki Tamás fia Lászlóról az ugyan kétségtelen, hogy esztergami szentgyörgymezei prépost volt; tudjuk azt is, hogy Garai János veszprémi püspök 1352 januárius 20-ikán VI. Kelemen pápához fölterjesztett szuplikációjából, hogy ugyanezen napon a Fülöp fia Miklós halálával megürült egri prépostságba áthelyeztetett³ és azt tényleg el is foglalta:⁴ de hogy császmái prépost is volt, azt bebizonyítva sehol se találtam.⁵

Kénytelen vagyok tehát felfartani régibb véleményemet, hogy I. László veszprémi püspök alatt Gelet fia Miklós nádor fia értendő, ki nem

¹ Fejér, Cod. Dipl. IX/II. 670. l. ded. 1358 pridie idus februarii = febr. 12.

² Monum. romania eppatus. Veszprim. II. k. 173. l.

³ Supplic. Clement. VI. a X. f. 52. ded. 1352 január 20. Supplicat Johannes episcopus Veszprimiensis . . . , quatenus suo capellano Johanni Andree de prepositura ecclesie S. Georgii de Viridicampo prope Strigonium vacante per translationem Ladislai Thome ad preposituram ecclesie Agriensis . . . hodie per eandem Sanctiatem factam . . . dignemini providere . . .

⁴ Vatikáni magy. okirattár, I/I, 144. l.

⁵ Kollányi az Esztergami kanonokok című művében, a 43. lapon említi ugyan, hogy Jánoki Tamás fia László később (mikor?) császmái prépost lett. Kollányi szorgalmas történetbuvárunk értesítése rám nézve eléggé fontos ugyan, jóllehet kevésbé tartom valószínűnek, hogy valaki az egri székesegyházi prépostságból a császmái társas egyházba való áthelyezését óhajtja; de állítását megokolva nem találtam sem az általa idézett kútfőkben, sem a veszprémi püspökség római okirattárában, sem Áldási Regestáiban, melyeket a vatikáni levéltárból a Történelmi Tár 1894. és 1895. évfolyamaiban közölt és melyek 1343 május 17-től 1370 augusztus 3-ig, illetve 1431 január 16-ig terjednek, a hol a 408. számú regestában 1360 augusztus 16-ikán arról is értesülünk, hogy László császmái prépostnak veszprémi püspökké történt kinevezése óta a császmái egyház már két urat cserélt, az egyik Czaborgi Vilmos eperjesi kanonok volt, ki, miután Csázmáról az egri prépostságba ment át, utódja Treutel Miklós fia István esztergomi kanonok lett. (Tört. Tár, 1895. évf. 281. l.)

¹ Ezen (Pál fia) János elnyerte a Gergely csanádi püspök által birt esztergomi kanoniát, jóllehet Csanád érsek már kinevezett vala új kanonokot, miáltal az esztergomi javadalmas kanonokok száma 38-ról 39-re szaporodott. (Memoria Basilicæ Strigon. 124. l.), minek nyoma csakugyan megvan az 1397. évi Canonica Visitationban. (Történelmi tár, 1901. évf. 99. l.)

² Supplic. Clement. VI. a III, p. II. f. 154. — Vajjon nem ugyanezen Miklós-e, kire nézve meghagyta 1358 augusztus 6-ikán VI. Incze pápa a veszprémi püspöknek, hogy Nicolao *Dragoik* számára egy zágrábi kanoniát szerezzen? (Theiner, Monum. Hung. II. k. 37. l.). Ugyanezen Miklós a Monumenta eppatus Veszprim. (II. k. 177. l.) *Dragori*-nak van szedve. A csekély gondosság mellett, melylyel a pápai regestrumokat másolták, egyik se lehetetlen.

³ Fejér, Cod. Dipl. IX/III, 650. Datum Budæ, secundo die octavorum festi b. Andreæ apostoli, 1351. — V. ö. Kükkülei János főesperes című értekezésemet a Századok 1893. évfolyamában, 5. lap.

Hont-Pázmán nemzet, hanem Zsámboki, mint ezt dr. Wertner tudós genealogusunk a *Századok*-ban legközelebb be fogja bizonyítani.

Et nunc venio ad fortissimum...

Meg nem engedve ugyan, de föltéve azon lehetőséget, hogy időközben Miklós nádor fia László vagy halál, vagy más körülmény miatt kimult volna a császári prépostságból, a miről — mint előadám — legparányibb adat sem áll rendelkezésünkre; de hát föltéve ezen esetet, még akkor se szabad a Hont-Pázmán nembeli Jánoki Tamás fia Lászlót tennünk Garai László veszprémi püspök utódjának, *minthogy Jánoki Tamás fia László ekkor már nem élt*. VI. Incze pápa ugyanis 1358 február 25-ikén¹ János fia László egri kanonokot megerősíti az egri prépostságban, melyet *Tamás fia László* birt és a melyet ennek *halála után* (Dörögdi) Miklós egri püspök neki conferalt, megengedvén egyuttal, hogy a prépostság mellett a borsodi főesperességet is megtarthassa.

Esztergom, 1901. augusztus 2.

PÓR ANTAL.

Dénes kalocsai érsek (1350—1355) nemzetsége.

E jeles férfiú nevével legelőbb a zágrábi káptalan XIV. századbéli Statutumában² találkoztam melyek bevezetésében a magyar királyok sorrendje után a zágrábi püspököké következik.

«Piacenzai Jakab után, ki meghalt Budán 1348 október 16-ikán, — így van megírva e bevezetésben — következett a Laczk fia Dénes barát, kit Kelemen pápa helyezett át a knini püspökségből. Ez egy hónapnál valamivel tovább elnökkölt a zágrábi egyházban, mert 1349-ben, Lajos király idejében, átvitetett a kalocsai érseki székre.

Későbbi kutatásaim közben a következő hiteles adatokat találtam felőle:

1343—44-ben tagja volt a fontos követségnek, melyet Lajos király, illetve anyja, özvegy Erzsébet királyné s egyidejűleg a sicziliai királyi ház Nápolyból küldött Avignonba, hogy Endre királyfi jogát a sicziliai trónra vitassák. E követség kiválóbb magyar tagjai valának, mint azt VI. Kelemen pápa leveléből³ megértjük: (Kőszegi) Vid barát nyitrai püspök, királyi kancellár, Simon fia Nagymartoni Pál országbíró, Péter fia (Csóri) Tamás lipantai ispán, (Pécz nembeli) Aladár fia Vörös Tamás ujházi (holicsi) ispán és (Vásári és Szügyi) Miklós esztergami

prépost, nemkülönben Dénes, a ferenczrendi, minorita lektor (tanító) és királyi káplán, kit is VI. Kelemen pápa különösen ajánlott Nagy Lajos király jóindulatába, mint olyan férfit, ki az ő és Erzsébet királyné többi követével egyetemben az Endre királyfi koronázási kérdése elintézésében okosan és hűségesen közreműködött, most pedig visszamegy küldőihez, hogy élőszóval bővebben előadja az ügy menetét.⁴

Nagy Lajos király jöllehet követsége viselt dolgaival nem éppen volt megelégedve,⁵ Dénes barát viselkedésében kedvét találhatta, mert nem sokára ezután, 1348 márczius 24-ikén Dénest már a knini (tinni) püspöki széken találjuk, honnan nem egészen háromnegyed év múlva a zágrábiba s innét 1350 januárius 11-ikén (ugyanazon napon, melyen a fönt említett Vásári és Szügyi Miklós kalocsaiból esztergami érsekké lett) a kalocsai érseki székbe áthelyeztetett.⁶ Meghalt a kalocsai egyházmegye névkönyve szerint 1355-ben.

Eredetére nézve az idézett zágrábi Statutumok följegyzése szerint a Herman nembeli Laczk székely ispán fiának tekintetem, minthogy Laczk néven az időben rendszeren a székely ispánt értették, kinek atyját is, egyik unokáját is, dédunokáját is Dénesnek hitták, természetesen találtam tehát, hogy egyik fia is Dénes nevet viseljen.

Annál nagyobb — mondhatnám — megdöbbenést keltett bennem, hogy Karácsonyi János szép tanulmányában a Laczkfiakról,⁴ Dénesünket nem fogadta be e család nemzedékrendébe, minthogy a Zichy család oklevéltárában⁵ és Fejér Codex diplomaticusában⁶ Dénes nem fordul elő; ott pedig a Laczk székely ispánnak mind a két fia és monnó helyen egyenlő sorrendben van fölemlítve.⁷ — Hasonlóképpen járt el Wertner Mór is,⁸ ugyanazon okból mint Karácsonyi: ő se vette föl Dénes barátot a Herman nemzetség tagjai közé. Ha jól emlékszem — mert biz az jó régen volt — egyenesen interpelláltam is föntisztelt barátaimat, de azok kérlelhetetlenek valának: «Dénes barát

¹ Villanova, 1344 februárius 25-ikén. Theiner, id. m. I. k. 665. l.

² Chronicon Dubnic, ap. M. Florianum, Fontes domest. III. k. 142. l.

³ Eubel, Hierarchia catholica medii aevi.

⁴ Turul, IV. k. 166. l.

⁵ I, 491. ded. 1336.

⁶ VIII IV, 400. ded. 1339.

⁷ Ha nem vagyok rest és megnézem vala az idézett okleveleket, melyben vérdíjról és birtokadományról van szó, tudhattam volna, mert megtanultam a b. Csák Móricz történetében, ki szintén szerzetes lett, miért hiányzott ott Dénes barát neve.

⁸ Magyar Nemzetségek (II. k. 18. l.) czimű alapvető művében, melyet ugyan uton, utfélen ócsárlunk, de folyton forgatunk.

¹ Juna, VI. R. A. a. VI. vol. 18, 348 b de d. Avignon VIII kal. Martii a. VI. (Tört. Tár. 1895. évf. 268. lap).

² Tkalčić, Monum. eppatus. Zagrab, II. k. 6. l.

³ Theiner, Monum. Hung. I. k. 664. l.

más Laczknak a fia,» mondának, de hogy kié? arra nem adtak fölvilágosítást. Kerestem is déli szláv tanulmányaimban az atyját, de hiába; meg nem találtam, és így Dénes barát mint éles tövis ékelte be magát történeti tudatomba.

Minap azonban Fraknói püspök úr sziveskedett rendelkezésemre bocsájtani a VI. Kelemen pápához fölterjesztett magyar folyamodványok vagyis supplikációk korrekтура ivot.¹

Ott találjuk az 1343—44. évi magyar követ-ség tagjait mind, a mint VI. Kelemen pápától a lelkiek mellett anyagilag is értékes kegyeket kértek. Nagymartoni Pál e tekintetben a legélelmesebb, legszerényebb pedig Dénes, minorita lektor, Nagy Lajos király követe volt, ki atyja, a nemes és hatalmas *László, a széke-lyek és Besztercze ispánja* és anyja részére azon kegyelemért esedezett, hogy halálos ágyokon gyóntatókat választhassanak, kik őket a pápa nevében büneiktől fölloldozhassák. Mihez a pápa készségesen hozzájárult és ráírta folyamodvá-nyára a *fiat*-ot.²

Az előadottakból pedig minden kétséget ki-záró bizonyossággal kitészik, hogy Dénes ka-locsai érsek, a még maig is virágzó Herman nemzetségnek volt tagja és Laczk székely is-pán fia.

PÓR ANTAL.

Még egyszer Hunyadi János származásáról.

Két indító ok kormányozza az ember működését: *meggyőződés és érdek*. Az előbbi vajmi ritka, az utóbbi igen gyakori; együt-tesen csak némelykor találjuk mindkettőt.

Dr. Karácsonyi János úr a Turul 1901. évf. II. füzetében Hunyadi János származásáról érte-kezőn, a hunyadmegyei tört. és régészeti tár-

¹ Ugy tudom, hogy ez érdekes gyűjtemény ez alkalommal nem is fog kiadatni. Annál nagyobb szíveség Fraknóitól, hogy ez unicumot, milyenül a korrekтура ivot tekintenünk lehet, szíves rendelkezésemre bocsájtotta.

² Clementis VI. Supplicat. Anni II. pars II. fol. 187: Supplicat Sanctitati Vestre devotus et humilis orator vester frater Dyonisius Ladislai, ordinis fratrum minorum lector, illustris principis domini Ludovici regis Ungarie ambaziator, quatenus nobili et potenti viro domino Ladislao comiti Siculorum et de Bezterche, eius patri, eius que matri concedere dignemini, ut confessores, quos in mortis articulo semel duxerint eligendos, ipsos a pena pariter et a culpa in quantum claves ecclesiae se extendunt, absolvere valeant auctoritate apostolica iuxta formam in talibus consuetam. — Fiat. R. Et quod transeat sine alia lectione. — Fiat. R. — Datum apud Villamnovam, Avinionis diocesis, nonas Martii, anno secundo (1344 márczius 7.) — Később, 1346 szeptember 12-ikén előkerül a folyamodók közt *Magyarországi Dénes barát*, ki egyúttal pápai káplánnak is nevezetetik, és András fia János nyitrai pap részére a veszprémi olvasókanonok-ságért esedezik. (Suppl. Clementis VI. Anni V. pars III. folio 15.) Nem bizonyos ugyan, de valószínű, hogy Lackfi Dénessel van e helyt is dolgunk.

sulat XI. évkönyvének 89—136. lapjain megje-
lent, «a Hunyadiak» című dolgozatom egyné-
hány részletét is fejtegetéseinek keretébe vonja.
Megjegyzései oly természetűek, hogy azokat vá-
lasz nélkül nem hagyhatom. A feleletre kétszeres
okom van. Az egyik abban rejlik, hogy Kará-
csonyi a tudományos bírálatoknál annyira szüksé-
ges higgadt tárgyilagosságot mellőzve, a szemé-
lyeskedés terére lép, a mennyiben egyik helyen
azt állítja, hogy én a közönséget orránál fogva
félrevezetem. Erre az a megjegyzésem, hogy a kigu-
nyolás még nem czáfolat és hogy valaki kutatásai
eredményében esetleg tévedhet, a nélkül, hogy
másnak joga volna azt mondani, hogy az illető
valakit orránál fogva vezet. Hogy mily kifeje-
zést használ valaki gondolatainak ábrázolására,
az csak mindig és mindenütt az egyéni izléstől
függ és miután én a személyeskedés terére
senkit sem követek, megelégszem azzal, hogy
a francia megjegyzésére utalok: az irány maga
az ember.

Másik okom abban keresendő, hogy Kará-
csonyi, midőn dolgozatom egyes részleteit meg-
akarja czáfolni, ezt oly módon teszi, hogy mind-
azok, kik dolgozatomat nem ismerik vagy csak
futólagosan olvasták, könnyen hihetik, hogy
Karácsonyinak igaza van; *olyat czáfol, a mit
nem állítottam, és saját állításainak védelmezésére
olyanokat hoz fel, a miket az én dolgozatomban is
meg lehet találni.*

* * *

Karácsonyi Heltai meséjére nézve mondja:
«Heltai idejében volt ugyan rekettyei Morzsi-
nay-család, de ez csak a XVI. században vette
fel a magyarosabb hangzású Morzsina nevét,
eredetileg azonban csak rekettyei másként dem-
susi Morzsina nevet viselt. E család — így foly-
tatja — Hunyadi János születése idején nem is
viselhette a Marzsina vagy Morzsina nevét,
mert a most krassómegyei Morzsina akkoriban
a Rékásy-családé, azután pedig a királyé, nem
pedig a Morzsina-családé vala.» A ki a hunyad-
megyei rég. és történ. társulat XI. évkönyvében
megjelent «a Hunyadiak» című dolgozatomat
nem olvasta, ezek szerint azt hinné, hogy én
mindezeket nem tudtam, Heltainak előadását
késpzénznek veszem és hogy mindezen szép és
igaz tények csak Karácsonyi kutatásainak ered-
ményei. De nem így áll a dolog! Munkám 91-ik
lapján világosan megmondom, hogy a «Morzsi-
nai» névnek semmi köze a krassómegyei Mar-
zsinahoz, és a 111. lapon kezdődik dolgozatom
egyik felöltő pontja, mely szerint Vajk neje nem
«Morzsina» hanem Morzsina Erzsébet! Kimu-
tatom, hogy a Koszta unokáival 1360-ban osz-
tozkodók atyjának neve: *Mozsana*, utódaira ra-
gadt, hogy a «Musina», «Mwsyna», demsusi

Muzsina, Musina, Muzsyna bár eredetileg csak keresztnév, idővel családnévvé vált és hogy Heltai előadásából csak az az egy mag válik ki, hogy *nem valamely magát Morzsina nevű helység után nevező családdal, hanem az 1360 előtt élt Musana utódaival, Demsus és Reketye társbirtokosaival, a demsusi Morzsina család tagjaival van dolgunk.* Ezt miért nem említi Karácsonyi?

Érveléseit folytatván azt mondja: «Sőt mi több, e Morzsina később Morzsina-család Hunyadi János születése idején még csak szegény, erdőt irtogató kenéz-család vala s a társadalmi különbség miatt **lehetetlen**, hogy Hunyadi János atyja, a czimeres nemes, Hunyad várának ura, e családból vett volna magának feleséget.»

Mit mondjunk erre? Hogy már a legeslegrégibb időkől fogva napjainkig sokkal nagyobb urak, mint a czimeres nemes Hunyadi Vajk, mondjuk egyenesen hatalmas császárok és királyok oly családokból vettek maguknak feleséget, melyek aránylag véve sokkal alacsonyabb társadalmi polczon álltak, mint a demsus-reketyei knyéz-leány — ezt mondani is felesleges. Kérdezhetnők továbbá: honnan tudja Karácsonyi, hogy Vajk akkor, midőn az erdőt irtogató szegény Morzsina-leánynyal házasságot kötött, már czimeres nemes és Hunyad várának ura volt? — hátha a rangemelés csak bizonyos idővel a házasság után történt? Mi azonban Karácsonyinak saját fegyvereivel fogjuk bebizonyítani, hogy e házassági összeköttetés társadalmi tekintetben nem csak nem lehetetlen, hanem nagyon is lehetséges sőt természetes is volt! Dolgozatom 112-ik lapján olvashatta, hogy Mozsana fia, a már 1360-ban szereplő Sztoján I. Lajos királytól 1380-ban adományt kapott. Az erről szóló, a ligeti várban 1380 szeptember 12-ikén kiállított oklevél eredetije¹ azt mondja, hogy «*Stojan filius Mosyna de Nyres kenezius olachorum de districtu castris Hathzak*» a király előtt megjelenvén, azt kéri hogy őt a hunyadi és a hátszegi kerületben fekvő Pojenica és Bobochmező nevű lakatlan birtokokban, melyet már László vajdától kapott, megerősítse, a mit a király, tekintettel Sztoján érdemeire és hű szolgálataira, saját úgy mint fiai és örökösei számára meg is tett. Hogy az itt előforduló «de Nyres» nem azt jelöli, hogy Sztoján a Nyiresen tartózkodó oláhok knyéze, hanem hogy ez nemesi predikatum és hogy Mozsana fia Sztoján, kit az 1360. évi okmány csak «Mozsana fiá»-nak nevez, 1380-ban mint «Nyiresi» már olyan magyar nemes mint akár «Járai Péter alvajda» és hogy a részére kiállított királyi adománylevel egy hajszállal sem különbözik azoktól, melyeket a király akármily más magyar nemes részére kiállított: ez oly világos, hogy talán maga Ka-

rácsonyi sem tagadja. Ha már most Lajos királynak 1364 és 1366 között kiadott rendeletét szemügyre vesszük, melynek értelmében senki az oláhok közül knyézséget és nemességet vagy örökséget nem nyerhet, hacsak a görögkeleti vallást el nem hagyja s katolikussá nem lesz és hogy Karácsonyi saját szavai szerint e rendeletnek végrehajtása különösen a nemesség vagy örökség adományozásánál könnyű volt, akkor azon eredményre jutunk, hogy Mozsana fia Nyiresi Sztoján, ki 1380-ban mint oláh knyéz örökölhető birtokadományozásban részesült, nem csak nemes, de egyuttal katolikus ember is volt. Miután Vajkról vagy atyjáról sehogy sem mondhatjuk, hogy már 1380-ban nemes és katolikus volt, világos, hogy Vajk, midőn a nemes és katolikus, bár «erdőt irtogató» családból származott knyéz-leányt feleségül vette, még akkor sem követett volna el mesalliance-ot, ha maga is nősülésekor már katolikus nemes lett volna, a mi — mint már jeleztem — még nagyon is kétséges.

Dolgozatomnak másik sarkpontja abban rejlik, hogy én az 1360-ban Mozsana fiaival együttesen osztozkodók, vagyis Koszta unokáinak sorában szereplő Surb nevű egyént Vajk atyjával, az 1409 évi okmányban «Serbe» vagy «Sorbe» néven szereplő egyénnel egynek veszem. Karácsonyi erre azt mondja, hogy e Sarb (ez nála talán csak sajtóhiba Surb helyett) «*mások szerint Surs*» és hogy «szerencsére, mi itt Tiszántul ismerünk külön Serbán és külön Sorbán családokat s így nem hagyhatjuk, hogy valaki orrunknál fogva vezessen félre a Sorb — Serbe-féle egyeztetéssel.»

Ez a zárójelzett «mások szerint Surs» látszólag igen ártatlan és jelentéktelen természetű, valóban pedig nagyon raffinált jelentőséggel bíró beszerzés. Hisz Karácsonyi még azon esetre sem hajlandó Koszta unokáját Vajk atyjával azonosítani, ha az 1360. évi okmány őt minden kétséget kizáró módon Surb-nak is nevezné; ha már most még ez is kérdéses és ha a név esetleg nem is Surb, hanem pláne Surs, akkor teljes igaza van, ha azt mondja, hogy a tisztelt közönséget a Surs — Serbe-féle egyeztetéssel félrevezetem. — Csakhogy az egész nem más mint félrevezetésre alkalmas ferdítés.

Én a már többször idézett dolgozatom 110-ik oldalán világosan kimondom, hogy (1880-ban az illető okiratban Dr. Sólyom-Fekete Ferencz úr néhai Pesti Frigyessel egyetértőleg «Surs»-ot olvasott s a nevet ez alakban tette közzé; de az eredeti oklevélben a kétes szó utolsó betűje nem s hanem b, a mint ezt nem csak az eredetinek fényképben adott hasonmásában, hanem egy szintén 1360-ból származó, de még egyéb egykoru eredeti oklevéllel való összehasonlítás útján is minden kétséget kizáró módon megállapi-

¹ Hunyadm. rég. és tört. társulat évk. I. k. 63. l.

tottam, a mennyiben a kérdéses szó végbetűje az okmányban előforduló *összes b* betűkkel azonos. De én tovább is mentem és miután senkitől sem követelhettem, hogy ezt pusztán szavamra elfogadja, arról gondoskodtam, hogy az illető okmányban kicsinyített hasonmása dolgozatomban mellékletét képezze. Karácsonyinak tehát — ha szavaimban nem bízott — alkalma volt a dolog mibenlétét az eredeti okmányból megállapítani; miért hivatkozik «mások»-ra, kiknek egyike már régen meghalt és kiknek másika ugyanazon társulati évkönyv 137-ik oldalán megengedi, hogy a «Surs» nevet annak idején hibás olvasással tette közzé. Miért nem vallotta Karácsonyi, hogy ő maga mit talált az illető okmányban?!... A mi pedig az általam Surb-nak vett személynek az 1409 évi okmányban említett «Serbe» vagy «Sorbe»-val való azonosítását illeti, arra azt felelem, hogy bár nem vagyok tisztántul ember, szívesen elismerem, hogy a Serbán és a Sorbán nevű családok között oly különbség van mint akár János és Mór között, — csak hogy ez még mindig zárja ki, hogy Koszta unokája Surb és Hunyadi Vajk atyja «Serbe» vagy «Sorbe» egy és ugyanazon személy lehessen. Dolgozatom eredménye pedig abban rejlik, hogy kimutatta, miszerint az 1360-ban osztozkodók egyikének, Surb-nak, a fia a másik osztozkodó fél egyikének a leányával házasságra lépett.

Még a következő megjegyzésekre kell kiterjeszkednem.

Székely János, kit Karácsonyi Hunyadi János ismeretlen nőtestvérétől született unokaöccsének tart, szerinte soha sem volt se tót, se horvát bán, hanem székely ispán. Erre nézve azonban bizonyítékokat nem hoz és így nem vagyunk azon helyzetben, hogy állításának értékéről nyilatkozhatnánk. Én csak azt tudom, hogy Hunyadi János 1448 február 20-ikán Szász-Sebesen kelt egyik okmányában nagyságos Székely Jánost «frater»-ének nevezi;¹ hogy szentgyörgyi Székely János 1446 és 1447-ben dalmát, horvát és szlavóniai bán és a vránai perjelség kormányzója volt (Kerchelich not. praelim. 269—270. old.), a diplomatarium Ragusanum 470-ik oldalán pedig olvassuk, hogy a Hunyadi Jánoshoz intézett a rigómezei csatában elesettekhez vonatkozó egyik részvétlevelben a következőt mondják: «contristati fuimus de morte recolende memorie domini Sech bani nepoti vestri.» Hogy itt nem Balog nb. felsőlendvai Szécsiről van szó, bizonyítja a «nepoti vestri.»

Oláh Miklós esztergami érsekre vonatkozólag megjegyezzük, hogy azért, mert az okiratok őt nem említik, még nem szabad oly határozottan, mint ezt Karácsonyi teszi, állítani, hogy állítólagos nagyanyja, Marina, nem lehetett

Hunyadi Jánosnak édes nővére. Dolgozatom 117-ik oldalán én is kiemeltem azon ellenmondásokat, melyek Oláh Miklósnak családtörténeti előadásában észrevehetőek és azon eredményre jutottam, hogy mert végrendeletében bizonyos Myhna nevű oláh vajdát «patruus»-ának nevez, az oláh Baszaráb nevű dynastiával tartott összefüggése nem épen hihetetlen; ez esetben azonban a chronologiai adatok valószínűvé teszik, hogy Marina Hunyadi Jánosnak nem valamelyik unokahuga, hanem inkább édes nővére volt.

Karácsonyi végre azon eredményre jut, hogy Hunyadi János atyja Havaselyt és vajdáját (1395-ben?) elhagyva, hazánkba menekült és hogy a Hunyadiak őseinek kérdése I. Lajos királyunk 1374 július 6-ikán Himfy Benedekhez intézett levelével van kapcsolatban. E levélben értesíti a király Hémfy Benedek temesi főispánt, hogy Lajk havasalföldi vajdától négy előkelő oláh menekült hozzá s meghagyja neki, hogy mennél előbb jöjjön fel megmondandó, mit határozzon ez ügyben. Miután a menekültek sorában Radoszló fia Woyk is szerepel, Radoszló pedig nem más mint Radul és a Hunyadiak ősei között a Radul és Vojk nevek fordulnak 2—2-szer elő, azt hiszi «aligha csalatkozunk, ha az 1374-ben hazánkba menekülő Radul fia Vojkot Hunyadi I. Vojk nagybátyjának tartjuk.»

Vajjon elegendő-e ez arra, hogy eddigi eredményeinket feladva, Radul fia Vojk személyében kutatásaink végleges betetőzéséhez vezető iránycsillagot lássunk? azt a higgadt és elfogulatlan tárgyilagosságtól áthatottak véleményére bizzuk; itt még csak I. Lajosnak oklevelére vonatkozólag a következő chronologiai megjegyzésnek akarunk helyt adni.

Karácsonyi az okmány keltét oly határozottsággal teszi 1374 július 6-ikára, mintha ezt az okmány maga mondaná. Pedig az nincsen keltezve és közlője, Thallóczy Lajos a keltezésre nézve a következőket mondja: «A keletet nemcsak azért tettük 1374 július 6-ikára, mert Lajos király ez évben egy másik levelét június 4-ikén keltezi Zólyomból, hanem azért is, mert az oláh vajdának ekkor támadtak bizonyos surlódásai alattvalóival.» Erre vonatkozó dolgozatában¹ pedig azt mondja: «*Talán 1374-ben* történt, hogy néhány elégedetlen oláh főember... menekülve vagy megbizásból Lajos királyhoz mentek Zólyomba.» Lehet hogy a nagyérdemű közlőnek a kelet megállapítására nézve igaz van, de annyi áll, hogy *Lajos király 1374 június 15-ikén Visegrádon tartózkodott*, a mint ezt a leleszi konventnek 1374 június 30-ikán a királyhoz intézett jelentéséből megállapíthatjuk.²

Dr. WERTNER MÓR.

¹ Székely okmánytár, III. k. 61. l.

¹ Századok, 1900. évf. 602. l.

² Zichy okmtár, III. k. 562. l.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1901 szeptember 26-ikán ülést tartott, melyen *Fejérfataky László* másodelnök elnöklete alatt *Barabás Samu*, *Illéssy János*, *Makay Dezső*, *Soós Elemér*, *Szimyei József*, *Thaly Kálmán* ig.-vál. tagok, *Aldásy Antal* jegyző, *Schönherr Gyula* titkár és *Tóth Árpád* pénztárnok vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, s a megjelenő ig.-vál. tagokat a szünetidő leteltével üdvözlőlvén, az elnöki széket *Thaly Kálmán* ig.-vál. tagnak adta át és bemutatva a «Magyar czimeres emlékek» című új kiadvány most megjelent I. füzetét, annak bevezetéséből felolvassa a XIV. századi czimeradományokat tárgyzó dolgozatát, mely mutatványképen a a Turulban is meg fog jelenni.

A felolvasás befejezte után az elnöki széket ismét *Fejérfataky László* vevén át, következtek a folyó ügyek.

A társulat évdíjas tagjaivá választottak: *Baditz Lajos* kir. közjegyző, lakik Kaposváron; 1901-től (aj. Kecskés Dezső); *nádasdi Sárközy Imre* földbirtokos, m. kir. kulturmérnök, lakik székesfehérváron, 1901-től. (aj. Boncz Ödön) és *Breztóczy-Eölvédy József* magánzó, Budapesten 1902-től (aj. a titkár).

A «Magyar czimeres emlékek» I. kötetének bemutatása kapcsán a titkár jelentette, hogy a kötet 490 példányban nyomtatott ki.

Az igazgató-választmány kimondta, hogy a kötetet az örökös alapítókon és az ig. választmányi tagokon kívül, a kik az alapszabályok 38 §-a értelmében a társaság összes kiadványaira igényt tarthatnak, a 400 koronás alapítóknak és a pártoló tagoknak is megküldi. Egyuttal elhatározta, hogy az előállításnál mutatózó költségtöbblet fedezésére a Magyar Tud. Akadémia történeti bizottságához fordul újabb segélyért.

A titkár ezután jelentést tesz azon értekezlet eredményéről, melyet a Nemzeti zsebkönyv folytatása ügyében kiküldött bizottság a f. évi áprilisi ig.-választmányi ülés után a társaság elnökének vezetése alatt tartott, melyen az ig.-vál. ülésen megjelent ig.-vál. tagok is részt vettek. Az értekezlet tárgyalás alá vevén *Reissig Ede* ig.-vál. tagnak a kiadás módozatai tárgyában benyújtott tervezetét, azon kérdést, hogy a társaság maga adja-e ki a zsebkönyvet, egyelőre függőben kívánta hagyni, ellenben hangsúlyozta annak szükségét, hogy a kiadás előmunkálatai mielőbb megindíttassanak, s azok megtételére, illetőleg a szerkesztés teendőivel való megbízásra *Aldásy Antal* és *iff. Reissig Ede* ig.-vál. tagokat hozta javaslatba. Néhány

nappal később *Aldásy* ig.-vál. tag a megtisztelő megbízást nagymérvű elfoglaltsága miatt, magától elhárítani óhajtván, az elnökség helyette *Illéssy János* ig.-választm. tagot nyerte meg a szerkesztésben való részvételre.

Az igazgató-választmány a titkár ez irányban tett jelentését tudomásul véve, a vállalat folytatását elvben elhatározta, *Illéssy János* és *iff. Reissig Ede* ig.-vál. tagokat a szerkesztéssel megbizta és felkérte, hogy részletes tervezetüket a novemberi ülés elé terjeszteni sziveskedjenek.

Az isaszegi honvéd-emlék-bizottság a honvéd-emlék szeptember 8-ikán történt leleplezésére a társaság elnökségét is meghíván, az elnökség a leleplezés napján üdvözlő távirat küldésével viszonzta a figyelmet, mit az igazgató-választmány jóváhagyólag vett tudomásul.

A horvát régészeti társulat «Vjesnik hrvatskoga Arheološkoga Društva» cz. kiadványának ez évi folyamát cserepéldány fejében megküldte a társaságnak. Az igazgató-választmány az ajánlott csereviszonyt elfogadta.

Bemutatott a pénztárnok jelentése, melyszerint az ülés napjáig befolyt 4156 kor. 31 f., kiadott 3184 kor. 07 f.; a társaság vagyona 32,458 kor. 89 f.

A nagygyűlés napjának és tárgysorozatának megállapítása a februári ülés határozatából kifolyólag ez ülés feladatát képezvén, az igazgató-választmány elhatározta, hogy a nagygyűlés december hó első felében, az elnökség által kitűzendő napon, a következő napirenddel tartassék meg: 1. Elnöki megnyitó. 2. Karácsonyi János emlékbeszéde Nagy István másodelnök felett. 3. Titkári jelentés. 4. Pénztárnoki jelentés. 5. Esetleges indítványok. Felhatalmazta azonban az elnökséget, hogy ha az emlékbeszéd megtartása akadályokba ütköznék, más felolvasás kitűzése iránt a novemberi ülésen tehessen előterjesztést.

Végül a titkár jelentette, hogy az igazgató-választmány kebelében egy hely van üresedésben s felkérte az ig.-vál. tagjait, hogy e hely betöltésére, valamint lev. tagok választására vonatkozó ajánlataikat a novemberi ig.-vál. ülést megelőző napig, tehát november 27-ikéig sziveskedjenek a titkári hivatalba zárt levélben beküldeni.

Jegyzőkönyv hitelesítőkül *Makay Dezső* és *Soós Elemér* ig.-vál. tagok küldettek ki, s ezzel az ülés véget ért.

SZAKIRODALOM.

Monumenta Hungariae Heraldica. Magyar czimeres emlékek. Közli Fejérpataky László. I. füzet, huszonöt színes melléklettel. Budapest, a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával kiadja a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság. 1901. 4-rét, 88 l. és 28 mell.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság régi tervét valósította meg, midőn a fentebbi czim alatt megjelent kötetben megkezdte a mohácsi vész előtti hazai czimeres levelek gyűjteményes kiadását. Az új vállalatnak az a célja, hogy együtt mutassa be a magyar heraldika e páratlan becsű emlékeit és a hozzájuk csatolt magyarázatokban összefoglalja azokat a tudományos eredményeket, melyekkel a Turul egyes évfolyamaiban a társaság fennállása óta különböző szakíróktól eredő közlések a heraldikai irodalmat gazdagították.

A vállalat első füzeté 25 középkori czimereslevél czimerképének színes hasonmását tartalmazza, az oklevél pontos szövegének és a megfelelő heraldikai magyarázatoknak kíséretében. Jegyzéke időrendben a következő: 1. 1409 február 24., a Mecsinczei Garázda és Horogszegi Szilágyi családok czimere. 2. 1414 szeptember 16., az Eresztvényi és Fejéregyházi családok czimere. 3. 1415 január 26., Somkerekai Erdélyi Antal birodalmi czimere. 4. 1415 márczius 27., Kőszegi, Komjáthy, Nenkei és Thokai családok czimere. 5. 1417 május 20., Barrwyi Simon és testvéreinek czimere. 6. 1417 június 27., a Szirmay-család czimere. 7. 1417 július 27., a Petneházy-család czimere. 8. 1418 február 27., a Vay család czimere. 9. 1418 márczius 29., a Nagymihályi nemzetség czimere. 10. 1418 márczius 29., Dantai és Kereszturi Csete László és Péter czimere. 11. 1421 február 10., a Báruczay család czimere. 12. 1428 június 22., a Kökényesi család czimere. 13. 1430 január 8., Zágrábi Dabi Mihály czimere. 14. 1431 márczius 12., a Berényi Kakas család czimere. 15. 1431 november 1., a Vajdai és Jánoki családok czimere. 16. 1436 július 2., a Vesterházi és Bögöthi családok czimere. 17. 1448 február 16. Berekszői Péter czimere. 18. 1453 május 3., a Leövey család czimere. 19. 1459 szeptember 3., az Erdődi Bakócz család czimere. 20. 1462 január 9., Császár István és a Petneházy család czimere. 21. 1476. június 2., a Palugyay család czimere. 22. 1479 június 15., a Kossuth család czimere. 23. 1488 április 10., Hradnai Holy Pál czimere. 24. 1489 január 6., az Erdődi Bakócz család czimere. 25. 1506 augusztus 1., Dombay János deák és Palásthi László czimere.

Mint e jegyzékből látható, a sorozatban Zsigmond király kora van leggazdagabban, 16 darabbal képviselve.

Utódai közül Albert, I. Ulászló és II. Lajos egyetlen darabbal sem szerepelnek. Hunyadi János kormányzótól, V. Lászlótól 1. Mátyástól 6 és II. Ulászlótól 1 czimert találunk a gyűjteményben.

A kötetet *Fejérpataky László* társulatunk másod-elnöke szerkesztette; a czimerlevelek szövegének közlésén és a magyarázó szövegen kívül az ő tollából származik az előszó, mely a vállalat keletkezésének történetével és feladataival ismerteti meg és a 22 lapra terjedő bevezetés, mely a régi czimeradományokról, azok módjáról és az adott czimerekben rejlő heraldikai tanúságokról értekezik. E bevezetés egy részét «A XIV. századi czimeradomány» czimen mutatványul folyóiratunk jelen füzetében közöljük.

A kiadvány ez I. kötetét, melyet rövid idő alatt a második is követni fog, a társaság örökös alapítóin és az igazgató-választmány tagjain kívül ig.-választmányi határozat folytán a 400 koronás alapítók és a pártolótagok is tagilletményül kapják. A fenmaradó példányok 20 koronás bolti áron Ranschburg Gusztáv könyvkereskedőnél bocsáttatnak forgalomba.

A magyar viseletek története. Rajzolta és festette Nemes Mihály. Szövegét írta Nagy Géza. Budapest, 1900.

Negyven színes és hetvenegy fekete táblán a magyar viseletnek, a férfi és női ruháknak, a hadi öltözeteknek és eszközöknek, a különböző időben használt ékszereknek, eredetét és történeti fejlődését tünteti fel e munka a legrégebb időktől a legújabb korig. A színes táblák képei egykorú emlékek alapján vannak megfestve, de a művész sok szabadságot engedett magának s nem egy alakja több különböző korszak viseletéből összeállított öltözetet visel.

A fekete táblák egyszerű másolatok, s eredeti emlékeket vannak hivatva bemutatni.

A szövegnek az első tervezet szerint csupán a táblák magyarázatára kellett volna szorítkoznia. Ez azonban módosítást szenvedett olyanformán, hogy a táblák magyarázata egészen különvált és mintegy negyven oldalt foglal el; a tulajdonképeni szöveg pedig, mely a magyar viseletek fejlődésének tudományos bemutatása, az említett tábláktól teljesen független és 200 oldalon foglalkozik tárgyával. Mindezekhez végül negyven oldalnyi jegyzet járul.

Az ókori szkitha-szarmata viselet és a népvándorlás korabeli turán-viselet feltüntetése után a honnfoglalás korabeli magyar viseletet jellemzi a szerző, melyben lényegét tekintve nem lát egyebet, mint a hunn-avar viseletnek IX. századbeli kifejlődését.

A középkori magyar viselet szent István korával veszi kezdetét, midőn a magyarság a korábbiaktól na-

gyon eltérő viszonyok befolyása alá került, melyek nemzeti öltözetét teljesen átalakították és a nyugati viselethez idomították. A középkor emlékei a XV. századig arra vallanak, hogy nem is volt akkoriban különleges magyar nemzeti viselet. — A nyugati divat Magyarországra két oldalról is áramlott, egyrészt Németországból, másrészt pedig Olaszországból. E két áramlat az egész középkoron át tartott, befolyása azonban nem volt állandó, hanem különböző időben különböző fokban érvényesült.

Az Árpád-kori magyar viselet forrását a szent Márk templom mozaik képeinek régibb sorozata, az Anjouk koráét pedig főleg a Képes-Krónika miniatűr képei alkotják.

A Luxemburg ház, a Hunyadyak és a Jagellók idejéből csak nagyon kevés és egyoldalú emlék maradt ránk, miből az akkori magyar viseletre következtethetünk. Ilyenek főleg a XV. századi képmásos siremlékek. Nagy hibájuk azonban ez emlékeknek az, hogy az elhunytat rendszeren hadi ruhában ábrázolják; e hadi ruha pedig azonos volt a nyugati hadi viselettel.

Végül az újkori magyar viselettel foglalkozik a munka, s e része a legalaposabb, mert erre vonatkozó emlékeink már oly számosak, hogy a szerző, feltevések nélkül adhatott képet a viselet minden neméről.

A XVI—XVII. századi magyar öltözet kialakulására a török-tatáros lengyel viselet, majd a német-francia divat gyakorolt irányító befolyást.

Nem foglalkozhatunk a munkával egész terjedelmében, ez czélunkon kívül esnék. Meg kell azonban róla emlékeznünk azért, mert forrásai közt első helyen állanak a pecsét- és czimertani emlékek.

A középkor tárgyalásánál szerző nem nélkülözhet az említett forrásokat; munkája nélkülök igen hézagossá lett volna. Nagy kár, hogy a viseletnek éppen azt a fajtát mellőzte, melyre hazai pecséteink legtöbb adatot nyújtanak s ez az egyházi viselet.

A régibb korban a királyi pecsétek azok, melyek a viseletek különböző korbéli alakulására világot vetnek. E forrás azonban természetesen nagyon korlátolt értékű, mert a magyarság zömének viseletéhez nem nyújt adatokat.

A XII. és XIII. századból már nagy számmal maradtak ránk királyi pecsétek, melyek a királyi viseletet s ezzel kapcsolatosan az előkelőbb férfi viseletet is hivatva volnának feltüntetni. A királyi palást, a tunika, a keskeny abroncsu lilomos korona, a lilomos kormánypálcza képezik a királyi pecséteken ránk maradt királyi képek rendes díszét. Ha ez olyan következetesen ugyanaz nem volna, akkor gazdag kincseit képeznék ezek a viselettannak, így azonban nagyon csínján kell bánnunk utmutatásaikkal, s minden egyes esetben alapos kritikával kell felhasználnunk adataikat.

Igy a királyi hajviseletről már nagyon helyesen mondja a munka, hogy annak a királyi pecséteken látható következetes alakja nem korhű, hanem merőben konvencionális alakítás.

Ugyanazon kifogás alá esnek a XIII. század óta sűrűn előjövő királynői pecsétek is.

Zsigmond korától kezdve a czimeres levelek teszik a viselettani adatok gazdag tárházát, a melyeknek ábráin a nemesség hadi és polgári ruházata a legkorhűbb s eléggé változatos alakjában van megörökítve.

Dr. Szendrei János, *Magyar viselet-képek czimeres-leveleinkben* című munkájában már megmutatta, minő fontos forrásai a magyar viseletek történetének a czimerképek. A jelen munkának is főleg Szendrei könyve szolgált forrásul, újabb adatokat e téren alig hozott napfényre, sőt az 1892. óta a Turulban közrebocsátott középkori czimereket sem használta fel kellőképen.

A czimerképek közül azok a leghasználhatóbbak a viselet szempontjából, a melyek egész alakot ábrázolnak. Ilyen Dombay János deák 1506. évi, Kántor Benedek 1509. évi czimere. Egészen vadászjelenelet tüntet fel az Ányos család 1523. évi, vagy a Dobay Demeter (nem Márton!) 1519. évi czimere. Mindezekben a köznapi viselet van megörökítve; nagyobb számmal maradtak, de kevésbé fontosak a pánczélos hadi viseletű alakokat mutató czimerképek, mert nem sok nemzeti sajátosság van bennük. A Szlopnay Péter 1432. évi czimerében pánczélíngbe burkolt alak látható; sokban hasonlít erre Berekszőy Péter 1448. évi czimerének alakja. Disznósy Miklós 1456. évi czimerében egy lemez pánczélba öltözött ifjú lovag egyenes pалlossal van megfestve. E csoportba tartozik a Literati czimer is 1519-ből, a mely egy zöld halomból kiemelkedő pánczélos és sisakos köznemest ábrázol, ezt azonban a munka nem használta fel.

A női viseletre jellemző legrégebbi czimerképeink egyike a Moghi Mátyásé 1418-ból szarvason ülő hosszú ruhás nőalakkal. Érdekes a fején levő magas, lapos tetejű kucsma, a melyet az erdélyi szász nők ma is viselnek még. A legnevezetesebb a Pethő János 1507. évi czimere felé festett kép, a mely II. Ulászló királyt ábrázolja trónon ülve két oldalt két gyermekével. E czimer későbbi megerősítései (1572. és 1606.) elrontották e jellemző képet; Ulászló királyból sisakdiszt, a gyermekekből pedig pajzstartókat csináltak. Sok jellemző női viselet kép van még a Hallerek czimeres könyvében. Az újkori czimerképekből természetesen sokkal bővebben folynak az adatok; már nem róhatjuk fel a munka hibájául, hogy az ismereteseket mind fel nem használta. Így például nem említi meg a Hódászy András 1558. évi czimerét, melyben egy vitéz jobbujában zászlót, balujában fokost tart. Vagy a Choknay

Benedek 1580. évi czimerét, melyben egy fehér lovon ülő magyar huszártiszt van ábrázolva párducz kaczagánnyal és kopjával; nem a Bácsmegyei János 1598. évi, a Dévay György 1599. évi cimereit és sok más, a melyekből kitűnik milyen gazdag anyagot foglal magában a viseletten számára a heraldika, s milyen fontos a viselettel foglalkozókra a heraldika ismerete.

Örömmel üdvözljük e munkát, mely apróbb kísérletektől eltekintve, úttörő a magyar irodalomban. A tudomány további feladata részletes kritika tárgyává tenni azon eredményeket, melyekre e munka jutott. Újabb emlékek megismerése kiegészítheti, tökéletesítheti a tárgyalt munkába foglalt ismereteket; érdeme azonban mint úttörő mindenkor megmarad.

Grünn Albert.

A főrendiház évkönyve. 1900. Szerkeszti és kiadja Szerencs János főtitkár. Budapest. Pesti könyvnyomda-résztvénytársaság, 1900. 8r. XIV. és 569. oldal.

E munka a magyar genealogiai irodalomra nézve örvendetes gyarapodást jelent. Első sorban gyakorlati czélokat van hivatva szolgálni, létrejötte is ilyen szükségnek köszönhető; e mellett azonban tekintélyes történeti anyagot tartalmaz és kétségtelen, hogy rövid időn belül ép olyan nélkülözhetetlen segédkönyve lesz a hazai családtörténettel foglalkozóknak, a minő a Nagy Iván műve, vagy a Siebmacher.

Az előszóból megtudjuk, hogy a szerző munkájához az anyagot már 1880 óta gyűjti, a mely évben néhai Majláth György országbíró megbizta, hogy a benszülött és a honfűsített főrangú családokra vonatkozó adatokat szedje össze s bocsássa a főrendi ház elnökségének rendelkezésére. Közel öt évig készült a munka s adatait a főrendiház szervezetének módosításáról szóló 1885. VII. és az ugyanennek végrehajtását tárgyazó VIII. t.-cz. megalkotásánál használták fel. Az újjászervezés óta azonban nem szüntek meg az egyes családok magvaszakadása és főrendiházi jogosultsága kérdésében a zavarok. A családok élő tagjainak pontos jegyzéke, s a vérségi összeköttetések ismerete nélkül majdnem lehetetlen volt a magvaszakadási eseteket nyilvántartani. E hiányok pótlására a már összegyűjtött adatokból és a szerző által 1885 óta nagy fáradtsággal s munkával szerzett pótlásokból jött létre ez évkönyv. A munka azért nyerte az *évkönyv* címet, mert — folytonosan változván a benne foglalt adatok — évenként való közrebocsátása határozottat el.

A terjedelmes kötetet forgatva tisztelettel kell meghajolnunk a szerző szorgalma előtt; a rengeteg aprólékos adat, szűk határok közt mozgó dátum összeszedése s pontos rendbeállítása igen nagy fáradtsággal járhatott. Különösen elismerésre méltó, hogy Szerencs

ur, kitűnő történeti érzéktől vezetve, olyan dolgokat is figyelembe vett s besorozott évkönyvébe, a melyek hivatalos szempontból el is maradhattak volna. Így például sulyt fektetett a hazából kiköltözött, a külföldön meghonosult, családi kötelékek által idegen országokhoz lánczolt magyar főrangú családok ivadékaiknak lehetőleg teljes egybegyűjtésére, mert, a mint mondja «nemzeti érdek követeli, hogy e családok életbenléte a figyelem tárgyát képezze és velők a századokon át tartó összeköttetés fentartassék». Ilyen szempontok érvényesítése teszi e könyvet kiváló érdekűvé s emeli magasan a hasonló névkönyvek fölé.

Tartalmát tekintve a munka négy részre oszlik. Az első Ő császári és királyi felsége czimein s genealogiáján kívül, az uralkodóház tagjainak felsorolását, összeköttetésüket, az udvartartás tagjait, a lovagrendek névlajstromát, a magyarországi belső titkos tanácsosok és a cs. és kir. kamarások sorozatát tartalmazza. E rész anyagát nagyjából a Hof- und Staatshandbuch szolgáltatta. Érdemes rajta magyar szempontból átfutni. Az első, a mi feltűnik, Ő felsége czimeinek felsorolása; konstatálnunk kell, hogy hiányzik belőle több olyan, a melyeket uralkodónk elődei rendszerint használtak. Kimaradt például: *Würzburg, Franconia, Sandomir, Massovia és Lublin fejedelme, Berchtoldsgaden és Mergentheim hercege, Follhynia, Podlach, Brest, Tergest, Freudenthal és Eulenburg ura*, stb., pedig ezeket még Ferencz József király közvetlen elődje is viselte. Az udvartartás 14 betöltött legfőbb méltósága közül ötöt magyar főurak viselnek; nem rosszabb ránk nézve az arány a főherczegek és főherczegnők udvarainál sem, a hol minden három osztrákra egy magyar esik.

Az aranygyapjas-, a katonai Mária-Terézia-, a Szent-István- és a Ferencz József-rend magyarországi kereszteseinek és lovagjainak névsora *hatvanegy* oldalt foglal el. Kis ország létünkre a kitüntetetteknek ugyan hatalmas gárdájával rendelkezünk! Érdemes a megemlítésre, hogy Ő felsége legkitűnőbb lovagrendjének, az aranygyapjas rendnek 37 tagja között 19 feneséges úron kívül tizenhárom osztrák és csak öt magyar főúr van. Az első magyar kitüntetett Szapáry Gyula gróf volt 1881-ben. A többi lovagrendeknél igen tanulságos az 1867 előtt dekoráltak lajstroma; akárhány olyan névvel találkozunk, a melynek viselője fegyveres kézzel harczolt Magyarország ellen. A belső titkos tanácsosok között 1848 és 1867 között csak egy «magyar» akad és ez a szomorú híru Strossmayer püspök. A kiegyezést követő években egész 1880-ig kevesen vétettek föl a v. b. t. tanácsosok diszes sorába, 1881 óta azonban hirtelen megnövekszik az évenkénti kinevezések száma s 1897-ben éri el maximumát, a mikor Ő felsége nem kevesebb mint huszonnyolcz urat tüntetett ki az irigyelt czimmal. A kamarások

lajstroma 1832-től van adva. Régebben ez is ritka kitüntetés volt; 1850-ig évente csak egy magyar úr részesült benne. A kamarások száma azonban évről-évre gyarapszik, különösen 1879 óta. Jellemző, hogy míg régebben majdnem kizárólag főrangúak és indigénákból teltek ki a méltóságos címmel járó kitüntetés nyerők, addig ujabban tulnyomóan benszülött köznemes családok fiaiból állnak.

A kötet második része a tulajdonképeni főrendiházi névkönyvet tartalmazza. Elöl a teljes koru királyi hercegek, számszerint tizenhét, az egyházfők, az ország zászlósai, a pozsonyi gróf, a koronaörök (egyikül még a boldogult Szilágyi József áll), a legfőbb bíróságok elnökei, a horvát-szlavon-dalmát főrendek és a fiúmei kormányzó soroltatnak el; ezeket követik a főrendiház örökjogu, végül a kinevezett s választott tagjai.

Harmadikul egy terjedelmes genealogiai rész következik, a mely magában foglalja a főrendiházi jogosultsággal bíró és a magvaszakadt főúri családok életben levő tagjainak (a leszármazás szerinti) felsorolását, megmondva minden családnál a rangemelések keltét, megemlítve néhol az elhunyt kiválóbb családtagokat s megadva — a mennyiben szerzőnek módjában volt megtudni — az egyesek születési dátumait. Ide sorakoznak még: az 1885 óta vezetett főrendiházi családkönyvbe beigtatott magvaszakadási határozatok szövegei, az 1885 óta elhalt főrendiházi tagok névsora s az 1850 óta kelt rangemeléseket, név- és czimerátruházásokat illető legfelsőbb elhatározások.

Összeszámítva az élő főrangú családokat, úgy találjuk, hogy van közöttük egy uralkodó-hercegi család (*Szász-Koburg Gotha*), ezt azonban a benszülöttek közé nem számíthatjuk; továbbá *három* benszülött és *tizenkét* honfúsitott hercegi, hetvenkét benszülött és ötvenegy honfúsitott grófi, végül nyolczvannégy tősgyökeres és huszonhárom indigena bárói család. Tehát összesen *kétszáznegyvenöt* család tagjainak van joga — természetesen megfelelő cenzus mellett — helyet foglalni a magyar főrendi házban.¹ *És ezeknek a családoknak egy harmada idegen eredetű,* sőt — és ez igazán elszomorító — egy tekintélyes hányada ránk nézve tökéletesen idegen, országunkat soha sem látta, nyelvünket nem ismeri.

Feltűnően magas az 1885 előtt kihalt főúri családok száma. Kihalt pedig a névkönyv szerint tizenegy hercegi család, köztük három törzsökös magyar: Apaffi, Grassalkovich és Koháry; százhatvanhárom grófi, kétszáznegyven bárói, mindössze tehát négyszáz-tizenhét főrangú familia. A kihaltak közül igen sok

¹ A névkönyv megjelenése óta a családok közül már négynek magvaszakadt.

köznemesi ágaiban ma is virágozik. Megjegyezzük, hogy a kihalt főrangúak számát behatóbb kutatások révén még meg lehetne növelni; a régebbi rangemelések nagy része nem volt a királyi könyvekbe bevezetve, az eredeti diplomák közül pedig vajmi kevés ismeretes. Nem is szólva arról, hogy a XVI—XVII. században csupán vagyonuk s tekintélyük révén is akárhányan helyet foglaltak az ország bárói között, a nélkül, hogy valójában bárói vagy grófi rangot nyertek volna.

Az *Évkönyv* negyedik részét a főrendiházat illető érvényben levő törvények, szabályzatok és rendeletek képezik, a melyek első sorban magukat a főrendeket érdeklik.

Terjedelmes és kifogástalan betűsoros névmutató zárja be a kötetet.

Szerző munkájával a magyar családtörténet legérdemesebb művelői közt foglalt helyet. Reméljük, hogy munkássága nem fog egyedül az *Évkönyvre* szorítkozni. Örömmel üdvözlönlénk munkatársaink sorában.

Varjú.

Magyarország vármegyei és városai (Magyarország monografiája). Szerkeszti dr. Borovszky Samu. Bihar vármegye és Nagyvárad. Budapest, «Apollo» irodalmi társaság. (1901.) Nagy 8r. XII. és 684 oldal és XIV. melléklet.

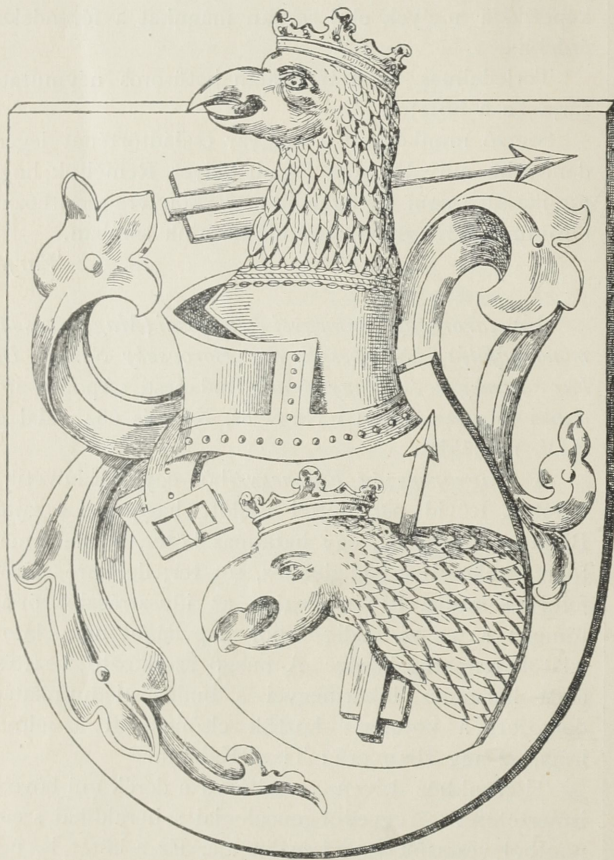
A *Magyarország Vármegyéiből* egymást követik a kötetek. Rövid pár héttel ezelőtt hagyta el a sajtót Bihar vármegye leírása, egy hatalmas kötet, a mely méltóan sorakozik az eddigiekhez, sőt terjedeleme előzőit felül is mulja. Ismét meglep az illusztrációk óriási tömege s az új, eddig sehol napvilágot nem látott adatok rengeteg bősége. A buzgó szerkesztő vezetése alatt harmincz biharmegyei s budapesti munkatárs dolgozott a kötetben; köztük elsőnek áll az előző írója, az agg államférfi: Tisza Kálmán.

Tisztünkhöz híven — mellőzve a derék mű bővebb ismertetését — egyedül genealogiai s heraldikai szempontból vesszük azt vizsgálat alá. Ez a kötet is, úgy mint elődei, külön fejezetet szentel a vármegye nemes családainak, a mely ezuttal is jeles genealogusunk, ifj. Reissig Ede dr. tollából folyt.

A terjedelmes dolgozat két részre oszlik. Első fele a vármegye családait, birtokaik elosztását, a régieknek kihaltát s elköltözését, az újabbaknak gyarapodását mutatja be. A második rész aztán elsorolja a ma is élő vagy a közelmúltban virágozott családokat, röviden megmondva nemesítésük vagy fellépésük dátumait s megadva czimerüket, a melyek a Siebmacherből nagyobbára hiányoznak.

Bihar vármegye egyike volt az ország legnépesebb megyéinek. Legkorábbi, tatárjárás előtti birtokosairól vajmi keveset tudunk; annál jobban ismerjük XIII. és

XIV. századi földesurait. Az ismeretes nemzetségek között itt éltek a Csanád, Barsa, Becse-Gergely, Gutkeled, Aba, Geregye, Akos, Hont-Pázmán, Káta, Smaragd, Szoárd, Turul, Sártivánvecse, Balog-Semlyén és Kaplyon nemzetség egyes tagjai. Az Anjouk korában legkiválóbb családai a megyének az olasz eredetűnek mondott Cibak, a Csáky, Toldy, Zólyomi, Telegdy, Nagy-Mihályi és Chyre családok, kikhez később még a Sztárayak, Rozgonyiak, Vetésiek, Uporiak, Sánkfalviak, Majosiak, Zovárdfiak, Ujhelyiek, Bacsók, Bajomiak,

Kismarjaiak, Tordayak, stb. csatlakoznak. Tekintélyes birtokai voltak a megyében a Hunyadiaknak és a Szilágyi családnak is.

A mohácsi vész utáni zavaros időkben e régi birtokosok nagy része eltűnik a megyéből. Helyüket jövevények, részben idegen, nyakunkra ült zsoldosok foglalják el. A nemzeti fejedelmek alatt ugyan ismét magyar birtokosok kezén van az egész megye, de ezek közt is kevés van az ősi tulajdonosok ivadékaiból.

A török hódoltság alatt, a XVII. század második felében egészen elnéptelenedett az egykor virágzó Bihar. A várak, a kuriák üresen maradtak ; gazdáik szét-

futottak az ország biztosabb részeibe. A mint aztán a török kitakarodott, egyszerre megrohanták a megyét a donáció után áhítozók. A megye képe merőben elváltozott ; félszázaddal a szatmári béke után csupa új, eddig nem hallott nevekkal találkozunk a megye nemességének lajstromában. A régiek közül alig egy-két család maradt meg.

A virágzó nemes családok felsorolásából kitűnik, hogy újabb időkben már alig öt család van a megyében a XIV—XV. századi birtokos nemesség utó-

daiból. Ősi nevekkal ugyan sűrűn találkozunk, ámde ezeknek viselői csak a XVII. század második felétől kezdve telepedtek meg a megyében.

Reissig dr. tartalmaz dolgozatát 92 czimerrajz illusztrálja. Különösebb érdekű csak egy van az ábrák közt, a Félégyházi Adorjánnak Hunyadi János által 1449-ben adományozott czimer, a melynek képe az eredeti armálisról van véve. A primitív festésű czimer : köríves fekete paizson csőrében kigyót tartó fehér daru. Az érdekes czimerlevél szövege s a czimerkép színes ábrája folyóiratunkban is meg fog jelenni.

Családtörténeti adatok a Reissig dr. fejezetén kívül

is bőségesen akadnak. Különösen a vármegye községeit bemutató részből merithet sokat a genealogus; az egyes községek leírásánál mindenütt fel vannak sorolva a régibb és újabb birtokosok.

A már említettekén kívül a czimertani érdekű illusztrációk száma nem nagy. Vitéz János, Thurzó György, Telegdi István czimeres sirkövei, Vitéz János és Martinuzzi pecsétjei már régóta ismeretesek s ábráik ki vannak adva. Kevésbé ismert az Albisi Zólyomi család szép czimere, a mely kőbe vésvé a székelyhídi XV. századi ev.-ref. templomban van meg. A czimer jól sikerült képét a kiadóhivatal szivességéből itt közöljük, mint egyik legszebben stilizált középkori czimerünket. Hasonlóképen bemutatjuk Nagyvárad sz. k. város bővített czimerének ábráját, a mely a város 1600 márczius 21-ikén II. Rudolftól nyert szabadságlevelében adományozotról van véve. Leírása alól felment a kifogástalan autotypia; színei: a paizs kék, az angyal ruhája fehér, az oroszlán s a korona arany, hasonlóképp arany a sisakdisz oroszlánja is. Takaró kék-arany, vörös-ezüst.

Sajnálattal kell megemlitenünk, hogy a vármegye czimere csupán záróképpül szerepel s stilizálása minden heraldikát megcsúfol; paizsa fölött nyitott korona van, a melyből *foszladék* nyulik le a paizs két oldalára.

Érdeklődéssel nézünk elébe a Magyarország Vármegyei és Városai következő köteteinek. A gyűjtemény valamikor páratlan enciklopédiája lesz hazánk ismeretének, s benne a honi tudomány minden ága megbecsülhetetlen segédkönyvet fog találni. V. E.

Háromszék vármegye nemes családjai című genealogiai munkára hirdet előfizetést a szepsi-szentgyörgyi Jókai-nyomda részvénytársulat. A mű szerzője *Pálmay József*, a kinek nem régen kiadott *Udvarhely vármegye nemes családjai* című munkáját a Turul ez évi első füzetében ismertettük. A munka nagy negyedrében 35—40 iven s czimerekkel illusztrálva fog megjelenni. A prospektuson mintául közlött ábrákból látjuk, hogy az illusztrálásul szolgáló czimerek ép olyan művészietlenek s heraldikailag is hibásak, mint az Udvarhely családairól kiadott kötetben voltak. Pedig a hibátlan rajzok s azok czinkografái fél anynyiba kerültek volna, mint a mennyibe a rossz fametszetek. A kötet ára füzve 16, diszkötésben 20 korona.

Balogh Gyula. Vasvármegye nemes családjai. Második bővített kiadás. Szombathely, Bertalanffy József könyvnyomdája, 1901. 8 rétt, 8 levél, 304 oldal.

Irodalmi viszonyaink ismerője előtt hihetetlenül hangzik, hogy egy kis kört érdeklő családtörténeti munka rövid hét év alatt két kiadást érjen. Az egyedül üdvözítő ultra-liberalismus jegyében élő nagy

közönség előtt szinte irtózat tárgya a multa visszatekintő genealogiai tudomány s még irodalmi képzettségű férfiak közt is akárhány akad, a ki képtelen belátni a családtörténet tudományos és szociális fontosságát. Így aztán rossz idők járnak a szaktudományunkba vágó művek kiadóira.

Valójában a Balogh Gyula könyve sem ért második kiadást. Új alakjában sem egyéb ez, mint a réginek megtoldása egy kis pótlékkal. A könyv ugyanaz mint előbb, még névmutatója sem változott; az első kiadástól mindössze egy második, pár sornyi előszó s tizenhárom levélnyi pótlék különbözteti meg. A könyv tehát nem hogy a genealogia fellendüléséről tenne tanúságot, hanem épen az ellenkezőre bizonyoság; mutatja, hogy az első kiadás sem kelt el; kénytelen a kiadó azt új formába öltöztetni, hogy újból néhány vevőt szerezzen neki.

A munkát első megjelenésekor röviden már ösmertette folyóiratunk. Egyike az a legjobban elkészült hasonló irányú műveknek az érdekes adatok nagy tömegével telve. Főérdemét megbízhatósága teszi; a szerző dicséretesen óvakodott a meg nem indokolható s nem igazolható adatok felvételétől, a melyek pedig — többnyire a családok hiúságának kielégítésére — néhány újabban megjelent ilyen műben csak úgy hemzsegnek.

A második kibocsátáshoz csatolt pótlék tizennégy családról hoz adatokat. Legbővebben a *Báts megyeiekkel* foglalkozik; ezekről szerző egész kis monografiát nyújt. Ezen kívül megemlíti még a *Bertalanffy*, *Bogóthi*, *Desics Egerváry*, *Gallen*, *Gar*, *Korchmáros*, *Mesterházy*, *Nagy*, *Pázmándy*, *Pösfay*, *Seper* és *Szentbenedeki* családokat.

Kívánjuk, hogy az érdekes munka mihamarább második nyomtatást érjen. Cs.

Rövidke viszonzulás «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munka bírálójának válaszára.

Rútul visszaélnék a Turul tekintetes szerkesztőségének, mely oly nyájas előzékenységgel adott helyet alkotmánytörténeti vitáinknak, szíves türelmével, ha, miként a multkor, újra szép sorjában megvizsgálám s megvilágítanám a t. bíráló úr állításait. Lemondhatok erről annyival inkább, minthogy a t. bíráló úr multkori észrevételeim közül mindössze egyetlen egynek a megerőtlenítését kísérte meg. Beérem tehát azzal, hogy kimutassam az ezen az egy ponton, «nagyon szembeötlő» kérdésben ellenem felhozottak tartatlanságát.

Megzáfolandó azt a tételmet: hogy volt egy állandóan a király oldala mellett működő tanács, t. i. az a tulajdonképeni tanács, a mely kapcsolatos a királyi törvényszékekkel, a t. bíráló úr kiigazítja, kiegészíti a vidéki bíráskodással foglalkozó törvényszéki ta-

gok megállapítottam sorát, «éppen Hajnik perjoga alapján», melyet idéztem volt. Figyelmeztet elsöben arra, hogy «az erdélyi vajda s a bánok is a kuria bírótársai sorába tartoznak», pedig ök egyszersmind az egyes vidéki törvényszékek elnökei. Ez tökéletesen igaz; csak hogy nem tartozik a szóban forgó kérdésre. Nem vette észre a t. bíráló úr, hogy én Hajnik művét (68. l.) idézve, a tárnokmestert zárójelek közé szurtam? Nem kereste ennek okát s célját? Tettem ezt azért, mert a tárnokmester sem tagja a királyi törvényszéknek. A királyi törvényszék vagy curia (sedes, később tabula regia iudiciaria), az ország rendes bírósága — köztudomású dolog — áll a nádorból, az országbíróból, a királyi különös, majd személyes jelenlét képviselőiből, mint elnökökből, áll ezek helyetteseiből és ítélmestereiből s áll végül a rendes bírótársakból, az idővel ú. n. esküdt elnökökből, kiknek tiszte, talán sikerült bebizonyítanom (munkám 40. l. 12. jegyz.), még a XIV. sz. folyamán fejlődik állandóbb megbizatással, hivatallá. A királyi törvényszék e rendes tagjain kívül (a kiknek nemcsak joguk, de szoros kötelességük is volt, hogy megjelenjenek) találkoznak rendkívüli bírótársakkal is, kik midőn éppen az udvarban tartózkodnak s úgy tetszik, olykor részt vesznek a törvényszék üléseiben. Ítéletlevelek s fontosabb perfolylta határozatok a többnyire gyűjtőnévvel jelölt rendes bírótársak («regni nobiles») mellett minduntalan emlitenek kisebb-nagyobb számú ilyen «külső» bírótársakat: egyházi s világi — és nem csupán köztisztviségeket viselő — főurakat (munkám 119., 124—125. ll.). Úgy a tárnokmester (v. ö. még Hajnik id. m. 46. l.), miként a vajda s a bánok csak ilyen rendkívüli, alkalom adtán szereplő bírótársak (u. ott. 55. l.) csupán annyiban előkelőbbek egyébb alkalmi ítéltársaknál, hogy nekik (nem azonban a macsói és a szörényi bánoknak) a XV. század vége óta maga a törvény biztosította a megjelenés jogát (1486 : LXVIII., 1492 : XLII. t.-cz. 4. §.)¹

Hogy másodszer «az összes udvari főtisztek többnyire főispáni méltóságot» s tehát a vidéken bírói tiszte viseltek, szintén közömbös lehet előttünk. Sem én, sem más nem állította, hogy a rendes, esküdt ülnökök az udvari főtisztek közül kerültek ki; ellenkezőleg, én utóbbiakat éppen «külső», esetről-esetre részt vevő bírótársak s tanácsosok gyanánt jelöltem meg

¹ Kötelesek megjelenni, ha meghivatnak: «*nisi vocati intrare non . . . . . tenentur*» (3. §.) Mondanom sem kell, hogy e betoidás egyik jelensége annak a mindenre kiterjeszkedő, óvatoss, naiv körülményességnek, a mely jellemzi a középkori oklevélstílust. Bárki, nem is csak főtisztviselő, tartozott megjelenni a törvényszéken, ha oda meghívták.

több helyütt (50., 53. és 119. ll.). És aligha kétséges többé (119—124. ll.), hogy a «*praelati et barones nobiscum iudicare debentes*,» kiknek távolléte sűrűn szolgál perhalasztás okául, sőt egy ízben másfél esztendeig megakasztja a curiában való bíráskodást, nem a tágabb tanács a maga egészében, hanem a királyi törvényszéknek az néhány főrangú rendes ülnöke, kiknek kirendelését az 1397-iki végzemény parancsolta meg először. *Én* ismételhetem tehát joggal azt, a mit erre «a nagyon szembeötlő» kérdésre nézve könyvemben és multkor (és a megelőző bekezdés elején) mondtam.

Végezetül hadd legyen nekem is szabad egyet kiragadnom t. vitázó felem állításai közül. A bíráló úr ellenem fordította Hajnik Egyetemess európai jogtörténetének a két tanácsról szóló helyét. Az ide vonatkozó részlet teljes, szószerinti szövege így hangzik: «... a szűkebb értelemben vett tanács (*consilium regis*) megkülönböztetendő azon tágabb királyi tanácstól (*consilium praelatorum et baronum*), melyet kiválóan fontos ügyek eldöntése céljából, de leginkább országgyűlés alkalmával gyűjtött a király maga köré és mely az összes előkelő elemet magába foglalta. Annak tagjai a király bizalmából fogtak ott helyet és csak korszakunk vége felé követelték meg, hogy a király a nemesség mind a három rendjéből válogassa meg azokat» (239. l.). Vagyis a *tulajdonképpeni* s nem, mint a tisztelt bíráló úr állítja, a tágabb tanácsról mondja Hajnik azt, hogy «tagjai a király bizalmából fogtak ott helyet» (verb. «*annak*»); nem is érthető másra a három rend képviseléséről szóló következő mondat, a mely a tulajdonképpeni tanácsnak sokat emlegetett Jagellókor alkotásmányjogi fejlődését kívánja jelezni (miről lásd részletesen munkám 43—63. lapjait.) A tágabb tanácsról kifejezetten azt tanítja Hajnik (ellentétben székfoglalójának korábbi restringáló felfogásával), hogy «magába foglalta az összes előkelő elemet.» Ugyanarra az egy tanácsra mind ez nem vonatkozhatik; mert mely istenség intézte volna úgy, hogy a király mindenkoron, folytonosan az összes előkelő elem iránt viseltessék bizalommal? Nem a király bizalma nyitotta meg a nagybirtokos uraknak a tágabb királyi tanácsot. Hanem csak: a király különös bizalmatlansága, a kegyvesztettség rekesztett ki onnan. Est quicquid inter . . . . .

Dr. Schiller Bódog.

Kérelem. Társulatunk egyik tagja azon kérelemmel fordul olvasóinkhoz, hogy a ki a Benke Mátyás és Istvánnak 1573-ban adományozott armális eredetijéről vagy annak hiteles másolatáról tudomással bír, sziveskedjék azt vele a szerkesztőség útján tudatni.

A SZALÓK NEMZETSÉG.

(Színes czímerképpel.)

Béla király névtelen jegyzője, a magyarok tetteiről szóló krónikájában hosszasan elbeszéli, miként hódították meg eleink a magyar föld legszebb részét, Pannoniát.

Az országnak a Dunáig terjedő fele már el volt foglalva, csak a bihari vezér, Mén-Marót állott ellent, hiába szólította fel megadásra Árpád, követői Öcsüb (Usubu) és Velek által. A magyarok új hazájukban kezdték magukat othonosan érezni. Árpád megtelepedett Csepel szigetén, a mely a vezér s előkelői családjának elegendő biztonságot nyújtott s kezdé az országot szétszítani vitézei között. Ám azért a honfoglalás műve még nem volt befejezve. A nagy folyó tulsó partjáról át látszottak Atilla király félig rombadólt városának falai s a foglalókat csábította a városokban gazdag, lakókban bővelkedő Dunántúl. Meghánván-vetvén a dolgot, Árpád és vitézei elhatározták, hogy Pannoniát is magukévá teszik. Átkeltek a Dunán, birtokukba vették az őrségtől elhagyott Atilla-városát, a hol húsz napig maradának. Aztán tovább mentek Százhalomig. Itt Árpád a fősereggel táborot ütött, két kisebb hadosztályt pedig kiküldött a foglalásra. Az egyik Ete és Bajta vezérlete alatt a Duna mentén Baranyának indult: a másik, a melynek *Öcsüb*, a *Szalók* (Zoloku) atyja és Eöcse parancsoltak, Veszprém városának vette útját. Négy nap alatt Veszprém alá jutának s körülrzárták. Másfél hétig tartott az ostrom, míg végre a magyarok a vár urai lettek; a római katonák egy része az ostromlók fegyverei alatt

veszett el; a többi pedig megfutott a német határ felé. Öcsüb és Eöcse egész a határig üldözték őket; azután visszafordultak, bevették Vasvárt, majd Tihanyt, a honnan Veszprémbe tértek meg.

A mint Árpád a hozzá küldött követektől két vezére győzelmét, megértette maga is megindult a fősereggel s keresztül-kasul járván a tartományt, azt egészen hatalma alá hajtotta.

Pannonia elfoglalása után már csak Mén-Marót földjének meghódítása volt hátra. Árpád és vezerei a bihari fejedelem ellen erős sereget küldtek, a melynek fejevé a dunántuli hadjárat főintézőjét, Öcsüböt és a vele egykor Mén-Marótnál követségben járt Veleket, «Árpád vezér legnemesebb vitézeit» tették, mint a kik az elfoglalandó földet legjobban ismerték. A vállalat békeségesen végződött. A magyarok győzedelmesen nyomultak előre, mire a megfélemedett Mén Marót sietve követeket küldött Árpádhoz és békéért könyörgött. Árpád szívesen hajlott a békére, annál is inkább, mert megtudta, hogy Mén-Marótnak fiához, Zsoltához illő leánya van, az öreg fejedelem egyetlen gyermeke, a kivel, ha Zsolta nejévé teszi, az egész bihari föld örökségképen Árpád fiára száll. Parancsot küldött tehát Öcsübhöz és Velekhez, hagyják abba az ellenségeskedést. A hódítókból leánykérők váltak; a két vezér lakodalmat ült s elvevén Zsoltának a fejedelmi leánykát, «nagy tisztességgel és örömmel visszatérének Árpád vezérhez».

Ocsőb hűségese szolgálatai nem maradhattak jutalom nélkül. A fejedelem az általa elfoglalt Veszprémet, minden tartozandóságával egyetemben neki adományozta.

Kétségen felül áll, hogy a Névtelen elbeszélése a maga egészében mese. A honfoglalás nem néhány rövidke hónap munkája volt, s bizonyynyal nem ment olyan könnyű szerrel, mint a XII. század naiv krónikása hitte. Pannónia hatalmas terület, a melyet pár hét alatt bejárni sem lehet, nem hogy meghódítani lehetne. Mindezek daczára nem lehet Anonymust minden hitelességétől megfosztani. A művének alapjául szolgáló hagyomány, ha magukat az eseményeket el is torzította, bizonyynyal hűen megőrizte a szereplő személyek neveit. A földrajzi adatok sok tekintetben megerősítik a krónikás szavahihetőségét. Az itt elmondott néhány epizód szereplőinek nevei maig fenmaradtak mint helységek, puszták, földterületek elnevezései és pedig ép a krónikairó által működésük fősínteréül kijelölt területen.

Ete nevét a hasonnevü, már az Árpádkorban fenálló veszprémmegyei község őrizte meg, *Bajta* vagy *Vajta* nevü helyet Fejérmegye déli szélén találunk; *Velek* vagy *Veleg* ugyanitt van, közel a veszprémi határhoz. *Eöcse* nevét vagy a veszprémmegyei *Ösi* őrizi, (a falu lakói közt ma is el van terjedve a hagyomány, hogy a község egykor *Öse* vezéré volt), vagy — s ez valószínűbb — a Zalamegyében levő *Öcse* (Euche, Ewche), a melyet már a XIII. század elején emlegetnek az oklevelek. Öcsőb emlékét talán a Veszprém-ben, a Bakony szélén fekvő *Ocs* tartotta fenn; ettől pedig nem messze áll Öcsőb fiára Szalókra utalva *Nemes-* és *Pör-Szalók*, a Marczal folyó és a Halyagos patak közén, a melyet az Árpádkorban *Szalók-földjének* neveztek.

Arra nézve, hogy a fentebb elbeszélte honfoglalási események hősei csakugyan háromszáz évvel a Névtelen előtt éltek, semmiféle bizonyítékunk nincs, hanem azt kétségtelenül állíthatjuk, hogy jóval Anonymus előtt kellett élni azon Szalóknak, a kitől az ő korában egy messze szétágazott nemzetség származtatta magát, a mely nemzetségnek főbirtokát Szalók-földe képezte.

E nemzetségnek első okleveles emlékezete épen Anonymus idejéből maradt fenn. 1183-ban

történt, hogy Péter spalatói érsek, mint a Pécs melletti Szent-Háromság monostor pártfogója és Balya (Baya) «de genere Zalok», mint az okuri¹ Mindenszentekről nevezett zárda kegyura III. Béla királyhoz járultak s arra kérték az uralkodót, erősítse meg a két monostort azon *Temes*² nevü pusztá birtokában, a melyet azoknak Szák³ nemzetségéből való Pál hagyományozott. A király készségesen teljesíti a méltányos kérelmet s a hagyományozásról oklevelet állit ki, a melyben a birtok határai is elsoroltatnak.⁴

Az oklevél csupán Balyát mondja a Szalók nemzetségéből valónak, hanem a későbbi adatokból kiviláglik, hogy Péter érsek is ennek a genusnak volt tagja. Hogy ezt megállapíthassuk, másfél századdal kell előre mennünk. 1346. április hó 4-ikén a pécsi káptalan előtt a Szalók nemzetség egyik tagja, Balai Henrik fia János, mint a Pécs melletti Szent-Háromság és az Okur melletti Mindenszentek monostorának egyik kegyura, a maga és rokona, a szintén Szalók genusabeli Kába Miklós nevében kijelentette, hogy azt a Tötös (*Teuteus*) más-ként Szent-egyed nevü birtokot, a melyet a két monostornak egykor Szák nemzetségebeli Nagylábú Pál adott volt, ezen Pál utódjának, Szent-Györgyi Szopa Miklósnak «ob sincere proximitatis dilectionem» visszaadja.⁵ A Szent-Háromság zárda kegyurasága tehát a XIV. században a Szalók nemzetségnél volt, a miből azt kell következtetnünk, hogy a monostor XII. századi patronusa, Péter spalatói érsek is ennek a genusnak volt tagja, annál is inkább, mert ugyanazon oklevélben teljesen hasonló ügyben a Szalók

¹ A *Monasterium Omnium Sanctorum de (vagy iuxta) Okur* Baranyában van. Czinár még helyét sem ismerte. A kereszteseké volt s a XIII. században hiteles hely gyanánt is szerepelt. Egy a XIII. század derekáról való keltezetlen perhalasztó levél szerint (Hazai okmánytár VI. k. 162. l.) bizonyos perben a választott bírák közt szerepel az okuri keresztések egy embere is.

² Az átiró oklevélben valószínűleg hibásan áll *Temes Teutes* helyett, a mint az egy későbbi oklevélből kitünik.

³ Az oklevélben *Paulo de genere Chaak* áll, hanem Wertner Mór minden kétséget kizárólag megállapította, hogy ezen Pál nem a Csák, hanem a Szák (szerinte Száty) nemzetség öse volt. (Turul, XVIII. évf. 162. l.)

⁴ III Béla oklevelének 1363. évi átirata a Szalóky család levéltárában van. Innen közöltetett a Hazai okmánytárban I. k. 1. l.

⁵ Anjoukori okmtár, VI. k. 482. l.

nemzetségbeli Balyával együtt szerepel. Feltűnő az is, hogy Nagylábú Pál osztatlanul hagy *egy* pusztát *két* monostorra s ezt a királyi jóváhagyáskor sem osztják fel a két zárda között; a miből világos, hogy a kettő közt valami szorosabb kapcsolatnak kellett lenni.

Péter érsekről sűrűn emlékeznek az okmánytárok, de nemzetségét soha sem említik. Ellenben egy 1180-ban kelt oklevél¹ megnevezi atyját *Chitlent*, a kit ezek szerint a Szalók nemzetség első ismert tagjának tekinthetünk.

Chitlen fia Péterről elég legyen megemlítenünk, hogy 1179-től 1198-ig ült az érseki széken; 1185-ben tartományi zsinatot tartott Spalatóban és 1191-ben érsekségét III. Kelemen pápa pártfogása alá helyezte.²

Balyáról, a kit későbbi oklevelek *Balyad* (Balad) és *Balyak* (Balach) néven is emlegetnek, a már említettekén kívül semmit sem tudunk. Azonban lehet, hogy ő róla van szó a veszprémi káptalan úgynevezett «alapító-levelében», a mely bár Sz. István neve alatt kelt, valójában csak a XIII. század elején készült, a hol a következő pont is előfordul «habet ecclesia . . . terram . . . ex gracia *Bala* ad unum aratrum . . . sufficientem . . . ».³ Miután az oklevél vagy összeírás a veszprémi egyház birtokait úgy, a mint azok körülbelül a tatárjárás idején voltak, állapítja meg, sok valószínűséggel bir, hogy a benne említett Bala azonos a Szalók nembeli Balyával.

Balya ivadékait csak a XIV. század elejéig birjuk levezetni. Két fia volt, *Cseker* és *Mihály*. Az első csupán egy Zalamegye nemesei által 1232-ben kiadott oklevélben szerepel mint tanu;⁴ a másodiknak nevét egy birtokper kapcsán sűrűn emlegetik az oklevelek.

Mihály 1230 táján a nagy-berényi királynői szolganepektől egy Kinos-Berény község határában fekvő pusztát vásárolt. A pusztát nem sokáig volt birtokában; 1232-ben, mint *állítólag öröklött* birtokát eladta a veszprémi káptalannak.⁵ Alig

volt ez a vásár megkötve, már is felbontotta Mihály úr, még pedig a nagy-berényiek kértére, a kik rávéttek, adja el nekik a tőlük vásárolt földet, oly módon, *mintha az neki ősi tulajdonát képezné* és az előtt soha sem lett volna a berényieké. Hogy miért kellett ezt a különös ügyletet kötni, több mint ötven év múlva, Mihály halála után sült ki, a mikor Erzsébet királyné az egész Nagy-Berényt a veszprémi káptalannak adományozta. Ekkor ugyanis a berényi népek tiltakoztak az ellen, hogy a káptalan az ő kinos-berényi földjeikre is rátegye a kezét, miután ők azt saját pénzükön Balyád fia Mihálytól vásárolták. A káptalan eleinte nem tudott felelni a látszólag jogos tiltakozásra, annál kevésbé, mert az az oklevél, a mellyel egykor Mihály úr a kinos-berényi birtokot eladta, nem volt kezében; akkor pusztult el, a mikor Péter nádor 1276-ban felpredálta a veszprémi egyházat. Hanem azután rájöttek, hogy az oklevelet a székesfejérvári káptalan adta ki és 1281-ben IV. László király parancsa alapján¹ megszerezték a hiteles párból az átiratát² s fölvtették a pert. Az ügy jó sokáig huzódott, csak 1294-ben hozta meg benne az ítéletet Márton alországbiró. Bebizonyosodott, hogy a nagy-berényieknek nem volt joguk a kinos-berényi pusztát eladni, miután az soha sem volt az övék, hanem a királynéé, a kinek a földeiből hasították ki; az egész adás-vevés azért történt, hogy a pusztát a berényiek megkaparinthassák. Az alországbiró az egész ügyletet semmisnek nyilvánította s a pusztát a veszprémi káptalannak ítélte.³ Az ítéletet egy évvel később III. Endre király is megerősítette.⁴

Mihály magas kort ért; harmincz évvel a nagy-berényiekkal kötött vásár után még találkozunk vele. 1263-ban a veszprémi káptalan előtt fiainak, *Eleknek* és *Pálnak* hozzájárulásával kijelenti, hogy *Apáti* nevű birtokát vejenek, *comes Laurencius Vicisnek* és ennél levő leányának adományozta.⁵ A birtok a Dunántúl alsó szélén, a Mura folyó mentén feküdt, határai között *Palat generációjának földjei* is említettnek, a melyek alatt aligha

¹ Árpádkori új okmtár, VI. k., 140. l.

² Kukuljević, Jura Regni Croatiae, Pars I. 32. l. — Árpádkori új okmtár, VI. k. 179., 189—192. l. — Fejér, Codex diplomaticus, II. r. 296. l.

³ Fejér, Codex diplomaticus, VI. r., 2. k. 353. l.

⁴ Árpádkori új okmtár, IX. k., 250. l.

⁵ Hazai okmtár, IV. k. 13. l.

¹ Árpádkori új okmtár, IX. k. 299. l.

² U. ott, IX. k. 311. l.

³ U. ott, V. k. 106. l.

⁴ U. ott, V. k. 118. l.

⁵ U. ott, VIII. k. 75. l.

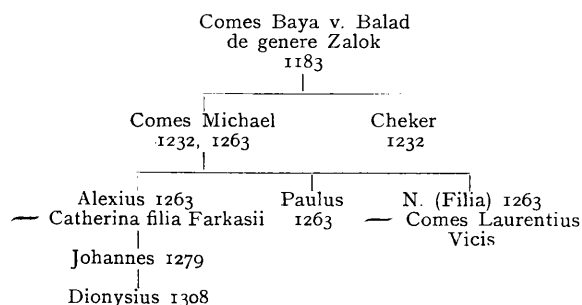
nem Mihály atyjának Balyadnak, illetve örökösének birtokait kell értenünk.

Mihály fiáról többé nincs szó az oklevelekben. Elekről legalább annyit tudunk, hogy 1279-ben már nem élt; ez évben özvegye *Tholomeus fia Farkas leánya Katalin* fiával *Jánossal* a veszprémi káptalan előtt *adándi* (somogy megyei) öröklött birtokát Tarvaji Péter mesternek eladta.¹

Jánosnak egy fia volt, *Dénes*, a ki 1308-ban mint a zalamegyei *Barrabáshida* részbirtokosa, társaival, Jörle nemzetségbeli Pilgrimmal és Corrad fia Istvánnal az egész Barrabáshidát eladta Pósa comes fiainak, Jánosnak és Márknak tizennyolcz márkáért.²

Dénes utódait nem ismerjük; valószínű, hogy Balya ága nem halt ki benne s a Szalók nemzetség azon része, a mely magát később *Balainak* (Balyainak) nevezte, az ő ősapjától vette eredetét.

Balya genealogiája az eddig ismert adatok alapján így következik:

A tatárjárást megelőző időkből még egy Szalók nembeli férfiuról történik említés. 1214-ben II. Endre király Edelics földjét kivette a szaladi vár hatósága alól s Miska comesnek adományozta.³ Az új birtokost tulajdonába a király megbízásából *Szalók nemzetségéből való Henrik comes* igtatta be.

Henrik comesről ennél a sovány adatnál többet nem tudunk. Hanem annyit elárulnak a későbbi oklevelek, hogy a nemzetség törzs birtoka, a mely nevét a genus ősapjától vette, a veszprémmegyei *Szalók-földe* az ő birtokát képezte, s így feltehetjük, hogy Henrik comes

képviselte a XIII. század elején a Szalók nemzetség legidősebb s talán legtekintélyesebb ágát.

Henriknek két fiát ismerjük comes *Onthot* és comes *Heimet*, a kik az atyjuktól öröklött Szalók-földjét osztatlanul bírták. Onthnak egy fia volt, a kit hasonlókép *Onthnak* hívtak; Heimnek három, ifjabb *Heim, Péter* és *Pál*. Ezek az öröklött birtokon 1271-ben a veszprémi káptalan előtt osztoztak meg. Szalók-földje déli része a hozzá tartozó kuriával és a Halyagoson levő malommal Onthnak, az északi rész pedig a három Heim-fiunak jutott. Hasonlókép osztották fel *Várad* nevű erdejüket is, a mely nem függött össze a birtokkal.¹

Heim fiai kevés napok multán újból megjelentek a veszprémi káptalan előtt s elosztották a maguk örökségét.² A tekintélyes birtokból ifjabb Heim Szalók-földje azon részét kapta, a melyen a nemzetségnek Szent-Mártonról nevezett egyháza állott,³ továbbá *Szup* erdőt, a *Pongorác* puszta kisebbik felét, *Tikolfölde* és *Várad* felét és egy fordulónyi földet némi erdővel *Kutuson*. Péternek jutott *Ujlak-föld* a Halyagos mellett, Pongorác nagyobbik fele és az egész *Témapusza*; Pálnak pedig Szalók megfelelő része és az egész *Bihar-pusza*.

Az osztálylevélnek kiváló érdekességű pontja az, a mely a szalókföldi vásárról emlékezik meg. *«Azon vásárnak hasznát és jövedelmét — olvassuk — a melyet Szalókon a Pál földjén szabad és szokás tartani, mindhárman közösen és egyenlő részben birják.»*

Ez az osztálylevél érdekes világot vet közeink keletkezésére. Szalók-földje hatalmas te-

¹ Az eredeti osztálylevél a Szalóky család levéltárában van. Kiadva: Hazai okmtár, I. k. 51. l.

² Az erről szóló oklevél a Szalóky család levéltárában 1275-iki átiratban van meg. Ezt az átiratot a veszprémi káptalan Heim mester kérésére adta ki, új pecsétje alatt, a melyet az előző években elveszettek helyett a király engedélyéből vésetett. Az első oklevél megjelent a Hazai okmtárban, I. k. 53. l.: az átiró u. ott, I. k. 69. l.

³ Ezen egyház falai a mint a későbbi iratokból, hátrajárásokból, stb. kitünik, még a XVIII. században fennállottak. *Korabinszky* 1786-ban megjelent *Producten-Lexicon*-ában is meg van említve a templom, ezen szavakkal: *Nemes Szalók 3/4 Meilen von Papa WSWlich. Hier befindet sich eine alte Wüste Kirche und ist der Stammort der Herren von Szalóky*. A kegyeletlen utódok gazdasági épületeket emeltek az ősi egyház köveiből, a melynek ma már nyomát sem lehet fellelni.

¹ Árpádkori új okmtár, XII. k. 274. l.

² Zalamegyei oklevéltár, I. k. 129. l.

³ Árpádkori új okmtár, VI. k. 367. l.

rület volt, a melyen ma öt falu áll; község azonban még 1271-ben nem volt rajta. Központját a templom képezte s e körül kezd tömörülni a lakosság. Már a telepnek vásárja is van; patakján dolgozik a malom; négy földesur lakóhelye, kik közül az egyiknek kuriája, kőháza van. Bizonyos, hogy számos szolga s jobbágy lakik rajta. Hogy a templom körül valódi község képződjön, csak idő kérdése; mihelyt a lakók száma növekszik, kialakul a falu. Ez be is következik a következő nemzedék alatt, a mikor a birtok tizenégy földesurra száll, a kik családjaikkal, szolganépeikkel már elegenden vannak ahhoz, hogy községet alkossanak. 1307-ben már *villa Zolouch*-ról beszélnek az oklevelek.

Henrik comes fiai jó szerzők lehettek; az ősi birtokon kívül mindkettőnek voltak egyéb földjei is. Onth comesnek *Eszenyben* volt birtoka, közel Szalókföldjéhez s rajta kuriája állott. E birtokot Onth Kunmati Csépan comessel együtt a királyi szolganépektől vásárolta, de utólag megszerezte rá a királyi adományt is. Fia, ifjabb Onth 1274-ben osztozott meg rajta Csépan fiával, Lőrinczcel és Jánossal a székesfejérvári káptalan előtt; az osztálylevél mutatja, hogy a birtok a tekintélyesebbek közé tartozott.¹ Idősebb Heim szerzeményeiről nincsenek pontosabb adataink, de valószínű, hogy a fiai által öröklött birtokul említett *Kutas* és *Hosszútóti* nem tartoztak a nemzetség ősi javaihoz.

Az 1271-ben osztozkodó Szalók-ivadékok mindenike családot alapított. II. Onthnak két fia volt, *Miklós* és *Domokos*, a kiknek leszármazóit nem ismerjük. Ifjabb Heym mester három fiut hagyott hátra, *Domokost*, *Jánost* és *Lászlót*; Péter négyet, *Dénest*, *Istvánt*, *Pelót* és *Bekét*; Pálnak pedig öt gyermeke maradt, *Bertalan*, *János*, *Pál*, *Miklós* és *László*.

Mielőtt ezeknek a nemzedékét tovább vezetnők, meg kell emlékeznünk a Szalók-nemzetségnek egy messze elszakadt ágáról.

A XIII. század dereka óta nemcsak a Dunántul, hanem az ország északi részén, a Tisza felső folyása mentén, Hevesben, Eger környékén is találkozunk Szalók nemzetségebellekkel.

A Szalók név, mint község vagy birtok neve Hevesben már előbb is szerepel. Ha hinni lehet

a szásztyi apátság 1065—66 táján kelt alapítólevelének,² Szalók község már ez időben létezett Eger környékén; az oklevélben ott, a hol az apátság birtokainak határai felsoroltatnak, olvassuk ezt a pontot: a határ . . . «*cadit ad magnam viam Zoloch . . .*». A Szalók helynév azonban sokkal gyakoribb az országban,³ mintsem hogy ebből valami következtetést vonhatnánk, ha nem tenné különösen nevezetessé ezt a Szalókot az a körülmény, hogy XIII. századi birtokosai magukat Szalók nemzetségebelleknek nevezik.

Birtokosairól legelőször 1248-ból van okleveles nyom,³ a mely évben Péter egri kanonok szalóki birtokát László borsodi főesperesnek és rokonának Tekónak eladja. Az eladáshoz hozzájárulnak a szomszédok és a rokonok is, kik közül *Szalóki Pósfia Ádám*, ennek rokonai *Akhiles* és *Pál*, valamint «ex alia stirpe» *Simon* és *János* említettnek, a kik valamennyien patronusai a szalóki egyháznak. Említve van még bizonyos

¹ Árpádkori új okmtár, I. k. 24. l.

² Még ma is nem kevesebb mint kilencz Szalók nevű község van Magyarországon. Ezek: *Szalók* Zemplén-megyében, *Alsó Szalók* (Nizni Slawkow) Sárosban, *Felső-, Nagy- és Kis-Szalók* (Schlagendorf) Szepesben, *Nemes- és Pór-Szalók* Veszprémben, *Eger-Szalók* Hevesben és *Tisza-Szalók* Szolnokmegyében. A középkorban azonban jóval több ilyen nevű hely létezett; például Hevesben a már említettek kivül volt *Terzse-Szalók* és *Abád-Szalók*, Gömörben *Szalók* vagy *Szalókháza*, Szabolcsban *Szalók-Sámsón*, stb.

³ A Szalók nemzetség tiszamenti ágával először *Kandra* Kabos foglalkozott *Adatok az egri egyházmegye történelméhez* című vállalatának első kötetében (Eger, 1885) *Az eger-szalóki plébánia történeti vázlat* feliratu cikkben. Kandrának a nemzetségre vonatkozó, számos eddig kiadatlan oklevél állott rendelkezésére az egri káptalan gazdag levéltárából, ezeket azonban csak kivonatossan ismerteti. E kivonatai annyira zavarosak, hogy belőlük a szereplő személyek hovatartozandóságát s összeköttetéseit lehetetlen kihámozni. *Kandra* adatai nyomán beszél az első Eger-Szalókiakról *Széli* Farkas is (*A Nagy-bessenyői Bessenyői-család története*. Budapest, 1890. 2—5. lap), azonban nem kísérlette meg a csupán *Kandra* kivonatai révén ismert Szalókiak csoportosítását. Utánna *Wertner* Mór használta fel az egri oklevelek regestáit. (*A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. II. kötet, Temesvár, 1892.) s egy néhány részben tévés leszármazási töredéket állított össze belőlük. Az egri okleveleket nem volt alkalmam látni s így a tiszamenti Szalók ivadékok régibb genealogiájának tisztázásáról le kellett mondanom.

¹ Árpádkori új okmtár, IX. k. 136. l.

Becseneg, a kiről alább lesz szó. Ezek azonban még nem neveztetnek Szalóknembelieknek.

A *de genere Szalók* megjelölése először 1261-ben fordul elő, a mikor az egri káptalan előtt *Becseneg* és fia *Velprét* rokonaik, Bencs és Bencsen (?) nevében is kocsi birtokukat eladják a Szalók nemzetségéből való *Pálnak* és *Akhilesnek*.¹ Semmi kétség, hogy ez a Pál és Akhiles azonos a fentebbiekkel; a miből következik, hogy az 1248-iki oklevélben felsorolt vérrokonai is mind Szalók nemzetségbeliek.

A későbbi adatok beigazolják, hogy e Szalók ivadékok még XIV. században is tudatával birtak annak, hogy a dunántúliakkal közös ősapjuk volt. Ez utóbbiak pedig készségesen elismerik az atyafiságot, sőt, a mi több s döntő bizonyítékul szolgál, a hozzájuk fordulót birtokukból is részeltetik.

Mikor szakadtak el a tiszavidéki Szalók nembeliek a dunántúliaktól? Erre a kérdésre csak hozzávetőleg felelhetünk. Az a körülmény, hogy a tiszavidékiek a XIII. század óta a törzsbirtokra, Szalók-földre semmi igényt nem tartanak, oda mutat, hogy az elválásnak igen korai időben kellett történnie. Ha feltesszük — s ez nem nélküli a valószínűséget — hogy Eger-Szalókot is a nemzetség őse után nevezték el s elfogadjuk a szásztyi alapítólevél adatát, úgy a két ág elszakadásának még a XI. században meg kellett történnie. Idővel a törzs két hajtása között a kapcsolat meglazulhatott, az összetartozás szinte feledésbe merült, míg aztán a XIII. században, a mikor a nemzetségek szétagulódása, családokra oszlása országsherte megtörtént, rövid időre újra feléledt.

Az Eger melletti Szalókon megtelepedett Szalók nembeliek is bocsátottak ki magukból egy rajt, a mely az ősi falutól délre a Tisza partján keresett s talált magának új birtokot, a melyet ismét Szalóknak nevezett el, az ősapja emlékére. Hogy azután a két helységet megkülönböztethessék, az elsőt Eger- a másodikat Tisza-Szalóknak kezdték hívni.

A XIII. század második felében Tisza-Szalók határos volt a hatalmas *Tomaj* (Thomoy) nemzetség birtokaival. A földeken még csak meg tudtak osztozni a Szalók-ivadékok szomszédokkal,

hanem a Tisza folyó birtoklása miatt folytonos volt közöttük az ellenségeskedés. A birtokos felek halászaik közt sokszor támadt összeütközés, uraik pedig a törvény előtt kereskedtek egymás ellen. A tiltakozások egymást érték, kivált mióta a Tomaj nemzetségbeli Privard fia János, nyilván a Szalókiak bosszantására, az ezek birtoka felől eső parton egy haltartót ásatott, a miért Szalóki Domokos viszont perbe idéztette az egész Tomaj nemzetséget.

Mielőtt azonban nagyobb baj támadhatott volna a határvillongásból, a két genus tagjai meggondolták, hogy az ellenségeskedés jóra nem vezethet és 1270 május havában Lampért egri püspök előtt kiegyeztek. Elhatározták, hogy a Tiszának a két nemzetség birtoka közt folyó darabja felében a Tomaj, felében a Szalók nemzetségé legyen, az a haltartó pedig, a melyet János ásatott, a Szalókiakra szálljon, de ezek viszont a munka díjában egy ezüst márkát fizetnek neki.²

Ezt az egyezséget az egész Szalók nemzetség nevében Martonos fia László kötötte meg a szomszédokkal, ez időben a legtekintélyesebb tagja a tiszaszalóki ágnek.

Az egyezségről szóló oklevelet még ugyan ezen évben az egri káptalan írta át. Az átírásnál a Tomaj nemzetségből Privard fiai Privard és János voltak jelen, úgy is, mint László fia Ompod vérrokonuknak, valamint egész nemzetségüknek képviselői; a Szalók nemzetség képviselőiben pedig *Martonos fia László és Márk*, továbbá *András fia Domokos*, ez utóbbi testvérei, *Pál* és *Tamás* helyettesse gyanánt is.³

Andrásról és Martonosról pusztán nevükön kívül semmit sem tudunk. Utódaik közt végbe ment osztozások azt mutatják, hogy testvérek voltak.

András három fia közül csupán Domokosnak egy fiát, *Miklós comest* ismerjük, a ki magát *Szalókinak* és *Kelecseninnek*³ nevezte. Miklós 1337-ben az egri káptalan előtt szerepelt, a midőn másodunokatestvére Martonos unokája *Lóránd* egy tőle kapott birtokért másikkal kárpótolta.

¹ Hazai okmtár, VI. k. 171. l.

² Hazai okmtár, I. k. 178. l.

³ Kelecsen vagy Kerecsen Hevesmegyében, Eger-Szalók közelében fekszik. Hihetőleg még Domokos nagyatyja András szerzett itt nagyobb birtokot.

¹ Kandra i. m., 42. l.

Miután erről a cseréről alább még szólunk, itt elegendőnek tartottuk egyszerűen megemlíteni. Még egyszer találkozunk vele 1345-ben, a midőn tiltakozik István mester királyi jegyzőnek Szilfaegyházba való beigtatása ellen.¹ Egyetlen fia maradt, *Domokos* «az irástudó» (literatus). Domokos ur rosszul használta fel tudományát; az oklevelek arról tesznek tanúságot, hogy folytonosan pörölt rokonaival és szomszédaival. 1368-ban az egri káptalan előtt a már említett Lóránd fia *András* ellen tiltakozik, a ki, ha igaz, sok kárt tett neki. Először is azt a birtokot, a melyet az utódok nélkül elhunyt Raklyos fia Tamástól, *a ki az ő nemzetségükből való volt*, közösen örökölték, megkérdezése nélkül zálogba tette Losonczy István bán fia Dénesnél; azután bizonyos egerszalóki és tiszaszalóki földeket, a melyek részben Domokost is illették, eladott Kömpe Miklósnak.²

1372-ben bizonyos Ilona asszony, Bódi Kilián neje perelte valami száz forintot tevő birságért;³ viszont ő Egri Teksze fiai ellen készült pert támasztani, a kik Szalókon és Honyon leánynegyedre tartottak számot. Ugyanezen évben erőszakos természete egy rokonával is viszályba sodorta. *Szalóki Kába Demeter fia Miklósnak* hasonnevű fia, a Szalók nemzetségnek egyik alább ismertetendő ágából, maga is egerszalóki compossessor egyik jobbágját, Erdős Istvánt kiküldte, hogy vágjon egy szekérre való fát a birtokához tartozó erdőn s aztán vigye be Egerbe eladni. A jobbágy kimenvén az erdőre, levágta a szükséges fákat, s megrakott szekerekkel utnak eredt. Hogy-hogy nem, Domokos urnak is arra volt dolga s meglátta a fát vivő szekeret. Valami régiebb keletű harag, ellenséges indulat lehetett benne Kába Miklós iránt, különben nem ragadtatta volna magát arra, hogy előrohánván, megállítsa a jobbágyot s ráfogva, hogy a tilosból lopott fát viszi, elvegye fejszójét s még valami holmiját. Miklós úr sem hagyta a dolgot ennyiben. A mint híret vette az esetnek, futott a vármegyére és a megyei bíróság elé idéztette rokonát, a mért rajta ezt a szégyent s gyalázatot tette. Domokos sejtette, hogy a dologból baj

lessz; még a törvényt nap előtt átrándult Visegrádra s a király elé terjesztette ügyét. Erről azonban senki sem tudott és Domokos urnak volt rá gondja, hogy ne is tudjon. Elérkezvén a tárgyalás napja, megjelent a bíróság előtt. Nem tagadta a terhére rótt cselekményt; igaz, megzálorgolta Erdős Istvánt, hanem volt rá oka, a jobbágy az ő tulajdon erdejéből vitte a fát, tolvajmódra, titkon; abból az erdőből, a mely el sincs határolva a Miklósétól, a kinek szalóki földje nem is őstől maradt örökség, mint az övé, hanem csak szerzemény. Nyilván való volt, hogy az indulat szól belőle, mert honnan tudhatta, hogy a favágó ember tilosban járt, mikor maga jelentette ki, hogy erdeik még nincsenek elhatárolva? A Miklós akvizitor voltára való czélzás sem alapulhatott egészen az igazságon, ha a Szalók nemzetségéből való származását senki sem vonta kétségbe. A bíróság nem is vette készpénznek a védekezést s felszólította, tegye le az esküt vallomására. Ekkor tünt ki, miért járt Domokos ur Visegrádon. Az esküt egyszerűen megtagadta, hanem e helyett felmutatta a király parancsát, a melyben meghagyatik Hevesujvármegye ispánjainak és szolgabiráinak, hogy — mivel literatus Domokos őket *gyanús bíráknak* nyilvánította, ha kivánná, tegyék át a pörét haladéktalanul a királyhoz. A parancs világosan szólott, a bírák engedelmességek s megidéztek a feleket Sz. György nyolczadára a király elé.¹

Mi volt az ügy kimenetele, nem tudjuk; alig hihető, hogy Domokos javára dőlt volna el.

Volt Domokosnak ezeken felül pere nagyanyja leánynegyedéért, határigazításokért s hasonlókért, de egy sem vet rá olyan csúf világot, mint az, a melybe 1373-ban bizonyos hatalmaskodás révén bonyolódott.

Ez évben ugyanis Kenészi Szaniszló Beregvármegye bírósága előtt azzal vádolta, hogy Sz. Mihály napja táján Kenészi birtokáról huszonöt jó malacot és egy ökröt erővel elhajtatott.² A dologba Domokos uron kívül még Várdai Domokos, nagyanyja révén rokona s hozzá hasonló izgága ember is bele volt keveredve.³

¹ Anjoukori okmtár. IV. k. 551. l.

² Zichy okmtár, III. k. 354. l.

³ U. ott, III. k. 474. l.

¹ Zichy okmtár, III. k. 449. l.

² U. ott, III. k. 508. l.

³ U. ott, III. k. 614. l.

Három évig semmi sem történt az ügyben; a bíróságok hol az egyik, hol a másik fél kértére folyvást újabb terminusokat tűztek ki.¹ Ez alatt Domokos nem szünt meg ellenfelét boszantani. 1376-ban már annyira vetemedett, hogy szolgálait felfegyverezve, Szaniszló kenészi kuriájára rontott s innen egy jobbágyot és egy ökröt elvitt.² Mindezek dacára folyvást huzta a hatalmaskodási pereket. Egynehányszor már el is marasztalták, de a bírságot nem lehetett rajta megvenni³ 1381-ben még az országszerte dühöngő pestis is segítségére jött, a mely miatt Lajos király ügyeinek tárgyalását elhalasztatta.⁴ Ez a halasztó levél különben az utolsó ismert adat a perben, a melynek végét nem ismerjük.

Az erőszakos ember tettei azonban az ököljog e korszakában aligha maradtak megtorlatlanul. A rúd ő rá is járt néha; 1386-ban a Czudarok szamoszegi tisztartói, Kórczi Ormos Pál és István egy sereg jobbágygyal odoni kuriájára rontottak, azt felpörkölték és földig rombolták, a pinczejében talált hordóknak pedig a fenekét bevették s borát egy cseppig kifolyatták.⁵ Kapott-e igazságot ezen erőszaktételeért Domokos uram, vagy ez is megtorlatlanul maradt, mint az ő csinyjei, nem mondják el okleveleink.

1386 után sehol sincs Domokos úr említve. Úgy lehet, gyermektelenül halt el, legalább örököseinek nincs nyoma.

Martonosnak ép úgy, mint testvérének Andrásnak, három fia volt; a már említett László és Márton, továbbá *Simon*, a kit az oklevelek hol comesnek, hol pedig bánnak neveznek.⁶

A három testvér közül valószínűleg László volt a legidősebb. Csak annyit tudunk róla, hogy nejét Fémianak⁷ hívták s egy leánya volt, Enid, a kit bizonyos Mátyás vett el. Enid aszszony már mint özvegy 1332-ben János egri püspöki helyettes előtt nagyanyjának Nagy Önő (Une) leánya Máriának és anyjának Szalók nembeli László neje Fémianak leánynegyedét Gut-

keled nembeli Hodos fia Lőrincz és László fia János mestereknek húsz márkáért eladta.¹

Márkról egy oklevél érdekes epizódot tartott fenn. 1280-ban, a mikor a kunok országszerte fellázadtak s a magyarokat tüzzel-vassal irtani kezdték, Márknak is menekülni kellett. Arra nem volt ideje, hogy kincseit, ingóságait magával vigye, csupán minden ingó jószágánál becsesebb okleveleit mentette meg. Hanem az okleveleket mégis baj érte. A futamodónak utközben egy folyót is át kellett usztatni, a mikor tarsolya megmerült s a féltett oklevelek tönkrementek.

A veszedelem elmulta után a kárt — már a mennyire lehetséges volt — pótolni kellett. Az olvashatatlanná lett oklevelek közt volt a Szalók nemzetségnek a Tomajokkal 1270-ben kelt egyezséglevele is; ennek roncsait 1284-ben Márk az egri káptalanban felmutatta, azzal a kéréssel, adják azt ki másolatban a káptalan levéltárában őrzött párból. A káptalan készséggel teljesítette a kérést s az átíró oklevélben azt is elbeszélte, miért kellett a másolatot kiállítani.²

Márknak egy fia maradt Róland vagy Lóránt,³ a kiről legelőbb egy pör révén kapunk

¹ Zichy okmtár, I. k. 395. l. és Wertner, Magyar nemzetségek, II. k. 326. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 309. l.

³ Széll Farkas idézett munkájában s utána Wertner a Magyar Nemzetségekben Márknak még egy fiut tulajdonítanak, *II. Miklóst*, a kitől a Besseney családot származtatják. Széll Farkasnak egész okadatolása, a melyel állítását támogatja, a lehető legingatagabb alapon áll. Megállapítja ugyanis, hogy 1. *a Besseneyek ősapja bizonyos Márk fia Márk volt*, 2. *hogy egy a Szalók nembeli Márkot illető nagyérdékű oklevelet* (a melyről alább mi is szólunk) *1818-ban (!) a Besseney család a jászói konventben letéteményezett*. Csupán erre a két adatra támaszkodva jogositva érzi magát a Besseneyeket Szalók nemzetségből származtatni.

A sok érv közül, a melyek ezt az állítást megdöntik, csak a legnevezetesebbeket említjük meg. Az a Márk, a kit Széll a Martonos fia Márkkal azonosít, az általa idézett 1322-iki oklevélben *Erdőtelki* előnevet visel, a melylyel a Szalók nemzetségből soha senki sem élt, már csak azért sem, mert Erdőtelek nem tartozott a nemzetség birtokai közé, de még csak közel sem esett hozzájuk. Azon oklevél, a mely ezen Márk fia Márkról szól, ép úgy nem említi, hogy ezen Márknak valaminő testvére lett volna, mint a hogy hallgatnak a Lórándról szólók emennek állítólagos testvéréről. Ellenben van egy oklevél, a mely minden kétséget kizáró módon megállapítja, hogy

¹ Zichy okmtár, III. k. 615., 632—634. l.

² U. ott, III. k. 641. l.

³ U. ott, IV. k. 27., 53., 95. l.

⁴ U. ott, IV. k. 217. l.

⁵ U. ott, IV. k. 321. l.

⁶ Fejér, Codex diplomaticus, VII. r. V. k. 601. l.

⁷ Bizonyosan az Eufémia rövidítése.

hirt. 1326-ban ugyanis panaszt tett Károly királynál, hogy a király egyik apródja, Jakab fia István szalóki jószágának egy részét hatalmasul elfoglalta s ttaól, daczára, hogy Fülöp nádor embere és az eгри káptalan által megintette, nem akar tágítani. A király vizsgálatot rendelt el, a melynek eredményekép az eгри káptalan jelentette, hogy Jakab fia, István, lemondott az igényelt szalóki részről.¹

Martonos harmadik fiának, Simon bánnak, két felesége után hat gyermeke maradt: *Mihály, Tamás, György, Miklós, Jakab és Demeter*. Ezek Lóránt unokatestvérükkel a nagyatyjuktól örökölt tizzaszalóki és egerszalóki birtokon (a mely mindkét helységnek felét tette ki) 1328-ban Károly Róbert király előtt osztottak meg. Az örökség fele Lórándot, fele a testvéreket illette, a kik az osztásnál, Mihály kivételével, személyesen jelentek meg, míg ez utóbbit fia, Jakab, képviselte. Az osztás megtörténte után Simon fia közakarattal egész birtokukat átadták nagybátyjuknak, hogy nevükben és számukra ez gazdálkodjon, valameddig neki tetszeni fog.²

Ez időben Lóránt már nem lehetett fiatal ember, mert mellette felnőtt fia, *András* is szerepelni kezd. 1337-ben együtt jelennek meg az eгри káptalan előtt, hogy — mint azt már érintettük — vérrokonoknak, Domokos fia, Miklós-nak kárpótlást, adjanak *Becseneg-földe*³ nevű Eger-Szalókhöz tartozó pusztájáért. Ez a pusztá úgy jutott hozzájuk, hogy pénzre lévén szükségük, Miklós-hoz fordultak kölcsönért, a ki nem

Lóránt egyetlen fia volt Márknak és ezt az oklevelet *Szell Farkas is ismerte* s idézi (könyve 8. oldalán), a mely oklevél a Martonos unokáinak osztásáról 1328. szeptember 7-ikén Károly Róbert király előtt kelt (Anjoukori okmtár, II. k. 371. l.).

Figyelmesen átvizsgálva az okleveleket, a melyeket (köztük a Szalók nemzetségre vonatkozó egy darabot is) 1818-ban a Besseney család a jászói konventben depónált, arra is rájövünk, miért tette le ott azokat a család s miért épen *csak ezeket* s nem az egész levéltárát. Egyszerűen azért, mert a levéltár valamelyik rendezője megállapította, hogy ezek az okiratok nem illelik a Besseneyeket s csak véletlenül, talán házasság útján kerültek hozzájuk.

¹ Zichy okmtár, I. k. 278. l.

² Anjoukori okmtár, II. k. 371. l.

³ Az eredetiben *Bechenekfelde*, a mit mi a fentebb említett *Becseneggel* s nem, mint többen tették, a *bessenyekkel* hozzuk összeköttetésbe.

tudván másképp segíteni rajtuk, az említett pusztát adta oda nekik, hogy arra szerezzenek valamely összeget. Lóránt és fia, miután zálogul nem tudtak rá pénzt kapni, végül eladták a birtokot Unoka Pál fiainak, Péternek és Jánosnak; rokonuknak pedig kárpótlásul egerszalóki jószágukból adtak egy darabot.¹

Lóránt 1337 óta nem szerepel a családot illető oklevelekben: valószínűleg elhunyt. Annál többször találkozunk fiával, Andrással, a ki ezentul — úgy, mint előbb atyja — a tiszamenti Szalókiak szenioraként szerepel.

András 1342-ben, néhai Dózsa nádor fiainak egy birtokpörében háromszáz más nemessel egyetemben perdöntő esküt tesz.² 1345-ben egy famulusa által István mester királyi jegyzőnek Szilfaegyházba való beigtatása ellen tiltakozik s vele együtt Szalóki Domokos fia Miklós, továbbá Demeter fia Miklós, a kit az előbbivel való pere révén már említettünk és egy ismeretlen rokon: Szalóki Folyós (Foyus) Tamás.³

1350 táján ugyanazon Balai Demeter fia Miklóssal, a kivel unokatestvérenek, Domokosnak is volt utóbb ügye, közösen birt egerszalóki birtokaik miatt pörbe keveredett. A pör a veszprémi káptalan előtt 1350. július 29-ikén megkötött egyezséggel végződött. A két rokon a földeket megfelezte, kivéven az Ádámföldre nevű részt, a melyet osztatlanul kellett hagyniok, miután az rajtuk kívül még más Szalók nemzetségbelieket is illett.

1354-ben András és vele nagybátyja *Simon bán fia Miklós* és három unokatestvére *Mihály fia Simon, Tamás fia Balyád és György fia Moris* (mindhárom Simon bán unokája), Lajos király szerb hadjáratában vettek részt. A táborozás alatt Nándorfejeváron ráértek birtokügyeik rendezésére is; 1354 július 16-ikán az uralkodó előtt olyan egyezségre léptek, hogy a megnevezett Szalók nembeliek tisz- és egerszalóki összes birtokaikat Andrásnak és Bői Péter fia Jakabnak adják át használatra és benépesítésre, miután nekik a földek mivélésére elegendő emberük nincsen.⁴ Ez az egyezés tulajdonkép csak megismétlése volt annak, a

¹ Zichy okmtár, I. k. 513. l.

² Anjoukori okmtár, IV. k. 230. l.

³ U. ott, IV. k. 551. l.

⁴ Zichy okmtár, II. k. 570. l.

melyet az itt szereplők atyái, huszonhat évvel előbb András apjával, Lóránttal kötöttek.

Andrással utóljára 1368-ban találkozunk, a mikor vérrokona, literatus Domokos eltiltja a *Raklyás* fiától, «Folyós» Tamástól rájuk szállott földek eladásától.

Simon bán fiairól a már eddig elmondottakon kívül még egy nagyérdékű perben történik említés. Mely évben, nem mondja a rendelkezésünkre álló oklevél, de minden valószínűség szerint 1330—1340 között a Szalók nemzetség egy később ismertető ágának három tagja (hihetőleg az egész ág képviselőjében), névszerint *Balai Demeter fia Domokos és Miklós*, úgyszintén *Balai Henrik fia János* perbe fogták Simon bán leszármazóit, és pedig György mestert, Mihályt, Miklóst, Demetert és Jakabot, továbbá a hatodik testvérnek, Tamásnak fiát, Baládot és György mester fiait, Morist és Györgyöt, azt követelvé, csináljanak új osztályt a nemzetség összes, «*extra partes Transsilvanas*»¹ fekvő birtokain. A testvérek e merész követeléstől megijedve, jónak látták kiegyezni a rokonnokkal s néhány birtoktestet átengedtek nekik.

A perből, melyről sajnálatunkra csak egy kis oklevélkivonatot ismerünk,² kitűnik, hogy az eger- és tiszaszalóki Szalók-ivadékoknak még a Dunántúl is voltak (részben elosztatlan) birtokaik. Ezekből a zalamegyei Mátyás-földe felét az osztozást követelő atyafiaknak, Balai Domokosnak, Miklósnak és Jánosnak engedték át.

Ezen Mátyás-föld másik fele Simon bán fia, György mesteré maradt, a kinek később kellemtelen ügye támadt e birtoka miatt. Ugyanis leányát, Katalint, férjhez adván Mike comes fiához Mikshez (vagy Miklóshoz), vejének tévedésből az egész Mátyás-földet inscribálta. Mikor aztán Miks az ajándékba kapott birtokba beakarta magát igtattatni, kitűnt, hogy annak fele nem volt az ipéé, hanem a Balaiaké. Miks nem elégedett meg a fél birtokkal; pörre vitte a dolgot s a fél Mátyás-földjéért az időközben elhunyt György fiainak Szegede nevű pusztájából hasítottatott ki maga számára megfelelő darabot.³

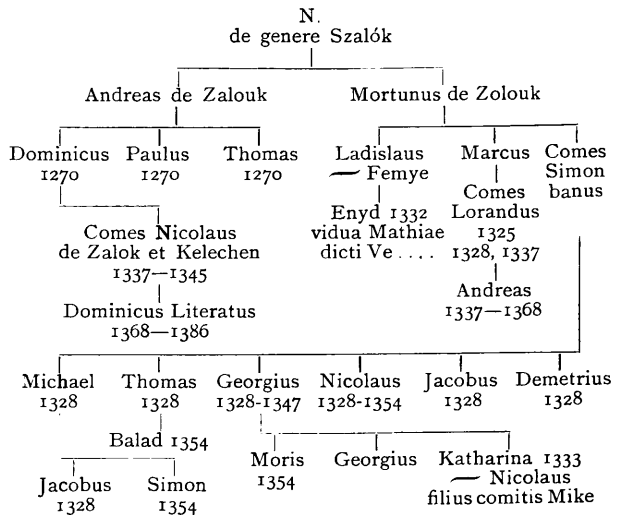
¹ Ebből arra lehetne következtetni, hogy a nemzetségnek az erdélyi részekben is voltak birtokai.

² Zalamegyei oklevéltár, I. k. 450. l.

³ U. ott, I. k. 454. l.

Simon bánnak fiai és unokái az utolsó Martonos ivadékok, a kikiről okleveleink beszélnek. Semmi kétség, hogy ezeknek is voltak leszármazóik, a kikben a Szalók nemzetsége tovább élt, azonban ezeket, adatok híján, nem tudjuk kimutatni. Még a XVI. század elején is találunk közülök néhányat az ősi földön, a sokfelé aprózott birtok azonban már nem volt elegendő fentartásukra; földjeiket lassanként eladogatták s idegenek ültek a századokon át megőrzött vagyona. 1506-ban Egerszalóki Péter Demeter és Orsolya öt pusztta jobbágytelket 50 arany forintért, ugyanezen tájban Orsolya újból három telket 72 forintért, 1503-ban Demeter egy erdőt 40 aranyért s két jobbágytelket 50 és fél forintért, 1504-ben egy rétet s egy telket 50 forintért adott el az egeri káptalannak. 1506-ban végül Egerszalóki Ferencz leánya, Hedvig, s a már említettek még meglevő összes egerszalóki és tekseszalóki birtokukon túladtak.¹

Az ismert s egymással kapcsolatba hozható eger- és tiszaszalóki Szalók nembeliek leszármazása így következik:

A Szalók nemzetség tiszamenti ágának valamely korán elszakadt hajtása lehetett az a *szalóki és kelecséni Disznós Miklós*, a kinek a leszármazóit háromizben birjuk levezetni. Magáról Disznós Miklósról csak azt tudjuk, hogy a XIII. század derekán élt s két fiut nemzett comes *Angyalost* és comes *Péttert*. Angyalos

¹ Kandra Kabos, Adatok, I. k. 53—54. l.

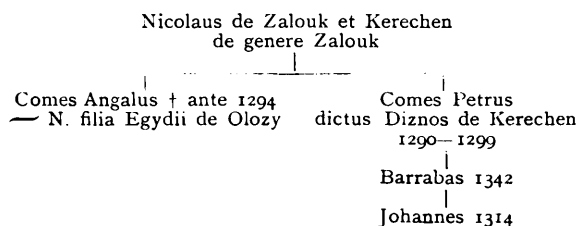
1294 előtt már elhunyt; ez évben özvegye, Olaszi Egyed leánya kikapott hitbéréről az egri káptalan által elismervényt állittat ki férje testvére Péter számára.¹ Péter comes vagyonos ember volt; erre mutat, hogy 1287-ben Gutkelled nembeli Apaj fia Apajnak és fiának Ekcsenek Adony és Galgó beregmegyei falukra 120 márkát adott kölcsön. A kölcsön három évre szólt, a melynek lejártával azonban Apaj és fia nem tudtak fizetni, a miért is 1290-ben Sz. Márton napján a váradhegyfoki konvent előtt a két falut örök időkre átengedték Péter comesnek. Tíz évvel később András király is jóváhagyta a vásárt.²

A két falu miatt ötven év mulva Péter fiának *Barabás*nak támadt baja. 1341-ben Kereszturi Apaj comes fia János, nem tudva, miként jutottak atyja birtokai Szalóki Barabáshoz, Drugeth Vilmos nádor előtt visszakövetelte a két falut. Az ügyben sokszoros halasztás után 1342. Sz. György nyolczadán tartották meg a tárgyalást, a melyen Barabás felmutatta az 1290-ben kelt szerződést s annak királyi jóváhagyását, mire a nádor a pert javára döntötte el. Egyben kiadta a beigtatási parancsot is, a melyet az egri káptalan ellentmondás nélkül foganatosított.³

Úgy volt azonban megírva, hogy a két falut még a harmadik nemzedék se birhassa békeségesen. Barabás fia *János* 1374-ben kénytelen volt az országbíróhoz fordulni, hogy Adonyt és Galgót foglaltassa vissza és statuáltassa újból számára. Az országbíró erre vonatkozó rendeletét a leleszi konvent foganatosította, a mely alkalommal Szakali Domokos famulusa által a beigtatásnak ellentmondott.⁴

János további sorsáról vagy ivadékaikról nincs tudomásunk.

Ezen ág leszármazási táblája a következő:

¹ Hazai okmtár, VIII. k. 344. l.

² Zichy okmtár, II. k. 32. l.

³ U. ott, II. k. 30. l.

⁴ U. ott, III. k. 540. l.

A Szalók-nemzetség tiszamenti és túladunai ágai közötti kapcsolatot már az eddigiekből is lehet sejteni; Simon bán fiai zalamegyei birtokok is s osztoznak a Szalók-nemzetség összes Erdélyen kívül fekvő birtokaiban. A két ág közötti szoros összeköttetést azonban még jobban beigazolhatjuk a nemzetség egy harmadik ágával, a mely a XIII. században tűnik fel s egyaránt birtokos Hevesben és a Dunántúl s míg egyrésztől Eger-Szalókon osztályos atyafia az ottani Szalók nembelieknek, másfelől részt követel és kap a veszprémmegyei ősbirtokból, Szalókföldéből is.

Ezt az ágat következetesen használt előneve után *Balainak* nevezhetjük. Nagyon valószínű, hogy az előnevet adó Bala alatt a Hevesmegyében, a Tisza mellett fekvő Bala pusztát kell értenünk,¹ a mely a nemzetség tisz-szalóki birtokához elég közel esett. Lehet, hogy ez a név is, miként a három Szalóké, személynévre vezethető vissza, talán épen a XII. században élt Balyád nevére.

Nem lehet megállapítani, hogy az első ismert *Balai* a Szalók-nemzetség tagja volt-e vagy nem? Ez bizonyos *Benedek* «de villa Bala»,² a ki a XIII. század közepe táján élt; leánya Floriánna, mint Viganti Lampért özvegye férjétől kapott kenesei birtokát 1274-ben a veszprémvölgyi apáczáknak hagyományozta.³ Ellenben bizonyosan ide tartozott azon Balai György, a ki 1279-ben mint szomszéd beleegyezését adta a Balával határos Sebestyénföld eladásába.⁴ Ezeket s néhány későbbi Balait⁵ nem lehet nemzedékrendbe csoportosítani. Az első, a kinek leszármazóit is ismerjük, *Balai Jakab* volt. Nagyon keveset tudunk róla; bizonyos, hogy a XIII. század derekán élt, mert 1307-ben már felnőtt unokája szerepel; gazdag és előkelő volt, mert nála s utána egyik fiánál, illetve unoká-

¹ Csánki, Magyarország történelmi földrajza, I. k. 58. l.

² A hevesmegyei Bala egy 1295-iki oklevélben *terra Balának* nevezetik! Árpádkori új okmtár, X. k. 202. l.

³ Fejér, Codex diplomaticus, V. r. 2. k. 228. l.

⁴ Árpádkori új okmtár, XII. k. 268. l.

⁵ *Zalók de Bala* 1338. november 3-ikán a veszprémi káptalan előtt egy kiegyezésnél Tési Simont, a királyi főszakácsot képviseli. (Anjoukori okmtár, III. k. 506. l.) 1389-ben az egri káptalan előtt *Balai István fia László*, felesége nevében a Nyékiekkel egyezkedik. (Fejér, Codex diplomaticus, X. r. III. k. 95. l.)

jánál volt a nemzetség két monostorának, az okurinak és a szentháromságinak a kegyurasága. Későbbi adatokból következtethetjük, hogy voltak birtokai Hevesben, Eger-Szalókon és Tisza-Szalókon, továbbá Baranyában, Tolnában és Zalában.

Három fia volt: *Demeter*, a kit ragadványnevéen *Kábának* neveztek, *Csaba* és *Henrik*. Ezek közül Csaba korán elhunyt, 1307-ben már nincs az élők között; helyette fia, *Miklós*, szerepel. Vele és Demeter nagybátyjával legelőször 1307-ben találkozunk, a mikor megkötik a rokonságot a dunántúli Szalókiak legtörzsökösebb ágával, a Henrik comesével.

Egy ünnepélyes alakban kiadott oklevél beszéli el, hogy ez évben a veszprémi káptalan előtt megjelentek egyrésztől Balai Jakab fia, Demeter comes, a maga és Csaba fivérének fia, Miklós nevében, másrésztől pedig Onth comes fiaival, Miklóssal és Domokossal a Heim fia, Pál fiai Miklós és János, Bertalan fivérük nevében is, Heim fia Heimnek Domokos nevű fia testvérei János és László képviselőként is, mindezek egyúttal az öreg Heim fia Péter és ennek fiai helyett is, Ontot és két fiát kivéve valamennyien szalóki nemesek, s ez utóbbiak egy darab földet, a melyet Péter fia Dénestől összeadott pénzükön vettek, azután egy kihasított részt ősi, öröklött jószágukból «*hereditario jure et dilectione consanguineitatis*» ajándékkul adtak Demeter comesnek és unokaöcscsének. «*És ezen kívül — így olvassuk az okiratban — a szalóki Sz.-Márton egyházat közössé teszik azon Demeter comessel és Csaba fia Miklóssal, mint a kik az ő nemzetségükből valók*».¹

Ez az ajándékozás a legjobb alakban való elismerése annak, hogy Demeter és unokaöcscse valódi Szalók ivadékok; egyúttal megdönthetetlen bizonyítéka a Szalók nemzetség egységes voltának.

Demeter comes nem érdemelte meg a rokonok jóindulatát. Röviddel utóbb megtagadva családjá tisztes multját és hagyományait, beállott németi (nemptii)² várnagynak Hedrik nemzetsége-

beli János fia Jánoshoz, a ki úgy magyargyűlöletéről, mint féktelen garázdálkodásáról országszerte ismeretes volt.

Csakhamar Kába Demeter is olyan hirhede vált, mint gonosz életű ura, a kit a nép *Farkasnak* nevezett el, nyilván ragadozó természete miatt. A Németiben tanyázó osztrák zsoldosok, valójában szemén-szedett zsványok élén retgették az egész környéket s űzte rablásait és gonoszságait. Egyik elvetemedett csinyjéről Károly királynak egy 1325 június 22-ikén kelt okleveléből értesülünk, a melyben ellene egy gyilkosságból kifolyólag elrendeli a vizsgálatot. Demeter ugyanis ez évben Szentháromság napja körül, ura tudtával, sőt rendeletére Rezneki Herbord fiaira, Herbordra és Jánosra tört. Ezek, a mint a jól ismert német csapatot észre vették, szolgálkival és lovaikkal elmenekülve, a mezőség egy félreeső részén, bizonyosan valami csalitban vonták meg magukat. De nem tudtak nyomot veszteni s Demeter németjeivel körülfogta őket. Rezneki Jánost levágták, Herbordot és hat szolgálját megszárdalták, azután tizenöt lovat összefogva s a megtámadottak fegyvereit felpakolva, mint a ki jól végezte dolgát, megtértek Németibe.³

Herbord panaszára a király megindította Demeter ellen az eljárást, a melynek eredményéről azonban nincs adatunk. Annyi bizonyos, hogy Demeter még 1328-ban is szabadon járt, hanem nem sokáig. A gyilkost utólérte a büntetés, bár nem a törvény szabta rá; karddal ölt, kard által kellett elpusztulnia.

Domokosnak senkivel sem volt annyi baja, mint Rátold nembeli Lőrincz fia, Jánossal. Ő és hozzá hasonló fiai a gonosztételek minden nemét kipróbálták ellenségükön, hanem emberükre találtak benne; Rátoldi János minden rajta elkövetett csinyt kétszeresen fizetett vissza. Kártételek, véres, néha halállal is végződő verekedések, gyujtogatás napirenden voltak közöttük, mig nem egy összetűzés alkalmával Rátoldi János Balai Demetert leszúrta.

A véres eset azután lelohasztotta a felek harczvágyát. Tisztes és nemes férfiak tanácsára 1330-ban kibékültek egymással. Kölcsönösen megbocsátották egymásnak mindennemű tettei-

¹ A nagyérdékű oklevél eredetije a Szalóky család levéltárában őriztetik. Szövege megjelent a Hazai okmtárban, I. k. 102. l.

² Ma Lenti Zalamegyében.

³ Zalamegyei oklevéltár, I. k. 184. l.

ket, még a gyilkosságokat is. Rátoldi János Demeter hét fiát: *Domokost, Demetert, Miklóst, Andrászt, Jánost, Pétert és Pált* atyjuk megöléséért hatvan márkával fizette ki, ráadásul pedig elengedte János nevű szolgája haláláért járó kárpótlást, a melylyel viszont ezek tartoztak volna neki.¹

A kor embere az ilyen elégtételt, a mely ellen nekünk minden érzésünk fellázad, helyesnek s elegendőnek ítélte. Ez az egyezés az országbíró előtt kötött meg s utólag a nádor jóváhagyását is kinyerte. A gyermek atyjáért, az atya gyermekéért aránylag csekély összegű kárpótlással beérte s az ügy be volt fejezve; haragot tartani senkinek sem lett volna kedve. Ilyenek voltak a régi jó idők.

Kába Demeter fiai közül Domokosról és Demeterről már említettük, hogy a Simon bán fiaival minő egyezésre léptek s hogyan szereztek meg maguknak és Balai Henrik fia Jánosnak Mátyásföld felét. Míg ezek a Dunántúl terjeszkedtek, addig testvérük, Miklós, jobbnak találta Eger-Szalókra tenni át a lakását, a hol nem ismerhették annyira atyja gonosz hírét. 1350-ben mint egerszalóki birtokos osztozott Lóránt fia Andrással a folyvást kisebb részekre hulló ősi birtokon. Úgy látszik, tekintélyes emberré lett; az egri völgy ispánja (*comes Vallis Agriensis*) és Miklós egri püspök sógora volt, kinek hugát birta nőül.² A magas rokonság révén azonban sokat engedett meg magának; erőszakoskodásai, foglalásai miatt a káptalannal állandóan pörben állott. 1346-ban, a midőn Balai Henrik fia János a nemzetségi monastorok ügyében intézkedik, ő is mint patronus szerepel; valószínűleg az egész hevesi ágazat nevében.

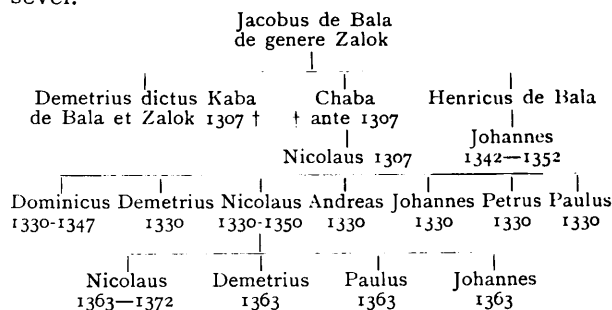
Négy fia maradt, *Demeter, Miklós, Pál és János*. Ezek 1363-ban kibékültek az egri káptalannal s pöreiket megsemmisítették. Demeter pap lett s egri kanonokságig vitte. Miklóssal már találkoztunk; ő volt az, a ki 1372-ben osztályos atyafiával, Szalóki Literatus Domokossal,

¹ Zichy okmtár, I. k. 368. l.

² Erre s a következőkre vonatkozólag l. Kandra, Adatok, I. k. 47–48. l.

egy jobbágya megzálogolása miatt pörbe szállott. A másik két testvérről semmi adatunk nincsen.

Sem ezeknek, sem Kába Demeter többi fiainak leszármazóit nem ismerjük s így meg kell elégednünk egy csonka genealogia közlésével.

Meg kell jegyeznünk, hogy a XVI. század elején Heresben még voltak «*Egerszalóki Kába Demeter nemzetségéből való*» nemesek, a kiket azonban a törzsszel összekötni nem tudunk.¹

A táblázaton álló Henrik fia Jánosról ott, a hol Péter spatatói érseknek a Szalók-nemzetségből való származását igazoltuk, már említettük, hogy az okuri és szentháromsági monastorok kegyura volt. Miután a kegyuraságban vele unokatestvére, Kába Demeter fia Miklós osztozott, fel kell tennünk, hogy ők, illetve nagyatyjuk, Balai Jakab Balyadnak a leszármazói s Péter érsek ágának örökösei voltak. 1347-ben ugyanezen Miklós társaságában Mike fia Miksics ellen viselt pert. Utoljára 1352-ben találkoztunk vele, a mikor megbizottja, Gábor «villicus» által, Erzsébet anyakirálynénak a fejemgyei Ladányba való beigtatása ellen tiltakozott.²

Utódai ismeretlenek.

Térjünk már most vissza az ősi Szalók földén lakó Henrik comes ágára.

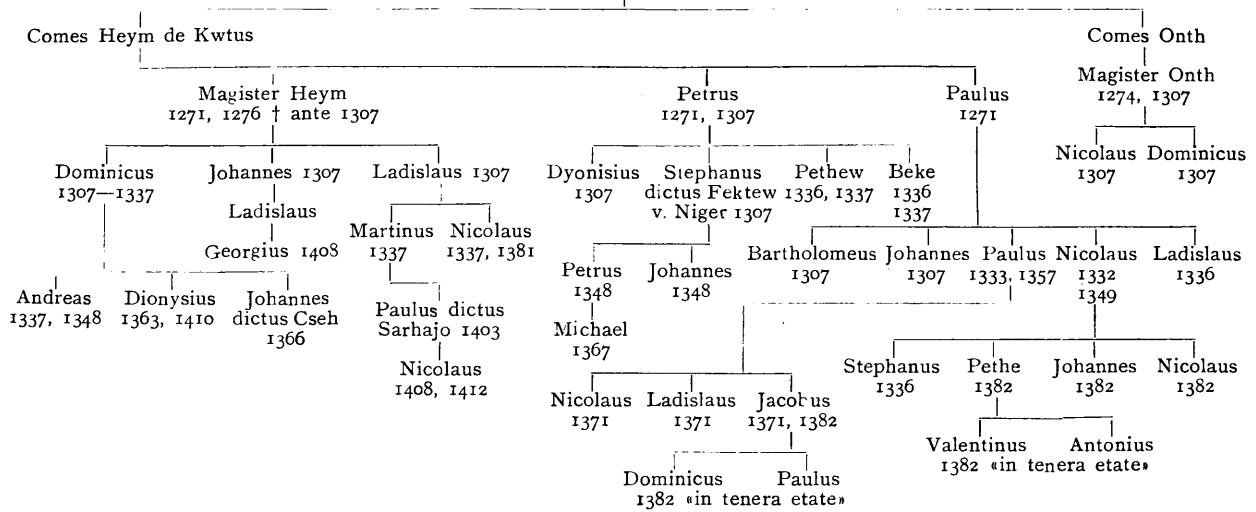
Hogy az alább következendőt érthetőbbé tegyük s az ismétléseket elkerüljük, előre bocsátjuk a Henrik-fiak származási tábláját addig, a meddig azt levezetni tudjuk.

¹ Kandra, Adatok, I. k. 48. l.

² Anjoukori okmtár, V. k. 632. l.

Szalók nemzetségbeli Henrik comes leszarmazói.

Comes Henricus de genere Zalowk 1214

Idősebb Heim unokáival már találkoztunk 1307-ben, a midőn Balai Jakab két fiának az ősi birtokból egy darabot átengedtek. Az erről szóló oklevélben azonban nincsenek megemlítve Péternek két fia, *Pető* és *Beke*, a kik ez időben még serdületlenek lehettek, s Pál fiai *Pál*, *Miklós* és *László*.

A XIV. század folyamán az ezek által alapított családok mind jobban eltávolodnak egymástól. Osztatlan, közös törzsbirtok már nincs, legfeljebb még holmi vásárjogot s vámszedést bir együttesen több család. Az érintkezés közöttük folyton ritkábbá válik; eltérő előneveket vesznek fel, a nemzetségi jelzőt elhagyják s a második, harmadik nemzedéknek már rendszerint sejtelve sincs róla, kik a vérrokonai.

Idősebb Heim utódai, *mint Szalók nemzetségbeliek* utoljára 1337-ben gyűltek össze, a veszprémi káptalanban, hogy birtokaikat egymástól elkülönítsék. Ott voltak az egyes ágak képviselőiben az *ifjabb Heim vonalából* Domokos comes fiával, Andrással, továbbá László fiai, *Márton* és *Miklós*. Péter családjából két ifjabbik fia, *Pető* és *Beke*, *Páléból* pedig Pál és Miklós. Valamennyien kijelentik, hogy egymás ágát birtokaiban háborítani nem fogják s egymás ellen igényeket nem támasztanak és ha ezt a kötelessüket valamelyikük megszegné, köteles legyen párbajra kiállani.¹ Hogy pedig birtokaik ne

¹ Hazai okmtár, I. k. 170. l. Az oklevél hátyára itt eredetije a Szalóky család levéltárában van.

legyenek eldarabolva, hanem lehetőleg egységes területet képezzenek, azokat a kisebb részeket, a melyeket egyik család a másik pusztáiban s falvaiban birt, kölcsönösen odaajándékozzák egymásnak.

Ez az okirat azért is érdekes, mert belőle megismerjük a felek birtokait.

Maga Szalók község már apró részekre lehetett osztva; egyre-egyre nem igen sok juthatott belőle. Határa is folyvást kisebbre szorult. Az egykori *Szalók-földjén* több alakulóban levő falu állott s számos önálló, külön nevet viselő puszta. Valamennyi más-más Szalóki család birtoka. Nincs tehát rajta mit csodálkozni, hogy ebben a biztosító okiratban magát Szalókot fel sem említik. Péter és Pál ágainak birtokában *Bándot*, *Bozsókot* és *Hosszútótit* találjuk; ezen kívül övék a *szalóki vásár* jövedelmének egy harmada; a Heim ágának főbirtoka *Kutas*, azután egy rész *Ursán* és *Lengyelen* Tolnamegyében, mely két utóbbi földjüket unokatestvéreiktől szereztek.

Innen kezdve már csak határvillongások és kiigazítások révén kerültek egymás mellé az egyes ágak férfiai, a nélkül, hogy érdemesnek tartanák megemlíteni, hogy egyazon nemzetségből származnak.

1348-ban Péter fia Istvánnak (a kit *Fekető*nek, Nigernek is neveztek) fia *Péter* és testvére *János*, Domokos fia Literatus Andrással a kutas határban levő valami három holdnyi föld-

darabon összetűzött. Mindenik magának vitatta a tulajdonjogot, de bizonyítékai egyiknek sem voltak. Végre János veszprémi püspök elé vitték az ügyet s abban állapodtak meg, hogy a ki közülök igaznak tartja a maga követelését, husvét harmadik napján esküdjön meg az igazságra. A püspök az eskü vételére s az ezt követő beigtatás végrehajtására a sümegi konventet küldte ki. Elérkezvén a kitűzött nap, a felek a konvent kiküldöttjével, Péter clericussal a helyszínére kimentek. Először feljárták a föld határait s kitűzték a határjeleket, azután előállott Pál fia János, testvére Gábor nevében is és ősi szokás szerint levetvén csizmáit, mezitláb a vitás földre állott s felmarkolva egy marék földet, azt feje fölé emelte «prout moris est iurare super terram» és megesküdött, hogy a vitás föld őtet s testvérét illeti. Erre aztán a két testvér a megnyert birtokon megosztozott.¹

A genealogiai tábla mutatja, miként ágazott el ifjabb Heim családja. Az egyes tagokról keveset tudunk. *András* és *Dénes* 1363-ban Vilmos pécsi püspök, comes capellæ által hiteles alakban átíraták III. Béla királynak az okuri és szentháromsági monostort illető jóváhagyó oklevelét.² Azonban az az átírás nem az eredetiből történt, hanem egy 1326 február 13-ikán kelt átíratból, a melyet a pécsi káptalan a szentháromsági apát, Lénárd testvér kértére adott ki. Az eredetit bizonyosan megsemmisítették akkor, mikor a tötössi birtokot az ajándékozó Nagylábu Pál örökösének, Szopa Miklósnak visszaadták.

Domokos harmadik fiát, *Jánost*, melléknevén *Csehnek* hívták. 1365-ben nagy kellemetlenség érte; Visegrádon, az esztergomi érsek kocsisának (? *curriciferi*) házában tartott birtokügyi okleveleit, nevezetesen a haholtszigeti és verősi birtokaira vonatkozó iratokat, továbbá egy övét s több más holmiját ellopták. János a gonosztettel Kolthai Jánost gyanusította s ellene az országbíró előtt vádat is emelt. Ámde Kolthai János 1366 február 2-ikán a vasvári káptalan előtt ötven nemes társával letette az esküt, hogy

a lopásban nincs része.¹ Megkerültek-e a lopott holmik s kitudódott-e ki volt a tettes, nem ismeretes.

János fiát *Lászlót* csupán névleg ismerjük, míg a László két fiával, Mártonnal és Miklóssal, már 1337-ben találkoztunk. Miklós 1381-ben Domokos fia Dénessel együtt Szécsi Miklóstól szalóki részjóságukra, a melyet már előbb zálogba adtak, nyolcz márkát vett fel. A pénzről szóló nyugtában mind a ketten *Kutasiaknak* (de Kutus) nevezik magukat.² A szalóki részt sem ők, sem közvetlen utódaik nem váltották ki; azt a Szécsiek még a XVI. században is birták.

A következő nemzedékből a most említett Lászlónak és Mártonnak egy-egy fiáról van tudomásunk. László fiát *Györgynek*, Mártonét *Pálnak*, melléknevén *Sárhájónak* nevezték. A két unokatestvér 1403-ban a Zsigmond király ellen kiűtött lázadásban vett részt, a melynek célja volt Magyarország trónjára nápolyi Lászlót ültetni. Ismeretes, hogy a fölkelés szerencsétlenül végződött; Zsigmondnak sikerült azt majdnem vérontás nélkül elnyomni. A király nem akart szigorú lenni a lázadókhöz — talán érezte, hogy ő sem járt el jog szerint — s bünbocsánatot hirdetett mindazoknak, a kik Magyarországon nyolcz, Horvátországban 15 és Erdélyben 20 nap alatt lerakják a fegyvert s egy éven belül a király hűségére felesküsznek.

A felszólítás nem volt eredménytelen; igen sokan siettek elfogadni a kínált kegyelmet. Kutasi György és Kutasi Sárhájó Pál is jelentkeztek az udvarnál s a király kegyelméért könyörögtek. Zsigmond király ki is állította számukra a megbocsátási levelet s biztosította őket személyük és vagyonuk sértetlenségéről. Kevéssel utóbb néhány irigy szomszéd, név szerint Sáli Erdős János, Pócsi János, Telekesi Bálint és Korlátfalvi Pál — a kik talán nem is tudtak a királyi kegyelemről, — felkérték a két unokatestvér birtokát, mint afféle hűtlenségét, a kiktől az a törvények értelmében a királyra szállott. Zsigmond király elfeledkezett előbbeni adományáról s teljesítette a kérést; odaadta nekik a kutasi birtokot, a melybe az új földesurak a sági kon-

¹ János püspök ítélete és a sümegi konventnek az eskü letételéről szóló jelentése Miklós zágrábi püspök, a kir. kancellaria feje 1350-ik évi átíratában megvan a Szalóky család levéltárában.

² Az oklevél jól megőrzött eredetije a Szalóky család levéltárában őriztetik.

¹ Hazai oklevéltár, 278. l.

² Eredeti okirat a Szalóky család levéltárában. Hazai okmtár, I. k. 139. l.

vent által még 1403-ban be is vezettették magukat. E beiktatás után a cancellária a privilegialis levelet kiadta nekik sőt azt 1406-ban az új királyi pecsét alatt át is írta.

Időközben — nem tudni mikor — Sárhájó Pálra gyilkos haramiák törtek, a kik kegyetlenül megölték s mindenéből kifosztották. Elrablott holmija között volt a királyi kegyelemlevél is s e nélkül Kutasi György és Sárhájó Pál fia Miklós nem tudták jogaikat igazolni.

Midőn 1408. nyarán Garai Miklós nádor tisztéhez képest Zala vármegye rendivel gyűlést tartott György és Pál fia Miklós keserves panaszkat elébe terjesztették, a melyre a rendes megyei bíróságtól, úgy látszik, nem tudtak orvoslást kapni. A bevádolt Erdős János, Pócsi másként, Kerető János, Telekesi Demeter és Korlátfalvi András, talán ügyük igazságtalan voltának tudatában nem jelentek meg személyesen; helyettük Máté fia János megbizottjuk mutatta fel az adományleveleket, melyek ellenében a panaszosok semmivel sem tudták igazolni, hogy a birtokot nem kobozták el tőlök s jogtalanul adományozták ellenfeleiknek. Talán el is veszítették volna a pert, ha Györgynek eszébe nem jut, hogy a részükre kiállított oklevélnek *meg kell lenni a királyi iktatókönyvben*. Ezt hallva a bírák, elhalasztották az ügyet a jövő évi vízkereszt nyolczadára s egyuttal áttették a királyhoz, kötelezve a két panaszost, hogy a tőlük elrablott kegyelemlevelet a királyi könyvből vett átiratban felmutassák. Az ügyet a király 1409 február 24-ikén a két unokatestvér javára döntötte el s birtokukat visszaitélte nekik.¹

Sárhájó Pál fia Miklóssal megszakad a Heim ágának a leszármazása. Lehetetlennek látszik, hogy a tudomásunk szerint is hatfelé elágazott család már ekkor teljesen kihalt volna és valószínű, hogy a még nagy részben ismeretlen s a XIV—XV. századra igen gazdag anyagot rejtő dunántúli levéltárakban meg lehetne találni a genealogia hiányzó folytatását. Vannak nyomok, a melyek azt mutatják, hogy a Szalók nemzetség ezen ágának leszármazója a *Kutasi és Szent-Erzsébeti Terjék* család. Ezt azonban a rendelkezésünkre álló oklevelekkel bizonyítani nem lehet.

¹ Zalamegyei oklvtár, II. k. 350. l. Az oklevél eredetije a Szent-erzsébeti Terjék család levéltárában van.

Heim fia Péter ágát csupán egy vonalon, a Fekete Istvánén birjuk követni. Ennek két fiáról *Péterről és Jánosról* az 1348-iki határ-pörnél volt szó. Péternek egy fiát ismerjük *Mihályt*, a ki 1367 február 9-ikén egy Nadasdon (Veszprémmegyében) tartott határjárásnál királyi emberként szerepelt.² Utódai ismeretlenek.

Heim fia Pál fiáról aránylag legtöbbet tudunk. Miklós 1332-ben és 1343-ban, Pál pedig 1340-ben veszprémmegyei szolgabíró.² Ez utóbbi 1357-ben tagja volt azon Kont Miklós nádor elnökelete alatt működő bíróságnak, a mely Zalamegye Mándhidán, 1357 szeptemberében tartott gyűléseiben a vármegye által kijelölt gonosztevők fölött ítélkezett.³

1336-ban Pál két fia László és Pál, továbbá testvérüknek Miklósnak fia István vérrokonaiakkal Péter fiai Petővel és Bekével perbe keveredtek. Az előbbieket Tema (később Tima) s Pető és Beke Szakácsi nevű pusztája között egy kétekényi terület feküdt, a melyet mindkét fél a maga részéhez szeretett volna csatolni. Nem tudván békésen megegyezni, Nagymartoni Pál országbíró elé vitték ügyüket. Az országbíró esküt ajánlott s annak eszközésére a győri káptalan delegáltát. Hanem az esküvés nem történt meg; a felek meggondolták a dolgot s kiegyeztek. A vitás területet három részre osztották; ebből egyet Pető és Beke, kettőt pedig László, Pál és István kapott.⁴

1353-ban Pált Sejtőri Benedek leánya Erzsébet, Adorján fia János özvegye idézte Tamás országbíró elé, mert Alásonyból, a melyet királyi adományképen kapott volt, az Erzsébet anyjának járó leánynegyedét nem akarta kiadni. Az ügy Pál veszteségével végződött; a nádor elrendelte, hogy Erzsébetet iktassák be az őt illető negyedbe, tekintet nélkül a Pál esetleges ellentmondására.⁵

Az öt testvér közül Pálnak és Miklósnak a fiai ismeretesek. Az előbbieket, névszerint *Miklós, László és Jakab* 1371 április 25-ikén a veszprémi káptalan előtt Felőrsi Mihály fia Miklóssal a

¹ Hazai okmtár, I. k. 254. l.

² Fejér, Codex diplomaticus, VIII. k. 3. l. 580. és 584. l., Hazai okmtár, III. k. 159. l., Anjoukori okmtár, IV. k. 58. l.

³ Zalamegyei oklvtár, I. k. 573. l.

⁴ Kiadatlan oklevél a Szalók család levéltárában.

⁵ Anjoukori okmtár, VI. k. 9. l.

kivel valamely birtokrész miatt még atyjuknak támadt volt pöre, kiegyeztek.¹ Miklós utódait egy 1382-ben a budai káptalan által kiadott oklevélből² ismerjük meg, a mely kiáltó bizonyítéka a család hanyatlásának. Az okmányban el van mondva, hogy Pál fia Jakab és *Miklós fiai, Pető, János és Miklós* a maguk és Jakab serdületlen fiai, *Domokos* és *Pál*, valamint a Pető két ifjuskorban levő gyermeke, *Bálint* és *Antal* nevében is (valamennyien «nobiles de Zalok») alapos megfontolás után öröklött veszprémmegyei birtokukat *Bándot* a Marczal folyó mellett, az egykori Szalók-földjének egyik darabját minden hozzávalóival, nevezetesen vámjával átadták *nagyságos Mezőlaki Zámbo Miklós* tárnokmester és pozsonyi grófnak s atyafiainak. Ezért pedig cserébe kapják Zámbo Miklós két pusztáját Mindszentet és Sarkadot, továbbá a somogymegyei Farkasfalván birt részeit s ezeken felül hatszáz forintot, forintját 100 dénárral számítva.

Ez az utolsó hír, a mit a családról tudunk. Hihető, hogy egyes tagok a cserébe kapott birtokokra költöztek s végleg elszakadtak az ősi földről.

Nem hallgathatjuk el, hogy a XV. században azokban a birtokokban, a melyek a megelőző korban Péter és Pál ágának tulajdonában voltak, nevezetesen Szalók, Bánd, Temes és Kutas részeiben a *Hosszútóti* család ült.³ A jövő kutatások feladata kideríteni, hogy ez az előkelő s a XV. században szerepet játszott család volt-e s ha igen, minő kapcsolatban a Szalók nemzetséggel? A Hosszútótiak az egész XVI. századon át Szalók főbirtokosai közé tartoztak, a mint azt a veszprémi adólajstromok mutatják.

A XIV. század folyamán a Szalók nemzetiségnek még néhány olyan tagjáról is van emlékezet, a kiket a közlött nemzedékrendi táblákra nem lehet ráilleszteni.

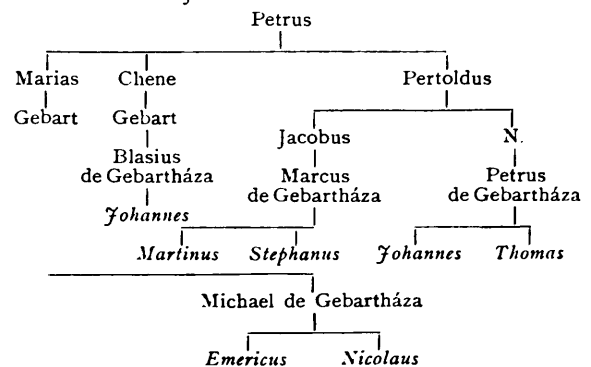
1326-ban *Kutasi András fiai István, Péter és Pál* Rezneki Herbord és Domokos ellen perelnek.⁴ A per tárgya ismeretlen. Nem egészen bizonyos, hogy a nevezettek Szalók nembeliek, miután ugyanezen időben egy más Kutasi család is volt

Zalamegyében, a mely bizonyos II. Endre korában élt Fábiántól és Vinczétől vette eredetét.¹

1347-ben László nádornak a veszprémmegyei Dereskét illető határjáró levelében nádori emberekül említettnek *Szalóki Miklós fia Pető és Szalóki Antal fia Pál*. A Heim fia Pál ágán van ugyan egy Miklós fia Pető, ezt azonban a nevezettei nem azonosíthatjuk, mert ez 1347-ben még igen fiatal levén, nádori megbizottul semmi esetre sem szerepelhetett. Még kevésbé lehetett ennek fia Antal az itt említett Péter atyjával egyazon személy.

Ugyanazon időben, a mikor a Henrik comes ágának családfája (legalább az előtünk ismert okmányokban) megszakad, egy egészen új család lép fel Szalókon, a melynek genealogiáját visszafelé egész a XIII. századig felviszszük ugyan, de a melyet azért a Szalók nemzetség eddig ismertetett leszármazási tábláihoz csatolni képtelenek vagyunk.

Egy a Szalóky család levéltárában a Szalók nemzetséget illető iratok közt őrzött oklevélben olvassuk, hogy 1372-ben május 10-ikén Szécsi Miklós országbíró előtt *Gebártházi Mihály fia Imre* mostohatestvére *Miklós* nevében (az országbíró tíz nappal előbb kelt perhalasztó levele értelmében) megjelent s kinyilatkoztatta, miszerint kívánja, hogy *Gebártháza* Miklós és vérrokonai, nevezet szerint *Gebártházi Balázs fia János, Gebártházi Márk fiai Márton és István, valamint Gebártházi Péter fiai János és Tamás között* osztásék fel, oly módon, hogy abból nevezett Gebártházi Mihály fia Miklós egy harmadrészt kapjon. Hogy kitünjön, minő jogon követeli Miklós az egyharmadot, megbizottja a felsoroltaknak leszármazását is előadja, a melyből a következő családfát állíthatjuk össze:

¹ Zalamegyei oklevéltár, II. k. 50. l.

² XVIII. századi másolata a Szalóky család levéltárában van.

³ Csánki, Magyarország Történelmi földrajza, III. k. 154. és 275. l.

⁴ Zalamegyei oklevéltár, I. k. 192. l.

Turul. 1901. IV.

³ Zalamegyei oklevéltár, I. k. 4., 6. és 12. l.

A genealogia világos, csupán az érthetetlen, hogy Imre, a ki bár csak mostoha testvére Miklósnak, mégis Gebárházi Mihály fiának mondatik, miért nem követel részt az atyai birtokból?

Miklós unokatestvérei közül Márk fia István jelent meg, a János anyjának, Gebárházi Balázs özvegyének kíséretében, mint a többiek teljhatalmu megbízottja s kijelentette, hogy az osztózásba ő és unokavérei beleegyeznek. Erre az országbíró megbizta a győri káptalant, hogy Gebárházát ossza három egyenlő részre s az egyikbe igtassa be Gebárházi Miklóst.

Az országbíró parancsát a káptalan augusztus 27-ikén s a rákövetkező napokon minden ellentmondás nélkül foganatosította. A következő évben pedig Czudar Péter országbíró úgy az elődje által kiadott rendeletet, mint a káptalan jelentését privilegialis levélbe átírta s megerősítette.¹

Joggal kérhető ezek után, mindenki mi köze van ezen Gebárházának s a Gebárháziaknak a Szalók nemzetséghez? Igen sok, miután *Gebárháza nem más mint Szalók, az itt felsorolt Gebárháziak és utódaik hiteles és nagy fontosságú oklevelekben Gebártfalva-Szalókiaknak és Szalókiaknak is neveztetnek*, s mint az alább közlendő adatokból kiviláglik, *a szalóki egyház patronusai*.

Ezek alapján pedig megállapíthatjuk, hogy az a Gebárházi nevet viselő család, a melynek leszármazását bemutattuk, a Szalók nemzetség egyik ágát alkotta, daczára, hogy első ősenek neve az eddig ismert családfákon elő nem fordul.

Maga a családfa szolgált bizonyítékot arra, hogy a *Gebárháza* elnevezés nem régi keletű. Az első ősnak Péternek két unokája viselte a *Gebárt*, nevet s bizonyosnak látszik, hogy a birtok a melyről ezeknek fiai nevezik magukat, e két Gebárttól nyerte nevét. Kérdés, hogy az egész Szalókot Gebárházának nevezték-e, vagy csak egy részét? Szalók község a XVI. század óta két részből áll: *Nemes- és Polgár* (később *Pór-Szalókból*);² sőt az előbbi még két részre

¹ Az oklevél kitűnő állapotban levő, ép függő pecsétű eredetije a Szalóky család levéltárában I. csomó 8. szám alatt őriztetik.

² Veszprémmegye 1596-iki dicalis összeírásában (Országos Levéltár): *Polgár Szalók* mint a török miatt elhagyott hely említettik. Ugyanez a XVII. század dereka óta *Pór-Szalók*. Nemes-Szalóktól csak néhány száz lépésnyi távolságra fekszik.

oszlott: *Felső- és Alsó-Szalókra*. Melyik volt ezek közül Gebárháza, eldönteni nem lehet.

A középkorban hazánkban mindennapi dolog, hogy ugyanazon községnek egyidőben két, sőt háromféle neve volt, ép úgy, mint a hogy az egyesek az alkalom szerint hol egy, hol más birtokukról választották nevüket.² Némelyik helynév, így Gebárháza is, igen rövid életű. Már a következő nemzedék (1435-ben) *Kebártfalva-Szalóknak* hívta a községet; ám ez a név is hamar kiment a használatból s vissza állt a régi *Szalók*. Annyi bizonyos, hogy az új elnevezés a régít teljesen még rövid időre sem tudta kiszorítani; a Szalók név a másik kettő mellett is folytonosan használatban volt.

A község többféle neve szerint a tulajdonosok is hol — mint fentebb láttuk — Gebárháziaknak, hol pedig Szalókiaknak vagy Kebabrháziaknak, hol pedig Szalókiaknak mondják magukat. Az 1372-iki osztálylevélben elsorolt unokatestvérek közül Miklós 1378-ban nádori emberül szerepelvén, egyszerűen Szalókinak neveztetik,² ugyanígy iratja magát 1427-ben Péter fia János.

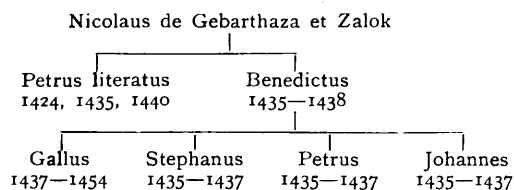
Sem a Szalóky család sok veszedelmet, pusztulást, menekülést látott levéltára, sem a XV. századra különösen hézagok okmánytáraink nem nyújtanak elegendő anyagot ahhoz, hogy a *Gebárházi* ágának a középkor végéig menő leszármazását megállapíthassuk; újból csak töredékes és kevés izre terjedő genealogiát adhatunk, a

¹ A számtalan példa közül csak néhány közelefkvőt említünk. *Kethelaka alio nomine Bornald* Veszprémben (Csánki, Magyarország történelmi földrajza, III. k. 238. l.); ugyanott 1470-ben possessio *Papa aliter Semlyer* (u. ott, III. k. 261. l.); 1398-ban *Vydeþ alio nomine Bodfelde* és 1478-ban *Botfelde al. nom. Wydephelde* (u. ott, III. k. 224. l.); továbbá Zalamegyében: 1384-ben *terra... que Chamazygethe vocaretur, alio nomine Gybarth nominaretur* (Zalamegyei okmtár, II. k. 205. l.); 1387-ben *Chapok alio nomine Palaznok* (u. ott, II. k. 212. l.). Ide tartozik még a következő eset «1356-ban... a pannonhalmi apátság... az ellen tiltakozott, hogy a bakonyi ispán bizonyos Varsányhoz tartozó földeket Csesznek várához foglalt, arra jobbágyokat gyűjtött s az így támadt falut *Chykatornak* más néven pedig *Dombo-teleknek* nevezte el.» (Csánki, i. m., III. k. 259. l.) — Miként neveztek magukat egyesek több néven, már a Szalókiaknál láttuk; Kaba Demeter hol *Balai*, hol meg *Szalóki*, a Heim ága felváltva Szalókinak és Kutusinak nevezi magát, stb.

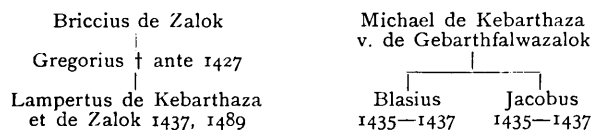
² Hazai okmtár, III. k. 201. l.

melyet a következők könnyebb megértésére előrebocsátunk.

Az 1372-ben osztozó hat unokatestvér közül kettőnek a leszármazását ismerjük, János fiát *Benedeket* és Miklós két izen való utódait; ezek:

Ezekkel egyidőben szerepel még két velök össze nem köthető, bizonyosan a Henrik comes ágazatából eredő család; ezeknek a vonala:

Az 1427-ik évben Bereczk fia György halála alkalmából viszály tört ki a rokonok között a szalóki templom, illetve annak patronatusi joga miatt. A boldogultat legközelebbi atyafiai a templomban, a család szokott temetkező helyén akarták örök nyugalomra tenni. Ennek azonban *Péter fia János*, ez időben már magas kora ember, ismeretlen okból ellentmondott. Hihető, hogy az ellentmondás nem találkozott a többi rokonok helyeslésével, mert azt utóbb maga János is visszavonta. Ám az elhunyt rokonai nem hagyták az ügyet ennyiben s Domokos győri kanonok, rábaközi főesperesnél panaszt tettek János ellen. A főesperes maga elé idézte a feleket; a panaszosok részéről *Miklós fia Benedek* jelent meg, János helyett pedig, megbízó levél nélkül, de a következményeket magára véve fia *Benedek*, a ki is jónak látta a dolgot atyja nevében letagadni s kijelentette, hogy a másik ágnak a patronatusi jogát elismeri és semmi kifogása az ellen, hogy azok is a szalóki templomba temetkezzenek. A főesperes a kijelentést oklevélbe foglalta s ezt Miklós fia Benedeknek biztosítékul a jövőre is átadta.¹

A család legkiválóbb tagja a XV. század elején

¹ Az oklevél erősen megkopott eredetije a Szalóky család levéltárában van. Az oklevél az összes nevek mellett a *de Zalok* megjelölést használja.

Miklós másik fia, *Péter*. Egy 1424. évi okirat, a melyben valamely Fejérvármegyében történt vizsgálatnál mint homo palatinatis szerepel¹ s egy 1440 körül kelt adománylevelével *literatusnak* nevezi. Péter deák azonban a tollforgatásnál valószínűleg jobban értett a hadakozáshoz. Vitéz ember létére szűk lett neki az ősi falucska s messze földre elvándorolt szolgálatot keresni. A Bajmóczi testvéreknél Lénártnál és Jánosnál állt be aféle főember-szolgának, *familiarisnak*, mint abban az időben mondták. Kalandra vágyó ember keresve sem találhatott külömb gazdákat s vitézsége kimutatására jobb időt, mint a minők akkor jártak. A husszita háború javában dúlt, vérbe, lángba borítva Cseh- és Morvaországot s az egész magyar felföldet. A Bajmócziak pedig régi kipróbált hadvezetői voltak Zsigmond királynak. Velük harcolta végig Péter diák az egész háborút előbb künt Morvában, azután az ország határain belől. 1434-ben hanyatlani kezdett a hussziták szerencsecsillaga. Az elfoglalt városokat egymás után veszítették el, s lassan kiszorultak az országból. A Bajmócziak Szokolcza visszavételénél tüntek ki leginkább s itt mutatta ki vitézségét legjobban Szalóki Péter is. A király a sok vér árán szerzett várost a Bajmóczi testvérek kapitánysága alá helyezte, a kik azonban nem élvezhették nyugodtan a jutalmat, mert 1435-ben a hussziták rajtuk ütöttek s keményen szorongatták városukat. A védelemben Péternek oroszlánrésze volt, a minek jutalmául, mihelyt a város az ostrom alul felszabadult s a két kapitány a királyhoz Pozsonyba ment a történekről jelentést tenni, kieszközölték, hogy Zsigmond hű emberüket új adománylevellel erősítse meg ősi javaiban. Zsigmond király azonnal kiadatta a donatiós levelet, a mellyel *Kebartházai Miklós fia Pétert* s általa testvérét *Benedeket*, ennek fiait *Gált, Istvánt, Pétert és Jánost* azután vérrokonait, György fia Lampertet, úgyszintén Mihály fiait Balázst és Jakabot meg erősíti kebartházai, más néven kebarthalu-szalóki birtokaikban, úgy a mint azokat «*iuxta antiquam divisionem*» tehát a régi osztály szerint bírták.²

¹ Zichy okmtár, VIII. k. 201. l.

² Az eredeti a Szalóky család levéltárában. Kiadva: Hazai okmtár, II. k. 257. l.

Az adománylevélbe azonban kellemetlen hiba csúszott be; Benedek egyik fiának nevét rosszul irták, Gál helyett Györgynek s a hol a fiukat felsorolták, ott apjuk neve elé odaszurtak egy *alterius*-t, minél fogva az oklevélben két Benedek neve szerepelt. Nehogy ebből valamikor baj támadjon, az oklevelet 1437-ben a királyi kancellária újból kiadta, még pedig nem átírat alakjában, hanem rendes privilegialis alakban, a nélkül, hogy az első példányról említést tett volna.¹

Péter diákról ezután néhány évig semmit sem hallunk. 1440-ben van róla ismét hír; azok közt találjuk, a kik Ulászló lengyel királyt a magyar trónra segítik s megkoronázását végbeviszik.

Miféle érdemei voltak Ulászlóval szemben, nem ismeretes, de hogy nagy szolgálatokat tehetett az új királynak, azt az a két kitüntetés mutatja, a melyben az uralkodó közvetlenül megkoronázása után részesítette. Egy 1440 július 28-ikán (a koronázás után tizenegyedik napon) Budán kelt oklevelében neki, *Szalóki Miklós fia Péternek* s Magasi János fia Istvánnak különösen a megválasztása s koronázása körül szerzett érdemeiért a Szamárdi Izsák és Miklós elhunytával a koronára szállott vasmegyei *Ugot* minden hozzátartozóival együtt adományozta.² Az adományban az ő érdemeik által részesülnek Péter testvére *Benedek* s ennek négy fia, *Gál, István, Péter* és *János*, továbbá Magasi István fivére István, unokaöccse György és Kereszturi Pál, Péter részéről tehát ugyanazok, a kik vele az 1435-iki, illetve 1437-iki nova donatióban is osztoztak.

Szalóki Péter érdemei tetemesebbek lehettek az adományban részes társánál, mert az uralkodó őt még egy kitüntetésben is részesítette: *czímert adományozott neki*.

Fájdalom a diszes okiratból, a mely a czímer adományozásáról szólott, már csak foszladékok vannak meg, s így még csak azt sem tudjuk megmondani, mely évben és napon kelt a Szalókiak armalisa. Legvalószínűbb, hogy a czímeradomány nyomon követte a donatiót;

¹ A második példány is a Szalóky családnál őriztetik. Kiadva: Hazai okmtár, II. k. 273. l.

² Az oklevél eredetije a Szalóky család levéltárában van. Megjelent a Hazai okmtárban, II. k. 288. l.

erre látszik mutatni az a körülmény is, hogy a két oklevél írása tökéletesen hasonló, bizonyosan egyazon kéztől ered.

Ma az oklevélnek csupán két sarok darabja van meg; a felső jobb, a melyen a czimerábra van s az alsó bal, a szöveg néhány sorával. A két darabból hozzávetőleg meg lehet állapítani, hogy az egész oklevél mintegy 38—40 cm. magas lehetett, bele számítva a szokásos felhajtott szélet is.¹

Az írásból megmaradt rész alapján bajos lenne megállapítani, kinek s mikor kelt az oklevél. Szerencsére a XVIII. században még kevesebb hiányzott belőle, az oklevél egész felső széléből megvolt olyan széles darab, a minő a czímer s ezen a szöveg első két vagy három sora. Erről a Szalóky család valamelyik tudósabb tagja vagy Nemes-Szalók egyik nótáriusa másolatot vett s míg az eredetiből a szóban forgó darab elkallódott, addig a másolat gondosan őrizve megmaradt. Hangzott pedig a szöveg (a másolat szerint) eképen:

Uladislaus dei gratia Hungariae Dalmatiae Croatiae rex, Lithvaniae princeps supremus et Heres Russiae fidei nostro Petro Literato filio quondam Nicolai de Geberthfalva Zalok..... gratiamque nostram regiam.....majestatis, velut....sol.....ut non sit....

Az eredetiben megmaradt szöveg-rész pedig így szól:

..... et de ..... d .....
 ..... ymmo damus donamus et conferimus
 ..... ur, ut tu ac dicti Benedictus et Gallus
 ..... et eorum haeredes et posteritates universe
 ..... a modo in antea et in posterum ubique locorum
 ..... nobilibus scilicet et militaribus, nec non sigillis
 ..... et expeditionum generibus sub mere et sincere
 ..... dici nominari ac reputari volumus
 ..... es et nobiles regni nostri Hungariae similiter
 ..... atque potiri valeatis ac possitis. Gaudeatis
 ..... pliori studio ad honorem regie maiestatis vestra
 ..... nspicitis et munere graciaram. Incuius rei
 ..... presens ut rex Hungariae utimur
 ..... Johannis Baptiste, anno domini millesimo

Semmi sem lenne könnyebb: mint a hiányzó formuláris részt Ulászló király egy másik armalisából kiegészíteni, annál is inkább, mert előttünk

¹ Az oklevél töredékei a Szalóky család levéltárában vannak.

NYOMT. ULLMANN JÓZSEF, BUDAPESTEN.

A SZALÓKI CSALÁD I. ULÁSZLÓ KIRÁLYTÓL KAPOTT CZÍMERE.

egy ehhez teljesen hasonló szövegezésű fekszik, a melyet 1443 január 25-ikén Kulpi Balázs és rokonai kaptak. A neveket pedig beletehetnők Szalóki Péter donációs leveléből, ezek pedig a főadományoson kívül így hangzanak: *Benedictus carnalis, ac filii eiusdem videlicet Gallus, Stephanus, Petrus et Johannes de dicta Gebarthfalua Zalok.*

Igen nevezetes, hogy az armalisból már a harmadik előnevét ismerjük meg Literatus Péternek; Zsigmond király 1435-iki és 1437-iki oklevele *Kebárházainak* nevezte, 1440-iki adománylevel *Szalókinak*, az ugyanakkor tájban kelt armalis pedig *Gebertfalva-Szalókinak*. Ennél kétségtelenebb bizonyíték a három név azonoságára nem képzelhető.

Az oklevél felső sarokdarabján levő czimerkép, a melyet itt rekonstruált másolatban közlünk, erősen meg van kopva, úgy annyira, hogy a ledörzsölődött színek alul helyenkint az eredeti tollal rajzolt vázlat is kikandikál. A czimer valódi gyöngye a magyarországi heraldikai emlékeknek, sőt mondhatjuk a legszebb összes eddig ismert mohácsi vész előtti czimereink között. Zölddel keretelt piros lapra van helyezve, a mely a czimer erőteljes, de egyszerű színeit kitűnően érvényre juttatja. A czimert szabályos csücskös pajzs képezi, melynek fekete mezején nyakára húzott arany koronával ékesített, *megcsonkitott* fehér hattyú látható; a pajzson ezüst tornasisak áll, fekete-fehér takaróval, a melyre sisakdiszül fekete a pajzsalakkal rakott zárt szárny van helyezve.

Akár arányait, akár stilizálását, akár pedig színeinek válogatott voltát nézzük, a czimer mindenkép felül emelkedik a kritikán. Tárgya, a megcsonkitott hattyú, a magyar heraldikában eddig teljesen ismeretlen volt; tudtommal német czimerekben sem fordul elő,¹ csak a franciaíáknál s az angoloknál található, itt is igen ritkán.

A magyar heraldika eddig csak egy csonkitott madarat ismert: a Drugethek merlottóit, csonka kacsáit, a melyekből idővel valóságos rigókat csináltak a járatlan heraldikusok; csak-hogy ezek is idegenből, Olaszországból származ-

¹ Gritzner Handbuch der heraldischen Terminologie (Nürnberg, 1890.) cz. nagy munkájában nincs is megemlítve.

tak át. Annál becsesebb lelete heraldikánknak a Szalókiak czimere, mert magyar töről fakadt hajtás, tanúsága a mi czimerészetünk különleges voltának.

A hattyu a középkori szimbolika szerint a büszkeség s a harciasság jelképe. Mit jelent itt, talán meg volt mondva az armalis szövegében; bizonyosan nem járunk rossz nyomon, ha felteszszük, hogy a nyakára húzott koronának Ulászló király koronázásával s a czimerszerzőnek ezt illető érdemeivel van valamelyes köze.

Megemlítjük még, hogy a Szalókiaké az első hasonmásban kiadott Ulászló-féle czimer. Ulászló király armalisai egyáltalán ritkák. Bárczay csak egyet említ, a Kulpi Balásznak 1443-ban (nála hibásan 1442-ben) adományozottat, a mely az Országos levéltárban őriztetik. Ennek kicsike, s gyarló művészettel festett ábrája az itt bemutatottal össze sem hasonlítható.²

A czimerlevél adományozása után Szalóki Péter eltűnik szemünk elől. Utódait sem ismerjük; úgy lehet, ága benne kihalt.

Te-tvére Benedek otthon töltötte életét, megyei tisztséget viselt; 1436- és 1438-ban mint veszprémmegyei főszolgabíró említették.³ Fiait a Péter nagybátyjuk által szerzett donációkból ismerjük. Közülük Gál 1454-ben egy pörös ügyben delegált bíróként működött.⁴

A négy fiuval megszakad a családja. A Szalóki család levéltárában 1440-től a XVI. századig nagy hézag van, a melyet, tekintve, milyen csekély épen a XV. századból a kiadott oklevelek száma, ez idő szerint betölteni képtelenek vagyunk.

Teljesség okáért még felemlíthetjük, hogy 1483-ban Szalóki Mihály mint szomszéd egy Dabronyban tartott beigtatásnál szerepel,⁴ 1489-ben pedig ugyanitt hasonló minőségben jelen van Szalóki Lampért,⁵ talán az 1427 körül elhunyt Gergely fia.

Adatok híján is lehetséges rámutatni arra a

² A czimer ábráját kicsinyítve de elég hű rajzban közölte a Siebmacher, Wappenbuch des Adels von Ungarn. Supplementband, 56. tábla.

³ Hazai okmtár, IV. k. 306. I. és II. k. 283. l.

⁴ 1454. május 25. Gallus de Zaloky; a vasvári káptalan oklevelében. Magyar Nemzeti Múzeum levéltára, Vég hely gyűjtemény.

⁵ Országos levéltár, Dl. 18,805.

⁶ U. ott, Dl. 19,577.

változásra, a melyen a középkor végén Szalók és a Szalók nemzetség ott maradt része, a Szalókiak keresztül mentek.

Szalók határa évről-évre kisebb lett. A szomszédok nagyrészt hatalmas, gazdag urak voltak: Szécsiek, Hosszutóiak (talán maguk is a Szalók nemzetség hajtásai?) Mezőlaki Zámbók, Debrentei Himfiek, Kinizsi Pál, stb., a kik pénzzel, meg néha erőszakkal is egyre kisebbítik a «Szalók földjét». Fogyott a föld; a mi pedig megmaradt, azt minden ivadék apróbb darabokra osztotta fel. A szűk körben, a melyben a család élt, országos érdemeket nehéz volt szerezni, királyi adományok tehát nem gyarapíthatták a vagyont. Az egykor tehetős urak ivadéka a XV. század végén már nagyrészt csak egy-telkes nemesek. Ezekből s a majdnem kizárólag általuk lakott helységekből alakul ki aztán a XVI. században a magyar föld egyik különlegessége: a *nemes helység*, a locus nobilitaris.

Ez az átalakulás azonban biztosítja a család fenmaradását hosszú időkre. A gyarapodás, az előremenés szinte lehetetlenné van téve; de az az erő, a melyet az összetartás ad, megmenti a családot azoktól a veszedelmektől, melyeknek az egyedül álló, ha jóval gazdagabb volt is, okvetlenül ki volt téve.

Azokból a hatalmas dinasztiaiból, a melyek a középkor végén a Szalókiak szomszédai voltak, egy sincs meg; kihaltak, kivesztek, latifundumaik szerte oszlottak száz meg száz idegen birtokos kezére. De a *nemes község* megállott a legerősebb viharok közepette is; túlélte Mohácsot, túl a török dúlás, a német garázdálkodás rettentő idejét. S a Szalókiak ma is ott élnek, azon a földön, a melyet ősapjuk, a legendás Öcsőb és fia Szalók szerzett, mint élő tanubizonyságai a magyar faj szívós életerejének.

VARJÚ ELEMÉR.

NEMZETSÉGI KUTATÁSOK.

(Második, befejező közlemény.)

7. Ludány nemzetsége.

a) *Bagamér pohárnokmester.*

Keszői Simon szerint a Ludániak nemzetsége Csehországból vándorolt be Magyarországra. Állítását fényesen bizonyítja azon körülmény, hogy ezen, az ország északnyugati szláv vidékén letelepedett nemzetség legtöbb tagja szláv hangzású nevet viselt.

Számos ágai egyikéből származott bizonyos Szobjeszló, kinek Bagamér nevű fia pályáját 1225-ben mint Béla ifjabb király pohárnokmestere kezdi meg.¹ 1228-ban a székelyek főispánja, mely minőségben az uralkodó azon feladatot bízta rá, hogy a gyakori bolgár berohanásokat székelyeinek segítségével szüntesse be; Bagamér egyik összezapás alkalmával a Sándor bolgár herczeg vezérlete alatt álló csapat fogságába került;² meddig maradt fogságban, nem

tudjuk. Csak tiz évvel később, 1238 január 29-ikén találkozunk vele újra, midőn megint királyi pohárnokmester.¹ 1241 február 27-től 1243 április 23-ig Trencsénmegye főispánja és a mellett 1242-ben nyitrai megyei főispán is.² Ez időben a tatárok és más ellenségek elleni harcokban tünt

¹ Fejér, IV. r. I. k. 111, hol helytelenül «Walamir»-nak nevezik.

² Hazai oklevéltár, 9. l. hol «Bogmel»-nek van nevezve; akkori (1242) működése alatt Ludányi Stermer fia Iroszló az ő prístaldusa. Hazai okmtár, VI. k. 40. l., hol «Ladamér»-nak nevezik; Wenzel, VII. k. 134. l. Ki kell emélnem, hogy a nyitrai káptalannak egyik 1297-ben kelt átirata szerint 1241 szeptember 2-ikán IV. Béla uralkodásának tizenhatodik évében Mikolai Bázs lett volna Trencsénmegye főispánja. Wenzel, XI. k. 375. l. észreveszi a hibát és rubrumában az oklevél keltezését 1251-re teszi, a mi teljesen helyes. Egészen eltekintve attól, hogy az oklevél írója az 1251 évszámot könnyebben eltévesztette 1241-gyel mintsem az uralkodás hatodik évét a tizenhatodikkal (mely 1251-nek felel meg) és hogy bizony 1241 szeptember 2-ikán, midőn a tatárok javában dühöngtek, nem igen törődhetek Bázs mesternek adásvevési ügyével: döntő azon körülmény, hogy 1241 és 1243-ban Bagamér a főispán.

¹ Wenzel, XI. k. 184. l. (tévesen: Bogondo) és 186. l. Fejér, III. r. 2. k. 482. l.

² Fejér, IV. r. I. k. 21. l.

ki, szülőit és egyéb rokonait vesztette, és majdnem tatár fogságba került. Már azelőtt is külföldi követségben vett részt, a mennyiben — valószínűleg 1239-ben, midőn IV. Béla leányát, Kunigundát, Boleszló lengyel fejedelemmel összeadták — királyi szolgálatban Lengyelországban működött; a tatárjárás után, Béla 1243-ban azon magyar hadsereg parancsnokává nevezte ki, a mely Béla vejéhez Boleszlóhoz ennek Konrád nevű nagybátyja ellen segítségül ment; mennyire méltónak mutatta magát Bagamér e küldetésre, azt maga Boleszló ismeri el. De Bélának elismerése sem maradt ki, a mennyiben még 1343 december 11-ikén a lengyel határon lévő birtokát és a trencsénmegyei Szucsán-t, 1244 május 23-ikán pedig a trencsénmegyei Pruszkát neki adományozza.¹ 1245 december 12-ikén Zalamegye főispánja,² innen azonban nyomát veszítjük. Halála évét nem ismerjük. 1254 október 24-ikén már nem él; e napon Béla király a trencsényi várhoz tartozó, a várnai (varini) határban fekvő Jesesin nevű földet, melyet Szobjeszló fia Bagamér élte végéig kezében tartott és mely ennek halála után a koronára szállt, Pilis nb. Mihály zólyomi- és Detre szepesi főispánnak adományozza.³

Ebből már most arra lehetne következtetni, hogy Bagamérünk futód hátrahagyása nélkül halt meg, de ez nem áll.

Mindenek előtt kiemelendő, hogy *Ludány nb. Bagamér comes fia Szobjeszló* Ludány, Bajna és Teremes nyitramegyei birtokaiban lévő bizonyos földeket, melyek rokonának, Lőrincz fia József magvaszakadtán reá szálltak, Ludány nb. Vitkó fia Vitkónak 1283 április 8-ikán örökbe vallott⁴ és hogy Szobjeszló fia Bagamér és Vith fia Vith, mindketten Ludány nb. nemesek, ügyüket 1291-ben a nyitrai káptalan előtt kiegyenlítették, a mely alkalommal említést tesznek arról, hogy e Szobjeszló az Ottokár ellen 1278-ban menesztett segélyhad tagja volt.⁵ Ugyan-

¹ Pruszka tulajdonosa: Előd fia Lesták magtalanul halt el, mire Béla a koronára szállt jószágot Csák nb. Máté tárnokmester és pozsonyi főispánnak adta, kitől később más birtokért cserélte el. Wenzel, VII. k. 174. l. Fejér, IV. r. I. k. 343. l.

² Fejér, IV. r. I. k. 388. l.

³ Wenzel, II. k. 346. l.

⁴ Wenzel, IX. k. 362. l.

⁵ Fejér, VI. r. I. k. 174., 175. l.

ezen Bagamér comes fia Szobjeszló egy meg nem nevezett év február 9-ikén Pilis nb. Mika fiai Péter és Bitér és Detre fia Mika ellen pert visel, melyben őt Bertalan nyitrai olvasó kanonok és Chyma fia Jakab nyitrai nemes várjobbágy képviseli és melyben arról van szó, hogy Mika és Detre fiai állítják, miszerint Kyzche más néven Yescesin nevű birtok várnai jószágukhoz tartozik és ennek határában fekszik, minek bebizonyítása vagy tagadására mindkét félnek hátránapot tűztek ki.¹ Miután tudjuk, hogy IV. Béla 1254-ben a jeszesini földet, mely Várna határában feküdt, Mika (=Mihály) és Detre főispánnak adományozta, Péter, Bitér és Mika pedig ezeknek utódai, világos hogy az itt szereplő Szobjeszló csak is Bagamér pohárnokmesternek fia lehetett. Igaz ugyan, hogy akkor még a Ludány nemzetség két más tagjának is volt Bagamér neve, de ezeket azért nem vehetjük Szobjeszló atyjának, mert egyikük: Gáborján fia Bagamér, ki 1274 augusztus 21-ikén merül fel, 1292 január 30-ikán mint Hontmegye főispánja még életben van,² a másik pedig: Indrih fia, 1285-ben még él.³

b) *Comes Gothardus «de Ludan».*

Fejér munkája V. része 2. kötetében 279. l. egy okiratot közöl, melyben a nagyváradi káptalan 1275 december 13-ikán tanusítja, hogy «Comes Gothardus de Ludan» és Hontpázmán nb. Mikó maguk között abban egyeztek meg, hogy a közös birtokukat képező Kyssobenkye folyó vizén lévő malmot szintén közös birtokuknak tekintsék, mely azonban Gothard halála után Mikó kizárólagos tulajdonába megy át. — E «Ludáni» Gothardot annak idején⁴ Ludányi Gotthard minorita szerzetessel azonosnak vettem, de ez — tekintettel a birtokviszonyokra — téves.

Miután a szóban lévő malom a Kyssobenkye folyón van, az ügyről a nagyváradi káptalan tanuskodik. Hontpázmán nb. Mikó az ugcsa-megyei Ujhelyi család őse, a miből világos, hogy a személyeket és a birtokot az ország északkeleti vidékén kell keresnünk; Szabolcsmegyének kis-

¹ Wenzel, V. k. 182. l.

² Hazai okmtár, VI. k. 378. l. Knauz, II. k. 42. l.

³ Hazai okmtár, VI. k. 314. l.

⁴ «A magyar nemzetségek» cz. művem, II. k. 170. l.

várdai felső járásában találjuk *Benk* mellett *Őr-Ladányt*; így tehát bizonyos, hogy a Külső-Benke folyón lévő malom *Ladányi Gotthard comesé* volt és hogy az eredeti okiratban valószínűleg *Ladan* áll.

Ismerjük e *Ladányi Gotthardot* is.

A nagyváradai káptalan 1277-ben tanúságot tesz arról, hogy e *Gotthard*, neje és veje: *Káta* nb. *Panyit* fia *Ábrahám* (a Csáholyiak őse) jelenlétében végrendelezik. Egyetlen egy leánya van, kinek anyja, *Gotthard* neje, *Turul comes* és *Éty* fia *Pál* országbíró *Anna* nevű leányának a leánya, a *Berettyó* mentén fekvő *Rof* és a *Szalacs* melletti *Mihál* nevű birtokot hagyományozza.¹

c) *A családi ág.*

Midőn *Fr(i)edmann* zsidó, a királyi kamaragróf, *IV. Lászlónak* 300 ezüstmárkát kölcsönzött, megkapta érte a nyitrai megyei *Geszte* és *Zsigárd* nevű birtokot azon kikötéssel, hogy azokkal kénye-kedve szerint rendelkezzen. 1280 február 7-ikén el is adta *Zsigárdot* *Ludány nb. Miklós fia Fulkónak*, kinek birtoka részben *Zsigárd* szomszédságában feküdt; *IV. László* 1282-ben helybenhagyta az eladást.² 1283-ban megvesz *Ludány nb. Miklós* fia *Fulko* *Csitári Sándor* fia *Istvántól* egy szolganőt és fiát.³ 1287 márczius 16-ikán pedig (mint *Ludányi Fulko comes*) *Mihály* fia *Mihály kernyei* birtokát.⁴ 1291-ben mint *Családi Fulko* részt vesz az *Elefánti családbeliek* osztozásában⁵ és ugyanazon néven találjuk őt azon *Ludány nb. nemesek* sorában, kik előtt az ugyanazon nb. *Szobjeszló* és *Vitko* egyezkedik.⁶ Ez évben azonban az osztrákok elleni hadjáratban is részt vett; érdemei elismerésül *III. Andrástól* ugyanazon évi november 2-ikán *zsigárdi birtokára* vonatkozó megerősítést kapott; az illető oklevélben *Miklós* fia nemes *Ludányi Fulko* néven szerepel.⁷ Halála idejét nem ismerjük.

¹ Fejér, V. r. II. k. 417. l.; de V. r. I. k. 73. l. ugyanezt az okmányt szószerint közli, tévesen téve keltét 1270-re. V. ö. V. r. I. k. 48. l., 1270 augusztus 20.

² Hazai okmtár, VIII. k. 205., 221. ll.

³ Fejér, V. r. III. k. 206. l.

⁴ Wenzel, XII. k. 459. l.

⁵ U. ott, 516. l.

⁶ Fejér, VI. r. I. k. 174. l.

⁷ Hazai okmtár, VIII. k. 302. l.

Fia *Miklós* 1335 április 24-ikén merül fel, midőn több más szomszédjával együtt az *Elefántiak* ügyében tanúként szerepel.¹ Ennek özvegye *Margit, Magyar* nb. *Olgyai András* fia *Péter leánya* 1355 november 22-ikén megkapja *Kont Miklós* erdélyi vajdától az atyja után őt illető olgyai birtokokból a leánynegyedet, mely alkalommal egyuttal leányáért, *Kláráért*, *Koppán* nb. *szakállasi Pószár György* fia *János nejeért*, szavatosságot vall; elhalt férje itt *Családi Fulko*.²

8. Miskóczi nemzetsége.

Az Ónodiak.

A Borsodmegyében törzsökös Miskóczi nemzetségből való öreg *Imréről* és fiáról *Jakabról* nevükön kívül mitsem tudunk; *Jakabnak* két fia van: *Péter* és *Pál*, kik 1293-ban *Accinctus* fiától: *Nyéki Miklóstól* az *Ónod* melletti (*Kellemeses* —) *Nyéket* megveszik.³ 1296-ban világosan Miskóczi nb. *Jakab* fiainak neveztetnek, a mikor mindketten az *Ónodi birtokukban* fekvő *Farkaskúria* felét *Mikó* fiainak *Miklós*, *János* és *Lászlónak* atyjuk fivére *Kozma* fiainak: *Péter* és *Benedeknek* örök áron eladják.⁴ 1319-ben pedig arról értesülünk, hogy Borsodmegyében fekvő *simoni földüket* *Miskolcz* nb. *Simon* fia *Jánosnak* a *csécsi határban* a *Sajó* mellett lévő földjeért cserébe adják.⁵

Péter 1323-ban már nem él. Neje *Csebi Konrád* fia *Benedek* leánya, kitől *László* és *Ráda* nevű fiai születtek; ezek 1323-ban birtokaikat nagybátyjukkal, *Pállal* felosztották a mikor még a *Sajó-Petri család* velök rokonságban állt tagjainak gyámsága alatt voltak. Volt Péternek még *Erzsébet* nevű leánya is, ki 1337 május 1-én *Biki Öklelő Mihály* fia *Miklós*nak a neje; e *Miklós* a nevezett évben elismeri, hogy neje nagybátyjának a fia, kire Péternek összes birtokai szálltak, nejének örökösödési igényeit 50 márkával kielégítette;⁶ ebből látjuk

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 156. l.

² U. ott, VI. k. 392., 393. l.

³ Fejér, VIII. r. 6. k. 181. l. E *Miklós* fiai: *György* (1324), *Betlen* (1324—1339), *Dávid* 1339 és *Sándor* 1339 *Egyházasnyék* birtokosai.

⁴ Hazai oklevéltár, 153. l.

⁵ Turul, II. k. 104. l.

⁶ Anjoukori okmtár, III. k. 351. l.

tehát, hogy László és Ráda még 1337 május 1-eje előtt utódok hátrahagyása nélkül halt meg.

Pál, ki 1323-ban már az «Ónodi» nevet viseli, ez évben a détai birtokot Somogyi Miklósnak adja el.¹ Utódai közül csak fia *István* ismeretes, kivel, 1337 május 1-én már találkoztunk. 1343-ban kellemetlen kalandja volt. Midőn január 2-ikán Mohi-ról hazafelé utazott, az országuton bizonyos Egri Mihály megtámadta; már két súlyos sebéből vérzett a mikor megtámadóját úgy megsebesítette, hogy az néhány nap mulva seibe belehalt. Özvegye erre azzal állott elő, hogy őt Ónodi István férje halála után birtokától megfosztotta és mindenféle módon sanyargatja, mire Lajos király január 26-ikán Borsodmegye alispánját az ügy megvizsgálásával megbizta. A február 13-ikán Sajó-Kazán tartott megyegyűlés erre jelentette, hogy István teljesen ártatlan és csak önvédelemből cselekedett;² az ügynek utójátékaul a király a fiutód hátrahagyása nélkül elhalt Egri Miklós felsőónodi birtokát, 1343 márczius 16-ikán *rokonának* Bölcsi Domonkos fia Péternek adományozta. Bölcsi Domonkos pedig 1346 április 5-ikén Egri Mihály özvegyét Klárát, Árkai (Abaujvárm.) Pál fia István leányát és ennek Ilona nevű zsengekoru leányát hozományára nézve kielégítette.

István 1347 szeptember 14-ikén leteszi az esküt, hogy Hidvég és Ónod között bizonyos földterület az övé, mire az országbíró a vitás területet az egri püspökkel szemben neki ítéli.³ 1353 május 7-ikén Somogyi Miklós fiaival Ónodi birtokát osztja fel,⁴ de ez már az utolsó róla szóló hír. 1356 augusztus 3-ikán találjuk, hogy Lajos király Trevisóban kiállított oklevéllel néhai Ónodi István ónodi birtokát, mely István magvaszakadtán a koronára szállt, Szudár (Bölcsi) Péternek és fivéreinek, ki már azelőtt Ónodon sok földet összevásárolt, adományozza.⁵

A Miskóczi nemzetség ezen eddig ismeretlen családjának leszármazása tehát a következő:

¹ Anjoukori okmtár, II. k. 110 l. F. Somogyi Miklós a Bölcsiek (Szudárok) rokona. Fiai András, János és Péter 1353-ban fordulnak elő.

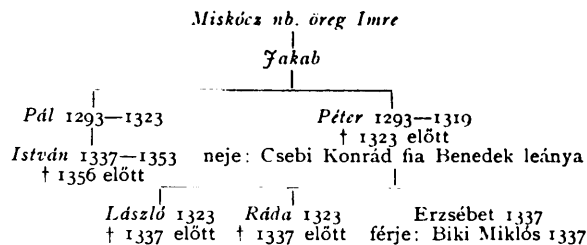
² U. ott, IV. k. 301. l. Az akkor szereplő szolgabíró: Fábian fia István kétségkívül szintén Miskóczi nb. ember.

³ U. ott, V. k. 118. l.

⁴ U. ott, VI. k. 71. l.

⁵ U. ott, 491. l.

Turul. 1901. IV.

9. Szalók nemzetsége.

a) Péter spalatói érsek.

Az 1180-tól 1194-ig ismert Péter spalatói érseket némely író¹ a baranyai Kán nemzetség tagjának mondja. Nézetem szerint ez még nincsen végérvényesen bebizonyítva.

Vizsgálódásom alapjául három okirat szolgál. Az első² csak azt mondja, hogy 1180-ban «*Petrus filius Chitleni*» volt a spalatói érsek. Miután 1214-ben a leleszi apátság népei között Chetelen nevű embert találunk,³ az érsek atyját is Csetlénynek nevezhetjük.

Második okmányom azt mondja, hogy Száty (nem Csák) nb. Pál, ki még II. Gyécsától a tőtői (nem mint az okirat mondja temesi) birtokot kapta, azt egyenes fiutód hiányában, a Baranyamegyében lévő szenttrinitási s az ugyanazon megyében lévő okori (mindenszentekről nevezett) monostornak hagyományozta. 1183-ban felkerlte Péter spalatói érsek, mint a trinitási monostor kegyura és Szalók nb. Baja mint az okori monostor kegyura, III. Bélát, hogy Pál adományozását a nevezett két monostor számára erősítse meg, mit a király meg is tett.⁴

Ez előadás alapján már első pillantásra majdnem ösztönszerűleg arra kellene gondolnunk, hogy nem csak Baja, hanem Péter érsek is a Szalók nemzetség tagja, mert eltekintve attól, hogy mindketten közös ügyben egyidejűleg fáradsanak, szemügyre kell vennünk, hogy az okirat, mely Baja nemzetségét megnevezi, az érseknél, ha ez más nemzetséghez tartozott volna mint Baja, valószínűleg e körülményt nem

¹ Pauler, A magyar nemzet története 1301-ig, I. k. 422. és 649. l. hivatkozással Városov, Schematismus Cl. Colocens. 1889. VII. és következő lapjaira.

² Wenzel, VI. k. 140. l.

³ Fejér, III. r. 1, k. 477. l.

⁴ Wenzel, VI. k. 148. l.

hagyta volna figyelmen kívül és ő nála is kiírta volna a nemzetségi nevet; az egyedüli körülmény, mely e felfogás ellen szól, az, hogy Péter és Baja más-más monostornak a kegyura, de majd meglátjuk, hogy ez nem döntő.

Pál, ki a tőtősi birtokot a két monostornak adományozta s kiről fentebb kimutattuk, hogy nem a Csák-, hanem a Száty nemzetség somogyi ágazatának egyik korai képviselője, igaz, hogy egyenes fiutódot nem hagyott maga után, de családja, azaz legközelebbi rokonai ki nem haltak. Bizonyítja ezt azon körülmény, hogy 1346-ban Száty nb. Szopa Pál fia, a somogymegyei Szentgyörgyi János azzal áll elő, hogy e Pál — ki a «Nagylábu» jelzöt viselte — az ő elődje (prædecessor) s hogy ő ennek alapján Szentegyed, vagy mint Péter adományozása idején nevezték: Töttös-re igényeket támaszt, mire a két monostor kegyura e kérésének eleget téve, a tőtősi birtokot nevezett Jánosnak átengedi.¹

De úgy a Pécs melletti szenttrinitási mint az Okor melletti mindenszentekről nevezett monostornak kegyura Szalók nb. Henrik fia János, ki egyuttal Szalók nb. Kába Demeter fia Miklóst, a társkegyurat is képviseli, — holott pedig 1183-ban Szalók nb. Baja csak az okori monostor kegyura, lévén Péter érsek a trinitásié. Arra a kérdésre, hogy miként szállt át a trinitási kegyuraság a Szalók nemzetségre, nincs egyszerűbb és természetesebb válasz mint az, hogy Péter érsek halála után, mert érsek létére egyenes fiutódai nem lehettek, kegyuri joga legközelebbi nemzetségi rokonaira, tehát Baja-ra vagy ennek fiaira szállt, kik után Balai János és Kába Demeter fia Miklós mint egyenes nemzetségbeli ivadékok mindkét monostor kegyuraságát még 1346-ban kezökben tartják.

Nem szabad azonban a következőt figyelmen kívül hagynunk. — 1313-ban kijelenti a Kán nb. Siklósi Péter, hogy Baranyamegyében az Alma mentén fekvő Szentegyed birtokának egy részét Viszlói Jakabnak átengedi; ugyanezen Péter ellen panaszt emelnek a Győr nb. Óváriak a miatt, hogy Péter és fiai a szenttrinitási monostorukhoz tartozó iváni birtokot el akarják zálogosítani, miért ők, t. i. az Óváriak, kik a nevezett monostor kegyurai, mint az iváni bir-

tokrész tulajdonosai, ez ellen tiltakoznak. Végre találjuk, hogy Siklósi Péter fiai és unokái 1368-ban a baranyamegyei Szenttrinitáson birtokolnak.¹ Ezekon alapszik kétségkívül azon fentebb érintett állítás, hogy Péter spalatói érsek a Kán nemzetségnek tagja, kinek halála után a trinitási monostori kegyuri jog a Kán nemzetségre szállt, melynek későbbi képviselői a Siklósiak.

Csak hogy ez esetben akkor, midőn Nagylábu Pál nemzetségéből való Szopa Pál fia Miklós a szentegyedi vagy mint előbb nevezték a tőtősi birtokból valamit visszakért, erre nemcsak az 1183. évi kegyurak egyikének, Bajának, az örökösei lettek volna a mérvadó beleegyezők, hanem, ha Péter érsek a Kán vagy a Győr nemzetség ivadéka volt, ennek nemzetségbeli örökösei: a Kán nb. Siklósiak vagy a Győr nb. Óváriak is. De mivel mindkét kegyurasági rész csak a Szalók nb. családtagok kezében van, világos, hogy Péter érsek kegyurasága szintén a Szalók nemzetségre szállt, mert ellenkező esetben nem lett volna Balai János jogosítva, hogy a trinitási kegyurak, a Siklósiak, beleegyezése nélkül a szentegyedi vagyis tőtősi birtokkal rendelkezzen.

Mindezekből pedig kitünik, hogy *Csetlény fia Péter, spalatói érsek nem a Kán vagy Győr, hanem a Szalók nemzetség tagja.*

b) Balád utódai.

Balád, a Szalók nemzetség tagja, Mihály és Csekér nevű fiaikat hagyott hátra maga után, kik közül *Csekér* 1232-ben azon zalamegyei nemeselek sorában fordul elő, kik a veszprémi püspök és Atyasz bán közötti birtokperben tanuvallomást tesznek.²

Esetleges utódait nem ismerjük.

Mihály, kit az okirat Szalók nb. Balád fiának nevez, 1232-ben a Somogymegyében lévő Künös-Berény (ma Nagyberény) birtokát a veszprémi káptalannak adja el.³ 1263-ban kijelenti ugyanazon káptalan előtt, hogy fiainak, Eleknek és Pál-

¹ Anjoukori okmtár. I. k. 306. l. III k. 168. l. Zichy-okmtár, III. k. 346. l.

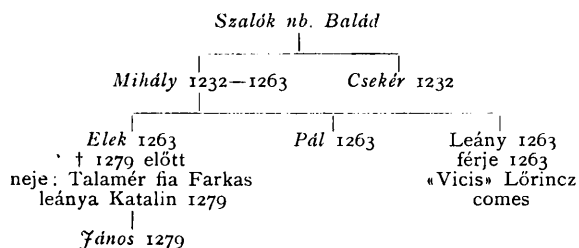
² Wenzel, XI. k. 250. l.

³ Wenzel, VI. k. 510. l. Megjegyzendő, hogy az egyes telkek között előforduló «trilag» Szilágy-nak veendő. — V. ö. Wenzel, V. k. 106. l. IX. k. 299. l.

¹ Anjoukori okmtár, IV. k. 583. l.

nak, beleegyezésével Zalamegyében fekvő Apáti birtokát vejenek, «Vicus» Lőrincz comesnek leánya kezével együtt átengedi; ¹ megjegyzendő, hogy az illető okiratban a határleírás alatt említett Quenisa hibás és «Kanizsa»-nak veendő, Pál-ról mit sem tudunk. Elek életéről szintén nincsenek adataink, de ennek legalább családi viszonyait ismerjük. Özvegye *Katalin*, Talamér, fia Farkas leánya, kijelenti 1279 május 5-ikén, hogy saját valamint *fia János* nevében Torvajai Petres fia Petresnek Somogy megyében levő Ádánd nevű ősi birtokát örökbe vallja; — e birtok pedig Katalinnak Pösze nevű birtokával határos. ² Jánosnak későbbi sorsát nem ismerjük.

A Szalók nemzetség ez ágának tehát következő genealogiáját rajzolhatjuk:

10. Száty nemzetsége.

a) a Száty nevű legrégebb személyek.

Ila jogosítva vagyunk feltételezni, hogy a legrégebb időkben a ritka hangzású és csak elvétve előforduló személynevek csupán egyes nemzetségekben és családokban voltak divók,

¹ Wenzel, VIII. k. 75. l.

² Wenzel, XII. k. 274., 275. ll. Az idézett helyen «Tholemeus» áll, de ez helytelen. Pécz nb. Dénes (a későbbi nádor) Szolnokmegye főispánja 1256 és 1258 között a vas megyei Oszkó-Szent-György helységet tárgyazó ítéletében (Wenzel, XI. k. 295. l.) Kamarcsai Petkó mellett «Tholimer» fia Farkast is említi. IV. Bélának 1265 január 14-én kiállított oklevelében «Tolomerius fia Farkasii» szlavoniai nemest találjuk, (Wenzel, VIII. k. 125. l.) Hogy ez a helyes írás és kiejtés, bizonyítja a zárai közjegyzői levéltár, mely szerint 1289 aug. 1-én néhai *Tolimer* fia, Marino, Zárán bizonyos birtokot vesz (Vjestyuk, II. k. 115. l.). Találjuk továbbá, hogy Tolimerus 1227-ben Komarniczán birtokol (Wenzel, I. k. 234. l.) és hogy Gruba nevű asszony 1271-ben Tolimer özvegye és trauai birtokos (Wenzel, VIII. k. 376. l.). Tholimerius fiai, Nodulk és Horvatin, pedig 1264-ben Gerzenczei birtokosok. (Hazai okmtár, VII. k. 93. l.)

mielőtt az idők folyamán lassan-lassan kezdtek — valószínűleg a házassági összeköttetések révén — más családokban is felmerülni: akkor biztosra vehetjük, hogy azon Száty (=Zach) nevű egyének, kiket a legrégebb időkben ismerünk, a Száty nemzetséghez tartoznak. Ezek pedig a következők:

1. Sorukat Száty nádor nyitja meg 1155-ben, kiről — bár a nádor akkor még nem volt oly jelentékeny tisztviselő mint később és tulajdonképpen csak a szó szorosabb értelmében veendő «comes palatii» vagyis az udvar belső tisztje lehetett — kétségkívül feltehetjük, hogy valamely ősrégi és mindenesetre előkelő nemzetség sarja volt. Benne, úgylátszik, a Száty nemzetség őseit szabad felismernünk.

2. 1131 körül egy a veszprémi káptalanra vonatkozó okiratot *Zacheus* (a Zach név latinizált alakja) irt, a mi kétségkívül *Zacheus* papi voltára mutat. Minthogy a Száty nemzetségnek Veszprém- és Győr megyében voltak birtokai s e két megye egymással határos, bizonyos, hogy e *Zacheus* az 1138-tól 1146-ig ismert győri püspökkel azonos. 1156-ban az Esztergom megyében fekvő Kesző (kétségkívül a mai Bátor-Kesző) *Zacheus* püspök prediumának neveztetik. ¹

3. Midőn (a valószínűleg Gutkeled nb.) Márton comes 1136 körül a Zalamegyében fekvő csatári monostort több birtokkal megajándékozta, kiemeli, hogy a szintén zalamegyei Csernecz (melyet Apa comes a király adományából kapott és melyet Finta fia Finta halála után a király e Mártonnak adott) helységbe a monostort *Zak* comes vezette be. ² A Száty nemzetség birtokviszonyai ez esetben is arra mutatnak, hogy e *Zak* e nemzetség ivadéka volt.

4. 1148 és 1157-ben *Zachit* országnagygyal találkozunk. ³

5. 1180 táján III. Béla nagyjai sorában *Zach* fia *Tamást* találjuk, a nélkül, hogy hivatalát ismernők. Miután 1183-ban Tamás Fejérmegye főispánja és ugyanazon évben egy Tamás a nádor, kiről tudjuk, hogy a fejérmegyei ercsii monostort alapította és Fejérmegye a Száty

¹ Fejér, IX. r. VII. k. 632. l. Knauz, I. k. 107. l.

² Fejér, II. k. 91. l.

³ Fejér, II. k. 130. l. Knauz, I. k. 111. l.

nemzetség fészkeivel, Veszprémmegyével határos, majdnem kézzelfogható, hogy itt is a Száty nemzetség egyik tagjával van dolgunk; Tamás atyja talán az előbbi Zak-kal azonos.

6. Az 1141 és 1162 között szerepelt Nagylábu Pálról már fentebb volt szó.

7. Ezek szerint Veszprémmegyének 1203-ban szereplő főispánja: Zahu¹ szintén a Száty nemzetség tagja.

b) *Botos utódai.*

Midőn II. András palasztinai utjából visszatérve Görögország felé vonult, bizonyos Pózsa nevű magyar ember elejébe ment és előttünk ismeretlen okból görög fogságba került. 1222-ben megkapja ezért jutalmát, a mennyiben András a sopronmegyei Lók és Veperd nevű helységeket, melyeket már korábban Száty nb. Bars fia Miklósnak adományozott, de tőle visszacserélt vala, e Pózsának adja és Kereki Pózsa által azok birtokába statuáltatja.² Midőn ugyanazon Miklós 1223-ban tanusítja, hogy a barsmonostori apát bizonyos rétet kapott a királytól, akkor a tanuk közül Kereki Pózsa mellett fennebbi Pózsánk már mint Baromi Pózsa szerepel.³ 1229-ben Béla ifjabb király hivei között találjuk. Midőn Béla ez évben az atyja által történt adományozásokat felülvizsgálat tárgyává tette és e Pózsának birtokviszonyait szintén szellőzték, ez azzal védekezett, hogy Béla őt Ligvánd, a két Barom, Kis-Lók, Szélesbik, Répcze és Veperd birtokában megerősítette, a mit Béla most el is ismert. Ez okiratban már *Botos fia Pózsa* nevet visel. De Béla nem csak e birtokokban erősítette meg, hanem a Katisz nemzetség azon tagjainak, kik Gertrud királyné meggyilkoltatásában résztvettek, birtokait is még ugyanazon évben neki adományozta; e birtokok a nógrádmegyei Szécsény, Almás, Gécz és Rimócz.⁴ Pózsa kapzsi

¹ Fejér, VI. r. II. k. 362. l.

² Fejér, III r. II. k. 368. l.

³ U. ott, 427. l. Barom szintén sopronmegyei helység. Szükségesnek találok e helyen kiemelni, hogy Fejérnél a tanuk nevei el vannak ferditve és hogy az utolsó: Chunradus March Wardi Filius helyesen: Markvart fia Konrádnak veendő; «Franko de Lucman et Fratres eius Steuen, Orlob, et filii eius» szintén zavaros; itt Locsmándi Frankról és fivérérl Istvánról van szó stb.

⁴ Fejér, III. r. II. k. 194. l. Hazai okmtár, VIII. k. 25. l.

ember lehetett. 1233 előtt azzal állott elő, hogy a barsmonostori apátságának Miskócz nb. Bars comestól adományozott bizonyos birtokok tulajdonképen őt illetik meg, mivel ő azokat Barstól vétel utján szerezte. Bars és a szerzetesek e vételről mitsem akartak tudni; ő azonban András és Béla királyok előtt addig vádaskodott, míg Bars 1233-ban a Pózsától elfoglalt két helységért a monostort kártalanította. Azon körülmény, hogy Bélának e Pózsa számára kiállított adományleveleiben egy másik Pous mint tárnokmester szerepel, hogy az 1233. évi okmányban¹ az országnagyok között szintén e Pous fordul elő mint *közvetítő*.² bizonyítja, hogy Botos fia Pózsa és Pózsa tárnokmester két egymástól megkülönböztetendő személy!

Pózsa halálának évét nem ismerjük; a hatvanas évek kezdetén már csak hasonló nevű fiával találkozunk. Ez *ifjabb Pózsa* a két király között a hatvanasévek kezdetén kitört villongások alatt Béla pártjához szegődött. Midőn a két király között 1262 december 5-ikén újabb egyezkedés jött létre, István kiemeli, hogy tudomása szerint Preussel Henriket és Frankot az azelőtt Pozsonyban kötött egyezés kedvezményeiből kizárta és birtokaikat vissza nem adta; ha azonban Héder nb. Herrand lovászmester s trencsényi főispán és László honti főesperes, kik Béla megbízottjaiként a pozsonyi egyezés létrejöttében működtek közre, megesküszik, hogy nevezetteket ki nem zárta, akkor ezeknek is visszaadja birtokaikat; *Frank vejének, Pózsának* azonban visszaadja összes birtokait minden további nehézség nélkül.³ Miután fennebb láttuk, hogy Locsmándi Frank már 1223-ban Botos fia Baromi Pózsa mellett Sopronmegyében tanuskodik, az 1262-ben szereplő Frank-ban Locsmándi Frankra, Pózsában pedig ifj. Baromi Pózsára ismerünk; az utóbbit pedig az bizonyítja, hogy a 60-as évek kezdetén a Ják nemzetség tagjainak egyik peres ügyében a Ják nb. Keled fogott bírái sorában Frank comes mellett Baromi Pózst,

¹ Wenzel, I. k. 195., 196. l. ez oklevél keltét helytelenül 1223-ra teszi, holott Jakab biboros és pápai követ benne szerepelvén, bizonyos, hogy 1233-ban lett kiállítva.

² A közvetítők: 1. András és Béla királyok, 2. András embere Borsa nb. László, 3. Béla embere (Csák nb.) Pózsa, 4. bíró: e Pózsa fivére Csák nb. Demeter.

³ Knauz, I. k. 477. l.

kit egy ez ügyre vonatkozó másik oklevél *Pózsza fiának* nevez, találjuk.¹ Hogy az a Pózsza, ki a Ják nemzetség más tagjai között már 1259-ben bizonyos osztály ügyben bíraskodik² az atya vagy a fiu, határozottan el nem dönthetjük; a nagyobb valószínűség a mellett szól, hogy ez már a fiu. Midőn Béla király 1263 augusztus 3-ikán a pápát arról értesíti, hogy közte és fia István között a béke helyre állt, hivei sorából többek között Pózsza pálczahordómesterét emeli ki;³ az 1262. évi békeszerződés határozataiból pedig tudjuk, hogy e Pózsza Baromi Pózsával azonos, kit különben 1263 december 17-ikén e néven mint egyszerű birtokost találunk.⁴

1269-ben legelőször nevezik őt nemzetségi nevén. Akkor ugyan tanusítja a veszprémi káptalan, hogy *Zak nb. Pousa fia Pousa* a Bakonyban lévő Bere birtokát ugyanazon nembeli Konrádnak eladta. Pózsának az atyja pedig e birtokot nemzetségbeli rokonaitól vette, kik között volt Miklós nádor és Sopronmegye főispánja is.⁵

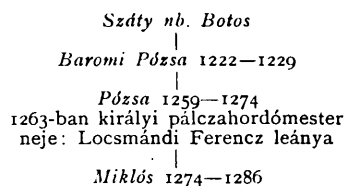
1274 április 27-ikén tanusítja az esztergami káptalan, hogy *Zaak nb. Pousa fia Pousa* comes saját úgy mint zsengekoru *fia Miklós* nevében Nógrádmegyében fekvő szécsényi, géczyi, rimóczi és almási birtokait Katisz nb. Fulko fia Farkasnak Sopronmegyében fekvő Karakó nevű birtokáért cserébe adja;⁶ ez a róla szóló utolsó hir.

Fia *Miklós*, ki zsenge kora miatt 1274-ben nem jelenhetett meg személyesen az esztergami káptalan előtt, csak 1286-ban merül megint fel. Ezen évi április 18-ikán néhai Locsmánda Frank comes fia Frank (=Ferencz), tanusítja hogy a Frankó melletti úgynevezett grófirétet a barsmonostori apátnak adományozza; miután az adománylevelet nem csak saját, hanem *rokonának, néhai Pózsza fia Miklósnak* pecsétjével is erősíti, fényesen be van bizonyítva, hogy Baromi Pózsza 1262-ben tényleg Locsmánda Ferencznek a veje.⁷

Miután Güssingi János 1304-ben Pózsza-Barom

nevű birtokát a karakói vár melletti földekért a Nagymartoniaknak cserébe adja,¹ feltehetjük, hogy Miklós, kinek nyomára különben 1286 óta úgy sem akadunk többé, futódok nélkül halt meg.

A leszármazás a következő:

c) *Felicián ága.*

Midőn Száty nb. Tordas fiai Kozma, András, Mikó, Torda, Erasmus és Baraton nógrádmegyei hartányi birtokukból Verebi Hencz comesnek, ki neje révén arra igényeket támasztott, egy részt 1227-ben átengedtek és ebbe az összes nemzetségbeli szomszédok vagyis a nemzetségnek nógrádmegyei tagjai beleegyeztek, az utóbbiak sorában *Osl fiát, Keszői Vata comest* is találjuk; e Kesző pedig a mai Karancs-Kesző.² E Vatának két fia volt: Jób és Száty—*Jób*, ki a papi pályára lépett, 1236-ban dömösi esperes, 1247-ben bácsi prépost, zágrábi kanonok és a királyi kápolna főnöke. 1252-ben még bácsi prépost, 1251-ben választott székesfejérvári prépost, minek következtében Fejér adata IV. r. II. k. 158. l. gyanus. 1251 november 11-ikén székesfejérvári prépost és a király alkancellárja. 1252 június 15-ikén választott és megerősített pécsi püspök és kir. alkancellár; 1272 június 14-től 1273 márczius 30-ig mint püspök Mosonymegye főispánja; 1278 október hóban kir. kancellár és Baranyamegye főispánja; utoljára mint pécsi püspökre 1279-ben akadunk rá.

A Béla és István királyok között kitört viszályok alatt Jób előbb az ifjabb király pártján állott, minek elismerésül ez neki és fivérének 1263-ban a Korzan vagyis Kartal nb. Úsz hűtlen fiainak kartali, bodonyi, sági s egyéb birtokait adományozza s különösen kiemeli, hogy azokat nem a pécsi püspökségnek, hanem a püspök személyének adja.³ Hűségre azonban nem

¹ Wenzel, X. k. 461., 462 l.

² Wenzel, VII. k. 511. l.

³ Wenzel, III. k. 36. l.

⁴ Wenzel, VIII. k. 53. l.

⁵ Hazai okmtár, IV. k. 46. l.

⁶ Sopronmegyei okmtár, I. k. 39. l.

⁷ U. ott, 52. l.

¹ Fejér, VIII. r. I. k. 172. l.

² Wenzel, VI. k. 445. l.

³ Lásd a «Korzan» nemzetségnél közzétett oklevelét.

tartott sokáig. István már 1265-ben elbeszéli, hogy a hevesmegyei Ágasvárt Jób pécsi püspök hütlensége s vétkes hanyagsága miatt elvesztette s csak nagy nehezen tudta vissza szerezni.

Istvánnak 1263-ban tett megjegyzése, hogy az adományozás nem a püspökséget, hanem Jób személyét illeti, mutatja, hogy Jób családjáról gondoskodott, a mi különben még azon birtokperekéből is kiviláglik, melyeket az Ákos nembeliek ellen egynéhány gömörmegyei birtok miatt vitt.¹

Jób fivére Száty 1244-ben hartyáni ősi birtokrészét Ágoston fia Kiliánnak és Szügyi Miklósnak eladja; e Kilián Száty nb. Gyura fia Lőrincz leányának a férje.² 1263-ban részt vesz azon adományozásban, melyben — mint fentebb láttuk — V. István Jób püspököt részesítette. Halála évét nem ismerjük; 1272 június 14-ikén már csak fiait említik, a nélkül, hogy neveiket ismerjük; későbbi forrásokból azonban tudjuk, hogy azok (ifj.) Jób, Felicián és László,³ így találjuk pl. 1275 decemberében, hogy Jób püspök és unokaöcscse *ifj. Jób*, ki Száty comesnek a fia és ezen *ifj. Jób fivérei* a gömörmegyei Perlász, Süvete, Lubenyik, Rozslosnya és Somkut birtokokban megerősítettnek;⁴ erről az ifjabb Jóbról nem is tudunk egyebet kétségtelen, hogy futódok hátrahagyása nélkül halt meg.

Fivére Felicián 1301 május 18-ikán merül fel, midőn a Katisz nb. Szécsényiek és Drái Tamás között becsőlőként szerepel.⁵ 1308 november 10-ikén Trencsényi Máté szolgálatában többekkel együtt arról tanuskodik, hogy ura Károly királyt elismeri.⁶ 1315 szeptember 14-ikén kijelenti Károly király, hogy többi között Zaah fiának, a hűtlen Felicián birtokait Ratold nb. Domonkos nádornak adja.⁷ Később azonban Feliciánt is Károly király hivei között találjuk. 1327 december 14-ikén arról értesülünk, hogy Száty fia Felicián és fia Felicián, mert (Ákos nb.) Benedek fia László elleni pörök alatt a kitüzött tárgya-

lásnál meg nem jelentek, új határnapot kapnak és hogy nevezett napon Gömörmegyében, Gicze nevű birtokukban tartózkodnak.²

1329 aug. 20-ikán tanusítja az országbiró, hogy Benedek fia Ferencz bizonyos összeg maradékát, melylyel e Feliciánnak tartozott, rövid idő alatt lefizeti. *Ha pedig Felicián e határidő lejártá előtt találna meghalni*, akkor fia Felicián veszi át az ügyet.²

1330 április 17-ikén elkövette ama bizonyos merényletet, melynek részleteit az okiratok ugyan nagy bőbeszédűséggel ecsetelik, de melynek okát egyetlen egyben sem találjuk, úgy hogy erre nézve csak a krónika adatait használhatjuk fel, melyek szerint Felicián leánya *Klára* megbecstelenítése lett volna a szörnyű tett okozója. Felicián és fia a merénylet napján elvesztette életét; leányait Klárát és Erzsébetet (= Sebe = Zsébe), kiknek utóbbija a hontmegyei Palásti Kopaj-nak a neje volt — ugyanazon évben végezték ki.

Tudvalévő dolog, hogy Felicián összes nógrád- és gömörmegyebeli nemzetségi rokonainak birtokait a király elkobozta s másoknak adományozta.³ Így találjuk aztán, hogy *László fia László*, ki Feliciánnak proximusa, consanguinea és consobrinusa volt, szintén összes birtokait vesztette s hogy Károly azokat 1339 december 16-ikán a lengyel származású Maratyoknak adományozta.⁴ E László fia László tehát Feliciánnak legközelebb, tehát nemzetségéből származó ember. A consobrinus alatt a középkori latinság a nagybátyja fiát értvén, arra kellene gondolnunk, hogy öregebb László Jób püspöknek a fivére, de ez nem valószínű, mert V. István 1263-ban csak az egy Szátyot nevezi a püspök fivérének valamint a többi kutfők is csak ezt az egyet ismerik; de tudjuk, hogy ifj. Jóbnak még *fivérei* is voltak és így magától érthető, hogy ezek sorában öregebb László szerepel, a miből következik, hogy ifj. László a szerencsétlen Feliciánnak az unokaöcscse.

¹ V. ö. Hazai okmtár, VII. k. 76. l. Wenzel, XI. k. 516. l.

² Wenzel, XII. k. 683., 684. l.

³ Wenzel, XII. k. 48., 685. l.

⁴ U. ott, 133., 134. l.

⁵ Anjoukori okmtár, I. k. 11. l.

⁶ Acta legat. Card. Gentilis, 114. l.

⁷ Anjoukori okmtár, I. k. 385. l.

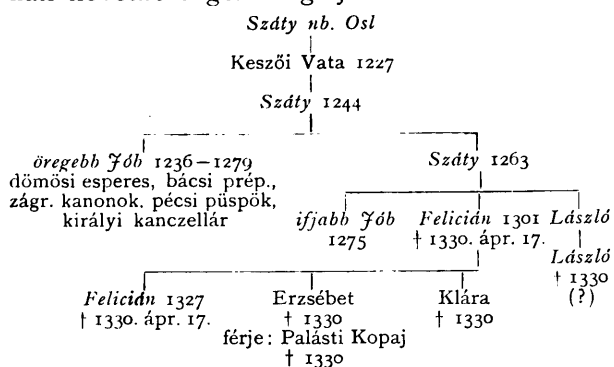
¹ Anjoukori okmtár, II. k. 338. l.

² Zichy okmtár, I. k. 333. l.

³ Károlyi okmtár, I. k. 101., 117. l. Sztárai okmtár, I. k. 85. l. Fejér, VIII r. IV. k. 151. l.

⁴ Anjoukori okmtár, III. k. 620. l.

Mindezekből megkapjuk tehát Felicián ágának következő genealogiáját:

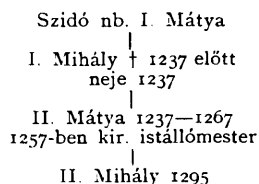
11. Szidó nemzetsége.

Alig ismert nemzetség, melynek, általam újabb időben felfedezett nyomait itt azért összegezem, hogy későbbi kutatásoknak utmutatónak szolgáljanak.

Zydoj nb. Kozma comes fia Achilles, előkelő származású ember (nobilis prosapia) 1237-ben mint az ugyanazon nb. *Mátya fia Mihály comes Mátya* nevű fiának gyámja fiu anyjának hitbéri s hozományi követeléseit kielégítése végett a fiu tulajdonát képező, baranyamegyei turonyi (turuli) birtok felét a pécsi káptalannak eladta.¹

Mátyával csak husz évvel később találkozunk. Midőn Béla király 1257 május 30-ikán egynéhány zágrábmegyei várjobbágy földjeit újra határoltatja, Mátya mestert, istállómesterét bizza meg ez ügygyel;² tíz évvel később királyi emberként működik, midőn Pózsa fia Bodor nádori albiró a baranyamegyei Peterden egynéhány ekealját vesz és a vett földet meghatárolják;³ 1295-ben már nem él és akkor fia *Mihály* a baranyamegyei Nadajcsa mellett birtokos;⁴ Mihály további nyomait nem ismerjük.

E szerint a következő leszármazást állíthatjuk egybe:

¹ Wenzel, VII. k. 47. l.

² Wenzel, XI. k. 439. l.

³ Wenzel, III. k. 172. l.

⁴ Hazai okmtár, VII. k. 240. l.

Volt azonban a nemzetségnek még egy másik ága is.

A budai káptalan tanusítja 1255-ben, hogy *Szidó (Zydoj) nb. Elvin (Hellynus) fia Péter* nővérének férjével, *Aba nb. Kompold* fia Kompolddal, nővérének hozománya és férjéhez hozott készpénze dolgában már hosszabb idő óta perlekedett, most azonban kijelenti, hogy sógorának mindezt elengedte.¹ E Kompoldtól származnak a nánai Kompold és Visontai családok. Elvin leánya tehát 1255 táján halt meg.

12. Turul nemzetsége.

Bizonyos *Turul comes* özvegye *Anna*, Éty fia Pál volt országbiró leánya, a margitszigeti apáczákhöz visszavonulván, 1270 augusztus 20-án a budai káptalan előtt azon birtokokra vonatkozólag, melyeket férjének halála után hitbéri és hozományi követeléseit kapott, következőleg rendelkezett: A tiszamelléki Soltot a margitszigeti zárdának adja; a Berettyó mentén lévő Rof és a Szalacs mellett Nyirben fekvő Mihály nevű jószágot, melyeket IV. Béla idejében kapott, unokájának és férjének: *Káta nb. Panyit* fia *Ábrahámnak* adományozza.² Unokájára vonatkozólag már fentebb mondtuk, hogy *Turul* és *Anna* leánya (Őr-) *Ladányi Gotthard*hoz ment férjhez, hogy *Gotthard* 1277-ben végrendekezett és hogy neje akkor a rofi birtokát leányának és ennek férjének, *Káta nb. Ábrahámnak* (a Csáholyi család ősének) hagyományozta. Hagyott-e *Turul comes* fiörököst is maga után? ezt az idézett oklevelekből ki nem betűzhetjük.

* * *

1313 máj. 8-ikán *Turul nb. I. Örinicz* fia *Gergely* azon békebirák sorában találjuk, kik több biharmegyei birtokos peres ügyében a nagyváradi konvent előtt itélkeznek.³ 1312 július 20-ikán találkozunk vele mint *Nagymihályi Gergely*vel, kinek *Károly* király azon érdeméért, melyeket magának a Csák nb. *Máté* hivei ellen *Kassán* vívott csatában szerzett, *nagymihályi* birtokára

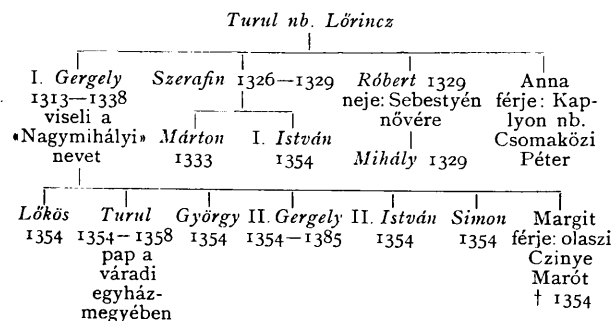
¹ Wenzel, VII. k. 403. l.

² Fejér, V. r. I. k. 83., 85. l.

³ Anjoukori okmtár, I. k. 297. l.

vámjogot adományoz.¹ E Nagymihály megfelel a Biharmegyében még most is létező Ér-Mihályfalvának.² 1326 július 1-én Károly király ez adományozást azzal toldja meg, hogy Gergelynek a biharmegyei Apáti és (Ér-) Tarcsa birtokot adja és kiemeli, hogy összes fivéreit s egyéb nemzetségbeli rokonait, nevezetesen pedig édes fivéreit Szerafin és Robertet ez adományozásból kizárja. 1329 márczius 19-ikén Lőrincz fia Gergely és Szerafinon kívül még a következő birtokosokat találjuk Nagymihályon: *Róbert fiát Mihályt* és *János fiát Jánost*. 1333 december 20-ikán Szerafin fia Nagymihályi *Márton* és Róbert özvegyének fivére Sebestyén azzal van vádolva, hogy Reszegei Sándornak kárt okoztak. Lőrincz fia Gergely 1338 május 28-ikán még él. Leánya *Margit* olasz Czinye Marót tordai főispán neje 1351-ben él. Lőrincznek volt azonban még *Anna* nevű leánya is, a ki a Kaplyon nb. Csomaközi Péterhez ment férjhez. Midőn ennek utódai 1354 márczius 29-én Anna után őket illető örökösödési jogaikat bejelentették, akkor Anna rokonai már a «Széplaki» nevet viselik, és pedig: a) Lőrincz fia Gergely fiai: *Lőkös, Turul, György, Gergely, István és Simon*. b) Szerafin fia *István*. 1358-ban átírja a váradi káptalan Széplaki Turul és fivéreinek számára az 1329. évi határjárás. Turul a papi pályára lépett; II. Gergelyvel még 1385-ben találkozunk.³

Megkapjuk a következő stemma töredékét:

Az eddigiekből tehát láttuk, hogy e nemzetség birtokai Biharmegyében feküdtek és hogy ezek legrégebbe a még most is az érmihályfalvai járásban Szalacs vidékén fekvő Ér-Mi-

hályfalva (az okiratok Nagymihály); találjuk azonkívül, hogy a nemzetség egyik tagja a Turul keresztnevet is viseli.

Ha már most szemügyre vesszük, hogy Turul comes özvegyének birtokai, melyeket hitbéri és hozományi követeléseiért elhalt férjének birtokaiból kapott, szintén Biharmegyében és vidékén feküdtek és hogy Pál országbíró szintén Biharmegyében nagy terjedelmű birtokokkal birt és hogy különösen a *Szalacs melletti Michál a későbbi Nagymihálylyal illetve Ér-Mihályfalvával azonos*, akkor azon majdnem apodiktikus következtetésre kell jutnunk, hogy e Turul comes szintén a Turul nemzetség egyik tagja.

13. Vaja nemzetsége.

E nemzetséget, melynek nevét gyakran elferdítették, csak az ország délnyugati részeiben találjuk. Összefüggő leszármazását nem adhatjuk.

Első ismert képviselője bizonyos *Péter*, kinek fiaiból *Mahar* és *Elek* ismeretes. *Elek*-ről egyetlen egyenes adat szól, a mennyiben a pécsi káptalan 1244-ben tanúsítja, hogy Vya nb. Péter fia Elek valkómegeyebeli Halmos nevű birtokát Miskócz nb. Fila zágrábi prépostnak és fivéreinek Péter és Tamásnak eladta. 1251-ben Elek már nem él.¹

Mahar (kétséggel a Macharias név rövidítése, mert Muchor alakban is elő fordul) Monoszló nb. öregebb Gergely comesnek névleg ismeretlen nővérét vette nőül, kitől *Jakab* nevű fia született. E Jakab már 1231 előtt anyai öröksége ügyében Monoszló nb. Tamás bánnal egyezkedett, a mennyiben Tamástól az örökség megváltása címén tekintélyes pénzüsszeget kapott.²

Maharról és fia Jakabról azután sokáig nem hallunk semmit. Csak a tatárjárás hozza őket megint emlékezetbe, a mennyiben tudjuk, hogy Mahart a tatárok megölték, unokái pedig tatár fogságba kerültek, mire IV. Béla azoknak összes szerzett birtokait, minthogy ezek jogos tulajdonosaik eltünése által a koronára szálltak, Miskócz nb. Fila zágrábi prépostnak és fivéreinek Péter és Tamásnak adományozta.

¹ Sztárai okmtár, I. k. 40. l.

² U. ott, 53. l.

³ Fejér. X. r. III. k. 18. l. Károlyi okmtár, I. k. 82., 128., 221. ll. Sztárai okmtár, I. k. 53., 55. l.

¹ Wenzel, XI. k. 337. l. Fejér, IV. r. II. k. 121. l.

² Wenzel, XI. k. 223. l.

Egyszerre azonban felmerült Jakab fia *Hippolyt*, ki a tatárok fogságából valahogy kiszabadulva, haza jött és távolléte alatt idegen kézbe jutott birtokait visszakövetelte; ebből aztán hosszadalmas perlekedés támadt.

A Miskóczi nembeliek a nekik adományozott jószágok visszaadásáról mit sem akartak hallani és többi között azzal álltak elő, hogy Béla király Mahar birtokait nem is annyira, mert meghalt, hanem inkább azért adományozta el, mert hűtlenséget követett el; végre azonban mégis jónak találták, Hippolyttal valahogy egyezkedni. Első nyomát 1244-ben találjuk, midőn Fila és fivérei egyezséget kötnek, hogy ha Jakab a Muhor fia (a közzétett szöveg így hiányos, mivel ez nem Jakabra, hanem fiára vonatkozik) a tatár fogságából kikerül, a borsodmegyei mályii birtokukban részes leend. Jakab fia ezzel azonban meg nem elégedvén, ügyét a király elé vitte, ki 1244 október 11-ikén kimondta, hogy Jakab fiának az illető birtokokat visszaadja, ez pedig úgy mint nagybátyja Elek, köteles a Szentmárton melletti földet, melyet Mahar bizonyos Ábeltől szerzett, Filának és fivéreinek átengedni; de még 1252 és 1255-ben folyik e miatt a per.¹

Hippolit fiutódok hátrahagyása nélkül halt meg, mire Béla király 1263-ban összes birtokait Csák nb. Péter fia Domonkosnak, az ifj. király pohárnokmesterének és Zemplénmegye főispánjának adományozta,² minek megint hosszadalmas per lett a következménye.

Ipoly azaz Hippolyt ugyan magtalanul halt meg, de voltak még nemzetségbeli rokonai, nevezetesen *Roszbajd fiai Lambert és Balázs*. Mily rokonságban állt Roszbajd Maharhoz? nem tudni, lehet hogy Jakabnak fivére vagy fia volt. Legyen különben bárhogy, annyi bizonyos, hogy Lambert a királyi adományozást megtámadta, a

¹ Fejér, IV. r. I. k. 342. l. Turul, II. k. 102. l. A mi ez Ábelt illeti, tudjuk, hogy fia Etre 1252-ben a Miskóczi nembeliektől többi között a ködmeni birtokot visszakövetelte, állítván, hogy ősi birtoka és hogy rokona: Agnus fia Miklós a tatárjárás előtt ott élt. Alperesek azonban bebizonyították, hogy már Szerafin fia András országbíró 1241 előtt Agnus fia Miklós ellen e birtokot Fila és fivéreinek ítélte. Agnus leánya Zsófia, Rotond nb. Máté özvegye saját úgy mint fiai Csépán és Mikó nevében 1255-ben Kódmenre igényeket emel, melyeket + Fila fivérei 10 márkával kielégítenek.

² Fejér, IV. r. III. k. 138., 139. l.

Turul. 1901. IV.

mennyiben azzal állt elő, hogy az elidegenített jószágok között olyanok is vannak, melyeket Mahar nem vásárolt és melyek a nemzetség egyik tagjának vagy ágának kihalta után mint ősi jószágok a nemzetségnek életben lévő más tagjaira szállnak. 1267 Máté napján létre is jött közte és Domonkos valamint ennek fivérei: Simon comes, Mihály és Bárs comes között oly értelmű egyezkedés, hogy Lambert a valkómegyei Tolmány, Darócz, Lanka, Patrim és Szekcse birtokokat, Domonkos pedig Ujlakot, melyet Mahar vétel útján szerzett, megkapja. Lambert fivére Balázs szintén bele egyezett e szerződésbe. 1268 február 14-ikén véglegesen megerősítették az egyezkedést.¹

Lambert úgy látszik élte végéig háborgatás nélkül élvezte e birtokokat; fiai azonban már perlekedtek miattuk. Három fia volt: II. Roszbajd, Péter és Márk.

Márk nyugtalan ember lehetett. 1295 augusztus 9-ikén berontott Szalók fia Jánosnak Valkómegyében lévő karatnai birtokába, hol 60 márkányi kárt okozott. Ezért tizenegyszer elmarasztalták, a nélkül, hogy a birói ítéleteknek eleget tett volna; fivére Roszbajd szintén belekeveredett a bajba, a mennyiben a közte és fivérei közt történt osztálynál, saját és Márk birtokviszonyaira nézve hamis adatok által a bírakat tévutra vezette. Karatnán szintén garázdálkodott és a birósági rendeleteknek ellenszegült. Mind ennek az lett a vége, hogy 1300-ban mindkét fivért tolmányi és lankai birtokuk elvesztésére ítélték el.²

1300-ban *Péter* Roszbajddal együtt arról tesz panaszt, hogy Demeter Valkómegye főispánja³ tolmányi birtokukon november 6-ikán garázdálkodott.⁴ E Pétertől származik a csömöri Zay család.

Ezeken kívül ismerünk azonban még más Vajanembelieket is.

V. István 1266-ban *Woya nb. Márton és Gyermán vagy Gyármán*-nak a temesi várhoz tartozó Ormán-t adományozza.⁵ Fejér, ki ezt

¹ Hazai okmtár, VI. 151. l. Wenzel, VIII. k. 181. l.

² Wenzel, X. k. 372., 373., 382., 410. l.

³ Kétségkívül azon Szentemágócs nb. Demeter, ki 1300-ban Tolmány tőszomszédja volt.

⁴ Wenzel, X. k. 375., 401. l.

⁵ Századok, 1889. évf. A történelmi társulat kirándulása, 92. old.

VII. r. IV. k. 130. l. szintén közli, a személyneveket elferdíti; szerinte «Wappa nb. János fia Márton és Hurcdyus fia Hermann» a temesi várhoz tartozó Uzar folyó melletti Urmánt kapja. A Wappa ugyanazon ferdtítés, mint a VII. r. III. k. 60. lapján a «Loya».

Ormán adományozásáról a «Temesi okmánytár» mitsem tud; 1352-ben találjuk,¹ hogy Lajos király Pogány Péter fiainak, Pál, Mihály és Péternek a temesmegyei Urman-t adományozza.

Gyermán vagy Gyármán-ról² egyebet nem tudunk. Mártont sem említik többé az okiratok; de nem szenvedhet kétséget, hogy *Mortun fia: Tolmányi Dénes*, kit az alországbiró 1299-ben Roszbajd «frater patruelis»-ának nevez és kinek *Tolmányi Péter* 1300-ban a fivére, szintén Vaja nembelinek tekintendő.³

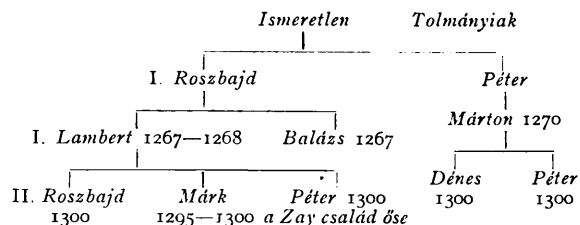
Hogy ezek az 1266-ban szereplő Mártonnak a fiai, nem valószínűtlen ugyan, de nincs is bizonyítva. 1270-ben tanúsítja a bácsi káptalan, hogy a valkómezeibeli *Sacmar* (= Szatmár) comes saját úgy mint *Merk* nevű fivére nevében (ez mindenesetre sajtóhiba Márk helyett; tolmányi birtokából másfél ekealját *a vele egy és ugyanazon nemzetségből származó Péter fia Márton*-nak elad, mely eladásba szomszédai: Enej (= Aenas) fiai Ellős, Lőrincz, Feldrik és Fülöp beleegyeznek.⁴ Miután az illető okmány eredetije a Zay család levéltárában van és a közös nemzetségbeli rokonság csak a két szerződő félre vonatkozik, úgy látszik hogy itt is Vaja nembeliekkel van dolgunk és hogy tekintettel arra, hogy Mortun fiai Dénes és Péter 1300-ban a «Tolmányi» nevet viselik, az 1270. évi Márton e Mortunnal azonos. Így megkapnók talán a következő stemmát:

¹ Fejér, IX. r. VI. k. 57. l.

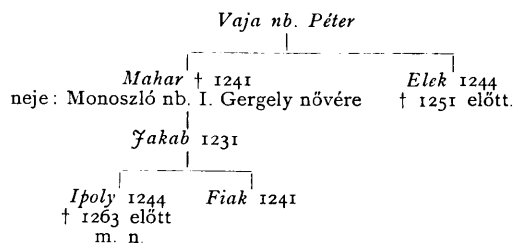
² «Gyármán» kétségkívül a helyesebb olvasás és kiejtés; 1283-ban találjuk pl. (Wenzel, IX. k. 350. l.), hogy Adorján fia, a szlavóniai Száty (Zaheus) a királyhoz hű Germán comes és fivéreinek várát megtámadta; 1291-ben pedig megjutalmazza III. András (valószínűleg ugyanazon) Gyarmanus comest, a mennyiben a Zágrábmegyében fekvő Csehi-t neki adja. Nem lappang-e e Gyármán alatt Vaja nb. Germánunk? v. ö. Hazai okmtár, VIII. k. 305. l.

³ Wenzel, X. k. 382., 410. l.

⁴ Wenzel, VIII. k. 318. l. v. ö. X. k. 387. l. hol Enej fiai még 1300-ban Tolmány szomszédjai.

Az itt ismeretlen közös ős Maharnak a közeli rokona, valószínűleg a fivére. Mahar genealogiája pedig a következő:

14. Zágráb és Korpás nemzetsége.

Gömörmezyében felmerülő nemzetség, melynek őse tulajdonképen bizonyos *Korpás*, a kinek Zágráb Mancsa és Lőrincz nevű fiai maradtak. Zágráb neve rászállt azután Korpáséval együtt az özszevont nemzetségi névre.

A három fivér 1232-ben merül fel, és akkor arról értesülünk, hogy András király nekik Katisz nb. Illés comes (a Salgó-Tarjániak őse) ellenében a Sajó-Keszi birtokot odaitéli.¹ Azután jó ideig mit sem hallunk felőlük. 1243 június 5-ikén olvassuk, hogy *Zabrag*, a gömöri vár nemes jobbágya, a gömörmezyei *Málé* tulajdonosa.² 1244-ben pedig találjuk, hogy Ákos nb. Fülöpp gömöri főispán bírótársai sorában *Zabragy*, *Mancha* és *Lőrincz* gömöri nemesek szerepelnek.³ Egyikök nevére megjegyzendő, hogy 1232-ben «Mentha», 1244-ben «Mancha»-nak nevezik. Mentha nevet nem ismerünk, de Mancha vagy Monch előfordul, úgy hogy a Mancha kétségkívül a helyes.

Zágrábnak, ki még 1245-ben a gömörmezyei Kövi-n is birtokos,⁴ — egy Máté nevű fia s

¹ Anjoukori okmtár, V. k. 83. l.

² Fejér, IV. r. I. k. 291. l.

³ Hazai okmtár, VIII. k. 44. l.

⁴ Wenzel, VII. k. 194. l. Az okiratban az «a Zagrabium» után kérdőjel van, mert Wenzel ezt helynévnek vette; ily nevű helység pedig nincs Gömörmezyében, a horvátországi Zágrábbal pedig nem azonosíthatta.

egy leánya volt; ez utóbbi a nógrádmegyebeli Losonczon birtokos Parvas fia Sándorhoz ment férjhez. 1269 november 6-ikán kijelenti e Sándor, hogy Zágráb fia Máté Zágráb özvegyének és leányának, ki az ő felesége, hitbéri és leánynegyedi követeléseit kielégítette; Sándornak akkor már András nevű fia is volt.¹ E Sándor elad 1283-ban egynéhány témai földeket a Pilis nb. Detre és Mikó fiainak; utoljára 1288-ban akadunk rá; fia András 1299-ben a «Témai» nevet viseli.²

Zágráb fia Máténak — kiről mit sem tudunk — fennebbi Mátén kívül még *Bars*, *Miklós* és *Szak* nevű fiai maradtak, kik 1282-ben a gömörme gyei Recske, Kesző, Haripán, Lócz és Apáti birtokokat maguk között úgy osztják fel, hogy Máté Recskének egy részét, Szak a másik részt Keszővel és Haripánnal, Bars pedig Lóczot és Apátit kapja.³

1287-ben már csak Máté, Bars és Szak élnek és ez a róluk szóló utolsó hír.⁴ Utódaikat nem ismerjük, ha csak Máté fia *Málei Benedek*, ki 1340 november 19-ikén királyi emberként szerepel (Anjoukori okmtár, IV. k. 57. l.) nem e Máténak a fia. 1321-ben előadja Máléi Miklós hogy ő *Fürri Máté özvegyének* Haripán, Kesző, Recske és Apáti után járó hitbéri és hozományi igényeit kielégítette, a miből arra lehetne következtetni, hogy Zágráb unokájának özvegyével van dolgunk;⁵ Für helységet azonban nem ismerünk Gömörmegyében. Manch-ról mit sem tudunk.

Lörincznek három fia maradt: Herbert, János és Dancs.

Herbert, ki 1282-ben a «Keszői» nevet használja, kijelenti akkor az egri káptalan előtt, hogy keszői birtokát Máté fiainak Máté, Bars és Szaknak eladja és hogy fivére, *János*, számára, ki jelenleg tatár fogságban van, kezességet vall;⁶ e Jánosról egyebet nem tudunk. Herbertnek *Kozma* nevű fia volt, kiről majd alább szólunk.

Lörincznek harmadik fia *Dancs*, ki 1321-ben

¹ Hazai okmtár, VII. k. 119. l.

² Hazai oklevéltár, 98., 110., 123. l. (rosszul keltezve), 140. l. (hol Téma helyett Thumay áll és a kelet 1275-re teendő; 162., 170. l. Wenzel, V. k. 228. l.

³ Hazai okmtár, VIII. k. 225., 226. l.

⁴ U. ott, 202. l.

⁵ Anjoukori okmtár, V. k. 442. l.

⁶ Hazai okmtár, VII. k. 202. l.

merül fel, 1329 október 6-ikán «Máléi» néven nádori, 1337 december 31-ikén pedig királyi ember.¹ Mindketten, tudniillik Kozma és Dancs nagy birtokperben szerepelnek, melynek egyes mozzanatai a nemzetségi kötelék bitorlására világító fényt vetnek.

Pál országbíró már 1350 november 1-én Máléi János fiai Czinege Miklós és György, továbbá Máléi és Haripáni (Herbert fia) Kozma között bíraskodott, midőn arról volt szó, hogy ezek Dancs fia Domonkosnak Recskén, Keszőn és Haripánon történendő beiktatását ellenezték; az országbíró akkor meghagyta az ellenzőknek, hogy a nevezett birtokokra vonatkozó tulajdonjogukat mutassák ki. Czinege Miklós és György erre a következő három okmányt mutatta be:

1. Druget Vilmos szepesi és abaujvári főispán tanusítja, hogy *Zágráb nb. Herbert fia Kozma az ugyanazon nb. Izsák fia János* ellen Gömörmegyének Gömörben 1328 márczius 7-ikén tartott közgyűlésen Felső- és Alsóharipán, Kesző, Recske és Apáti-ban lévő birtokainak vesztésére lett elítélve s hogy akkor Máléi János fia: Czinege Miklós kijelentette, hogy ő Izsák fia János szabad akaratából e birtokokat (Loránd fia Miklós fia) Kátai Dezső fiaitól, ki azokat erőszakkal elfoglalta vala, visszaszerezte, a mit a szepesi káptalannak 1321. évi oklevelével be is bizonyított. Ez oklevél azt mondja, hogy Miklós és János akként egyezkedett, hogy a nevezett birtokok visszaszerzése után azokat mint *közös nemzetségbelieket* maguk között felosztják; csakhogy Miklós maga volt az, ki azokat Dezső mester fiaitól visszanyerte, azokból Fürri Máté özvegyének hitbéri s hozományi követeléseit kifizette s Haripán egy részét, mely Gál fiainál zálogban volt, kiváltotta. Ennek alapján 1328-ban kimondta a főispán, hogy Miklós és János a birtokok tulajdonosai, Kozma része pedig a perköltségek fejében egyelőre a főispán kezében marad. Czinege Miklós és György azzal álltak még elő, hogy *ők Domonkos atyjával Dancscsal és Herbert fia Kozmával ugyanazon nemzetségből, a Zágráb nemzetségből valók*, a miért is annak idején Domonkosnak beiktatása ellen felszólaltak.

Dancs fia Domonkos erre a következő okmányait mutatta be:

¹ Anjoukori okmtár, II. k. 437. l. III. k. 441. l.

2. Az egrri káptalan tanusítja 1343-ban, hogy Máléi Dancs fia Domonkos képviselőjében ennek rokona László fia Péter fia Péter az ellen tiltakozik, hogy Máléi Izsák fiai György és Pál és e György fia Miklós saját és Dancs birtokait Haripán, Szentdemeter, Kesző, Kövecses és másokat Máléi Czinege Miklós és György fivérének akarják átadni, miért is Domonkos, ki Czinege Miklósnak és fivérének mivel sem adósa, tiltakozik.

3. 1346-ban tiltakozik Domonkos az ellen, hogy az ő nemzetségéhez tartozó Izsák fiai György és Pál haripáni, keszői, recskei és apátii birtokukat Czinege Miklós és Györgyre átruházzák.

4. 1351-ben tiltakozik Domonkos az ellen, hogy Herbert fia Kozma birtokait a Czinegéknek eladja.

5. 1347-ben előadja Dancs fia Domonkos Gömörmegye alispánja és szolgabirái előtt, hogy ő Zágráb és Korpás nemzetségéből való ember és hogy ennek alapján Recske birtoknak egy része őt illeti, holott Máléi Czinege Miklósnak és Miklós fia: Telekesi Jánosnak e birtokhoz semmi köze, miért is az ellen tiltakozik, hogy ezek a birtokot maguk között felosztják.

6. 1347-ben felhívja a király az egrri káptalan és a jászói konventet, hogy Dancs fia Domonkosnak azon állítását, hogy ő és ősei Zágráb és Korpás nemzetségéből valók, megvizsgálják, mire mindketten jelentik, hogy Dancs fia Máléi Domonkos igazat mondott.

7. 1347-ben kijelenti a király, hogy Kátai Miklós fia János állítja, miszerint Czinege Miklós, ki magát Zágráb és Korpás nembelinek vallja, nem e nemzetség ivadéka, a miért is felhívja a megyét, hogy ez ügy állását vizsgálat tárgyává tegye, mire az ugyanazon évi február 26-ikán Gömörön tartott megyei közgyűlés egyhangulag oda nyilatkozott: hogy *Czinege Miklós nem a Zágráb és Korpás nemzetség ivadéka.*

8. 1350-ben megparancsolja a király, hogy Máléi Dancsnak azon panasa, miszerint a Czinegék az ő keszői, kövecsesi és haripáni birtokát már évek óta jogtalanul elfoglalva tartják, megvizsgáltsák, mire az egrri káptalan a panasz igaz voltát elismeri.

9. 1269-ben (l. f.) elismeri Témai Sándor, hogy Zágráb fia Máté fia Máté Zágráb özvegyének és leányának követeléseit kielégítette.

10. 1275-ben IV. László, Apsa (= Absolon), Hotiszló, Tobol és Györgyök fiait, Máléban lakó gömöri várjobbágyokat a csehek elleni hadjáratban kivivott érdemeik megjutalmazásául, a nemesek sorába emeli.

11. 1282-ben (l. f.) felosztják Zágráb unokái maguk között az örökölt birtokaikat.

Czinege Miklós és György ezek hallatára azt állították, hogy az 1269 és 1282. évi okiratokat Izsák fiai György és Pál a máléi sz. Erzsébet tiszteletére épített templomból lopták el, és hogy ők e miatt már a királynál panaszt emeltek s hogy a tolvajokat a király ítélőszéke elé idézték; 1346-ban pedig úgy egyezkedtek, hogy Izsák fiainak (György, Pál és Gergely pálos-szerzetesnek) megbüntetéséről lemondanak, máléi birtokukat, mely tulajdonképen már az övék, nekik visszaadják, a miért azonban Izsák fiai haripáni, keszői, kövecsesi, apátii és recskei (más néven szuhai) birtokrészeiket a Czinegéknek átengedik; kikötötték egyuttal, hogy ha a Czinegék azon okmányokat, melyeket Izsák fiai tizen-nyolcz évvel azelőtt a máléi templomból loptak, bárhol és bárkinél találják, Izsák fiai kötelesek ezeknek visszaszerzését minden tőlük kitelhető módon lehetővé tenni.

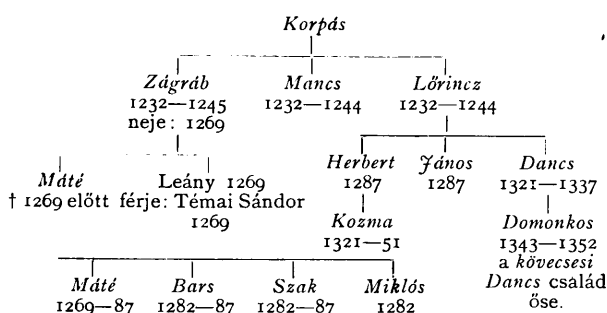
Ez utóbbi ügy megvizsgálásából kitűnt, hogy a nevezett két okmány nem a Czinegék tulajdona volt, nem is az ő birtokaikra vonatkozott, hanem állításuk szerint azokat Herbert fia Kozma adta volna át nekik megőrzés végett, csak hogy később az említett templomból ellopták. Ezzel szemben Kozma azt vallotta, hogy ő ez okmányokat soha másnak az őrizetére nem bízta, hogy mindig atyjának és magának kezén voltak és hogy semmi oka nem lehetett arra, hogy azokat a Czinegék őrizetére bizza, *mivel ezek nem az ő nemzetségének tagjai.* A Czinegék erre nézve, hogy mily jogon tartják Domonkos birtokait elfoglalva s mily módon jutottak az említett okmányok állítólagos birtokába, semmi írásbeli vagy okirati bizonyítékot nem tudván előmutatni, csak szóbelileg védekeztek azzal, hogy ők Domonkosnak nemzetségbeli rokonai és hogy Kozma a birtokokat nekik átengedte.

Az országbiró erre 1351 április 23-ikán ki-mondta, hogy tekintettel arra, miszerint a Czinegék Domonkossal és Kozmával tartott nemzetségi rokonságukat be nem bizonyíthatták,

holott Domonkos és Kozma kétségkívül e nemzetséghez tartoznak és tekintettel arra, hogy Izsák fiait jogtalanul okmánylopással vádolták, őket minden irányban pereszteseknek nyilvánítja. A pör 1352 június 14-ikén végződött be, midőn Izsák fiai és Domonkos a Czinegékkel oly feltétel alatt békültek ki, hogy ha Czinege Miklós II. Andrásnak 1232. évi oklevelét Domonkosnak átadandja, ő Czinege Miklósnak és fiainak (Jakab, István és Jánosnak) Alsó-Haripán és Apáti (másként Szuha) nevű birtokot át fogja engedni.¹

Mindezekből tehát kitűnik, hogy a Zágráb-Korpás nemzetséghez csak a következő Máléi-családbelieket² szabad számítanunk.

15. «Zud» nemzetsége.

A Turul 1898. évf. 145. oldalán Kállay Ubulur az e nemzetségről szóló adatait összegezván, azon eredményre jut, hogy Bik fia Jakab fia nagy Simont V. István 1270-benszadai birtokában megerősítette s hogy Szirmay azon okiratot, melyben talán azt találta, hogy Zochud, a Pelejteiek őse, nagy Simonnak nemzetségbeli rokona, rosszul olvasván Zochudot Zud-nak nézte s így egy nem létezett nemzetség szerzője. Abból pedig, hogy 1252-ben Bogát-Radván nb. Marcell fia Simon Szada birtokosa, azt véli, hogy a «Zud» nemzetség alatt legfeljebb a Bogátradván nembeli Pelejtei, Kisazari, Szadai és Cselei (Öklelő?) családokat lehet érteni.

E kérdés azonban — bár a Zud nemzetség valószínűleg valamely ferdítés szüleménye — még nincsen véglegesen tisztázva.

¹ Anjoukori okmtár, V. k. 439—453. l.

² Izsák fiairól és a Czinegéről lásd a Károlyi okmánytár, I. k. 73—76. lapjain olvasható 1330. évi okiratot.

Annak idején, midőn a nemzetségekről szóló könyvem kiadtam, én is csak Nagy Ivánnak Szirmay alapult adatát ismertem, melynek értelmében «Zud nb. Bik fia Jakab fia Simon» 1270-ben Szada birtokában megerősítették. De Fejér, IX. r. IV. k. 610. l. oly regestát közöl, mely szerint az egri káptalan 1374-ben tanusítja, hogy Bogát-Radván nb. Monaki Sándor fia László fia János és Monaki László fia Mihály Szada birtokról rendelkeznek, melyet *Uz fia Jakab fia: Biki «nagy» Simon* (per Simonem Magnum filium Jacobi filii Vz de Bik) engedett át. A szövegezés igen zavaros lévén, így is lehet érteni, hogy öregebb (mert ez a «magnus»-nak helyes fordítása) Simon még 1374-ben engedte át a birtokot, valószínűbb azonban, hogy itt egy már sokkal korábban történt cessionról van szó s hogy öreg Simon tényleg 1270-ben lett Szadában megerősítve.

Csak hogy e szerint Jakab nem Bik, hanem Usz fia és öregebb Simon a Biki nevet használja.

Szada birtokosairól általánosságban nem mondhatjuk, hogy kivétel nélkül a Bogátradván nemzetség tagjai voltak. A kérdésre vonatkozó adatokat, a mennyire ezt a rendelkezésemre álló anyag engedi, a következőben sorolom fel.

1276-ban Szada birtokosai sorában Rozsd nb. Endre fia Mihályt találjuk, ki még ez évben e birtokot tisztviselőinek: Eszeny és Lukács testvéreknek valamint János és Mihálynak adományozza. Hat évvel később, 1282-ben olvassuk, hogy az új birtokosok szadai jószágukat már gyarapítják, a mennyiben Bogátradván nb. Szadai Jánostól egy ekealját szereznek. Eszeny akkor már nem szerepel, úgy hogy az 1276. évi tisztviselőkből csak Mihály és fivérei János és Lőrincz (ki 1276-ban még nem szerepelt) és rokonuk Lukács szerepelnek; Mihály, ki most már az «Öklelő» melléknevet viseli, «Irotai» néven szerepel és Kékszem-nek a fia.¹ Öklelő Mihály és fivére János jól gazdálkodhatott, mert 1292-ben

¹ Wenzel, IX. k. 156., 344. l., utóbbi helyen az atya neve «Kethzem»-nek van írva; de mivel alig feltételezhető, hogy valakinek «Kétszem» lett volna a neve, valószínűbbnek veszem, hogy ez Kékszem. Az okmányban továbbá «Inacha» áll, de mivel ily nevű helységet északkeleten nem ismerünk, világos hogy csak a borsodmegyei Irota nevű helységről lehet szó.

tanusítja az egri káptalan, hogy mindketten az Őrzsúr nb. Mihály comesnek Borsodmegyében fekvő *Bikk* és *Héjőtő* nevű helységeit 200 márkáért megvették.¹ A vevők most már comesek.

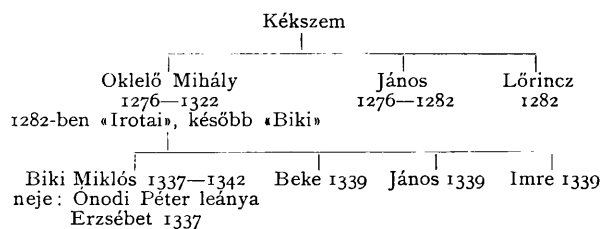
Ebből, azt hiszem, legalább *egy* következik: hogy az Öklelő nevű Mihály és rokonai, kik 1276-ban Rozsd nb. Mihálynak serviensei voltak, nem a Bogátradván nemzetség tagjai. Az pedig hogy a «Zud» nem annyira Zochud (=Szatyod) mint inkább az Vz-nak a ferditése, több mint valószínű.

Öklelő Mihály 1322 április 17-ikén a nádor udvarbirája előtt azon panaszt emeli, hogy János fia István ez évi husvét után Byk nevű birtokában garázdálkodott. 1338 szeptember 15-ikén azonban már arról értesülünk, hogy Öklelő Mi-

¹ Hazai okmtár, VI. k. 394., 395. ll., a hol «Myki» helyett Biki olvasandó.

hály fia Biki Miklós borsodmegyei Csát nevű birtokát Makranczi János fiai Simon és Lászlónak el akarja adni, mi ellen rokona Csáti Póbor János és fiai (István stb.) tiltakoznak. 1339 június 6-ikán Öklelő Mihály fiai: Miklós, Beke, János és Imre. Ezek közül Miklós 1337 május 1-én Ónodi Jakab fia Péter leányának Erzsébetnek a férje; kire utoljára 1342 május 31-ikén akadunk rá.

Megkapjuk tehát a következő stemmatörédeket:

Dr. WERTNER MÓR.

A BELLAJI BELLAVICS CSALÁD.

Kihalt, elfeledett család. Egyik tagja báróságra emelkedett, de még így se tudott maradandó emlékezetet kivívni nevének. A családi hagyomány szerint, a mely hagyományt a bárói diploma is elfogadott, Boszniában volt a család ősi fészke. Miért, miért nem? Vak Béla királyunk idejében ez ősi fészket oda hagyta. A kiköltöző *Gábor* Horvátországban keresett jobb hazát. A volt katonai végvidék ogulini kerületéhez tartozott Bellaj községben telepedett meg, melynek kapuján a családi czimer — állítólag — még a XVIII. század elején is látható volt. Itt éldegéltek a Bellavicsok vagy horvátosan Biellaviczek, kiknek sorából került ki Bosznia egyik püspöke. Itt született *Máté* és fia *István*, a kiknek a kiköltöző *Gábor* törzsszel való vérségi kapcsolatáról a történeti adatok hallgatnak. István fia *Mátyás* megalapította a horvátországi életet. Horvátországban mindinkább a török lett az úr. Bellavics Mátyásnak nem volt kedve meghódolni s a szabad nemesi életet jobbágyi alattvalósággal fölcserélni. Átköltözött tehát Magyarországra s a Batthyány grófok vas-vármegyei mindszei kastélyában vonta meg magát. Az átköltözés idejét csak hozzávetőleg állapíthat-

juk meg. A bárói diploma azt mondja, hogy Rudolf uralkodása alatt történt. Annyi bizonyos, hogy 1589-ben már Magyarországon otthon érezte magát, családot alapított. Két felesége volt, mind a kettő jó magyar nemes családból, a mi mindenesetre azt tanusítja, hogy Bellavics Mátyás nem volt amolyan sehonnai jött-ment, és bizonyára érdemes embernek is kellett lennie, különben Rudolf király — régi nemességének megerősítésével — nem vette volna be a magyar nemesek sorába.

A Batthyány grófi család pártfogását élvezte, a melynek már Horvátországban tehetett szolgálásokat. Egyébként is Magyarországon nem volt teljesen idegen. Egy atyafia: Bellavics *Ferencz* Vas vármegyében élt az ő bejövetelekor, *Ferencz* úr már el is magyarosodott; feleségétől *Győrffy Katalintól* született gyermekei: *Éva* 1616-ban *Zádory István* felesége és *Ferencz* bizonyosan jó magyarok voltak.

De visszatérve Bellavics Mátyáshoz, mint említők, két felesége volt. Az elsőt, szarvaskendi Sibrik Juditot korán, gyermektelenül veszítette el. Második felesége a nádasdi Darabos László és Káldy Erzsébet leánya, Katalin volt. Házasságai

révén több kisebb-nagyobb birtokot szerzett. A szombathelyi káptalanban őrzött 1589—1616 évekbeli bevalló-leveleiből tudjuk, hogy a zalavármegyei Szaban, Josebor, Pacsa, Pakonya, Ong, Bagot, Buberek, Marócz, a vasvármegyei Vasalja, Molnári falvakban voltak birtokrészei, melyeket elzalogosított Szecsődy Ferencznek, Kesereő Istvánnak és sógorának Böythe Istvánnak, a Darabos Krisztina urának.

A bárói diploma és hg. Eszterházy Pál nádor 1699 október 5-ikén kiállított leszármazási bizonyítványa, melyekről alább leszen szó, csak két fáról: *Gáborról* és *Jánosról* emlékezik, a kik Darabos Katalintól születtek. Azonban egy 1631 február 11-ikén kelt oklevélben *László* nevű fia is említettik. Ez oklevél szerint *László* mindszenti (Vasmege) porcióját 125 tallérért elzalogosítja Perneszy Istvánnak s feleségének Bellavics Borbálának. *László* tehát ekkor már nagykoru volt. A bárói diploma és a leszármazási bizonyítvány valószínűleg azért nem emlékeznek róla, mert magtalanul és talán korán hunyt el.

Bellavics Borbála, Perneszy Istvánné, a kivel *László* az imént említett zálogos ügyletet kötötte, édes testvére volt *Lászlónak*, tehát *Mátyásnak* a leánya. De a bárói diploma nemcsak erről a lányról hallgat, hanem még más kettőről is, u. m. *Annáról*, a ki Pászthory Gergelynek és *Krisztináról*, a ki Vajda Pálnak volt a hitvese. *Anna* és *Borbála* 1627-ben már férjes asszonyok. *Annának* Felső- és Alsó-*Lászlón*, *Farádon*, *Sárkányon* (Sopronmege), *Borbálának* *Nádasdon* (Vasmege) volt birtoka; amarról 1652-ben van az utolsó okleveles emlék, emez 1685-ben még élt. *Krisztina* *Morácson* (Vasmege) lakott; róla 1634-en tul nincs adatunk.¹

A leánygyermekkel a vagyonfelosztást illetőleg mostohán bánhatott el az apjuk, mert a midőn 1630-ban vagy 1631-ben meghalt, végrendelete ellen óvást emeltek a vasvári káptalanban. *Mátyás* úr különben is rossz gazda volt; erről adós és zálogoslevelei tanuskodnak. Még halála előtt kevéssel is két házat adott el *Körmenten* 250 frtért örök áron *Ráttkay Menyhértnek*. Nem vette hasznát *Mátyás* annak a köl-

csönös örökösödési szerződésnek sem, a melyet atyafiának,² *Ferencznek* a gyermekeivel *Évával* (*Zádory Istvánnéval*) és *II. Ferenczczel* 1622-ben, akkor kötött, a mikor az utóbb említett *Ferencz*, a ki ifjontan árvaságra jutott, nagykoruvá lett s gyámját *Mátyás* urat a további számadási kötelezettség alól a vasvári káptalanban fölmentette. *Bellavics Éva* és *Ferencz* tulélték *Mátyást* s ez nem ülhetett bele azoknak lesenczetomaji, németfalvi, nagygyörbői (Zalamege) birtokaiba.³

II. Ferencz nem terjesztette tovább családjá fáját. 1628-en tul nincs többé róla emlékezet; hihetőleg ez időtájban meghalt nőtelenül.

Mátyás életben maradt két fia közül lássuk előbb a *Gábor* ágát. *Gábor* önállóságának 1644-ben találjuk első nyomát. Ekkor zálogos bevallást tesz *Vittnyédi Pál* részére. Feleségétől *Lengyel Katalintól* fiu gyermeke nem született. Azt a *Bellavics Miklóst*, a kit 1654-ben s azt a *Bellavics Mihályt*, a ki 1666-ban örök jogon s inscriptio czimén birtokokat szereztek, az idő viszonyok összevetése után nem tarthatjuk az ő fiainak s ezeket a csalárendi táblába — az ez idő szerint rendelkezésünkre álló adatok alapján — nem vagyunk képesek beilleszteni. *Gábornak*, a ki a *Batthyány-családnak* főszolgája volt, csak leányairól van biztos tudomásunk. Ezek: *Katalin* *Sallér Lászlóné*, *Borbála* *Sepsei János*, majd 1695-től *Csapodi István*, végül 1709-ben *Hertelendi Zsigmond* felesége és *Éva* 1682-Hés *Jánosné*, 1695-től pedig *Niczky Pálné*. Nem lehetetlen, hogy az ő lánya volt *Judit* is, a ki egyetlen egyszer fordul elő egy 1687-iki oklevélben mint férjes asszony, de férje nevét nem ösmerjük.

Bellavics Gábor halála 1693-ban következett be. Ez év május 5-ikén, mint özvegy ember, végrendelezik bucsai kuriájáról és ingóságairól. 1694-ben már ellene mond végrendeletének leánya *Kata*, minthogy a hagyatékából őt kizárta s csak is *Borbálát* részesítette belőle. A két leány örökösödési perbe is bonyolódott, a melynek kezdetén *Kata* asszony az atyja után járandó minden jószágát 1695-ben 1200 frtért eladta sógorának, *Niczky Pálnak*. *Borbála* később azzal

¹ Orsz. Itár. Neo reg. act. fasc. 247 No 46. A többi, külön nem specifikált adat a szombathelyi káptalan Itárából való.

² A vérségi kapcsot bajos megállapítani. *B. Éva* és *Ferencz* frater consanguineus-nak nevezik *Mátyást*.

³ Orsz. Itár, N. R. A. 247 : 46.

békéltette meg nővérét, hogy 1709-ben végrendeleti örökösévé tette. De ennek Kata asszony aligha vette hasznát; ez időn túl nevével nem találkozunk többé, ellenben Borbála még 1715-ben is életben volt.

Gábor, miként II. Ferencz, nem terjesztette tovább a családfát. Testvéréről Jánosról csak a bárói diplomából és Eszterházy nádor leszármazási bizonyítványából van tudomásunk. Oklevelekben neve sehol elő nem fordul. Ez mindenestre feltűnő dolog, a mit még feltűnőbbé tesz az a körülmény, hogy az a *Sámuel*, a ki a nádori bizonyítványban és bárói diplomában a Gábor testvérenek Jánosnak a fia gyanánt szerepel, egy időtájban él és szerepel nagybátyjával Gáborral. Ha tehát János és Gábor csakugyan testvérek voltak, a mint azt a hivatkozott két okmány határozottan állítja, akkor tetemes időköz volt kettejük közt, Gábor jóval fiatalabb kellett hogy legyen Jánosnál, a kinek Pásztory Évától — a Pásztory Zsigmond és Ákosházi Sárkány Katalin lányától — született Sámuel fia 1665-ben már feleséges, holott nagybátyja még legényember s nem is agglegény.

A dolog azonban csak feltűnő, de nem mondhatni, hogy lehetetlen. Hitelt kell adnunk Eszterházy nádor szavainak, annál is inkább, mert ő kétségtelenül jól ismerte a családi viszonyokat, hiszen maga mondja, hogy a korán árvaságra jutott Sámuel az ő udvarában nevelkedett föl. Eszterházyék viselték gondját, ők adták a katonai pályára. Mint gyermek ifju a hires-neves gr. Zrinyi Miklós (famosissimus Hungariæ heros) fegyverhordozója kezdte az életet. Azután gr. Ladron Miklós horvát ezredében harczolt a francziák ellen. Mint első osztályu (primarius) kapitány részt vett Turine francia marsall megölésében s a Goldscheiren melletti véres ütközetben.

A francia hadjárat végeztével a tapasztalt vitéz katona idehaza talált hivatásának megfelelő alkalmazást. Fülek, Osgyán és Ajnácskő várak alkaptányja lett 1679-ben Koháry István főkapitányága alatt.³ Mint ilyennek elég alkalma nyílt Tököly rebellesei ellen bátorságát kimutogatni. Fülek 1672. évi ostroma és bevétele főjebbvalóját Koháryt fogságba juttatta, reá ma-

gára pedig a földi végzetet mérte. Az osztrák uralkodóház iránti hűséget hősi halállal pecsételte meg. Özvegye *Fejérpataky Anna Mária* és egy fiacskája: *Gábor* siratták gyámolójuk, mindenük korai kidöltét.⁴

Fejérpataky Anna Mária, Fejérpataky Ráfaelnek a királyi titkos pecsét őrének és batelemovi és csisovi Csisovszky Zsuzsánnának volt a lánya. 1665 február 20-ikán már felesége Bellavics Sámuelnek. Mint ilyen osztozkodik e napon testvéreivel Fejérpataky Ferenczcel Zsuzsánnával és Lászlóval az atyai hagyatékon, a miből Anna asszonynak Nagy-Szombatban egy házhely, Bazinban egy ház és egy malom fele, Limbachban (Pozsony vármegye) három szőlő, Zukon (Nyitra vármegye) egy szőlő jutott.⁵

Bellavics Sámuel Bazinban élte házassága első éveit. Itt született, itt járta elemi iskoláit egyetlen fiok *Gábor*.⁶ Bazinban laktában szorgalmas gazdának mutatta magát Bellavics Sámuel. 1667-ben 125 frtért zálogba veszi sógorának Fejérpataky Ferencznek «Palavovszki» nevű szöllőjét Limbachon.⁷ 1671-ben pedig ugyanannak limbachi porciójára és fél malmára 2100 magyar frt zálogkölcönt ad. 1670 ben sógornőjének Fejérpataky Zsuzsánnának, a kinek 1668-ig különben gyámja is volt, bazini malomrészét veszi zálogba 100 magyar frtért.⁸ E zálogösszegre 1676-ban Fejérpataky Zsuzsánna, ekkor már Dékány Jánosné, újabb 300 tallért vesz föl s malomrészét 99 esztendőre leköti.⁹

A nyugodalmas polgári élet nem volt inyére Bellavics Sámuelnek; visszakivánczolt a katonai pályára. A király kilátásba helyezte neki az egerszegi főkapitányságot s arra exspectativa gratiat is adott neki, de addig is míg az megürül, a füleki alkaptányyságot bizta rá.¹⁰ Említettük már, hogy Fülek ostrománál befejezte pályafutását.

Az uralkodóház iránt tanusított hűségét azzal

¹ N. R. A. 998 : 39.

² N. R. A. 247 : 16, 17.

³ Bazin város előljáróságának 1727 február 7-ikén kelt bizonyítványa, melyben azonban a születés éve nincs kitüntetve. N. R. A. 412 : 37.

⁴ N. R. A. 247 : 61, 63, 66; 247 : 67.

⁵ N. R. A. 1714 : 35 és 412 : 19.

⁶ N. R. A. 247 : 15, 412 : 23, 1714 : 67.

⁷ N. R. A. 247 : 50.

⁸ N. R. A. 412 : 16.

hálálta meg királya, hogy növendék fiát pártfogásába vette s a nagyszombati nemesi konviktusban neveltette. Erre a pártfogásra bizony szükség is volt. Sámuel úr katonáskodása alatt elhanyagolta gazdasági dolgait s vagyoni helyzete hirtelen halálával a legnagyobb rendetlenségbe jutott, úgy, hogy az özvegy a bazini Eierbach nevű szőlőjét 1687-ben kénytelen volt elcserélni Mathei Sámuel bazini kereskedő értéktelebb szőlőjével, csak azért, mert Mathei még 500 rénes frtot és egy pár pisztolyt adott ráadásul.¹ A pisztolyra és pénzre bizonyosan a Gábor fiúnak volt szüksége, a kit ugyan a polgári életre neveltek, mert Nagy-Szombatban a bölcsészeti és jogi tanulmányokat elvégezvén, ugyanott baccallauratust, Bécsben pedig doktoratust nyert, mégis szakított pályájával s a katonaságra adta magát. Kezdetben (1690) furir, azután gr. Czobor Ádám ezredében adjutans és zászlótartó lett; rövid időn pedig hadnagyságra és szállásmesterségre emelkedett. Gr. Kollonics Ádám oldala mellett hét éven keresztül igen hasznos szolgálatokat tett; gyakran küldözgették kényes ügyekben választófejedelmekhez, főherczegekhez. Azután Keresztély Ágost szász herczeg a későbbi esztergomi érsekprímás csapatában adta igen sokszor jelét bátorságának és katonai leleményességének.

Hadi tényeit, szereplését a nagy szenvedélyességgel folytatott spanyol örökösödési háboruban I. József király bárói diplomája hosszasan, részletesen felsorolja. Mindezt nem akarjuk itten ismételni; csak azt az összbenyomást emeljük ki, hogy Bellavics Gábor valóban jeles katonai tehetség volt. Bátor és eszes, de sohasem kegyetlen. Humánus bánásmódjáért még ellenségei is becsülték. Majncz városa s a trieri választófejedelem arany lánczczal és éremmel ajándékozták meg. János Hugo trieri érsek egy ünnepélyes bizonyítványban dicséri jeles tulajdonságait.² Fülöp anjoui herczeg az aranygyapjas renddel ékesítette. A katonai rangfokozatokban gyorsan emelkedett. Rövidesen őbesterre lett a tábornokká előlépett Gombos Imre ezredének. Főherczegek, választófejedelmek, magas rangú katonák méltatták barátságukra. Hire, neve a

messze külföldön általánosan ismertté lön, arczképét mindenféle mutogatták, verseket, dalokat szereztek róla. A belga szövetség meghívta a szövetséges hadak parancsnokságára. Elfogadta a meghívást, kilépett a császári seregből, melynek 18 esztendeig volt egyik legkiválóbb katonája.

Mint a szövetséges hadak ezredese igen sokat tett a harczképesség fokozására. Ezredét diadalról diadalra vezette. Különösen nagy mester volt a portyázásokban, a gyors mozdulatokban melyekkel az ellenséget kifárasztotta. Egy kicsapás alkalmával 545 közlegényt, 1 őrnagyot, 11 kapitányt, 30 hadnagyot, 25 zászlótartót ejtett foglyul és 800 lovat zsákmányolt. A francia várak főparancsnokának annyi bosszuságot okozott, hogy ezer birodalmi tallér jutalmat tűzött ki fejére.

Bellavics, hogy tekintélye annál nagyobb legyen a szövetséges hadak előtt, szerette volna megszerezni a kamarási méltóságot. E végből 1699 október 5-ikén Eszterházy Pál herczeg nádortól leszármazási bizonyítványt kért és kapott, azonban czélját nem érthette; a király csak arany-sarkantus vitézzé tette.¹ Később azonban magyar bárói rangra emelte. Bellavics maga folyamodott érte s a következő czimert kérte magának adományoztatni: kék pajzs alján szélesen elterülő, gyengén emelkedő, vörös és fehér virágokkal hintett dombon jobbról kardot tartó, nyitott száju, fölemelt farku koronás tigris, balról szintén kardot tartó, nyitott száju, kettős farku oroszlán ágaskodik. Az egymásnak szembe forduló két állat közösen tart egy hat küllejjű barna kereket, mely felett birodalmi almával diszitett, felül vörös, alul fehér sávós herczegi sapka lebeg. A pajzson nyugvó három sisak középsőjén ezüst golyón lebegő haju, koronás istennő áll a ballában, meztelen testét a zöld

¹ N. R. A. 247 : 49 és 998 : 29. A czimerekkel diszitett ősfá két példányban maradt fenn (N. R. A. 247 : 47). Az atyai ágon a következő leszármazás van: Sámuel, szülei János és Pásztory Éva a Pásztory Zsigmond és Sárkány Kata lánya. János szülei: Mátyás és Darabos Kata a Darabos László és Káldy Erzsébet lánya. Mátyás apja István, nagyapja Máté. Az anyai ágon: Fejérpataky Anna Mária, szülei Fejérpataky Rafáel és Csisovszky Zsuzsánna. A Fejérpataky Rafáel szülei: F. György és Kelecsenyi Dóra. A Csisovszky Zsuzsánna szülei: Cs. János és br. Evanczicz Minkwicz Mártha.

¹ N. R. A. 1714 : 75.

² N. R. A. 1617 : 16.

lepel csak itt-ott fedi. A jobb sisakon ezüst, a balon arany szárny terjeszkedik. Foszlányok: ezüst-vörös, arany-fekete.¹

A Bécsben 1709 november 2-ikán kiállított bárói diplomát Bellavics Gábor meg is kapta. Az I. József adományozta czimer némileg eltér attól, a melyet Bellavics kért. Nevezetesen a tigris és az oroszlán egy meztelen törért viaskodnak. Nem három, hanem csak két sisak van. A baloldalnak disze: kiemelkedő, meztelen tört villogtató, vörös nyelvű oroszlán; a jobboldali: fehér (a festményen kék) lepellel gyengén takart, lebegő haju szerencse istennő (Fortuna) áll bal lábán az éggömbön (globus coelestis), jobb kezében tengerszemmel (marino oculo, a rajzban: ezüst háromszögben veres szem) diszitett vörös zászlót lobogtat. Foszlányok: sárga-fekete, fehér-vörös.²

A bárói diplomába csak a Bellavics Gábor neve van beiktatva. Feleségéről nincs emlékezés, pedig már 1702-ben nős volt. Felesége: nemes *Zechner Eleonora Zsófia* volt, a kiről nevén kívül egyebet se tudunk. Házasságukból nem született gyermek.

Gábor ezredes sok dicsőséggel, de kevés anyagi haszonnal vált meg a spanyol örökösödési háboru végével a katonaságtól. Mint aféle katonáembernek semmi érzéke és természete se volt a földi javak megbecsüléséhez. Mint vitéz katonának bizonyosan jó fizetése volt, de ő a mit szerzett, azonnal el is költötte. Mikor a polgári életbe lépett, folytonosan anyagi gondokkal kellett küzdenie. A hivatalos hatalom gyengén jutalmazta érdemeit. Még legtöbb gondoskodással viseltetett iránta a nádor, hg. Eszterházy Pál, gyermekkora óta atyai jóltevője. 1700 augusztus 17-ikén neki adományozta a Tökölyhez pártolt Buday Lázár révkomáromi kuriáját s tartozékát 32 jobbágytelekig, melybe a beiktatást a győri káptalan teljesítette.³ Két év mulva (1702 márczius 22-ikén) újabb adományban részesítette. Riedel György magvaszakadt ingó és ingatlan javait, jelesül Veszprém városában egy házat és majorságot adományozott neki s a beiktatással a veszprémi káptalant bizta meg.⁴

¹ N. R. A. 247 : 51.

² Eredeti. N. R. A. 247 : 52.

³ N. R. A. 412 : 46 és 998 : 30.

⁴ N. R. A. 998 : 32 és 1683 : 45.

Bellavics rendezetlen anyagi viszonya különben már gyermekkorától kezdődik. Atyja hirtelen halála nagy zavarba ejtette családját. Nagybátyja, Fejérpataky László a Gábor gyerek feletti gondnokságot rosszul viselte. Az atyai ingóságok, készpénz, arany-ezüst marha, hadi szerelvények elkallódtak a kezén s Maholányi János királyi személynök és Csemniczky Gáspár nógárdi alispán közbenjárására se tudott róluk beszámolni.¹ A kamara és a hadipénztár is mostohák voltak iránta. A hadipénztár évekig adós maradt őrnagyi fizetésével. A Gombos-ezred nyolcz tisztjének bizonyítványa szerint arra a négy évre, melyet Bellavics az ezredben mint főstrázsamester, töltött 15739 frtot érdemelt ki, de csak 2253 frtot kapott. A kérdőre vont hadipénztár azonban 1717 május 28-ikán kimutatta, hogy a követelés hibás alapon van számítva, mert a hátralék nem 13540 frt, hanem 1466 frt.²

Az atyja zsoldhátraléka miatt is volt követelése Gábornak, melynek kiegyenlítését anyjával együtt többször sürgette, de hasztalanul s mikor Gábor ur 1717-ben egyenesen a felséghez fordult, a hadipénztár azt válaszolta, hogy arról, mintha Bellavics Sámuelnek 1679 márczius 10-ikétől 1682 szeptember 9-ikéig terjedő szolgálataért még 1625 frt járna, nem tud semmit; a kamara pedig azzal ütötte el a dolgot, hogy a követelés már elévült; ha volt valami alapja, előbb kellett volna érvényesíteni.³

Őstől maradt anyai jószágainak visszaszerzése se sikerült, jóllehet sokat fáradozott benne. Már 1700-ban átveszi anyjától és unokatestvérétől Fejérpataky Rebeka Judittól (a ki Fejérpataky Rafáel fiának Ferencznek és Óchay Borbálának volt a lánya, kisleludi Kelkó Istvánnak pedig a felesége) a családi irományokat s a nyitrai káptalanban megbizatást állittat ki a családi vagyon kikeresésére.⁴ Mindjárt nyomban ünnepléses óvást is emel a nádori ítélőmester előtt a bazini piarista atyák ellen, a miért azok a limbachi malmot a Fejérpataky jus ellenére elidegenítették Péterffy János kamarai tanácsosnak.⁵ Azonban a Bellavics Gábor fáradozásának fo-

¹ N. R. A. 247 : 21.

² N. R. A. 247 : 44, 45.

³ N. R. A. 247 : 43, 45.

⁴ N. R. A. 412 : 36.

⁵ Orsz. Itár, Actus solennes 3 : 497.

ganatja nem is lehetett. Apránként kiderült, hogy a keresőben levő vagyont vagy az édes anyja, vagy Fejérpataky Ferencz és felesége idegenítették el olyan törvényes és jogos utonmódon, hogy az adásvételi ügyletek megsemmisítéséről szó se lehetett; úgy, hogy Gábor úr egyéb elégtételt nem vehetett magának, mint annyit, hogy 1712 június 25-ikén Meskó Ádám nádori ítélőmester előtt nyilvánosan tiltakozott anyja és Óchay Borbála ellen, a kik, míg ő 12 éven keresztül a csatatéren ő felsége szolgálatában fáradozott, a Fejérpataky javakat, u. m. a limbachi kuriát, malmot és serházat, a bazini malmot és szőlőket a gr. Pálffyknak eladták az ő megrövidítésével.¹

Ilyen viszonyok közt nem csoda, ha a jó életmódhoz szokott ezredes szerzeményi birtokait se tudta megtartani. Így 1702 június 7-ikén kénytelen volt eladni a francziskánusok kolostora melletti győri házát 3240 frtéért Liptay Ferencz győri kanonoknak. A pénzhez azonban nehezen tudott hozzájutni; Liptay hirtelen meghalt, épen akkor, mikor Bellavics hadban volt s mikor haza került a kanonok hagyatékából csak 1716-ban tudott hozzájutni a még hátralékos 2000 frthoz.²

A rastadti béke (1714) végét vetvén a spanyol örökösödési háborúnak, Bellavics Gábor katonai pályájának is vége szakadt. Haza tért Magyarországra; de itt állandó lakásra nem talált. Bazinban, Limbachon az anyai birtokokból semmije se maradt; szép győri háza is idegen kézre került. A Csalóközre vontta magát, hol Nagymagyaron, hol Olgyán, részbirtokain.

Még a csatamezőn aratta a babérokat, mikor hirét vette, hogy felesége Bécsben meghalt. Talán ez is közre hatott, hogy helyét huzamosan seholy se lelte. Nagymagyar gazdaságát növelendő, az Urbinyi Pál és felesége szomszédos földjét 1000 talléron megvette. De fizetni nem tudott s az eladók 1717-ben visszavették tőle birtokukat.³ A következő évben már Felső Semberben (Hont vármegye) lakott. Ügynökösödésből tengette magát.

¹ Orsz. ltár, Actus solennes 3 : 566. Protec. jurid. judias curiæ pag. 738. N. R. A. 1714 : 74.

² N. R. A. 412 : 8 és 46.

³ N. R. A. 1086 : 25.

A kismartoni inspektorra kinevezett Czetto András helyére kamarai ágenségre pályázott; de a kamara nem találta alkalmasnak, jóllehet fizetés nélkül ajánlkozott. Más egyéb hivatalokra is óhajtozott, mint a m. udv. titkárságra, sőt kir. jogügyigazgatóságra is.

Állását, befolyását mégis gyümölcsöztetni tudta. Már 1698-ban olyan egyességre lépett br. zombori Lippay Ferenczcel, hogy ha ennek Saskő és Kasza várak miatt a fiskussal folyó perét szerencsés dülőre juttatja, 10.000 frt honorariumban részesül.¹

Valami Eisenfurt nevű ember nevében a kismartoni harminczados ház végett folytatott a fiskust zaklató pert. Az özv. Aspermont grófné Rákóczi Juliánna Borbála és Megyery Gábor táblai ülnök közt folyó perben szintén sok bosszuságot okozott a fiskusnak.²

Törekvéseit nem mindig koronázta siker s e feletti haragjában a kamarával összeütközésbe jutott. Haragja nemtelen bosszura tüzelte. A kamarai tanácsosok ellen gyanúsító följelentéseket tett, ágenskedéssel, hivatalos állásuknak saját anyagi hasznukra kihasználásával s ennél fogva a rájuk bízott hivatalos ügyek igazságtalan el látásával vádolván őket.³ Bizonyítani azonban nem tudott, minek következtében följelentései rágalmozás jellegét viselik magukon.

Rátkay Péter Antal tanácsost pl. azzal vádolta, hogy egy sehonnai parasztnak Ferner Ferencz Jakabnak pénzért nemességet szerzett, pedig hát Ferencz gazdag polgári családból való volt s az Ausztriában és Magyarországon üzött nagy kereskedése révén szerzett érdemeiért kapott nemességet. Ezzel a váddal illetlen volt Bellavicsnak előhozakodni, mert holmi portékák ára fejében adása maradt Ferencznek s ez csak per utján tudott követeléséhez hozzá jutni.⁴

Szorult anyagi helyzetére mutatnak a kétségbe esett perek, melyeket folytatott. A családi iratok közt talált egy kötelezvényt, melyet Dvornikovics Miklós udv. lajstromozó és Farkas András győri harminczados adtak volt a Fejérpataky Rafaeltől fölvevett 800 aranyról. Hosszas perleke-

¹ Actus soiennes 3 : 3864.

² N. R. A. 1454 : 8 és nádori ltár, lad. 33 fasc. 8 nro 39.

³ N. R. A. 998 : 40 és 1454 : 8.

⁴ Actus solennes 3 : 3758 és N. R. A. 1454 : 8.

dés után kiderült, hogy a kölcsön már rég ki van fizetve.¹

Anyai nagyatyja iratai közt talált még egy másik adóslevelet is: a gr. Széchy Anna Máriaét; de azt se érvényesíthette, jóllehet a kamarát kérdőre vonta, hogy a Széchy Mária vagyona elkoboztatott-e akkor, mikor férje, Wesselényi Ferencz nádor, megnótáztatott? s ha igen, kinek vagy kiknek a kezén vannak azok a birtokok?²

1718-ban nagy merész tette határozta el magát. Sanyaru helyzetén gazdag házassággal akart segíteni. Hogy mint kérő nagyobb nyomtatékkal léphessen föl, magas állásra szerette volna magát kineveztetni. Az üresedésben levő aradi főispánságot kérte 1718 augusztus 27-ikén a nádortól. Kérését nem rátermettségével indokolta, hanem azzal, hogy nálánál alacsonyabb sorsu köznemesek is viselnek hasonló hivatalt: a csongrádi főispánságot Bertóthy István, a torontálit Jósika, a zarándit Klobusiczky, a bodrogit valami Macskássy, mind megannyi egyszerű nemes (!) ember.³ Rövidesen felvilágosították, hogy a mit kér, nem neki való magas hivatal. Tíz nap mulva már megelégszik udvari tanácsosi czimmel is. Hisz ez olyan kisszerű dolog, pusztá czim, a mely kijár minden ítélőmesternek, czimzetes püspöknek, polgármesternek, sőt alább valóknak is. Ezt a kívánságát a nyitrai püspök: gr. Erdődy László Ádám támogatására végre teljesítették is.⁴

Most már mint báró, ezredes, aranyarsarkanyus vitéz és udv. tanácsos kellő méltósággal jelenhetett meg arája: gr. Gossau Filippina Sarolta kisasszony előtt. 1718 december 8-ikán Bécsben kötötték meg a házassági szerződést több osztrák és cseh főúr jelenlétében. A szerződés értelmében a menyasszony azonnal 2000 frt készpénzt hoz és fizet a vőlegénynek. Az örömapa kötelezi magát, hogy leányát illően részesíti vagyonaából; az anyai vagyon fele része pedig a vőlegényt illeti. Ezzel szemben Bellakovics leköti nagymagyarai, olgyai és böszteleki (?) 12 nemesi és 5 jobbágy telkét 10,000 frtban, a mely ha a 8 perzentet be nem hozná, a hiányzó részt pótolni fogja. A pozsonyi házat teljes fölszereléssel 4000

frtban átadja a menyasszonynak, azonfelül az esküvő után 4000 frtot. 50—60,000 frt kint levő követeléséből, ha behajthatja, 10,000 frtot móríngol feleségének. A további szerzemények közősek.¹

Ezek a szerződésnek anyagi érdekü pontjai. Mindenesetre olyan kikötések — legalább a vőlegény részéről —, melyet könnyebb volt megígérni, mint megtartani. A szomorú kiábrándulás ideje gyorsan bekövetkezett. A menyecske hamarosan tapasztalni volt kénytelen egyebek közt azt, hogy a férje által részére lekötött birtokok a valóságban nem léteznek, a nagy összegü követelések pedig a lehető legingatagabb alapon nyugosznak. A mézesheteket nyomon követte az elválás. Alig nyolcz hónap mulva Bécsbe kellett mennie Bellavicsnak, a válóper dolgában. Ott 1719 augusztus 16-ikán 50 frtot vesz föl gr. Volkra János Ottó veszprémi püspöktől, mint olyan ember, a kit felesége koldusbotra juttatott (propter conthoralem meam ad incitas redactus).

Gossau grófnő nem szerepel többé, mint Bellavics Gábor felesége. Ellenben az 50 frtos kötelezvényt még 1721-ben is ott találták a Volkra hagyatékában, jóllehet annak kiváltására három hónapot kötött ki Bellavics. Megfizetésétől s a további zaklatásoktól csak a püspök káplánjának az a vallomása mentette meg, hogy a püspök halálos ágyán elengedte a tartozást.²

Ettől kezdve lassu tengődés volt az egykori vitéz ezredes élete. Apró-cseprő ügyeket vitt, tyúkprókátoroskodott. A pozsonyi Orsolya és Klarissza apáczák meg-megbizták egyes ügyeik rendezésével. 1724-ben az esztergomi káptalan bizza rá 2000 frtos követelésének behajtását a Franck János örökösein.³

Tehetősebb ismerősei másképp is igyekeztek rajta segíteni. Aranyosmaróthi Paluska György az esztergomi herczegprimás jószágkormányzója Báhony község dézsmáját árendába adta neki. Pálffy nádor fiskális jószággal ajándékozta meg, a minek birtokába azonban nem léphetett, mert holmi «gaz parasztok» ellenmondásukkal megakadályozták benne.⁴

¹ N. R. A. 1743 : 58.

² N. R. A. 247 : 42.

³ Orsz. ltár, nádori iratok, lad 36. fasc. 5 nro 38, 39.

⁴ Nádori iratok, lad 36 fasc. 5. nro. 52., 70.

¹ Eredeti. N. R. A. 247 : 36.

² N. R. A. 247 : 38, 39, 40.

³ N. R. A. 247 : 27, 999 : 57, 59. Actus solennes 3 : 406.

⁴ N. R. A. 999 : 58. Nádori iratok, lad 36. fasc. 7 nro 51.

Élte utolsó éveit a nyitrai püspök kegyelem kenyerezen tengette. Imrhe János Ferencz a püspök titkára 1727 április 5-ikén raptissime arról értesíti a kamarát, hogy Bellavics Gábor a galgóczi várban szélütésben meghalt. Hagyatékában nem találtatott más csak néhány oklevél, melyek leginkább a Fejérpataky család birtokpereire vonatkoznak. Az is kitűnik belőlük, hogy Bellavicsnak Nagy-Magyarország és Olgyán

némi zálogos porciói voltak. Ezt azért jelenti be Imrhe, hogy a denunciálásért járó egyharmad részt a kamarától megkaphassa, mert Bellavicstól magától többször hallotta, hogy vele kihal a családja, nem lévén se fi-, se nő maradóka.¹

Dr. ILLÉSSY JÁNOS.

¹ N. R. A. 1466 : 12.

VEGYES.

Tinódi Sebestyén armálisa.

(Egy szövegrajzzal.)

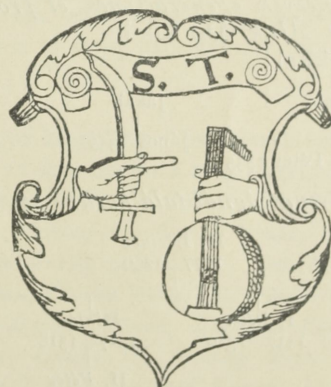
Dr. Szádeczky Lajos a Gálosi Donáth család marosvásárhelyi oklevelei között megtalálta a XVI. század hírneves lantosának, Tinódi Sebestyénnek czimerkerő folyamodványát és czimerlevélét. Felfedezéséről az *Erdélyi Múzeum* ez évi 7. füzetében számolt be s közölte a két nagyérdekű oklevél szövegét.

Miután a szerkesztőségnek az armális kikölcsonzése céljából tett lépései nem vezettek eredményre, csak az *Erdélyi Múzeum* közleménye alapján ismertethetjük meg olvasóinkkal a becses leletet.

A czimerkerő folyamodvány nincs keltezve, de hihetőleg 1552-ben nyújtatott be, miután az armális 1553 augusztus 25-ikén kelt. A szokott rövid fogalmazásban tartalmazza a kérvényező azon esedezését, ajándékozza meg őt Ő felsége nemességgel és czimerrel. Aláírva *Sebastianus Litteratus de Thynod*. A felfedező szerint az egész kérvény Tinódi írása. Hozzá egy czimerrajz van mellékelve (?), «azonos azzal, a mely a Tinódi Cronicája kolozsvári 1554. kiadványa végén látható».

A vándor költő kérésének rövidesen eleget tett I. Ferdinánd király. Úgy lehet, befolyásos pártfogói voltak Bécsben, a kik nem resteltek egy-két jó szót szólani érte s ugyan felmagasztalták a lantos diák művészetét az uralkodó előtt. Erre vallanak a czimerlevél szavai, a melyek szerint Sebestyén «*arte canendi, historiarumque in lingua Hungarica in rhytmos eleganti compositione*» a teremtő Isten kegyelméből korának többi költőit felülmulta, miért is a király őt s általa gyermekeit: Farkast, Sándort, Károlyt, Margitot és Juditot a nemtelen állapotból kiemelve, Magyarország nemesei sorába igtatja. A nemességgel Tinódi megkapta az általa

kért jelképes czimert is, a melyet az oklevél e szavakkal ír le: «*in scuto, dextra parte rubeo sinistra vero ceruleo coloribus distincto, parte rubeo manum ceruleam hominis frameam nudam supra manubrium comprehensam, in cerulea vero parte scuti lutinam sive testudinem crocei coloris; scuto galea militaris diffusis laciniis ac variegatis imposita est, unde manus nudum gladium supra manubrium comprehensam eminet...*» A czimer tehát a *Cronica* 1554-iki kiadásában láthatótól némileg eltér, mivel a Ferdinánd király által

Tinódi czimere az 1554-iki Cronica utolsó lapján.

adományozott czimer: vörössel és kézzel hasított pajzson, a jobb osztályban egy szablyát a markolat fölött tartó kéz, a balban sárga (vagy arany) lant, míg a Cronica fametszetén a pajzs osztatlan, s jobb széléből a leirt módon szablyát tartó, a balból lantot fogó kéz nyúlik ki, felül egy S. T. betűkkel megrakott mondatszalg által kísérve. Az oklevélben a czimer nincs lefestve; helye üresen maradt, bizonyosan azért, mert a szegény poétának nem volt rá költsége, hogy megfizesse a kancellária piktorát. U. R.

Adalékok az Aba nemzetség genealogiájához.

I. A Lőrinczi ág.

Karácsonyi munkájában ez ágat e néven hiába keressük. De megtaláljuk *adácsi* és *atyinai* elnevezés alatt. Pedig e kettő csak egy főágnak elágazása, mint azt jelenleg bebizonyítom.

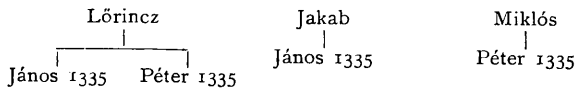
Az *atyinai ág* «messze-messze szakadt az ősi fészektől s még nyoma sincs, mikor s miért távozott?»¹ Hogy mikor szakadt el *teljesen*, pontosan meghatározhatjuk: 1335-ben.

Egy szűkszavú regeszta² Aba nb. Bernát fia Péterfi Miklóssal ismertet meg, ki 1337-ben *Adács* hevesmegyei falu részét 60 garasért eladja Kompolthy Imrének. Ez ágat nevezi Karácsonyi Adácsinak.

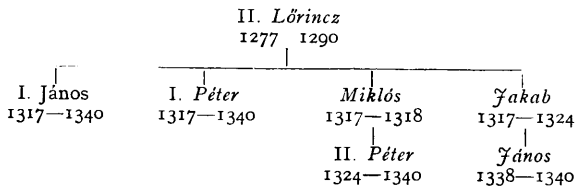
De Adácsról 1335-ben is van szó.³ Péter bácsi prépost előtt Lőrinczy Lőrincz fiai János és Péter, Jakab fia János, Miklós fia Péter nemesek átengedik Zohana (Zohna) és Adach újvármegyei, Leurenchy és Bay, valamint összes többi birtokaikat «in quolibet comitatu ultra Danubium ex parte civitatis Waciensis» *Lőrinczy Peter fiának Miklósnak*, avval a kikötéssel, hogy semmi jussa se legyen azokhoz a birtokokhoz, melyek «ex alia parte Danubii, videlicet ex parte civitatis Strigoniensis» fekszenek.

Lőrinczy Péter fia Miklós nem lehet más, mint Bernát fia Péter fia Miklós, tehát *Aba nb. s többi Lőrinczyek «generaciones et proximi sui»*, tehát szintén *Abák*. De kik?

Ily nevekkell:

csakis az *atyinai ág*nál találkozunk:⁴

S hogy csakugyan ők ezek, mutatja, hogy magoknak az «ex parte civitatis Strigoniensis» fekvő birtokokat tartják meg.

¹ Karácsonyi, Magyar Nemzetségek, I. k. 46. l.

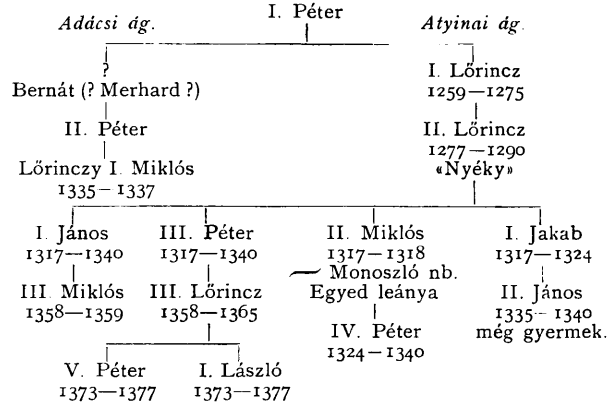
² Századok, 1887. évf. 76. l.

³ Anjoukori Okmtár, III. k. 142. l.

⁴ Karácsonyi, id. h. 5. Jakab fia Jakab, tévesen Jakab fia János helyett. L. Anjoukori okmtár, III. k. 331. l.

A Bernát nevet az Abáknál csak egyszer találjuk. Azért szerintem csakis az eredeti oklevél dönthetné el, vajjon nem-e olvasási hiba Merhart helyett?

A nemzedékrend tehát így alakul:

II. Az Aba nb. Makranczyak.

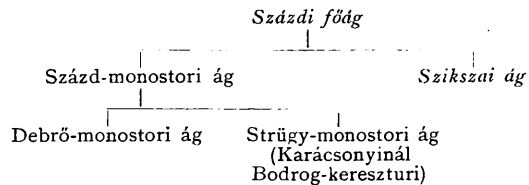
Makrancz abaujmegyei falu a Kanyapta völgyben, hol az Aba nb. Szikszei ág birtokainak egy része feküdt név szerint; Kény, Rest, Buzita, Nagy-Ida.

A Makranczyak: János fiai Simon és László Hevesben is birtokosok voltak: Átányon.

Makrancz említett fekvése, a Hevesben való birtoklás, továbbá azon körülmény, hogy körülbelül egy időben szerepelnek az Aba nb. (Szikszei) János fiai Simon és László és Makranczy János fiai Simon és László, bizonyossá teszik, hogy ezek egy és ugyanazon személyek.

A szikszei ág őse, Marhard, Dadán (Szabolcs-megye) is birtokos volt, mely föld valaha a százi monostor alapítójának tulajdonát képezte. A Makranczyak Százd körül igyekeznek birtokot szerezni: Mező-Csáthón.¹ Ez a tény is igazolja feltevésemet.

Az utóbbi adat a szikszei ágnek a többi Aba-ágakhoz való rokonságát is megállapítja, mit a következő stemmával akarok megvilágítani.

Ifj. KÁLLAY UBUL.

¹ Anjoukori okmtár, III. k. 496. l.

TÁRCZA.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság igazgató-választmánya 1901 november 28-ikán ülést tartott, melyen báró Radvánszky Béla elnöklete alatt. *id. Bánó József* és *Fejérfataky László* másodelnökök, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Borovszky Samu*, *Csánki Dezső*, *id. Dániel Gábor*, *Dezsi Lajos*, *Illéssy János*, *Kammerer Ernő*, *Pettő Béla*, *iff. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József* és *Varjú Elemér* ig.-vál. tagok vettek részt.

Az elnök az ülést megnyitván, *Varjú Elemér* ig.-vál. tag felolvasta «A Szalók nemzetség» című dolgozatot, a mely nyomtatásban a Turul jelen füzetében lát napvilágot.

A folyó ügyek élén a titkár jelentést tett *Meliorisz Béla* lev. tag elhunytáról. Az ig.-választmány a társaság munkás tagjának elvesztése felett jegyzőkönyvileg fejezte ki sajnálkozását.

A titkár bejelentésére az ig.-választmány örömmel vette tudomásul, hogy *Budapest székes főváros könyvtára* 200 koronával az alapítók sorába lépett. Új tagokul megválasztottak 1901-től: *Nemeskúti Rexa Arthur* Budapesten (aj. a titkár), 1902-től *Dőry Ferencz dr.*, országos levéltári fogalmazó Budapesten (aj. Csánki Dezső) és *Fialka Gusztáv dr.*, gyakorlóorvos Budapesten (aj. a titkár).

Az igazgató-választmányban megüresedett helyre az ülést megelőző napon beérkezett és az ülésen felbontott ajánló levélben *id. Szinnyei József* és *Aldásy Antal* ig.-vál. tagok *Kollányi Ferenczet* ajánlották, ki is titkos szavazás útján 12 szavazattal 2 ellenében a társaság ig.-választmányi tagjává megválasztott.

A magyar czimeres emlékek I. füzetéből a Frank lin-társulattól átvétetett 480 teljes és 20 csonka példány. Ebből szétküldetett köteles példányokul 4, a Magyar Tud. Akadémia elnökségének és a történelmi bizottság tagjainak 27, a Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának 1, a társaság igazgató-választmánya tagjainak 47, az alapító- és pártoló tagoknak 131, a szerzőnek 5, a hírlapoknak 12 darab. A fennmaradó példányokból 230 db az elnökség által megállapított és az igazgató-választmány által jóváhagyólag tudomásul veit feltételek mellett Ranschburg Gusztáv könyvkereskedőnek adatott bizományba.

A szeptember 26-iki igazgató-választmányi ülés a Magyar Nemzeti Zsebkönyv II. részének szerkesztésével *Illéssy János* és *iff. Reissig Ede* ig.-vál. tagokat bízván meg, felhívta őket a szerkesztési tervet kidolgozására. Az *iff. Reissig Ede* által bemutatott tervet az ülésen felolvastatván, hosszabb eszmecsere után elhatározottat, hogy az kinyomatva az igazgató-

választmány tagjainak megküldetik és egy legközelebb tartandó rendkívüli ülésen fog tárgyalás alá vétetni.

A pénztárnok jelentést tett a társaság vagyoni állapotáról, mely az ülés napján a következő volt: Bevétel 8333 kor. 79 f., kiadás 6593 kor. 20 f., maradvány 1740 kor. 59 f. Vagyonállás: értékpapirokban 25,000 kor., kötelezvényekben 4400 kor., kötelezvény nélküli alapítványokban 1000 kor., a Magyar Nemzeti Zsebkönyv tartalék-alapja 200 kor., pénztári készlet 1740 kor. 59 f., összesen 32,340 kor. 59 f.

A pénztár és az évi számadások megvizsgálására s az 1902. évi költségvetés előkészítésére az ig.-választmány *id. Szinnyei József* elnöklete alatt *Borovszky Samu* és *Éble Gábor* ig.-vál. tagokat küldte ki.

A napirend ezzel ki levén meritve, az elnök a jegyzőkönyv hitelesítésére *Borovszky Samu* és *id. Szinnyei József* ig.-vál. tagokat kérte fel.

Ezután zárt ülés következett, melyben a titkár bemutatta azon társulati tagok névsorát, a kik öt évnél régebbi idő óta tartoznak tagdíjaikkal. Az igazgató-választmány ezek egy részét törülte a tagok sorából, a többieket a társulati ügyész útján rendelte tartozásaik törlesztésére felszólítani. S ugyanez alkalommal a titkár előterjesztésére elrendelte mindazon tartozások törlesztését, melyek oly társulati tagok után maradtak fent, a kik elhalálozás vagy kilépés folytán már megszűntek a társaság kebelébe tartozni.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság december 13-ikán tartotta meg nagygyűlését, melyen báró Radvánszky Béla elnöklete alatt *id. Bánó József* másodelnök, *Schönherr Gyula* titkár, *Aldásy Antal* jegyző, *Tóth Árpád* pénztárnok, *Barabás Samu*, *Borovszky Samu*, *Csoma József*, *id. Dániel Gábor*, *Illéssy János*, *Karácsonyi János*, *Kollányi Ferencz*, *Makay Dezső*, *Nagy Gyula*, *iff. Reissig Ede*, *Soós Elemér*, *id. Szinnyei József*, *Tagányi Károly*, ig. választmányi tagok, *Daróczy Zoltán*, lev. tag, *Géczy Dezső*, *Gyarmathy Sándor*, báró *Györffy Samu* és *Horváth Sándor* évdíjas tagok, továbbá *özvegy Nagy Ivánné* és *Szon-tágh Antalné* mint az elnökség által meghívott vendégek vettek részt.

Báró Radvánszky Béla elnök a nagygyűlést megnyitván, *Karácsonyi János* ig. vál. tag felolvasta emlékbeszédét néhai *Nagy Iván* társulati másodelnök felett.

Az emlékbeszéd a Turulban fog megjelenni.

Ezután *Schönherr Gyula* titkár tett jelentést a társaság 1901. évi működéséről, mely egész terjedelmében a Turul jelen füzetében közöltetik.

Tóth Árpád pénztárnok bemutatta részletes jelen-

tését a pénztár és a társaság vagyonának állapotáról. E szerint a pénztári eredmény a nagygyűlés napjáig a következő adatokat mutatja :

Bevétel.

1. Pénztári maradvány 1900-ról ...	590 kor	54 fill.
2. Értékpapírok kamatai (24,800 kor. koronajáradék és 200 kor. jelz. hitelbank nyer.-kölsönkötvény után 4%) ...	996 "	— "
3. 5400 kor. be nem fizetett alapítvány után 5% ...	240 "	— "
4. Pártoló tagok után befolyt ...	2479 "	70 "
5. Evdíjas tagok után befolyt ...	2309 "	— "
6. A Középkori Czimeralbum I. és II. kötetének kiadására (a) a takarékpénztárban elhelyezett összeg a kamatokkal együtt 521 kor. 18 f.; b) a M. Tud. Akadémia segélyei (200 kor.) ...	1721 "	18 "
7. A társulati kiadványok eladásából ...	616 "	30 "
8. Alapítvány-befizetés ...	600 "	— "
9. Postai megbízások költségeiből megtérült ...	39 "	04 "
10. Rendkívüli bevétel ...	22 "	37 "
Összesen	9614 kor.	13 fill.

Kiadás.

1. Személyi járandóságok (titkár 600 kor., jegyző 400 kor., pénztárnok 500 kor.) ...	1500 kor.	— fill.
2. Pénztárnoknak külön pótléka ...	100 "	— "
3. A Turul írói és szerkesztői tiszteletdíjai (a) 25 iv írói díja à 48 kor. 1200 kor.; b) szerkesztés ivenként 10 k., 250 kor.) ...	1055 "	— "
4. A Turul 4 füzetének nyomtatása és egyéb irodai költségek fejében ...	1410 "	39 "
5. Színyomatok készítése ...	620 "	— "
6. Metszetek, rajzok készítése ...	219 "	88 "
7. Postai megbízások ...	68 "	30 "
8. Irodai átalány ...	120 "	— "
9. Társulati szolga díjazása ...	120 "	— "
10. Újévi ajándékok, pénzbeszedési díjak, másolatok stb. ...	224 "	25 "
11. A Középkori Czimeralbum I. és II. kötetének eddigi költségei ...	582 "	44 "
12. A Nemzeti Zsebkönyv folytatására ...	— "	— "
13. Tőkésítés ...	568 "	94 "
14. Rendkívüli kiadás ...	32 "	— "
Összesen	6621 kor.	20 fill.
Készpénz	2992 kor.	93 fill.

Vagyonállás :

1. Értékpapírokban (24,800 k. koronajáradék, 200 k. jelz. hitelbank nyer. kölcs.-kötvény) ...	25,000 kor.	— fill.
2. Kötelezvényekkel biztosított alapítványok ...	4400 "	— "
3. Kötelezvény nélküli alapítványok ...	1000 "	— "
Az alapítványok összege ...	30,400 kor.	— fill.
4. A Nemzeti Zsebkönyv tartalék-alapja ...	200 kor.	— fill.
5. A bent kimutatott készpénz ...	2992 "	93 "
Vagyon 1901 decz. 12-én ...	33,592 kor.	93 fill.

Minthogy a választmány a számadások megvizsgálása felől már intézkedett, a nagygyűlés a pénztári kimutatást ideiglenesen tudomásul vette.

A napirend után *Áldásy Antal* jegyző bemutatta *Doby Anial* lev. tagnak a gróf Andrassy család történetét tárgyaló dolgozatát, melynek kéziratát a szerző azzal az ohajtással küldött meg a társaság elnökségének, hogy az a nagygyűlés elé terjesszessék. A nagygyűlés a társaság buzgó tagja irodalmi munkásságának ez újabb eredményéről tudomást véve, a munka bemutatásában megnyilatkozó figyelemért köszönetet mondott.

A jegyzőkönyv hitelesítésére az elnök *Kollányi Ferencz* ig. vál. és *Horváth Sándor* evdíjas tagokat kérte fel, s ezzel a nagygyűlés véget ért.

Jelentés a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901. évi működéséről.

Tisztelt Nagygyűlés!

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaságnak fennállása 19-ik évében kifejtett munkásságáról kívánva titkári tiszteletből kifolyólag beszámolni, jelentésemet két részre osztom. Az elsőben társulati életünk külső lefolyásáról, annak főbb eseményeiről adok számot; a második részben azoknak a tudomány-szakoknak a terén elért eredményekről törekszem hű képet nyújtani, melyek művelése társaságunk tulajdonképeni feladata.

Mindenekelőtt a társaság tagjainak számában beállott változásokról kell megemlékezni, mert tagjaink létszáma fejezi ki látható alakban annak az érdeklődésnek mértékét, melylyel a magyar társadalom társaságunk és céljai iránt viseltetik és ez nyújt alapot azon anyagi eszközök mértékének megállapításához, melyek felett céljaink elérésére irányuló törekvésünkben rendelkezünk.

Sajnos, a lefolyt év eredménye ebben a tekintetben nem mondható teljesen kielégítőnek. Társulatunk tagjainak száma mult évi nagygyűlésünkör 531 volt, ezek között örökös alapító 6, 400 koronás alapító 35, 200 koronás alapító 32, összesen 73 alapító tag (itt természetszerűleg elhunyt alapítóinkat is számításba veszem, kiknek alapítványaik örök időkre helyet biz-

tosítanak tagjaink névjegyzékében), továbbá 143 pártoló és 315 évdíjas tag. A lefolyt évben alapító tagjaink száma egy 400 koronás és egy 200 koronás alapítóval 75-re emelkedett, s pártoló tagjaink közé egy, évdíjas tagjaink közé 12 új tag vétetett fel. E gyarapodással szemben azonban — egy elhunyt 400 koronás alapítónkon kívül — elhalálozás, kilépés, illetőleg törlés után pártoló tagjaink száma hattal, az évdíjasoké tizenkilenczczel kevesbedett. Van tehát most 4 élő és 2 elhunyt 1000 koronás, 24 élő és 12 elhunyt 400 koronás, 25 élő és 8 elhunyt 200 koronás alapítónkon kívül 138 pártoló és 308 évdíjas tagunk; összes élő tagjaink száma 499 s az elhunyt alapítókkal együtt 521. E szám tizenkettővel kevesebb a tavalyi létszámnál, a mi egy aránylag kevés tagból álló társaságnál mindenesetre jelentékeny csökkenés és nem nagy biztatásul szolgálna a jövőre, ha nem szállítaná le jelentőségét az a körülmény, hogy a névjegyzék szigorú revíziója kapcsán eszközölt törléseknek olyanok estek áldozatul, a kik, mint makacs nemfizetők, csak névleg voltak tagtársaink közé sorozhatók, s ha nem merithetnők, épen a legújabb belépések számából, azt a reményt, hogy újabb irodalmi vállalataink — melyekről jelentésem további folyamán lesz szó — újra fel fogjuk kelteni a társaság iránt a magyar társadalom érdeklődését.

A társaság tisztikarában két jelentékeny változás állott be. Mult évi nagygyűlésünkön töltetett be *id. Bánó József* ig. vál. tag személyében a második másodelnöki szék, mely még boldogult Szilágyi Sándor másodelnökünk halála óta állott üresen, s két esztendei várakozás után ekkor lett elnökségünk létszáma ismét teljessé. A Turul szerkesztéséhez pedig az igazgató-választmány ez év elején *Varjú Elemér* igazgató-választmányi tagtársunkat adta a jelentéstevő titkár mellé társul, mi által társulatunk egyik legtevékenyebb tagja és a folyóirat buzgó munkatársa fűzetett az eddiginél is szorosabb kötelékkel a társaság érdekéhez.

Igazgató-választmányunk kebelében két hely üresedett meg, s ezek egyike lett a nagygyűlésünket megelőző ülésen az alapszabályunk által előirt módon betöltve. Az új igazgató-választmányi tag, *Kollányi Ferencz*, a társaság kebelén kívül, de tudományos feladatainkkal szoros kapcsolatban álló téren kifejtett irodalmi munkásságával tette magát érdemessé a megválasztatása által iránta megnyilatkozó bizalomra.

A személyi változásoknál fájdalmasan kell megemlékeznem társaságunk halottjai felől, s névszerint kell megemlítenem *báró Nyáry Béla* alapítónkat és *Meliörisz Béla* korán elhunyt tagtársunkat, kit, mint a Turul buzgó munkatársát, egy év előtt választótunk levelező tagjaink sorába.

Az igazgató-választmány, mely alapszabályaink értelmében a társaság kormányzására hivatva van, ebbeli feladatát a lefolyt évben négy rendes ülésén teljesítette. A február 28-iki ülésén foglalta el az új másodelnök, *id. Bánó József*, első ízben az elnöki széket. Ez ülésen tette meg az igazgató-választmány, kötelességszerűleg, a társaság vagyoni kormányzását illető intézkedéseket: vizsgálat alá vette, a számvizsgáló bizottság jelentése alapján, az 1900. évi számadásokat, melyek 9358 kor. 03 f. bevétellel, 8767 kor. 49 f. kiadással és 31,677 kor. 19 f. vagyonállással zárultak; megadta a társaság pénztárnokának a fel-

mentést és megállapította a folyó évi költségvetést, mely 10,038 kor. 19 f. bevétellel (az előző évi költségvetés bevételi tételénél 1849 korona 30 fillér nagyobb összegben) és 9980 kor. kiadással (1800 koronával magasabban, mint 1900-ban) hozott előirányzatba.

Ugyanez ülés határozott az országos múzeumi és könyvtári bizottságban való képviseltetés tárgyában, *báró Radvánszky Béla* elnököt, *id. Bánó József* másodelnököt és *Aldásy Antal* jegyzőt bízva meg társaságunknak a bizottságban való képviselésével.

Az április 27-iki ülésen egyéb folyó ügyek mellett *báró Radvánszky Béla* elnökünknek a czimermutatókönyv kiadása ügyében a mult évi nagygyűlésen tett indítványa foglalkoztatta az igazgató-választmányt. *Varjú Elemér* tagtársunknak a kérdés állapotát ismerető részletes jelentése alapján az igazgató-választmány bizottságot küldött ki, mely hivatva lesz e mindenesetre szükséges vállalat szerkesztésének és kiadásának ügyét előkészíteni.

Szeptember 26-iki ülésünkön mutatott be társaságunk legújabb kiadványa, a «Magyar czimeres emlékek» I. füzeté, mely *Fejérfataky László* másodelnökünk szerkesztésében látott napvilágot, s melyet az igazgató-választmány tagjain kívül 1000 és 400 koronás alapítóink és pártoló tagjaink tagilletményül kaptak meg. Ugyanez ülésen jutott dülőre, hosszas előkészületek után, egy másik vállalatunk, a Magyar Nemzeti Zsebkönyv folytatásának ügye. Az igazgató-választmány elhatározta, hogy e vállalatból, melynek első sorozata, a főrangú családokat tartalmazó rész I. kötete 1888-ban jelent meg, a nemesi családokat tartalmazó második sorozatot megindítja, s annak szerkesztésével *Illésy János dr. és ifj. Reissig Ede* tagtársunkat bízva meg, a kiknek az anyaggyűjtés és a szerkesztés módozataira vonatkozó és a novemberi ülésünkön bemutatott tervezete most várja az igazgató-választmány bírálatát és végleges döntését.

A november 28-ikán tartott, ez évi utolsó igazgató-választmányi ülésünk fő tárgya a Nemzeti Zsebkönyv folytatása tárgyában benyújtott szerkesztői tervezet előzetes tárgyalásán kívül az igazgató-választmány kiegészítése és a számvizsgáló-bizottság kiküldése volt.

A társaság folyóiratából, a Turulból, a tavalyi nagygyűlés után az 1900. évi folyam 4. füzeté és a jelen év folyamán a XIX. évfolyam 1., 2. és 3. füzeté jelent meg.

És most áttérhetek társaságunk tudományos munkásságának ismertetésére, melynek eredményei az igazgató-választmány ülésein tartott felolvasásokban és a társaság kiadványaiban vannak letéve.

A két tudományág közül, melyek művelésére a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság hivatva van, a vezérszerepet fennállásunktól kezdve mindig a genealogia követelte magának. Természetes ez ama sokszoros köteléknél fogva, mely a családtörténet problémáit a tulajdonképeni történettudomány feladataihoz fűzi. A genealogia a történelem szereplő alakjainak származásával, családi viszonyaival foglalkozva, a legintimebb oldalról igyekszik egyéniségük-höz férni és azt a történetbuvár számára új életre kelteni. De a czimertan fontosságát sem lehet sem kulturtörténelmi, sem bármi más szempontból két-

ségbe vonni; eltekintve egyéb jelentőségétől, a boyolult genealogiai kérdések megvilágításához igen sokszor a czimertani adatok szolgáltatják a döntő bizonyítékot. Nemcsak a szakszerű heraldikusok, de a történetkutatás összes ágainak művelői is örömmel vehetik tehát tudomásul, hogy a jelen év folyamán társaságunk munkásságának legfontosabb eredményei a heraldikai szak terén nyilatkoznak. És pedig oly módon nyilatkoznak meg, a mely bizonyosságot tesz a felől, hogy társaságunk fennállása óta soha sem feledkezett meg azoknak a feladatoknak a fontosságáról, a melyek a heraldika művelése terén reá várnak. Immár tizenkilencedik éve annak, hogy folyóiratunk, a Turul, színes hasonmásokban közli a középkori hazai armálisok czimerképeit. E közlések gondos és szakavatott fejtegetések kíséretében történetek, s a magyar heraldika művelői közül alig van valaki, a ki ne járult volna magyarázó cikkeivel a középkori czimertan e páratlan becsű emlékeinek méltatásához. Egy év híján két évtized szakadatlan, czéltudatos munkásságának eredményei most egybefoglalva adatnak át a közönségnek a «Magyar czimeres emlékek» cím alatt megindított vállalatban, melynek első füzete ez ősz folyamán jelent meg, második füzete valószínűleg még ez év zárta előtt kikerül a sajtó alól. E maga nemében páratlan czimer-album mindenik füzete 25 középkori czimer színes mását tartalmazza; a füzetek szerkesztőjének, *Fejérpataky Lászlónak* gondja volt reá, hogy új vállalatunk pontos szöveggközlés és szakavatott heraldikai magyarázatok tekintetében is ez bizonyosságot tegyen heraldikai szakirodalmunk magas színvonaláról.

A szerkesztő tollából az első füzet élén terjedelmes tanulmány is jelent meg, mely a czimeradomány eredetét teljesen tisztázva és a czimeres levelekben rejlő tanulságokat egybefoglalva, méltó bevezetésül szolgál a kiadvány anyagának tudományos feldolgozásához.

E bevezető tanulmány egy része, az, a mely a XIV. századi czimeradományokkal foglalkozik, a Turulban is megjelent és kétségkívül fokozni fogja az érdeklődést társaságunk tagjai között a kiadvány iránt.

Az a forrás, a melyből e sokszor emlegetett kiadványunk anyagát merítettük, még mindig nem apadt ki és folyóiratunk egyes füzeteinek legfőbb vonzóerejét ma is a középkori armálisainknak a czimerkép színes hasonmásával adott ismertetései képezik. Ki kell itt emelnem, hogy míg korábbi czimerközléseink tulnyomó része Zsigmond korának határai között mozog, addig a lefolyt évben két Zsigmondkori czimeres levél mellett V. László és Mátyás király czimeradományából is bemutathattunk egy-egy jellemző példányt.

Zsigmondkori czimeres leveleink közül immár a 46-ikat közöltük Mileki János 1418-iki armálisában, melyhez *Varjú Elemér* szerkesztő-társam irt terjedelmes heraldikai és családörténeti ismertetést. A czimer — kádba ültetett örvényaku medve — azok közé az e korban gyakoribb czimerek közé tartozik, melyek motívumai a tréfa-mezejéről vannak véve. Az armális eredetije a vasvár-szombathelyi káptalan levéltárban őriztetik; Vasvármegyében fekszik az a falu is, Milek, a melyről a czimerszerző nevét vette, úgyszintén Taródfa, melytől a másik czimeradományos, Tarródfalvi Pál neve származik. A két család közül ma már

csak az utóbbi, a Tarródiaké virágzik, de más czimert használ.

A városi czimeradományok fölötté ritka sorozatából mutat be egy rendkívül tipikus példányt másik Zsigmondkori armális: Pozsony város 1436-iki czimeres-levelének szintén *Varjú Elemér* tollából származó ismertetése. Az oklevél szorosabb értelemben nem tekinthető armálisnak, mert nem pajzsba foglalt czimert adományoz, hanem pecsétet «czimer gyantát» — mint szövege mondja —; ábrája tényleg egy rendes városi pecsétet tüntet fel, a pecsét mezejében a város czimerével, a háromtornyú várral és a pecsételnél szokásos körirattal. Érdekességét neveli az a körülmény, hogy az adományról egy napi különbséggel, 1436 július 8-ikáról és 9-ikéről két külön oklevél maradt fent, mindkettő a pecsét színes képével, s épen a Turul közlése adott alkalmat annak a rendkívül érdekes, de okaiban ma is megmagyarázatlan ténynek konstataálására, hogy a pozsonyi polgárok egyazon czimeradományról két külön királyi oklevelet kaptak a királyi kancelláriától.

V. Lászlótól a Pethendi Budai család 1454 szeptember 18-ikán kapott czimerét ismertette, a család birtokában levő eredeti után, *iff. Reissig Ede* ig.-vál. tagtársunk, dolgozatában kizárólag a heraldikai magyarázatok határai között maradván és nem terjeszkedve ki a ma is élő család genealogiájának kutatására.

A Bothfalvi Both család 1460 február 28-ikán kapott czimerlevele a 20-ik a Mátyás királytól ismert armálisok sorában és a 11-ik, mely a nagy királytársulatunk czimerközléseinek sorozatában képviseli. A czimer pánczélos vitézt tüntet fel, talán a fekete-sereg egyik tagjának képmása maradt benne reánk; az armális eredetije ma is a család birtokában őriztetik. Ismertetése, melyben a család története és le származása a XIV. század elejétől egész napjainkig le van vezetve, ez évben elhunyt levelező tagunk, *Meliorisz Bela* irodalmi munkásságának utolsó terméke.

A régi és újabbkori heraldika között átmenetet képező korból, János, az utolsó nemzeti király idejéből származó érdekes czimertani adatot közöl *Varjú Elemér* szerkesztőtársam a Gritti Alajos részére adott czimerbővítéssel foglalkozó cikkében, melynek megírására Gritti pecsétjének közlése adott alkalmat.

A heraldikával rokon szak, a pecséttan Gritti pecsétjének most említett ismertetésén kívül *Aldásy Antal* ig.-vál. tag, társulati jegyző «Pecséttani jegyzetek» cím alatt tartott érdekes felolvasásával volt képviselve. A szerző e dolgozatában a pecséttan rövid foglalatját adta általánosságban, s e mellett főleg a pecsétek, elsősorban a magyar királyi pecsétek művészi fejlődésének vizsgálatával foglalkozott. A cikk az orsz. magyar iparművészeti társaság kiadásában megjelenendő «Iparművészet kézikönyve» című válogatás számára iratott s a Turul csak a munka megjelenése után fog ismertetésének helyet adhatni.

Pecséttani kérdéssel van összefüggésben, de inkább a történelem egyik legfontosabb segédtudományának, az oklevéltannak keretébe vág *Grünm Albert dr.* tagtársunk «I. Lajos király oklevél-megerősítő záradéka» című dolgozata. Az a gyakorlat, melylyel I. Lajos király az atyja első és második, továbbá saját maga első pecsétje alatt kiadott kiváltságleveleit ez első pecsét elveszte után, 1364-től kezdve meg-

erősítette, egyedül álló a magyar királyi kancelláriában. Rendesen, mint tudjuk, új oklevéllel történik, a régi szövegének teljes átírása mellett, a megerősítés. Nagy-Lajos kancelláriája a megerősítendő oklevél aláírásának zárójelében írta a megerősítési formulát, a régi pecsét mellé függesztve az új királyi pecsétet. Ez az eljárás megkönnyítette a kancellária munkáját, de nem bizonyult célszerűnek és Zsigmond király analog esetben visszatért a régi kancelláriai gyakorlathoz.

A genealogia terén ez évben is az ősi nemzetségek kérdésének tisztázása körül mutathatjuk fel a legnagyobb eredményeket; és azt hiszem, a társaságunk kebelében működő szaktudósok éppen akkor mutatták meg, hogy hivatásuk magaslatán állanak, midőn annak a kérdésnek a tanulmányozására fordítottak legtöbb gondot, a melynek megoldásától a középkori történelem művelői a legnagyobb hasznot várhatják.

A nemzeti kérdés alapmotívumai körül kezdi kutatásait ifj. *Kállay Ubul* tagtársunk «A székek megtelepedésének kérdéséhez» című dolgozatában, annak bizonyítását kísérelve meg, hogy a nemzetségek között kapcsolat létezik, s azok, ha összeköttetéseiket kimutattuk, az ősi székek szerint lesznek csoportosíthatók. Ez elméleti kapcsán kimutatja, hogy az Ákos, Balog-Semjén és a Borsa nemzetségek közös töből erednek. Ha teoriáját el nem fogadjuk is, meg kell becsülnünk dolgozatának genealogiai eredményeit, mint becses adalékokat nemzetségeink régibb történetéhez.

Az egyes nemzetségek történetével foglalkozó dolgozatok sok tekintetben figyelemreméltó adatokkal egészíti ki *Karácsonyi János* ig.-vál. tagtársunk a magyar nemzetségek történetét tárgyaló nagy munkája eddig megjelent két kötetének anyagát és részben megkönnyítik a még hátralevő harmadik kötethez szükséges kutatásokat.

Igy *Wertner Mór* ig.-vál. tagtársunk egyik dolgozatában a Csák nemzetség legrégebbi tagjaival foglalkozik s egyebek közt arra az eredményre jut, hogy az a II. Géza korabeli Pál, a kit eddig e nemzetség legrégebbi ismert tagjának tekintettünk, voltaképen a Száty nemzetséghez tartozik.

Ugyanő nemzeti kutatások cím alatt megkezdett cikksorozatában a Guthkeled, Hont-Pázmán, Károsz, Kalisz, Korzán nemzetségek egyes ágainak történetéhez közöl új, eddig még felhasználatlan adatokat.

A Gutkeled nemzetséggel foglalkozik ifj. *Kállay Ubul* tagtársunk is egy kisebb dolgozatában, kimutatva, hogy az Adonyi, Jankafalvi és Nagyveszelyi családok ebből a nemzetségből veszik eredetüket. Egy másik cikke a Tornaikról korábban megjelent dolgozatát egészítve ki, e családnak az ősi Szóárd nemzetségből való leszármazását állapítja meg.

Daróczy Zoltán tagtársunk az Ethuruh nemzetség kevésbé tisztázott leszármazásához járul egy bár magában álló, de ép ezért figyelmünkre annál méltóbb adattal.

Pör Antal ig.-vál. tagtársunknak Dénes kalocsai érsek nemzetségéről szóló cikke rövid, de nagy anyagkészlettel megírt dolgozat, mely bebizonyítja, hogy a XIV. századi történetünkben nagy szerepet játszott Dénes kalocsai érsek a Hermán nemzetségből való Laczk székely ispán fia volt.

Ugyancsak *Pör Antal* egy másik dolgozatában azt az általánosan elterjedt nézetet cáfolja, hogy László veszprémi püspök a Hont-Pázmán nemzetség sarja volt; az ő adataiból kitűnik, hogy az a Hont-Pázmán nemzetségbeli László, a kit a veszprémi püspökkel azonosítottak, még egri prépost korában meghalt. Dolgozata egyúttal egész kis életrajz, az összes László püspökre vonatkozó adatokat magában foglalja.

A nemzetségekkel foglalkozó dolgozatokat *Varjú Elemér* szerkesztő-társamnak a Szalók nemzetségéről szóló dolgozata zárja be, mely novemberi ig. választmányi ülésünkön olvastatott fel és a Turul ez évi utolsó füzetében jelenik meg. E dolgozat a Szalóky család 1440-ben I. Ulászlótól nyert czimerének ismertetése kapcsán a nemzetségről eddig ismert összes adatokat csoportosítja s kimutatja, hogy a heves vármegyei Szalók nemzetség egy a dunántulival.

A középkori genealogiai kérdések kutatói sok becses adatot fognak találni *Wertner Mór* ig.-vál. tagtársunknak az Árpádkori ország- és udvarbirák genealogiáját tárgyaló közleményében.

Páradhatatlan genealogusunk az Árpádházi királyok és királynék, ország- és udvarbiráinak névsorának összeállításával és származásuk kérdésének tisztázásával folytatta azt a munkát, melyet az 1899. év folyamán a nádorokkal megkezdett, s a középkori archontológia ügyét vitte előre egy lépéssel.

XV. századbeli családaink legnevezetesebbjének, a Hunyadiaknak eredetével foglalkozva, *Karácsonyi János* ig.-vál. tagtársunk érdekes és vonzó előadásban összegezte mindazt, a mit eddig Hunyadi János származásáról irtak. A cikk azon újabb genealogiai teoria czáfolatául iratott, a melyet *Wertner Mór* a Hunyadmegyei régészeti és történelmi társulat tavalyi évkönyvében megjelent dolgozatában állított fel, s mely szerint Hunyadi János nagyatyja Serbe azonos a Rekettye helység egyik Nagy-Lajos-korabeli telepítőjének, Kosztának Serb nevű unokájával.

Karácsonyi dolgozatára *Wertner Mór* erősen polemikus hangú cikkben válaszolt, vitatva, hogy szavai félre lesznek magyarázva s új érveket hozva fel saját, fentebb körvonalozott álláspontjának védelmére, mely, ha helyét megállja, két nemzedékkel viszi feljebb a Hunyadiak genealogiáját.

Egyes régibb s újabb nemesi családaink közül a Czirákyak *Stessel József*, a nagyiváni Fekete család *Mocsáry István*, a Sarmasági család *Kis Balint*, a Szaploneczayak *Petrovay György* tagtársainkban találtak szakavatott ismertetőkre. *Kubinyi Miklós* tagtársunk pedig «Az árvai várkapolna sirboltjai» című dolgozatában a gróf Henckel családnak az árvai vár sirboltjában levő koporsóit ismertetve, a Thurzókkal azon szépségi származásu kihalt Henckel család történetéhez járul adalékokkal.

A szakirodalom rovatában *Aldásy Antal*, *Grünn Albert*, *Varjú Elemér* tagtársaink, továbbá *Melich János* és *Toldy László* igyekeztek minden irányban tájékoztatni olvasóközönségünket a heraldikai és genealogiai szakirodalom újabb termékei felől. Ismertetéseik a hazai szakirodalom határain túl a külföld olyan munkáira is kiterjedtek, melyek általános szempontból vagy közelebbi vonatkozásban érdekel birtak reánk. Az egyik bírálat, Schiller Bódog «Az örökös főrendiség eredete Magyarországon» című munkája felett, *Grünn Albert* tagtársunkról, erős polemiára is adott

alkalmat a szerző és bírálója között, mely újabb tanúságot tett a mellett, mennyi homályos kérdés vár még szakunk és a velük rokon tudományágak terén tisztázásra.

Végezetül emlékezem meg *Fejérpataky László* másodelnökünknek néhai Szilágyi Sándor felett tartott emlékbeszédéről, mely a Turul ez évi első füzetében jelent meg, s mely méltókép zárta be elhunyt másodelnökünk iránt táplált kegyeletünknek hivatalos formákhoz kötött megnyilatkozásait.

A kegyelet tartozását róttuk le mai nagygyűlésünkön is egy másik, még előbb elhunyt vezérünk, az újabbkori magyar genealogiai irodalom megalapítója emléke iránt.

Társaságunkat az utolsó évtized alatt sok veszteség érte. Halottaink közé épen azok legjavát kell soroznunk, a kik tudományos munkálkodásuk fő céljául tűzték ki a heraldikai és genealogiai tudományok művelését. Számban is jelentékenyen megfogyatkoztunk. De a kik ma zászlónk alatt tömörülnek, változatlan buzgalommal és kitartással szolgálják céljainkat. Ismerve erőnket, ismerve az eszközöket a melyek rendelkezésünkre állanak, tudjuk, mire vállalkozhatunk, s ha feladataink nagyságát összemérjük az általunk elért eredményekkel, nyugodt öntudattal bocsáthatjuk működésünket a közvélemény ítélete alá.

Kérem a tisztelt nagygyűlést, hogy titkári jelenlétemet tudomásul venni méltóztassék.

Budapesten, 1901 december 13-ikán.

Schonherr Gyula,
társ. titkár.

SZAKIRODALOM.

Uréchia V. A. : Notice sur les armoiries du peuple roumain. — Az Annales internationales d'histoires 1901. évfolyamában.

Az elmúlt évben Párisban tartott nemzetközi történelmi kongresszus tárgysorozatában a «román» kérdés is napirendre került. A politikai történet terén Xénopol jassyi tanár és Darvai Móricz hazánkfia mérték össze fegyvereiket, s elfogultság nélkül mondhatjuk, utóbbi javára dőlt el a mérkőzés. Ezenkívül az oláh-ság még a fentidézett értekezésben is szerepelt, mely a kongresszus irományaiban nemrég látott napvilágot. Azt hisszük, nem lesz érdektelen e folyóiratban annak tartalmát röviden ismertetni.

Uréchia kiinduló pontja abban fekszik, hogy az oláh nemzet fejlődése (evolúciója) plasztikailag kifejeződik azon változásokban, melyeket a rumun provinciáknak a régi Dáciában született fejedelmi vagy hercegei által használt pecsét-, illetve czimeralakokban észlelünk. Abból a tételből indulva ki, hogy valamely nép czimerének megállapodottsága bizonyítéka annak, hogy az a maga nemzeti evolutív pályáját befejezte, kimondja Uréchia, hogy az oláh nemzet még nem fejezte be nemzeti evolúcióját, s czimere maga sem nyert befejezett formát. S itt megjegyzi, hogy

az oláh czimerek főbb változásai Európa történései előtt eddig ismeretlenek maradtak. S az ok, szerinte, abban rejlik, hogy Oláhország szomszédai, a magyarok s a lengyelek, kik Európától egész a XVIII. századig geografiailag elválasztották, csak oly híreket és információkat engedtek át, melyek reájuk nézve kedvezők voltak. A szomszéd nemzetek összes történései között szerinte egyedül Dlugoss az, ki a rumunokkal szemben méltányosságot gyakorol, sőt bizonyos tekintetben bámulójuk.

A legrégebb moldvai czimer alkotórészei gyanánt Uréchia a következőket jelöli meg: bölényfej, fölötté csillag, jobbról nap, balról félhold által kísérve. Uréchia ez alkatrészekre nézve magyarázattal szolgál, és pedig a napot, a holdat és a csillagot dáciái eredetűnek mondja, melyek eredetileg a régi Dáciában kivált valamennyi provincia czimerében helyet foglaltak, így Erdély, Oláhország és Moldva czimerében is. A bölényfejet egy legenda alapján magyarázza. E szerint Drágos vajda a XIV. század elején az erdélyi éjszakkéleti Kárpátokból kiindult, hogy Moldvát elfoglalja, s utközben egy bölényt ejtett el, melyet fejedelmi czimerébe fölvetett. Moldva nevü kutyájáról pedig, mely a bölényt üldözőbe véve egy patakba vezetett, e patak Moldovának neveztetett s innen eredt a Moldavia, Moldva név. Megjegyzi egyuttal Uréchia, hogy hosszabb időre a moldvai czimer alkotórészei az említettek maradtak.

Oláhország (Valachia) czimere Uréchia szerint jóval komplikáltabb volt. Levinus Hulsius azt állítja, hogy Oláhország régi czimere három, szalaggal övezett négerfejet ábrázolt, míg Münster Sebestyén Illyricum című művében Bosznia czimerének két szerezsenfejet mond. Uréchia ennek czáfolatára néhány pecséttrajzot közöl, melyek két durván kifaragott, egymással szembe forduló koronás emberi alakot ábrázolnak, a kettő között egy dombon fa áll. Szerinte mór fejeknek itt semmi nyoma; ellenben Hasdeu elfogadja Hulsius állítását, s tényleg a mór fejeket tartja az oláh czimer képeinek, és pedig a Bassarab család, az első oláh fejedelmi dinasztia nevében előforduló arab szóval hozva összeköttetésben, ép úgy, a hogy szerinte Bosznia czimerében ökör (bos) látható a Bosznia szónak megfelelőleg. Ujabbán — mondja Uréchia — Hasdeu a magyar numizmatikából igyekszik bizonyítani elméletét, s kimutatja, hogy Nagy-Lajos pénzei között találunk olyat, melyen a király feje helyett egy szerezsen-fej van, mely fej néha a király képét feltüntető pénzeken is előfordul. Már pedig Hasdeu szerint Lajos e jelt akkor vette föl, a midőn Vladiszláv oláh fejedelmet leverte, tehát a jelkép a leigázott Oláhországra vonatkozott! De Uréchia hozzáteszi, hogy ép megfordítva, az oláhok verték meg Lajost, nem ez őket, s ha az,

mint ő maga is megengedni hajlandó, a leigázás tényére vonatkozik, mért legyen az Valachiára és nem Boszniára vonatkoztatva, a mikor a magyarok Ausztriával szemben e tartomány birtokát még most is maguknak követelik.

A Hulsius-Hasdeu-féle czimert egyébiránt Uréchia oláh czimer gyanánt egyáltalán nem hajlandó elfogadni, azzal okadatolván ezt, hogy a régi moldvai, oláh és erdélyi czimerek szerezcsenfejeket nem tüntetnek fel. Ellenkezőleg, a későbbi pecséteken a két alakból férfi és nő lesz, fejükön koronával, közöttük cziprus-fával. E czimerképnek keletkezését Uréchia egy külön kifejezéssel jelöli, melyet ő talált fel. E kifejezés «*Restauration de la principauté Valaque*»: az oláh fejedelemség megújodása. Erre nézve megjegyzi Uréchia, hogy a rumun birodalom (*empire roumain*) Joanicse császár idejében, bizanci és muzulmán behatás alatt, részekre bomlott, s hogy a XIII. század vége felé a vallásüldözések, vagy a mint ők, oláhok állítják, területi terjeszkedés szüksége folytán Negru vajda alatt egy új rumun telepítés történt Oláhországban. Ez új telepítés Fogaras tájékáról történt, a mi ismét az oláh *theoria* mellett és a Roesler-féle elmélet ellen szól, mely utóbbi szerint az oláhok a régi Dáciát csak a XIII. században és a Balkán-félsziget felől foglalták el.

Természetes, hogy Uréchia szerint a Roesler-féle elméletet a magyar állam kedvéért találták fel és pedig azért, hogy kimutassák, miszerint Erdélyben nem voltak románok, mielőtt Árpád *hordái* (*igy!*) odajöttek, és hogy az oláhok, jóval később telepedtek ott le, tehát a magyarok elsőbbsége Dáciában kétségtelen. Ennek pedig Uréchia szerint semmi alapja nincsen, mert a *román nemzet terjeszkedése Erdély felől és a Kárpátoktól történt a síkság, az Alföld és a Duna felé.*

A mi már most a fával ékitett pecséteket illeti, Uréchia így okoskodik: A középkori kolóniákat a *novae plantationes* névvel jelölték, s oklevelekben egy *nova plantatio de Fogaras* is említettik. Ha pedig egy új kolónia *plantatio* névvel jelöltetik, mi sem természetesebb mint, hogy ezt egy plántálási jelenettel, egy fával szimbolizálják, s így a Negru vajda-féle telepítés jelképe nyert helyet Oláhország legrégebbi pecsétjében. A *nova plantatio*t tehát a fa ábrázolja, melyet jobbról-balról a telepítést eszközölő fejedelem és feleségének alakja kísér. E szimbolikus elv Uréchia szerint csodálatosan megmarad egész a XVII. századig, mely időből Uréchia közöl is néhány efajta pecsétet.

Egyuttal Uréchia beszámol arról, hogy ő a Hulsius-féle mór fejeket ábrázoló czimer ügyében kérdést intézett az európai főbb heraldikai társulatokhoz. Sajnos, csak kettőnek válaszát közli: az olasz Consulta Araldica és a francia Conseil Heraldique véleményét. Ezek szerint ott, a hol akár családi, akár nemzeti czi-

mereknél ily szerezcsen, mór vagy arab fej előfordul, ez mindig az ellenük viselt háborúkkal függ össze. Már pedig abból a történeti tényből, hogy az oláh fejedelmek soha a mórok ellen nem harcoltak, sőt a XV. század előtt még a törökökkel sem mérték össze fegyvereiket, következik, hogy ez a Hulsius-féle szerezcsenfejes czimer anomália, csak onnan magyarázható, hogy Hulsius maga csinált czimert Oláhországnak, s voltaképen török fejeket akart belerajzolni. Kár, igazán kár, hogy Uréchia nem közli a feleleteket, melyet kérdésére más, pl. német heraldikai társulatok adtak, vagy talán a francia és olasz heraldikát tartja csak megbízhatónak, a többit nem?

A Hulsius-féle elmélet különben, mint Uréchia czikéből kiviláglik, még más furcsa magyarázatokra adott okot. Sturdza Demeter, a legelső román numizmatikus, a Hasdeu által is mór fejeknek tartott két főt Konstantin és Helena császár és császárné képeinek mondja, melyeket később egész alakban alkalmaztak.¹ A Radu vajda unokaöccse, Patrascu vajda pecsétje az egyedüli, mely ezt a Sturdza-féle elméletet — Uréchia szerint — támogatja. Csakhogy persze itt a császár és a császárné nem bizánczi, hanem természetesen oláh viseletben ábrázoltatnak, köztök egy fával, melynek sudara azonban keresztben végződik. Dicséretére legyen mondva Uréchiának, ez a Sturdza-féle elmélet oly magasnak tünt fel előtte, hogy erre példát már ő maga sem talál.

Értekezése végén még egy rendkívül érdekes fejtegetést találunk. Ugyanis, a mint ezt néhány közölt pecsétből látjuk, a XIV. századtól kezdve a czimerkép egy keresztet tartó hollóval vagy sassal bővül meg, sőt Ghyka Gergelynek 1672-ből származó pecsétjén a holló a keresztben kívül még egy gyűrűt is tart csőrében. Uréchia már most ezen a hollóalak fölvetelének tényét összeköttetésbe hozza az oláh fejedelmi dinasztianak «a hires *erdélyi* Korvin házzal való szövetségével»! És itt elmondja a Hunyadi-féle hollós históriát, némi variációval s hozzá teszi, hogy királyi adomány folytán a holló a gyűrűvel családi czimerré vált, és az oláh fejedelmek a Korvin házzal való szövetségés folyamánaképpen e czimeralakot átvették az ország czimérébe. Közli Ghyka Gergelynek XVIII. századi pecsétét is, mely szerinte a Korvin család legendáját ábrázolja.

Végül Uréchia a mai oláh czimert bontja elemeire, Moldva, Besszarabia, az Olt vidéke és Oláhország czimereinek alkotó részeit találja benne, a régi Dáciái-

¹ Valójában az oláh pecséteken látható két alak: *Cyryll* és *Method*, a két szláv apostol, a «cziprus» pedig, a melyet *öntöznek*, ama bibliabeli «mustármagból kikelt nagy fa», szimboluma a két térítő által az oláhság közé is beplántált kereszténységnek. Szerk.

ból a napot, holdat és csillagot. Ki tudná megmondani, így végzi cikkét, milyen lesz az oláh czimer 50 év múlva?

A fentebbiekben igyekeztünk Uréchia cikkének eszmemenetét visszaadni, mert nem szerettük volna olvasóinkat e minden ízében sajátos felfogással irt cikk bővebb ismeretéből megfosztani. A magunk részéről méltatásába, illetve kritikájába nem is bocsátkozunk, oly annyira kuriozumnak tartjuk az egészet. Ezeket olvasva, igazán nem csodálkozhatunk azon a betegesen kifejezett nemzeti érzületen, mely az újabb román nemzedék keblét dagasztja.

Dr. Aldásy Antal.

Emilian von Zernicki-Szeliga, Der Polnische Adel und die demselben hinzugetretenen andersländischen Adelsfamilien. General-Verzeichniss. Hamburg, 1900. Verlag von Henri Grand. Druck von R. Boll, Berlin. (8-r., I. kötet : 502 lap, II. kötet : 598 lap.)

Ez a két kötet hosszas és szorgalmas munka eredménye; 22,967 lengyel nemes családot ismertet s gondosan összeirt utalásokat tartalmaz történetük kiegészítésére. A szerző célja, a mint ezt a bevezetésben megemlíti, az volt, hogy megírja a lengyel nemes családok részletes történetét, feldolgozza a nyomtatásban megjelent munkákat s felkutatja mindazon adatokat, melyek a már ismert eredményeket helyesbitik s kiegészítik. Ez a nagy munka azonban kéziratban maradt; az érdekelt családok nem karolták fel kellő lelkesedéssel, a szerző nem kapott elég előfizetőt s így nem adhatta azt ki. Ekkor határozta el magát arra, hogy, ha már másként nem használhatja fel a felkutatott adatokat, legalább utalásokkal ellátott névmutatót készít anyagáról s ilyen formán értékesíti a munkájára fordított fáradságot. A kiadó vállalkozott arra, hogy az egyes családok történetére vonatkozó s itt megjelölt részletes adatokat kellő díj fejében kész az érdeklődők rendelkezésére bocsátani.

A lengyel nemes családok történetének első jelentősebb írója Paprocki volt (1580--1614), ki a saját kutatásain kívül főleg a Dlugosz és Cromer munkáit használta. A lengyel nemes családok első jegyzékét Malachowski adta ki, kinek munkáját később Kuropatnicki és Borkowski tökéletesítették. Borkowski munkája nyomán dolgozott a szerző, e munka kiegészítését tűzte célul maga elé s annak jegyzékét 3000 újabb családra vonatkozó adatokkal bővítette.

A munka előszava röviden ismerteti a lengyelországi nemesség történetét.

A szoros értelemben vett lengyel nemesség a XVI. század elején 160 törzsre és 9000 ágra oszlott. Ehhez csatlakozott 1342-ben a galicziai orosz nemesség,

1434-ben a wolyiniai és podoliai, 1454-ben a poroszországi német s 1561-ben a lieflandi nemesség; továbbá 1578-ig mintegy 350, 1578 után pedig körülbelől 2000 újabb nemesítés és honosítás történt. Ezekből az elemekből alakult meg a lengyel nemesség.

A Lech fejedelem bevándorlott törzséből származók kezdettől fogva nagy befolyással bírtak a kormányzatra s minthogy a fegyveres szolgálat kötelezettsége is kizárólag rájuk nehezedett, csakhamar nagy fölényre tettek szert a benszülött békés polánok törzse felett. A kereszténységet is a művelődésre hajlandóbb és értelmesebb lechiták vették fel először I. Miczisláv fejedelemmel együtt, míg a polánokat fegyveres erővel kellett a megtérésre kényszeríteni, miáltal a lechiták felsőbbsege újból csak megerősödött. Hosszas belső harcok következtek erre a lechiták és a polánok között az uralomért, mely harcok a XI. században a polánok végleges legyőzetésével végződtek. A hódítók a legyőzötteket még régi nevüktől is megfosztották, mely egyszersmind az ország neve is volt, s azontul egyszerűen kmieci vagyis földművelő néven nevezték őket. Így alakult meg Lengyelországban a benszülött és bevándorolt két törzsből a két rend, a nemesek és a jobbágyok rendje. A lechiták törzsének tagjai, azaz a nemesség, ettől kezdve a szlachcic névvel élt, a mely a «z lachciców»-ból származott s annyit jelent, mint a lachitáktól való. Az így megalakult nemes családok czimert is kezdtek viselni, mely czimer a később le származott családok közös czimerévé lett. Ilyen közös törzs-czimer összesen mintegy 160 van.

A nemesség ismét két osztályra szakadt, ú. m. a főnemesek és köznemesek osztályára. A főbb országos tisztviselők comes czimet viseltek s ez a név örökössé vált családjaikban olyan formán, hogy e tisztségeket rendszeren ugyanazon család tagjai töltötték be. A királyi tanács tagjai báróknak neveztettek s ez a czim is állandósított egyes családokban. Minthogy mind a comesek mind a bárók a vagyonosabb nemesi osztályból kerültek ki, lassanként családjaik előjogokat szerettek maguknak a többiek felett s hivatali czimeiket tényleg családi czimekké tették. Lokietek Ulászló alatt 1331-ben ez az osztálykülömbőség megszűnt s megalakult az egységes lovagi rend. A lovagi rendbe való felvételhez 1347-től tisztán a nemesi származást, 1412-től pedig a czimerviselési jogot is kellett igazolni.

A nemesek kezdetben csupán birtokaik után nevezték magukat. Birtokaik nevét a latin «de» vagy a lengyel «z» előjárók hozzátételével használták. Kazimierz, kinek Kozlowo volt a birtoka, a következő nevet használta: Kazimierz de Kozlowo vagy z Kozlowo. 1500 körül kezdték e helyett a «ki» vagy «ski» végű neveket használni. Így az előbb említett Kazimierz

neve most Kozlowski-ra változott. A birtok után alakult elnevezés nyomán keletkeztek az olyan egynevű családok, melyeknek egymástól különböző családi címerük volt.

Mint hogy Lengyelországban minden egyes címernek külön neve volt, azért az ilyen egynevű családok megkülönböztetésül a címer nevét is kezdték használni nevükben. Így p. o. az említett Kozlowski a következő nevet használta: Kazimierz Kozlowski herbu Lubicz. A birtokok utáni elnevezés ismét azt idézte elő, hogy a közös családból származók is különféle neveket viseltek birtokaik után. Így p. o. 500 különböző család viseli a közös Jastrzebice címert. Az ilyen családok aztán többször olyanféleképen tartották fenn a közös leszármazás emlékét, hogy az ősi leszármazási helyet is megtartották nevükben. Jan z Kozlowo Pietrowski Pietrowo nevű birtokától veszi nevét, de családja eredetileg Kozlowo-ból származik. Ezt az elnevezési módot kivált azon nemes családok használták, kiknek neve nem ski-re végződött.

A lengyel nemességet 1578-ig a király, 1578 óta azonban az országgyűlés adományozta. 1535-ben kimondotta a király, hogy a krakói egyetem tanárai 20 évi szolgálat után nemességet kapjanak. E kiváltságot az 1576. évi országgyűlés a wilnói és köningsbergi egyetemekre is kiterjesztette. A királynak joga volt külföldieknek is nemességet és címet ajándékozni, sőt bárói, grófi és hercegi címeket is adományozhatott nekik. Ez adományozások azonban csak külföldön voltak érvényesek, Lengyelországban nem.

Lengyelország ma már megszűnt, a lengyel nemesség azonban még mindig él és virágzik. A galicziai lengyel nemesség egy testületi egészet képez, mely hivatalosan is lengyel nemesség maradt, s midőn 1787-ben Bukovinát Galicziához csatolták, az ottani nemesség is galicziai azaz lengyel honosságot kapott. Orosz-Lengyelországban 1715 óta külön lengyel nemességi anyakönyvet vezetnek, melyekbe mindazon újabb nemesítések is bevezettetnek, melyeket a csár mint lengyel király adományoz. Poroszországban 1772 szeptember 13-ikán királyi oklevéllel biztosított a lengyel nemesség birtoka és rendi külön állása.

Ezeket írja röviden a szerző a lengyel nemesség történetéről. Betűrendben sorolja el aztán az egyes lengyel nemes családokat. Megjelöli nemességük eredetét, egyik-másiknál címerüket, leszármazásukat s a rájuk vonatkozó forrásokat. Mindezeket természetesen a legrövidebb formában, mert, a mint említettem, nem akart részletes történetet írni.

Bennünket kettős okból érdekel e munka. Azon szorosabb viszony következtében ugyanis, a mely a XIV., XV. és XVI. században Magyarország és Lengyelország között fennállott, számos magyar család köl-

tözött Lengyelországba; a Lengyelországot ért nemzeti romlások alatt s után pedig annyi lengyel család jött ismét hazánkba, hogy mindenfelé találkozunk neveikkel. Az ősnemes magyar Berzeviczy család egyik tagja Márton erdélyi kancellár Báthory István idejében költözik át a király kíséretében Lengyelországba, 1583-ban lengyel báróságot kap, s ősi címere, a kecskebak mellé a lengyel fehér sas is címerébe kerül. Magyarországból származtak át a Báthoryak (?) és Rákócziakon kívül Czobor, Kálnássy, Klement, Szerdahelyi, Thurzó stb. családok, melyek mindegyikénél megjegyzi a szerző, hogy magyarországi eredetűek. Lengyel származásuak ismét a magyar I. uzsenskyek, Wengerskies, Wilczekek és mások, kiknek neveit hosszú volna felsorolni, oly számosan vannak. Nagyon érdekesek a lengyel nemesi családnevek között előforduló ósrómai családnevek, így p. o. Agrippa, Scipio stb., melyek egyedülállók a maguk nemében. Bár csak rövid repertorium e munka, mégis sok érdekes adatot tartalmaz a kiválóbb lengyelországi nemes családokról. Így a lengyel történelemben oly nevezetes Poniatowski családról elmondja, hogy tulajdonképpen olasz eredetű s a Torelli család egyik elszakadt ága, a mely csak 1569-ben kapott Lengyelországban honosságot.

A munka értékéről akkor alkothatunk kellő képet, ha végig tekintünk azon a hosszú sorozaton, melyben a szerző a felhasznált forrásokat sorolja fel. A legrégebb lengyel íróktól a modern Siebmacherig megtaláljuk ott a lengyel nemes családok történetével foglalkozó összes munkákat. Ezekhez járul a nagy levéltári anyag, melynek feldolgozása igazán hosszas munkát vett igénybe. Tökéletesnek mindenesetre nem tökéletes a munka, mert olyan természetű, hogy újabb adatokkal még mindig bővíthet; ez azonban semmi esetre sem von le értékéből, mert ez a kiegészítés a feljegyzett adatok helyességét nem fogja megdönteni.

Kívánatos volna, hogy ez a repertorium a szerző intenciójához képest kéziratossá vagy munkájára kellően felhívja a figyelmet, s ilyformán elősegítse annak nyomtatásban való megjelenését. *G. A.*

Nagy Iván. Családtörténeti Értesítő. Szerkesztik és kiadják: dr. Komáromy András és Pettkó Béla. III. évfolyam, 1901. 1—8. füzet.

Az évfolyam megnyitó s tegyük hozzá, legbecsebb czikke Komáromy András dolgozata a jobbágy-nemesítésről. Jól megválogatott példákban mutatja be, miként egészítette ki magát a nemesi rend a mohácsi vést követő három században a jobbágyságból s czáfolja azt az általánosan elterjedt nézetet, hogy a XVII. század folyamán néhány forintért bárki is

vehetett magának armálist. Kiváló érdeme a szerzőnek, hogy a száraz tárgyat kellemes olvasmánynya tudta formálni. *Magyary Kossa Sámuel* két folytatásban a Roffi Borbély család történetéhez közöl adatokat; munkája nem csak genealogiai, hanem művelődéstörténeti szempontból is figyelemreméltó. *Horváth Sándor Czimerlevél hamisítások és hamisítók* feliratu cikkében néhány hamisítvány kapcsán az armálishamisításokat sorozza kategóriákba. Nagy kár, hogy jórészt ismert s egy darab kivételével mind Abaúj-megye levéltárából eredő anyagot használt, holott eféle hamisítások a legtöbb vármegye levéltárában bőségesen találhatók; hogy többet ne említsünk csak Pest-Pilis-Solt-Kis-Kun vármegyéé is őriz vagy egy tuczatot.

Cikkének egyik állítását nem hagyhatjuk szó nélkül. Malonyai Balog Éliás hamis armálisának leírásánál helyesbíteni akarván a Turul 1896. évfolyamában a 151. lapon ezen érdekes kuriózumról megjelent pár sornyi ismertetést, azt mondja hogy kizártnak tartja azon véleményt, mely szerint a szóban forgó oklevél XVI. századi hamisítás s megdönthetetlen biztossággal kimondhatónak véli, hogy az a XVII. század végén vagy a következő elején készült. Következteti pedig ezt az írásból, a melyről pár sorral előbb maga is elismeri, hogy az a *XVI. századit akarja utánozni*. Oly írásnak a korát, a mely valamely más időbeli ductust utánoz, apodictice meghatározni igen nehéz; azt pedig, kinek van a kérdésben igaza, a Turulbeli közleménynek-e, vagy Horváthnak, hasonmás nélkül szinte lehetetlen eldönteni. Azonban szabad legyen a XVI. század mellett egy az írásnál jóval erősebb bizonyítékot felhoznunk. S ez a czimerábra, a melynek XVI. századi volta minden hozzáértő előtt kétségtelen. A XVII—XVIII. századi hamisító semmi esetre sem rajzolt volna sisak és takaró nélkül czimert, sem az ezen korban rendkívüli czimeralakra nem esik a választása s ha mégis ezt választja, úgy minden bizonynyal a maga korának megfelelően alakítja. Ellentmond Horváth állításának az a körülmény is, hogy a Balogh családnak, a mely ezt az armálist 1725-ben Abaúj vármegye előtt felmutatta, ez időben s az ezt megelőző száz évben hamis armálisra egyáltalán nem volt szüksége, miután birtokában volt II. Mátyás király egy donációs levele is; ezt pedig az időben is többre tartottak bárminő régi armálisnál. (Csoma, Abaúj Torna vármegye ne-

mes családjai, 73. l.) Téves az is, a mit a czikkirő az oklevél formulájáról mond. Szerinte az kétségtelenül valamely I. Mátyás-féle armálisról van véve, mivel benne a király czimeit között ott áll: *«nec non Slesie et Lucemburgensis dux, ac Moravie et Lusatie marchio*. Csakhogy ezt a czimet II. Ulászló is viselte s ezt a hamisító bizonyosan az ő eredeti okleveléről vette, talán épen arról, a melyet aztán armálissá gyurt át. Ha megfelelő koru czimerlevél is állott volna rendelkezésére, úgy az Ulászló-féle mintára csinálta volna tákolmányát s akkor az megegyezne ezen királyunk czimerleveleivel. De gondos összevetés azt mutatja, hogy az oklevél leginkább Zsigmond király armálisai-val egyezik; miért keressük tehát az analógiákat Mátyásnál. Azt is figyelembe kell venni, hogy míg a hamisító Zsigmond-féle czimerlevelet középrendű családoknál is könnyen kaphatott, addig Mátyástól származóhoz alig férközhetett, miután ezen uralkodónk czimeres oklevelei aránylag ritkák voltak s majdnem mind előkelő tekintélyes családoknak szóltak, a kiknek leveles ladaíhoz nem minden himpellérnek volt kulcsa.

Az állandó rovatok ez évfolyamban ugyanazok, mint az elsőben. *Pettkő Béla* folytatja a királyi könyvek czimerleírásainak közlését; sajnálandó, hogy a becses anyagról nem készített különnyomatokat is, kiegészítéséül az előbb megjelent nagybecsű lajstromnak. *Illésy János* az 1754—55-iki nemesi összeírás névsorának folytatását adja. A *Magyarország családai* rovatban pedig újból becses pótlásokat kapunk Nagy Iván munkájához. A következő családokról vannak többé-kevésbbé tartalmas ismertetések: Antal, Császár, Cselkó (de Cselkőlehota), Csúzy-Cseh, Farkas (de Nagy-Jóka), Győry (de Makráncz), Hajnik, Halasy, Horkay, Károlyi (de Károly), Maróthy (de Maróthy-egyház), Légmán (de Óhid), Oszternéber, Rusa (de Ság), Szemerey, Turányi, Temesvári, Ugron, Ujházy (de Rozsnyóbánya et Budamér), Vita (de Disznajo). Ezekon kívül még a tárcaában van szó a Torvajai Ugron családról és a Draskóczyak «Milkó» ágáról.

E rövidke felsorolás halvány képét sem adhatja a *Nagy Iván*ban foglalt óriási adathalmaznak. Minő fontossággal bir a folyóirat a családtörténetre, a második folyamhoz tartozó, de csak az idén szétküldött névmutató igazolja, a melynek segítségével egyetlen folyamban néhány ezer magyar családról találhatunk adatokat.

V. E.

A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság 1901-ben.

ALAPSZABÁLYOK.

I. A társaság neve és célja.

1. §. A társaság neve: *Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság*. — Székhelye: Budapest.

2. §. Célja: a magyar történelem társtudományainak, úgymint: a Heraldika, Diplomatika, Palaeographia, Sphragistika és Genealogia — valamint a magyar családok történetének okleveles alapon való művelése és terjesztése.

II. A társaság tagjai.

3. §. A társaságot *a)* az alapító, *b)* a pártoló, és *c)* az évdíjas tagok alkotják.

4. §. Az alapító tagok háromfélék, úgymint: *a)* azok, kik a társaság céljaihoz 100 osztr. ért. forinttal, *b)* azok, kik 200 o. é. forint alapítvánnyal járulnak, *c)* az örökös alapítók. Örökös alapítványt tevők azok, kik legkevesebb 500 o. é. frt-nyi alapítványt tesznek. Ezen *c)* alatti alapítványok joga az alapítók egyenes fiutódaira is átszáll elsőszülöttségi jogon.

Az alapítványok készpénzben, vagy bizonyos lejáratú határidő alatt beváltandó és biztosítékkal bíró kötelezvényben, vagy pedig legkevesebb 5 száztólit tisztán jövedelmező, jóhitelű értékpapírosokban fizetendő be.

5. §. Pártoló taggá választható, a társaság egy tagja által ajánlott, társaságunk célját kedvelő minden nő vagy férfi, ki magát aláírás által kötelezi, hogy tíz egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként tíz forint tagdíjat befizet.

6. §. Évdiás taggá választható az előbbi módozatok szerint az, ki magát aláírás által kötelezi, hogy öt egymásután következő éven át a társaság pénztárába Budapesten évenként 5 forint tagdíjat befizet.

7. §. A pártoló és évdiás tagok kötelezettsége az említett 10, illetőleg 5 év elmúlta után is fennmarad, ha kilépési szándékukat az utolsó év letelte előtt a titkárnál be nem jelentik.

III. A társaság tisztviselői.

8. §. A társaság egy tiszteletbeli elnököt választ életfogytiglan.

9. §. A társaság elnöksége egy elnökből és két másod-elnökből áll.

Az elnökök a társaságot a hatóságok és mások irányában képviselik; a gyűléseken és üléseken első sorban az elnök, másodsorban a másodelnökök elnökölnek és jogukban áll, ha a társaság érdekei kívánják, rendkívüli üléseket is hirdetni. A rendkívüli ülések napja egy héttel előbb közhírré teendő. A tagok egyenlő szavazata esetében döntő szavazattal bír az elnök.

10. §. Mindenik elnöknek jogában áll a társaság pénztárát bármikor megvizsgálni.

11. §. A társaság titkára az üléseken és gyűléseken előadói tisztet végez; a határozatokat végrehajtja; a jegyzőkönyvet vezeti, a társaság levelezéseit végzi, könyvkiadásaira, valamint az irattárra felügyel.

A társaság anyagi helyzetének javultával külön könyv- és levéltárnokra is lesz szükség.

12. §. A társaság jegyzője mindenben a titkár segítségére van, és akadályoztatása esetében őt helyettesíti.

13. §. A pénztárnok a társaság vagyonát híven és pontosan kezeli, a pénztár állapotáról az üléseken jelentést tesz. Pénzt az igazgató választmány határozata alapján az elnök vagy másodelnök és a titkár által együttesen aláírt utalványokra szolgáltat ki; az évi nagygyűlésen pedig részletes kimutatást terjeszt elő. A pénztárnok évi számadásának megvizsgálásáról az igazgató-választmány intézkedik.

Rendkívüli esetekben az elnök vagy másodelnök saját határozatából is utalványozhat 100 frt-ig terjedő összeget, a legközelebbi ülés jóváhagyása reményében.

A pénztárnok az elnök vagy másodelnöknek pénztár-vizsgálati szándokát mindenkor tartozik teljesíteni.

14. §. A társaság folyóiratának szerkesztőjét, és a szerkesztőtársat az igazgató választmány bizza meg a szerkesztői teendőikkel.

15. §. Az ügyész a társaság jogait védi, és a hátrálékos díjakat behajtja.

16. §. A társaság összes tisztviselői, hivataluk tartama alatt, minden tekintetben olyan szavazati joggal bírnak, mint az igazgató tagok.

IV. Az igazgató választmány.

17. §. Negyven tagból áll, kik az első alakuláskor a társaság tagjai között lévő, és a 2. §-ban megnevezett tudomány-szakok terén jeles munkálkodásuk által kiüntek közül szavazattöbbséggel választatnak.

18. §. Az igazgató választmány később maga-magát egészíti ki akként, hogy a megüresedett igazgató tagságra évenként legalább két igazgató tag által írásban ajánlott új igazgató tagot választ, kik a levelező tagok érdemesebbjeiből is választhatók. Ha az igazgató választmány szükségét látja, az igazgató tagok számát hatvanra is felemelheti az ezen §-ban említett választási mód szerint.

19. §. Az igazgató tagságra az ajánlatok az évi nagygyűlés előtt való ülés megelőző napjáig adandók be a titkári hivatalnál. A következő választmányi ülésen az ajánlatok felbontatnak, és a választmányi ülésen jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbségével, titkos szavazás által ejtik meg a választás.

20. §. Az igazgató választmány évenként legalább négy nyilvános választmányi ülést és egy nagygyűlést tart, melyen a Budapesten levő igazgató és levelező tagoknak kotelességük megjelenni.

21. §. Az igazgató tagok az elnökök egyikének vezérlete alatt ezen választmányi üléseken igazgatják a társaság ügyeit; meghatározzák a tisztviselők díjait, a kiadványokat, az azokra fordítandó összegeket, az évi nagygyűlés tárgyait és napját. A társaság vagyonának biztos kezeléséről gondoskodnak. A társaság kiadványainak szerkesztésével megbízzák az igazgató vagy levelező tagok valamelyikét. A számadások megvizsgálására bizottságokat neveznek ki.

22. §. Az igazgató választmány a 19., illetőleg a 18. §-ban meghatározott módozatok szerint korlátlan számú levelező tagokat választ a 2. §-ban említett tudományok művelése terén érdemeket szerzett férfiak sorából, ha azok a társaságnak különben is tagjai. Levelező taggá csak az lehet megválasztva, ki a választó ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szavazattöbbségét nyerte el.

Levelező taggá a hazai történelem iránt érdekltséget tanúsító külföldi tudósok is választhatók. A külföldi tagok megválasztásához azonban a m. kir. belügyministerium jóváhagyása kérendő ki.

23. §. A levelező tagoknak a társaság minden ülésében és gyűlésében székők és tanácskozási joguk van, de szavazattal csak a levelező tagok és a tiszteletbeli tagok, a pénztárnok és az ügyész választásánál és a nagygyűlésen bírnak, kivévn, ha valamelyik a tisztikarba választatott.

24. §. A tudomány-pártoló hazafiak sorából tiszteletbeli tagok is választhatók a társaság dísz- és javára. Ezeknek minden ülésen székők és tanácskozási joguk van.

25. §. A választmányi üléseken jelenlevő igazgató tagok egyszerű szótöbbséggel titkos szavazás útján választják az igazgató és levelező tagok sorából a társaság titkárát, jegyzőjét (és esetleg a könyv- és levéltárnokot), és rendes kiadványának szerkesztőit, mindenkor öt évi időtartamra. A renden kívüli kiadványok szerkesztésével megbízott szerkesztők ugyanoly módozattal választatnak, de megbízásuk minden ily kiadvány megjelenésével megszűnik.

A pénztárnok és ügyész a társaság bármelyik tagja közül választható az ülésen jelenlevő igazgató és levelező tagok egyszerű szótöbbségé által.

26. §. A társaság elnökei, igazgató, tiszteleti és levelező tagjai feljogosítottak a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság» — elnöke, másodelnöke, — igazgató tagja, tiszteletbeli tagja, — levelező tagja cízzel nyilvánosan is élni.

V. A társaság ülései és nagygyűlése.

27. §. A társaság minden évben egy nagygyűlést és legkevesebb négy igazgató választmányi ülést tart. A választmányi ülések határnapjai az ügyrendben lesznek megállapítva. Az ülések jegyzőkönyvei az elnököl, a jegyzőkönyvet vezető és az elnök által e célra felkért két választmányi tag aláírásai által hitelesítettek.

28. §. Az igazgató választmány ülésein az igazgató és a levelező tagok kötelessége a társaság szakába vágó felvadásokat tartani; okleveleket, műtárgyakat bemutatni, azokról akár írásban, akár előszóval értekezni; az ülésekre eljárni; az ügyek vitelében az üléseken kívül is munkás részt venni. Ezen kívül jogukban áll a társaság ügyeit illető indítványokat tenni.

29. §. Az üléseken mint vendég, a társaság oly tagja is tarthat felolvasást, ki nem tartozik az igazgató vagy levelező tagok sorába, de ezeknek értekezéseiket előbb be kell nyújtani az igazgató választmánynak, és ez, vagy pedig valamelyik elnök, előbb kiadja bírálatra egy igazgató vagy levelező tagnak, és csak ennek ajánlatára olvasható fel.

30. §. Az ülések végén a társaság belügyeinek tárgyalására zárt ülést kérhet bármelyik igazgató vagy levelező tag. Az elnök ez esetben a közönséget távozásra kéri fel, miután a zárt ülésben csak az igazgató, levelező és tiszteletbeli tagok és a tisztviselők vehetnek részt.

31. §. Az évi nagygyűlés napját és a felolvasás tárgyát mindenkor az évről első választmányi ülésén döntik el az igazgató tagok. Ezen nagygyűlésen választják meg az elnököt és másodelnököt, mindenkor öt évi időközre, titkos szavazás útján, a társaságnak a gyűlésen jelenlevő összes tagjai, úgymint az igazgató, levelező, tiszteletbeli, alapító, pártoló és évdíjas tagok, egyszerű szótöbbséggel. Elnökké vagy másodelnökké azonban csak valamelyik igazgató tag választható.

32. §. Hogy a választmányi ülés határozatképes legyen, az elnökön kívül legkevesebb hat igazgató tag jelenléte szükséges. Tisztviselők választására legkevesebb tizenkét, választásra jogosult tagnak kell jelen lenni. A nagygyűlés választóképesége legkevesebb húsz társasági tag jelenlététől függ. Ha nem gyűlének ennyi össze, a választás megejtése végett újabb határnapra tűzetik ki közgyűlés, melyben aztán a jelenlevők szavazattöbbsége dönt.

VI. A társaság kiadványai.

33. §. A társaság a 2. §-ban elősorolt tudományágak művelése, fejlesztése és terjesztése céljából egy — rendes időközönként megjelenő — folyóiratot alapít. A folyóirat irányát, ívszámát, és rendes megjelenési idejét az igazgató választmány állapítja meg.

34. §. Ezen folyóirat a társaság hivatalos közlönye, mely a tudományos cikkekben kívül értesítést hoz a társaság ügyeiről, üléseiről és általában figyelemmel kíséri a többször említett tudományágak mozgalmait. Munkatársai a társaság igazgató és levelező tagjai; de megfelelő szakközleményeket szívesen fogad a társaság többi tagjaitól, valamint idegenektől is.

35. §. Ezen kívül a társaság időközönként egy, a magyar nemes családok származási rendjét nyilvántartó, és azok történetét csakis okleveles alapon tárgyaló zsebkönyvet ad ki. Ezen nemzedékrendi zsebkönyv szerkesztőjét az igazgató választmány választja.

36. §. A társaság ezen kívül, ha vagyoni állása engedi, a 2. §-ban megnevezett szakokba vágó önálló történelmi munkákat, valamint oklevélgyűjteményeket is adhat ki. Ezen utóbbiakat különösen családok, vármegyék, vagy városok szerint csoportosítja.

37. §. A társaság egyes családok megbízásából elfogadhatja okleveleik sajtó alá rendezését és azok történetének megírását. Ezenféle munkával egy vagy több, vállalkozni kész igazgató vagy levelező tagot bíz meg az igazgató választmány.

38. §. A társaság folyóiratát a társaság minden tagja évdíja fejében ingyen kapja. A 200 forintos alapítók és a pártoló tagok ezen kívül a nemzedékrendi zsebkönyvet is ingyen kapják. Az örök alapítványt tevők és az igazgató választmányi tagok a társaság minden tulajdon kiadványára igényt tarthatnak.

VII. A társaság vagyona.

39. §. A társaság vagyont képezik a 3. § és 4. §-ban meghatározott alapítványok, melyek biztosan elhelyeztetvén, kamatoztatnak. Az alapítványok képezvén a törzsvagyont, ezeket elkölteni nem szabad.

40. §. A társaság bevételeit képezik az alapítványok kamatai, a tagdíjak, a kiadványok jövedelmei és az egyes adományok. A társaság ezen összegekből fedezi kiadásait.

41. §. A jövedelemből megtakarított összegek, valamint a lelkes ügybarátok által a társaság számára adandó adományok és hagyományok (a mennyiben alapítványi természetű nem bírnának), az igazgató választmány által tőkésítendők. Az ilyen tőkék azonban az alapítványok természetével nem bírnak, és kivételes esetekben az igazgató választmány rendeletéből, részben a társaság pénzügyi kiadásainak fedezésére fordíthatók.

42. §. A társaság vagyont képeznek még a részére gyűjtött és adományozott könyvek, oklevelek, iratok, műtárgyak és régiségek. Ezek egyelőre a Magyar Tudományos Akadémia- vagy a Nemzeti Múzeumban helyezendők el, az igazgató választmány rendeletéhez képest.

VIII. A társaság jövője.

43. §. Ha a társaság vagyona idővel a nemzet és egyesek áldozatkészségéből, valamint a megtakarításokból annyira szaporodnék, hogy szükségképp a fokozottabb kiadásoknak is képes volna megfelelni, akkor működési körét kitágítja.

IX. Az alapszabályok változtatása.

44. §. Az alapszabályok módosítása csak egy, ezen célra két héttel előre hirdetett választmányi ülésen történhetik, a jelenlevő igazgató és levelező tagok kétharmad szótöbbségével. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legkevesebb tíz igazgató tag jelenléte szükséges. Az alapszabályok változtatott részei esetről esetre a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel, jóváhagyás végett.

X. A társaság esetleges feloszlása.

45. §. A társaság feloszlása csak azon esetben történhetik meg, ha egy ezen célból egy hónappal előre hirdetett közgyűlés a jelenlevő igazgató és levelező tagok két harmad szótöbbségével a feloszlást elhatározza. Hogy e tekintetben érvényes határozatot hozhassanak, tekintet nélkül a megjelent levelező tagok számára, legalább tizenhat igazgató tag jelenléte szükséges.

46. §. A nem remélt feloszlás esetében a társaság összes vagyónának örököse első sorban a «Magyar Történelmi Társulat», második sorban a «Magyar Tudományos Akadémia». Ez esetben ezen örökösök az összes vagyont a «Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Alapítványa» címén tőkésíteni tartoznak, és annak jövedelmeit, kamatait, kizárólag csak a 2. §-ban említett tudományszakok művelésére fordíthatják. A feloszlás esetében hozandó közgyűlési határozatok azonban foganatosítás előtt a m. kir. belügyminiszteriumhoz felterjesztendők.

47. §. A társaság alapszabályai megerősítés végett a m. kir. belügyminiszteriumhoz terjesztendők fel. Az esetben, ha az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyleti tagok vagyoni értéke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik, s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlás terhe alatt köteleztetik.

IGAZGATÓSÁG.

I. Elnökség és tisztviselők.

ELNÖK:

Báró RADVÁNSZKY BÉLA.
Negyedizben megválasztatott 1897 deczember 11-én.

MÁSODELNÖKÖK:

Dr. FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.
Megválasztatott 1898 deczember 16-án.

Id. BÁNÓ JÓZSEF.
Megválasztatott 1900 deczember 20-án.

TITKÁR:

Dr. SCHÖNHERR GYULA.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

JEGYZŐ:

Dr. ÁLDÁSY ANTAL.
Megválasztatott 1899 január 26-án.

ÜGVÉSZ:

Dr. FEJÉRPATAKY KÁLMÁN.
Megválasztatott 1896 november 26-án.

PÉNZTÁRNOK:

TÓTH ÁRPÁD.
Megválasztatott 1892 október 6-án.

A TURUL SZERKESZTŐI:

Dr. SCHÖNHERR GYULA
Megválasztatott 1897 február 27-én.

VARJÚ ELEMÉR
Megválasztatott 1901 február 28-án

II. Igazgató-választmány.

Gróf Apponyi Sándor. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Dr. Dézsi Lajos. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	Kollányi Ferencz. <i>Megválasztatott 1901 november 28-án.</i>
Dr. Áldásy Antal. <i>Megválasztatott 1896 november 26-án.</i>	15 Emőkei Emich Gusztáv. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Komáromy András. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
Barabás Samu. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Éble Gábor. <i>Megválasztatott 1900 november 29-én.</i>	Köváry László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Gróf Bánffy György. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Fejérpataky László. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	30 Lehoczky Tivadar. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>
5 Idősb Bánó József. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Fraknói Vilmos. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Makay Dezső. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>
Dr. Békefi Remig. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	Géresi Kálmán. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Báró Mednyánszky Dénes. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>
Berzeviczy Edmund. <i>Megválasztatott 1898 november 24-én.</i>	20 Ghyczy Pál. <i>Megválasztatott 1900 november 29-én.</i>	Nagy Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Bonczi Ödön. <i>Megválasztatott 1892 november 24-én.</i>	Dr. Hajnik Imre. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Némethy Lajos. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Borovszky Samu. <i>Megválasztatott 1897 november 27-én.</i>	Dr. Illésy János. <i>Megválasztatott 1894 november 29-én.</i>	35 Báró Nyáry Jenő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
10 Bunyitay Vincze. <i>Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.</i>	Kammerer Ernő. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Dr. Csánki Dezső. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>	Dr. Karácsonyi János. <i>Megválasztatott 1890 november 27-én.</i>	Dr. Ortvai Tivadar. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Csoma József. <i>Megválasztatott 1887 november 24-én.</i>	25 Dr. Károlyi Árpád. <i>Megválasztatott 1885 ápril 30-án.</i>	Lovag Óváry Lipót. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>
Id. Daniel Gábor. <i>Megválasztatott 1899 november 30-án.</i>	Paczkamadarasi Kis Bálint. <i>Megválasztatott 1893 november 30-án.</i>	Dr. Pauler Gyula. <i>Megválasztatott 1883 február 25-én.</i>

*

- 40 Petrovay György. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Pettkó Béla. *Megválasztatott 1899 november 28-án.*
 Pór Antal. *Megválasztatott 1890 november 27-én.*
 Báró Prónay Dezső. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Báró Radvánszky Béla. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
- 45 Ifj. Reissig Ede. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Schönherr Gyula. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Soós Elemér. *Megválasztatott 1898 november 24-én.*
 Széll Farkas. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Dr. Szendrei János. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
- 50 Szent-Ivány Zoltán. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Szentkláray Jenő. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Idősb Szinnyei József. *Megválasztatott február 25-én.*
 Tagányi Károly. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
- 55 Dr. Thaly Kálmán. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*
 Csekei Varjú Elemér. *Megválasztatott 1899 november 30-án.*
 Dr. Wertner Mór. *Megválasztatott 1891 november 26-án.*
 Dr. gróf Zichy Ágoston. *Megválasztatott 1883 február 25-én.*
 Dr. Zsilinszky Mihály. *Megválasztatott 1885 ápril 30-án.*

Levelező tagok.

- Királydaróczy Daróczy István. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 Doby Antal. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Nádudvari György Árpád. *Megválasztatott 1900 nov. 29-én.*
 Jedlicska Pál. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*
- 5 Aszalói Kecskés Dezső. *Megválasztatott 1888 szeptember 27-én.*
 Benedekfalvi Luby Károly. *Megválasztatott 1884 ápril 24-én.*
 Sváby Frigyes. *Megválasztatott 1900 november 29-én.*

A TÁRSASÁG TAGJAI.

a) Alapító tagok.

I. 500 forintos alapítvánnyal:

- + Gróf Andrássy Manó.
 + Gróf Batthyány Géza. *Budapest.*
 Dolhai és Petrovai öreg Petrovay János. *Pozsony.*
 Báró Prónay Dezső. *Budapest.*
- 5 Báró Radvánszky Béla. *Sajó-Kaza.*
 Liptószentiváni Szent-Ivány Zoltán. *Budapest.*

II. 200 forintos alapítvánnyal:

- Árvai közbirtokossági uradalom igazgatósága. *Árva-Váralja.*
 + Báró Atzél Béla. *Budapest.*
 Gróf Bánffy György. *Budapest.*
- 10 Gróf Berchthold Richárd. *Nagy-Oroszi.*
 + Gróf Csáky László.
 Gróf Csekonics Endre. *Zsombolya.*
 + Gróf Cziráky János.
 Gróf Dessewffy Aurél. *Budapest.*
- 15 Gróf Erdődy Rudolf. *Novimáraf.*
 Gróf Esterházy Ferencz. *Tata.*
 Herczeg Esterházy Miklós. *Kis-Marton.*
 Gróf Festetics-könyvtár. *Keszthely.*
 Báró Inkey Imre. *Berlin.*
- 20 + Ipolyi Arnold.
 + Gróf Károlyi Gyula.
 Gróf Károlyi László. *Budapest.*
 Gróf Károlyi Tibor. *Budapest.*
 Lipóczi Keczer Miklós. *Kassa.*

- 25 + Lanfranconi Grazioso Enea.
 Gróf Majláth György. *Zavar.*
 Mocsonyi Jenő. *Budapest.*
 Mocsonyi Sándor. *Budapest.*
 Báró Nyáry Béla. *Pozsony.*
- 30 Szerémi herczeg Odescalchi Arthur. *Skiczó, u. p. Kis-Tapolcsa.*
 Szerémi herczeg Odescalchi Gyuláné szül. gróf Degenfeld Anna. *Budapest.*
 Dr. báró Prónay S. Gábor. *Acsa.*
 + Báró Radák Ádám.
 Báró Révay Gyula. *Kis-Selmecz, u. p. Szucsány.*
- 35 Sigmund Akos. *Kolozsvár.*
 Simonyi és Varsányi Simonyi Kálmán. *Erdő-Tárca, u. p. Aszód.*
 + Gróf Sztáray Antal.
 + Gróf Tisza Lajos.
 + Idősb báró Vay Miklós.
- 40 Gróf Vigyázó Ferencz. *Budapest.*
 Gróf Wass Jenő. *Czege.*
 Gróf Zselénski Róbert. *T.-Újfalu.*

III. 100 forintos alapítvánnyal:

- Gróf Apponyi Sándor. *Lengyel.*
 Babics József. *Zsombolya.*
- 45 Balásházy Bertalan. *Ködömpusztá, u. p. Henczida.*
 + Báró Bánffy Ádám.
 + Bay Gábor és neje sz. Ormos Katalin.
 Bay Ilona. *Debreczen.*

- Beöthy Ákos. *Budapest.*
- 50 + Báró Bésán N. János.
 Gróf Bethlen Istváné szül. gróf Teleki Ilona. *Budapest.*
 Bezerédj Pál. *Szegszárd.*
 Budapest székesfőváros könyvtára.
 Burchard-Bélaváry Konrád. *Bpest.*
- 55 Csapó Vilmos. *Tengelicz, u. p. Gindly-család.*
 Gróf Cziráky Antal. *Lovas-Berény.*
 + Gróf Esterházy János. *Kolozsvár.*
 Jeszenszky Béla. *Temesvár.*
 Karczag István. *Keszthely.*
- 60 Komlóssy Arthur. *Debreczen.*
 Gróf Kuún Géza. *Maros-Németi, u. p. Déva.*
 Báró Mednyánszky Dénes. *Bécs.*
 + Kellemesi Melczer István.
 + Alsó-Szopori Nagy Imre.
- 65 + Báró Nyáry Albert.
 Báró Nyáry Jenő. *Budapest.*
 + Ormós Zsigmond.
 Gróf Pálffy-Daun Vilmos, teanoi herczeg. *Stübing.*
 Pettkó Béla. *Budapest.*
- 70 Sopron vármegye közönsége.
 Szilassy Aladár. *Budapest.*
 Szontágh Pál. *Horpács, u. p. Nagy-Oroszi.*
 Gróf Teleki Géza. *Budapest.*
 Tisza Kálmáné, szül. gróf Degenfeld Ilona. *Budapest.*
- 75 Gróf Zichy N. János. *Budapest.*

b) Pártoló és évdíjas tagok.

(A pártoló tagok csillaggal vannak az évdíjasoktól megkülönböztetve.)

- Ajkay Béla. *Kisfalud-Mihali.*
 *Gróf Almásy Dénesné. *Gyula.*
 *Báró Ambrózy István. *Malonya.*
 Ambrózy Nándor. *Sátoralja-Ujhely.*
 5 Dr. Andrásovics Béla. *Budapest.*
 *Gróf Andrásy Géza. *Betlér.*
 *Gróf Andrásy Gyula. *Budapest.*
 *Gróf Andrásy Tivadar. *Budapest.*
 Andreánszky Antal. *Budapest.*
 10 *Báró Apor István. *Aporfalva,*
 u. p. Dicső-Szent-Márton.
 Antal János. *Budapest.*
 Dr. Áldásy Antal. *Budapest.*
 Baán Elemér. *Körmöczbánya.*
 Baditz Lajos. *Kapuvár.*
 15 Szentkatolnai Bakk Endre. *Vizakna.*
 Dr. Ballagi Aladár. *Budapest.*
 Bódi Balogh Gyula. *Szombathely.*
 Barabás Samu. *Budapest.*
 *Baranyay Mária. *Budapest.*
 20 Barlanghy Árpád. *Temesvár.*
 *Baross Károly. *Budapest.*
 Baróti Lajos. *Budapest.*
 *Gróf Batthyány Lajos. *Ikervár.*
 Ludányi Bay Ferencz. *Fász-Kisér.*
 25 *Idősb Bánó József. *Budapest.*
 Bárczay Elemér. *Tisza-Roff.*
 Komoróczy és Szentandrási Bencsik
 István. *Király-Helmecz.*
 *Beniczky Ádám. *Zsámbok,* u. p.
 Tura.
 *Beniczky Elemér. *Heves-Csehi.*
 30 *Beniczky Ferencz. *Budapest.*
 *Beniczky Géza. *Homok,* u. p. Tisza-
 Földvár.
 Beniczky Kálmán. *Turócz-Szent-
Múrton.*
 *Benke Gyula. *Budapest.*
 Benkó Imre. *Nagy-Körös.*
 35 Gróf Benyovszky Rezső. *Alsó-
Tengelicz.*
 *Berczik Árpád. *Budapest.*
 Bernáth Győző. *Magyar-Fesztreb,*
 u. p. Czéke.
 Berseny Béla. *Arad.*
 Berzeviczy Edmund. *Berzevicze.*
 40 *Gróf Bethlen Bálint. *Gyéres.*
 *Dr. Bezerédj Viktor. *Budapest.*
 Bécsi m. kir. testőrségi könyvtár.
 *Béldi István. *Marosvásárhely.*
 Dr. Békefi Remig. *Budapest.*
 45 Bolgár Emil. *Budapest.*
 Dr. Boncz Ödön. *Budapest.*
 *Bornemisza Ádám. *Budapest.*
 Dr. Borovszky Samu. *Budapest.*
- Borsay Jenő. *Gákova.*
 50 Bosnyák László. *Kaposvár.*
 Bothfalvi Both Tamás. *Eperjes.*
 *Botka Béla. *Bánlak.*
 Bölöni László. *Bánfi-Hunyad.*
 Budapesti egyetem tört. szeminá-
 riuma.
 55 Budapesti kegyesrendiek főgym-
 nasiuma.
 Bunyitay Vincze. *Nagy-Várad.*
 Buzinkay Gyula. *Budapest.*
 Felsőpulyai Bük Géza. *Lébény-Szt-
Miklós.*
 Csatai Gyula. *Debreczen.*
 60 *Gróf Csáky Albin. *Budapest.*
 *Gróf Csáky Ödön. *Förév.*
 Dr. Csánki Dezső. *Budapest.*
 K. Császár Ferencz. *Budapest.*
 *özv. Csergheő Gézáné. *Budapest.*
 65 Csernátóny Gyula. *Besztercze.*
 Csernovics Diodor. *Arad.*
 Dr. Csiky Viktor. *Seprős.*
 *Báró Csollich Géza. *Budapest.*
 *Csoma József. *Devecser,* u. p. Forró-
 Encs.
 70 Eördögfalvi Csuha Malva. *Csász-
lóc,* u. p. Ungvár.
 *Gróf Cziráky Béla. *Dénesfa,* u. p.
 Cziráky.
 Vargyasi Daniel Gábor. *Budapest.*
 Királydaróczi Daróczy Zoltán.
Paks.
 *Szamosujvári Dániel László. *Ó-
Léc,* u. p. Szerb-Bóka.
 75 Dedek Crescens Lajos. *Budapest.*
 Deési kaszinó-egylet.
 *Gróf Degenfeld Gusztáv. *Téglás.*
 *Gróf Degenfeld József. *Debreczen.*
 *Gróf Degenfeld Lajos. *Szirák.*
 80 *Gróf Degenfeld Sándor. *Erdősáda.*
 Dely Imre. *P.-Peres,* u. p. Furta.
 Dr. Demjanovich Emil. *Budapest.*
 *Dessewffy Arisztid. *Budapest.*
 Délmagyarországi rég. és tört. egy-
 let. *Temesvár.*
 85 Dr. Dézsi Lajos. *Budapest.*
 Doby Antal. *Homonna.*
 Dókus Gyula. *Sátoralja-Ujhely.*
 Domahidy Viktor. *Budapest.*
 Dorgó Albert. *Kolozsvár.*
 90 *Dörny Jenő. *Dombóvár.*
 *Dráveczky Gyula. *Ér-Mihály-
falva.*
 Dudás Gyula. *Zombor.*
 *Báró Duka Géza. *Kádár,* u. p. Ritt-
 berg.
 *Dr. Duka László. *Nagy-Becskek.*
- 95 *Br. Edelsheim-Gyulay Lipót. *Bre-
zovicza,* u. p. Zágráb.
 *Pazoni Elek Gusztáv. *Budapest.*
 *Emőkei Emich Gusztáv. *Budapest.*
 *Vásárosnáményi Eötvös Jenő. *Vá-
sáros-Námény.*
 Eperjesi Széchenyi kör.
 100 *Gróf Erdődy Ferencz. *Galgóc.*
 Gróf Erdődy Imréné szül. gróf
 Migazzi Irma. *Galgóc.*
 *Gróf Esterházy Miguel. *Kolozsvár.*
 *Gróf Esterházy Mihály. *Cseklész.*
 *Gróf Esterházy Miklós Mórincz.
Budapest.
 105 Herczeg Esterházy-könyvtár. *Kis-
marton.*
 Dr. Esztegar László. *Budapest.*
 Esztergomi főegyházmegyei könyv-
 tár.
 Éble Gábor. *Budapest.*
 Fáy Béla. *Dédács,* u. p. Piski.
 110 *Fáy István. *Pusztá-Szemszűrő,*
 u. p. Batka.
 *Fáy László. *Nyustya.*
 Báró Feilitzsch Bertold. *Nyiregy-
háza.*
 Fejér Ignác. *Sirok.*
 Dr. Fejérpataky Kálmán. *Budapest.*
 115 Dr. Fejérpataky László. *Budapest.*
 Fekete Albert. *Szárós,* u. p.
 Zsádány.
 Fest Lajos. *Eperjes.*
 *Gróf Festetich Andor. *Szeleste.*
 Fiáth István. *Nagy-Hantos.*
 120 özv. Fogarassy Samuné. *Susák.*
 Gróf Forgách László. *Mándok.*
 Dr. Fraknoi Vilmos. *Rómu.*
 *Gyulai Gaál István. *Büssü.*
 Gachal Sándor. *Budapest.*
 125 Gerold és társa. *Bécs.*
 Dr. Géczy Dezső. *Budapest.*
 Géresi Kálmán. *Debreczen.*
 Ghyczy Pál. *Csendespuszta,* u. p.
 Nagy-Lapás.
 Gombos Kálmán. *Kismarton.*
 130 Bilkei Gorzó László. *Ujvidék.*
 Bilkei Gorzó Nándor. *Gyomu.*
 Gózonny László. *Zala-Egerszeg.*
 *Gömöry Oszkár. *Budapest.*
 Graenzenstein Béla. *Budapest.*
 135 Dr. Grün Albert. *Budapest.*
 Gyarmathy Sándor. *Budapest.*
 Dr. Gyárfás Tihamér. *Brassó.*
 *Br. Györffy Pál. *Szilágy-Kraszna.*
 Báró Györffy Samu. *Budapest.*
 140 Nádudvari György Árpád. *Bécs.*
 Gyulay Kálmán. *Kerepes.*

- Dr. Hajnik Imre. *Budapest.*
 *Hajós József. *Budapest.*
 Halmágyi Sándor. *Budapest.*
 145 Dr. Hampel József. *Budapest.*
 Harmos Gábor. *Szécsény.*
 Hattyúfy Dezső. *Székesfehérvár.*
 Hedry József. *Alsó-Láncz*, u. p. Buzita.
 Hedry Lőrincz. *Kassa.*
 150 Zendrei és Gerendei Hegedüs Ferencz. *Fász-Kísér.*
 Ó-moraviczai ifj. Heinrich Ferencz. *Budapest.*
 Tiszabeői Hellebronth Antal. *Trient.*
 Tiszabeői Hellebronth Géza. *P.-Gyenda*, u. p. Tisza-Roff.
 Hets Ödön. *Budapest.*
 155 Hodinka Antal. *Bécs.*
 Hódy Imre Ferencz. *Rév-Fülöp*, u. p. Kővágó-Ors.
 Hont-vármegyei múzeum-társaság. *Ipolyság.*
 Horváth Emil. *Budapest.*
 Horváth Sándor. *Budapest.*
 160*Huszár Béla. *Balogh*, u. p. Balassagyarmat.
 *Báró Huszár Károly. *Abafája*, u. p. Szász-Régen.
 Dr. Illésy János. *Budapest.*
 *Nagyilosvai Ilosvay Aladár. *Nyír-Meggyes*, u. p. Mátészalka.
 Nagyilosvai Ilosvay Bálint. *Budapest.*
 165 Nagyilosvai Ilosvay Endre. *Mátészalka.*
 Inkey László. *Budapest.*
 *Kisdobronyi Isaák Dezső. *Kis-Szekerés*, u. p. Zsarolyán.
 *Kisdobronyi Isaák István. *Nagy-Rhéde.*
 Isépy István. *Sátoralja-Ujhely.*
 170*Ivány Tihamér. *Budapest.*
 *Draskóczi és Jordánföldi Ivánka László. *Budapest.*
 Jalsoviczi Jalsoviczky Sándor. *Budapest.*
 Jankovics József Mihály. *Munkács.*
 Jasztrabszky Kálmán. *Budapest.*
 175 Jedlicska Pál. *Felső-Diós*, u. p. Szomolyán.
 Jeszenszky Alajos. *Nyitra.*
 Jeszenszky Lajos. *Csejthe.*
 *Jékey Zsigmond. *Géberjén*, u. p. Győrtelek.
 Juhász Zsigmond. *Bécs.*
 180 *Ifj. Justh György. *Neczpál.*
 Kalocsai érseki könyvtár.
 Kammerer Ernő. *Budapest.*
 Kandra Kabos. *Eger.*
 Karakas Károly. *Nagyvárad.*
 185 Dr. Karácsonyi János. *Bihar-Püspöki.*
 *Gr. Karátsonyi Jenő. *Budapest.*
 Kassai társalgási egyesület.
 Kazinczy Gábor. *Kaposvár.*
 *Kazy József. *Budapest.*
 190 Kállay András. *Nagy-Halász.*
 *Kállay Lipót. *Budapest.*
 Kállay Ubul. *Mezőcsát.*
 Dr. Károlyi Árpád. *Bécs.*
 *Gróf Károlyi Sándor. *Budapest.*
 195*Kecskeméti kaszinó.
 Aszalói Kecskés Dezső. *Sopron.*
 *Fületinczi Kelcz Gyula. *Zsitva-Ujfalu.*
 *Báró Kemény Gyula. *Pusztakamarás*, u. p. Mocs.
 *Báró Kemény Kálmán. *Vécs.*
 200 Kempelen Béla. *Abauj-Szántó.*
 *Pázmándi Kempelen Imre. *Székesfehérvár.*
 *Kölcsei Kende Péter. *Ungvár.*
 *Dr. Kenessey Pongrácz. *Veszprém.*
 Képviselőházi könyvtár. *Budapest.*
 205*Gróf Khuen-Héderváry Károly. *Zágráb.*
 Kilián Frigyes. *Budapest.*
 *Baczkamadarasi Kis Bálint. *Magyar-Igen.*
 Kisfaludy Á. Béla. *Budapest.*
 Kisfaludy László. *Budapest.*
 210 Kiss Emil Károly. *Baltavár.*
 *Nemeskéri Kiss Pál. *Véghles.*
 Kollányi Ferencz. *Budapest.*
 Kollár Jánosné szül. Szentmihályi Klementina. *Pacsa.*
 Dr. Komáromy András. *Budapest.*
 215 Komlósi Komlósy Béla. *Bereg-Ilosva.*
 Dr. Konkoly Balázs. *Komárom.*
 Korizmics Antal. *Alexandria.*
 Kormos Béla. *Szombathely.*
 *Ruszkai Kornis Ferencz. *Debreczen.*
 220 Lovag Kotz József. *Arad.*
 Berenczei és Járdánházi Kovács Jenő. *Homok*, u. p. Mikola.
 Kőszeghy Antal. *Budapest.*
 Kőszeghy Sándor. *Budapest.*
 *Kőváry László. *Kolozsvár.*
 225 Krahl Ernő. *Bécs.*
 Bállai Krémer Sámuel. *Deés.*
 Kubinyi Ferencz. *Kováár.*
 *Kubinyi Hugó. *Deménfalva.*
 Ifj. Kubinyi Miklós. *Árva-Váralja.*
 230 Dr. Küffer Béla. *Budapest.*
 *Gróf Laszberg Rudolf. *Győr.*
 Láng Mihály. *Budapest.*
 Lehóczky Tivadar. *Munkács.*
 Leleszi prépostság.
 235 Leővey Sándor. *Budapest.*
 Bilkei és Gorzói Lipcsey József. *Budapest.*
 Bilkei és Gorzói Lipcsey Mór. *Szolnok.*
 Lippich Gusztáv. *Szolnok.*
 Kisfaludi Liphay Kornél. *Budapest.*
 240*Olaszliszkai Liskay Bálint. *Nagy-Becskerek.*
 Luby Károly. *Nagy-Károly.*
 *Magyary-Kossa Géza. *Budapest.*
 *Magyary-Kossa Sámuel. *Budapest.*
 Makay Dezső. *Budapest.*
 245 Makay Emil. *Temesvár.*
 Makkay József. *Nagyvárad.*
 Malatinszky György. *Atkár.*
 Bohuszlavicz Malobiczky János. *Budapest.*
 Meczner József. *Korlát*, u. p. Vizsoly.
 250*Dálnoki és Mezőmadarasi Medve Zoltán. *Budapest.*
 Melhard Gyula. *Attala*, u. p. Csoma.
 *Meszleny Bencze. *Velence.*
 *Meszleny Pál. *Velence.*
 Apsai dr. Mihályi János. *Máramaros-Sziget.*
 255*Báró Miske Kálmán. *Kőszeg.*
 Miskolczy Imre. *Budapest.*
 Miskolczy Jenő. *Debreczen.*
 Miskolczy ref. lyceum könyvtára.
 *Bocsári Mocsáry István. *Budapest.*
 260*Bocsári Mocsáry Sándor. *Lapujtő.*
 *Mosonmegyei történelmi és régészeti egyesület. *Magyar-Óvár.*
 Nagy Géza. *Budapest.*
 Tasnádi Nagy Gyula. *Budapest.*
 Eözbéghi Nagy Ignác. *Pusztavárjas*, u. p. Böös.
 265 Sz. Nagy Lajos. *Budapest.*
 Nagyenyedi Bethlen-főiskola könyvtára.
 Nagyiday Ferencz. *Verbőcz*, u. p. Tisza-Ujlak.
 Nagyszebeni városi levéltár.
 Nagyvárad közs. iskolai könyvtár.
 270 Nalácz Ödön. *Deés.*
 *Gróf Nádasdy Ferencz. *Budapest.*
 *Nemzeti kaszinó könyvtára. *Budapest.*
 Ifj. Nyéki Németh Imre. *Székesfehérvár.*
 Németh Titus. *Budapest.*
 275 Némethy Lajos. *Esztergom.*
 *Báró Nyáry Béláné. *Pozsony.*
 *Báró Nyáry Gyula. *Pilis.*
 *Orczy Dezső. *Budapest.*

- Orczy Zoltán. *Budapest.*
 280 Oroszlány Oroszlány László. *Miskolcz.*
 *Országh Lajos. *Kis-Telek*, u. p. Magyar-Mecske.
 *Országos kaszinó. *Budapest.*
 Országos levéltár. *Budapest.*
 Dr. Ortway Tivadar. *Pozsony.*
 285 Ostffy Miklós. *Ostffy-Asszonyfa.*
 Lovag Óváry Lipót. *Budapest.*
 Örgyőf Pallavicini Adolfné szül. Bárczay Anna. *Kassa.*
 *Örgyőf Pallavicini Ede. *Budapest.*
 Pannonhalmi főapátság.
 290 Páriz-Pápai Paraicz Gyula. *Budapest.*
 Dr. Pauler Gyula. *Budapest.*
 *Paulovics József. *Turóc-Szucsány.*
 Payzsos Andor. *S.-A.-Ujhely.*
 Pálfiszegei Pálffy László. *Pacsa.*
 295 Páll Albert. *Ungvár.*
 Pálmay József. *Székelly-Udvarhely.*
 Dr. Pászthor Bertalan. *Eger.*
 Dr. Pázmány Zoltán. *Kecskemét.*
 *Gróf Pejachevich Tódor. *Eszék.*
 300 Peőcz Elek. *Budapest.*
 Peőcz Ferencz. *Torda.*
 Dolhai és Petrovai Petrovay György. *Nagy-Kürü.*
 Dolhai és Petrovai Petrovay Gyula. *Eperjes.*
 Dolhai és Petrovai Petrovay László. *Lugos.*
 305 Dolhai és Petrovai Petrovay Margit. *Nagy-Kürü.*
 *Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Gézáné szül. gr. Degenfeld Berta. *Kis-Kartal*, u. p. Aszód.
 *Aszódi és Podmanini báró Podmaniczky Levente. *Fenyő-Haraszti*, u. p. Verseg.
 Gróf Pongrácz Frigyes. *Bécs.*
 Pongrácz Kálmán. *Nyitra.*
 310 Pór Antal. *Esztergom.*
 Dr. Pósta Béla. *Kolozsvár.*
 Pozsonyi kir. jogakadémia.
 Pozsonyi kir. kath. főgymnasium ifjusági könyvtára.
 Pozsonyi Toldy-kör.
 315 Villei Pribék Pál. *Fenke*, u. p. Ungvár.
 Réthey Prikkel Lajos. *Pozsony.*
 Puky Andor. *Tomor*, u. p. Homrogd.
 Puky József. *Félegyháza.*
 Radocza János. *Budapest.*
 320 *Báró Radvánszky Géza. *Sajó-Kaza.*
 *Dr. Radvánszky György. *Budapest.*
 *Báró Radvánszky Jánosné. *P.-Vársány*, u. p. Hatvan.
 Ragályi Ferencz. *Ragály.*
 Lublóvári Raisz Aladár. *Lőcse.*
 325 Rakovszky Endre. *Kassa.*
 *Rakovszky Ferencz. *Novák.*
 Rakovszky György. *Budapest.*
 Ráth György. *Budapest.*
 Reiner Zsigmond. *Budapest.*
 330 Ifj. dr. Reisz Ede. *Budapest.*
 *Reviczky Ambró *Budapest.*
 Rexa Arthur. *Budapest.*
 Dr. Récsy Viktor. *Győr-Szent-Márton.*
 *Báró Rédl Béla. *Budapest.*
 335 Dr. Réthy László. *Budapest.*
 Révai Leó. *Budapest.*
 Romhányi János. *Nyitra.*
 *Kis-Zombori Rónay Ernő. *Kis-Zombor.*
 *Kis-Zombori Rónay Jenő. *Nagy-Becskekerek.*
 340 *Röser Miklós. *Budapest.*
 Rudnay Béla. *Budapest.*
 *Rudnyánszky György. *Felső-Atrak.*
 Rumbold Bernát. *Budapest.*
 Báró Salamon Mihály. *Székesfehérvár.*
 345 Sárközy Aurél. *Komárom.*
 Sárközy Imre. *Székesfehérvár.*
 Schiller Bódog. *Budapest.*
 *Gr. Schmidegg Ferencz. *Gmunden.*
 Dr. Schönherr Gyula. *Budapest.*
 350 *Schulpe Vilmos. *Török-Kanizsa.*
 Sigmund József. *Budapest.*
 Kissolyosi Simó Ferencz. *Bpest.*
 Simonffy Imre. *Debreczen.*
 Simonyi Béla. *Aranyos-Maróth.*
 355 Paksi Sipeky Béla. *Borsicz*, u. p. Nemsóva.
 *Ifj. báró Solymossy László. *Nagy-Teremi.*
 Sombory Lajos. *Magyar-Nagy-Sombor.*
 Somogyi Zsigmond. *Budapest.*
 Sóvári Soós Elemér. *Budapest.*
 360 *Báró Staudach Adolf. *Budapest.*
 Stessel József. *Kis-Martón.*
 Dr. Sussich Károly. *Karán-Sebes.*
 Sváby Frigyes. *Lőcse.*
 Szabadkai közs. főgimnázium.
 365 Dr. Szalacsy Lajos. *Győr.*
 Szalay Gábor. *Budapest.*
 *Szalóki Tamás. *Nemes-Szalók.*
 Szatmár vármegye közönsége. *Nagy-Károly.*
 *Gróf Szápáry Gyula. *Taskony.*
 370 Szegedi Somogyi könyvtár.
 Szemere Lajos. *Budapest.*
 Dr. Szendrei János. *Budapest.*
 Szentimrey Tamás. *Mármaros-Sziget.*
 Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Bikszád.*
 375 *Liptószentiváni Szent-Ivány Gyula. *Budapest.*
 *Liptószentiváni Szent-Ivány Károlyné szül. Szent-Ivány Margit. *Liptó-Szt-Iván.*
 *Liptószentiváni Szent-Ivány Oszkár. *Bélad*, n. p. Nagy-Herestyén.
 *Báró Szentkereszty Béla. *Árkos*, u. p. Szepsi-Szt-György.
 *Szentkirályi Kálmán. *Tápió-Szt-Márton.*
 380 Dr. Szentkláray Jenő. *Temesvár.*
 Szentpály Miklós. *Nagy-Szöllős.*
 Özv. Négyesi Szepessy Andrásné szül. Okolicsányi Mária. *Miskolcz.*
 Négyesi Szepessy Béla. *Miskolcz.*
 Négyesi Szepessy Máttyás. *Miskolcz.*
 385 Széll Farkas. *Debreczen.*
 Nagyszigeti Szily Dezső. *Ollár.*
 Nagyszigeti Szily Kálmán. *Budapest.*
 Idősb Szinnyei József. *Budapest.*
 Dr. Szombathy Ignác. *Budapest.*
 390 Szmrecsányi Szmrecsányi Lajos. *Eger.*
 Szögyény Béla. *Sopron.*
 *Sztankay Béla. *Kassa.*
 *Sztankovánszky János. *Kajdacs.*
 Dr. Szűts Andor. *Székesfehérvár.*
 395 Tagányi Károly. *Budapest.*
 *Tahy István. *Budapest.*
 *Szili Taund Jenő. *Bécs.*
 *Széki gróf Teleki József. *Tetétlen.*
 via Solt.
 Széki gr. Teleki Sándor. *Budapest.*
 400 *Özv. Széki gróf Teleki Sándorné szül. gróf Teleki Jozefa. *Gyömrő*, u. p. Üllő.
 Temesvár sz. kir. város.
 Terray István. *Sikér.*
 Dr. Thallóczy Lajos. *Bécs.*
 Dr. Thaly Kálmán. *Budapest és Pozsony.*
 405 *Ifj. Tisza Kálmán. *Geszt.*
 Tisztviselők orsz. Egyesülete. *Budapest.*
 Tomcsányi Tomcsányi Gyula. *Besztercebánya.*
 Torkos László. *Budapest.*
 Tóth Árpád. *Budapest.*
 410 Tóth Endre. *Nagy-Becskekerek.*
 Török Kálmán. *Munkács.*
 Törös Sándor. *Ipolyság.*
 Töttössy Gyula. *Nyulas.*
 Turóc-szentmártoni múzeumi tót társaság.

- 415*Ugron István. *Alexandria.*
Ujfalussy Lajos. *Nagy-Károly.*
Ujhelyi Hugó. *Nagybánya.*
Ujj György. *Tata-Tóváros.*
Ullmann József. *Budapest.*
- 420 Ungvári kir. kath. főgymnasium.
Csekei Varjú Elemér. *Budapest.*
Vasdényey Géza. *Budapest.*
Vasvármegyei kultur - egyesület.
Szombathely.
*Báró Vay Béla. *Alsó-Zsolca.*
- 425*Báró Vay Dénes. *Pozsony.*
- *Gróf Vay Tihamér. *Felső-Vadász.*
Városey Gyula. *Kalocsa.*
*Vecsey Imre. *Debreczen.*
Venter Gerő. *Arad.*
- 430 Veress Endre. *Déva.*
*Báró Vécsey Józsefné szül. gróf
Dessewffy Blanka. *Budapest.*
Viczián Antal. *Budapest.*
*Bojári gróf Vigyázó Sándor.
Budapest.
Vojth Gergely. *Deés.*
- 435*Gróf Waldeck Frigyes. *Tisza-Roff.*
- Dr. Wertner Mór. *Muzsla.*
*Báró Wodianer Albert. *Budapest.*
Závody Albin. *Rózsahegy.*
*Gróf Zichy Ágoston. *Kálóz.*
- 440 Zirczi apátsági könyvtár.
Zorkóczy Tivadar. *Stubnyafürdő.*
Dr. Zubriczky József. *Budapest.*
*Zsigárdy Gyula. *Galánta.*
Zsilinszky Mihály. *Budapest.*
- 445 Zsivkovics Lajos. *Budapest.*
Zsolnai kir. kath. főgymnasium.

Az alapító tagok száma	
(500 frtos alapítvánnyal élő 4, elhunyt 2, = 6	---
200 frtos alapítvánnyal élő 24, elhunyt 12, = 36	---
100 frtos alapítvánnyal élő 25, elhunyt 8, = 33)	75
A pártoló tagok száma	138
Az évdíjas tagok száma	308
Az összes tagok száma	521

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

